MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STATUL, SECURITATEA ȘI DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ

Materialele conferinței științifico-practice internaționale

Coordonator: Rodica CIOBANU

CHIȘINĂU-2022

MINISTRY OF EDUCATION AND RESEARCH OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

STATE, SECURITY AND HUMAN RIGHTS IN DIGITAL ERA

Materials of the international scientific and practical conference

Coordinator: Rodica CIOBANU

CHISINAU-2022

CZU [34+32]:004(082)=135.1=111=161.1
S 79

DOI 10.5281/zenodo.6393014

Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifico-practică internațională „**Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală**”, eveniment organizat în contextul realizării proiectului de cercetare ***Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*** (20.80009.1606.15), 08-09 decembrie 2021, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova,

Colegiul de redacție:
Andrei NEGRU
Rodica CIOBANU
Veronica MOCANU
Iordanca-Rodica IORDANOV
Natalia CRECIUN

Procesare computerizată:
Anatolie COLȚENIUC

Autorii poartă răspundere pentru conţinutul textului

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII

"Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală", conferinţă ştiinţifico-practică internaţională (2022; Chişinău). Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale / coordonator: Rodica Ciobanu; colegiul de redacţie: Andrei Negru [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2022. – 531 p.: fig.

Antetit.: Min. Educației și Cercet. al Rep. Moldova, Univ. de Stat din Moldova. – Tit., cuprins paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl., fr. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – 50 ex.

ISBN 978-9975-159-32-6.
[34+32]:004(082)=135.1=111=161.1
S 79

ISBN 978-9975-159-32-6

© USM, 2022

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 12

RAPOARTE ÎN PLEN

GUCEAC Ion. Garantarea libertății de opinie și de exprimare. Explicații cu privire la standardele internaționale și practicile europene relevante 20

CIOBANU Rodica. Dreptul și drepturile omului pe timp de criză: o ecuație cu multiple necunoscute 31

KOLOMOET Tatiana. Право лица на государственную службу (в аспекте допуска) в условиях цифровизации публичного управления: опыт Украины 42

CAZACU Pavel. Importanța mecanismelor ONU în promovarea și respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova 48

COMUNICĂRI ÎN SECȚIUNI

ARAMĂ Elena. Revalorizarea solidarității la început de secole (XX și XXI) ... 54

ANTOCI Arina. TĂLĂMBUȚĂ Angelina. Liberalism, conservatorism și democrație socială în reactualizare 60

BABIN Igor. Features of the constitutional legal status of the indigenous peoples of Ukraine 68

BALABAN MIHAI. Aspecte comparative privind suspendarea și încetarea mandatului Președintelui în Republica Moldova și alte state 76

BALABAN SERGIU. Asigurarea independenței judecătorului prin prisma principiului proporționalității în materia trageri la răspundere disciplinară a judecătorului 83

CARAJELEASCOV Cristina. Dreptul la respectarea vieții private în cadrul procedurilor penale 90

CEBAN Olga. Pantuflajul sau fenomenul ușilor turnate în sistemul juridic național 96

CHIRTOACĂ Lilia. Impactul pandemiei asupra statului de drept și libertăților fundamentale ale omului 105

COJOCARI Ion. Există consens de a combate traficul de migranți în era digitală? 109

CRECIUN Natalia. Care, totuși, este miza călătoriei spre bună guvernare în justiție? 118

CRIGAN Tudor. Discrimination and labor freedom in the field of employment relations 128

CROITOR Alexei. Dreptul la viața privată în era digitală..... 132

DELEANU Ruslan. Analiza doctrinară privind natura juridică a cetățeniei 141

DOBOȘ Georgiana. Drepturile omului în contextul actual..... 149

DONI Corneliu. Rolul resurselor digitale în domeniul achizițiilor publice.... 155

DONI Valentina. Reședința obișnuită a copilului părinții căruia locuiesc în state diferite 162

DONICĂ Ina. Plângerea în format electronic ca act de sesizare în vederea începerii urmăririi penale privind săvârșirea infracțiunii 170

ERHAN Ianuș. Asigurarea dreptului la libertatea întrunirii în contextul ordinii și securității publice 178

GAVRILENCO Natalia. Răspunderea disciplinară raportată la independența judecătorului 191

GHEORGHIEVA Svetlana. Формирование компьютерной грамотности осужденных как основное условие использования информационных технологий в процессе обучения..... 198

GROZAVU Mircea. Abordarea jurisprudențială europeană referitoare la chestiunea remedierii consecințelor constatării caracterului abuziv al clauzelor neesențiale din contractele de credit bancar 209

IACUB Irina. Calitatea actelor normative: concept, criterii de apreciere și instrumente de asigurare..... 214

JOSANU Cristina. Reconceptualizarea implicării reprezentanților societății civile în procesul de autoadministrare a justiției 225

KOSTROMITSKY Anatoly. Влияние процессов глобализации и европеизации на развитие современного государства 232

KRAINII Pavel. Некоторые особенности функционирования гражданских советов в странах англосаксонской и романо-германской правовой семьи..... 241

LUPAȘCO Lilia. Aprecierea probelor la revizuirea cauzelor penale în instanța de fond..... 252

MAIMESCU Sava. CALINEAC Oleg. Asigurarea dreptului la declarare a persoanelor fizice la expedierea trimiterilor poștale internaționale peste frontiera vamală a statului..... 266

MĂRGINEAN Livia. Asigurarea dreptului copilului la familie: prioritate națională.....272

MĂRGINEANU Valentin. Dimensiunea rațională a dreptului și drepturilor din perspectiva lui Mircea Djuvara 279

MIHALAȘ Ion. Tendințe și perspective de dezvoltare a e-guvernării în Republica Moldova 292

MOCANU Veronica. Repere juridice în dezvoltarea şi implimentarea sistemelor informaţionale 304

MOLDOVANU Radu, CÂRNAȚ Teodor. Jurisprudența Curții Constituționale în soluționarea conflictelor între instituția legislativă și prezidențială în procesul de desemnare a Primului Ministru 315

NEGRU Andrei. Actul normativ și actul juridic individual 328

POSTOLACHI Andrei. Mijloace juridice de protecția a consumatorilor în domeniul medical în Republica Moldova.....337

POSTOLACHI Oxana, CÂRNAȚ Teodor. Impactul tehnologiilor informaționale asupra organizării și funcționării procedurii de achiziție publică.....343

PUNGA Irina, IORDANOV Iordanca-Rodica. Mecanismele legale de protecție a drepturilor omului la un mediu sănătos 351

RUSNAC Aliona. Securitatea părților în actele juridice civile electronice 360

RUSU Svetlana. CATAN Anastasia. Respectarea drepturilor omului în timpul pandemiei de Covid-19.....370

RUSU Viorel. Regimul de integritate în serviciul public în condiţiile noii legislaţii. Realităţi şi provocări 379

SĂFTOIU Mihaela. Comunitatea de limbă 386

SLUSARENCO Svetlana. Asigurarea bunei guvernări la nivel local prin descentralizare și deconcentrare 393

SPRINCEAN Serghei, MITROFANOV Ghenadie, POPOVICI Dan. Premise securitare ale integrării europene și modernizării politice a Republicii Moldova 399

SPRINCEAN Serghei, SOHOȚCHI Tudorița-Sandală, CREȚU Ion. Asigurarea siguranței persoanei și securității umane ca condiție a succesului de democratizare..... 406

STICI Silvia. Drepturile consumatorilor în domeniul energetic.....413

VASILIU Liuba. Mecanismele de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale în contextul unei societăți deschise 423

SECȚIUNEA STUDENȚI ȘI MASTERANZI

CIOBANU Ana. Impactul arestului contravențional asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului 428

DONȚU Raluca-Rusanda. Siguranța cetățenilor în contextul Covid-19 garantată de legislația contravențională: studiu de caz 434

GALBEN Valeria. Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe 442

LUCA Aneta. Contravenția – o modalitate de lezare a drepturilor omului 451

MANGÎR Vlada. Abordarea contravențiilor în situații excepționale generate de pandemia Covid-19 459

MATEICIUC Daniela. Impactul criptovalutei în era globalizării 467

MUNTEANU Daniela. Procurorul – autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională, contribuind la respectarea drepturilor omului..476

POZNEACOVA Veronica. Analiza hotărârilor CtEDO de constatare a încălcării de către Republica Moldova a Convenției în legătură cu protestele din aprilie 2009..... 485

SADIGLI Vugar Anar. Legal basis of joint cooperation of states aginsit cybercrimes 507

STOICA Dumitru. Activism versus pasivitate – modele sociale de configurare a bunei guvernări într-un stat de drept..... 515

TEUT Alexandru. Sancționarea ultragierii colaboratorului de poliție în contextul drepturilor omului 523

CONTENTS

FOREWORD 16

REPORTS IN THE OPENING MEETING

GUCEAC Ion. Guaranteeing freedom of opinion and expression. Explanations on international standards and relevant European practices..... 20

CIOBANU Rodica. Law and Human Rights in times of crisis: an equation with multiple uncertainties 31

KOLOMOET Tatiana. The right of a person to the civil service (in the aspect of admission) in the context of digitalization of public administration: the experience of Ukraine 42

CAZACU Pavel. The importance of UN mechanism in promoting and respecting Human Rights in the Transnistrian region of the Republic of Moldova..... 48

COMMUNICATIONS IN SECTIONS

ARAMA Elena. Revaluation of solidarity at the beginning of centuries (XX and XXI) 54

ANTOCI Arina. Talambuta Angelina. Liberalism, conservatism and social democracy in updating 60

BABIN Igor. Features of the constitutional legal status of the indigenous peoples of Ukraine 68

BALABAN MIHAI. Comparative aspects regarding the suspension and termination of the term of office of the President in the Republic of Moldova and other states.....76

BALABAN SERGIU. Ensuring judge`s independence through the principle of proportionality in the field of disciplinary liability of the judge.....83

CARAJELEASCOV Cristina. Privacy right in criminal proceedings..... 90

CEBAN Olga. The `pantouflage` or the `revolving doors phenomenon` in the national system of the Republic of Moldova 96

CHIRTOACA Lilia. The impact of the pandemic on the rule of law and the fundamental liberties of human being 105

COJOCARI Ion. Is there consensus to combat smuggling of migrants in the digital age? 109

CRECIUN Natalia. Which is, still, the stake of the journey to good governance in justice? 118

CRIGAN Tudor. Discrimination and labor freedom in the field of employment relations..... 128

CROITOR Alexei. The right to privacy in the digital era 132

DELEANU Ruslan. Doctrinal analysis of the legal nature of citizenship 141

DOBOS Georgiana. Human Rights in the current context 149

DONI Corneliu. The role of digital resources in the field of public procurement..... 155

DONI Valentina. The habitual residence of the child whose parents live in different states..... 162

DONICA Ina. The complaint in electronic format as a notifying act for the initiation of criminal prosecution on committing of a crime..... 170

ERHAN Ianus. Ensuring the right to freedom of assembly in the context of public order and security 178

GAVRILENCO Natalia. Disciplinary liability related to judge`s independence 191

GHEORGHIEVA Svetlana. Formation of computer literacy of consumed as a basic condition for using information technologies in the training process 198

GROZAVU Mircea. European case-law approach to the removal of the consequences of finding non-essential abusive clauses in bank loan contracts 209

IACUB Irina. Quality of the law: concept, assessment criteria and insurance instruments 214

JOSANU Cristina. Reconceptualizing the involvement of civil society representatives in the process of self-administration of justice 225

KOSTROMITSKY Anatoly. The influence of the processes of globalization and Europeanization on the development of the contemporary state 232

KRAINII Pavel. On some peculiarities of the functions of public councils in the countries of anglo-saxon and roman-germanic legal families..... 241

LUPASCO Lilia. Assessment of evidence in the review of criminal cases in the court of first instance 252

MAIMESCU Sava. CALINEAC Oleg. Ensuring the right of private persons to declare the sending international postal items across the customs border of the state 266

MARGINEAN Livia. Ensuring the right of the child to the family: a national priority.....272

MARGINEANU Valentin. The rational dimension of law and rights from the viewpoint of Mircea Djuvara 279

MIHALAS Ion. Trends and perspectives of the development of e-government in the Republic of Moldova.....292

MOCANU Veronica. Legal considetrations in the development and deployment of informational systems 304

MOLDOVANU Radu, CARNAT Teodor. Constitutional Court jurisdiction in solving conflicts between the legislative and presidential institution in the process of appointment of the prime minister..... 315

NEGRU Andrei. The normative act and the individual legal act..... 328

POSTOLACHI Andrei. Legal means of consumer protection in the medical field in the Republic of Moldova.....337

POSTOLACHI Oxana, CARNAT Teodor. The impact of information technologies on the organization and operation of the public procurement procedure 343

PUNGA Irina, IORDANOV Iordanca-Rodica. Legal mechanisms for the protection of the Human Right to a healthy environment 351

RUSNAC Aliona. Security of the parties in electronic civil legal deeds 360

RUSU Svetlana. CATAN Anastasia. Respect of human rights during the Covid-19 pandemic 370

RUSU Viorel. Integrity regime in the public service under the new legislation. realities and challenges.....379

SAFTOIU Mihaela. Community of language 386

SLUSARENCO Svetlana. Ensuring goond governance at the local level through decentralization and deconcentration.....393

SPRINCEAN Serghei, MITROFANOV Ghenadie, POPOVICI Dan. Security premises of European integration and political modernization of the Republic of Moldova.....399

SPRINCEAN Serghei, SOHOTCHI Tudorita-Sandala, CRETU Ion. Ensuring persona safety and human security as a condition for the success of the democratization process..... 406

STICI Silvia. Consumer rights in the energy field 413

VASILIU Liuba. Mechanisms for guaranteeing fundamental rights and freedoms in the context of an open society 423

COMMUNICATIONS IN THE STUDENTS AND MASTERS SECTION

CIOBANU Ana. Impact of contraventional arrests on fundamental human rights and freedoms 428

DONTU Raluca-Rusanda. Citizens` security in the context of Covid-19 guaranteed by contraventional law: case study.....434

GALBEN Valeria. Infringement of copyright and related rights..... 442

LUCA Aneta. Contravention – a way of violating Human Rights 451

MANGIR Vlada. Approaching contraventions in exceptional situations, generated by the Covid-19 pandemic 459

MATEICIUC Daniela. The impact of cryptocurrency in the age of globalization.....467

MUNTEANU Daniela. The prosecutor – competent authority to solve the contravention case, contributing to the respect of human rights.....476

POZNEACOVA Veronica. The analysis of ECtHR decisions condemning the Republic of Moldova in the context of the events of April 2009 485

SADIGLI Vugar Anar. Legal basis of joint cooperation of states against cybercrimes 507

STOICA Dumitru. Activisme versus passivité – modèles sociaux de configuration de la bonne gouvernance dans un état de droit..... 515

TEUT Alexandru. Sanctioning the outrage of the police officer in the context of Human Rights.....523

CUVÂNT ÎNAINTE

Principiile enunţate în cuprinsul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului reprezintă un ideal al societăţilor democratice care promovează respectul pentru drepturile şi libertăţile omului şi, de aceea, în fiecare an, în ziua de 10 decembrie este reevaluată starea de lucruri la capitolul Drepturile Omului, fiind o ocazie de a promova, a ne angaja şi a reflecta asupra conţinutului Declaraţiei şi asupra relevanţei sale în viaţa de zi cu zi. Cu mult mai relevante şi importante au devenit drepturile omului în condiţii de pandemie, situaţie dificilă în care au fost luate la nivel de state decizii de instituire a mai multor restricţii care în mod direct sunt raportate drepturilor şi libertăţilor persoanei.

Atât conţinutul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, cât şi cel al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, adoptată în 1950 de către Consiliul Europei, reflectă valorile civilizaţiei şi democraţiei: dreptul la viaţă, interzicerea torturii, sclaviei şi a muncii forţate, dreptul la libertate şi securitate, dreptul la un proces echitabil, respectarea vieţii private şi de familie, libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire şi de asociere, dreptul la căsătorie, dreptul la o cale de atac eficientă şi interzicerea discriminării.

Totodată, dinamica societăţii bazate pe cunoaştere, societatea tehnologiilor de vârf, societatea informaţională impun redefinirea, reavaluarea fundamentelor valorice ale organizării social-statale prin instrumente oferite de ştiinţa contemporană, precum şi înţelegerea şi explicarea dimensiunii juridice a societăţii informaţionale, dar şi a locului oferit Drepturilor Omului în aceste realităţi sociale complexe şi absolut noi.

Edificarea societăţii informaţionale, una din direcţiile strategice ale dezvoltării mondiale, se bazează pe implementarea largă a tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţii (în continuare - T.I.C.). În conformitate cu Declaraţia de intenţii, semnată la Ljubljana în anul 2002 de către ţările-membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Moldova şi-a asumat responsabilitatea de a edifica o societate informaţională, orientată spre interesele cetăţenilor întregii societăţi, bazată pe principiile consfinţite în Statutul ONU, în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi în Carta edificării societăţii informaţionale globale de la Okinawa 2000.

În acelaşi context, însă, atestăm că tehnologia a devenit indispensabilă în condiţiile pandemiei COVID-19, dar şi indică aspecte de impact negativ, generând noi forme de infracţiuni, prejudicieri şi riscuri sociale. Consumatorii de informaţie electronică nu doar se bucură de avantajele tehnologiei, ci se confruntă şi cu efectele nocive ale acesteia.

Crearea unui spaţiu de libertate, securitate şi justiţie, conservarea valorilor general recunoscute, în care voinţa comună, exprimată în norme juridice, să fie aplicată şi executată de o putere centrală în interesul general, nu se poate realiza decât prin garantarea drepturilor fundamentale în contextul dezvoltării tehno-

logiei comunicaţiilor şi informaţiei. Astfel, se consolidează ordinea şi securitatea internaţională. Drept urmare, considerăm că noua societate, rezultată în urma dezvoltării tehnologiei, trebuie reconsiderată din perspectiva Drepturilor Omului, iar valorile general acceptate trebuie redimensionate. Totodată, e necesar să luăm în calcul faptul că reconsiderarea relaţiilor sociale trebuie reflectată nu doar din perspectivă practică, dar şi din perspectivă teoretico-legislativă. Astfel, elaborarea studiilor şi cercetărilor specifice domeniului, se impune drept o necesitate a contemporanietăţii.

Toate aceste aspecte au fost teme de discuţie în cadrul conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale *Statul, Securitatea şi Drepturile Omului în Era Digitală*, organizată la Facultatea de Drept a Universităţii de Stat din Moldova, la data de 08-09 decembrie 2021, în contextul aniversării a 75 de ani ai Universităţii de Stat din Moldova, în cadrul proiectului de stat *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului* şi cu ocazia Zilei Internaţionale a Drepturilor Omului.

Suport esenţial în organizarea conferinţei a fost acordat de: Universitatea din Varşovia (Polonia), Universitatea Ecologică din Bucureşti (România), Universitatea *Ovidius* din Constanţa (România), Universitatea Naţională din Zaporojie (Ucraina), Universitatea *Yuriy Fedkovich* din Cernăuţi (Ucraina), Agenţia de Guvernare Electronică din Republica Moldova, A.O. Promo LEX, A.O. Eco Contact.

În cadrul şedinţei de deschidere a lucrărilor conferinţei **Dna CIOBANU Rodica**, doctor habilitat în drept, a apreciat valoarea ştiinţifică şi culturală a Conferinţei internaţionale *Statul, Securitatea şi Drepturile Omului în Era Digitală*, care a devenit un eveniment tradiţional pentru facultatea de Drept a Universităţii de Stat din Moldova, la care se pun în discuţie probleme atât de sensibile pentru ziua de astăzi precum securitatea, drepturile omului, provocările societăţii informaţionale – subiecte de actualitate nu doar pentru Republica Moldova, dar pentru întreaga umanitate.

Ceremonia de deschidere a evenimentului ştiinţific a fost onorată de conducerea Universităţii de Stat din Moldova, de reprezentanţi ai autorităţilor naţionale, de reprezentanţi ai centrelor de cercetare partenere, precum şi de către conducerea Facultăţii de Drept.

În discursul de deschidere a lucrărilor conferinţei, Rectorul Universităţii de Stat din Moldova, **Dl ŞAROV Igor**, a menţionat că este onorat să participe la Conferinţa internaţională *Statul, Securitatea şi Drepturile Omului în Era Digitală* – eveniment semnificativ pentru instituţie, în ansamblul său, în special în contextul aniversării a 75 de ani de la fondare. A fost punctat faptul că manifestarea ştiinţifică este organizată în cadrul Proiectului de Stat *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului*, care se bucură, la rândul său, de înaltă apreciere în mediul ştiinţific.

Secretarul de Stat la Ministerul Mediului al Republicii Moldova, **Dna IORDANOV Iordanca-Rodica**, a venit cu un cuvânt de salut din partea

instituţiei pe care o reprezintă şi a semnalat că era digitală, de rând cu avantajele pe care le aduce lumii moderne, implică şi multiple riscuri, legate de atacuri la persoană, protecţia datelor, violenţă informaţională, hărţuire, încălcarea vieţii private, difuzarea informaţiilor eronate etc. În condiţiile realităţii sociale şi juridice, protecţia drepturilor omului în faţa riscurilor generate de digitalizare a devenit un imperativ. În acest mod, s-a reţinut faptul că manifestarea ştiinţifică se încadrează perfect în realitatea de astăzi, fiind, în esenţă, un model de cooperare digitală şi de dialog ştiinţific.

Directorul al Institutului de Cercetare Juridică al Academiei Române *Acad. Andrei Rădulescu*, Preşedinte al Universităţii Ecologice din Bucureşti, România, prof. univ., **Dl DUŢU Mircea**, a menţionat că participarea la Conferinţă înseamnă reluarea unei tradiţii de colaborare interinstituţională. S-a reconfirmat existenţa, de o parte şi de alta a Prutului, a două state, dar cu tradiţii, limbă, gândire, fundamente ştiinţifice comune. În această ordine de idei, Conferinţa este o posibilitate de diseminare a ştiinţei dreptului, inclusiv a ştiinţei dreptului mediului la nivel internaţional, dreptul la un mediu ecologic, sigur, prezentând interes atât pentru comunităţile naţionale, cât şi pentru comunitatea globală.

Dl ZALESNY Jacek, dr. hab., expert în cadrul Centrului Ştiinţific Naţional, Universitatea din Varşovia, Polonia, a comunicat despre onoarea de a participa la Conferinţă, tematica privind protecţia drepturilor omului în societatea contemporană fiind de maximă actualitate, inclusiv în condiţii de pandemie. Problema caracterului raţional al dreptului sau a naturii sale pure, neinfluenţate de alte interese, drepturile consumatorului în condiţii digitale constituie subiecte de interes pentru întreaga comunitate ştiinţifică, acestea şi alte chestiuni urmând a fi discutate la eveniment, din perspectivă ştiinţifică şi comparativă.

Dna COJOCARI Evghenia, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, Comisia Drepturilor Omului şi Relaţii Interetnice, fiind la început de mandat, a explicat că în perioada actuală se intervine în mai multe acte normative, toate completările/modificările fiind orientate spre protecţia drepturilor omului. Tematica comunicărilor incluse în agendă denotă faptul că unele problematici persistă în timp, fiind la fel de actuale, câţiva ani în urmă şi în prezent. Dosarele pierdute la CtEDO, dosarele în aşteptare de a fi examinate la CtEDO sunt o dovadă a faptului că Republica Moldova are restanţe serioase la capitolul drepturilor omului. Şi, în asemenea circumstanţe, mediul academic şi de cercetare se poate implica în procesul de îmbunătăţire a cadrului normativ-juridic din perspectiva protecţiei drepturilor omului, prin implicare în activităţi ştiinţifice, dialog constructiv, înaintare de propuneri şi recomandări.

Dna KOLOMOYETS Tetyana, dr., prof. univ., decan al Facultăţii de Drept al Universităţii Naţionale din Zaporojie, Ukraina, membru corespondent al Academiei Naţionale de Ştiinţe Juridice a Ucrainei, a felicitat participanţii pentru posibilitatea unui schimb fructuos de experienţă ştiinţifică. A menţionat că, în context actual, când procesele informaţionale, de digitizare sunt atât de dezvoltate,

datele dobândite astfel trebuie să fie supuse unei cercetări complexe, în care să fie implicaţi atât teoreticieni, cât şi practicieni, atât juriști, cât şi reprezentanţi ai legislativului, calitatea legii fiind în relaţionare directă cu activitatea celor menţionaţi. Iar Conferinţa organizată este o posibilitate reală de discuţii fructuoase, de analiză şi schimb de bune practici, tematicile din agendă sunt interesante şi actuale, colegii din Ucraina, participanţi la eveniment, fiind implicaţi activ în cadrul sesiunilor ştiinţifice.

Dl STOICA Adrian, dr., prof. univ., Decan al Facultăţii de Drept şi Ştiinţe Administrative a Universităţii *Ovidius* din Constanţa, s-a declarat onorat de a participa la Conferinţa internaţională *Statul, Securitatea şi Drepturile Omului în Era Digitală* şi de a se implica în activităţi de organizare. A transmis un salut cordial tuturor participanţilor din partea colegilor români, mulţumind **Dlui Decan Brânză Sergiu** pentru asemenea iniţiative ştiinţifice. Genericul Conferinţei este unul sugestiv şi actual, inclusiv în perioade de criză, generate de pandemie.

Dl BRÂNZĂ Sergiu, dr. hab., prof. univ., decan al Facultăţii de Drept a USM, a mulţumit colegilor de peste hotare pentru relaţiile de prietenie şi cooperare care se materializează deja de ceva timp în diverse rezultate frumoase. A devenit foarte clar că pandemia nu este un impediment în faţa colaborărilor dintre universităţi, mai ales pe segmentul cercetării. Actualitatea şi importanţa tematicii sunt evidente; or, abordările cu privire la stat şi drepturile omului sunt actuale mereu, în special în era digitală. A fost accentuat rolul digitizării, al tehnologiilor, ar roboticii, al inteligenţei artificiale în modernizarea proceselor lumii contemporane, cu îndemn spre găsirea unor soluţii optime de reglementare a acestor procese, astfel încât drepturile omului să nu fie încălcate, ci, dimpotrivă, să se bucure de un nivel sporit de protecţie. Discuţiile productive în cadrul conferinţei ştiinţifice pot soluţiona anumite vulnerabilităţi legate de riscuri ale digitalizării.

Echipa de cercetători implicată în implementarea proiectului de cercetare şi inovare ***Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului*** îşi exprimă convingerea că doar prin intermediul unor platforme deschise de discuţii şi dezbateri a celor mai importante probleme cu care se confruntă Republica Moldova şi cetăţenii acesteia, consecvent – alte state şi cetăţenii lor, pot fi identificate soluţii pentru a depăşi dificultăţile, situaţiile critice şi de creştere a calităţii guvernării şi a gradului de respect pentru drepturile omului. Prin intermediul conferinţei ştiinţifice şi a materialelor incluse în prezenta ediţie ne-am propus să contribuim la dezvoltarea cadrului legal şi a doctrinelor specifice domeniului, dar şi să înaintăm tematici pentru discuţie şi pentru sensibilizarea opiniei publice; or, doar prin cercetare şi discuţii pot fi generate atitudini, cunoştinţe şi impact social pozitiv.

FOREWORD

The principles set out in the Universal Declaration of Human Rights are an ideal of democratic societies that promote respect for human rights and freedoms, and, for this reason, every year, on December 10, the state of affairs in the field of Human Rights is re-evaluated, being an opportunity to promote, engage and reflect on the content of the Declaration and its relevance in everyday life. Human rights have become much more relevant and important in pandemics, a difficult situation in which decisions have been taken at state level to impose more restrictions that are directly related to human rights and freedoms.

Both the contents of the Universal Declaration of Human Rights and of the European Convention on Human Rights, adopted by the Council of Europe in 1950, reflect the values of civilization and democracy: the right to life, the prohibition of torture, slavery and to forced labor, the right to liberty and security, the right to a fair trial, respect for private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, the right to marry, the right to an effective remedy and the prohibition of discrimination.

At the same time, the dynamics of the knowledge-based society, the high-tech society, the information society require redefining, re-evaluating the value foundations of the social-state organization through tools offered by contemporary science, as well as understanding and explaining the legal dimension of the information society and of the place of Human Rights in these complex and absolutely new social realities.

The building of the information society, one of the strategic directions of world development, is based on the wide implementation of information and communication technologies (hereinafter - I.T.). According to the Declaration of Intent signed in Ljubljana in 2002 by the member states of the Stability Pact for South-Eastern Europe, Moldova has taken on the responsibility of building an information society, oriented towards the interests of the citizens of the whole society, based on the principles enshrined in the UN Statute, in the Universal Declaration of Human Rights and in the Okinawa Charter on Global Information Society 2000.

In the same context, however, we attest that technology has become indispensable in the conditions of the COVID-19 pandemic, but also indicates aspects of negative impact, generating new forms of crime, prejudice and social risks. Consumers of electronic information not only enjoy the benefits of technology, but also face its harmful effects.

The creation of an area of freedom, security and justice, the preservation of generally recognized values, in which the common will, expressed in legal norms, to be applied and executed by a central power in the general interest, can only be achieved by guaranteeing fundamental rights in the context of development of communications and information technology. This strengthens international order and security. Consistently, we believe that the new society, resulting from the

development of technology, must be reconsidered from a Human Rights perspective, and the generally accepted values must be resized. At the same time, it is necessary to take into account the fact that the reconsideration of social relations must be reflected not only from a practical perspective, but also from a theoretical-legislative perspective. Thus, the elaboration of studies and research specific to the field is imposed as a necessity of contemporaneity.

All these aspects were topics of discussion during the international scientific-practical conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era*, organized at Faculty of Law of the State University of Moldova, on December 08-09, 2021, in the context of the anniversary of 75 years of the State University of Moldova, within the state project *Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights* and on the occasion of the International Day of Human Rights.

Essential support in the organization of the conference was provided by: Warsaw University (Poland), Ecological University of Bucharest (Romania), Ovidius University of Constanta (Romania), Zaporozhye National University (Ukraine), Yuriy Fedkovich University of Chernivtsi (Ukraine), Electronic Government Agency of the Republic of Moldova, Public Association Promo LEX, Public Association Eco Contact.

During the opening session of the conference, **Ms. CIOBANU Rodica**, habilitated doctor of law, has appreciated the scientific and cultural value of the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era*, which has become a traditional event for the Faculty of Law of the State University of Moldova, where sensitive issues for today are being discussed, such as security, human rights, the challenges of the information society - topical issues not only for the Republic of Moldova, but for all humanity.

The opening ceremony of the scientific event was honored by the management of the State University of Moldova, by representatives of the national authorities, representatives of the partner research centers, as well as by the management of the Faculty of Law.

In the opening remarks, the Rector of the State University of Moldova, **Mr. Igor SAROV,** has mentioned of the fact of being honored to attend the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era* - a significant event for the institution as a whole, especially in the context of the anniversary of 75 years since its founding. It was pointed out that the scientific event was organized within the State Project *Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights*, which in turn enjoys high appreciation in the scientific community.

The State Secretary of the Ministry of Environment of the Republic of Moldova, **Ms. IORDANOV Rodica**, has come with greetings from the represented institution and has pointed out that the digital age, along with the advantages it brings to the modern world, also involves multiple risks, related to personal attacks, data

protection, information violence, harassment, breach of privacy, dissemination of erroneous information, etc. Given the social and legal reality, the protection of human rights against the risks posed by digitalisation has become imperative. In this way, it was mentioned that the scientific manifestation fits perfectly into today's reality, being, in essence, a model of digital cooperation and scientific dialogue.

The director of the Institute for Legal Research of the Romanian Academy, *Acad. Andrei Radulescu*, President of the Ecological University of Bucharest, Romania, professor, **Mr. DUTU Mircea**, has mentioned that participating in the Conference means resuming a tradition of inter-institutional collaboration. The existence, on both sides of the Prut, of two states was reconfirmed, as well as their common traditions, language, way of thinking, scientific foundations. In this sense, the Conference is an opportunity to disseminate the science of law, including the science of environmental law at the international level, the right to a safe, ecological environment, of interest to both national and global communities.

Mr ZALESNY Jacek, habilitated doctor of law, expert at the National Science Center, University of Warsaw, Poland, has spoken about the honor of attending the Conference, as the topic of human rights protection in contemporary society is of the utmost importance, including in pandemic conditions. The issue of the rationality of law or its pure nature, unaffected by other interests, consumer rights in digital conditions are topics of interest to the entire scientific community, the event being an opportunity for these issues to be discussed, from a scientific and comparative perspective.

Ms. COJOCARI Evghenia, member of the Parliament of the Republic of Moldova, Commission on Human Rights and Interethnic Relations, being at the beginning of the term, has explained that in the current period amendments and completions of several normative acts are expected in order to ensure the protection of human rights. The topic of the communications included in the agenda indicates that some issues persist over time, being just as current, a few years ago and now. The lost cases at the ECtHR, the cases waiting to be examined at the ECtHR are a proof of the fact that the Republic of Moldova has serious arrears in terms of human rights. And, in such circumstances, the academic and research environment can be involved in the process of improving the normative-legal framework from the perspective of human rights protection, through involvement in scientific activities, constructive dialogue, submission of proposals and recommendations.

Ms. KOLOMOYETS Tetyana, PhD, Professor, Dean of the Faculty of Law of the National University of Zaporozhye, Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, has congratulated the participants on the opportunity for a fruitful exchange of scientific experience. It was noted that, in the current context, when the information and digitization processes are so developed, the data thus acquired must be subjected to complex research, involving both theorists and practitioners, both lawyers and representatives of the legislature, the quality of the law being in direct relation with the activity of those men-

tioned. And the organized conference is a real opportunity for fruitful discussions, analysis and exchange of good practices, topics on the agenda are interesting and current, colleagues from Ukraine, participants in the event, being actively involved within the scientific sessions.

Mr. STOICA Adrian, PhD, Professor, Dean of the Faculty of Law and Administrative Sciences of Ovidius University of Constanta, has mentioned of being honored to participate in the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era* and to be involved in organizing activities. Has been sent a cordial greeting to all participants from Romanian colleagues, thanking Mr. Branza Sergiu, Dean of the Faculty of Law of the State University of Moldova, for such scientific initiatives. The generic of the Conference was appreciated to be suggestive and current, including in times of crisis, generated by the pandemic.

Mr. BRANZĂ Sergiu, habilitated doctor of law, university professor, dean of the Faculty of Law of the State University of Moldova, thanked the colleagues from abroad for the friendly and cooperative relations that have been materializing for some time in various beautiful results. It has become very clear that the pandemic is not an impediment to collaboration between universities, especially in the research segment. The topicality and importance of the topic are obvious; approaches to the state and human rights are always relevant, especially in the digital age. The role of digitization, of technologies, of robotics, of artificial intelligence in the modernization of the processes of the contemporary world has been emphasized, with an urge to find optimal solutions to regulate these processes, so that human rights are not violated but, on the contrary, enjoy of an increased level of protection. The productive discussions during the scientific conference can solve certain vulnerabilities related to the risks of digitalization.

The team of researchers involved in the implementation of the research and innovation project ***Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights*** has expressed its conviction that only through open platforms for discussion and debate of the most important issues facing the Republic of Moldova and its citizens, other states and their citizens as well, can be identified solutions to overcome the difficulties, critical situations and to increase the quality of governance and respect for human rights. Through the scientific conference and the materials included in this edition, we set out to contribute to the development of the legal framework and doctrines specific to the field, but also to advance topics for discussion and awareness of public opinion; or, only through research and discussions can be generated attitudes, knowledge and positive social impact.

GARANTAREA LIBERTĂȚII DE OPINIE ŞI DE EXPRIMARE. EXPLICAȚII CU PRIVIRE LA STANDARDELE INTERNAȚIONALE ŞI PRACTICILE EUROPENE RELEVANTE

GUARANTEEING FREEDOM OF OPINION AND EXPRESSION. EXPLANATIONS ON INTERNATIONAL STANDARDS AND RELEVANT EUROPEAN PRACTICES

GUCEAC Ion,
academician, prof. univ., USM

CZU: 342.727:341.231.14

Summary

This study refers to freedom of opinion and expression as one of the noblest fundamental human rights. The crucial importance of this right for the development of the individual's personality, dignity and self-affirmation is argued. Based on the provisions of international law, some aspects of freedom of opinion and expression are identified. The content of the right to freedom of expression is described, including the conditions for restricting it. Finally, some recommendations are formulated regarding the harmonization of the national legislation of the Republic of Moldova in accordance with the international standards as one of the conditions for the entry of our state in the civilized world community.

Keywords: *social communication, freedom of opinion and expression, good governance, restriction, right of access to information, media, harmonization of legislation.*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Prin natura lor, oamenii sunt creaturi sociale şi au la fel de mare nevoie de a comunica cu semenii, la fel cum au nevoie de hrană, apă, locuinţă şi alte condiţii elementare de viaţă. Comunicarea socială este necesară oricărui individ pentru formarea şi dezvoltarea imaginei de sine, pentru îndeplinirea îndatoririlor sociale, pentru a construe relaţii cu alţii, pentru a face schimb de informaţii, pentru a-i influenţa pe ceilalţi etc. Este raţiunea pentru care a fost consacrat dreptul la libertatea de opinie şi de exprimare, care exprimă capacitatea individului de a-şi exprima opiniile, de a respinge viziunile politice promovate de alţii, de a adresa critici oponenţilor, fără teama de a fi persecutat şi supus unor măsuri de constrângere. Într-o ordine de stat liberal-democratică, acest drept este calificat ca un "drept constitutiv", întrucât "abia prin acest drept devin posibile disputele intelectuale, confruntarea părerilor", acesta fiind "elementul vital al acestei ordini de stat".[16, p. 217]

Nu întâmplător, acest drept este considerat ca "unul din fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice, una din condiţiile primordial ale progresului ei",[12,

p. 103-127; 1, p. 729] ori ”unul dintre cele mai nobile drepturi ale omului” şi ”baza oricărei libertăţi”.[16, p. 217]

Constituţia Republicii Moldova (art. 32)[4] garantează oricărui cetăţean ”libertatea gândirii, a opiniei, precum şi libertatea exprimării. Utilizând noţiunea ”cetăţean” şi aplicând termenul ”oricare”, constituantul a inclus cetăţenii statului nostru în sistemul dreptului internaţional al drepturilor omului. Această caracteristică creează o legitimitate flexibilă pentru accederea cetăţenilor Republicii Moldova în spaţiul informational mondial. Un alt argument în sprijinul acestei ipoteze rezidă în aceiaşi Constituţie (art. 4), în conformitate cu care dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. În cazul unor neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate vor avea reglementările internaţionale.

Pentru orice individ, libertatea opiniei şi a exprimării are o importanţă crucială pentru dezvoltarea personalităţii, demnităţii şi autoafirmării acestuia. Nu întâmplător Curtea Europeană a drepturilor Omului (CEDO) întotdeauna a scos în evidenţă importanţa crucială a libertăţii de exprimare, ca una dintre condiţiile prealabile ale unei bune funcţionări a democraţiei.[3]

La nivel naţional, libertatea opiniei şi a exprimării serveşte ca şi precondiţie necesară pentru buna guvernare şi dezvoltarea socio-economică a ţării. În primul rând, graţie acestei libertăţi puterea publică este preluată de persoane informate şi oneste. Discuţiile fără niciun obstacol între diferite partide politice, mai ales ăn perioada campaniilor electorale, face posibil să fie identificate punctele tari şi punctele slabe ale acestora, ceea ce oferă alegătorilor şansa unei alegeri corecte. În al doilea rând, libertatea opiniei şi a exprimării permite cetăţenilor să comunice autorităţilor despe preocupările lor. Atunci când oamenii au posibilitatea să-şi expună fără frică nevoile sale, autorităţile publice vor fi în stare să reacţioneze în mod adecvat la aceste preocupări. În al treilea rând, libertatea opiniei şi a exprimării asigură o analiză aprofundată a tuturor propunerilor privitor la noua legislaţie sau programe guvernamentale. Dezbaterile publice creează un fel de piaţă a ideilor, din care politicienii caătează cele mai bune oferte de proiecte sociale. În cele din urmă, datorită libertăţii de exprimare, jurnaliştii, activiştii civici, militanţii pentru drepturile omului, au posibilitatea să atragă atenţia asupra problemelor arzătoare legate de acest domeniu, impunând guvernul să întreprindă măsuri necesare.

În virtutea acestor circumstanţe, comunitatea internaţională a ajuns să recunoască libertatea opiniei şi a exprimării în calitate de drept fundamental al omului. Chiar în cadrul primei sesiuni a Adunării generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU) din 1946, a fost adoptată Rezoluţia 59 (I), în conformitate cu care libertatea de informare este un drept fundamental al omului şi piatra de temelie a tuturor libertăţilor, realizării căruia este dedicată activitatea ONU.[14]

După cum este ştiut, principalul instrument internaţional care alimentează drepturile şi libertăţilor omului, inclusiv libertatea opiniei şi a exprimării este Declaraţia Universală a Drepturilor Omului.[7] Această Declaraţie pentru prima dată a proclamat libertatea opiniei şi a exprimării în forma care, ulterior, a obţinut cea mai largă recunoaştere. Articolul 19 din Declaraţie stipulează că „Orice om are dreptul la libertatea opiniilor si exprimarii; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum şi libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informaţii şi idei prin orice mijloace şi independent de frontierele de stat".

În articolul 19 din Pactul International cu privire la drepturile civile şi politice[11] se conţine un text mai detaliat al acestei libertăţi:

„1. Nimeni nu trebuie să aibă ceva de suferit din pricina opiniilor sale.

2. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informaţii şi idei de orice fel, fără a se ţine seama de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.

3. Exercitarea acestor libertăţi comportă îndatoriri şi răspunderi speciale. În consecinţă, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege şi care sunt necesare:

a) respectării drepturilor sau reputaţiei altora;

b) aparării securităţii naţionale, ordinii publice, sănătăţii sau moralităţii publice".

Pornind de la conţinutul articolului 19 din Pact, putem constata că libertatea opiniei şi a exprimării include câteva aspecte principale:

1. "Orice persoană are dreptul ...". Dreptul la libertatea opiniei şi a exprimării se aplică în raport cu orice persoană; nu sunt permise niciun fel de îngrădiri în virtutea nivelului de educaţie, rasă, sex, limbă, religie, preferinţele politice, origine socială, proprietate sau orice alt statut social.

2. "...a căuta, de a primi şi de a răspândi ...". Dreptul de a "răspândi informaţii şi idei" este aspectul cel mai evident. Acesta este dreptul de a spune altora ceea ce ştii sau crezi. În acelaşi timp, libertatea opiniei şi a exprimării urmăreşte un scop mai larg - de a avea acces la cea mai largă gamă de idei şi opinii aparţinând altora. Din acest motiv ea şi include dreptul "de a căuta şi de a primi informaţii". Acest drept include, de asemenea, accesul la datele deţinute de autorităţile publice.

3. „...informaţii şi idei...". Este important să reţinem, că dreptul la libertatea opiniei şi a exprimării se extinde nu doar asupra informaţiilor şi ideilor, care, în general, sunt considerate utile sau corecte, dar, de asemenea, şi asupra oricăror altor fapte sau convingeri care pot fi transmise altor persoane. Faptul că o anumită ideie, poate să nu-i placă cuiva sau este considerată a fi eronată, nu poate justifica refuzul în exprimarea acestei opinii. Această afirmaţie se bazează şi pe jurisprudenţa tribunalelor internaţionale, în special pe experienţa Comitetului ONU pentru drepturile omului.

4. "...fără a se ţine seama de frontiere...". Statul ar trebui să permită cetăţenilor săi "să căute, să primească şi să răspândească informaţii", atât în interiorul cât şi în afara sa.

5. "...orice alt mijloc...". Cetăţenii ar trebui să aibă dreptul de a-şi exprima punctele de vedere prin orice mijloace, atât tradiţionale cât şi celor mai moderne, care includ ziare, reviste, cărţi, radio, tv, Internet, opere de artă, întruniri publice, etc.

Totodată este important să înţelegem că statul este dator nu pur şi simplu să se abţină de la intervenţii nejustificate în realizarea acestui drept, dar şi să întreprindă măsuri concrete pentru a elimina eventualele obstacole din calea libertăţii opiniei şi a exprimării.

Republica Moldova este semnatară a Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.[5] În conformitate cu Convenţia (art. 10), orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii ori idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere.

CEDO a subliniat că dispoziţiile cuprinse în articolul 10 din Convenţie garantează libertatea de exprimare oricărei persoane, fără nicio distincţie ce ar ţine de natura scopului în vederea căruia libertatea respectivă se exercită, sau de rolul pe care-l are în viaţa socială persoana care face uz de această libertate.[2]

În principiu, dreptul la exprimare protejează împotriva interferenţelor statului în orice acţiuni care presupun schimbul de informaţii sau idei între oameni. Cu toate acestea, recunoscând libertatea de exprimare în calitate de drept, omenirea de asemenea, a recunoscut că acesta nu este absolut. Anumite interese private sau publice pot justifica acţiunile statului, care interferează acest drept şi îl limitează. Exercitarea acestei libertăţi poate fi supusă unor formalităţi, condiţii, restrângeri sau sancţiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea naţională, integritatea teritorială sau siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii, a moralei, a reputaţiei sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informaţiilor confidenţiale sau pentru a garanta autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti.

Prin urmare, întrebarea cheie este când şi în ce condiţii, dreptul internaţional permite statelor să impună astfel de restricţii. Deoarece ingerinţă în libertatea de exprimare este calificată ca o acţiune foarte gravă, ea poate fi permisă doar în cazuri bine definite.

Astfel, libertatea de exprimare este recunoscută ca regulă generală, iar restrângerea ei nu este altceva decât o excepţie. Restricţiile privind libertatea de exprimare admise nu ar trebui să afecteze însăşi existenţa dreptului în sine. La examinarea acestui subiect este foarte important modul de evaluare a legalităţii restrângerilor libertăţii de exprimare, prevăzut în Pactul internaţional cu privire la drepturile politice (art. 19). Astfel, exercitarea libertăţilor prevăzute în prezentul articol com-

portă obligaţii şi răspunderi speciale. În consecinţă, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege şi care sunt necesare:

a) respectării drepturilor sau reputaţiei altora;

b) apărării securităţii naţionale, ordinii publice, sănătăţii sau moralităţii publice.

După cum vedem, aceste dispoziţii presupun că:

- interferenţa statului trebuie să fie prevăzute de legislaţie;

- restrângerea impusă în conformitate cu legea, trebuie să atingă sau să urmărească scopul, recunoscut legal, conform dreptului internaţional;

- restricţia trebuie să fie necesară pentru protecţia sau atingerea acestui scop legal.

Instanţele internaţionale interpretează cuvântul ”necesar” ca impunerea unei serii de condiţii pe care legea sau practicile care restrâng libertatea de exprimare şi a identificat anumite criterii, printre care:

- Statul acţionează nu pentru că îi este atât de profitabil, dar pentru că îndeplineşte nevoile cotidiene ale societăţii.

- În cazul în care există o alternativă, care asigură atingerea aceluiaşi obiectiv pe o cale mai puţin interferentă în realizarea acestui drept, măsura identificată nu este ”necesară”.

- Măsura aplicată trebuie, dacă este posibil, să limiteze la minimum libertatea de exprimare, să n-o limiteze cu discriminare sau prea larg, şi să interzică doar ceea ce cauzează un rău real, fără a interzice ceea ce este exprimat în conformitate cu legea.

- Rezultatul intervenţiei trebuie să fie proporţional cu scopul - adică dauna adusă libertăţii de exprimare nu poate depăşi beneficiul intereselor protejate.

- Atunci când instanţele aplică restrângerea, instanţele şi alte instituţii trebuie să ia în considerare toate circumstanţele prezente în momentul impunerii restricţiilor. De exemplu, restrângerea în interesele securităţii naţionale, justificată în timpul războiului, va pierde legitimitatea în timp de pace.

La rândul său şi Parlamentul European recunoaşte că libertatea de exprimare poate face obiectul unor restricţii, cu condiţia ca acestea să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim şi să fie necesare într-o societate democratică, printre altele, pentru a proteja reputaţia şi drepturile celorlalţi. În acelaşi timp Parlamentul European îşi exprimă îngrijorarea faţă de efectele negative şi descurajante pe care dispoziţiile de drept penal privind defăimarea le pot avea asupra dreptului la libertatea de exprimare, asupra libertăţii presei şi a dezbaterilor publice. Statele membre sunt invitate să se abţină de la orice utilizare abuzivă a legislaţiei penale privind defăimarea, prin găsirea unui echilibru just între dreptul la libertatea de exprimare şi dreptul la respectarea vieţii private şi de familie, inclusiv a reputaţiei, asigurând în acelaşi timp dreptul la căi de atac efective şi evitând penalităţile şi sancţiunile excesiv de severe şi disproporţionate, în conformitate cu criteriile stabilite de CEDO.[15]

După cum se ştie, dreptul de acces la informaţii este o componentă esenţială a dreptului la libertatea opiniei şi de exprimare. Atunci când a fost adoptat Pactul cu privire la drepturile civile şi politice, consacrarea acestei libertăţi a fost condiţionată, în primul rând, de necesitatea de a proteja persoana de pedepse nu numai pentru difuzarea informaţiei, dar, de asemenea, de sancţiuni pentru faptul că a dobândit această informaţie din anumite surse.

Începând cu anul 1966 şi până în prezent, dreptul de acces la informaţie a continuat să evolueze şi a devenit clar că acest drept are şi un alt aspect - obligaţia statului să o furnizeze. Fără o consacrare fundamentală a acestei îndatoriri, libertatea de exprimare se transformă într-un fel de ”răspândire a zvonurilor”.

În decembrie 2004, raportorul special al ONU pe libertatea opiniei şi a exprimării, reprezentantul OSCE, raportorul special al Organizaţiei statelor americane privind libertatea mass-media, au emis o declaraţie comună, care include următoarea constatare: ”dreptul de acces la informaţiile deţinute de autorităţile publice este un drept fundamental al omului, care ar trebui să fie pus în aplicare la nivel naţional prin legislaţia bazată pe principiul deschiderii la maximum a informaţiei, stabilind o dispoziţie în sensul că toate informaţiile sunt accesibile, cu excepţia unei categorii limitate, care este restricţionată în mod rezonabil”.[1]

În anul 2002, Comitetul Miniştrilor a Consiliului Europei a adoptat Recomandarea privind accesul la documente oficiale care a stabilit că statele membre vor trebui să garanteze oricărei persoane dreptul de acces, la solicitarea sa, la documentele publice deţinute de autorităţile publice fără nici o discriminare, inclusiv cea fondată pe originea naţională. Totuşi, statele membre vor fi în drept să limiteze dreptul de acces la documentele publice. Aceste limitări însă trebuie să fie stabilite expres prin lege, să fie necesare într-o societate democratică şi proporţionale cu scopul de a proteja: securitate naţională, apărare şi relaţii internaţionale; ordinea publică; prevenirea, cercetarea şi judecarea activităţilor criminale; dreptul la viaţă privată şi alte interese private legitime; interese comerciale şi alte interese economice, fie ele de gen privat sau public; egalitatea părţilor în cadrul unui process juridic; mediul înconjurător; inspecţie, control şi supraveghere de autorităţi publice; politicele de stat cu privire la ratele economice, financiare şi de schimb; confidenţialitatea dezbaterilor în cadrul sau între autorităţile publice în timpul elaborării interne ale chestiunii respective.[13] În acelaşi timp statele membre au fost obligate să ia măsurile necesare pentru: informarea publicului asupra dreptului acestuia de acces la documentele publice şi asupra modalităţilor de exercitare a acestuia; să se asigure că agenţii lor publici au pregătirea necesară în ce priveşte îndatoririle şi obligaţiile ce decurg din punerea în aplicare a acestui drept; să se asigure că acest drept poate fi exercitat. Ulterior, în conformitate cu această Recomandare, a fost adoptată Convenţia Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale (*Convenţia de* la *Tromsø*)[6] apreciată drept primul instrument juridic internaţional obligatoriu care recunoaşte un drept general de acces la documentele oficiale deţinute de autorităţile publice. Statele semnatare

sunt obligate să garanteze dreptul oricărei persoane, fără a o discrimina sub vreun motiv, de a beneficia de acces la documentele oficiale deţinute de autorităţile publice, la solicitare. Orice stat, parte la Convenţie poate limita dreptul de acces la documente oficiale. Aceste limitări trebuie să fie stipulate cu exactitate în legislaţie, să fie necesare într-o societate democratică, şi să fie proporţionale cu obiectivul de protejare a: securităţii naţionale, apărării şi relaţiilor internaţionale; siguranţei publice; activităţilor de prevenire, investigare şi urmărire a acţiunilor criminale; anchetei disciplinare; inspecţiei, controlului şi supravegherii de către autorităţile publice; intimităţii şi altor interese private legitime; intereselor comerciale şi altor interese economice; politicilor economice, monetare şi de schimb valutar ale statului; egalităţii părţilor în proceduri judiciare şi administrării eficiente a justiţiei; deliberărilor în cadrul sau între autorităţile publice privind examinarea unui caz.

În Rezoluţia Parlamentului European din 3 mai 2018 referitoare la pluralismul şi libertatea mass-mediei în Uniunea Europeană se menţionează că libertatea, pluralismul şi independenţa mass-mediei reprezintă componente esenţiale ale dreptului la libertatea de exprimare, iar mass-media are un rol esenţial în societatea democratică, acţionând în calitate de „câine de pază" public, contribuind în acelaşi timp la informarea şi capacitarea cetăţenilor, ajutându-i să înţeleagă mai bine peisajul politic şi social actual, şi stimulând participarea lor conştientă la viaţa democratică.[15] Statele membre au fost invitate să ia măsurile necesare, inclusiv să asigure finanţare publică adecvată, pentru a proteja şi a promova un peisaj mediatic pluralist, independent şi liber, în serviciul societăţii democratice, inclusiv independenţa şi sustenabilitatea serviciilor media publice şi a celor comunitare şi participative, care sunt elemente esenţiale pentru garantarea dreptului fundamental la libertatea de exprimare şi de informare.

Evenimentele care au urmat după adoptarea acestei Rezoluţii au demonstrat că lucrurile în acest domeniu sunt departe de a fi ideale. Astfel, în 2019, Europa a devenit un camp de luptă tensionat şi adesea periculos pentru libertatea presei şi libertatea de exprimare. Platforma Consiliului Europei pentru promovarea protecţiei jurnalismului şi a siguranţei jurnaliştilor a înregistrat 142 de ameninţări grave la adresa libertăţii mass-medieiinclusiv 33 de atacuri fizice asupra jurnaliştilor, 17 cazuri noi de detenţie şi detenţie, 43 de cazuri de hărţuire şi intimidare şi două cazuri noi de impunitate pentru omor.[17] Este semnalat şi faptul referitor la controlul politic asupra informaţiilor, care a devenit mai rigid şi mai sofisticat, datorită aflării mijloacelor mass-media în proprietatea de stat sau a oligarhilor, supravegherii intruzive şi atacurilor cibernetice specifice, închiderii celor mai importante agenţii de ştiri şi portaluri de reţea, precum şi hărţuirii judiciare a jurnaliştilor şi a altor reprezentanţi ai mijloacelor mass-media.

În ansamblu, aceste alerte deranjante mărturisesc despre o tendinţă crescândă de intimidare în încercarea de a aduce jurnaliştii la tăcere, ceea ce obligă statele membre a Uniunii Europene să întreprindă măsuri urgente pentru a sprijini rolul esenţial al unei prese libere în societăţile democratice.

În acest context, Paralmentul European invită statele membre să realizeze o evaluare independentă a legislaţiei şi practicilor lor relevante, pentru a proteja libertatea de exprimare şi pluralismul mass-mediei. La fel, statele membre sunt chemate să creeze şi să menţină, în drept şi în fapt, un mediu de siguranţă şi securitate pentru jurnalişti şi pentru alţi actori din domeniul mediatic, inclusiv pentru jurnaliştii străini care îşi desfăşoară activităţile jurnalistice în statele membre, care să le permită să îşi desfăşoare activitatea în condiţii de independenţă deplină şi fără interferenţe nejustificate – cum ar fi ameninţarea cu violenţa, hărţuirea, presiunea financiară, economică şi politică, presiunea de a face publice surse şi materiale confidenţiale şi supravegherea direcţionată; subliniază necesitatea ca statele membre să garanteze căi de atac efective, în ceea ce priveşte actele menţionate mai sus, pentru jurnaliştii a căror libertate de a munci a fost ameninţată, cu scopul de a evita autocenzura ...[15]

Constituţia Republicii Moldova (art. 34) consacră că ”dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit”. Legea privind accesul la informaţie stabileşte principiile politicii statului în domeniul accesului la informaţiile oficiale. [10] Astfel, oricine are dreptul de a căuta, de a primi şi de a face cunoscute informaţiile oficiale. Exercitarea acestor drepturi poate fi supusă unor restricţii pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internaţional, inclusiv pentru apărarea securităţii naţionale sau vieţii private a persoanei. În acelaşi timp, exercitarea acestor drepturi nu va implica în nici un caz discriminarea bazată pe rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau pe origine socială. Exercitarea dreptului de acces la informaţie poate fi supusă doar restricţiilor reglementate prin lege organică şi care corespund necesităţilor: respectării drepturilor şi reputaţiei altei persoane; protecţiei securităţii naţionale, ordinii publice, ocrotirii sănătăţii sau protecţiei moralei societăţii. Accesul la informaţiile oficiale nu poate fi îngrădit, cu excepţia: informaţiilor atribuite la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova; informaţiilor confidenţiale din domeniul afacerilor, prezentate instituţiilor publice cu titlu de confidenţialitate, reglementate de legislaţia privind secretul comercial, şi care ţin de producţie, tehnologie, administrare, finanţe, de altă activitate a vieţii economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor; informaţiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viaţa privată a persoanei, protejată de legislaţia privind protecţia datelor cu caracter personal; informaţiilor ce ţin de activitatea operativă şi de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informaţii ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfăşurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă şi imparţială a cazului său, ori ar pune în pericol viaţa sau securitatea fizică a oricărei persoane - aspecte reglementate de legislaţie; informaţiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigaţii ştiinţifice şi tehnice

şi a căror divulgare privează autorii investigaţiilor de prioritatea de publicare sau influenţează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

Mai sus am examinat anumite aspect ce ţin de conţinutul dreptului la libertatea de exprimare, consacrat în actele internaţionale. În cazul în care există un drept, este necesar, de asemenea, un mijloc juridic pentru protecţia acestuia. Pactul inernaţional cu privire la drepturile civile şi politice (art. 2(3)), obligă statele părţi la acest Pact să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăţi recunoscute în Pact au fost violate, să dispună de o cale de recurs efectivă, chiar atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acţionând în exerciţiul funcţiunilor lor oficiale. Aceasta presupune că fiecare stat semnatar al Pactului trebuie să asigure existenţa anumitor mecanisme care să ofere cetăţenilor posibilitatea exercitării drepturilor sale, inclusiv a libertăţii de exprimare.

Sistemele de drept national diferă de la un stat la altul, din care considerente, Pactul nu specifică cum aceste mecanisme ar trebui să funcţioneze. Fiecare stat este liber, la propria discreţie, să adopte orice legi şi să înfiinţeze orice instituţii, doar ca în rezultatul acestor acţiuni, drepturile omului să fie apărate în mod corespunzător.

În conformitate cu Constituţia Republicii Moldova (art. 4), dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Valoarea acestor prevederi constituţionale recunosc acţiunea directă a normelor de drept internaţional public, în sfera internă, în aplicarea nemijlocită a acestor reguli de către autoerităţile competente, funcţionari, organizaţii, întreprinderi, instituţii şi cetăţeni. De exemplu, Legea presei (art. 28), acordă prioritare acordurilor internaţionale la care Republica Moldova, faţă de prevederile acestei legi.[9]

Astfel, după cum arată analiza înreprinsă, normele privind dreptul la libertatea de exprimare, consacrate în legislaţia Republicii Moldova, în cea mai mare parte corespund normelor consacrate în Declaraţia universală a drepturilor omului şi a altor instrumente internaţionale. Deşi aplicarea directa a izvoarelor juridice internaţionale este consacrată în Constituţia Republicii Moldova, trebuie să remarcăm, că aplicarea directă de către instanţele judecătoreşti a dreptului internaţional, încă *nu* este o practică *larg răspândită*.

Armonizarea legislaţiei naţionale din Republica Moldova în zona de circulaţie a informaţiei în conformitate cu standardele internaţionale este una din condiţiile pentru a intra în comunitatea mondială civilizată. Cu toate acestea, acest proces se află la etapa incipientă, şi legislaţia respectivă nu este încă suficient de dezvoltată.

În aceste condiţii Parlamentul Republicii Moldova trebuie să întreprindă măsuri în scopul ajustării legislaţiei privind accesul la informaţii la standardele europene, inclusiv la Convenţia Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale. Legislatorul trebuie să ţină cont şi de faptul că în prezent libertatea de opinie şi de exprimare se confruntă cu noi provocări generate de dezvoltarea societăţii informaţionale în întreaga lume, de apariţia unor noi furnizori de servicii

de comunicare în mass-media cum ar fi portaluri de ştiri, site-uri web de agregare a conţinutului, bloguri şi reţele sociale.

Pornind de la deschiderea Republicii Moldova spre statul de drept, legislaţia naţională trebuie să asigure ca mass-media să servească promovării preferenţiale a intereselor politice, economice şi personale ale anumitor infivizi sau grupuri sociale, o astfel de ”promovare” fiind dăunătoare libertăţii mass-mediei şi democraţiei în general.

Concomitent, în scopul consolidării diversităţii mijloacelor mass-media trebuie să fie garantată transparenţa absolută atât aspectele legate de proprietate, cât şi menţinerea unui climat de concurenţă economică loială. Acestea din urmă ar trebui să includă nu numai măsuri juridice de limitare a monopolului şi a concurenţei neloiale, dar şi măsuri organizatorice orientate spre descentralizarea pieţei seviciilor informaţionale.

Pe lângă aceasta, activitatea Paralmentului în acest domeniu trebuie să fie sistematică, incluzivă, şi să includă mai multe dimensiuni, printre care: perfecţionarea legislaţiei naţionale, inclusiv a normelor care stabilesc răspunderea pentru *răspândirea* cu *bună-ştiinţă* a informaţiilor false; pentru îndemnul la *comiterea* unor fapte *ilegale*; pentru declanşarea intenţionată a unor conflicte sociale violente sau a conflictelor de manipulare; incitarea la dezordini publice din motive *motive* de ură socială, naţională, *rasială,* religioasă sau de alt gen, ţinând cont de cele mai bune practice în domeniu; utilizarea pe scară largă a controlului parlamentar a acţiunilor întreprinse de către Preşedinte, Guvern, miniştri şi alţi demnitari publici, utilizând atât informaţiile oficile cât şi cele neoficiale difuzate de mijloacele mass-media; realizarea, cu implicarea societăţii civile, a comunităţii academice şi a altor factori sociali, a unei politici active privind formarea şi promovarea unei culturi a comportamentului responsabil în spaţiul informaţional.

Asemenea abordare are o *importanţă* deosebită, tocmai fiindcă răspunde principalelor aşteptări ale societăţii, contribuind la consolidarea tuturoror sferelor vieţii social-economice şi politice.

Referinţe bibliografice:

1. Bârsan C. Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. ALL Beck, Bucureşti, 2005, p. 729.
2. Casado Coca contra Spaniei. 24 februarie 1994, 15450/89. [citat 23.09.2021]. Disponibil: https://jurisprudentacedo.com/Casado-Coca-contra-Spaniei-Libertatea-de-exprimare-Conditii-de-aplicare.html
3. Case of Ozgur Gundem v. Turkey. 16/03/2000. [citat 01.09.2021]. Disponibil: http://www.internationalhumanrightslexicon.org/hrdoc/docs/echrgundercase.htm
4. Constituţia Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro [citat 12.08.2021]. Disponibil:

5. Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale. În: *Tratate Internationale, n*r. 1, art. nr. 342, 30.12.1998.
6. Convenţia Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale. [citat 12.10.2021]. Disponibil: https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket
7. Declaraţia Universală a drepturilor omului. În: *Tratate internaţionale*, 1998, nr. 1 art. 12.
8. **International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression,** [citat 12.09.2021]. Disponibil: http://www.cidh.org/Relatoria/showarticle.asp?artID=319&lID=1
9. Legea Presei, nr. 243 din 26-10-1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 2 din 12.01.1995.
10. Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informaţie. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 88-90 din 28.07.2000.
11. **Pact Internaţional** nr. 1966 din 16.12.1966 cu privire la drepturile civile şi politice. În: *Tratate Internationale*, nr. 1, art nr. 31, 30.12.1998.
12. Piemont contra Franţei. Hotărâre din 27 aprilie 1995. Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului. Culegere selective, Volumul 2, Tipografia Centrală, Chişinău, 2006, p. 103-127;
13. Recomandarea Rec(2002)2 a Comitetului Miniştrilor către statele membre privind accesul la documentele publice. Adoptată de Comitetul Miniştrilor la 21 februarie 2002. [citat 12.09.2021]. Disponibil: https://www.standarde-justitie.ro/presasijustitia/
14. Rezoluţia 59(1) din 14 decembrie 1946 „Apel la conferinţă internaţională cu privire la libertatea la informaţie", [citat 05.09.2021]. Disponibil: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement
15. Rezoluţia Parlamentului European din 3 mai 2018 referitoare la pluralismul şi libertatea mass-mediei în Uniunea Europeană (2017/2209(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_RO.html, accesat la 07.11.2021
16. Selecţie de decizii ale Curţii Constituţionale Federale a Germaniei. Ediţia a 2-a revizuită. Editura C. H. Beck, Bucureşti, 2014, p. 217.
17. Руки прочь от свободы прессы: атаки на сми в Европе не должны стать новой нормой. Ежегодный доклад организаций-партнеров Платформы Совета Европы по содействию защите журналистики и безопасности журналистов. Типография Совета Европы, 2020, p. 5.

DREPTUL ŞI DREPTURILE OMULUI PE TIMP DE CRIZĂ: O ECUAŢIE CU MULTIPLE NECUNOSCUTE

LAW AND HUMAN RIGHTS IN TIMES OF CRISIS: AN EQUATION WITH MULTIPLE UNCERTAINTIES

CIOBANU Rodica,
dr. hab., conf. univ**.,** USM

CZU: [342.34 + 341.231.14]:616-036.21

Summary

Today, human rights, the rule of law, and crises have increasingly become topics of discussion in the public, professional and scientific arenas. In this article, an interdisciplinary methodological perspective is used to analyze and understand modern crisis phenomena and how it is possible to make the transition from normality to the preservation and conservation of the value foundations of pre-crisis societies. Furthermore, the article offers some answers, from the author's perspective, on how the crisis shapes law and rights, but also through constructive approaches offers some possible answers for the transition and the modernization of governance.

Keywords: *crises, law, human rights, governance, modernization*

„Dacă nu există echilibru în cetate şi drepturi şi funcţii şi sarcini, de aşa manieră încât magistraţii să aibă destulă putere, consiliul celor mari destulă autoritate, poporul destulă libertate, regimul nu poate avea stabilitate”.

Cicero De Republica, I

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Ştiinţifică „Drept Public Comparat şi e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Interogaţii

Mai este oare actual să vorbim despre drepturile omului într-o lume a provocărilor şi schimbărilor, într-o lume măcinată de conflicte în toate zonele, într-o lume în care tradiţionalul şi obişnuitul tot mai mult au distanţat omul de social, a pus semne de interogaţie în raport cu esenţa umană, cu valorile fundamentale, cu statul de drept şi democraţia. De la un timp încoace termeni precum criza şi conflictul au devenit atât de comuni şi obişnuiţi uzului încât nu mai avem dubii în privinţa faptului că trăim într-un mediu favorabil crizelor: umanitare, sociale, energetice, sanitare, economice, ecologice etc., inclusiv suntem într-o criză de identitate, dar şi de gândire a soluţiilor. Astfel, unii ar spune că este o criză sistemică şi globală „cu privire la dezvoltarea de viitor şi a răspunsului la provocările moderne”. [1] Alţii ar afirma că umanitatea îşi trăieşte ultimele clipe ori că este o provocare care pune la încercare raţionalitatea şi solidaritatea umană, valo-

rile fundamentale care sunt în conţinutul sistemelor normative şi consfinţite în declaraţii, tratate şi constituţii.

De o perioadă bună de timp, dreptul şi criza sunt noţiuni care au fost plasate într-un câmp conceptual comun, iar dreptul şi drepturile puse sub semnul crizei. Cu mult mai mult problematica crizei a devenit una semnificativă fiind raportată drepturilor fundamentale, considerate fundamentul democraţiilor contemporane şi care, de altfel ca şi multe alte valori, au devenit mai puţin sigure ori chiar destul de şubrede într-o lume a schimbărilor rapide şi a digitizării. Şi iată că odată în plus, de rând cu dezbaterile asupra unor opinii, şi nu lipsite de sens, precum că conţinutul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului ar necesita unele redactări în sensul suplinirii acesteia, dat fiind realităţi noi (inclusiv virtuale), să fie şi în raport cu formula tradiţională a drepturilor omului loc de analiză şi interpretare, atitudine critică şi nu numai. „Viaţa omului modern a devenit atât de legată de tehnologie încât putem spune că aceasta a ajuns să facă parte din însăşi esenţa lui. (...) Tehnologia este cea care mediază şi transformă toate aspectele vieţii de la conceperea şi până la moartea individului, modelează relaţiile interumane, produce şi diseminează informaţia şi cunoaşterea şi chiar poate opera ca substitut pentru orice nevoie umană ”[2, p.30]. Pe aceeaşi linie de gândire este poziţia susţinută de F. Fukuyama [3p.152] după care subiectul drepturilor omului „nici pe departe nu este unul ce a fost epuizat, şi trebuie să revenim cu discuţii foarte serioase”, asupra acestei probleme, în condiţiile societăţilor actuale în care dezvoltarea tehnologiilor informaţionale şi a ştiinţei ridică multiple subiecte relevante. „Drepturile – sunt fundamentul construcţiei liberal democratice actuale, cheia către gândirea despre morală şi probleme de etică”. [3, p.152]

Mai mult ca atât, contextul în care au loc raporturile sociale actuale este unul absolut distinct, care în condiţiile crizei pandemice şi mai mult au fost supuse schimbărilor scoţând la suprafaţă probleme mai vechi, neglijate, trecute cu vederea ori lăsate pentru a fi soluţionate „o altă dată”. În contextul situaţiei pandemice, lectorul universitar L. Tec consideră că: „În ciuda pretenţiei de interacţiune şi conectare a oamenilor, tehnologia creează izolare şi retragere interioară (...). Realitatea este că tehnologia nu este deloc prietenoasă cu socializarea, este chiar inamicul ei (...). Realitatea este că tehnologia nu este deloc prietenoasă cu democraţia. (...) Realitatea este că distanţarea socială ne-a distanţat de statul de drept” [4].

Constatăm că pandemia şi mai mult a accentuat importanţa drepturilor omului. Restricţiile din perioada de criză Covid au nemulţumit pe unii, au bulversat pe alţii, au incitat spiritele, dar şi au generat formule noi de abordare a realităţilor în care dreptul şi drepturile nu mai pot fi cele care ar putea să fie sub semnul neclarităţii. În 2020 *Institutul de Drept European* (ELI European Law Institute) a apreciat că pe lângă multiplele decese şi suferinţe aduse persoanelor, Covid 19 a avut „un impact fundamental asupra funcţionării statelor, a instituţiilor democratice ale acestora şi asupra sistemelor juridice” [5]. Ca rezultat condiţiile de criză în mod direct au marcat drepturile fundamentale, de aceea s-a considerat imperios necesar un

instrument specific care ar putea servi drept ghid sau îndrumar de acţiune pentru state în perioade de criză, cu scopul de a proteja democraţia, statul de drept şi justiţia în relaţiile socio-umane. Setul de principii formulate, printre care regăsim protejarea valorilor, principiilor şi libertăţilor fundamentale, democraţia, legalitatea, justiţia, confidenţialitatea şi protecţia datelor cu caracter personal, libertatea de circulaţie, educaţie ș.a. indică și necesitatea ca guvernele să fie pregătite pentru revenirea la normalitate, pentru conştientizarea crizelor şi elaborarea unui plan de redresare. La un an distanţă, dat fiind faptul că situaţia s-a schimbat au fost sesizate probleme de ordin juridic noi (testarea, vaccinarea obligatorie etc.) a fost elaborată şi publicată varianta consolidată a principiilor. Întrebarea logică care apare este: Cum va fi acea normalitate? La fel ca până la pandemie ori alta ? Distinctă, transformată? Cel mai probabil răspuns ar fi că vom avea o societate transformată, iar dreptul, fiind dependent de procese din societate, unul care să fie impus să răspundă acestor realităţi transformate. Această formulă prin care dreptul este în dependenţă de procesele ce au loc în societăţi, precum și faptul că crizele pot marca nu doar societăţi şi oameni, dar şi domenii ne obligă să revenim la subiecte care în limbaj eminescian ar suna *„toate vechi şi noi sunt toate."*

Confluenţe noţionale

Plasarea într-un câmp comun de analiză a dreptului şi crizei vor scoate în evidenţă multiple aspecte care se conjugă. În mod direct este vizat, în condiţiile în care se acceptă starea de criză a dreptului, statul de drept, drepturile omului şi democraţia. În opinia Comisiei de la Veneţia, dacă drepturile omului sunt fundamentul valoric, baza unui corpus enorm de dispoziţii constituţionale şi juridice şi de jurisprudenţă la nivel naţional, precum şi la nivel internaţional, atunci democraţia este pusă în aplicare prin dispoziţii detaliate referitoare la alegeri şi la funcţionarea instituţiilor etc. care sunt parte a statului de drept ca practică, ce este un standard fundamental şi comun în ghidarea şi constrângerea modului în care este exercitată puterea. „O provocare pentru viitor este modul în care realizările statului de drept pot fi păstrate şi dezvoltate în continuare în condiţiile în care indivizii sunt din ce în ce mai mult influenţaţi şi legaţi de noile moduri de guvernare. Acest subiect nu este legat doar de organizaţiile internaţionale (...), statul de drept trebuie să fie adaptat astfel încât libertatea tuturor să fie asigurată chiar şi în domenii în care actorii hibrizi (public-privat) sau entităţile private sunt responsabile de sarcini, care anterior au fost de competenţa autorităţilor de stat. (...) Actorii guvernamentali la nivel naţional, transnaţional şi internaţional trebuie să acţioneze cu toţii ca garanţi ai principiilor şi elementelor fundamentale tradiţionale ale statului de drept (...)" [6].

Discuţiile despre drepturile omului, cât de mult nu ne-am dori să păstrăm *zidul chinezesc* între ceea ce este natura umană şi ceea ce trebuie să fie din perspectiva drepturilor şi dreptului, nu este altceva decât o încercare de eschivare de la lucruri esenţiale. Or, cu cât mai mult avansează ştiinţa despre om, cu atât mai accentuat este impactul asupra drepturilor omului, „ceea ce înseamnă organiza-

rea şi eficienţa instituţiilor juridice şi a legislaţiilor ce vor proteja aceste drepturi", menţionează F. Fukuyama [3]. În particular, „vorbind despre noţiuni comun acceptate precum statul de drept, drepturile omului şi democraţia trebuie să se ia în considerare provocările de moment, precum şi cele de viitor cărora pot fi supuse acestea, în calitate de concepte generice de la care, ori în jurul cărora au fost construite societăţile actuale. În acest sens, trebuie să ţinem cont de faptul că statul de drept şi drepturile omului nu sunt noţiuni ce se identifică, dar sunt dependente reciproc şi se completează, de aceea trebuie să urmărim ca edificarea statului de drept, consolidarea acestuia să fie în concordanţă cu provocările cărora sunt supuse drepturile omului" [7, p..].

Constatăm că dreptul este pus sub semne de întrebare nu doar din punct de vedere al propriei sale identităţi, dar şi din punct de vedere al eficienţei, atât pe plan intern (naţional) cât şi extern (internaţional). *Pe plan intern,* vom fi impuşi să ţinem cont de procese prin care au trecut statele în istoria lor recentă, pentru a putea înţelege şi detecta factorii ce au facilitat traseul mai puţin glorios al statelor care au anunţat parcursul său spre democraţie şi stat de drept, dar care au continuat să înregistreze lacune serioase la capitolul drepturile omului. Mai mult chiar, sfera dreptului este pusă la încercare datorită faptului că acesta a fost dominat de o continuă creştere a complexităţii şi a semnificaţiei sale sociale, invadând domenii care, în mod tradiţional, au fost exterioare dreptului. În opinia mai multor autori statele au realizat o continuă schimbare a legislaţiilor sale şi au ajuns la o creştere numerică continuă de legi adoptate, proces ce nu a fost însoţit întotdeauna de un argument al necesităţii şi al beneficiului social, şi nici de caracterul durabil al deciziilor adoptate. Acest fapt este remarcat pe fondul detectării crizei axiologice şi a aprofundării nihilismului în societăţi, a pierderii sau reducerii orientărilor valorice, a promovării unor interese înguste de către grupuri de presiune, al diferenţierii tot mai accentuate a subiectelor reglementărilor ș.a., adică a concursului unor factori de natură obiectivă şi subiectivă în acelaşi timp. „Societatea contemporană din ce în ce mai mult a fost subordonată de normativitate, nu în direcţia moralităţii ci a juridicităţii. Dominarea normativităţii juridice se referă la creşterea vertiginoasă a reglementărilor juridice, având ca motivaţie fie realităţile sociale în schimbare, fie necesităţile sociale, fie direcţia de dezvoltare a statului, fie cerinţele europene/internaţionale de standardizare şi ajustare a legislaţiilor naţionale etc. Astfel, într-o lume a supra-reglementării se creează impresia că relaţia faptă (în sensul de acţiune) şi drept nu mai oferă alternative individului, că fiecare lucru este virtual juridic (...), iar concepţia dominantă asupra lumii este una în exclusivitate juridică" [8, p.20]. În consecinţă, se ajunge la un „decalaj" dintre lege şi relaţiile reglementate, la pierderea valorii legii însăşi ca instrument reglator al relaţiilor sociale, la devalorizarea dreptului, menţionează A.N. Savenkov [1].-

Pe plan internaţional, dreptul a devenit unul incapabil de a menţine ordinea juridică internaţională, instrumentele acestuia - lipsite de eficienţă în asigurarea păcii şi a relaţiilor de bună vecinătate între state. Tendinţa tot mai accentuată a

unor state de a-şi extinde jurisdicţiile, sporeşte potenţialul conflictual, deja semnificativ, al timpului nostru, al timpului suspiciunilor, sancţiunilor internaţionale şi tendinţelor de dominare şi expansiune, care se manifestă din ce în ce mai pronunţat. În această conjunctură „trebuie să reconstruim încrederea şi cooperarea în interiorul fiecărei ţări şi între naţiuni, între oameni şi guvernele lor. (...) Pandemia de coronavirus ne regăseşte într-o situaţie în care încrederea în stat este mult mai importantă pentru că ne referim la cel de mai de preţ drept într-o democraţie: dreptul la viaţă" [9].

Ca rezultat, un subiect aparte şi necesar a fi încadrat în contextul unor interogaţii asupra drepturilor şi dreptului în lumea actuală este cel care se referă la rolul statului (şi a guvernelor) într-o lume tot mai globalizată şi tot mai eterogenă. Or, chiar dacă statul modern, deşi şi-a pierdut o parte semnificativă a capacităţilor şi funcţiilor sale, totuşi continuă să fie fundamentul organizării vieţii sociale în interiorul graniţelor sale teritoriale. Sub presiunea globalizării, tehnologizării, schimbărilor economice, au loc schimbări şi în fundamentele statului cu degradarea principalelor instituţii sociale şi instituţii ale puterii politice, care se manifestă şi sub forma unor crize de guvernare [10].

La nivel global, chiar şi în condiţiile unei mari diversităţi, pot fi identificate patru tendinţe majore: - construirea ori re-construirea statelor pe fundamentul statului de drept; - revitalizarea rolului statului şi a administraţiilor publice în conjunctura actuală de guvernare; - reconfigurarea rolului statului pornind de la noile realităţi; - creşterea continuă a semnificaţiei democraţiei şi a valorilor democratice şi crearea oportunităţilor de participare şi implicare [11]. Aceste patru tendinţe fac turnura spre revalorizarea statului şi dreptului în condiţii de tranziţie la forme avansate, inteligente de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului în societăţi tehnologizate ori digitizate.

Condiţionalităţi şi probabilităţi

În contextul cercetării modului în care criza pandemică a marcat societatea, în articolul *Eterogenitate, unitate şi solidaritate - repere de diminuare a impactului social al pandemiei* am indicat că „.Printr-o privire retrospectivă asupra istoriei recente a crizelor ce au marcat într-un fel ori altul societăţile observăm că marea majoritate a crizelor prin care am trecut au fost manifestări ale lipsei de stabilitate şi linearitate a societăţilor. În acelaşi timp, datorită genezei distincte pe care o au tehnologiile contemporane de evaluare şi depăşire a crizelor, toate poartă amprenta interdisciplinarităţii. Dintr-o perspectivă ele presupun cunoştinţe despre natura umană, despre organizarea socială, din alta, necesită gândire evaluativ-anticipativă cu aplicarea metodelor de prognozare, modelare şi proiectare prin utilizarea celor mai diverse metode pe care umanitatea în cadrul progresului tehnico-ştiinţific le-a identificat şi utilizat până la moment. Concomitent ele solicită abordări complexe, integre, utile pentru scoaterea în evidenţă a interdependenţelor de cea mai diversă natură şi minimalizarea impactului nu doar economic, dar şi social, şi uman [12, p.105].

Din cele relatate *supra*, deducem că situaţiile de criză pe care le parcurg statele şi societăţile ridică probleme cu privire la eficienţa instituţiilor, cu privire la valori precum drepturile omului, justiţie, echitate, dreptate, securitate, stabilitate etc., cu privire la rolul, valoarea şi autoritatea statului şi dreptului. Raportat acestei situaţii este imposibil să nu fim de acord cu opinia lui A. Marmor [13] după care dreptul va eşua să ghideze conduita dacă îşi propune să o ghideze de o manieră imposibil de realizat. Dacă dreptul prescrie realizarea imposibilului, el eşuează atât sub aspect funcţional, cât şi, destul de des, sub aspectul legitimităţii morale. Eşecul funcţional constă în faptul că dreptul nu îşi va realiza scopul de a ghida conduita. Eşecul moral va consta în faptul că dreptul nu-şi va trata subiectele cu respectul cuvenit.

Păreri ce împărtăşesc teza unei crize a dreptului şi drepturilor este larg răspândită. Manifestările sale sunt vizibile practic în toate domeniile semnificative ale vieţii: sistemul de drept internaţional stabilit istoric nu mai este atât de sigur; s-a aprofundat ruptura între dreptul internaţional şi cel naţional; s-a realizat deformarea sistemelor de drept naţional sub influenţa proceselor de integrare şi globalizare; a fost erodată suveranitatea statelor ş.a., procese ce au marcat identitatea dreptului. În opinia autoarei articolului *The crisis of Power as a problem of the Development of public Administration in the postmodern World* [14, p.240] criza dreptului se manifestă atât la etapa de elaborare a legilor, cât şi la etapa de aplicare a acestora. În primul caz, este vorba despre participarea insuficientă a populaţiei la procesul decizional şi cel legislativ, motiv pentru care legile nu sunt cele care răspund intereselor publice, ci mai degrabă sunt consecinţa unui proces de lobby exercitat de entităţi ce îşi promovează propriile interese. În ceea ce priveşte problemele care apar în timpul punerii în aplicare a legilor, atunci ca factori declanşatori se manifestă ambiguitatea interpretărilor şi calitatea actului de justiţie în sine. „Printre perspectivele de dezvoltare a ţării, în prim-plan se află fuziunea dintre public-privat, securitatea şi siguranţa guvernării, şi nu neapărat bunăstarea tuturor grupurilor sociale, prioritate ce nu contribuie la instituirea responsabilităţii" [14, p.240]. Eficienţă mecanismelor de reglementare este vitală pentru orice situaţie, nemaivorbind de situaţii de criză. O soluţie în această privinţă ar putea fi efortul de maximalizare a eficienţei reglementărilor prin creşterea eficienţei instituţiilor ori mecanismelor care ar simplifica procesul de reglementare şi ar creşte capacitatea de reacţie la schimbări.

Societatea este un sistem complex între elementele căruia nu există o relaţie liniară, ci un sistem de relaţii eterogene. Raportat sistemului social complex, principiul eterogenităţii exprimă necesitatea de transformare a modului tradiţional de guvernare omogenă în direcţia unei colaborări dintre instituţii şi persoane, precum şi implementării principiilor de bună guvernare: precum transparenţa, participarea, drepturile omului, responsabilitatea fiecăruia în parte şi a tuturor etc. [15]. În vederea modernizării guvernării şi depăşirii crizei dreptului, recunoaştem opinia autorilor care consideră că un pas important este consolidarea unei societăţi civile puternice, implicate, capabile să reorienteze activităţile spre fapte reale conforme

principiilor de bună guvernare, dar nu doar atât. Concomitent este necesară implicarea activă a tuturor actorilor sociali, evaluarea obiectivă a situaţiei de fapt şi de drept, precum şi cercetarea posibilităţilor reale de depăşire a crizei şi a tranziţiei spre normalitate. În această ordine de idei, considerăm că traseul cercetărilor trebuie să conjuge cel puţin două aspecte: - unul este cel care se referă la starea de criză şi modul în care aceasta influenţează persoane, instituţii, state, societăţi; - şi altul, cel care se referă la formula în care criza nu poate fi localizată la un segment îngust, dar mai degrabă este una ce se regăseşte în toate dimensiunile socio-umanului, ceea ce impune luarea în considerare a interdependenţelor.

În primul caz, urmărind literatura ce pune în centrul analizelor starea de criză, identificăm că mai mulţi autori plasează criza în cadrul unui proces de transfărmări profunde în societăţile moderne, iar conceptul de criză este înţeles ca: *schimbare bruscă, stare de tranziţie dificilă, complicaţii, o situaţie dificilă, iar în calitate de indicatori ai crizei se menţionează: violarea integrităţii sociale existente şi caracterul precar al formelor, conexiunilor şi relaţiilor sociale* [16]. Interesante sunt şi opiniile autorilor ce consideră că crizele sunt benefice, în sensul că acestea se manifestă în calitate de catalizatori al eforturilor de continuitate şi de dezvoltare a societăţilor. În raport cu aceste opinii totuşi trebuie de ţinut cont şi de faptul că „societăţile trebuie să se protejeze de efectele negative a crizelor, să reducă riscurile perioadei de tranziţie şi, eventual, să scurteze procesul de tranziţie în sine" [3]. Astfel, atât cetăţeanul, cât şi statul, prin intermediul instituţiilor sale trebuie să decidă cum să prevină riscurile şi pericolele, să facă procesul de tranziţie de la criză la normalitate sigur, să urmărească realizarea în practică a procesului de modernizare fără a depăşi limitele (de mediu, medicale, psihologice, sociale) a ceea ce este acceptabil într-o societate cu tradiţii, obiceiuri şi practici instituite.

Situaţiile de criză reprezintă stări în care reglementarea legală standard nu este eficientă, iar guvernarea este impusă de situaţie să-şi asume responsabilitatea şi prin acţiuni concrete să-şi manifeste capacitatea şi eficienţa. Or, aşa cum indică şi Fucuyama [3] analiza acţiunilor responsabile sau iresponsabile ale autorităţilor într-o situaţie de criză este o modalitate importantă de a determina legitimitatea unui anumit guvern şi, eventual, de a identifica natura puterii. Astfel criza acţionează ca indicator al capacităţii autorităţilor de a aduce beneficii societăţii, iar depăşirea crizelor este în egală măsură responsabilitatea guvernării şi a cetăţenilor, doar că guvernarea trebuie să-şi asume identificare echilibrului dintre interesul individual şi cel general, să identifice instrumente şi mecanisme eficiente şi funcţionale pentru depăşirea situaţiilor problematice, a resurselor deficitare, a conflictelor existente etc.

În cel de-al doilea, în condiţiile globalizării, Statul a încetat să mai fie un garant al siguranţei oamenilor împotriva unei ameninţări externe, cetăţenii au încetat să mai fie o resursă indispensabilă de mobilizare, iar mecanismele de guvernare sunt strâns legate şi dependente de resursele sociale ale puterii, de capacitatea guvernării de a creşte ori diminua locul şi rolul individului în societate, de a aduce beneficii cetăţenilor prin politica de guvernare ori viceversa.

Problema depăşirii crizei guvernării rămâne una esenţială în cadrul unui proiect sau tendinţei de modernizare a guvernării şi atunci când această criză prin implicit este, ori nu este legată şi de crize de altă natură (sociale, sanitare etc.) ea se amplifică, conjunctură ce reactualizează unul dintre principiile bune guvernări, dar şi una dintre valorile morale şi sociale fundamentale – responsabilitatea şi responsabilizarea funcţionarilor şi a cetăţenilor. Cercetările indică că responsabilitatea, datorită dimensiunii sale juridice şi etice, indică atitudinea funcţionarului faţă de societate, care are obligaţii asumate nu doar din punct de vedere juridic, dar şi moral [17]. Responsabilitatea este expresie a angajamentului autorităţilor de a furniza beneficii societăţii. Dacă punem împreună termenul ***criză –guvernare –responsabilitate,*** atunci tocmai cel din urmă va fi indicatorul şi criteriul de referinţă pentru a evalua calitatea şi performanţa guvernării. În opinia noastă acest concept are două perspective de bază prin care trebuie să parcurgem revenirea în condiţiile în care vorbim despre fenomenul crizei: perspectiva teoretică de revalorizare a responsabilităţii şi alta, perspectiva metodologică. De ce?

Pentru a răspunde la această întrebare vom face referinţă la doi factori (unul economic, altul, cel uman) care pot fi identificaţi, la unii autori, ca declanşatori de crize a instituţiilor puterii şi a instituţiilor sociale, dar şi ca substrat al creşterii aşteptărilor cetăţenilor în raport cu guvernarea atât din punct de vedere al schimbărilor cantitative cât şi calitative. Încercând să vedem care dintre factori are rolul determinant: cel economic, după cum susţin unii; factorul uman promovat de alţii ori poate un conglomerat de factori? Teoria modernizării societăţii, expusă în lucrarea *Sfârşitul istoriei şi ultimul om* indică că marea majoritate a „ţărilor care au parcurs calea dezvoltării continui sunt din ce în ce mai mult similare, dar nu distincte. Chiar dacă există o mare diferenţă a căilor pe care le-au parcurs până a ajunge la anumite performanţe (...), totuşi alternative a formelor de organizare socială eficientă, sunt puţine" [18, p.214-215]. În acelaşi timp, autorul menţionat *supra* opinează că factorul uman are un rol determinant în evoluţia şi dezvoltarea societăţilor, de aceea nu este oportun să se considere că modernizarea unei societăţi esti în exclusivitate dependentă de factori de natură economică. Conflictele şi crizele din societăţi nu permit ca să conectăm ori stabilim relaţii de dependenţă şi să explicăm democraţia în termeni exclusiv economici. Sigur că nu putem scoate din circuit factorul economic, nici beneficiile modernizării economice, dar în acelaşi timp, nu poate fi explicată şi definită democraţia prin intermediul factorului sau nivelului de dezvoltare economică a societăţii. Or. „primele mari democraţii (cea din America şi cea din Franţa) au apărut pe fonul unor condiţii în care ţările nu erau modernizate (economic), în sensul în care adesea este definită în prezent modernizarea" [18, p.216]. Mai mult, preferinţa pentru drepturile omului nu a fost determinată şi nici nu a avut ca factor declanşator şi imbold avantaje economice. Mai degrabă vom conecta această preferinţă de factorul uman ori natura umană. Istoria umanităţii, face referinţă la personalităţi care au riscat în numele democraţiei şi au luptat pentru drepturile omului. „Nu există democraţie fără democraţi, adică fără

(...) cel care-şi doreşte democraţia şi care o creează, consolidează şi se creează /formează pe sine însuşi" [18, p.217]. Rezultă că depăşirea crizei şi modernizarea unei societăţi poate fi realizată prin valori, norme şi principii la care aderă cetăţenii, pe care le recunosc, srpe care şi le doresc şi spre care tind. Constatăm, că factorul uman în calitate de generator de valori juridice şi sociale este unul esenţial. „Există o legătură de dependenţă între natura umană şi înţelegerea umană a dreptului şi drepturilor, a echităţii şi moralităţii (...) şi aceasta este expres expus în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului. Totuşi relaţia dintre drepturile omului şi natura umană nu este una lineară şi unilaterală. Tranziţia de la drepturile naturale la drepturile umane este în afară oricăror formule teoretice şi explicative" [3, p.147]. Pentru Fukuyama natura umană este cea care reflectă simţul datoriei şi cel moral, altfel va trebui „să dăm dreptate lui Nietzsche (...) suntem sortiţi să depăşim moralitatea, dar aceasta poate să ne aducă într-o ţară în care puţini dintre noi şi-ar dori să ajungă" [3, p.148]. Or, nici o ordine socială nu poate fi îndreptăţită dacă noţiuni precum viaţă corectă, dreptatea, dreptul şi drepturi, moralitate ş.a. sunt înţelese în mod diferit ori distinct de guvernare şi cetăţeni, şi dacă este discrepanţă, contradicţie între ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie. În acest sens, poate că Hegel [19] avea dreptate atunci când făcea referinţă la contradicţiile în istorie şi la perioade în care este necesar de a identifica alte forme de organizare socială mai bune şi mai eficiente. Logic, întrebarea care apare este: cât de mare trebuie să fie contradicţia, cât de profundă să fie criza ca să fie imposibil de a fi depăşită şi să erodeze însăşi legitimitatea întregului sistem socio-politic şi juridic?

Concluzii

Situaţiile de criză, de cele mai dese ori, au impact negativ asupra interacţiunilor dintre cetăţeni şi autorităţi, procesul de comunicare fiind mai anevoios, standardele juridice anterioare mai puţin eficiente şi aplicabile, iar nemulţumirea tot mai mare precum şi descreşterea încrederii cetăţenilor în instituţiile şi autorităţile guvernamentale.

Iresponsabilitatea autorităţilor este un indicator important al crizei din sfera politică, aşa cum indicatorul crizei economice este scăderea producţiei, iar cel al crizei spirituale este distrugerea orientărilor valorice universal recunoscute. Mai mult, încrederea în autorităţi este conectată cu responsabilitatea de care funcţionarii au dau dovadă în procesul de guvernare, ceea ce creează impresia unui cerc vicios, care are caracter continuu. Şi dacă ne vom întreba totuşi cui aparţine prioritar sarcina sau cine trebuie să-şi asume „*povara responsabilităţii*" de a transcende criza, atunci sigur că mulţi vor fi cei care ar oferi răspunsul inevitabil după care se va susţine, sus şi tare, că această sarcină aparţine guvernării (puterii politice legitime) care trebuie să asigure dezvoltarea stabilă, continuă şi durabilă a societăţii şi să asigure securitatea şi ordinea în societate, să răspundă necesităţilor cetăţenilor. Dar oare trebuie neglijat rolul altor actori sociali? Şi, care este rolul cetăţeanului în această configuraţie?

În opinia lui F. Fukuyama, în societate este obişnuit ca iniţiativele legislative să vină din partea politicienilor, care nu prea se bucură de mare încredere din partea cetăţenilor, în schimb dacă urmărim „sondajele de opinie din multe ţări, atunci acestea arată că societatea are mult mai mult respect faţă de mediul ştiinţific, savanţi (...) decât în politicieni" [3, p.260-261]. Acesta fapt este un argument plauzibil, serios şi susţinut, în favoarea necesităţii implicări, dezinteresate personal, dar motivate social, a unor grupuri de cercetători pe subiecte de competenţă în consultare, expertiză şi soluţionare a crizelor din societăţi.

Analiza teoriilor puterii şi a formelor de guvernare, nu explică nici pe departe, modele de mecanismele perfect eficiente şi nici de anticipare a crizelor din societăţi. Singura posibilitate de a înţelege anumite aspecte esenţiale ale mecanismelor funcţionale este o abordare integrată şi multidimensională a guvernării prin prisma eficienţei dreptului, a protecţiei drepturilor din perspectiva individualităţii şi socialităţii persoanei.

În acelaşi timp, trebuie să recunoaştem că, necătând la multiplele critici care sunt aduse guvernărilor, totuşi în condiţiile actuale, făcând abstracţie de neajunsurile atribuite şi pretenţiile înaintate, totuşi nu există instituţii ori forme alternative de organizare mai bune şi care ar exprima voinţa cetăţenilor sincer şi legitim, decât cele ale democraţiilor construite prin drept şi drepturi. De aceea, suntem impuşi să căutăm răspunsuri la interogaţiile pe care le avem şi soluţii la crizele pe care le parcurgem, plasându-ne cel puţin în trei perspective: 1. perspectiva unui dialog critic al guvernării; 2. perspectiva condiţiilor socio-economice a statelor; 3. perspectiva unui consens politic şi social (existent ori nu) asupra priorităţilor în vederea asigurării tranziţiei de la criză la normalitate ori a modernizării societăţii.

Referinţe bibliografice:

1. Savenkov A.N. *The global crisis of modernity as a matter of Philosophy of Law*. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://ras.jes.su/gp/s013207690004632-7-1-en
2. Popoveniuc B. Tehnofrenia. Diagnostic şi tratament. În: *Filosofia şi perspectiva umană* Chişinău: ArtPoligraf, 2016.
3. Fukuyama F. *Our posthuman Future. Consequences of the Biotechnilogy revolution*. (traducerea in rusa de M.B. Levin). Moscva: Act „Liux", 2004.
4. Tec L. Educaţia în vremea pandemiei. Distanţare socială sau distanţare de ... realitate? [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://www.juridice.ro/essentials/3749/educatia-in-vremea-pandemiei-distantare-sociala-sau-distantare-de-realitate.
5. ELI Principles for the Covid-19 Crisis. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf.
6. European Commission for democracy throuch law. Venice Commission.

Study no. 512/2009. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/events/.
7. Ciobanu R. Identificarea mecanismelor de modernizare a guvernării printr-o abordare de tip dezagregat. În: *Tranziţia spre o bună guvernare şi protecţie eficientă a drepturilor şi libertăţilor omului*. Chişinău, 2022 (*în curs de apariţie*).
8. Ciobanu R. De la consistenţă spre coerenţă într-o lume a suprareglementării. În: *Filosofia şi perspectiva umană*.Chişinău: ArtPoligraf, 2016.
9. PNUD. [citat 23.11.2021]. . Disponibil: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/coronavirus.html.
10. Haass R. The Age of Nonpolarity. *Foreign Affairs,* 2008, p. 44-56. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity.
11. Koivisto, I., *Varieties of Good Governance: A Suggestion of Discursive Plurality*. Int J Semiot Law, [e-journal] 27, pp. 587–611. DOI 10.1007/s11196-013-9329-6. 2014. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://af.booksc.eu/book/22063777/97c284
12. Ciobanu R. Eterogenitate, unitate şi solidaritate - repere de diminuare a impactului social al pandemiei În: Filosofia şi perspectiva umană. Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. Chişinău:LexonPrim, 2020, p. 91-117.
13. Marmor A. Preeminenţa dreptului şi limitele sale. În: *Preeminenţele dreptului şi controlul de constituţionalitat între tradiţie şi modernitate*. Bucureşti: Hamangiu SRL, 2018.
14. Isaienko. The crisis of Power as a problem of the Development of public Administration in the postmodern World. In: *Postmodern openings*. Vol.11, ISSU 3, septembrie 2020 p.231-243.
15. CIOBANU R., ROŞCA M. Premise metodologice de evaluare a mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului. În: *Academos,* nr.3/2020, p. 86-94.
16. Shapovalov V. V., Varonina, S. Ponyattya sotsial′noyi spravedlyvosti v kontseptsiyakh yevropeys′koyi khrystyyans′koyi demokratiyi [The concept of social justice in the concepts of European Christian democracy]. *Bulletin of Moscow University, Series 7, Philosophy, 2*, 2011, 74-87. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-sotsialnoy-spravedlivosti-v-kontseptsiyah-evropeyskoy-hristianskoy-demokratii.
17. Mignolo, W. The many faces of cosmo-polis: Border thinking and critical cosmopolitanism. *Public culture, 12* (3), (2000, p. 721-748.
18. Fukuyama F. *The end of history and the last man*. (traducere în rusă de M.B.Levin). Moscva: Act, 2009.
19. Hegel G.W.F. *Prelegeri de filosofie a istoriei*. Bucureşti: Humanitas, 1997.

ПРАВО ЛИЦА НА ГОСУДАРСТВЕННУЮ СЛУЖБУ (В АСПЕКТЕ ДОПУСКА) В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ: ОПЫТ УКРАИНЫ

THE RIGHT OF A PERSON TO THE CIVIL SERVICE (IN THE ASPECT OF ADMISSION) IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION: THE EXPERIENCE OF UKRAINE

DREPTUL UNEI PERSOANE LA SERVICIUL PUBLIC (ÎN TERMENI DE ADMITERE) ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE: EXPERIENȚA UCRAINEI

КОЛОМОЕЦ Татьяна,
доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины,
Заслуженный юрист Украины,
декан юридического факультета Запорожского национального университета
(Украина)

CZU: 342.735:351/354:004(477)

Summary

The right of a person to public service in Ukraine is considered as a kind of relative right of a person, the realization of which (primarily in the aspect of admission to service) in conditions of active digitalization of public administration directly depends on information "filters".

Key words: *person's right to public service, admission to public service, digitalization, conditions, requirements, procedure, experience, legislation, public administration*

В условиях активной цифровизации всех сфер общественной жизни в Украине, реализации планов комплексных организационно-правовых мер по развитию цифровизации экономики и общества в соответствии с Распоряжением КМУ от 17.01.2018 года № 67-р, активизации такого развития в соответствии с Постановлением КМУ от 30.01.2019 года № 56, внедрение электронного управления согласно распоряжению КМУ от 20.09.2017 года № 649-р и наконец развития цифровых компетентностей согласно распоряжению КМУ от 03.03.2021 года № 167-р, существенно модифицировались гарантированные государством условия реализации права лица на государственную службу (право «служить интересам государства, общества, публичным интересам») и прежде всего в аспекте доступа лица к государственной службе. Согласно Закона Украины «О государственной службе» лицо, претендующее на должность государственной службы (всего предусмотрено три

категории должностей государственной службы – категории «А», «Б», «В»), должно соответствовать ряду условий, которые в свою очередь условно разделены на две группы, – общие условия (независимо от категории должности, органа государственной власти, сферы общественной жизни и др.) и специальные условия (с акцентом на особенность профессиональной деятельности во время «служения публичным интересам»). С учетом этого вполне логично право лица на государственную службу (прежде всего в аспекте допуска к службе) рассматривать как вид относительного права лица, реализация которого зависит не только от воли и желания самого лица, но и от ряда «внешних» факторов. И это тоже вполне объективно и логично с учётом сферы объективизации такого права, а следовательно для служения публичным интересам путём выполнения своих служебных обязанностей лицо должно быть не только способным «служить», но и достойным «служить» публичным интересам. Как следствие, в законодательстве четко предусмотрены требования к кандидату на должность определённой категории должностей государственной службы (например, для должностей категории «Б» в государственном органе, юрисдикция которого распространяется на всю территорию Украины, и его аппарате, – это «опыт работы на должностях категории «Б» или «В» или опыт службы в органах местного самоуправления, или опыт работы на руководящих должностях предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности не менее 2 лет, свободное владение государственным языком» (п. 2 ч. 2 ст. 20 Закона Украины «О государственной службе»), а также детализированная конкурсная процедура отбора не только способных, но достойных «служить публичным интересам» лиц. Требования, которые фактически выполняют роль «фильтра» отбора лиц относительно: «связи лица с государством» (гражданство), физической способности лица «служить» («позитивные ограничения» относительно минимального и максимального возраста для допуска лица к государственной службе; наличие полной дееспособности лица; специальные требования к состоянию здоровья для должностей тех видов государственной службы, которые связаны с повышенными нагрузками, дополнительными рисками и экстремальными условиями; и др.), наличие общих и специальных компетентностей (соответствующий уровень образования, отрасль знаний, специальность, уровень свободного владения государственным языком для обязательного его использования в своей профессиональной деятельности при выполнении функции государства или местного самоуправления, владение иностранным языком – одним из официальных языков Совета Европы (например, для должности категории «А» и др.), отсутствие запретов «служить публичным интересом» (как результат противоправных деяний самого лица – уголовное наказание, административное взыскание, так и наличие «потенциальных коррупционных рисков» (конфликт интересов и др.)). В условиях цифровизации публичного управления в Украине допуск лица к государ-

ственной службе возможен только с использованием компьютерных технологий, что, с одной стороны, упрощает участие лица в процедуре допуска к государственной службе, расширяет его возможности (в т. ч. и количественные и географические), минимизирует ресурсозатратность, повышает степень транспарентности, но, с другой стороны, предполагает наличие у лица соответствующих цифровых компетентностей, кроме того не следует забывать и о «внешних» угрозах для самих компьютерных, информационных, цифровых ресурсов, в т.ч. и содержательных, и технических, что предусматривает обязанность государства «устранения этих угроз» как «искусственного фильтра» для права лица на государственную службу в Украине. Так, весь алгоритм участия лица в реализации права на государственную службу (в аспекте допуска к ней) «пронизан» использованием лицом компьютерных технологий, программных продуктов, «взаимодействием» его с официальными информационными ресурсами нескольких органов государственной власти в Украине. Прежде всего лицо, изъявившее желание реализовать право на «служение публичным интересам», обязано заполнить на официальном сайте Национального агентства по предотвращению коррупции декларацию кандидата на должность государственного служащего, скрепив её квалифицированной электронной подписью (при этом иных вариантов, которые можно было бы рассматривать как альтернативные для них, нет). И электронная декларация и квалифицированная электронная подпись лица являются важными инструментами для всей последующей процедуры допуска лица к государственной службе и «служения» публичным интересам в случае реализации лицом соответствующего права (ежегодное декларирование государственных служащих, сообщение в случае существенного изменения их материального состояния, скрепление всех персональных документов лица только соответствующей электронной подписью).

Определившись с направлением своей профессиональной деятельностью, лицо на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины в разделе «Единый портал вакансий», может выбрать те вакансии (в т.ч. и несколько), в конкурсе на занятие которых желает принять участие. Доступ к нему возможен только благодаря использованию электронной подписи лица. Как сам доступ к перечню вакансий, так и подача документов (резюме, заявление, заявление-согласие на обработку данных), в т.ч. и результаты её (допуск, недопуск с указанием причин) осуществляется исключительно с использованием компьютерных технологий. При этом необходимо отметить, что «фильтрация» способности и достойности кандидата «служить» публичным интересам осуществляется параллельно и по каждому требованию отдельно, которое законодательно закреплено как требование к лицу, претендующему на государственную службу. Так, например, для получения диплома второго (магистерского) уровня высшего образования по специальности «Право», «Публичное управление

и администрирование», «Международные отношения», предусмотренных как квалифицированные требования для большинства должностей категорий государственной службы в Украине, Стандартами высшего образования предусмотрено прохождение единого государственного квалификационного экзамена с использованием компьютерного тестирования в форме кейсовых заданий (например, для специальности 081 «Право» это трёхчасовое компьютерное практически-ориентированное тестирование, охватывающие 120 разноформатных тестовых заданий по 12 образовательным компонентам согласно Программе, утвержденной приказом МОН Украины от 08.10.2021 года № 1076). И только в случае успешного прохождения соответствующего экзамена, с соблюдением «жестких» нормативных требований относительно процедуры (согласно письму МОН Украины от 22.10.2021 года № 1/9-561) возможно получение лицом диплома о втором (магистерском) уровне высшего образования по соответствующей специальности, отрасли знаний, а соответственно и возможность его участия в конкурсе на замещение вакантной должности категории государственной службы.

Уровень свободного владения государственным языком для обязательного его использования при выполнении лицом служебных обязанностей подтверждается сертификатом, выдаваемым в случае успешного прохождения лицом экзамена на уровень владения государственным языком по процедуре, предусмотренной Постановлением КМУ от 14.04.2021 года № 409, с регистрацией, с электронной подписью, оценкой результатов лица, с использованием официальных электронных ресурсов Национальной комиссии по стандартам государственного языка (Постановление КМУ от 06.11.2019 года № 911), сохранением в персональном электронном кабинете результатов анонимного тестирования и видеозаписью монологичного высказывания лица, ведением Реестра государственных сертификатов на уровень владения государственным языком. Конкурсная процедура допуска лица к государственной службе предполагает несколько этапов, при этом каждый из которых непосредственно связан с использованием компьютерных технологий, программных результатов и информационных ресурсов как Национального агентства по вопросам государственной службы Украины, так и того органа государственной власти, на должность в котором лицо претендует. Прежде всего речь идет об электронном анонимном тестировании на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины по определению уровня подготовки лица по основным правовым основам будущей профессиональной деятельности, связанной со «служением публичным интересам». Лицо демонстрирует в течение часа свои знания, в процессе тестирования по основным положениям Конституции Украины, «базовых» законодательных актов «служения публичным интересам», среди которых: Закон Украины «О государственной службе», «О предотвращении коррупции», «О публичной информации», «Об административных услугах»,

«О местных государственных администрациях», «О Кабинете Министров Украины», «О центральных органах исполнительной власти», «Об обращениях граждан», «Об основах предотвращения и противодействия дискриминации в Украине», «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин», а также Бюджетного кодекса Украины, Налогового кодекса Украины и Конвенции о правах лиц с инвалидностью. Результаты анонимного тестирования автоматически генерируется сразу же по завершению процедуры и в электронном персональном кабинете лица они подлежат скреплению электронной подписью лица. Примечательно то, что тестирование схватывает все правовые основы государственной службы независимо от должности, на которую лицо претендует, сферу публичного администрирования, как следствие результата тестирования (ведомость с баллами – 1 или 2) являются действительными в течение полугода с момента прохождения лицом тестирования и могут им использоваться для участия в любых конкурсах на должности государственной службы в течение полугода, что, безусловно, не исключает возможности лица повторно проходить соответствующее тестирование в случае участия в новом конкурсе. Государство, предусматривая «тестовый фильтр», гарантирует условия для его прохождения, а именно: информационное сопровождение на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы «пошаговой инструкции», перечня нормативно-правовых актов для подготовки к тестированию, базы «тесты-ответы» для подготовки, тестовых тренажеров для подготовки.

Доступ лица к государственной службе также предусматривает собеседование кандидата с членами конкурсной комиссии по вопросам особенностей будущей профессиональной деятельности, определение личных качеств лица и его достижений, с видеозаписью всей процедуры и ситуационные задания (согласно Порядку проведения конкурса на замещение должностей государственной службы, утвержденный Постановлением КМУ от 25.03.2016 года № 246), при этом последние предусмотрены для должностей категории «А» и «Б». Оценивание осуществляется каждым членом конкурсной комиссии по каждой компетентности будущего государственного служащего, а ситуационные задания («практическое задание») лицо выполняет вновь с использованием программных результатов Национального агентства по вопросам государственной службы Украины, с генерированием результатов по завершению соответствующего этапа конкурса и скреплением их электронной подписью кандидата на должность. Финальный результат конкурса определяется по совокупности результатов всех его этапов, с обнародованием его на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины и сайте того органа государственной власти на должность в котором проводился конкурс.

Таким образом, необходимо подтвердить тот факт, что, будучи одним из разновидностей относительного права, право лица на государственную служ-

бу (в аспекте его доступа), в Украине в условиях цифровизации публичного управления в целом, зависит не только и даже не столько от воли и желания иных (по отношению к лицу, которое это право реализует) субъектов до подачи заявления на участие в конкурсе, во время конкурсной процедуры, сколько от использования информационных ресурсов, компьютерных программ, которые фактически выполняют роль «фильтра» допуска лица к государственной службе, «фильтра» в реализации права лица на государственную службу. С учётом специфики вышеупомянутых ресурсов актуальным является комплексный подход государства к формированию правового фундамента для реализации права лица на государственную службу (прежде всего в аспекте доступа к ней) в условиях активной цифровизации публичного управления, с обязательным гарантированием государством устранения «искусственной фильтрации» доступа лиц к государственной службе, реализации их соответствующего права в связи реальными и потенциальными «рисками» (в т.ч. и «внешними») самих информационных, программных, цифровых систем.

IMPORTANŢA MECANISMELOR ONU ÎN PROMOVAREA ŞI RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

THE IMPORTANCE OF UN MECHANISM IN PROMOTING AND RESPECTING HUMAN RIGHTS IN THE TRANSNISTRIAN REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CAZACU Pavel,
Doctorand, USM

CZU: 341.123:341.231.14(478)

Summary

Because the Transnistrian region is not temporarily controlled by the constitutional authorities of the Republic of Moldova, the promotion and protection of human rights in this region remains an ongoing challenge. Thus, international mechanisms for the protection of human rights are important. The mechanisms of the UN, together with those within the Council of Europe, are the most relevant and effective mechanisms for the protection of human rights, including for territories not temporarily controlled by the constitutional authorities.

***Keywords**: human rights, the Transnistrian region, international human rights mechanisms, UPR*

Regiunea transnistreană a Republicii Moldova este un teritoriu necontrolat temporar de către autorităţile constituţionale ale Republicii Moldova. Lipsa controlului efectiv a determinat implicit şi inexistenţa unor mecanisme naţionale de protecţie ale drepturilor omului în acest teritoriu. În acelaşi timp, statul Republica Moldova, este obligat să ofere protecţie celor aprox. 400 000 locuitori ai regiunii transnistrene.

Această afirmaţie este confirmată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului care a stabilit un principiu fundamental în cauza *Ilaşcu şi alţii* (pe care l-a menţinut în ulterioarele cauze care provin din regiunea transnistreană) pentru procesul complex de protecţie a drepturilor omului în regiunea transnistreană:

- *”Totuşi, chiar şi în absenţa unui control efectiv asupra regiunii transnistrene, Moldova mai are şi obligaţia pozitivă conform articolului 1 al Convenţiei de a lua măsuri de ordin diplomatic, economic, juridic sau de alt gen, care îi stau în puteri şi sunt în conformitate cu dreptul internaţional, pentru a asigura reclamanţilor drepturile acestora garantate de Convenţie”.* [1]

În ciuda unor principii fundamentale stabilite prin jurisprudenţa CtEDO, dar şi a angajamentelor asumate de către statul Republica Moldova la nivel internaţional, promovarea şi respectarea drepturilor omului în stânga Nistrului rămâne în continuare o provocare majoră. Din aceste considerente este important să analizăm în ce măsură mecanismele internaţionale sunt eficiente pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană.

Dacă mecanismele Consiliului Europei, în principal Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi Comitetul de Miniştri, sunt mecanisme populare în rândul experţilor naţionali, atunci mecanismele ONU, sunt mai puţin utilizate. Însă, importanţa şi eficienţa lor nu este mai mică.

Despre mecanismele ONU de protecţie ale drepturilor omului

Organizaţia Naţiunilor Unite este cea mai mare şi mai importantă asociaţie de state din lume. A fost creată la 24.10.1945, după ce a fost ratificată Carta Naţiunilor Unite - cartă care stabileşte principiile de bază ale relaţiilor internaţionale. Pentru buna funcţionare a instituţiilor sale, ONU şi-a prestabilit următoarele obiective de bază:

- prevenirea declanşării conflictelor;
- proclamarea drepturilor fundamentale ale omului;
- garantarea respectării dreptului internaţional;
- îmbunătăţirea standardelor de viaţă peste tot în lume.

Mecanismele din sistemul ONU se bazează pe aceste scopuri, chiar dacă au atribuţii distincte. Pentru o mai bună înţelegere a statutului juridic a mecanismelor de protecţie ale drepturilor omului din cadrul sistemului ONU vom apela la următoarea clasificare, pe care o considerăm judicioasă. În sistemul Naţiunilor Unite există două tipuri de mecanisme de monitorizare a implementării drepturilor omului: mecanisme extraconvenţionale, create conform Cartei ONU, şi mecanisme convenţionale, create în baza tratatelor internaţionale privind drepturile omului.[2]

a) Mecanisme extraconvenţionale de monitorizare a implementării drepturilor omului

- ***Evaluarea periodică universală (EPU)*** *(engleză: Universal Periodic Review – UPR)* este un mecanism relativ nou în sistemul internaţional al drepturilor omului. A fost creat în scopul examinării universale a situaţiei drepturilor omului din toate statele membre ale ONU. EPU evaluează în ce măsură statul respectă obligaţiile sale conform Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, convenţiilor ONU la care statul este parte, politicilor naţionale în domeniu, dreptului umanitar aplicabil statului.[3]
- ***Procedurile speciale*** reprezintă o denumire generică a mecanismului de bază al Consiliului pentru Drepturile Omului (CDO). Prin intermediul acestuia este abordată situaţia particulară a unei ţări sau o problematică particular comună în toate regiunile lumii. Procedurile speciale sunt reprezentate fie de o persoană (un raportor, un reprezentant special, un expert independent), fie de un grup de experţi. În octombrie 2021 existau 45 de mandate distincte - 45 tematice şi 13 pe regiuni geografice. Procedurile speciale îşi realizează mandatul printr-o serie de proceduri specifice: vizite de monitorizare; rapoarte tematice; apeluri urgente adresate guvernelor, pentru a cere explicaţii în legătură cu o anumită problemă sau caz paritcular; activităţi de conştientizare publică etc. Uneori procedurile speciale

pot fi singurul mecanism capabil să alerteze comunitatea internaţională în privinţa unor situaţii concrete cu privire la drepturile omului.[4]

• Alte mecanisme ale CDO: Forumul Social şi Mecanismul pentru populaţii autohtone, Forumul pentru minorităţi care se întrunesc anual. Lucrările organizate în cadrul acestor forumuri permit, mai cu seamă organizaţiilor societăţii civile, să-şi exprime opinia asupra unor aspect problematice, dar şi să propună recomandări membrilor CDO pentru îmbunătăţirea situaţiei din aceste domenii.

b) Instrumente si mecanisme convenţionale de monitorizare a implementării drepturilor omului

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, este documentul care a avut o importanţă decisivă pentru elaborarea şi dezvoltarea conceptului de drepturile omului pe plan internaţional. Ulterior, Adunarea Generală a ONU a adoptat peste 60 de convenţii internaţionale, pacte şi alte documente privind drepturile omului. Prin tratatele şi convenţiile respective au fost create comitete specializate pentru monitorizarea acţiunilor statelor pe segmentul implementării prevederilor acestor tratate.

- Comitetul pentru drepturile omului monitorizează implementarea Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.
- Comitetul pentru drepturile economice, sociale şi culturale monitorizează implementarea Pactului cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale.
- Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale monitorizează implementarea Convenţiei internaţionale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;
- Comitetul pentru eliminarea discriminării faţă de femei monitorizează aplicarea prevederilor Convenţiei privind eliminarea tuturor formelor de discriminare faţă de femei;
- Comitetul împotriva torturii monitorizează implementarea Convenţiei împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

Republica Moldova, Evaluarea Periodică Universală (EPU) şi situaţia drepturilor omului în regiunea transnistreană

Ca urmare a primei revizuiri a Republicii Moldova în anul 2011, au fost elaborate 122 de recomandări, dintre care 3 s-au referit la regiunea transnistreană. Romania şi Congo au formulat următoarele recomandări: [5]

• *Continuarea promovării drepturilor omului în Transnistria, parte integrantă a teritoriului Republicii Moldova. Acest angajament a fost luat odată cu aderarea la Consiliul Drepturilor Omului (România);*

• *Promovarea dialogului suplimentar cu secesioniştii pentru a pune capăt situaţiei care pune în pericol drepturile şi libertăţile fundamentale ale tuturor cetăţenilor recunoscute de Constituţia din 29 iulie 1994 (Republica Democratică Congo).*

În toamna anului 2016, la sesiunea de la Geneva, autorităţile moldoveneşti au primit 209 recomandări din partea mai multor state. Cele mai multe recomandări au fost în următoarele domenii: combaterea discriminării, inclusiv a crimelor de ură şi prejudecată (29), protecţia drepturilor femeilor (26); protecţia drepturilor minorităţilor (14); combaterea torturii şi a relelor tratamente (11); combaterea traficului de fiinţe umane (10); protecţia drepturilor persoanelor cu dizabilităţi (10); consolidarea instituţiilor naţionale pentru protecţia drepturilor omului (9); apărarea drepturilor copiilor (9) etc.

Şi de această dată, 3 recomandări au fost oferite în contextul respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană.

- *Continuarea activităţii de promovare a drepturilor omului în Regiunea transnistreană, care este parte integrantă a teritoriului Republicii Moldova (România);*
- *Acordarea de sprijin şi asistenţă sistematică victimelor încălcărilor drepturilor omului în regiunea transnistreană (Republica Cehă);*
- *Luarea măsurilor adecvate pentru a iniţia dezvoltarea unui mecanism de monitorizare a situaţiei drepturilor omului în Regiunea transnistreană a Republicii Moldova asigurând implicarea reprezentanţilor societăţii civile de pe ambele maluri ale râului Nistru (Georgia).*

Deşi recomandările EPU nu au un caracter obligatoriu, ca efect, la 24 mai 2018, prin Hotărârea Parlamentului nr. 89, a fost aprobat Planul Naţional de Acţiuni în domeniul Drepturilor Omului (PNADO) 2018 – 2022, care transpune toate recomandările primite de Republica Moldova la nivel internaţional.[6] Astfel, la baza PNADO se află recomandările acceptate de Guvernul Republicii Moldova în cadrul celui de-al II-lea ciclu al EPU. Dar şi recomandările din domeniul drepturilor omului adresate Republicii Moldova de către organele de monitorizare ale ONU, OSCE, Consiliului Europei, dar şi de către alte organizaţii internaţionale.

Importanţa PNADO se datorează pe de-o parte prin implicarea organizaţiilor societăţii civile la elaborarea acestuia, iar pe de altă parte prin necesitatea implementării recomandărilor venite de la organizaţiile internaţionale. Pentru că PNADO este în mare măsură expresia recomandărilor EPU, monitorizarea implementării acţiunilor stipulate în acest document este o responsabilitate stringentă a Guvernului Republicii Moldova. Or, lipsa unei monitorizări, atât PNADO, respectiv recomandările EPU rămân documente nefuncţionale.

Al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală a Republicii Moldova, va avea loc la 28 ianuarie 2022, Geneva. În acest context, atât statul, [7] cât şi organizaţiile societăţii civile [8] au transmis rapoarte în care detaliază nivelul de implementare a recomandărilor din ciclurile precedente. Raportul final va fi aprobat după examinarea acestor 2 rapoarte. Remarcăm importanţa implicării organizaţiilor societăţii civile întru asigurarea echilibrului şi obiectivităţii acestui proces complex. Existenţa doar a unei opinii (fie a statului, fie a societăţii civile) nu face decât

să ofere un răspuns superficial şi unilateral cu privire la situaţia reală a drepturilor omului în regiunea transnistreană.

Celelalte mecanisme ONU, procedurile speciale şi Comitetele ONU reprezintă un alt exemplu de mecanisme care pot duce la îmbunătăţirea drepturilor omului într-un teritoriu, inclusiv necontrolat de către autorităţi constituţionale. Impactul acestor mecanisme va fi analizat într-o cercetare separată.

În loc de concluzii.

Pentru că teritoriul din stânga Nistrului nu este controlat de către autorităţile constituţionale, pentru că administraţia de facto nu are capacitatea, dar nici legitimitatea să asigure protecţia drepturilor locuitorilor acestei regiuni, perspectiva utilizării mecanismelor internaţionale de monitorizare şi protecţie a drepturilor omului este mai importantă ca niciodată.

Prin această analiză am încercat să elucidez cele mai importante mecanisme de protecţie ale drepturilor omului care fac parte din sistemul ONU. În acelaşi timp am încercat să descriu impactul EPU asupra respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, dar şi necesitatea acută a respectării de către autorităţile constituţionale a recomandărilor oferite prin acest mecanism. Pentru că procedurile speciale şi Comitetele ONU de asemenea sunt relevante situaţiei drepturilor omului în regiunea transnistreană, analiza acestora va fi dedicată unei cercetări distincte.

Evaluarea Periodică Universală are capacitatea să ofere resurse extrem de utile autorităţilor statului în contextul protecţiei drepturilor omului în stânga Nistrului. Însă, la fel de important este comportamentul autorităţilor naţionale după recepţionarea acestor recomandări. Or, fără un comportament corespunzător al autorităţilor constituţionale care vor implementa recomandările mecanismelor internaţionale, situaţia nu se îmbunătăţi considerabil. Iar situaţia drepturilor omului în regiunea transnistreană în ultimii an este cel mai bun exemplu.

Pentru că abuzurile grave se înmulţesc, persoanele care comit aceste ilegalităţi nu sunt trase la răspundere, putem afirma că în prezent încă nu au fost identificate mecanisme eficiente de protecţie a drepturilor omului în acest teritoriu. Iar pe unele aspecte, mecanismele existente nu sunt aplicate la justa valoare. Astfel, recomandările recepţionate prin mecanismul EPU nu au fost implementate suficient de bine.

Referinţe bibliografice:

1. Cauza Ilaşcu şi alţii c. Moldovei şi Rusiei, cererea nr. 48787/99, pronunţată la 08 iulie 2004. [citat 12.12.2021]. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf
2. Manualul funcţionarului public în domeniul drepturilor omului/ Anatolie Munteanu, Svetlana Rusu, Olga Vacarciuc; Oficiul Avocatului Poporului. – Ed. a 2-a rev. şi ad. – Chişinău: Arc, 2015 (Tipografia „Bons Offices“),

328 p. [citat 12.12.2021]. [citat 12.12.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/16806f11f5
3. Fișă informativă realizată de către Oficiul Avocatului Poporului, 2016, [citat 12.12.2021]. Disponibil: http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/roinfosheet.pdf
4. Procedurile special ale Consiliului ONU pentru drepturile Omului. [citat 12.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx
5. Raport comun al Asociaţiei Promo-LEX şi al Federaţiei Internaţionale pentru Drepturile Omului (FIDH) cu privire la situaţia drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, 2016. [citat 12.12.2021]. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/UPR-2_FIDH_UPRMoldova_24.03.2016_localtime_14.50.pdf
6. Raport intermediar benevol al Guvernului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor recepţionate urmare celui de-al doilea ciclu al Evaluării Periodice Universale a respectării drepturilor omului, iulie 2019. [citat 12.12.2021]. Disponibil:http://www.justice.gov.md/public/files/drepturile_omului/drept_omul/UPR_Report_mid_term._ro_-Consultari.pdf
7. Raportul Naţional în contextul celui de-al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală a respectării drepturilor omului. [citat 12.12.2021]. Disponibil:https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_upr_2021_dupa_consultari.pdf
8. Raport comun al Asociaţiei Promo-LEX şi al Federaţiei Internaţionale pentru Drepturile Omului (FIDH) cu privire la situaţia drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, 2021. [citat 12.12.2021]. Disponibil:https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/12/HUMAN-RIGHTS-IN-THE-TRANSNISTRIAN-REGION-JOINT-SUBMISSION-of-Promo-LEX-Association-and-International-Federation-for-Human-Rights.pdf

REVALORIZAREA SOLIDARITĂȚII LA ÎNCEPUT DE SECOLE (XX ŞI XXI)

REVALUATION OF SOLIDARITY AT THE BEGINNING OF CENTURIES (XX AND XXI)

ARAMĂ Elena,
dr. hab. prof. univ., USM

CZU: 34:340.13:342.72/.73“19/20“

Résumé

Au début du XXe siècle en droit public la solidarité en tant que concept était l’њuvre de la puissance publique, au début du XXIe siècle, le processus d’élaboration du droit est confronté à de multiples interventions des citoyens, les nouvelles technologies qui relient les personnes beaucoup plus facile qu’autrefois par le passé, la discussion et les réseaux sociaux peuvent être utiles pour renforcer la solidarité, mais ils contiennent aussi des germes de difficultés. Tout cela nous montre que la solidarité doit être encore développée, mais qu’il est important de maintenir le fragile équilibre entre individualisme et collectivisme.

Mots-clés: *Solidarité, fraternité, État, services publics, fonction sociale*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Solidaritatea şi fraternitatea sunt două noţiuni indisolubil legate. Mai raţională, solidaritatea se bazează pe fraternitate, fiind dimensiunea juridică a acesteia. Unul din autorii care încă de la începutul secolului XX au pus accentul pe solidaritate cu referire la aspectul juridic a fost profesorul francez de la Universitatea Bordeaux Leon Duguit. El pornea de la faptul că noţiunea Dreptului este o noţiune generală, ea conţine noţiunea de societate, de aceea nu era de acord ca juristul să se încline în faţa oricărei norme edictate de legiuitor [1, p.310]. Atât individul, cât şi statul sunt fapte sociale care trebuie înţelese în cadrul interdependenţei sale, pentru că interdependenţa este sursa funcţiilor sociale ale dreptului. Statul este un instrument funcţional pus în serviciul solidarităţii, în care îşi găseşte atât raţiunea de a acţiona, cât şi limitele acţiunilor sale [2].

Legea e un document pentru jurist, nimic mai mult. Legile trebuie să transcrie cât mai fidel ceea ce se întâmplă în societate, fără aceasta nu e posibilă civilizaţia, considera Duguit. Sub influenţa tezelor sociologice ale lui Emile Durkheim, Duguit se ralia noului concept al statului, care nu avea prioritate faţă de drept, ci din contra dreptul trebuia să limiteze statul. Într-o conferinţă în faţa studenţilor americani profesorul Duguit a exprimat încrederea că va veni o zi în care tribunalele franceze vor judeca dacă legile adoptate de stat sunt conforme solidarităţii sociale, indicând

activitatea Consiliului de Stat care limita atotputernicia aparatului executiv prin adoptarea de hotărâri în favoarea cetăţeanului lezat de aceste autorităţi. Astfel preconiza viitoarea instituţie a controlului de constituţionalitate.

Duguit punea un preţ mare pe faptele sociale şi chema la studierea lor, tot aşa cum fizicianul, chimistul studiază fenomenele respective. Duguit scria că el nu va arăta ce sunt statul şi dreptul, dar ce nu sunt ele. Statul nu este o instituţie de comandă, ci un ansamblu, o cooperaţie de servicii publice organizate şi controlate de către guvernanţi. Duguit a dezvoltat o teorie a solidarităţii în domeniul dreptului public, în special în ceea ce ţine de serviciul public ca fundament al ordinii publice sociale şi politice. Serviciul public a apărut şi a evoluat ca un mecanism ce permite realizarea scopului: a instaura solidaritatea. Toate serviciile publice sunt instaurate pentru a realiza un interes social şi se bazează pe existenţa interdependenţei sociale, teză avansată de Duguir în centrul teoriei serviciului public. Doctrina serviciului public *à la francaise* avea ca nucleu teza conform căreia persoana este finalitatea ultimă a dreptului, solidaritatea astfel înţeleasă se prezenta ca o alternativă între individualismul liberal şi socialismul colectivist, conciliind sentimentul apartenenţei la o colectivitate şi exigenţa dezvoltării individului şi ca un motor al coeziunii sociale.

Având în vedere aceste circumstanţe unii autori şi în prezent îi conferă solidarităţii în drept un statut îngust, doar raportându-se la dreptul protecţiei sociale şi dreptul la muncă, s-ar putea spune că acesta este sensul restrâns al solidarităţii.

Interdependenţa socială, devenea fundamentul dreptului, orizontul şi limita lui, interdependenţa putea defini câmpul de acţiune legitimă şi trasa limitele acţiunii sale [3]. Atât individul cât şi Statul sunt fapte sociale ce trebuie înţelese în cadrul interdependenţei sociale – sursă a funcţiilor sociale. Statul este un instrument funcţional pus în serviciul solidarităţii, în care îşi găseşte atât raţiunea de a acţiona, cât şi limitele acţiunilor sale.

În jurul ideii de serviciu public de logică colectivistă gravita tot dreptul public de atunci, considera Duguit. El serveşte interesului general şi nu al indivizilor şi este sub controlul jurisdicţional, ancorat într-o solidaritate în evoluţie constantă. De aceea trebuie să se adapteze constant la nevoile sociale.

Criza liberalismului a condiţionat apariţia teoriei solidarităţii şi a solidarismului juridic care propuneau o concepţie alternativă şi credibilă. Ideea interdependenţei permitea pe de o parte a ţine cont de diferenţe, contradicţii şi conflicte din societate şi pe de altă parte – a le depăşi printr-o viziune înglobantă, unde singularităţile reprimesc sens prin integrarea lor în ceva unitar.

Solidarismul juridic a fost caracterizat ca un aliaj al ştiinţei şi al acţiunii, o articulare a dezirabilului şi a adevărului, o conciliere a discursului explicativ şi a logicii normative, o sutură între „ce este” şi „ce trebuie să fie”. O conciliere între normalitate (norma pornind de la starea lucrurilor) şi normativitate (norma reflectând voinţa actorilor) [4]. Solidarismul juridic s-a înrădăcinat, având viziunea societăţii

ca raţională care ţine cont de formele sociale concrete şi care în perspectiva acţiunii va aduce progres.

Marele merit al conceptului solidarităţii de la începutul secolului XX era transformarea raţiunii de a fi a statul şi organelor acestuia din **instanţe de dominare** în viziunea solidaristă a devenit o **structură de „servicii publice**" cu sarcina de a reglementa şi organiza viaţa colectivă printr-un cadru legal care să insereze activităţile sociale prin organizarea aparatului administrativ ce oferă servicii colective, distribuind prestaţii şi protecţii diverse, comune tuturor ori specifice pentru anumite grupuri de indivizi. Astfel Statul prin administraţia sa a abandonat vechiul model de dominaţie, de şef care ştie mai bine ce le trebuie supuşilor, devenind o forţă organizatoare de lucruri bune, un mijloc de dezvoltare armonioasă a societăţii şi a civilizaţiei.

Acţiunea colectivă şi-a găsit sprijin în grupurile colective, pe care liberalismul clasic le privea cu neîncredere sau chiar ostilitate.

În versiunea institutionalistă a solidarismului, cadrul juridic a luat forma sindicalismului, care a cucerit poziţii de partajare a activităţilor cu puterea publică în scopul interesului general în domeniul sanitar şi social.

Ca element constitutiv al societăţii solidaritatea sau interdependenţa socială, considera L. Duguit, este de 2 feluri: 1. prin similitudine – toţi membrii societăţii au nevoi comune ce pot fi satisfăcute doar în societate; 2. prin diferenţă - solidaritatea ca o consecinţă a diviziunii muncii, când aptitudinile diferite ale oamenilor îi obligă să facă schimb de produse şi servicii.

Pe baza acestei distincţii, s-a mers mai departe, considerând că regula socială devine regulă de drept atunci când reacţia societăţii cere ca acea regulă să fie edictată de Stat. Regula este dotată cu sancţiune, dar forţa regulii este în societate, nu în voinţa guvernanţilor, ci în conformitate cu solidaritatea socială.

Leon Duguit a explorat o concepţie nouă a legitimităţii puterii politice. Originea puterii politice nu contează, ea trebuie să realizeze funcţia socială pentru care au fost investiţi, singurul scop pentru care legitimitatea se acceptă, este menţinerea solidarităţii sociale. Credo lui Duguit: Puterea politică nu e legitimată prin fundamentul său; puterea unui popor nu e mai legitimă decât puterea unui monarh sau aristocrat, ea devine legitimă doar prin maniera în care se exercită şi dacă se exercită conform regulii de drept [5, p.265-266].

El a anticipat activismul judecătorilor, punându-le în sarcină reînnoirea legăturii dintre stat şi societate, ca judecătorii să refuze a aplica o lege contrară Constituţiei sau unui principiu superior chiar şi nescris, dar pe care conştiinţa colectivă îl consideră că se impune statului. Duguit a neglijat eficienţa contrabalanţelor clasice şi a introdus noi contrabalanţe sociale, bazate pe solidaritate profesională, tinzând să organizeze masa amorfă de oameni, moşteniţi de Revoluţie, pentru a contracara omnipotenţa guvernanţilor, a clasei, a partidului, a majorităţii, ce deţin monopolul de forţă. Această organizare se face cu scopul de a rezista la opresiune, de a socializa politicul într-o preocupare de control. Deşi l-au învinuit că ar fi socia-

listul de la catedră, Duguit de fapt căuta o a treia cale între liberalism şi colectivism, găsind eronată ideea că societatea este doar o mulţime de oameni.

Dimpotrivă, considera Duguit, dacă doctrina socialistă va triumfa, atunci asta va fi o putere monstruoasă, va fi sfârşitul individului şi întoarcerea la barbarie. Arătând că Revoluţia a militat pentru individualism, Duguit constata că acum (pe timpul lui Duguit) peste tot este asociaţia: în moravuri, în aspiraţii şi în legi. Sindicalismul îi părea un element al solidarităţii sociale şi nu al luptei de clasă, pentru ca să prevaleze coeziunea şi unitatea în contra conflictului. Omul secol. XX găseşte viaţa socială intensă doar în sindicatele profesionale, credea Duguit. În ele este o structură rezistentă, forma organică a căreia este o organizare profesională largă, bine consolidată. Sindicalismul nu este lupta proletariatului pentru a învinge burghezia, ci o mişcare largă, fertilă, mai umană, un mijloc de pacificare şi unire, vizează toate clasele şi tinde a le coordona într-un fascicul armonios.

Democraţia, pleda Duguit, poate fi refăcută sub relaţia triunghiulară: individ - grupuri profesionale şi stat. Reîntoarcerea la corporaţii era privită ca element de contragreutăţi şi nu de absolutism iar puterea sindicalistă va atinge în evoluţia sa un moment că se va impune ca forţă politică, guvernantă. El propunea ca să fie o Cameră a reprezentanţilor profesiunilor, care va fi o contraputere pentru guvernanţi, va reţine de la abuzuri, va socializa Omul şi va legitima instituţiile care se vor sprijini pe un element social forte. Opera sa o considera o contrapartidă ştiinţifică a socialismului, arătând că doreşte să corecteze liberalismul fără a cădea în capcana marxismului, scopul fiind consolidarea Republicii în numele solidarităţii.

În solidarismul juridic întoarcerea la individ s-a operat de 2 feluri: El este un fundament şi o matrice a Statului reprezentat de administraţia sa, dar este şi un produs al acţiunii colective. Deci, se poate distinge Solidaritatea ca şi concept şi solidarităţile ca aplicare practică.

După două războaie mondiale, revoluţii, căderea regimului comunist în statele europene, globalizare, crize economice, financiare, ecologice, pandemii solidaritatea ca practică socială şi concept la începutul secolului al XXI-lea a început a fi revalorizată, iar ceea ce se numeşte „Neosolidarism" se consideră a fi întoarcerea la Drepturile omului şi legătura cu ideea de solidaritate ce acoperă un concept al anteriorităţii drepturilor individuale faţă de constrângerile colective [6]. Se pune problema stabilirii rolului statului atât pe plan naţional, cât şi internaţional, rolul care se diferenţiază, dacă la nivel internaţional statul rămâne a fi factorul decisiv, strategic, la nivel naţional statul menţine întâietatea la multe servicii publice, în primul rând cele legate de securitate, deşi nu mai este monopolist şi este impus să fie în competiţie cu alţi actori, chiar şi în domeniul securităţii există instituţii private prestatoare de servicii de securitate.

Fraternitatea este socotită ca sursă şi fundament al solidarităţii, pornind de la fraternitatea revoluţionară care era principiu de acţiune politic, iar solidaritatea având şi dimensiunea juridică. Dacă fraternitatea are o componentă prioritară

afectivă, traducerea juridică a acesteia este solidaritatea umană ce porneşte de la aceasta, dar nu se opreşte la aspectul afectiv [7, p.41].

Solidaritatea acoperă doar un aspect al fraternităţii, o componentă, un element al suveranităţii şi o condiţie a legitimităţii puterii [8, P.509]. Consiliul Constituţional francez a dat numeroase decizii, începând cu 1986 că legiuitorul să reglementeze solidaritatea între persoane aflate în câmpul muncii, şomeri şi pensionari.

Mai pe larg – solidaritatea între oameni protejează Demnitatea umană, condiţionată doar de faptul simplu al apartenenţei la specia umană. În acest caz logica solidarităţii este aceiaşi ca şi în cazul protecţiei sociale: a fi tolerant, binevoitor cu altul, a-l respecta, a renunţa la atitudine de excludere ce poate conduce la comportamente rasiste, refuzul de a se plânge de apartenenţa sa la un grup social, religios, etnic, de genul ori vârsta sa.

Mergând pe această linie de gândire, Consiliul Constituţional francez în 1995 a considerat dreptul la locuinţă un obiectiv cu valoare constituţională, o încercare de a concilia obligaţia fraternităţii cu dreptul de proprietate, astfel încât fraternitatea poate fi privită ca mod de organizare a unei societăţi democratice, în care fiecare membru îl accepta pe altul cu toate diferenţele lui [9, P.251].

Anchetele realizate în societatea franceză au arătat că francezii concep serviciile publice ca întruchiparea solidarităţii, pe când juriştii au fost mai rezervaţi, punând întrebarea dacă ele constituie întotdeauna instrumentul solidarităţii. Statul e perceput ca preocupându-se de bunăstarea şi dezvoltarea administraţilor [10, p.56].

Orice activitate ce este reglementată, asigurată şi controlată pentru că este indispensabilă pentru realizarea şi dezvoltarea interdependenţei sociale şi care este de aşa natură, încât poate fi realizată complet doar prin intervenţia forţei guvernante [11, p.253].

Cum a subliniat J. Chevallier, teoria juridică a serviciului public este producătoare de efecte politice şi sociale : “Statul nu mai este perceput ca o autoritate distantă şi majestuoasă, statul funcţional are justificare prin acţiune concretă în serviciul binelui comun, prin contribuţia pe care o aduce la solidaritatea socială”.

Dacă pe parcursul secolului XX, în special, la începutul lui, în dreptul public solidaritatea era mai mult disciplină, nu o alegere voluntară, puterea publică constituia solidaritatea, la începutul secolului XXI dreptul se transformă de asemenea în legătură cu solidaritatea, deşi statul rămâne a fi principala sursă a dreptului, în sensul de elaborator, el totuşi este confruntat cu multiple intervenţii din partea cetăţenilor, astfel încât însăşi legitimitatea dreptului nu este doar una procedurală – dacă normele au fost edictate după procedura prevăzută de legi, dar şi trebuie negociat, pus în acord cu diferite grupuri sociale, care exprimă interesul general, dar şi unele interese specifice grupurilor. Noile tehnologii care pun oamenii în legătură cu mult mai uşor decât în secolul trecut tot trebuie avute în vedere când vorbim de solidaritate. Platformele de discuţii şi socializare pot fi de folos în amplificarea

solidarităţii, dar conţin şi germenii unor dificultăţi. Toate acestea ne demonstrează că solidaritatea trebuie dezvoltată în continuare, dar este important de menţinut echilibrul fragil între individualism şi colectivism.

Referinţe bibliografice:

1. Duguit L., L'Etat, le droit objectif et la loi positive. Paris: Dalloz, 2003.
2. Robert Lafore. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://books.openedition.org/putc/220
3. Duguit L., Le droit social, le droit individuel et les transformations de l'Etat, Alcan, 1911.
4. Lafore R. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://books.openedition.org/putc/220
5. Duguit L., L'État, le droit objectif et la loi positive, op. cit.
6. Chevallier J., L'Etat post-moderne, LGDJ, 2003; Auby J.-B., La globalisation, le droit et l'Etat, Montchrestien, 2003.
7. Chevallier J., Le service public. Paris: P.U.F., 2005.
8. Borgetto M., La notion de fraternité en droit public français. Le passé, present et l'avenir. PAris;1993.
9. La fraternité comme valeur constitutionnelle, congrès de l'ACCPUF, juin 2003, rapport du Conseil constitutionnel français.
10. Conseil Economique et social, Rapport de J-.A. MARIOTTI, "Aménagement du territoire, services publics et services au public", 14 décembre 2005.
11. Duguit L. *Traité de droit constitutionnel*, De Boccard, t. 2, 3ème éd., 1928, p. 61. J.-C. BEGUIN, "Service public et solidarité", *La solidarité en droit public, op. cit.*

LIBERALISM, CONSERVATORISM ŞI DEMOCRAŢIE SOCIALĂ ÎN REACTUALIZARE

LIBERALISM, CONSERVATISM AND SOCIAL DEMOCRACY IN UPDATING

ANTOCI Arina,
doctor în filosofie, Universitatea Agrară de Stat din Moldova
TĂLĂMBUŢĂ Angelina,
doctor în drept, Universitatea Agrară de Stat din Moldova

CZU: 342.72/.73:330.8:347.471

Summary

The democratic state and civil society cannot replace each other. The two elements need each other. Without a functioning state that creates legal certainty, no civil society can flourish. And without an alert and vital civil society, a dictatorship could indeed survive, but a democracy will surely wither away. The fact that there must be a discussion and negotiation in society is demonstrated in this article and with the help of the historical journey from Aristotle to Hobbes and Locke to Rousseau. This is the only way we can achieve social democracy and this is the only way we can keep it alive.

Keywords: *liberalism, conservatism, social democracy, civil society*

Ianus, zeitate romană ce străjuia poarta Romei antice, a fost văzut şi ca o întruchipare metaforică a trecerii între ani – cu privirea sa aţintită în trecut şi totodată către viitorul adus de noul an. Lucrurile se petrec la fel şi în ştiinţă. Cercetarea nu poate evalua decât date ştiinţifice provenite din trecut şi din prezent, însă cuprinde adesea şi o raportare la viitor – cel puţin atunci când doreşte să aibă o relevanţă socială. Teoria democraţiei sociale este o astfel de cercetare fiind caracterizată de o evoluţie continuă. A reacţionat în repetate rânduri la evoluţiile sociale şi ştiinţifice, totodată influenţându-le. Democraţia socială este întemeiată pe ideea că toţi oamenii conviețuiesc după principiul libertăţii, egalităţii şi al solidarităţii, doar astfel putând fi clădită o societate echitabilă. Valorile fundamentale – libertatea, egalitatea şi solidaritatea – alcătuiesc o veritabilă busolă pentru formularea şi concretizarea drepturilor fundamentale.

Revirimentul interesului pentru liberalism nu poate decât să stimuleze producţia ştiinţifică dedicată celei mai onorabile doctrine politice apărute pe continentul nostru. Bineînţeles, lucrările dedicate subiectului au umplut deja lungi rafturi de bibliotecă, dar noua generaţie liberală trebuie să-şi definească, asemeni celor care o precedă, opţiunile şi accentele.

Potrivit lui Piere Manent,[1] liberalismul s-a născut în Europa occidentală a secolului al XVI-lea, care ieşea din epuizantele războaie religioase doar pentru a rămâne multă vreme în faţa unei probleme teologico-politice vitale: edificarea unui

stat neutru – dacă nu tolerant, a unei forme politice fără opinie. Era o primă încercare substanţială de a construi un stat post-ideologic, arbitru şi garant al unei societăţi auto-instituţie. Occidentul secolelor al XVI-lea şi al XVIII-lea asistă de altfel la o criză instituţională şi de conştiinţă fără precedent: în esenţă, e vorba de o dispută pentru teritoriul creat chiar de Biserică între spaţiul temporal dedicat Cezarului. Ambiguitatea Bisericii care afirma că împărăţia ei nu aparţine acestei lumi doar pentru a se amesteca în treburile cetăţii în numele mandatului său divin-mântuirea, provocase o falie în plin centrul societăţilor europene. Din această falie s-a născut liberalismul, ca revendicare a libertăţii de conştiinţă, exigenţă a statului neutru, conceptualizare şi regularizare a pieţei economice. Eşafodul teoretic a fost elaborat pe parcursul mai multor decenii de diverşi oameni de ştiinţă. Teoria este într-un stadiu avansat şi totodată departe de a fi încheiată.

Libertatea nu poate fi definită doar ca lipsa îngrădirilor exercitate de societate şi de stat (libertăţile negative), ci conţine şi dreptul fiecărui om de a se dezvolta şi trăi liber (libertăţile pozitive) şi de a avea la dispoziţie mijloacele necesare realizării acestui deziderat. Singura limitare a libertăţii decurge din faptul că ea se cuvine tuturor oamenilor în mod egal. Aşadar, libertăţi egale! Drepturile şi libertăţile ce se bazează pe inechitate socială contravin valorilor democraţiei sociale.

Egalitatea *vs* echitatea se bazează pe faptul ca toţi oamenii să-şi poată exercita libertatea şi trage foloasele de pe urma libertăţii lor, în egală măsură. Egalitatea se sprijină pe distribuirea în mod principial egală a bunurilor şi şanselor sociale. Dacă totuşi e necesară o distribuire inegală a bunurilor şi a şanselor, atunci ea trebuie justificată printr-un temei negociat şi acceptat de societate. Redistribuirea socială este menită să asigure realizarea egalităţii pe termen lung, atunci când resursele sunt distribuite în mod inegal.

În *Manualul de democraţie socială,* Tobias Gombert spune că ”solidaritatea este liantul social ce face posibilă acţiunea în vederea sprijinului reciproc şi în comunităţi. Spre deosebire de stat, văzut ca societate constituită, solidaritatea se clădeşte pe relaţiile personale şi pe conştientizarea responsabilităţii pentru ceilalţi. Solidaritatea se constituie într-o motivaţie spre acţiune, ce poate fi şi trebuie promovată, dacă dorim ca societatea să funcţioneze pe termen lung. Drepturile şi libertăţile egale şi punerea lor în practică într-o manieră solidară au ca premisă recunoaşterea deciziilor politice de către societate. În conceptul ”libertăţii egale” este prin urmare înscrisă şi revendicarea unui proces corespunzător şi democratic al luării deciziilor, ca model funcţional de negociere într-o democraţie socială. Iată, din această revendicare a unui model funcţional de negociere rezultă importanţa centrală a statului democratic şi a societăţii civile. O societate în care valorile fundamentale sunt puse în practică este o societate echitabilă, iar o astfel de societate aspiră la înfăptuirea democraţiei sociale. De aceea, acceptarea valorilor fundamentale reprezintă un consens social important, dar ea nu este adecvată pentru un fundament unitar şi nici destinată să fie un instrument măsurabil pentru acţiuni concrete. Ele sunt profund ancorate în cultura noastră cu un efect indivi-

dual imediat asupra multor oameni. Astfel, libertatea, echitatea şi sentimentul de apartenenţă nu sunt pur şi simplu parametri abstracţi, ci întruchipează necesităţi şi reprezentări individuale ancorate emoţional, indiferent cât de diferit ar putea fi formulate şi interpretate concret de către fiecare individ" [2, p. 26]. De aceea, valorile fundamentale şi necesităţile reprezentate de acestea au ca funcţie esenţială să faciliteze încuviinţarea cetăţenilor faţă de punerea în practică a drepturilor fundamentale, chiar dacă nu o pot şi impune. Valorile fundamentale sunt astfel o sursă indispensabilă şi un punct iniţial al negocierii unor drepturi fundamentale, pe de o parte, şi un sistem de punere în siguranţă a convieţuirii în societate, pe de altă parte. Statului îi revine aici o funcţie primordială: el garantează valorile şi drepturile fundamentale şi este legitimat democratic şi are îndatorirea de a defini şi asigura cadrul necesar existenţei celorlalte două sfere. Această funcţie legitimatoare şi ordonatoare nu înseamnă însă că statul însuşi e obligat să-şi îndeplinească singur toate îndatoririle. Statul le poate delega societăţii care poate şi trebuie să corecteze, să stimuleze, să degreveze şi să completeze acţiunile statului. Aşadar, din perspectiva democraţiei sociale, putem conchide, că statul este instanţa centrală pentru garantarea şi realizarea drepturilor fundamentale.

Atunci când vorbim despre stat evocăm primul exemplu istoric ce ne duce la sfârşitul Antichităţii eline – la filosofia lui Aristotel. Şi astăzi, teoreticienii recurg la teoria sa despre societate care a devenit ulterior călăuză şi pentru epoca modernă. Când ne referim la prima democraţie, cel mai adesea nu este vorba despre Epoca modernă, ci despre Antichitatea elină clasică. Atena este considerată de mulţi drept primul exemplu reuşit al unei republici citadine cu trăsături democratice. Atena a fost una dintre cele mai mari republici-oraş ale Greciei antice. Dintre locuitori, abia dacă 10 la sută erau cetăţeni liberi ce puteau decide soarta statului. Femeile, sclavii şi străinii erau excluşi de la participarea la viaţa politică. Republica ateniană era caracterizată de agricultura din zona limitrofă oraşului şi de un centru urban marcat de comerţ şi de meşteşugari. Economia funcţiona în bună măsură datorită muncii sclavilor. Chestiunile publice erau rezolvate prin intermediul adunărilor întrunirilor obşteşti ale cetăţenilor cu drepturi depline, pe de o parte, şi prin intermediul adunărilor populare ce aveau loc de 40 de ori pe an, pe de altă parte. Societatea atică nu era aşadar o democraţie în sensul actual. În domeniul restrâns al chestiunilor publice şi în cadrul grupului selectiv al cetăţenilor cu drepturi depline se ajunsese însă la stabilirea unor reguli şi principii de decizie bazate în mare măsură pe egalitatea drepturilor şi a libertăţilor. Antichitatea elină a cunoscut din plin cultura deciziei democratice, o instituţie labilă şi care presupune îndeplinirea unor premise. În lucrarea ***Politica,*** Aristotel aşa şi spune, că omul este prin natura sa o fiinţă socială, adică oamenii tind să trăiască împreună chiar şi atunci când nu au nevoie de un sprijin anume din partea celorlalţi. Omul nu se simte doar dator să coopereze, ci are şi dorinţa firească de a convieţui cu alţi oameni. "Fără îndoială că avantajul îi aduce în comun atât cât fiecare are parte de o viaţă bună. Acesta este mai ales scopul "lor", atât în comun cât şi în particular. Dar ei se adună la un loc

chiar şi în vederea vieţii propriu-zise şi alcătuiesc comunitatea politică chiar şi numai în vederea vieţii, dacă ea nu este împovărată de prea multe greutăţi" [3, p. 159]. Aşadar, convieţuirea este imperios trebuincioasă pentru a asigura traiul, totodată însă este şi un scop, întrucât, prin intermediul ei, fiecare individ se poate apropia de obiectivul său, anume de "desăvârşire a propriei vieţi". Astfel, viaţa socială este în mai multe privinţe indispensabilă oamenilor. Iată aici, capătă relevanţă egalitatea şi libertatea ca noţiuni importante. Adevăratul polis este aşadar, o comunitate a oamenilor liberi ce sunt asemenea, adică egali. Aristotel numeşte însă şi premisa esenţială pentru buna funcţionare a comunităţii: Constituţia, aşadar forma de organizare politică, trebuie să asigure că "folosul comun" rămâne obiectivul comunităţii. Aristotel sugerează că, pentru comunitatea celor liberi şi egali, există totdeauna riscul de a fi folosită de către indivizi pentru obţinerea de avantaje personale. Pentru aceasta, Aristotel consideră necesară existenţa a trei aspecte esenţiale: virtutea cetăţenilor, o constituţie bună şi independenţa economică a cetăţenilor. "Deşi virtutea aceasta este deosebită, este necesar totuşi ca bunul cetăţean să înveţe să fie capabil atât să conducă cât şi să fie condus, şi aceasta este virtutea cetăţeanului, ca el să cunoască puterea oamenilor liberi în ambele situaţii"[4, p.153-154].

Ce ţine de al doilea aspect important, Constituţia, Aristotel nu pledează în mod neîngrădit pentru un model oarecare, ci consideră constituţia şi forma de organizarea statală ca fiind dependente de premisele existente în societate. Mai mult ca atât, consideră filosoful, "cea mai bună formă de democraţie" s-ar putea înfiripa în rândurile "plugarilor"[4, p.153-154].

Al treilea aspect este independenţa economică a cetăţenilor. Aici, Aristotel pledează pentru gospodăria casnică ce ar înlesni fiecărui cetăţean independenţa din punct de vedere economic ca cetăţeanul să aibă timp pentru preocupările politice. Bineînţeles, Aristotel este contemporanul epocii sale de aceea aspectele menţionate mai sus nu reflectează până la capăt asupra criteriilor descrise de el pentru o viaţă fericită, bazată pe libertate şi egalitate. Este lesne de înţeles că modelul cetăţii-republică eline nu poate fi pur şi simplu transferat asupra societăţilor contemporane moderne. Tocmai din acest motiv se poate vedea încă odată cât de mult depinde realizarea egalităţii şi a libertăţii de societatea concretă la care ne referim.

Făcând un salt istoric, începuturile societăţii burgheze au dat un impuls important teoriilor despre stat. Începe istoria aşa numitului contractualism, adică a ideii că cetăţenii alcătuiesc un stat pe baza unui contract. Statul ca "persoană" nu se mai fundamentează pe "dreptul divin", aşa cum proclamase Ludovic al XIV. Atunci au fost formulate principii esenţiale – precum cele ale lui Hobbes, Locke şi Rousseau – ce au fost în egală măsură foarte controversate. Privind istoric, aceste trei teorii (Hobbes, Locke şi Rousseau) au reprezentat puncte de pornire pentru *conservatorism, liberalism şi democraţie socială*. Cele mai multe puncte de pornire pot fi însă fără îndoială găsite în liberalismul politic al lui John Locke, pe de o parte, şi în critica acestuia formulată de Jean-Jacques Rousseau, pe de altă parte. Argumentarea lui John Locke cu privire la libertăţile fundamentale traduse în

drepturi fundamentale astăzi, rămân valabile şi reprezintă o bază importantă la tema responsabilităţii statului. ”Al doilea tratat despre guvernământul civil” considera că pentru a defini condiţia umană a oamenilor trebuie să ne imaginăm un stadiu în care ei sunt: în întregime liberali să-şi ordoneze acţiunile lor, să dispună aşa cum înţeleg ei, de bunurile lor şi de persoana lor, în întregime egali, în sensul poziţiei reciproce faţă de putere şi competenţă, nici unul neavând-le într-o măsură mai mare decât alţii. Fiecare se conservă pe sine şi în acelaşi timp veghează la conservarea umanităţii. Locke începe cu Hobbes: prima necesitate şi deci dreptul fundamental al omului este conservarea sa. Dar de ce anume este mai întâi ameninţată această conservare? Locke răspunde: nu de ceilalţi indivizi, ci pur şi simplu de foame. Aceasta este diferenţa originară dintre Locke şi Hobbes: pentru cel din urmă, moartea este ameninţătoare în primul rând sub forma celuilalt om ostil, pentru cel dintâi, sub forma foamei. Locke îşi dezvoltă teoria despre fiinţele umane ce se nasc cu drepturi egale şi libere. În acest sens, Locke se foloseşte de un artificiu de argumentare popular printre filosofii acelei perioade: îşi imaginează oamenii într-o stare naturală, anterioară existenţei societăţii. În această stare toţi oamenii sunt în egală măsură liberi. Sunt liberi să dispună de propria persoană, căci îşi aparţin sieşi. Sunt liberi în gândurile şi sentimentele lor. Liberi, să dispună după bunul lor plac de obiectele ce le aparţin. Asupra acestor obiecte capătă dreptul la proprietate, dar numai dacă – şi aici avem de-a face cu un argument tipic burghez – prestezi o muncă legată de acel obiect. Adică, dacă prelucrezi un câmp capeţi dreptul de a reclama pentru sine acel câmp. Oamenii au aşadar – potrivit lui Locke- un drept natural asupra propriei persoane, asupra gândurilor, sentimentelor şi obiectelor ce le aparţin. Dotaţi cu acest drept, ei trăiesc într-o stare naturală. Imaginea idilică a stării naturale a oamenilor şi procedura contractului social ca instrument pentru fondarea societăţii civile au fost, la timpul lor, ipoteze de lucru fecunde, dar dezminţite de cercetările istorice. De altfel, aparenta lor istoricitate nu trebuie să înşele. E imposibil ca Locke, şi în general promotorii teoriei contractului social, să fi crezut în schema de trecere a societăţii de la starea naturală la organizarea de stat ca într-o devenire istorică reală. Ei s-au servit de aparenţa seducătoare a istoricităţii acestei scheme, de plusul de credibilitate pe care ea îl dobândea astfel, dar, în fond, toată structura lor mintală, toată argumentaţia lor aparţinea raţionalismului. Starea naturală şi contractul social erau mai degrabă puncte arhimedice, expresii convenţionale ale unor situaţii şi condiţii pentru demonstrarea unei teoreme. Admiţând aceasta, eroarea de ordin istoric ce se reproşează ”contractualismului” social apare mai puţin semnificativă şi pledoaria pentru scoaterea ei de sub acuzare ar putea eventual recurge la crearea paradoxului ca, în ultima instanţă, adevărul însuşi nu este decât o ”eroare exilată în eternitate” [5, p. 71].

Contractualismul lui Hobbes deschide calea către faptul că un contract trebuie să se bazeze pe libera voinţă şi pe folosul reciproc pentru a echilibra interesele şi despre binele comun într-o societate ca punct de plecare pentru doctrina statală a democraţiei sociale. Potrivit lui Hobbes, această structură a societăţii se obţine

prin încheierea unui dublu contract. Pe de o parte, se încheie un ”contract social” de constituire a statului, pe de altă parte se convine un contract de supunere, prin care puterea este delegată unui rege puternic. Puterea monarhului este astfel legitimată prin contractul cu poporul ce alcătuieşte statul. Suveranul primeşte însă puterea doar cu condiţia să o utilizeze în interesul statului – aşadar contractul de supunere poate fi desfăcut, în principiu. Hobbes face să se nască ordinea politică din neputinţa umană, Aristotel o făcea să se nască din capacităţile sau forţele umane. Ceea ce face corpul politic hobbesian nu este, ca în cetatea lui Aristotel, compunerea şi potrivirea forţelor (virtute, bogăţie, libertate), cu uşurarea slăbiciunilor. Leviathanul vindecă, cel puţin parţial, relele acelei natural condition of mankind. În mâna Leviathanului, supusul se găseşte ca şi credinciosul în mâna Bisericii, al cărei har vindecă relele naturii sale păcătoase. Corpul politic pe care-l construiesc oamenii neputincioşi concepând ideea de putere absolută nu este o cetate, mărginită în toleranţa sa prin chiar limitele ordinii naturale, si, deci, vulnerabilă la intervenţia religiei; geneza sa repetă şi face eficient gestul prin care umanitatea concepe divinitatea şi se plasează sub protecţia sa. Sensul statului hobbesian este să fie o Providenţă artificială [6, p.120-160].

După cum starea naturală neutralizează păcatul naturalizându-l, puterea absolută a Leviathanului neutralizează harul artificializându-l. Argumentarea lui Hobbes se clădeşte în principal pe o apreciere sceptică a naturii umane. Esenţa ideii de stat este astfel aceea de a struni firea umană şi de a oferi, prin intermediul statului, siguranţa necesară unei convieţuirii paşnice. Chiar dacă Th. Hobbes încă nu vedea diferenţa între drepturile şi libertăţile pozitive şi cele negative, putem presupune o continuitate implicită în argumentarea de tip conservator.

Rousseau a fost unul dintre primii gânditori care au remarcat că democraţia nu poate fi realizată fără un echilibru social şi că echilibrul social nu poate fi păstrat în absenţa democraţiei şi a educării în spiritul democraţiei. În trei lucrări aflate în legătură unele cu celelalte, el îşi expune concepţia despre societate. În Discurs asupra inegalităţii, Rousseau cercetează contextul apariţiei societăţii burgheze. În concepţia sa, societatea burgheză contemporană autorului este sursa inegalităţii oamenilor. Scopul lui Rousseau era de a scoate în vileag ”contractul social greşit” pe care se bazează această societate. Rousseau identifică cel puţin două domenii sociale în care vede un punct de pornire pentru o republică aşezată pe baze democratice: încheierea unui ”contract social corect”, pe de o parte, şi educarea cetăţenilor în spiritul libertăţii, a responsabilităţii şi a capacităţii de a trăi democraţia, pe de altă parte. În Contractul social, se schiţează trăsăturile unei societăţi democratice, bazate pe libertate şi egalitate, şi Constituţia acestei societăţi: întemeierea societăţii trebuie să se bazeze pe egalitatea şi libertatea absolută. Acest lucru se traduce în felul următor: toate proprietăţile şi toate drepturile naturale trec în proprietate obştească, odată cu întemeierea societăţii. În acelaşi timp, toţi oamenii, văzuţi ca părţi constitutive ale societăţii, primesc drepturi cetăţeneşti. Toate deciziile de natură legislativă sunt luate de toţi cetăţenii – forul suprem de decizie este repre-

zentat de voinţa comună, la exprimarea căreia participă toţi cetăţenii. Prin participarea la luarea deciziilor, fiecare om este supus voinţei comune, aşadar propriei voinţe, dobândind astfel libertatea cetăţenească. Acest lucru presupune ca fiecare cetăţean să fi dezvoltat capacitatea de a-şi folosi raţiunea în spiritul binelui comun. Numai astfel însumarea voinţelor individuale are drept rezultat voinţa comună. Pentru atingerea acestui deziderat, fiecare cetăţean trebuie să fi învăţat să-şi cultive compasiunea naturală şi iubirea de sine, punând totodată frâu iubirii diferenţiate. Abia când toţi cetăţenii vor fi adoptat moralitatea cetăţenească drept principiu de acţiune, voinţa comună va avea un efect durabil, iar comunitatea va funcţiona fără a se dezintegra. În lucrarea Emile se caută un răspuns la chestiuni ce ţin de educaţie şi cultură în societatea descrisă anterior. Pentru Rousseau, republica constituită pe baze democratice se află într-o stare instabilă, fiind mereu supusă forţelor centrifugale şi confruntată cu interesele particulare [7, pp. 30-60].

Aşadar, pornim de la stat şi ajungem la stat. Am pornit cu Aristotel şi concepţia sa despre stat deoarece înfiinţarea şi întărirea democraţiei sociale s-a bazat în esenţă dintotdeauna şi pe concepţia unui stat acţionând pozitiv. Această istorie a statului ca actor pozitiv este strâns legată de istoria constituţionalităţii, ale cărei valori fundamentale nu prind viaţă decât dacă sunt ancorate în drepturi declarate formal şi având un efect real pentru toţi oamenii. Este un proces îndelungat!

În finalul acestor consideraţii asupra acestor curente se cere relevată o temă de reflexie de o mare actualitate care însă a fost dezvoltată teoretic în cadrele liberalismului şi şi-a găsit materializarea în ceea ce se numeşte societate civilă.

Într-adevăr liberalismul clasic rămâne în istoria doctrinelor politice prin capacitatea de a se constitui într-o doctrină care a răspuns exigenţelor lumii moderne, le-a surprins câteva caracteristici fundamentale, a răspuns unor probleme de mare semnificaţie istorică. Pe baza lui s-au născut sistemele politice democratice moderne. Tot în numele liberalismului clasic s-au construit realităţi sociale, un mod nou de a se aşeza raporturile între oameni, numit ”societate civilă”(care este ansamblul raporturilor individuale, a structurilor familiale, economice, culturale, religioase, care există într-o societate dată, în afara cadrului şi intervenţiei statului).

Hegel considera societatea civilă ca ”expresia unei ordini economice şi sociale în care se manifestă toate formele de asociere dintre oameni, liberă asociere spontană, conştientă, independentă de stat şi puterea politică”.

Este expresia asocierii dintre indivizi pe baza propriei lor iniţiative, a capacităţii de autoorganizare socială, este măsura în care individul leagă domeniul privat cu cel public. Societatea civilă exprimă constituirea unei forţe sociale latente care se structurează în funcţie de măsura în care cetăţeanul se simte ”în situaţie”, când ca individ, realizează că viaţa îl provoacă împreună cu ceilalţi şi pentru a găsi soluţii, trebuie să se organizeze laolaltă.

V. Havel numeşte societatea civilă ”puterea celor fără de putere”, prin care se manifestă solidaritatea umană pe baza credinţei în adevăr şi morală. Ea se naşte când se unesc forţele sociale pentru a acţiona în numele unor valori ale comunităţii,

devenind baza pluralismului politic; este expresia capacităţii individului de a se raporta ca individ la colectivitatea lui, la istoria ei [7].

Societatea civilă nu se poate construi dacă nu se elimină paternalismul puterii, dacă nu se cultivă sentimentul societal bazat pe cinste, pe informaţie corectă, pe respectul demnităţii fiecărui individ.

Născut din frământările epocii moderne, liberalismul a fost purtătorul unor valori politice care au stat la baza regimurilor politice democratice. Dar, odată materializate, aceste valori mai au forţa propulsoare? A le păstra înseamnă a conserva un trecut atunci când viaţa merge mai departe? Fără îndoială, valorile lui politice vor rămâne ca idealuri pe care practica politică le va îmbogăţi mereu, dându-le noi dimensiuni.

Iată de ce, prins între exigenţele ideatice şi cele practice, liberalismul se perpetuează într-o varietate de forme doctrinare iar unele dintre preceptele lui au devenit bunuri politice la care se ataşează astăzi şi alte doctrine. Aşa se explică de ce pentru unii exegeţi el trebuie să devină o ”etică social pragmatică”, în măsură să reziste la presiunile istorice ale acestui început de secol, dovedind că are încă resurse adaptive remarcabile.

Referinţe bibliografice:

1. Manent P. Istoria intelectuală a liberalismului [The intellectual history of liberalism]. Bucureşti: Editura Humanitas, 1992.
2. Gombert T. Manual de democraţie socială [Handbook of social democracy]. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015.
3. Aristotel. Politica [Policy]. Bucureşti: Editura Paideia, 2020.
4. Locke Jh. Două tratate despre cârmuire [Two Treatises of Government]. Hackett Publishing Company, Inc., cap. V, 1980.
5. Hobbes Th. Leviatanul [Leviathan]. Bucureşti: Editura Herald, 2017
6. Rousseau J.J. Despre contractul social sau Principiile dreptului Politic [About the social contract or the Principles of Political law]. Bucureşti: Editura Mondero, 2007.
7. Nimu A., şi alţii. Societatea civilă, democraţie şi construcţie instituţională [Civil society, democracy and institutional building]. Bucureşti: Editura Polirom, 2016.

FEATURES OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE INDIGENOUS PEOPLES OF UKRAINE

BABIN Igor Ivanovych,
Ph.D. (in Law), Associate Professor,
Department of Public Law,
Chernivtsi National University, Ukraine

CZU: 342.1/.9(477)

Summary

The problem of the status of indigenous peoples is of global relevance for Ukraine, it is exacerbated by the fact that such peoples live on its territory, and the tragic events taking place in these territories today. Determining the constitutional and legal status of the indigenous peoples of Ukraine is connected, first, with creating a list of ethnic groups that can be recognized as indigenous peoples in Ukraine according to certain legal criteria and justifying their differences from other ethnic groups, including national minorities; secondly, with the definition of the system of collective rights of indigenous peoples as subjects of constitutional law; thirdly, with the development and adoption of relevant legislation on the status of indigenous peoples of Ukraine and, fourthly, the need to create effective mechanisms to ensure the collective rights of indigenous peoples of Ukraine, which will guarantee both the exercise of these rights and equality of rights and freedoms regardless of national character and inviolability of the territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. Ukraine has recognized the de facto rights of the indigenous Crimean Tatar people since 1991; recognition of its de jure status took place in 2014 during the occupation of Crimea by the Russian Federation. The adoption of the Law on Indigenous Peoples was the final stage in shaping their constitutional and legal status.

Keywords: *indigenous peoples, legal status, collective rights, Crimea, Ukraine*

In the context of human rights protection, more and more attention is being paid to the development of group rights, and the development trends of indigenous peoples, which include about 300 million people from more than 70 countries, are becoming more visible [12, p.1]. The processes of determining the status of indigenous peoples after the Second World War were especially intensified. Initially, the United Nations Charter of 1945 referred only to "territories whose peoples have not yet achieved full self-government" [1]. Later, a new understanding of the term "indigenous peoples" emerged: there was a transition from a "geographical" concept of law to a "sociological" one. Further progress towards the legal regulation of the status of peoples is reflected in the "Declaration of Principles of International Law on Friendly Relations and Cooperation between States in Accordance with the Charter of the United Nations" and in UN General Assembly Resolution 2625 (XXV) of 1970 [3].

It was then that international law for the first time enshrined the idea that within one independent state, in addition to the titular ethnic group, different "pe-

oples" can coexist, each of which has the right to self-determination. According to the explanatory note of the UN Rapporteur-General, the right of indigenous peoples to self-determination is considered to be fulfilled if, through their representatives, they are genuinely involved in the governance of democracy and do not suffer any obstacles to their development or discrimination [13, p.219]. Thus, in practice, the international legal concept of indigenous peoples is represented by three main approaches developed by the UN, ILO and WB, respectively. The UN is based on the concept of Jose Martinez Cobo. However, its definition is characterized by a narrow view of the category under discussion, as it is based only on historical continuity with societies that inhabited modern indigenous territories before invasion or colonization, and does not take into account the diversity of social groups that can be classified as indigenous [10, p.210-211].

A landmark event was the adoption of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples in 2007, according to which the fundamental rights of indigenous peoples include: equality of human rights, the right to self-determination, protection against discrimination, deportation, assimilation and the right to preserve one's cultural identity. The Declaration also enshrines the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as the mechanisms and means of their financing [2]. Indigenous peoples have the right to participate in decisions concerning their rights through representatives elected by them in accordance with their own procedures (art. 18), and States consult and co-operate in good faith with them (art. 19). Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources they have traditionally owned, traditionally occupied or otherwise used or acquired (art. 26). Military activity on the lands or territories of indigenous peoples is not carried out, except in certain cases. Before using the lands and territories of indigenous peoples for military activities, states hold effective consultations with interested indigenous peoples through appropriate procedures and representative institutions (art. 30) [4].

Unfortunately, despite the general recognition and international legal consolidation of the collective rights of indigenous peoples, subjectivity cannot be ruled out in the positions of the states in which they live. It was clearly expressed in the debate during the consideration of the draft Convention 169. The ILO Special Committee during the discussion of the final version of Art. 1 (which deals with the meaning of "indigenous peoples") dealt with 19 amendments received from various governments and organizations [7, p.20]. This once again shows the different perception of the phenomenon of indigenous peoples and, most importantly, their different status depending on the specifics of a particular legal system.

Determining the constitutional and legal status of the indigenous peoples of Ukraine is connected, first, with creating a list of ethnic groups that can be recognized as indigenous peoples in Ukraine according to certain legal criteria and justifying their differences from other ethnic groups, including national minorities; secondly, with the definition of the system of collective rights of indigenous peo-

ples as subjects of constitutional law; thirdly, with the development and adoption of relevant legislation on the status of indigenous peoples of Ukraine and, fourthly, the need to create effective mechanisms to ensure the collective rights of indigenous peoples of Ukraine, which will guarantee both the exercise of these rights and equality of rights and freedoms regardless of national character and inviolability of the territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. This will contribute to the development of both interethnic relations and civil society in Ukraine as a whole.

The most common view among experts is that the indigenous peoples of Ukraine should include the Crimean Tatar (according to the All-Ukrainian census of 2001 - about 250 thousand people), Karaite (according to the All-Ukrainian census of 2001 - in Ukraine lived 1196 Karaites) and Krymchaks (according to the All-Ukrainian census of 2001 - 406 Krymchaks lived in Ukraine) [11, p.37].

Other ethnic groups mentioned in Ukraine's constitutional and legal doctrine on the issue of indigenous peoples include the Gagauz and the Urums. It is noted that although these ethnic groups have a cultural and linguistic identity that distinguishes them from the titular nation, some of their features do not allow to recognize them as indigenous peoples of Ukraine. Urums as an ethnic group that originated in Crimea from people of different nationalities (primarily Crimean Greeks) and was resettled in the eighteenth century in the Azov region, are aware of themselves as part of the Greek diaspora of Ukraine and maintain cultural and sociopolitical contacts with Greece, do not consider themselves a separate ethnic group and indigenous people of Ukraine [8, p.10]. The Gagauz are an ethnic group that originated and formed on the Balkan Peninsula and in modern Romania. Gagauz moved to the territory of Moldova and the south of Odessa region of Ukraine together with other ethnic groups (Bulgarians, Russians) in the XIX century. Most Gagauz live in Moldova, where their autonomous territorial entity, Gagauz-Eri, now exists. The Ukrainian Gagauz diaspora, therefore, is not of autochthonous origin and connects the issues of political and legal development of its own ethnic group primarily with the existence of the Gagauz-Eri, which can be considered a national entity of this ethnic group [8, p.10]. Gagauz and Urums cannot be recognized as indigenous peoples of Ukraine in its modern borders and in the current ethno-legal situation in the country. Ethnic groups that have their own national state formations (Russians, Belarusians, Jews, Poles, Romanians, etc.) cannot be considered indigenous peoples of Ukraine and should be considered national minorities, even if Ukraine is indigenous to a relatively small part of this ethnic group. Certain ethnographic groups of the Ukrainian nation (for example, Hutsuls) and national minorities (for example, Crimean Armenians) cannot be considered indigenous peoples of Ukraine, as they do not have the characteristics of a separate ethnic group and are not a separate nationality. Ethnic groups that do not have their own nation-state and make up only a part of the global diaspora in Ukraine and have not been formed as such cannot be recognized as indigenous peoples of Ukraine on the territory of Ukraine (for example, Roma) [8, p.10].

The problem of the status of indigenous peoples is of global relevance for Ukraine, it is exacerbated by the fact that such peoples live on its territory, and the tragic events taking place in these territories today. Our country can accept only the general legal doctrine of international law used in the discussion of the problem of indigenous peoples, and critically borrow certain features of the status of indigenous peoples under the constitutional law of individual countries. The status of Ukraine's indigenous peoples should be determined by adopting its own legislation, not by receiving international legal experience. The peculiarities of the status of the indigenous peoples of Ukraine should be enshrined in the provision of these ethnic groups with certain characteristic collective rights, which are proposed to be called ethnic; the establishment of special individual rights for indigenous peoples, except in cases of preventing the disappearance of a few Crimean peoples and the consequences of deportation, should be considered inappropriate. Collective (ethnic) rights of indigenous peoples and national minorities of Ukraine should not be fundamentally different in nature and scope. This difference must be due to purely objective factors, including the non-state nature of indigenous peoples, the threat of extinction of a few peoples, and so on. These two constitutional and legal institutions can be considered as constituent elements of a more general category of ethnic minorities.

The settlement of the status of indigenous peoples of Ukraine began in 1996 after the adoption of the Constitution of Ukraine, in three articles of which there is a clear mention of the concept of "indigenous peoples". According to Art. 11 of the Constitution of Ukraine, the state promotes the development of ethnic, cultural, linguistic and religious identity of all indigenous peoples of Ukraine; under its paragraph 3 of Art. 92 rights of indigenous peoples are determined exclusively by the laws of Ukraine; in paragraph 3 of Art. 119 of the Constitution indicates that local state administrations in the relevant territory ensure the implementation of programs of their national and cultural development in places of compact residence of indigenous peoples.

In the autumn of 1996, a bill was prepared to grant special status to the indigenous peoples of Ukraine - the Crimean Tatars, Karaites and Krymchaks. However, for almost 25 years, no version of the bill has been discussed in parliament or voted on for one reason or another, mostly politically manipulative. On 22 May 2014, the penultimate day of the 13th session of the Permanent Forum, the Ukrainian delegation made an official statement on behalf of the Government of Ukraine. In this statement, Ukraine asked to be considered a state that officially supported the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples [12, p.1]. It is worth noting the participation of representatives of certain ethnic groups in Ukraine, in particular - the Crimean Tatars, in international legal forums on indigenous issues since 1994. Recognition by the international community of the rights of these ethnic groups of Ukraine to participate in solving the problem of indigenous peoples of the world cannot be considered recognition of the relevant status of these ethnic groups as

de jure indigenous peoples, but it can, with some caveats, be seen as their de facto perception by indigenous peoples.

On March 20, 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted Resolution №1140-VII "On the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine on Guarantees of the Rights of the Crimean Tatar People within the Ukrainian State" [6]. In the Statement, the Verkhovna Rada of Ukraine guaranteed, inter alia, the preservation and development of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Crimean Tatar people as an indigenous people and all national minorities of Ukraine and stated its support for the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, adopted on September 13, 2007. The Statement stated that Ukraine guarantees the preservation and development of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Crimean Tatar people as an indigenous people and provides similar guarantees to all national minorities of Ukraine. At the same time, Ukraine guaranteed the protection and realization of the inalienable right to self-determination of the Crimean Tatar people as part of a sovereign and independent Ukrainian State. At the same time, Ukraine recognized the Mejlis of the Crimean Tatar people, the executive body of the Kurultay of the Crimean Tatar people and the Kurultay as the highest representative body of the said people. In paragraph 4 of the Statement, the Verkhovna Rada of Ukraine announced its support for the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. The Verkhovna Rada instructed the Cabinet of Ministers of Ukraine to urgently submit draft laws and other normative legal acts of Ukraine that define and consolidate the status of the Crimean Tatar people as the indigenous people of Ukraine. Relevant projects were to be developed in consultation with the Crimean Tatar People's Mejlis, in close cooperation with the UN, the OSCE, and the Council of Europe in accordance with international law and human rights standards, indigenous peoples and national minorities. The Verkhovna Rada of Ukraine also instructed the Cabinet of Ministers to develop practical mechanisms for cooperation between the executive authorities of Ukraine and the Mejlis of the Crimean Tatar people.

That is why the Declaration of March 20, 2014 is historical in nature, and its implementation by Ukraine in the international arena took place during the regular annual session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues in May 2014. During the forum, the Permanent Mission of Ukraine to the United Nations organized an event to highlight the problems of the Crimean Tatar people in Crimea. On May 23, 2014, a representative of the Mission made an official statement at the Forum in support of UN Declaration of the Rights of Indigenous Peoples of the United Nations by Ukraine [9, p.12].

The final stage in regulating the constitutional and legal status of indigenous peoples was the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine on July 21, 2021 of the Law of Ukraine "On Indigenous Peoples of Ukraine". According to Article 1 of this law, the indigenous people of Ukraine - an indigenous ethnic community formed on the territory of Ukraine, is a carrier of original language and culture, has traditional,

social, cultural or representative bodies, is self-aware as the indigenous people of Ukraine, is an ethnic minority in its population and does not have its own state formation outside Ukraine. The indigenous peoples of Ukraine formed on the territory of the Crimean Peninsula are the Crimean Tatars, Karaites, and Krymchaks.

Indigenous peoples of Ukraine have received the right to self-determination within Ukraine, establish their political status within the Constitution and laws of Ukraine, freely carry out their economic, social and cultural development. Indigenous peoples of Ukraine, exercising their right to self-determination, have the right to self-government in matters relating to their internal affairs, including ways to establish their representative bodies, which are formed and operate within the Constitution and laws of Ukraine. Indigenous peoples of Ukraine have the right to preserve and strengthen their special political, legal, social and cultural institutions, while maintaining their participation in economic, social and cultural life. The state promotes the representation of the indigenous peoples of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine, the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and local self-government bodies of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol. The state has undertaken to protect the indigenous peoples of Ukraine from acts of genocide or any other act of collective coercion or violence [5, art.2].

Indigenous peoples of Ukraine and their representatives have the right collectively and individually to the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms as defined in the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and international treaties. consent to be bound by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as provided for in the Constitution and laws of Ukraine. Indigenous peoples of Ukraine have the right to equal legal protection. Any discrimination against the indigenous peoples of Ukraine in the exercise of their rights is prohibited. The state implements measures to strengthen the support of indigenous peoples of Ukraine - temporary measures taken by the state to overcome negative for indigenous people's phenomena of social, legal or cultural nature through the creation of special favorable mechanisms for the rights, freedoms and needs of indigenous peoples. Indigenous peoples of Ukraine are guaranteed the right to legal protection from any actions aimed at:

1) deprivation of signs of ethnicity and integrity as original peoples, deprivation of cultural values;

2) eviction or forced relocation from places of compact residence in any form;

3) forced assimilation or forced integration in any form;

4) encouraging or inciting racial, ethnic or religious hatred against them [5, art.3].

Indigenous peoples of Ukraine determine their own national symbols and the procedure for their application in compliance with the laws of Ukraine.

Indigenous peoples of Ukraine have the right to revive, use, develop and pass on to future generations their history, languages, traditions, writing and literature, to restore and preserve objects of tangible and intangible cultural heritage. Denial of the ethnicity or ethnic identity of the indigenous peoples of Ukraine is prohibited.

Conclusions. The problem of indigenous peoples is based on the global question of the status of peoples as bearers of a number of collective rights. The specificity of indigenous peoples is due to the impossibility of effective realization of their own sovereignty through the formation of nation-states. The collective political, economic, social and cultural rights of indigenous peoples have been recognized by the world community through the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, which has become a document of considerable political and legal force. The legal status and factual situation of the indigenous peoples of Ukraine - the Crimean Tatars, the Crimean Karaites and the Krymchaks - is due to the tragic history of their historical homeland. Ukraine has recognized the de facto rights of the indigenous Crimean Tatar people since 1991; recognition of its de jure status took place in 2014 during the occupation of Crimea by the Russian Federation. The adoption of the Law on Indigenous Peoples was the final stage in shaping their constitutional and legal status.

Bibliographical references:

1. Статут Організації Об'єднаних націй [cited 07.12.2021]. Available: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations Organization, 2007. [cited 07.12.2021]. Available: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf 3
3. Декларація про принципи міжнародного права стосовно дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року. [cited 07.12.2021]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text
4. Конвенция о коренных народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах N 169 Принята 27 июня 1989 года Генеральной конференцией Международной организации труда на ее двадцать шестой сессии. [cited 07.12.2021]. Available: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_188
5. Закон України "Про корінні народи України". – Відомості Верховної Ради. – 2021. - №38. – ст. 319.
6. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави: постанова Верховної

Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 581.
7. Абашидзе А.Х. Международно-правовые основы защиты прав коренных народов: учебное пособие. – М.: РУДН, 2011. – 224 с.
8. Бабін Б.В. Конституційно-правовий статус корінних народів України. – Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2005. – 19с.
9. Бабін Б. В. Статус корінних народів у сучасному міжнародному праві: наукова доповідь. – К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2014. – 37с.
10. Самійленко Є. Поняття "корінний народ" та питання визнання статусу корінних народів у міжнародному праві. – Підприємництво, господарство і право. – 2017. - №6. – С. 209-212.
11. Ткаченко Є.В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навчальний посібник. – Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. – 315с.
12. Топалова Е.Х. Забезпечення прав корінних народів: міжнародні документи та українські реалії. - Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2016. - № 1 - С. 1-15.
13. Щерба О. Політико-правові аспекти процедури визначення статусу кримськотатарського народу. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2007. - №19. – С. 216-221.

ASPECTE COMPARATIVE PRIVIND SUSPENDAREA ŞI ÎNCETAREA MANDATULUI PREŞEDINTELUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ŞI ALTE STATE

COMPARATIVE ASPECTS REGARDING THE SUSPENSION AND TERMINATION OF THE TERM OF OFFICE OF THE PRESIDENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND OTHER STATES

BALABAN Mihai,
doctorand, USM

CZU: 342.511.3(478+100)

Summary

This article aims to highlight the mechanisms for avoiding constitutional bottlenecks, in particular if the head of state refuses to fulfill his constitutional duties. Thus, the political will of the heads of state cannot be a source of institutional deadlock. To remove constitutional bottlenecks Both the Parliament and the Prime Minister are to use the instruments expressly established by the provisions of the Basic Law, in particular the suspension of the Head of State and the establishment of an interim function. Therefore, the application of government reshuffles is a solution to eliminate institutional bottlenecks, given that there are currently no alternative mechanisms to overcome a possible institutional deadlock.

Keywords*: constitutional deadlock, head of state, suspension, interim, Constitution*

Potrivit dreptului public, statul nu poate fi conceput fără un şef, oricât de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice. [1] Instituţia şefului de stat îşi are originea în chiar istoria lumii, a sistemelor statale. Dintotdeauna, colectivităţile umane organizate au avut un şef, recunoscut sau impus, în contextul împrejurărilor istorice. Statele, concepute ca mari colectivităţi umane, grupate pe teritorii mai mult sau mai puţin întinse, delimitate de frontiere, au cuprins în sistemul organizării lor politice şi instituţia şefului de stat. Această instituţie a cunoscut o evidentă evoluţie cât priveşte formele, structurile, împuternicirile, protocoalele. [2]

Pe parcursul timpului, instituţia şefului statului cunoaşte o mare diversitate, atât sub aspectul denumirii şi modului de desemnare, cât şi sub cel al rolului şi atribuţiilor în cadrul sistemului constituţional. În sistemele constituţionale moderne, marcate de rolul crescând al Parlamentului, instituţia şefului de stat a trebuit să-şi găsească echilibrul faţă de legislativ, deşi, în doctrină, s-a vorbit şi de o „slăbire" a instituţiei şefului de stat în majoritatea democraţiilor europene contemporane. [3]

Instituţia şefului statului în Republica Moldova are o istorie relativ scurtă. Astfel, funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova a fost instituită la 3 septembrie 1990, prin Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti cu privire la

introducerea unor modificări şi completări în Constituţia RSS Moldoveneşti din 1978. [4] Prin urmare, Constituţia RSS Moldoveneşti din anul 1978 a instituit funcţia de Preşedinte abia în anul 1990, iniţiativă preluată de republicile sovietice din componenţa fostei URSS. În prezent, având în vedere forma de guvernământ, cât şi regimul politic, în Republica Moldova Preşedintelui îi revine un statut constituţional redus, iar principalele pârghii ale guvernării fiind deţinute de Parlament şi Guvern.

În context, reiterez că potrivit Constituţiei, respectarea principiului separării şi colaborării ramurilor puterii în stat implică nu doar faptul că nici una din ramurile puterii nu intervine în competenţele unei alte ramuri, dar şi faptul că nici una dintre aceste ramuri nu îşi va neglija atribuţiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, în special atunci când astfel de obligaţii sunt prevăzute de Constituţie. Încălcarea normelor constituţionale de către autorităţile publice poate declanşa procedura sancţionării constituţionale a acestora şi, prin urmare nici şeful statului nu poate fi în afara unei asemenea răspunderi.

Conform Constituţiei, Preşedintele ţării nu este omnipotent, ci este ţinut de obligaţia de devotament constituţional, de a respecta limitele impuse de Constituţie şi poartă răspundere pentru îndeplinirea cu bună-credinţă a atribuţiilor ce îi revin. [5] Totodată, depunerea jurământului constituie asumarea de către Preşedintele Republicii Moldova a unui angajament juridic faţă de poporul Republicii Moldova de a acţiona în spiritul Constituţiei şi de a manifesta respect faţă de valorile statului de drept. Depunând jurământul, Preşedintele Republicii Moldova îşi asumă necondiţionat, în mod public şi solemn obligaţia de a acţiona exclusiv în spiritul loialităţii faţă de Constituţie şi de a nu încălca jurământul sub nici o împrejurare. [6]

Încălcarea jurământului este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituţiei, iar o încălcare gravă a Constituţiei este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului. Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Preşedintelui cu funcţia exercitată. Potrivit articolului 89 din Constituţie, în Republica Moldova Preşedintele poate fi demis în cazul săvârşirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituţiei. Totodată, potrivit alin. (2) din prezentul articol propunerea de suspendare din funcţie poate fi iniţiată de cel puţin o treime din deputaţi şi se aduce, neîntârziat, la cunoştinţa Preşedintelui Republicii Moldova.

În context, este necesar de subliniat că Constituţia nu defineşte noţiunea de „faptă gravă”. Prin urmare, atribuţia de interpretare a Constituţiei îi revine Curţii Constituţionale, care urmează să stabilească gravitatea faptelor şefului statului în cadrul constatării circumstanţelor care justifică suspendarea Preşedintelui Republicii Moldova din funcţie. Astfel, potrivit competenţelor sale anume Curtea Constituţională la examinarea sesizării privind constatarea circumstanţelor ce justifică suspendarea din funcţie a Preşedintelui Republicii Moldova, determină gravitatea faptelor comise de şeful statului care ar argumenta suspendarea sa din funcţie.

Totodată, dacă legislatorul constituant s-a referit exclusiv la „fapte grave", *per a contrario,* nu pot fi reţinute drept element declanşator al procedurii de suspendare acele fapte care, deşi contravin normelor constituţionale, nu produc efecte juridice majore, care să modifice decisiv echilibrul constituţional între autorităţile statului. În doctrină, s-a remarcat că, din punct de vedere juridic, gravitatea unei fapte se apreciază în raport cu valoarea vătămată, precum, şi cu urmările sale dăunătoare, produse sau potenţiale, cu mijloacele folosite, cu persoana autorului faptei, cu scopul pentru care a săvârşit fapta. [7, p. 890]

În acest context, cu referire la faptele de încălcare a ordinii juridice constituţionale, pot fi considerate fapte grave de încălcare a prevederilor Constituţiei actele de decizie sau sustragerea de la îndeplinirea unor acte de decizie obligatorii, prin care şeful statului ar împiedica funcţionarea autorităţilor publice, ar suprima sau ar restrânge drepturile fundamentale ale omului, ar tulbura ordinea constituţională ori ar urmări schimbarea acesteia. Totodată, dacă ne referim la suspendare, ca la o modalitate care în consecinţă are scopul de a sancţiona şeful statului, constatăm că aceasta este mai degrabă o stare intermediară, dar nu una definitivă în materia sancţiunilor. Prin urmare, aplicarea suspendării ca efect al sancţionării pentru săvârşirea unor fapte grave de către şeful statului, ar fi mai degrabă o sancţiune formală.

Cu toate că instituţia suspendării Preşedintelui Republicii Moldova a fost aplicată extrem de rar, pentru prima dată Preşedintele Republicii Moldova, a fost suspendat după ce a refuzat să semneze decretul de numire in funcţie a ministrului apărării Eugen Sturza, documentul fiind semnat de Andrian Candu, preşedintele Parlamentului. Asemenea antecedent a fost atestat pe 20 octombrie 2017, atunci când prin avizul Curţii Constituţionale, Preşedintele Republicii Moldova a fost suspendat temporar din funcţie. [8] Curtea a constatat faptul că, refuzul Preşedintelui de a-şi executa obligaţiile constituţionale constituie imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţia (atribuţiile) în cauză şi justifică instituirea interimatului funcţiei, care se asigură, în ordine, de Preşedintele Parlamentului sau de Primul-ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligaţii constituţionale a Preşedintelui. Respectiv, circumstanţele de suspendare au fost întrunite atunci când Preşedintele Republicii Moldova nu şi-a îndeplinit atribuţiile prevăzute în Constituţie şi a refuzat de două ori numirea dlui Eugen Sturza în funcţia de ministru al apărării. În consecinţă, decretul de numire în funcţia de ministru al apărării a dlui Eugen Sturza a fost semnat de către Preşedintele Parlamentului în conformitate cu prevederile articolului 91 din Constituţie.

Ulterior, atribuţiile Preşedintelui Republicii Moldova au fost suspendate prin Decizia Curţii Constituţionale din 2 ianuarie 2018. [9] Decizia a fost adoptată după ce Preşedintele a respins pentru a doua oară candidaturile la funcţiile de miniştri propuse de către Guvern. Curtea a constatat faptul că, refuzul deliberat al Preşedintelui de a-şi îndeplini obligaţia constituţională de numire a candidaturilor propuse repetat de Prim-ministru, ceea ce constituie, în sensul articolu-

lui 91 din Constituţie, imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţia în cauză, circumstanţe care justifică interimatul funcţiei de Preşedinte. Iar atribuţiile de numire a miniştrilor au fost delegate Preşedintelui Parlamentarului.

Pe 5 ianuarie 2018, Preşedintele Igor Dodon a fost suspendat din funcţie, ca urmare a refuzului de promulgare a Legii nr. 257 din 22 decembrie 2017 cu privire la completarea Codului audiovizualului al Republicii Moldova. [10] Respectiv, Curtea a decis suspendarea Preşedintelui Dodon din funcţia de şef al statului pentru această acţiune, constatând circumstanţele care justifică interimatul funcţiei de preşedinte al Republicii Moldova.

Astfel, pe parcursul anului 2018, Preşedintele Republicii Moldova, Igor Dodon a fost suspendat de 4 ori pentru neexercitarea obligaţiilor constituţionale. Conform opiniei autorului Teodor Cîrnaţ, suspendările nominalizate ale Preşedintelui Republicii Moldova sunt neconstituţionale. Astfel, potrivit autorului dacă după prima constatare de către Curtea Constituţională, Preşedintele a refuzat intenţionat să-ţi exercite atribuţiile constituţionale, de către Parlament urma să se aplice mecanismul prevăzut la articolul 89 din Constituţie, care stabileşte că: în cazul săvârşirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcţie de Parlament, cu votul a două treimi din deputaţi. [11, p. 175]

Cu toate acestea, pentru aplicarea acestui mecanism, urmează să revin la aprecierea criteriilor de aplicare a sintagmei ,,fapte grave ” prin care se încalcă prevederile Constituţiei. Astfel, consider că sub incidenţa noţiunii de,, fapte grave ” prin care se încalcă prevederile Constituţiei, ar cădea acţiunile Preşedintelui prin care a refuzat repetat numirea miniştrilor sau a refuzat repetat promulgarea unei legi. De aceiaşi părere a fost şi Curtea Constituţională, care prin deciziile sale a constatat circumstanţele care justificau instituirea interimatului funcţiei de Preşedinte al Republicii Moldova.

Totuşi, prin Hotărârea nr. 28 din 17 octombrie 2017, Curtea a reiterat că încălcarea jurământului de către Preşedinte Republicii Moldova este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituţiei, iar o încălcare gravă a Constituţiei este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului. Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Preşedintelui cu funcţia exercitată. De asemenea, Curtea a reţinut că, neîndeplinirea unei obligaţii constituţionale, sfidarea deliberată a Constituţiei şi neexecutarea unei hotărâri a Curţii Constituţionale constituie o încălcare gravă a jurământului şi a Constituţiei. [12]

Totodată, Curtea, prin Hotărârea nr. 28 din 17 octombrie 2017 a constatat lipsa instrumentelor coercitive de punere în executare sau de sancţionare în cazul neîndeplinirii cu rea-credinţă a obligaţiilor constituţionale, ce derivă din prevederile Constituţiei şi actele Curţii constituţionale. Curtea a considerat necesar ca Parlamentul să reglementeze răspunderea [inclusiv penală] pentru neexecutarea obligaţiilor constituţionale şi a hotărârilor Curţii constituţionale. Totuşi, până în prezent, Parlamentul nu a întreprins măsuri privind executarea hotărârii Curţii

Constituţionale, şi în consecinţă nu a reglementat norme (inclusiv penale), privind tragerea la răspundere pentru neexecutarea obligaţiilor constituţionale, inclusiv a şefului statului.

În doctrină, se regăsesc opinii potrivit cărora normele de drept constituţional ar trebui să reglementeze în mod expres şi limitativ conţinutul faptelor grave, care constituie elementul declanşator al angajării răspunderii juridico-politică a şefilor de stat. [13]

În Constituţia României, mecanismul suspendării preşedintelui ţării este practic similar cu cel al Republicii Moldova, cu anumite particularităţi. Una din diferenţe constituie faptul că, Parlamentul României este unul bicameral, respectiv fiind format din 2 camere, camera deputaţilor şi respectiv camera senatorilor, şi respectiv asupra suspendării vor decide 2 camere, spre deosebire de Republica Moldova unde parlamentul este format dintr-o sigură cameră care are asemenea prerogative.

Astfel, potrivit articolului 95 alin. (1) din Constituţia României - în cazul săvârşirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele României poate fi suspendat din funcţie de Camera Deputaţilor şi de Senat, în şedinţă comună, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor, după consultarea Curţii Constituţionale. Preşedintele poate da Parlamentului explicaţii cu privire la faptele ce i se impută.

Respectiv, spre deosebire de Constituţia Republicii Moldova, care prevede faptul că preşedintele poate fi suspendat prin votul a 2/3 din deputaţi, Constituţia României prevede că Preşedintele României poate fi suspendat din funcţie de Camera Deputaţilor şi de Senat, în şedinţă comună, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor. Astfel, remarcăm o altă diferenţă ce ţine de numărul voturilor exprimate necesare pentru iniţierea procedurii de suspendare a preşedintelui.

Din punct de vedere procedural, Curtea Constituţională a României este autoritatea care dă aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcţie a Preşedintelui României. Iar propunerea de suspendare din funcţie a Preşedintelui României împreună cu dovezile pe care se întemeiază se trimit în copie Curţii Constituţionale, de preşedintele care a condus şedinţa comună a celor două Camere.

Avizul cu privire la suspendarea din funcţie a Preşedintelui României se emite de Curtea Constituţională în urma dezbaterii propunerii de suspendare şi a dovezilor prezentate (articolul 33 alin. (1) din Legea nr. 47 din 18 mai 1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale). [14]

În cazul în care se constată justificarea motivelor de suspendare, Curtea Constituţională constată existenţa împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcţiei de Preşedinte al României şi comunică cele constatate Parlamentului şi Guvernului (articolul 34 alin. (1) din Legea 47/1992). Potrivit alin. (2) din articolul invocat *supra*, vacanţa funcţiei de Preşedinte al României se constată la cererea preşedintelui uneia dintre Camerele Parlamentului sau a preşedintelui interimar care exercită atribuţiile Preşedintelui României în perioada cât acesta

este suspendat din funcţie**.** Alin. (3) al aceluiaşi articol prevede că, în cazul în care Preşedintele României a fost suspendat din funcţie, cererea pentru constatarea existenţei împrejurărilor care justifică interimatul se face de preşedintele care a condus lucrările şedinţei comune a celor două Camere ale Parlamentului, pe baza hotărârii adoptate în şedinţa comună. Iar alin. (4) stabileşte că, dacă interimatul funcţiei de Preşedinte al României se datorează imposibilităţii temporare de a-şi exercită atribuţiile, cererea se face de Preşedintele României sau de preşedintele uneia dintre Camerele Parlamentului). [15]

În anul 1990, Belgia s-a confruntat cu o criză constituţională generată de refuzul Regelui de a contrasemna legea cu privire la avort, pentru motive de conştiinţă. Cu toate că Regele nu poate fi „în vacanţă", în sensul în care participarea sa la conducerea treburilor publice este necesară în permanenţă, în cadrul unei şedinţe excepţionale, printr-o decizie fără precedent, Guvernul a constatat „imposibilitatea Regelui de a domni". După ce s-a constatat că Regele îşi menţine convingerea, s-a recurs la articolul 82 din Constituţie, care reglementează imposibilitatea Regelui de a domni, deşi din documentele preparatorii rezultă că în anul 1831 constituantul a avut în vedere ipoteza unei imposibilităţi fiziologice de a domni, pentru motive de boală gravă sau acces de demenţă. Având în vedere faptul că, în temeiul articolului 79 alin. (3) din Constituţia Belgiei atribuţiile constituţionale ale Regelui sunt exercitate, în perioada imposibilităţii de a domni, de către miniştrii reuniţi în Consiliu, în numele poporului belgian şi sub propria responsabilitate, aceştia au semnat şi promulgat legea în cauză. Astfel, s-a interpretat că procedura articolului 82 din Constituţie are menirea de a contracara inconvenientele majore ale unui „accident" care nu este remediabil. [16]

În consecinţă, reiterez că situaţia de blocaje instituţionale, când atribuţiile unor instituţii nu sunt exercitate de titularii acestora, în special de către şeful statului, indiferent de motivele acestor blocaje, dispoziţiile constituţionale prevăd suplinirea acestora prin suspendare şi instituirea interimatului.

Referinţe bibliografice:

1. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ, vol. I, Bucureşti: Ed. All Beck, 2001.
2. Muraru I, Tănăsescu E. S. Drept constituţional şi instituţii politice, ediţia a 15. Bucureşti: Editura C. H. Beck, 2017.
3. Selejan-Guţan, B. Drept constituţional şi instituţii politice, vol. II. Ediţia a 3-a revăzută şi adăugită. Editura Hamangiu, 2016.
4. Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti cu privire la instituirea funcţiei de Preşedinte al RSS Moldoveneşti şi la introducerea unor modificări şi completări în Constituţia RSS Moldoveneşti din 3 septembrie 1990, în legi şi hotărâri adoptate la sesiunea a doua, extraordinară a Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a douăsprezecea, Chişinău, 1990.

5. HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017, pct. 72. [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914
6. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 2 din 24 ianuarie 2017 pct. 27. [citat 16.12.2021]. Disponibil:https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/1767e05e19828ea66ea3604c32bafc3a.
7. Muraru I., Tănăsescu E. S. Constituţia României. Comentariu pe articole. Bucureşti: C. H. Beck, 2008.
8. Avizul Curţii Constituţionale nr. 2 din 20 octombrie 2017. [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/7721496a3cb06ecf0a14c1a0dd27c7a1
9. Avizul Curţii Constituţionale nr. 1 din 2 ianuarie 2018, [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/e1f7b2479c9ab1f8ff3e3376f0a2b93e
10. Avizul Curţii Constituţionale nr. 2 din 5 ianuarie 2018. [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/f50db0fdc1bc363034373f27a7068072.
11. Cîrnaţ T. Drept constituţional şi instituţii politice. Partea II. Chişinău: Tipografia „Print-Caro”, 2020.
12. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 şi 140 din Constituţie (neîndeplinirea obligaţiilor constituţionale de către preşedinte). [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914
13. Muraru I., Tănăsescu E. S. Constituţia României. Comentariu pe articole. Bucureşti: C. H. Beck, 2008.
14. Legea privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale nr. 47 din 18 mai 1992. În: Monitorul Oficial al României, 22.05.1992, nr.101. [citat 16.12.2021]. Disponibil: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/2248
15. Legea privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale nr. 47 din 18 mai 1992. În: Monitorul Oficial al României, 22.05.1992, nr.101. [citat 16.12.2021]. Disponibil: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/2248
16. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 28 din 17 octombrie 2017, pct. 34-37. [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914

ASIGURAREA INDEPENDENȚEI JUDECĂTORULUI PRIN PRISMA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN MATERIA TRAGERII LA RĂSPUNDERE DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORULUI

ENSURING JUDGE`S INDEPENDENCE THROUGH THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE FIELD OF DISCIPLINARY LIABILITY OF THE JUDGE

BALABAN Sergiu,
doctorand, USM

CZU: 347.962.3:343.162

Summary

The judiciary is one of the three powers in any democratic state. Its role is to ensure the very existence of the rule of law and to ensure the proper application of the law in an impartial, fair and efficient manner. In the current public space there are many discussions related to the extent of judges' independence and their responsibility. For some, independence can only be effectively ensured if the judge is exempt from liability, and for others the purpose of the judge's independence is to ensure that a correct decision is made, free from political or economic pressure. In the view of others, the judge cannot make an exception to the fundamental principle that no one can be exonerated from liability, because no one is above the law. But at the same time, the responsibility of the judge must be met in accordance with the criteria of the principle of proportionality in order to ensure the proper functioning of the entire judicial system.

Keywords: *independence, judge, disciplinary liability, principle of proportionality*

Statul de drept, ca atare, a devenit de neconceput fără justiţie, lipsa justiţiei veritabile însemnă arbitrariu şi nedreptate. Dacă viaţa socială trebuie să se desfăşoare potrivit Constituţiei şi legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcţie (o putere, o autoritate) care să le cunoască şi să le poată interpreta şi alica concret atunci când sunt încălcate. Această funcţie a fost şi este încredinţată unei autorităţi distincte - autoritatea judecătorească învestită cu puteri statale care-i dau eficienţă şi care trebuie să fie independentă şi imparţială. [1, p.147]

Totodată, înaintarea demersurilor către puterea judecătorească denotă rolul crescând al puterii judecătoreşti, în special al instanţelor judiciare implicate în săvârşirea actului de justiţie, în edificarea, în consecinţă, a statului de drept, a asigurării respectării demnităţii umane, a drepturilor şi libertăţilor persoanei ca valori supreme garantate de stat. [2, p. 328]

Cu privire la independenţa autorităţii judecătoreşti, consider cu siguranţă, că este cea mai importantă caracteristică a sistemului judecătoresc. Mai mult, independenţa autorităţii judecătoreşti este o valoare de bază a statului de drept. Ea reprezintă o consecinţă a principiului separaţiei puterilor în stat şi se referă atât la

independenţa structurală a sistemului de justiţie (independenţa instituţională), cât şi la independenţa individuală a judecătorilor. În acelaşi timp, este evident că dacă judecătorii nu ar fi independenţi, activitatea de înfăptuire a justiţiei ar fi afectată.

În aceste circumstanţe, ne punem ca scop de a determina gradul proporţionalităţii dintre răspunderea judecătorului ca element al statutului său juridic şi garanţiile asigurării independenţei lui în cadrul înfăptuirii actului de justiţie. Întru realizarea scopului determinat trasăm următoarele obiective:

1. Argumentarea principiului independenţei
2. Inviolabilitatea judecătorului
3. Răspunderea judecătorului
4. Motivarea aplicării principiului proporţionalităţii la stabilirea răspunderii disciplinare

Independenţa judecătorului

În context, susţin că independenţa judecătorului trebuie să fie garantată în exercitarea activităţii judiciare, în mod special cu privire la recrutarea, numirea în funcţie, promovarea, inamovibilitatea, formarea, imunitatea judiciară, răspunderea disciplinară şi remunerarea.

Independenţa judecătorilor presupune un nivel profesional de responsabilitate şi moral înalt al judecătorului. Ea nu este şi nici nu trebuie să fie privilegiu personal, ci o garanţie pentru toţi. Iar în acest sens, independenţa şi imparţialitatea judecătorului necesită a fi asigurată de către stat atât de iure, cât şi de facto. [3, p. 528]

Totuşi, independenţa nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcţie. De aceea, principiul independenţei judecătorului poate fi înţeles doar în legătură cu principiul responsabilităţii/răspunderii judecătorului, pentru calitatea activităţii sale. [4, p. 529]

Astfel, responsabilitatea însoţeşte permanent activitatea judecătorului în exercitarea justiţiei, în timp ce răspunderea este doar o excepţie. [5, p. 37]

Indiscutabil, independenţa judecătorului nu reprezintă un scop în sine şi nici un avantaj personal, ci urmăreşte să-i asigure judecătorului posibilitatea de a-şi exercita rolul de protector al drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor (§ 6 din Raportul Comisiei de la Veneţia privind independenţa sistemului judiciar Partea I: Independenţa judecătorilor). Într-un stat guvernat de preeminenţa dreptului, principiul independenţei autorităţii judecătoreşti este însoţit de mai multe garanţii vitale pentru independenţa judiciară instituţională şi individuală şi fără de care ar fi imposibilă funcţionarea efectivă şi imparţială a instanţelor. [6]

Statul este cel care asigură judecătorilor un statut deosebit, unde inamovibilitatea şi independenţa sunt centrale. Însă, în acelaşi timp, statul pretinde sistemului de justiţie să dea dovadă de responsabilitate. În context, susţin că fără de această responsabilitate independenţa judecătorilor ar fi doar o protecţie a arbitrariului şi abuzurilor.

Prin urmare, responsabilitatea judiciară reprezintă o caracteristică a sistemului de justiţie care se manifestă prin şedinţe de judecată publice, soluţionarea cu celeritate a cauzelor, motivarea hotărârilor judecătoreşti şi publicarea acestora, respectarea jurisprudenţei, asigurarea pregătirii profesionale, precum şi evitarea încălcării deontologiei. Totodată, acolo unde încetează responsabilitatea, trebuie să înceapă răspunderea.

Astfel, într-un stat de drept, care trebuie să asigure preeminenţa dreptului, pentru a exclude arbitrariul şi alte acţiuni abuzive, posibilitatea angajării răspunderii judecătorilor trebuie să fie inerentă desfăşurării activităţii acestora.

Iată de ce, conferindu-se anumite prerogative speciale judecătorilor, în Constituţie s-au prevăzut şi anumite limite în ceea ce priveşte posibilitatea tragerii la răspundere a acestora. Astfel, aceste limite ale răspunderii judecătorilor sunt fundamentale pentru asigurarea principiului independenţei acestora în luarea deciziilor.

Răspunderea disciplinară a judecătorului este una personală şi directă, derivând din obligaţia judecătorului faţă de funcţia şi rolul său în sistemul judiciar, dar şi din conduita pe care trebuie să o dovedească faţă de justiţiabili şi stat. O particularitate distinctă a răspunderii disciplinare a judecătorilor constă în faptul că abaterile disciplinare care atrag sancţionarea disciplinară sunt expres prevăzute de lege, fiind în strânsă legătură cu activitatea judiciară, precum şi cu conduita de care acesta trebuie să dea dovadă în exerciţiul funcţiei ori în societate, atitudine impusă tocmai de statutul său de magistrat. [7, p. 251] .

Inviolabilitatea judecătorului

Constituţia, la art.116 alin. (1) nu prevede expres „inviolabilitatea/imunitatea judecătorului", statuând că judecătorii instanţelor judecătoreşti sunt independenţi, independenţi, imparţiali şi inamovibili, potrivit legii. Noţiunea de inviolabilitate/imunitate judecătorească face parte din conceptul de independentă judecătorească. Legislatorul constituant, statuând că „judecătorii instanţelor judecătoreşti sunt independenţi, imparţiali şi inamovibili, potrivit legii", a consacrat independenţa judecătorului pentru a asigura excluderea oricărei influenţe din partea altor autorităţi. Această garanţie nu poate fi însă interpretată ca fiind de natură să determine lipsa responsabilităţii judecătorului. Legea fundamentală, potrivit articolului 116 alin. (1), nu conferă numai prerogative, ce stau la baza conceptului de „independenţă", ci stabileşte şi anumite limite, care se circumscriu sintagmei „potrivit legii".

Totodată, deoarece într-o societate democratică judecătorul nu poate fi la adăpostul unei imunităţi absolute, se reliefează problema condiţiilor şi modalităţilor de angajare a răspunderii judecătorului. [8, pct. 63].

Alin. (6) al articolului 116 din Constituţie stabileşte că sancţionarea judecătorilor se face în conformitate cu legea. Astfel, pentru a se realiza normele constituţionale, legislatorul în articolul 21 din Legea cu privire la statutul judecătorului a stabilit răspunderea disciplinară a judecătorului.

Răspunderea judecătorului

În materia răspunderii judecătorilor, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Prin legea specială judecătorii pot fi traşi la răspundere, fiind reglementate formele de răspundere. Prin această lege sa creat un sistem efectiv şi transparent de tragere la răspundere disciplinară a judecătorilor – fiind definite clar acţiunile sau inacţiunile ce constituie abateri disciplinare, precum şi reglementarea proporţionalităţii sancţiunilor disciplinare. [9]

Aceeaşi poziţie este prevăzută de Carta Europeană a statului judecătorului la pct. 5.1, care stabileşte că „gravitatea sancţiunilor aplicabile este precizată prin statut şi aplicarea acestora este supusă principiului proporţionalităţii."

Aplicarea principiului proporţionalităţii

Articolul 2 din Legea nr.178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor stabileşte principiile pe care se bazează răspunderea disciplinară privind judecătorii, în special: a) legalităţii; b) respectării independenţei justiţiei; c) echităţii procedurii; d) **proporţionalităţii dintre abaterea disciplinară comisă şi sancţiune.**

În consecinţă, spectrul larg de sancţiuni disciplinare ar permite respectarea principiului proporţionalităţii la aplicarea sancţiunilor faţă de judecători pentru abaterile disciplinare comise, după cum o cer standardele internaţionale în materie. Astfel, trebuie să existe un echilibru între independenţa judecătorului şi măsurile instituite pentru al trage la răspundere.

Prin urmare, existenţa echilibrului între măsurile aplicate judecătorului privind sancţionarea şi independenţa faţă de acesta, contribuie la realizarea unui raport de proporţionalitate, de natură să asigure buna funcţionare a întregului sistem judecătoresc.

Cu cât mai mult reglementările legale privind tragerea la răspundere a judecătorului reuşesc să materializeze cerinţele principiului proporţionalităţii, cu atât mai mult există garanţia evitării unor forme de concentrare a puterilor statului în independenţa judecătorului. Astfel, măsurile privind tragerea la răspundere a judecătorului trebuie să fie justificate pentru a nu aduce atingere principiului proporţionalităţii.

În context, reiterez constatările Comisiei de la Veneţia, care explică faptul, că oricât de importantă ar fi libertatea judecătorilor în exerciţiul funcţiei lor judiciare, ea nu exclude tragerea la răspundere a acestora, fiind obligatorie asigurarea unui echilibru intre imunitatea lor, ca mijloc de protecţie împotriva presiunilor nepotrivite si a abuzului din partea altor puteri ale statului sau din partea persoanelor şi ideea că, un judecător nu este deasupra legii. La fel de important, Comisia de la Veneţia arată cât se poate de clar faptul că atunci, când conduita greşita a judecătorului este aptă sa submineze încrederea publică in sistemul

judiciar, este in interesul public să se instituie proceduri disciplinare împotriva acelui judecător. [10]

Răspunderea disciplinară a judecătorului este una personală şi directă, derivând din obligaţia magistratului faţă de funcţia şi rolul său în sistemul judiciar, dar şi din conduita pe care trebuie să o dovedească faţă de justiţiabili şi stat.

O particularitate distinctă a răspunderii disciplinare a judecătorilor constă în faptul că abaterile disciplinare care atrag sancţionarea disciplinară sunt expres prevăzute de lege, fiind în strânsă legătură cu activitatea judiciară, în sens larg, dar privesc şi conduita de care acesta trebuie să dea dovadă în exerciţiul funcţiei şi în societate, atitudine impusă tocmai de statutul său de magistrat. [11]

Potrivit prevederilor internaţionale şi naţionale în domeniu, există mai multe forme de răspundere a judecătorilor: penală, disciplinară, administrativă, deontologică, materială. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor stabileşte la articolul 6 alin. (1) următoarele sancţiuni: a) avertismentul; b) mustrarea; c) reducerea salariului; d) eliberarea din funcţia de judecător. Mai mult, în alin. (2) se precizează că „pentru judecătorii care îndeplinesc funcţia de preşedinte sau vicepreşedinte al instanţei de judecată, în afară de sancţiunile indicate la alin. (1), poate fi aplicată şi sancţiunea disciplinară de eliberare din funcţia respectivă".

Astfel, având în vedere statutul special al judecătorilor, statut conferit de Legea fundamentală, dar şi de reglementările internaţionale, orice reglementare privind răspunderea acestora trebuie să respecte principiul proporţionalităţii, urmărindu-se păstrarea unui echilibru între răspundere şi independenţă.

Deci, sancţionarea (răspunderea) judecătorului pentru comiterea de abateri trebuie să fie adecvată şi inevitabilă. În acelaşi timp, sancţiunea trebuie să urmărească şi un scop preventiv: pentru alţi judecători trebuie să devină evident că pentru comiterea unor abateri, în mod obligatoriu intervine răspunderea. Desigur că mecanismul atragerii la răspundere a judecătorilor trebuie să fie foarte echilibrat, iar garanţiile şi imunităţile acordate judecătorilor – foarte bine gândite. Chiar şi o nesemnificativă înclinare în oricare dintre părţi este periculoasă: o sporire minoră a garanţiilor şi imunităţilor poate duce la extinderea semnificativă a lipsei de răspundere pentru abaterile comise sau încălcarea normelor de etică judecătorească, iar o reducere minoră a garanţiilor şi imunităţii judecătorilor este în măsură să distrugă complet sau să slăbească considerabil independenţa judecătorilor.

Prin urmare, sancţiunile disciplinare se aplică proporţional gravităţii abaterii disciplinare comise de judecător şi de circumstanţele personale ale acestuia. Gravitatea abaterii disciplinare este determinată de natura faptei comise şi de consecinţele produse. Consecinţele produse sunt evaluate având în vedere atât efectele asupra persoanelor implicate în procesul judiciar în cadrul căruia s-a comis fapta, cât şi efectele asupra imaginii şi prestigiului justiţiei.

În acest sens, trebuie să fie puse pe un taler al balanţei necesitatea tragerii la răspundere a magistraţilor (atunci când este cazul), iar pe celălalt taler al balanţei modalitatea şi limitele în care aceştia pot fi traşi la răspundere, astfel încât să nu fie

afectată independenţa personală şi funcţională a magistraţilor. Altfel spus, reglementările mijloc (necesare pentru atingerea scopului tragerii la răspundere, trebuie să fie într-un echilibru rezonabil, încât respectarea independenţei magistraţilor să fie efectivă şi concretă, iar nu iluzorie şi abstractă.

Totodată, având în vedere statutul distinct al judecătorului într-un stat de drept, este necesar de subliniat că, Legea privind răspunderea disciplinară a judecătorilor trebuie să conţină un articol separat, care să prevadă detaliat criteriile privind aplicarea principiului proporţionalităţii în contextul tragerii la răspundere disciplinară a judecătorului, pentru a asigura un mecanism eficient şi ireproşabil.

Prin urmare, este necesar să se prevadă că, orice măsură privind tragerea la răspundere a judecătorului este proporţională dacă: este potrivită pentru atingerea scopului urmărit în temeiul împuternicirii atribuite prin lege; b) este necesară pentru atingerea scopului; şi c) este rezonabilă. Totodată, măsura întreprinsă faţă de judecători este una rezonabilă dacă ingerinţa produsă prin ea nu este disproporţională în raport cu scopul urmărit.

Concluzie

În consecinţă, având în vedere cele invocate supra, concluzionez că tragerea la răspunderea disciplinară a judecătorului trebuie abordată în conformitate cu principiul proporţionalităţii. Toate evaluările impactului ar trebui să conţină o astfel de analiză.

Prin urmare, respectarea principiului proporţionalităţii înseamnă să se asigure faptul că abordarea aleasă şi intensitatea acţiunii sunt necesare pentru atingerea obiectivelor sale şi, totodată, pentru a garanta independenţa judecătorului.

Referinţe bibliografice:

1. Muraru I., Tănăsescu E.S.. Drept constituţional şi instituţii politice, Vol. I, Ediţia 15, Editura C. H. Beck
2. Arseni Al.. Tratat de drept constituţional şi instituţii politice. Tratat – Ed. a 3-a, actualizată şi restructurată, Vol. 1, CEP USEM - Chişinău, 2021
3. Cîrnaţ T. Drept constituţional şi instituţii politice, Partea I, Univ.de Stat din Rep. Moldova, Dep. „Drept public”. Chişinău, 2020
4. Cîrnaţ T. Drept constituţional şi instituţii politice, Partea I, Univ.de Stat din Rep. Moldova, Dep. „Drept public”. Chişinău, 2020
5. Ghernaja G. Responsabilitatea şi răspunderea judecătorului în exercitarea justiţiei. Autoreferatul tezei de doctor, Chişinău, 2011
6. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 38, 7 decembrie 2021, § 55. [citat 22.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_38_2021_96a_2021_rou.pdf
7. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. Editura C.H. Beck, Bucureşti: 2011

8. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 12 , 28 martie 2017. [citat 22.12.2021]. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h1228032017roa60da.pdf
9. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 238-246 din 15.08.2014
10. Avizul nr.880/2017 al Comisiei Europene pentru Democraţie prin Drept (Comisia de la Veneţia). Opinia Amicus Curiae pentru Curtea Constituţională privind răspunderea penală a judecătorilor, 13.03.2017, Strasbourg. [citat 22.12.2021]. Disponibil: http://new.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/Amicus_Curiae_raspunderea_judectorilor_2017_CDL-AD2017002-e_rom_002.pdf
11. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. Editura C.H. Beck, Bucureşti: 2011.

DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE

PRIVACY RIGHT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

CARAJELEASCOV Cristina,
Doctorandă, USM

CZU: 342.721:343.13

Summary

The priority of each state of law is to guarantee the observance of the right to inviolability of the privacy of every person under its jurisdiction. Due to the fact that the privacy right is not an absolute right, both national and international normative acts allow the interference of state authorities under exhaustive conditions provided by law that directly contribute to the achievement of the purpose of criminal proceedings. During criminal proceedings, the investigating judge is in charge of the supervision of the observance of human rights when carrying out criminal prosecution actions adversely affecting the rights of the persons involved. The importance of judicial control is outlined by the fair, equidistant and objective assessment of the acceptance of the interference in terms of its proportionality compared to the aim pursued.

Keywords: *criminal proceedings, privacy, human rights, interference, proportionality, judicial control*

Fiecare individ în parte se bucură de inviolabilitatea vieţii sale private fiind fundamentul existenţei sale. Importanţa respectării dreptului la inviolabilitatea vieţii private derivă din reglementările riguroase la acest compartiment. Art.12 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, proclamă că, nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viaţa sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondenţa sa, nici la atingeri aduse onoarei şi reputaţiei sale. Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri. Art.8 alin.(1) al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, prevede că orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale. Legea supremă a Republicii Moldova, la art. 28 prevede că statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată. Art. 15 alin.(1) al Codului de procedură penală, enunţă că, orice persoană are dreptul la inviolabilitatea vieţii private, la confidenţialitatea vieţii intime, familiale, la protejarea onoarei şi demnităţii personale. În cursul procesului penal, nimeni nu este în drept să se implice în mod arbitrar şi nelegitim în viaţa intimă a persoanei.

Formula constituţională sugerează prezumţia că persoanele deja au aceste drepturi, că există o coabitare între aceste drepturi şi funcţiile statului şi nu este nevoie de a face o constatare sau o declaraţie în acest sens. Intenţia legiuitorului este de a pune limite la imixtiunile posibile ale statului şi-l obligă să respecte, o obligaţie pasivă, şi să ocrotească, o obligaţie activă, viaţa intimă, familială şi priva-

tă a persoanelor. [7, 128] Anume restrângerea exerciţiului drepturilor persoanei, prevăzute la art.54 al Constituţiei, urmează fi transpuse meticulos în actele normative în vederea neadmiterii încălcării drepturilor persoanelor antrenate în procesul penal. Însăşi neadmiterea încălcărilor nu presupune din star inexistenţa acestora, dar încălcarea să fie în strictă corespundere cu garanţiile procesuale asigurate de legislaţia în vigoare.

Conceptul vieţii private înglobează în sine o varietate extinsă a existenţei umane. În cadrul procedurilor penale sub aspectul vieţii private se include inviolabilitatea persoanei, domiciliului, proprietăţii şi corespondenţei. Spectrul acţiunilor de urmărire penală şi a măsurilor speciale de investigaţie prin caracterul specific al realizării sale şi a informaţiei obţinute în rezultatul efectuării acestora au un impact inevitabil asupra vieţii private a persoanei.

Apreciind importanţa respectării dreptului persoanei la viaţa privată, legiuitorul a prevăzut drept componenţă de infracţiune la art.177 Cod penal, încălcarea inviolabilităţii vieţii personale, presupunând „*Culegerea ilegală sau răspândirea cu bună-ştiinţă a informaţiilor, ocrotite de lege, despre viaţa personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimţământul ei, drept agravante fiind prevăzută utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obţinerea ascunsă a informaţiei*". Modalitatea de acumulare a informaţiei ce face parte din spectrul vieţii private este strict reglementată în actele normative, presupunând înregistrarea audio, video, interceptarea convorbirilor, ridicarea trimiterilor poştale, fotografierea, etc., realizate fără autorizarea prealabilă şi contrar prevederilor legale este pasibilă sancţionării.

Noţiunea de „viaţă privată" la care se referă art. 8 al Convenţiei, nu poate fi definită cu precizie. După cum s-a spus, este vorba despre o noţiune al cărei conţinut variază în funcţie de epoca la care se raportează, de societatea în cadrul căreia individul trăieşte şi chiar de grupul social căruia acesta îi aparţine. [1, p.598]

Curtea Europeană a Drepturilor Omului operează cu conceptul obligaţiilor pozitive şi obligaţiilor negative ale statului în coraport cu dreptul la respectarea vieţii private a persoanei. Astfel, drept obligaţie pozitivă fiind asigurarea protecţiei elementelor constitutive ale vieţii private şi obligaţia negativă fiind abţinerea de la intervenţiile nejustificate ale agenţilor statului în drepturile persoanei. Cu toate acestea fiecărui stat membru i se oferă o marjă de apreciere care urmează a fi justificată în fiecare speţă separat, motivând proporţionalitatea acţiunii. Marja de apreciere se aplică prin asigurarea de către autorităţile statului a garanţiilor necesare în vederea realizării ingerinţei în dreptul persoanei. Iarăşi revenim la postulatul conform căruia definirea vieţii private în mare parte depinde de societate, astfel, judecătorii naţionali sunt cei care cunosc cel mai bine realităţile din cadrul societăţii, Curtea oferindu-le marja de apreciere în procesul de justificare a ingerinţei.

Orice limitare a unui drept relativ (calificat) prevăzut de Convenţie presupune justificarea acesteia conform testului de proporţionalitate, analiza fiecărui element fiind obligatorie. Dacă nu este întrunit vreunul din elementele testului de

proporţionalitate, limitarea este disproporţionată. Testul de proporţionalitate îşi găseşte fundamentarea în al doilea paragraf al articolului 8 al Convenţiei şi conţine următoarele elemente: *scopul legitim* şi *necesitatea într-o societate democratică*. Scopul proporţionalităţii constă în primul rând în a vedea dacă limitarea dreptului fundamental al justiţiabilului este justificată, iar în al doilea rând de a pune în balanţă limitarea cu beneficiul adus interesului legitim general sau cu beneficiul pe care l-ar avea alţi particulari. [8, p.160]

Aşadar, pentru a determina cert dacă a fost încălcat dreptul persoanei la inviolabilitatea vieţii private în cadrul procedurilor penale, circumstanţele individuale ale speţei urmează a fi supuse testului de proporţionalitate. Proporţionalitatea limitării dreptului la viaţa privată este apreciat de către judecătorul de instrucţie, acesta deţinând pârghiile legale de apreciere a necesităţii ingerinţei într-un stat democratic contrabalansând cu interesele generale a societăţii.

La realizarea percheziţiei, interceptării convorbirilor telefonice, ridicării descifrărilor convorbirilor telefonice, a informaţiei din rulajele bancare, aplicarea sechestrului în cadrul urmăririi penale, monitorizarea prin sisteme informatice, etc., toate acţiunile ce limitează drepturile persoanei fiind supuse controlului judecătoresc având menirea de a asigura aprecierea proporţionalităţii acţiunii minimalizând aspectul arbitrar. Ori, introducerea instituţiei judecătorului de instrucţie în legislaţia naţională facilitează garantarea respectării drepturilor persoanei în procesul penal prin analiza şi justificarea ingerinţei în fiecare caz aparte.

Din perspectiva realizării testului de proporţionalitate, subiectul abilitat, aici avem în vedere judecătorul de instrucţie care autorizează efectuarea acţiunii procesuale, urmează să bifeze în consecutivitate toate componentele testului: legalitatea, scopul legitim, necesitatea într-un stat democratic, proporţionalitatea şi doar atunci poate fi realizată acţiunea.

Orice ingerinţă a unei autorităţi publice în exercitarea dreptului unei persoane la respectarea vieţii private şi a corespondenţei trebuie să fie „prevăzută de lege". Această expresie nu implică doar respectarea legislaţiei interne, ci se referă, de asemenea, la calitatea acestei legislaţii, care trebuie să fie compatibilă cu statul de drept. Legislaţia naţională trebuie să fie clară, previzibilă şi suficient de accesibilă. [6, p.9] Aspectul clar, previzibil şi accesibil fiind asigurat de către stat prin instituţiile sale, astfel claritatea şi previzibilitatea legii se asigură prin reglementarea ingerinţei în acte normative accesibile publicului, textul fiind compus din cuvinte clare pe înţelesul tuturor cu indicarea condiţiilor în care agenţii statului pot purcede la realizarea unei oarecare acţiuni procesuale, accesibilitatea se asigură prin publicarea în Monitorul Oficial. Dacă să exemplificăm prin prisma percheziţiei, efectuarea acestei acţiuni procesuale este reglementată în Codul de procedură penală, în termeni clari, care indică concret scopul acţiunii, condiţiile de autorizare, procedura de efectuare, modalitatea de contestare, astfel ca orice persoană vizată să cunoască întinderea garanţiilor procedurale care îi sunt oferite.

Cu referire la al doilea element al testului de proporţionalitate, alin.(2) art.8 CEDO, indică exhaustiv condiţiile scopului legitim urmărit, şi anume ca acţiunea să fie necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora. Astfel, pentru a întruni legitimitatea scopului urmărit este suficientă întrunirea unui singur component din cele enumerate. În vederea realizării scopului procesului penal la realizarea acţiunilor procesuale cu impact asupra vieţii private a persoanei poate fi invocat oricare din scopurile elucidate supra, asigurarea securităţii naţionale, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, fie că fapta infracţională s-a consumat sau este în proces de desfăşurare, prin acţiunile procesuale urmând a identifica făptuitorii, fie a dobândi probe în vederea stabilirii tuturor circumstanţelor, cu contracararea activităţii infracţionale, toate acestea în ansamblu vin spre ajustarea cadrul normativ în vederea creării condiţiilor necesare şi optime spre o bună coexistenţă dintre stat – individ.

Limitarea trebuie să fie necesară într-o societate democratică. Acest element presupune că impactul negativ al limitării urmează să fie mai mic decât beneficiul obţinut în legătură cu realizarea scopului legitim. Trebuie să se stabilească dacă limitarea dreptului la respectarea vieţii private poate să atingă scopul urmărit, fără să existe o alternativă mai puţin restrictivă. Adjectivul necesar implică existenţa unei necesităţi sociale stringente şi nu trebuie echivalat cu alte calificative, precum rezonabil, admisibil, folositor sau dezirabil. Acest criteriu nu este unul formal. Trebuie să se motiveze necesitatea beneficiului urmărit prin limitarea dreptului, ca fiind opus valorilor protejate prin articolul disputat. Însăşi existenţa beneficiului nu atrage posibilitatea limitării legitime a libertăţii de exprimare. Beneficiul urmărit trebuie să fie unul stringent. Criteriile utilizate pentru determinarea unei limitări admisibile depind de circumstanţele speţei, însă orice limitare trebuie să fie bazată pe motive rezonabile şi suficiente. [8, p.161]

După cum a fost enunţat supra, fiecare ingerinţă admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporţionalitate. În fiecare caz separat, vor fi examinate circumstanţele individuale ale cauzei, printre care gravitatea infracţiunii cercetate, existenţa altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări şi impun necesitatea autorizării acţiunii procesuale, numărul de participanţi la comiterea infracţiunii, modalitatea săvârşirii infracţiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracţiunii, impactul acţiunii procesuale în dependenţă de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracţiunii, importanţa datelor obţinute în rezultatul efectuării acţiunii procesuale, etc., aceste circumstanţe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluţia activităţii infracţionale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracţionalitatea.

Un principiu autoproclamat, căpătând o existenţă de sine stătătoare în jurisprudenţa Curţii, este proporţionalitatea, adică proporţionalitatea ingerinţei cu scopul urmărit, care după părerea noastră are cea mai mare conotaţie în aspectul aprecierii existenţei / inexistenţei violării drepturilor prevăzute de Convenţie.

Un alt aspect interesant al principiului proporţionalităţii este cel că acesta nu se regăseşte expres în paragraful 2 al art.8 din Convenţie. Anume sub aspectul proporţionalităţii poate fi evaluată obiectiv o ingerinţă admisă în drepturile persoanei.

Jurisprudenţa Curţii conţine soluţii care ne conduc la formularea unui principiu în materie: proporţionalitatea între ingerinţa produsă şi scopul urmărit presupune determinarea existenţei unei nevoi sociale imperioase care a impus-o. Interesele în prezenta formulare nu sunt numai cele ale individului, ci apărarea acestora presupune luarea în considerare a unor scopuri sociale. [1, p.686-687] Altfel spus, se va aprecia dreptul individual al persoanei în coraport cu interesul general al societăţii. În orice caz însăşi prin aplicarea principiului proporţionalităţii, se recunoaşte că dreptul la viaţa privată nu este unul absolut, exercitarea acestuia fiind raportată la interesul societăţii în ansamblu.

După cum a fost enunţat supra, fiecare ingerinţă admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporţionalitate. În fiecare caz separat, vor fi evaluate mai mulţi factori individuali ale cauzei, printre care gravitatea infracţiunii cercetate, existenţa altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări şi impun necesitatea autorizării acţiunii procesuale, numărul de participanţi la comiterea infracţiunii, modalitatea săvârşirii infracţiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracţiunii, impactul acţiunii procesuale în dependenţă de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracţiunii, importanţa datelor obţinute în rezultatul efectuării acţiunii procesuale, etc., aceste circumstanţe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluţia activităţii infracţionale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracţionalitatea.

În concluzie la cele relatate supra, conchidem că deşi conceptul vieţii private nu are o noţiune individualizată, cuprinzând un spectru larg al existenţei umane, de fapt nici nu poate fi cuprins în limitele unei noţiuni fixe, ori conceptul de viaţa privată este într-o evoluţie continuă care se adaptează la necesităţile societăţii. Practic oricare acţiune procesuală efectuată în cadrul urmăririi penale are tangenţă cu viaţa privată, fiind un procedeu de colectare a datelor ce constituie într-un final o parte constituantă a vieţii private a participantului în proces.

Judecătorului de instrucţie îi revine un rol decisiv în aprecierea proporţionalităţii acţiunii procesuale în coraport cu restrângerea dreptului persoanei, ori limita dintre acestea fiind una interpretativă, fapt recunoscut şi de jurisprudenţa CtEDO, care de principiu acordă o marjă de apreciere pentru justificarea soluţiei adoptate. Însăşi conceptul de proporţionalitate având rol de balansor poate fi uşor manevrabil, ce permite o interpretarea diametral opusă a unor şi aceleaşi circumstanţe de fapt, în dependenţă de mediul în care se produc, din care considerent, la admisibilitatea ingerinţei trebuie motivate toate circumstanţele relevante speţei examinate în coraport cu realitatea existentă într-o societate.

Referinţe bibliografice:

1. Bîrsan C, *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I Drepturi şi libertăţi*, Editura, All Beck, Bucureşti, 2005, 1251p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, 14 martie 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.104-110 din 07 iunie 2003.
3. Constituţia Republicii Moldova, 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12 august 1994.
4. Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
5. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990. În: *Veştile,* nr.8 din 30.08.1990.
6. Ghid privind art.8 din Convenţia europeană a drepturilor omului. Consiliul Europei, 2018. [citat 15.12.2021]. Disponibill: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_ Art_8_RON.pdf
7. Klaus Sollfrank, coord de proiect, *Constituţia Republicii Moldova: comentariu*, Editura, Arc, „Europress", Chişinău, 2012, 576 p.
8. Poalelungi M., Sârcu D., Grimalschi L., *Convenţia Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curţii Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii şi recomandări,* Chişinău: S. n., 2017, ÎS FEP „Tipografia Centrală"), 576 p.: tab.

PANTUFLAJUL SAU FENOMENUL UȘILOR TURNANTE ÎN SISTEMUL JURIDIC NAȚIONAL

THE „PANTOUFLAGE" OR THE „REVOLVING DOORS PHENOMENON" IN THE NATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CEBAN Olga
doctorandă, USM

CZU: 347.23:35.08:347(478)

Summary

The establishment of the partnership between the public administration and the private sector, the privatization, the increase and diversification of employment opportunities and the increasing use of the institution representing the interest groups, have radically changed the relations between the public and the private sector, as well as the perception of these relations. by society. Under these conditions, it is inevitable that such situations will arise when former public officials re-profile themselves and find themselves in similar fields only in the private sector. This so-called "migration" of civil servants has received many names such as "pantouflage" or "revolving door phenomenon".

Keywords: *integrity, pantouflage, revolving door phenomenon, public officials, post-employment restrictions*

Integritatea ca fenomenul justiției contemporane reprezintă o noțiune complexă nu numai din considerentul conținutului cuprizător al acesteia. Analizând legislația națională, cât și practica altor state, se constată că integritatea urmează a fi respectată atât în perioada exercitării atribuțiilor sale, cât și o anumită perioadă după. În acest sens ne referim nu la orele în afara programului de lucru, dar la respectarea integrității după eliberarea din funcție a funcționarului public.

Noile abordări în organizarea sectorului public, cum ar fi stabilirea parteneriatului între administrația publică și sectorul privat, privatizarea, creșterea și diversificarea posibilităților de angajare și recurgerea din ce în ce mai des la instituția de reprezentare a grupurilor de interes, au schimbat radical relațiile între sectorul public și cel privat, cât și perceperea acestor relații de către societate. Necesitatea de a păstra încrederea societății, mai ales în perioadele de reforme și tranziție, accentuează încă o dată importanța stabilirii și menținerii unor proceduri operaționale, care permit soluționarea conflictele de interese, îndeosebi cele care rezultă din trecerea agenților publici în sectorul privat [6]. În aceste condiții, este invetibilă apariția unor atare situații, când foștii agenți publici se reprofilează și se regăsesc în domenii similare, numai că în sectorul privat. Această așa numită „migrare" a funcționarilor publici a căpătat multe denumiri cum ar fi „pantuflajul", „fenomenul ușilor turnante", „amacudari" ș.a. și, în anumite condiții, poate reprezenta un risc sporit al integrității, atât în sectorul public, cât și în cel privat.

Istoria legislaţiei/reglementărilor privind pantuflajul începe la mijlocul secolului al XIX-lea, când Statele Unite au început adoptarea legilor privind conflictele de interese aplicabile activităţilor şi intereselor financiare ale persoanelor care au părăsit serviciul public [2, p.2]. Conform *Oxford English Dictionary*, sistemul de „uşi turnante" ('revolving door') este „ceva ce se caracterizează prin repetarea aceloraşi evenimente, probleme, oameni etc., într-un ciclu continuu". În domeniul lobby-ului, cu toate acestea, termenul este folosit pentru a descrie circuitul, ori, mai bine spus, migrarea persoanelor din sectorul public în cel privat, adică politicieni sau factorii de decizie din sectorul public, devin reprezentanţi ai intereselor celora din domeniul privat, la fel şi mişcarea lobbyiştilor din domeniul privat, care obţin ulterior funcţii publice [3, p.2].

Potrivit Documentului de lucru 06/2010 *Regulating the Revolving Door* elaborate de *Transparency International* [1, p.2] (TI) termenul „revolving door„ înseamnă migrarea angajaţilor ce deţin funcţii publice în companii private [5], pentru a folosi beneficiile acumulate în perioada lor de serviciu în domeniul public în beneficiul angajatorului lor actual (privat). Aceste fenomen se poate manifesta în două direcţii:

De la guvern la sectorul privat (adică ocuparea post-publică): funcţionarii publici (aleşi sau numiţi) migrează în sectorul privat la un post profitabil, în care îşi pot folosi experienţa şi legăturile cu guvernul în beneficiul noului angajator. Funcţionarii publici pot chiar să favorizeze anumite companii sau sectoare luând anumite decizii în timp ce sunt în funcţie, în speranţa de a obţine un loc de muncă în companiile respective odată ce demisionează [1, p.2].

De la sectorul privat la guvern (adică pre-angajare): numirea conducătorilor organizaţiilor private la funcţii publice în guvern, care provoacă creşterea posibilitatii unei părtiniri pro-afaceri în formularea şi reglementarea politicilor executivului [1, p.2].

De menţionat, însă, că scopul reglementării şi controlului evitării fenomenului „pantouflage/revolving doors" este de a consolida legislaţia în domeniu şi de a crea o reglementare mai bună, însă nicidecum de a bloca această mişcare, din motiv că anume aceasta permite migrarea experţilor calificaţi între sectoare şi constituie premisa inovaţiei şi a perspectivelor diferite, atât la guvern, cât şi în domeniul de afaceri. Astfel, potrivit extrasului din Raportul general al activităţii GRECO din 2007 „Privind migrarea funcţionarilor publici în sectorul privat (pantouflage/revolving doors)", adoptat de GRECO la cea de a 36-ea şedinţă plenară (Strasburg, 11-15 februarie 2008) [2, p.2], s-a recomandat majorităţii statelor evaluate (26 din 40) de a stabili un sistem de reglementare a trecerii agenţilor publici în sectorul privat sau de a ameliora sistemul deja existent.

Totoadă, în vederea unei analize mai profunde a fenomenului de pantuflaj, remarcăm că în perioada raportării nu toţi membrii GRECO [2, p.2] evaluaţi au elaborat un sistem de reglementare specială a migrării din sectorul de stat spre cel privat, chiar dacă există în aceste state o legislaţie prin care se interzice divulgarea

unor tipuri de informaţii, atât pe parcursul serviciului public, cât şi după încetarea activităţii de funcţionar public, precum şi legislaţie penală, care poate fi aplicată pentru faptul acceptării unui post în schimbul întocmirii unui act oficial.

Trebuie să ţinem cont de faptul că analiza prezentată în studiul menţonat a fost efectuată cu mult timp în urmă, însă unele concluzii/analize au un carater teoretic şi reflectă specificul fenomenului de pantuflaj, actual şi la moment. Astfel, membrii GRECO au urmat trei abordări faţă pantuflaj de diferire printre care:

1) interziceri de angajare generale sau specifice unui grup concret de agenţi publici;

2) restricţii privind reprezentarea întreprinderilor private de către foşti agenţi publici, care au revenit intr-un organism public (limitarea exercitării reprezentării) şi

3) autorizarea prealabilă şi/sau informarea despre activităţile planificate sau deja exercitate după încetarea funcţiei publice [6].

Categoriile de agenţi publici supuşi diverselor interdicţii/restricţii/obligaţii de informare, natura şi durata acestora, cât şi sancţionarea/mecanismele de punere în aplicare variază de la un sistem la altul şi, uneori, chiar în cadrul unui şi aceluiaşi sistem. Majoritatea restricţiilor sau obligaţiilor de informare se aplică pe o perioadă ce variază între un an şi 3 ani, iar un membru GRECO, cel puţin, impune restricţii de pînă la 5 ani [2, p.2].

Ca şi concluzie la acest subiect, putem deduce faptul că a stabili durata potrivită pentru interdicţia de angajare sau de limitare a activităţii de reprezentare este dificil, deoarece trebuie de avut în vederea mai multe aspecte ale acestei probleme. Durata restricţiilor trebuie să fie rezonabilă şi să depindă de scopul acestor limitări. După cât timp se poate de considerat că unele informaţii sunt ieşite din uz sau accesibile publicului, că un fost înalt demnitar nu mai dispune de contacte şi tratament special sau că aceste dosare (acţiuni) specifice supravegheate de fostul funcţionar sunt încă închise? Dacă durata restricţiei este abuziv de lungă ea poate într-adevăr să influenţeze asupra procedurii de angajare şi consolidare a cadrelor, să accentueze atitudinile cinice faţă de codul de conduită al funcţionarului public în general şi să influenţeze punerea in aplicare a acestei restricţii[6]. Într-adevăr, termenul general de 1-2 ani, aplicat în majoritatea statelor, nu asigură în deplină măsură că, după expirarea acestuia, nu va avea loc încălcarea regimului integru.

Potrivit Rezoluţiei Parlamentului European din 14 septembrie 2017 referitoare la transparenţa, responsabilitatea şi integritatea în instituţiile UE (2015/2041(INI)) [3, p.2], apărarea integrităţii împotriva conflictelor de interese recunoaşte că efectul „uşilor turnante" poate periclita relaţiile dintre instituţii şi reprezentanţii anumitor interese.

În afară de obiectivul fundamental de a consolida încrederea societăţii, putem enumera alte scopuri curente ale acestui sistem de reglementare a trecerii agenţilor publici în sectorul privat [6]:

- de a garanta că informaţiile specifice, de care a luat cunoştinţă în exerciţiul funcţiei nu sunt folosite abuziv,
- de a se asigura, că un agent public nu este influenţat pe parcursul exercitării atribuţiilor sale de interese de câştig personal sau de aniticiparea unui serviciu ulterior,
- de a se asigura că relaţiile şi contactele agenţilor publici în funcţie sau demisionaţi nu sunt folosite în beneficiul nejustificat al acestora sau al altor persoane.

Republica Moldova de asemenea reglementează fenomenul pantuflajului în actele legislative dedicate asigurării integrităţii atât sectorului public, cât şi cel privat. Prin urmare, Legea integrităţii nr.82 din 25.05.2017 [4], în calitate de măsuri prin care se cultivă climatul de integritate instituţională, prevede inclusiv „*respectarea regimului de restricţii şi limitări în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu şi cu migrarea agenţilor publici în sectorul privat (pantuflajul)*". De menţionat că în sensul legii citate, în calitate de *agent public* figurează persoana încadrată într-o entitate publică şi care exercită o funcţie publică, o funcţie publică cu statut special, o funcţie de demnitate publică, este angajată în cabinetul persoanei cu funcţie de demnitate publică sau prestează servicii de interes public, precum şi alesul local [4].

Încălcarea regimului juridic al restricţiilor şi limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu şi cu migrarea agenţilor publici în sectorul privat (pantuflajul) reprezintă o contravenţie, act conex actului de corupţie. Astfel, potrivit prevederilor art. 3136 din Codul contravenţional subiecţii contravenţii pot fi atât angajatorii, cât şi nemijlocit angajaţii-foşti funcţionari publici. Prin urmare, potrivit articolului menţionat, pentru angajatori „nerespectarea restricţiei de angajare, pe parcursul unui an, în cadrul organizaţiilor comerciale şi necomerciale în care agentul public a avut atribuţii directe de supraveghere şi control în decursul unui an înainte de încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu în cadrul entităţii publice, contrar prevederilor legislaţiei integrităţii şi legislaţiei privind declararea şi controlul averii şi a intereselor personale, sau nerespectarea restricţiilor post-angajare pe parcursul altor perioade de timp prevăzute de legislaţia specială care reglementează activitatea anumitor categorii de agenţi publici se sancţionează cu amendă de la 50 la 80 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 200 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni pînă la un an, sau cu amendă de la 150 la 300 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice".

În ceea ce ţine de angajaţii-foşti funcţionari publici, „nerespectarea restricţiei de încheiere, timp de un an, a contractelor comerciale cu entitatea publică în care a activat anterior agentul public, precum şi a restricţiei de exercitare a atribuţiilor de reprezentare a intereselor persoanelor fizice şi juridice în faţa entităţii publice în care a activat persoana care cade sub incidenţa legislaţiei privind declararea şi con-

trolul averii şi a intereselor personale, pe parcursul ultimului an înainte de încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu în cadrul acestei entităţi, se sancţionează cu amendă de la 50 la 80 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 200 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni pînă la un an, sau cu amendă de la 150 la 300 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice".

În urma analizei prevederilor legale citate, putem formula, cu titlu de concluzie, ideea că, pentru determinarea existenţei/lipsei fenomenului de pantuflaj, urmează să determinăm dacă există următoarele condiţii:

- Persoana urmează să intre în categoria foştilor agenţi publici, cu condiţia obligatorie de exercitare a atribuţiilor directe de supraveghere şi control al organizaţiei în care activează la moment;
- Perioada de exercitarea a atribuţiilor directe de supraveghere şi control urmează a fi cel puţin în decursul unui an înainte de încetarea mandatului;
- Post-angajarea are loc cu încălcarea termenului de un an după încetarea mandatului (ori alt termen de restricţie de post-angajare, prevăzute de legislaţia specială care reglementează activitatea anumitor categorii de agenţi publici);

Condiţiile menţionate urmează a fi respectate în cumul. Lipsa unora dintre ele duce la "decontravenţionalizarea" faptelor săvârşite. Cu referire la foşti funcţionari publici, aceştia au inclusiv interdicţia de a reprezenta organizaţia în care s-au angajat în faţa entităţii publice în care a activat, cât şi să încheie cu aceasta contracte comerciale (interdicţia, de asemenea se aplică în cumul cu condiţiile specificate anterior).

De menţionat că legislatorul, în cazul Legii integrităţii nr.82 din 25.05.2017 [4], prevede că responsabilitatea pentru cultivarea climatului de integritate a mediului de afaceri, inclusiv prin respectarea restricţiilor şi limitărilor stabilite pentru foştii agenţi publici, revine *doar* administraţiei organizaţiilor **comerciale**. Însă, Codul contravenţional prevede sanţionarea pentru nerespectarea restriciţiilor de post angajare pentru organizaţiile atât comerciale, cât şi necomerciale. De asemenea, în textul Legii integrităţii este specificată restricţia de angajare atât în organizaţiile comerciale, cât şi în cele necomerciale.

Interesantă este şi aplicarea în practică acestui remediu în asigurarea integrităţii actorilor din sectorul public şi cel privat. Prin urmare, potrivit Studiului de evaluare a impactului strategiei naţionale de integritate şi anticorupţie – Moldova 2019 [9], majoritatea respondenţilor studiului au declarat că nu există restricţii de post-angajare (angajare la următorul loc de muncă) pentru colaboratorii instituţiei unde activează (73% în 2019 şi 80% în 2017), doar circa 5% au oferit răspuns afirmativ. Totodată este deosebit de mare numărul celora care nu sunt informaţi în acest context, 22% (16% în 2017) au menţionat că nu cunosc acest aspect. Putem deduce că fenomenul dat, deşi este unul destul de raspândit, nu este cunosut societăţii.

Ponderi mai pronunţate ale respondenţilor care au menţionat precum că restricţii de post-angajare există se observă printre persoanele de 51 ani şi peste, din mediul rural, APL1 şi alte instituţii la nivel central, persoanele cu funcţii publice de conducere. Dintre participanţii la studiu circa 37% (44% în 2017) au menţionat că nu este legal/corect ca un agent public să se angajeze prin transfer de la o agenţie de stat la un minister (ceea ce reprezintă răspunsul corect), 38% consideră că asemenea cazuri nu sunt ilegale/ incorecte, iar 18% nu ştiu să răspundă la această întrebare. Dintre cei care au menţionat că situaţiile de transfer nu sunt legale/corecte, marea majoritate a declarat că nu există cazuri similare în organizaţiile lor (88% în cadrul ambelor studii) [9].

Mai multe tipuri de sancţiuni şi sisteme de executare, individuale sau combinate sunt utilizate sau există în ce priveşte buna conduită a agenţilor publici în funcţie şi celor demisionaţi, cum ar fi: sancţiuni penale, confiscări civile, amenzi administrative şi judecătoreşti şi sancţiuni specifice, prevăzute în contractele de muncă. Există sancţiuni disciplinare atât pentru agenţii publici în funcţie, cât şi pentru foştii funcţionari; reducerea sau anularea unor indemnizaţii de demisionare sau a pensiilor se pot aplica unor foşti agenţi publici. Agenţii publici în funcţie şi cei demisionaţi, care desfaşoară o activitate ce necesită a fi autorizată (cum ar fi practici din domeniul jurisprudenţei) pot fi sancţionaţi de autoritatea care eliberează această autorizaţie şi susceptibili de a fi declarţi neeligibili. În acelaşi timp, se poate aduce un prejudiciu imaginii funcţionarului public prin prezentarea unei informaţii nu prea măgulitoare în presă şi prin dezaprobarea publicului; la fel, există posibilitatea responsabilizării prin intermediul codului de conduită, dar nu este prevăzut niciun mecanism formal de executare [6].

În Republica Moldova, constatarea contravenţiei de încălcare a regimului juridic al restricţiilor şi limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu şi migrarea în sectorul privat al agenţilor publici intră în competenţa Autorităţii Naţionale de Integritate. Spre comparaţie, în Franţa există un sistem aplicabil prevenţiei „pantuflajului", ne referim la Comisiile de deontologie, care au drept rol de a asista administraţia publică în stabilirea incompatibilităţilor de activitate pentru acei funcţionari şi subalterni, care examinează posibilitatea trecerii în sectorul privat [6]. Astfel, în Franţa pantuflajul reprezintă o abatere disciplinară. Marea Britanie [6] a descris sistemul său general de interdicţii de angajare, care se aplică funcţionarilor şi care prevede depunerea unei cereri prealabile în vederea autorizării acceptării unui post privat, ceea ce permite de a lua decizii personalizate vis-a-vis de aceste interziceri. Letonia [6] a stabilit limitele impuse funcţionarilor publici veniţi dintr-o intreprindere privată şi restricţiile de deţinere a unor întreprinderi pentru titularii de contracte publice sau de a realiza activităţi cu astfel de întreprinderi. În SUA [6] reglementările penale şi administrative se aplică tuturor membrilor executivului - reglementări referitoare în ansamblu la chestiunea de „pantuflaj": încadrarea în serviciul public cu posibilitatea de a reveni la un angajator particular, căutarea

unui post şi negocieri de angajare pentru exercitarea unei funcţii publice, limitarea reprezentării impuse foştilor agenţi publici [6]. Aici vedem că în alte state, pantuflajul este considerat o infracţiune, manifestând, în acest sens, valoarea încălcării regimului de restricţii post angajare.

Totalitatea persoanelor care exercită o funcţie publică, indiferent de faptul dacă ele au fost alese, numite, încadrate temporar pe un contract, dacă ele lucrează pe un salariu întreg sau doar parţial, că sunt sau nu remunerate, ar trebui, într-o oarecare măsură, să fie impuse să respecte reguli definite pentru a atinge aceste obiective.

Potrivit pct.7 din OECD, Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying, OECD/LEGAL/0379, ţările ar trebui să ia în considerare stabilirea de restricţii pentru funcţionarii publici care părăsesc funcţia în următoarele situaţii: pentru a preveni conflictul de interese atunci când se caută o nouă poziţie, pentru a inhiba utilizarea abuzivă de „informaţii confidenţiale" şi pentru a evita „schimbarea părţilor" serviciului post-public în anumite procese din pe care foştii funcţionari publici erau implicaţi substanţial [10].

La general vorbind, interdicţiile de angajare şi limitarea activităţii de reprezentare au scopuri puţin diferite. Interdicţia de angajare se axează pe persoanele care pot recruta un fost agent public şi nu se concentrează asupra naturii activităţilor pe care acest agent ar putea să le exercite. O interdicţie generală poate fi folosită pentru a stabili restricţii corecte, cerând ca funcţionarii publici să se adreseze după o autorizare înainte de angajare, în funcţie de cazul concret. Totuşi în majoritatea cazurilor interdicţiile de angajare sunt puse în aplicare pentru a examina problemele legate de natura funcţiei exercitate de persoană în calitatea sa de funcţionar public. [...] Spre deosebire de interdicţiile de angajare specifice [...], limitările generale privind angajarea au o importanţă şi o influenţă mai mare asupra procesului de recrutare şi consolidare a agentului public, îndeosebi în cazurile când salarizarea şi avantajele din serviciul public nu sunt competitive în raport cu cele din sectorul privat sau in cazurile când acordarea unei autorizări prealabile prin modificarea unei interdicţii generale este incertă [6].

Limitarea activităţii de reprezentare se referă la activitatea unui fost agent public după plecarea lui din funcţia publică şi nu se raportează la persoană pentru care el exercită această activitate. Este important de menţionat că o astfel de restricţie poate avea loc chiar dacă fostul funcţionar public nu este remunerat pentru activitatea sa de reprezentare. Limitarea activităţii de reprezentare pentru unele organisme publice sau funcţii, nivelul şi categoriile de agenţi publici pe lângă care un fost agent public nu are dreptul de a exercita activităţi de reprezentare pot fi utile în cazul când facem referire la funcţionari publici aleşi, la asistenţi, consilieri politici şi înalţi funcţionari, sub aspectul unei eventuale influenţe, contacte cu agenţii publici activi (în funcţie). Totodată, pot fi definite limitări specifice, orientate asupra unui anume obiect de reprezentare, care ar putea să fie aplicat în ansamblu serviciului public. Totuşi ele nu produc un impact mare asupra activităţilor pe care le exercită

real funcţionarii publici, cărora li se aplică aceste limitări după demisionarea lor din serviciul public. Este necesar de a întreprinde mai multe acţiuni de informare şi sensibilizare a agenţilor publici şi a angajatorilor, pentru ca ei să înţeleagă pe deplin, care este importanţa acestor restricţii [6].

Prin prisma celor relatate, putem **concluziona** că sunt necesare reglementări care să detalieze mecanismul de aplicare a pantuflajului, acesta nefiind descris la nivel corespuzător în legislaţia naţională. Potrivit datelor prezentate de Autoritatea Naţională de Integritate [7], pe parcursul anului 2020, Inspectoratul de Integritate al Autorităţii Naţionale de Integritate (ANI) a pornit 241 de cauze contravenţionale. În baza acestor cauze, au fost întocmite 199 de procese verbale cu privire la contravenţie, în rezultatul cărora au fost aplicate sancţiuni în sumă totală de peste 456 de mii de lei. [...] 10 cazuri au vizat încălcarea regimului juridic al incompatibilităţilor şi limitărilor şi un subiect nu a respectat regimului juridic al restricţiilor şi limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu şi migrarea în sectorul privat al agenţilor publici (pantuflaj). Astfel, rata pantuflajului în cauzele contravenţionale pornite este destul de mică. Ca şi completare a prevederilor existente se propune să fie lărgit cercul de subiecţi cărora le poate fi aplicată sancţiunea. De asemenea, ar fi o oportunitate de revizuit art.24 din Legea 82/2017 şi de clarificat mai multe aspecte precum şi de elaborat legislaţia secundară (Hotărâre de Guvern pentru aprobarea Regulamentului) privind implementarea prevederilor legii. Regulamentul respectiv urmează să prevadă şi care sunt acţiunile şi responsabilităţile tuturor actorilor implicaţi în implementarea şi respectarea prevederilor art.24 din Legea nr.82/2017, să fie clar delimitat în cadrul legal cine se face responsabil pentru supravegherea respectării acestor norme; de elaborat un Ghid pentru agenţii publici care să conţină mecanismele de implementare a acestor prevederi [8]. Ar fi necesară şi elaborarea unui ghid pentru reprezentanţii sectorului privat, pentru a ajuta companiile să respecte prevederile Legii integrităţii.

Referinţe bibliografice:

1. Working Paper 06/2010: Regulating the Revolving Door. Transparency International. 2010. ISSN 1998-6408.
2. Rules and guidelines regarding revolving doors/pantouflage. Presentations and summary record. Strasbourg, 25 March 2007, Greco (2007) 23E.
3. Marie Thiel and Elisabeth Bauer with Paul Ioan Runcan Transparency Unit, Directorate-General for the Presidency PE 625.105. European Parliamentary Research Service. July 2018.
4. Legea integrităţii: nr.82 din 25.05.2017. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243, art. 360
5. Transparency International, 'The Anti-Corruption Plain Language Guide' (Berlin, Germany: TI, July 2009.

6. Extras din raportul general al activităţii GRECO în 2007 Privind migrarea funcţionarilor publici în sectorul privat (pantouflage/revolving doors). Adoptat de GRECO la cea de a 36ea ședința plenară (Strasburg, 11-15 februarie 2008).
7. Autoritatea Naţională de Integritate. „*În anul 2020, ANI a iniţiat peste 240 de cauze contravenţionale și a aplicat amenzi în sumă totală de aproximativ jumătate de milion de lei.*" [citat 07.11.2021] Disponibil: https://ani.md/ro/node/1597
8. Centrul Naţional Anticorupţie. „*Cele mai bune practici internaţionale în aplicarea restricţiilor post-angajare (pantuflajului), prezentate în cadrul unor atelierele organizate de CNA şi PNUD*". [citat 10.11.2021] Disponibil: https://cna.md/print.php?l=ro&idc=5&id=3036
9. Studiu de evaluare a impactului Strategiei Naţionale de Integritate şi Anticorupţie-Moldova 2019. [citat 10.11.2021] Disponibil: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/studiu-de-evaluare-a-impactului-strategiei-naionale-de-integrita0.html
10. Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying. [citat 02.11.2021] Disponibil: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0379

IMPACTUL PANDEMIEI ASUPRA STATULUI DE DREPT ŞI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE RULE OF LAW AND THE FUNDAMENTAL LIBERTIES OF HUMAN BEINGS

CHIRTOACĂ Lilia,
dr. în drept, USM

CZU: [342.2 + 342.72/.73](478):616.98-036.21

Summary

Finding a balance between fundamental liberties, on the one hand, and the public health policies required for overcoming the crisis wrought by the pandemic, on the other hand, is a difficult task. In this context, it is essential to evaluate the necessity and proportionality of the legislation adopted in the period of public health emergency, as well as identify efficient guarantees in the case where governments put in place exceptions, derogations, or restrictions on human rights. More specifically, these limitations on human rights need to be examined according to the tests of legality, legitimacy, and proportionality.

Keywords: *derogation in time of emergency, rights and freedoms, the ECHR jurisprudence, international standards, derogation to human rights, emergency measures, global health crisis, exceptional situations, proportionality, temporariness, necessity*

Epidemia Covid-19 a generat o criză globală de sănătate, care a determinat o serie de acţiuni întreprinse de state, precum declararea stării de urgenţă. Aceste măsuri au avut un impact asupra democraţiei, statului de drept şi drepturile omului [1, p.3].

În această ordine de idei este important de menţionat standardele internaţionale şi europene privind drepturile omului, care se aplică în situaţii de urgenţă, precum şi legislaţia naţională şi, nu în ultimul rând, evaluarea şi controlul măsurilor de urgenţă.

Derogarea în caz de stare de urgenţă este prevăzută expres de dispoziţiile art.15 al Convenţiei europene privind drepturile omului, potrivit cărora în caz de război sau alt pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii, orice parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligaţiile prevăzute de Convenţie, în măsura strictă în care situaţia o impune şi cu condiţia că aceste măsuri să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii care decurg din dreptul internaţional.

Dreptul de derogare ca principiu general instituit de art.15 din Convenţie oferă statelor posibilitatea de a adopta măsuri derogatorii în cazul în care situaţia o impune, în sensul apariţiei unor pericole cu caracter public excepţional, ce ameninţă existenţa naţiunii sau securitatea naţională. Condiţiile în care statele pot pune în aplicare acest drept sunt determinate de jurisprudenţa Curţii europene.

Epidemia globală de Covid-19 a creat o situaţie publică de urgenţă, iar o astfel de situaţie implică restricţii şi excepţii privind drepturile omului, după cum sunt

prevăzute în tratate privind drepturile omului şi în legislaţia naţională a multor state. În consecinţă, din cauza pandemiei, statele se confruntă cu sarcina dificilă de a găsi un echilibru între libertăţile fundamentale şi politicile de sănătate, care sunt necesare pentru a depăşi actuala criză de sănătate.

În acest context, printre aspectele importante analizate sunt identificarea garanţiilor eficiente în cazul în care se adoptă excepţii, derogări sau restricţii privind exercitarea drepturilor omului, evaluarea legislaţiei adoptate în timpul perioadei de urgenţă privind necesitatea şi proporţionalitatea, perioada măsurilor de urgenţă, evaluarea proporţionalităţii posibilelor limitări ale controlului parlamentar, luarea în considerare a posibilităţii organizării alegerilor în timpul unei situaţii de urgenţă, respectarea standardelor constituţionale şi internaţionale privind alegerile libere şi corecte, şi alte aspecte relevante.

La nivel naţional, în art.54 din Constituţia Republicii Moldova, se prevede că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului. Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei. Şi doar în situaţii excepţionale, în cazul în care se va aplica restrîngerea exercitării unor drepturi sau a unor libertăţi, trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii.

Starea de urgenţă

Pentru a garanta legitimitatea stării de urgenţă, statele care o declară trebuie să ţină cont de natura, gravitatea şi durata situaţiei extraordinare. Doar în dependenţă de acestea se determină tipul, amploarea şi durata măsurilor de urgenţă la care se poate recurge în mod legal. Astfel, potrivit jurisprudenţei CEDO, statele contractante nu dispun de o putere nelimitată în acest caz. Când instanţa europeană exercită acest control, se iau în consideraţie limitele în care aceasta se impune, factorii pertinenţi precum: natura drepturilor care privesc derogarea decisă, durata „stării de urgenţă" care a impus-o şi circumstanţele care au generat-o [2, p.986].

Măsurile de urgenţă

Adoptarea măsurilor de urgenţă este supusă îndeplinirii unor condiţii de fond şi de formă, care de fapt constituie garanţia împotriva intenţiilor statelor de a utiliza măsurile de urgenţă în mod arbitrar. Prin urmare, toate măsurile de urgenţă, derogările şi limitările trebuie să respecte potrivit jurisprudenţei CEDO trei condiţii generale: de necesitate, proporţionalitate şi caracterul temporar.

Posibilitatea adoptării măsurilor de urgenţă presupune îndeplinirea unor condiţii de fond privind o situaţie de criză excepţională, care afectează majoritatea populaţiei şi constituie o ameninţare pentru viaţa comunităţii.

O altă condiţie prevăzută de Convenţie pentru asigurarea legalităţii măsurilor derogatorii dispuse în situaţii excepţionale constă în prezenţa caracterului de necesitate absolută. Aceste măsuri trebuie să fie strict indispensabile pentru înlăturarea pericolului public apărut, adică justificarea derogării trebuie să îndeplinească definiţia „urgenţei publice care ameninţă viaţa unei naţiuni" [3, p.6]. Iar întinderea nu este nelimitată, fiind supusă controlului instanţei europene.

De asemenea este important de a specifica durata şi aria geografică a măsurilor derogatorii adoptate. Justificarea măsurilor derogatorii se argumentează numai cît durează situaţia excepţională, iar din momentul în care această situaţie a încetat, menţinerea acestor măsuri constituie o încălcare a dispoziţiilor art.15 din Convenţie.

Astfel, toate derogările şi limitările presupun respectarea principiului legalităţii şi înlăturarea arbitrariului. Potrivit jurisprudenţei CEDO, aceste măsuri de urgenţă trebuie să fie limitate strict exigenţelor situaţiei date. De asemenea, ele nu trebuie să fie în contradicţie cu alte obligaţii internaţionale ce le revin statelor (cauza Lawless c/Irlande (fond) din 1 iulie 1961).

După cum s-a menţionat, articolul 15 din Convenţie impune statelor nu numai obligaţia respectării unor condiţii de fond privind adoptarea măsurilor de urgenţă în situaţii excepţionale, dar şi respectarea unor condiţii de formă, în sensul că măsurile de urgenţă trebuie adoptate de parlament sau guvern. Astfel, validitatea adoptării unor măsuri derogatorii presupune un act oficial, nu sub formă de declaraţie. De asemenea procesul adoptării şi aplicării acestor măsuri derogatorii de la Convenţia europeană trebuie să fie transparent, astfel încât să excludă orice abuz din partea statului.

În această ordine de idei, art.15 paragraful 3 prevede că orice stat ce exercită dreptul de derogare va informa pe deplin pe secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate, adică natura şi întinderea derogărilor de la dispoziţiile Convenţiei şi la motivele care le-au determinat. De asemenea statul în cauză trebuie să informeze pe secretarul general al Consiliului Europei şi asupra datei la care aceste măsuri de urgenţă au încetat a fi în vigoare şi de la care dispoziţiile Convenţiei devin din nou aplicabile.

Limitarea drepturilor omului

Clauzele derogatorii permit statelor să aprecieze dacă sunt circumstanţe care pot să le permită să nu aplice dispoziţii ale unor tratate internaţionale ce au ca scop protecţia drepturilor omului, pe de o parte; pe de altă parte, tocmai în asemenea circumstanţe speciale drepturile omului sunt mai vulnerabile, sub pretextul salvării altor valori [4, p.982]. Astfel, nu mai puţin importantă s-a dovedit şi necesitatea asigurării protecţiei drepturilor şi libertăţilor şi în asemenea circumstanţe excepţionale.

Limitările drepturilor omului se evaluează și sunt supuse testelor de legalitate, adică să fie prevăzute de lege; legitimitate, în sensul că se urmăreşte un scop legitim; proporţionalitate, ceea ce presupune caracterul necesar pentru atingerea scopului, adică proporţional cu scopul urmărit; caracterul temporar, cu precizarea duratei, perioadei de aplicare a măsurilor adoptate şi, dacă este cazul, prelungirea aplicabilităţii lor.

În general, limitarea drepturilor omului este necesară pentru a contribui la depăşirea situaţiei excepţionale, astfel, scopul acestor limitări este de a pune capăt crizei în sănătate și revenirea la normalitate.

În acest context trebuie de menţionat atât art.17 din Convenţie, ce interzice abuzul de drept cu privire la exercitarea drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţie, cât și dispoziţiile cuprinse în art.18 din Convenţie privind limitarea folosirii restrângerii drepturilor, care interzic deturnarea restricţiilor de la scopul pentru care ele au fost impuse.

În încheiere, menţionăm că măsurile de urgenţă trebuie să fie limitate strict exigenţelor situaţiei respective şi să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii internaţionale ce le revin statelor. Aceste exigenţe au fost stabilite şi determinate în jurisprudenţa instanţei europene privind punerea în aplicare a dreptului de derogare.

Referinţe bibliografice:

1. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
2. Bîrsan C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediţia 2. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2010
3. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
4. Bîrsan C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediţia 2. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2010.

EXISTĂ CONSENS DE A COMBATE TRAFICUL DE MIGRANȚI ÎN ERA DIGITALĂ?

IS THERE CONSENSUS TO COMBAT SMUGGLING OF MIGRANTS IN THE DIGITAL AGE?

COJOCARI Ion,
doctorand, USM

CZU: 343.6-054.7:341.231.14:004

Summary

The article analyses the criminal legislation of the Republic of Moldova in relation to international standards for the protection of migrants' rights. The article is an attempt to strike a balance between migrants' access to privacy and the public interest in combating smuggling of migrants in the digital age. The search for consensus arises in response to the question of the extent to which the judicial act will have a higher level of legitimacy when the state has the broad margin of appreciation to assess the interference in the migrant's private life in the internet.

Keywords: *smuggling of migrants, digital age, private life, migrants, trafficking, penal code, the organisation of the illegal migration.*

Introducere

După adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, pe plan mondial, au fost create trei sisteme regionale de protecție a drepturilor omului, și anume sistemul african, american și cel european[1][2]. Aceste sisteme sunt diferite, ele au început să se dezvolte independent una față de alta și față de sistemul universal, ca ulterior fiecare curte regională de protecție a drepturilor omului, să creeze propria sa practică judecătorească, și să ridice nivelul calității acestora, conform principiului statului de drept și securității juridice [3, 451].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare: Curte sau CtEDO), a dezvoltat propria sa practică, prin crearea mecanismului de balansare a valorilor fundamentale ale omului[4]. Protecția vieții private a fiecărei persoane este una din prioritățile de bază a Curții, iar faptele care atentează la această valoare, pot fi considerate ca vicii fundamentale. În anumite condiții, Curțile pot lua măsuri necesare de restricționare a dreptului omului pentru a proteja un drept fundamental și al armoniza în conjuncție cu protecția unui interes public[5].

Căutarea consensului național și internațional, ajută țările să identifice și să definească viciul fundamental, în lupta cu fenomenul care atentează la valorile fundamentale. Iar, incriminarea normei penale, are menirea de a asigura protecția unui drept garantat de către Convenție și de Constituția Republicii Moldova.

Republica Moldova a ratificat Convenția Internațională privind Infracțiunile Transnaționale Organizate, și protocoalele adiționale la ea[6]. În acest context,

există previzibilitatea că, în țară există un consens în lupta cu fenomenul traficului de ființe umane, copii sau migranți.

Persoanele care utilizează tehnologiile informaționale, ca sursă de colectare și răspândire a informației, se bucură de protecția dreptului la libera exprimare prevăzut la art.19 a Declarației Universale a Drepturilor Omului, art. 19 a Convenției despre drepturile civile și politice (sistemul universal), și art.10 CEDO. Totodată, libertatea de exprimare este balansată prin prisma art. 8 CEDO , atunci când tehnologiile informaționale ține de viața privată a persoanei sau de drepturile migranților. Traficul de migranți este considerat un viciu fundamental, care împiedică dezvoltarea drepturilor omului, a persoanei care dorește să se dezvolte și să se regăsească în altă țară, având statut de migrant. Iar utilizarea surselor informaționale, în scopuri prejudiciabile, eludând realitatea, ar aduce la concluzia că, făptuitorul are un scop personal de a stăpâni drepturile migranților și de a prejudicia interesele publice ale statului. Atitudinea făptuitorului este desprețuitoare față de demnitatea umană, dacă ființa umană este considerată obiect al intereselor sale prejudiciabile.

În articol atragem atenție, ce înseamnă un consens național și internațional în lupta cu traficul de migranți, și care sunt provocările statelor în era digitală, atunci când persoanele sunt supravegheate, selectate și recrutate prin intermediul tehnologiilor informaționale.

Metoda de cercetare a subiectului în cauză își are origine de la protecția drepturilor fundamentale garantate de standardele internaționale de protecție a drepturilor omului și/sau a migranților. La fel, se încearcă căutarea definiției, prin prisma circumstanțelor excepționale și provocărilor impuse de pandemia cu COVID 19, în lupta cu infracțiunile transnaționale organizate. Astfel, metoda de cercetare este metoda comparativă a sistemelor de drept, precum și a practicii judecătorești internaționale.

În articol încercăm să înțelegem dacă există consens național, și dacă acesta nu contravine celui internațional ținând cont de provocările erei digitale și a circumstanțelor excepționale, care impun anumite restricții drepturilor fundamentale ale omului.

Rezultate obținute

Probabil, una din provocările cu care se confruntă comunitatea internațională, și Republica Moldova inclusiv, la momentul actual, ține nemijlocit de protecția drepturilor și libertăților omului în domeniul tehnologiilor informaționale. Întradevăr, tehnologiile informaționale are multe avantaje, care cuprinde și domeniul dreptului: ele ajută la îmbunătățirea nivelului de securizare a vieții private; la protecția libertății și securității publice; soluționează chestiuni operativ de investigații, menținându-se operativitatea și înalta eficiență de protecție a drepturilor omului [7, p.292].

În viziunea noastră, tehnologiile informaţionale pot avea avantaje şi la verificarea autoturismelor, la intrarea, ieşirea, şederea sau tranzitarea teritoriului Republicii Moldova. Astfel, autorităţile vor putea identifica traficanţii în baza autoturismelor supuse controlului, şi a persoanelor care conduc acest mijloc de transport[8, p.13]. S. L. T. J. Ligthart au menţionat că, tehnologiile informaţionale pot avea impact şi asupra altor domenii a dreptului, ei au identificat conceptul: „Neuroimagini criminalistice coercitive", pentru detectarea minciunii sau identificarea infractorilor [9].

Astfel, încalcă oare tehnologiile informaţionale dreptul atât a migranţilor, precum şi a altor persoane la viaţă privată, rămâne a fi o întrebare destul de raţională?

Pentru a răspunde la întrebarea nominalizată, trebuie să specificăm că, în Codul penal al Republicii Moldova nu există vreo normă care să asigure efectiv protecţia drepturilor migranţilor. Totodată, în Codul penal există norma de "organizarea migraţiei ilegale", care se referă mai mult la protecţia interesului public, de a proteja securitatea teritorială al Republicii Moldova[10][11, p.136]. De aceea, atunci în autorităţile Republicii Moldova, limitează dreptul la viaţă privată a migrantului sau a făptuitorului, stipulat în alin.2 al art.8 a Convenţiei Europene a Drepturilor Omului (În continuare: Convenţie sau CEDO),[12] invocă protecţia interesului public. Astfel, prin interes public înţelegem protecţia securităţii naţionale, de aceea norma penală este amplasată în Capitolul XVII al Codului penal al Republicii Moldova, şi anume: "infracţiuni contra autorităţilor publice şi securităţii de stat". Obiectul juridic special al infracţiunii este "relaţiile sociale cu privire la desfăşurarea în condiţii de legalitate a organizării intrării, şederii sau tranzitării teritoriului statului sau a ieşirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetăţean, nici rezident al acestui stat"[13, p.1145].

Totodată, Republica Moldova a ratificat Convenţia Internaţională împotriva crimei transnaţionale organizate şi Protocolul adiţional împotriva traficului de migranţi.[6][14] Acest lucru ar însemna că există *ad initio* o poziţie, cu privire la un consens privind urmărirea scopului legal de a combate traficul de migranţi. Această poziţie ridică nivelul de încredere a autorităţilor judecătoreşti, a legitimizării actului judecătoresc, atunci când examinează cazurile privind protecţia drepturilor migranţilor.

Articolul 8 din CEDO, este o normă calificată (de blanchetă), de aceea statul are o marjă de apreciere mai mare de a aplica legea[15]. Totodată, legiuitorul european în alin.2 al art.8 CEDO a stabilit scopul legal care trebuie să-l urmărească statul atunci, când limitează un drept fundamental. Din lege din practica judecătorească a CtEDO, nu reiese clar în ce măsură autorităţile statului pot limita un drept fundamental atunci când protejează un interes public, prioritar ar fi trebuit să se atragă atenţie asupra integrităţii teritoriale a statului, sau interesele publice de a apărare a drepturilor migrantului.

Trebuie să recunoaştem că, conform art. 6 a Protocolului Adiţional împotriva traficului ilegal de migranţi la Convenţia internaţională privind infracţiunile

transnaţional organizate (în continuare Protocol SIM CTOC), statul are la dispoziţie propria discreţie de a incrimina faptele prejudiciabile care ţin de prevenirea infracţiunii conform Protocolului. Astfel, Republica Moldova, în loc de noţiunea ”traficului de migranţi” conform Protocolului SIM CTOC a introdus răspundere penală pentru ”organizarea migraţiei ilegale”. Totodată, ţinând cont de pârghiile largi al legiuitorului privind incriminarea faptei potrivit articolul 6 din Protocolul SIM CTOC, apare întrebarea care este nivelul de protecţie a drepturilor migranţilor în era digitală, şi există oare un consens la nivel naţional care ar proteja un interes public de protecţie a vieţii private, atunci când sunt folosite tehnologiile informaţionale?

Pentru a răspunde la întrebarea nominalizată mai sus, trebuie să recunoaştem că, domeniul digital are strânsă legătură de combaterea traficului de migranţi. Căutarea unui loc de muncă în internet, a devenit o posibilitate de a găsi o sursă de existenţă înafara ţării. Iar, libertatea de a circula şi a munci în Uniunea Europeană pentru migranţi, oferă traficanţilor o legalizare a activităţii acestora de a organiza transportarea migranţilor care aceştia o desfăşoară, fără a supusă anumitor verificări la frontiera de stat. Astfel, şi supravegherea activităţilor traficante implică anumite proceduri legale de interferenţă în viaţa privată a migranţilor şi a traficanţilor. Deseori, aceste proceduri sunt complicate, deoarece implică şi o colaborare dintre state, pentru a identifica infracţiunile transnaţionale organizate. În această ordine de idei, autorităţile pot să se confrunte cu situaţii când pentru obţinerea datelor informaţionale despre infractori şi victime, să nu se ceară consimţământul acestora, pentru a îndeplini eficient, măsurile operativ de investigaţie. Acest lucru creează o situaţie, că statul trebuie singur să-şi stabilească propriile reguli de joc conform marginii de apreciere ale sale,[16] în conformitate cu principiul subsidiarităţii[17]. Această concluzie reiese din prevederile lărgite al art.8 alin 2. al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului (CEDO), şi anume, termenul de ”securitate publică”, sau protecţia altui drept ca, condiţie obligatorie de concurenţă dintre un drept privat şi un interes public, se bazează pe dispoziţiile legale explicative ale statului. Astfel, este logic că, statul se află într-o poziţie mai bună decât CtEDO, deoarece interpretarea legii naţionale ţine de fiecare stat în parte. În acest context, pentru legitimizarea scopului urmărit de legiuitor, hotărârile instanţelor judecătoreşti naţionale trebuie să corespundă anumitei raţiuni, bazate pe aspecte de morală şi logică pentru ca aceasta să corespundă spiritului legal al protecţiei drepturilor omului, în măsură, să nu blocheze consensul internaţional, în cazul dacă acesta există [18, p.60].

În anului 2021, Uniunea Europenă a adoptat o strategie nouă de a combatere traficul de fiinţe umane şi de migranţi, conform provocărilor informaţionale din ultimul timp. Astfel, în calitate de priorităţi sunt stabilite următoarele obiective: ”reducerea cererii care favorizează traficul; destrămarea modelului de afaceri al traficanţilor, atât online, cât şi offline; protejarea, sprijinirea şi consolidarea capacităţii de acţiune a victimelor, cu un accent special pe femei şi copii; promovarea cooperării internaţionale”[19].

În legislaţia Uniunii Europene există angajamentul statelor de a ratifica şi de a incrimina infracţiunea ”traficului de migranţi” în legislaţia naţională. Această concluzie reiese din art. 6 a Protocolului Adiţional SIM CTOC, care are următoarea formulare: ” Fiecare stat parte adoptă de asemenea măsuri legislative şi alte măsuri necesare pentru a conferi caracterul de infracţiune a) traficului ilegal de migranţi; b) atunci când faptele au fost comise în scopul de a permite traficul ilegal de migranţi: (i) confecţionării unui document de călătorie sau de identitate fraudulos; (ii) faptei de a furniza sau de a poseda un asemenea document; c) faptei de a permite unei persoane, care nu este nici cetăţean, nici rezident permanent, să rămână în statul respectiv fără a respecta condiţiile necesare şederii legale în acel stat, prin mijloacele menţionate la lit. b) a prezentului paragraf sau prin orice alte mijloace ilegale.”.[14]

Aşadar, statul are mai mare marja de apreciere a limitării dreptului fundamental şi de a interpreta caracterul infracţional al faptei conform Protocolului Adiţional SIM CTOC?

Articolul 263 CP al României (traficul de migranţi), se asimilează şi cu Protocolului Adiţional împotriva traficului de fiinţe umane (TIP CTOC) [20]. Norma penală cuprinde acţiuni a laturii obiective a componenţii de infracţiune a ”traficului de fiinţe umane”, similară cu cea din Republica Moldova, şi anume: racolarea, îndrumarea, călăuzirea, transportarea, transferarea sau adăpostirea unei persoane [21]. Aceste acţiuni, înafara de acţiunea ”transportare”, nu cad sub incidenţa Protocolului SIM CTOC, şi sunt în corespundere mai mult cu Protocolul Adiţional TIP CTOC. În schimb, alin.3 al art. 264 Codul penal al Poloniei prevede norma ”organizarea migraţiei ilegale” ca, circumstanţă agravantă la infracţiunea de trecere ilegală a frontierei de stat. Astfel, noţiunea ”trafic de migranţi” conferită de Protocolul SIM CTOC, nu se regăseşte în Codul penal al Poloniei.[22] De aceea, consensul privind combaterea traficului de migranţi în lumea digitală rămâne încă un subiect de dezbateri.

Totodată, cooperarea dintre state este reglementată şi de articolul 10 al Protocolului SIM CTOC, care prevede un număr de măsuri pe care statele le pot întreprinde în scopul prevenirii infracţiunii traficului de migranţi, şi oferă schimb despre informaţii altui stat despre un cetăţean în cauză pe următoarele dimensiuni: ”la punctele de îmbarcare şi de destinaţie, precum şi itinerarele, transportatorii şi mijloacele de transport despre care se ştie sau se bănuieşte că sunt utilizate de o grupare infracţională organizată pentru comiterea faptelor prevăzute de art. 6 din protocol; identificarea şi metodele de organizare a grupurilor infracţionale organizate despre care se ştie sau se bănuieşte că ar comite faptele prevăzute de art. 6 al prezentului protocol; autenticitatea şi caracteristicile documentelor de călătorie eliberate de către un stat parte, precum şi furtul de documente de călătorie sau de identitate noi ori utilizarea necorespunzătoare a acestora; mijloacele şi metodele de ascundere şi de transport al persoanelor, modificarea, reproducerea ori cumpărarea ilegală sau orice alt fel de uz necorespunzător al documentelor de călătorie

ori de identitate utilizate pentru comiterea faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol şi mijloacele de detectare a acestora; datele experienţei de ordin legislativ, precum şi practicile şi măsurile ce vizează prevenirea şi combaterea faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol; şi problemele ştiinţifice şi tehnice utile pentru descoperire şi reprimare, în scopul întăririi reciproce a capacităţii lor de prevenire şi combatere a faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol, de începere a anchetelor asupra acestor fapte şi de urmărire a autorilor".[14]

Măsurile luate de către state direct sau indirect pot îngrădi un drept fundamental, iar substanţa informaţiei poate constitui secret de stat. În legătură cu acest fapt, prevenirea infracţiunilor pe seama intereselor victimelor poate fi o povară pentru drepturile migranţilor sau a persoanelor care beneficiază protecţie internaţională, deoarece aceste pot să nu fie admite în genere în procesul de judecată, dacă interesele migrantului se intersectează cu interesele statului. [23] Astfel, identificarea existenţei consensului naţional este absolut necesar deoarece putem să determinăm în ce măsură Republica Moldova îşi îndeplineşte obligaţiile conform Protocolului nominalizat.

Republica Moldova a adoptat strategia naţională de prevenire şi combatere a traficului de fiinţe umane pentru anii 2018-2023.[24] În strategie se ridică mai multe probleme, una din care este, neclaritatea investigaţiilor cu privire la utilizarea tehnologiei informaţionale, inclusiv a celei dezvoltate. Acest lucru atestă că, nivelul de interferenţă în domeniul drepturilor omului, încă nu este suficient de ridicat. Or, dacă vom avea o faptă prejudiciabilă care se va săvârşi în reţelele de socializare, şi nu va fi prevăzută de Codului penal, atunci care va fi eficienţa combaterii şi prevenirii traficului de migranţi, conform strategii naţionale a Republicii Moldova?

Concluzie

Codul penal al Republicii Moldova, nu prevede o normă penală care ar prevedea răspundere penală pentru fapta prejudiciabilă de "trafic de migranţi". Modalitatea recrutării persoanelor pot avea loc şi în internet, în măsura în care acţiunea prejudiciabilă de "recrutare frauduloasă " nu este prevăzută de Protocolul SIM CTOC. În viziunea noastră, Protocolul SIM CTOC, este prea larg în interpretări, iar statele trebuie să adapteze legislaţia, în lumina condiţiilor actuale. Ajustarea legislaţiei, de a combatere acţiunile prejudiciabile săvârşite în internet, ar descuraja acţiunile prejudiciabile a traficanţilor, care sau adaptat la condiţiile tehnologiilor informaţionale, şi trag foloase pe seama migranţilor din diferite ţări ale lumii.

Referinţe bibliografice:

1. Universal Declaration on Human Rights, proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A). [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

2. Cerna, C. M., [*Regional Human Rights Systems/The Library of Essays on International Human Rights*] (ISBN 13: 978-1-4094-3911-0), Volume V, New York, NY 10017, USA 2016.
3. Meierhenrich, J., Loghlin, M., [The Cambridge Companion to the Rule of Law] (ISBN 978-1-316-51213-5), page.451. University Printing House, Cambridge CB2 8BS, United Kingdom 2021.
4. Case of Mamarkulov and Askarov v. Turkey (Applications nos. 46827/99 and 46951/99) Points 123-125. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22askarov%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-68183%22]}
5. Case of Niemietz versus Germany, (Application no. 13710/88), Chamber, Judgment, Strasbourg. 16.12.1992. [citat 15.12.2021]. Disponibil : https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22fulltext%22:[%22niemietz%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57887%22]}
6. Convenţia Naţiunilor Unite împotriva crimei transnaţionale organizate. *Rezoluţia Adoptată de Adunarea Generală* [fără referire la o comisie principală (A / 55/383)] 55/25. [citat 15.12.2021]. Disponibilă: https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf
7. Klitou D. [*Privacy-Invading Technologies and Privacy by Design/ Safeguarding Privacy*], *Liberty and Security in the 21st Century (*ISSN 1570-2782, ISBN 978-94-6265-025-1*),* Volume 25, Library of Congress Control Number: 2014942017. © T.M.C. ASSER PRESS and the author 2014.
8. Feldman, G., [*The Gray Zone/ Sovereignty, Human Smuggling, and Undercover Police Investigation in Europe*], Stanford, California : Stanford University Press, 2019. | Series: Anthropology of policy |Includes bibliographical references and index. Identifiers: LCCN 2018027720 | ISBN 9780804799225 (cloth : alk. paper) | ISBN 9781503607651 (pbk. : alk. paper). Page 13.
9. Reins L., Sjors L. T. J. Ligthart, [*Regulating New Technologies in Uncertain Times/Information Technology and Law Series*] Volume 32(ISBN 978-94-6265-279-8), Page 292, " Conclusions and Policy implications". Published by T.M.C. ASSER PRESS, The Hague, The Netherlands 2019. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://www.springer.com/series/8857
10. Codul penal al Republicii Moldova. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72 74 art. 195. Modificat prin LP116 din 09.07.20, MO193/27.07.20, art.372; în vigoare 27.07.20. Articolul 362[1] alin.4. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro#
11. COJOCARI I. Infracţiunea de organizarea migraţiei ilegale: Subiectul Infracţiunii. În: *Revista Naţională de Drept,* nr. 2 (244), 2021. Chişinău 2021.

12. European Convention on Human Rights, F-67075 Strasbourg cedex, 4 November 1950 and came into force in 1953. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
13. Brînza, S. Stati, V. *Tratat de Drept penal, partea specială*. Vo. II, Chişinău 2015. ISBN 978-9975-53-468-0.
14. Protocolul împotriva traficului ilegal de migranţi pe calea terestră, a aerului şi pe mare, adiţional la Convenţia Naţiunilor Unite împotriva criminalităţii transnaţionale organizate. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=38602
15. Londras, F., Dzehtsiarou, K. *Great Debates on the European Convention on Human Rights/Palvare Great Dabates in Law. (*ISBN 978–1–137–60731–7), under exclusive licence to Macmillan Publishers Ltd, part of Springer Nature 2018. London 2018.
16. Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in force August 01, 2021. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf
17. Interhandel Case (Switz. v. U.S.), 1959 International Court of Justice. 6 (Mar. 21). [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1959.03.21_interhandel.htm
18. Jens T. Theilen, *European Consensus between Strategy and Principle/Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht*, The Uses of Vertically Comparative Legal Reasoning in Regional Human Rights Adjudication. ISBN 978-3-8487-8091-4. Baden-Baden 06.04.2021.
19. Communication from the Commission to European Parliament, the Council, the Economic and Social Committe and the Committee of the regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021-2025. Brussels, 14.4.2021 COM(2021) 171 final. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files_en?file=2021-04/14042021_eu_strategy_on_combatting_trafficking_in_human_beings_2021-2025_com-2021-171-1_en.pdf
20. Resolution A/RES/55/25 adopted by the UN General Assembly: *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. 15 November 2000. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/united_nations_protocol_on_thb_en_4.pdf
21. Codul penal al României (Legea nr. 286/2009 1). În: *Monitorul Oficial al României* nr. 510 din 24 iulie 2009. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html
22. Kodeks karny, Dz.U.2020.1444 t.j. | Akt obowiązujący, Wersja od: 22 czerwca 2021 r. do: 31 grudnia 2021 r. USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. [citat

15.12.2021]. Disponibil: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683
23. Case of Ozdil and others v. Moldova (Application no. 42305/18) Chamber, Judgement, Strasbourg, 11 June 2019, Final, 11.09.2019. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-193614%22]}
24. Hotărârea Guvernului nr.468 din 22.05.2018*, Strategia Națională privind combaterea traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023*. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/public/files/anexa_nr.1_461.docx

CARE, TOTUŞI, ESTE MIZA CĂLĂTORIEI SPRE BUNA GUVERNARE ÎN JUSTIŢIE?*

WHICH IS, STILL, THE STAKE OF THE JOURNEY TO GOOD GOVERNANCE IN JUSTICE?

CRECIUN Natalia
dr. în drept, lector univ., USM

CZU: 347.99:342.51:342.72/.73

Summary

The present paper is about the stake of the journey to good governance and the role of justice, as a branch of the state power and a public service, in this process. Even if universal methodologies and strategies to ensure good governance do not exist, certain landmarks (principles) of realization and evaluation of the act of power, as well as performance and progress indicators can be identified. It is extremely important, in these searches, to be considered that good governance is a human right and an obligation of the state, justice being, in our opinion, the most appropriate potential ally of the society in outlining a beginning of guaranteeing of human right. How? By returning of the essence of justice to its origin, by displaying independence, impartiality and integrity and by being close to the Person as a Human Being with soul and thought.

Keywords*: justice, good governance, Human crisis*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Ştiinţifică „Drept Public Comparat şi e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Repere ale bunei guvernări în justiţie

Consolidarea democraţiilor în lume corelează inevitabil cu procesul de căutare a unor repere de bună guvernanţă în toate sferele de activitate social-statală, astfel încât să se pună temelia unui stat bazat pe drept, căruia să-i fie asigurată stabilitate, legalitate, legitimitate şi dezvoltare durabilă. Partea complicată a lucrurilor constă în faptul că strategii, metodologii unice, fundamentale de bună guvernanţă nu au fost şi, probabil, nici nu vor fi inventate, dat fiind faptul că sistemele juridice sunt destul de variate, având la bază regimuri politice, organizare politică, economie, istorie, cultură, valori la fel de variate.

Totodată, buna guvernanţă este una din pietrele de temelie ale statului modern, alături de guvernarea legii (the rule of law) şi democraţie. Buna guvernare se referă la abilitatea statului de a servi cetăţenilor, fiind, concomitent, o normă pentru guvernare şi un drept al cetăţeanului *(Addink H., 2019)* [1]. În asemenea condiţii, indiferent de variaţiunile politice, juridice, economice, ideologice, culturale la nivel naţional, în calitate de mecanisme potrivite fundamentării şi realizării bunei guvernări, pot fi doar acele mecanisme care sunt axate pe protecţia

drepturilor Omului, în sensul furnizării unor servicii publice de calitate, în termene rezonabile și sub auspiciul unor garanții juridice corespunzătoare. Și, în lipsa unor strategii și metodologii universale de bună guvernare, strategii și metodologii funcționale la nivel național pot fi dezvoltate prin prisma identificării unor repere orientative (principii) în exercitarea și evaluarea actului de putere și a unor indicatori de performanță și progres. Important este ca fiecare indicator să fie elaborat și evaluat într-o manieră participativă, transparentă și să fie suficient de specific, pentru a sugera o soluție instituțională adecvată [2, para 20].

Justiția, în calitate de putere ce deține și prerogativa, dar și îndatorirea prevenirii și curmării abuzurilor celorlalte puteri statale – legislativă și executivă – necesită atenție sporită în contextul identificării acelor repere pe care se sprijină actul de guvernare. Într-o abordare vastă, cele cinci principii pe care se sprijină buna guvernare sunt: deschiderea, participarea, răspunderea, eficiența și coerența [3]. Cu referire buna guvernare în justiție, aceasta ar urma să se sprijine pe un set de valori (echitatea, competența, accesibilitatea, egalitatea în fața legii, imparțialitatea, integritatea, respectarea termenelor rezonabile, independența în procesul decizional, transparența și certitudinea) și pe metodologie de implementare continuă (vizând un proces ciclic de (auto-)evaluare – analiză – implementare – evaluare (în sens de revizuire și perfecționare)) [4, p.7].

Buna guvernare în justiție în percepție socială

Per ansamblu, autoritățile statale manifestă tendințe destul de accentuate de îmbunătățire a actului de guvernare, inclusiv în sfera justiției, prin: ratificare de acte internaționale în domeniul bunei guvernări și al drepturilor omului; raliere la recomandări ale structurilor europene; elaborare de strategii naționale în domenii precum justiția, administrația publică, combaterea corupției, asigurarea securității publice, dezvoltarea economiei; elaborare de acte normativ-juridice etc. În Republica Moldova subiectul privind reforma în justiție persistă constant pe agenda autorităților publice, fiind și o condiție inerentă în contextul procesului de integrare europeană. Și, din perspectiva guvernanților, au fost obținute mai multe progrese, cum ar fi: „reformele de ordin legislativ și instituțional prin care au fost consolidate capacitățile de administrare a sistemului judecătoresc: Consiliul Superior al Magistraturii și organele specializate ale acestuia; lansarea reformei hărții amplasării instanțelor judecătorești; crearea noilor mecanisme de selecție, evaluare a performanțelor și răspunderii disciplinare a judecătorilor; consolidarea rolului și statutului Inspecției judiciare; [...] consolidarea sistemului asistenței juridice garantate de stat, lărgirea spectrului asistenței și a cercului de subiecți; [...] instituirea unor noi mecanisme de prevenire a corupției și garantare a integrității în sectorul justiției; [...]” [5].

Nu putem nega faptul că anumite obiective ale reformei în justiție au fost realizate, cel puțin la nivel legislativ și instituțional (spre exemplu: sporirea independenței justiției prin excluderea verificărilor exercitate de Serviciului de

Informaţii şi Securitate asupra judecătorilor şi a candidaţilor la funcţia de judecător la etapa promovării şi, respectiv, a numirii în funcţie [6]; recunoaşterea expresă, prin lege, a autonomiei funcţionale a Inspecţiei Judiciare, în calitate de organ specializat de control al Consiliului Superior al Magistraturii [7, art.7[1] alin. (1)]; consolidarea capacităţilor inspectorilor judiciari în exercitarea lucrărilor de inspecţie, în special în procedura examinării sesizărilor privind disciplina judiciară [8]; digitizarea serviciilor judiciare – proces impulsionat inclusiv de pandemia Covid-19). Totuşi, spre regret, justiţia naţională continuă să se confrunte cu grave probleme de credibilitate, atitudinea „faţă de reprezentanţii instituţiilor de drept [nefiind] în cea mai favorabilă lumină" *(Ciobanu R., 2020)* [9, p.271]. Acceptăm că între starea de fapt în justiţie (realitatea) şi perceperea acestei stări de fapt (felul în care este sesizată de societate) există un anumit decalaj, iar popularitatea deciziilor adoptate în regim de putere publică nu este neapărat un indicator de performanţă şi de legalitate. Ceea ce contează, însă, este amploarea acestui decalaj: cu cât este mai accentuat, cu atât ne depărtăm de acel frumos concept de bună guvernare.

Cum percepe societatea actul de guvernare în justiţie?

Dar cum îl poate percepe când mass-media naţională abundă de ştiri şi titluri despre judecători şi procurori cu averi impresionante nedeclarate, cu automobile şi terenuri achiziţionate la preţuri derizorii, despre implicarea actorilor din justiţie în acte de corupţie, despre situaţii grave în penitenciare, implicare a poliţiştilor în activităţi criminale, despre inspectori de integritate cu averi nedeclarate, despre concursuri în justiţie eşuate, despre lipsă de dialog efectiv între actorii justiţiei sau nemijlocit în arealul autoguvernării judecătoreşti, despre influenţe politice în justiţie?!

Sau cum societatea poate percepe actul de guvernare în justiţie când, la nivel naţional, practic lipseşte o campanie strategică de protecţie, restaurare şi fortificare a imaginii justiţiei: prin reacţii masive şi consistente ale organelor de autoadministrare judecătorească; prin contrazicerea probată a informaţiilor publice privind corupţia, conflictele de interese şi integritatea în justiţie; prin investigaţii administrative sau penale efective, nu himerice?

Percepţia stării de fapt în justiţie este agravată şi de situaţia economică destul de complicată, generată de pandemia Covid-19, într-o asemenea stare de apatie generală, de izolare, de lipsă de comunicare socială Omul fiind mai predispus la critică negativă.

„Trăim într-o inflaţie barocă a incompetenţei morale, într-o lume a cărei principală dezordine riscă să fie faptul că toţi membrii ei se simt moralmente în ordine sau că toţi resimt dezordinea proprie drept neglijabilă" *(Pleşu A., 2020)* [10]. Ceea ce contemplăm pare a fi o „psihologi[e] [a] nerușinării: «nerușinare în politică, nerușinare în publicistică, în comportamentul public, în discurs, în modul de a (nu) gândi. [...] E vorba [...] de o suspensie generalizată a valorilor și a bunei

cuviinţe [...]»" *(Buzinschi E.; (şi Pleşu A. citat de Buzinschi E., 2020)* [11, p.52-53]. Astfel, în realitatea contemporană, marcată de lipsa critică de modele de integritate şi moralitate, Omul se simte ruinat, fiind în postura unui rătăcit aflat în căutarea fericirii pe cont propriu.

Criza Omului

Tindem să credem că, în prezent, Omul trăieşte o criză existenţială. Omul se simte umilit de sărăcia în care trăieşte, în raport cu luxul etalat al unor reprezentanţi ai magistraturii şi ai altor demnitari şi funcţionari publici. Omul se simte mic şi neputincios. Omul a devenit mai degrabă un element de statistică (statistici pe minim de existenţă; statistici în baze de date administrative, judiciare; numere de ordine în registre, fişe, tabele) ori subiect al unor proceduri (reclamant/pârât; victimă/infractor; petiţionar; cetăţean în audienţă) decât Fiinţă cu suflet şi cuget. Digitalizarea multiplelor procese şi servicii, de rând cu avantajele pe care le oferă lumii moderne, are şi unele efecte negative, legate de însingurarea Omului, de legarea acestuia de tehnologii şi ecrane, de distanţarea forţată de comunicare socială directă, emotivă; în această realitate „comunicării umane directe, descoperirii capacităţilor moral-personale li se atribuie tot mai puţin loc" *(Avornic Gh., Catan A., 2017)* [12, p.13].

Căutarea excelenţei în justiţie este apreciată de Consorţiul Internaţional pentru Excelenţa Curţilor drept o călătorie [13]. În opinia noastră, procesul de ansamblu de realizare a bunei guvernări este tot o călătorie. Şi, dacă e să acceptăm o atare abordare, atunci, se pare, în această deloc simplă călătorie (cu sens de fiinţare, drum, căutare, destin) a fost neglijat chiar protagonistul – Omul. Iar călătoria fără Om şi echivalarea acestuia unui pasager, unui turist accidental în călătorie, lipseşte guvernarea de esenţă şi de impact. Or, nu este suficient a invoca drepturile Omului în strategii naţionale, acte normativ-juridice, discursuri publice; toate acestea sunt lipsite de miez fără focusare efectivă, sesizabilă pe Om, prin eradicarea sărăciei, stimularea economiei, combaterea corupţiei, asigurarea funcţionalităţii autorităţilor publice, transparentizarea actului de guvernare etc. Omul trebuie tratat cu demnitate, prin prisma legii şi a actelor de putere, iar „[g]uvernarea deţinătorilor de putere trebuie să fie înlocuită cu o guvernare a dreptului" *(Avornic Gh., Catan A., 2017)* [14, p.13].

În termeni de valori general-umane esenţiale, regândirea rostului Omului pe pământ - începând cu dreptul acestuia la un trai decent, în abordare vastă şi până la dreptul la liberă dezvoltare a personalităţii, dreptul la fericire şi chiar la confort moral, individual şi social - poate fi asigurată, întâi de toate, prin educaţie. În context, „nu ne referim la orice fel de educaţie, ci la educaţia culturală, la educaţia autentică, de înaltă ţinută morală, didactică şi nemanipulată" *(Smochină A., Vlăescu G., 2018)* [15, p.93], raportată deopotrivă la guvernanţi şi guvernaţi.

În termeni de valori juridice esenţiale, la nivel de guvernare care tinde spre calificativul *bun* (bună guvernare), depăşirea crizei Omului trebuie să înceapă cu

justiția. Atunci când sistemul de justiție, funcționând neabătut de la principiile fundamentale – de independență, imparțialitate și integritate - va fi perceput de societate drept aliat în asigurarea dreptății, a echității sociale și juridice și în lupta contra tuturor forme de ilegalități (inclusiv împotriva ilegalităților admise în justiție), societatea se va considera protejată. O societate care are încredere în sistemul național de justiție este pregătită pentru reformare, dezvoltare, inovare și progres.

De ce schimbarea trebuie să înceapă cu buna guvernare în justiție?

Actul de guvernare, în ansamblul său, este exercitat de către stat, prin intermediul celor trei ramuri ale puterii – legislativă, executivă și judecătorească. În pofida constituirii pe principii democratice, legislativul și executivul sunt instituții politice, autoritatea judecătorească fiind singura care are menirea de a preveni și combate toate formele de excese ale autorităților *(Addo M.K., 1998)* [16, p.420]. De starea justiției depinde starea economică. Independența, imparțialitatea și incoruptibilitatea judecătorilor constituie premise indispensabile ale accesului la justiție și ale dreptului la un proces echitabil. Prin urmare, este primordial schimbarea să înceapă din justiție, în sens îngust aceasta înglobând organele de autoguvernare judecătorească, instanțele de judecată și judecătorii, iar în sens larg – toți actorii din sectorul justiției (procurori, avocați, polițiști, executori judecătorești, asistenți judiciari etc.).

Schimbarea, la rândul său, nu înseamnă decât revenirea justiției la geneză, la menirea sa juridică, socială și morală: „ justiția s-a impus ca o idee și o realitate în care oamenii cred că-i poate apăra atunci când drepturile lor legitime sunt încălcate, ca similarul dreptății mereu triumfătoare" *(Arseni Al., 2021)* [17]. Societatea, considerăm noi, nu se așteaptă ca judecătorii să trăiască în sărăcie și să renunțe la calitățile firii umane. Dimpotrivă, judecătorii trebuie remunerați solid, astfel încât să nu existe tentații spre acte de corupție. Judecătorii trebuie să beneficieze de garanții sociale și juridice, ca măsură de stimulare pentru intensitatea și complexitatea muncii, dar și ca mecanism de asigurare a independenței și imparțialității. Judecătorii pot să frecventeze locuri de odihnă și agrement, să mențină relații apropiate cu persoane din sfera de activitate, dar și cu politicieni, oameni de afaceri. Toate, însă, trebuie să fie sub semnul moderației, al reținerii și, evident, averile reale și conflictele de interese trebuie declarate, corectitudinea verificărilor și a controalelor în acest domeniu fiind un imperativ. În acest sens, atât legile, cât și codurile de etică constituie cadrul normativ și valoric indispensabil al conduitei judiciare.

Buna administrare este un aspect de bună guvernanță și presupune că serviciile trebuie să corespundă nevoilor de bază ale societății [18, p.3]. Corespunzător, buna guvernare în justiție înseamnă, întâi de toate, focusarea pe utilizatorii săi. Odată ce Omul va beneficia de tratament echitabil, decalajul dintre starea de lucruri din justiție și perceperea socială a acestei stării de lucruri s-ar diminua. În asemenea

condiţii, în opinia noastră, ar spori şi imaginea autorităţii judecătoreşti, un nivel înalt al credibilităţii sale fiind şi un indicator al calităţii şi eficienţei justiţiei. Iar focusarea serviciului justiţiei pe utilizatori ar însemna nici mai mult, nici mai puţin decât: hotărâri judecătoreşti motivate; decizii motivate ale organelor de autoguvernare judecătorească; justiţie transparentă; proces judiciar echitabil; investigaţii judiciare şi activităţi de control efective; accedere în profesie pe bază de merit şi în temeiul unor proceduri şi criterii clare; proceduri judiciare simple şi accesibile; tratament corespunzător al participanţilor la procese judiciare etc.

Oamenii, de regulă, devin utilizatori ai instanţelor în mod involuntar, neavând alte opţiuni. Calea justiţiei este fie unica, fie ultima în procedurile legale de protecţie şi/sau restabilire a drepturilor Omului. Iar judecătorul individual este cel care soluţionează nemijlocit litigii şi adoptă hotărâri executorii şi irevocabile pe această dimensiune. „[J]udecătorul cu sufletul guvernează asupra sufletelor” *(Arseni Al., 2021)* [19]. Prin dezvoltarea capacităţilor interpersonale, prin manifestarea empatiei, focusare pe interese sau necesităţi, prin interpretare şi aplicare a ştiinţei sociale, judecătorul poate deveni agent important al schimbărilor [20, p.3, 4], inclusiv din perspectiva consolidării imaginii autorităţii judecătoreşti. În exercitarea actului de justiţie, judecătorul, prin conduită etică, prin etalarea unui tratament echitabil faţă de Oameni, prin manifestarea respectului pentru demnitatea umană, este în măsură a revigora latura spirituală, morală a relaţiilor interpersonale. Căci, „[r]ezolvarea problemei crizei [...] trebuie căutată [...] în sfera umanitară a societăţii, în soluţionarea dificultăţilor de ordin moral şi spiritual” *(Buzinschi E., 2020)* [21, p.54]. Spre exemplu, participanţii în procesele judiciare au nevoie să-şi poată spune povestea, să fie trataţi ca indivizi, nu ca numere pe agendă, să fie capabili să înţeleagă şi să aibă un rol activ în cadrul procedurilor [22, p.27]. Un justiţiabil ascultat şi auzit, tratat echitabil şi cu demnitate, având o hotărâre judecătorească motivată, clară în cauza sa, ar fi mai predispus să manifeste respect şi încredere în actul de justiţie, chiar dacă soluţia, subiectiv sau obiectiv vorbind, nu-i este tocmai favorabilă. Atitudinea pur umană, fără păreri preconcepute, comunicarea deschisă – evident, în limitele legii, ale deontologiei şi bunelor moravuri – poate avea un efect pozitiv mult mai accentuat asupra unui justiţiabil decât tratarea acestuia într-o manieră distanţată şi autoritară. Adevărata autoritate judecătorul o poate dobândi prin îmbinarea abilă a capacităţii (îndatoririi legale şi morale) de a fi independent şi imparţial în cauza dedusă spre examinare cu capacitatea de a păstra calităţile umane, precum şi prin raţionamente logice incluse în hotărâre. Totodată, capacitatea demonstrării incoruptibilităţii în orice împrejurări, inclusiv în ce priveşte justificarea averilor, este tot un indicator al respectului faţă Om, faţă de societate, faţă de actul de justiţie, faţă de imaginea autorităţii judecătoreşti în general.

Nu excludem că apropierea de Omul-justiţiabil, de nevoile şi aşteptările lui ar fi destul de solicitantă, atât intelectual, cât şi psihologic, emotiv. Această empatie, asupra căreia insistăm, ar fi o veritabilă provocare, pornind de la faptul că şi jude-

cătorii, în statutul lor de profesionişti, se confruntă cu suficiente dileme, dificultăţi, constrângeri. Totuşi, cu titlu de contraargumente putem invoca următoarele: 1) justiţia este un serviciu public, focusat pe nevoile Omului, pe protecţia drepturilor şi intereselor legitime ale acestuia; 2) furnizarea serviciului public al justiţiei este parte a bunei guvernări şi buna guvernare este un drept al Omului, corespunzător – o obligaţie a statului; 3) responsabilitatea soluţionării vulnerabilităţilor în sistemul justiţiei revine autorităţilor publice naţionale, iar Omul-justiţiabil nu trebuie în niciun caz să suporte consecinţe nefaste ori să admită lezarea propriilor drepturi sau interese legitime din cauza unor disfuncţionalităţi instituţionale.

Până la urmă, revigorarea justiţiei şi apropierea de nevoile şi aşteptările umanităţii ar servi unui scop comun: impulsionarea *simplei guvernării în justiţie* spre *buna guvernare în justiţie*, prin comunicare, colaborare şi conştientizare a dificultăţilor, obstacolelor, riscurilor – pe principii de reciprocitate şi solidaritate (nevoia stringentă de solidaritate fiind argumentată de mai mulţi doctrinari: *Aramă E., 2021* [23]; *Guceac I., 2021* [24]; *Ciobanu R., 2020* [25]; *Ciobanu R., 2020* [26]). Or, „respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului presupune, pe lângă drepturi şi libertăţi, obligaţii şi responsabilităţi reciproce între persoană, societate şi stat. Doar prezenţa unui echilibru de interese ale individului şi societăţii contribuie la implementarea reală a drepturilor şi libertăţilor atât individuale, cât şi colective" *(Ciobanu R., 2020)* [27, p.271]. Combinarea instituţiilor publice puternice cu comunităţi organizate sau aşa-numita sinergie dintre stat şi societate, poate fi un catalizator şi un instrument solid pentru dezvoltare *(Evans P., 1996)* [28, p.1119,1130].

Cu titlu de reflectare. Omul şi fiinţarea sa decentă (economic, politic, cultural, ideologic, valoric) constituie miza bunei guvernări. Cum se întâmplă că anume el, Omul, este abandonat în cursul acestei pretinse călătorii spre dezvoltare?

Referinţe bibliografice:

1. Addink Henk. Good Governance. Concept and Context. New York: Oxford University Press, 2019. ISBN 978-0-19-884115-9. DOI: 10.1093/oso/9780198841159.001.0001 [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=JCKQDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=landmarks+of+good+governance+in+the+justice+sector&ots=GuhDKrX2x9&sig=3z9Z41u9ZoXEOUdbmru1DSajb3Y&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Google Scholar)
2. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European and Economic and Social Committee. Governance and Development. Commission of the European Communities. Brussels, 20.10.2003, COM(2003)615final. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0615:FIN:EN:PDF

3. European governance - A white paper /* COM/2001/0428 final */. *Official Journal 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029*. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0428
4. International Framework for Court Excellence. 3rd Edition, May 2020. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0015/53124/The-International-Framework-3E-2020-V2.pdf
5. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei pentru asigurarea independenţei şi integrităţii în sectorul justiţiei pentru anii 2021-2024 şi a Planului de acţiuni pentru implementarea acesteia. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_617_0.pdf
6. Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din Legea nr. 271-XVI din 18 decembrie 2008 privind verificarea titularilor şi a candidaţilor la funcţii publice (verificarea judecătorilor de către Serviciul de Informaţii şi Securitate), (Sesizarea nr. 115g/2017): nr.32 din 05.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 09.02.2018, nr.40-47
7. Art.7[1] alin.(1) al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr.947 din19.07.1996. În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 03.10.1996, nr.64
8. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr.178 din25.07.2014. . În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.238-246
9. Ciobanu R. Sistematizări asupra profilului ştiinţei juridice în condiţii de criză. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere: conf. şt. intern.,* octombrie 2020, Iaşi, România: Performantica, vol.36, 2020, p.268-275. ISBN 978-606-685-744-4. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/268-275_2.pdf
10. Pleşu A. Minima moralia. Bucureşti, România: Editura Humanitas, 2020 (ediţia digitală), p.ISBN 978-973-50-6736-6 (e-pub). [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=A9TQDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=andrei+ple%C8%99u&ots=3rJvV5EZnE&sig=Eaz9aOeCI9rH2V0qyuxGlWx68Ok&redir_esc=y#v=onepage&q=neru%C8%99in&f=false (Google Scholar)
11. Buzinschi E. Criza omului. În*: Probleme ale ştiinţelor socioumanistice şi modernizării învăţământului: conf. şt. intern., 08-09 octombrie 2020*. Chişinău, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 2020, pp.51-55. ISBN 978-9975-46-449-9. ISBN 978-9975-46-452-9. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/118564

12. Avornic Gh., Catan A. Elementele principale ale conceptului modern al relaţiilor reciproce dintre personalitate şi stat. În: *Legea şi Viaţa*, nr.1(301), 2017, p,11-14. ISSN 1810-309X. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/50226
13. International Framework for Court Excellence [online]. International Consortium on Court Excellence. National Center for State Courts. 2nd Edition, March 2013. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0013/7312/the-international-framework-2-e-2014-v3.pdf
14. Avornic Gh., Catan A. Elementele principale ale conceptului modern al relaţiilor reciproce dintre personalitate şi stat. În: *Legea şi Viaţa*, nr.1(301), 2017, p,11-14. ISSN 1810-309X. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/50226
15. Smochină A., Vlăescu G. Educaţia – determinant primordial al asigurării dreptului constituţional la un trai decent. În: *Studii Juridice Universitare*. 2018, nr.3-4(43-44), pp.85-94. ISSN 1857-4122. [citat 15.11.2021]. Disponibil: DOI: 10.5281/zenodo.3643321, https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/94444
16. Addo Michael K. Are Judges Beyond Criticism Under Article 10 of the European Convention of Human Rights? In: *International and Comparative Law Quarterly*, 1998, vol.47. ISSN 0020-5893 (Print), 1471-6895 (Online). [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ore.exeter.ac.uk/repository/handle/10036/57034 (https://doi.org/10.1017/S0020589300061923)
17. Arseni Al. Puterea judecătorească – autentică prerogative a suveranităţii naţionale. Juridice.ro, 05.04.2021. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://juridicemoldova.md/11076/puterea-judecatoreasca-autentica-prerogativa-a-suveranitatii-nationale.html
18. Recommendation CM/REC(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/cmrec-2007-7-of-the-cm-to-ms-on-good-administration/16809f007c
19. Arseni Al. Puterea judecătorească – autentică prerogative a suveranităţii naţionale. Juridice.ro, 05.04.2021. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://juridicemoldova.md/11076/puterea-judecatoreasca-autentica-prerogativa-a-suveranitatii-nationale.html
20. Problem-Solving in Canada's Courtrooms. A Guide to Therapeutic Justice. National Judicial Institute [online]. *Therapeutic Jurisprudence in the Mainstream, BLOG*. 2011. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://mainstreamtj.wordpress.com/resources/for-judges/
21. Buzinschi E. Criza omului. În*: Probleme ale ştiinţelor socioumanistice şi modernizării învăţământului: conf. şt. intern., 08-09 octombrie 2020*. Chişinău, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", 2020, pp.51-55.

ISBN 978-9975-46-449-9. ISBN 978-9975-46-452-9. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/118564
22. Problem-Solving in Canada's Courtrooms. A Guide to Therapeutic Justice. National Judicial Institute. *Therapeutic Jurisprudence in the Mainstream, BLOG*. 2011. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://mainstreamtj.wordpress.com/resources/for-judges/
23. Aramă E. Revendicarea drepturilor social-economice în contextul jurisprudenţei constituţionale. În: *Contextul multidimensional actual al guvernării şi drepturilor omului în Republica Moldova*. Chişinău, Artpoligraf, 2021, pp. 54-73. ISBN 978-9975-3498-3-3. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/131319
24. Guceac I. Solidaritatea socială – tendinţă constantă a constituţionalismului. În: *Contextul multidimensional actual al guvernării şi drepturilor omului în Republica Moldova*. Chişinău: Artpoligraf, 2021, pp. 38-53. ISBN 978-9975-3498-3-3. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/131318
25. Ciobanu R. Eterogenitatea, unitatea şi solidaritatea – repere de diminuare a impactului social al pandemiei. În: *Filosofia şi perspectiva umană: Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie: conf. şt. naţ., 19 noiembrie 2020* [online]. Chişinău, Institutul de Istorie, 2020. ISBN 978-9975-3334-2-9, pp.91-116. [citat 15.11.2021]. Disponibil: Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/119847
26. Ciobanu R. Valenţe interdisciplinare de re-evaluare a relaţiei persoană-stat-drept în condiţiile crizei pandemice. În: Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă *Akademos*, 2020, nr.4(59), p.51-57. ISSN 1857-0461. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/121913
27. Ciobanu R. Sistematizări asupra profilului ştiinţei juridice în condiţii de criză. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere: conf. şt. intern.,* octombrie 2020, Iaşi, România: Performantica, vol.36, 2020, p.268-275. ISBN 978-606-685-744-4. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/268-275_2.pdf
28. Evans P. Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. In: *World Development*. 1996, no.5, vol.24, p.1119-1132. ISSN 0305-750X. DOI 10.1016/0305-750X(96)00021-6. [citat 15.11.2021]. Disponibil: http://210.74.184.3:8080/international/case/case/1404.pdf

ISCRIMINATION AND LABOR FREEDOM IN THE FIELD OF EMPLOYMENT RELATIONS

DISCRIMINAREA ŞI LIBERTATEA MUNCII ÎN DOMENIUL RAPORTURILOR DE MUNCĂ

CRIGAN Tudor,
PhD student, State University of Moldova

CZU: 342.734:331.213:349.22

Summary

The concept of social freedom at work, although frequently used in the labour sphere, is not exempted from different interpretations. The concept includes some measures that are established by law to maintain and ensure a stable environment as emphasized by contemporary requirements.

Keywords: *Freedom is one of the few human values, which during the development of human societies, have been subjected to fundamental challenges.*

The freedom of choice of profession and the freedom of choice of workplace fall within the scope of the right to labour. These are the fundamental freedoms, they being, on a more general level, the expressions of the freedom of person, as the natural right. The Constitution, consecrating these freedoms, gives everyone the opportunity to choose their profession and of course to choose their workplace [1, art. 4]. Such choices are generally determined by the skills, desires, certain economic coordinates and of course by the will of those interested. The problem is obviously much more complex and complicated, both in theory and in practice, in the medical system.

Human fundamental rights and freedoms are not only a reality of a progressive and democratic society, but also a finality of entire human activity. That is why it is true the statement according to which the human rights are neither a new morality nor a secular religion, they are more than a language common to all people.

Guarantee and respect of human rights become essential conditions of the building of the constitutional state, of the recognition of the Republic of Moldova as a democratic state at the international level. These fundamental ideas allow us to state that person needs a system of legal guarantees of provision and observance by the state of his/her rights, which is achieved through the institution of human rights.

The general obligation of the protection of human rights includes the obligation of the states of the prevention of the infringement of human rights and of their repression and repair. The nature of the obligation of the prevention of the infringement of human rights is treated in the legal doctrine and practice with great caution, because a broader meaning of this obligation would lead to the responsibility of the state for the “risk” of the infringement of the guaranteed right. This fact can

be stated even from the first article of the Constitution of the Republic of Moldova [2, art. 1, par. 3] that states that the Republic of Moldova is a constitutional, democratic state, in which human dignity, rights and freedoms, free development of human personality, justice and political pluralism are supreme values and are guaranteed. Democracy in the Republic of Moldova is exercised in the conditions of political pluralism, which is incompatible with dictatorship and totalitarianism, and no ideology can be established as an official ideology of the state. In accordance with new principles on economic relations in society, the Constitution ensures the right to property and provides that property may not be used to the detriment of human rights, freedoms and dignity.

The right to labour and the right to labour protection [3, art. 43, par. 1] can be considered as the fundamental economic rights of the individual by the fact that namely these rights make it possible for the person, entering into legal relations with the employer on the basis of the provision of certain services for which he/she is remunerated with a salary, in order to increase his/her economic and social wellbeing. Also here, the right to labour can be seen as a constituent element of human dignity, as it contributes to the possibility of the obtainment of compensation that leads to the establishment of an adequate standard of living. In this context, it should be mentioned the fact that this right does not imply a guarantee of employment.

Therefore, the sector of constitutional law relations in the field of labour is quite vast and multilateral, the fact explained by the historical premises of the emergence and development of labour legislation and the formation of the autonomous branch of labour law; through the aims and objectives proposed by the state achieving the legal regulation of labour relations, ensuring the balance between the interests of employees and employers in the field of labour, establishment of the state guarantees of the right to labour and human freedoms, creation of favourable labour conditions, protection of rights and interests of employees and employers; by the necessity to ensure the social equity through the equal participation of employees and employers in the distribution of the social product (the result of their labour) and to ensure by legal means the public peace and social harmony that can be achieved realizing the principles of social partnership, stipulated in the norms of the labour legislation.

In the Republic of Moldova, it is considered that no laws can be adopted that would suppress or diminish the fundamental rights and freedoms of person and citizen [4, art. 54, par. 1] and that every person has the right to effective satisfaction from the competent courts against the actions that violate his/her legitimate rights, freedoms and interests, we can also not state the constitutional provision that in the Republic of Moldova no laws can be adopted that would suppress or diminish the fundamental rights and freedoms of person and citizen, and to list the situations when the exercise of rights and freedoms could be subject to certain restrictions especially in the medical

system where professional freedom includes the freedom of prescriptions and medical acts where the specialist considers them necessary within the limits of the approved standards. The right to independent professional judgement offers the healthcare professionals the opportunity to make decisions independently, without any unjustified influence, for the benefit of the patient. This right is not directly stipulated in the international legislation, but is found in connection with other rights, such as: the right to integrity, the right to non-discrimination and equality, the right to a fair trial, the right to protection of reputation, the right to freedom of expression and information. And within the national framework the profession of doctor can be exercised independently *(free practice)* or within a state medical institution. To the doctor it is guaranteed the moral and professional independence [5, art.11, art. 15, p. 2, let. (e)], but Doctor does not always enjoy the professional independence, the freedom of prescriptions and medical acts that he/she considers necessary within the approved standards, and is not always responsible for the taken decisions. However, the clinical recommendations and prescriptions must be based on the scientific evidence. In case of the application of new methods, the interest of the patient must prevail, and these can be used only after the evaluation of the risk-benefit ratio.

It is important to mention that medical professionals must not accept that the obligations stipulated in their employment contracts affect their professional independence in making medical decisions, when compliance with those obligations does not benefit the patient [6, p.67], so they have the right to defence against the intervention of some persons or authorities of the public administration, in the exercise of the profession, except for the cases of professional fault and such cases do not find reflection.

In this context, we highlight discrimination as the form of marginalization of sex, age, sexual orientation, race, ethnicity, membership of a national minority, religion and disability, social status.

Through the issues approached specifically, the general idea that reflects is of any kind and any situation that, unfortunately, is a phenomenon present on all continents.

In the Republic of Moldova, we also encounter the cases of discrimination on the basis of the criteria of the reality of stereotypes, gender inequality in employment relationships and unjustified vertical discrimination of employees by the employer, or horizontal discrimination by employees among themselves. Gender stereotypes and norms influence directly the professional orientation and limit the range of occupations available to women and men.

The complaints from practice highlight the following issues: professional discreditation, psycho-emotional intimidation and undermining of equal treatment of employees who have an active civic position and a well-defined opinion; refusal of reasonable accommodation of the work schedule of employees with the family

responsibilities in the context of the effects of the pandemic crisis; undermining of equal treatment in the application of the guarantees and rights of employees; undermining of equal treatment on dismissal.

The aim was to highlight and discuss the real issues in the domain of discrimination in the labour relations, and to formulate theoretical and practical conclusions on the provision of equality and the right of every person to work, which are the basis of a constitutional state. We state that in many situations, the preconceived stereotypes and notions of employers lead to the multiplication of discrimination or to dismissals. The state is obliged to guarantee to all citizens the freedom to choose the type of activity, free help in the choice of the appropriate labour activity and employment by the specialized service.

From those mentioned we deduce that: under no circumstances should a distinction be made between persons of different sex/gender, different religion, etc., who have a professional training, experience and age appropriate to labour they require. The Council for the Prevention and Control of Discrimination of the Republic of Moldova [7, art. 12] is responsible for execution of these judicial practices on discrimination.

Bibliographical references:

1. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
2. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
3. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
4. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
5. Law on exercise of profession of doctor, no. 264-XVI of 27.10.2005. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 23.12.2005, no.172-175
6. Framework Code of Ethics (Deontological) of medical and pharmaceutical professional
7. Law on quality assurance, no. 121 of 25.05.2012. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.05.2012, no.103

DREPTUL LA VIAȚA PRIVATĂ ÎN ERA DIGITALĂ

THE RIGHT TO PRIVACY IN THE DIGITAL ERA

CROITOR Alexei,
doctorand, USM

CZU: 342.721:004

Summary

In this article we will analyze how the process of development in digital communications has facilitated the protection of human rights on the one hand, but also admitted interference in the right to privacy. How these processes are regulated at the level of the international legal framework and examined individual cases at the European Court of Human Rights. We will present conclusions and opinions on how the jurisprudence of the Court once implemented by states can raise the level of protection of democratic rights.

Keywords*: law, privacy, Convention, European Court of Human Rights, digital, technology, communications, progress.*

Tehnologii de comunicaţii digitale, cum ar fi internetul, telefoanele mobile şi alte dispozitive electronice cu acces la internet au devenit parte din viaţa de zi cu zi. Prin avansarea accesului la informaţie şi comunicare în timp real, inovaţii în comunicaţii tehnologia a stimulat libertatea de exprimare, a facilitat dezbaterea globală şi a promovat participarea la viaţa politică. Prin implicarea rolului apărătorilor drepturilor omului şi oferindu-le noi instrumente pentru a documenta şi a expune abuzurile, acesta noi tehnologii oferă posibilitatea îmbunătăţirii protecţiei drepturilor omului. Pe măsură rolului ce internetul joacă în viaţa contemporană, acesta a devenit atât omniprezent, cât şi din ce în ce mai intim.

În era digitală, tehnologiile de comunicaţii au sporit şi capacitatea Guvernelor, întreprinderilor şi persoanelor fizice să efectueze supraveghere, interceptare şi colectarea de date. Reducerea costurilor pentru tehnologiile de stocare a datelor au eradicat descurajările financiare sau practice pentru efectuarea supravegherii. Statul are acum o capacitate mai mare de a efectua supravegherea simultan, invaziv, ţintit pe scară largă decât oricând. Cu alte cuvinte, platformele tehnologice de pe care viaţa politică, economică şi socială globală depinde din ce în ce mai mult nu mai sunt vulnerabile la supravegherea în masă, dar ei o pot facilita această supraveghere de fapt. [1, p.1]

Necesitatea asigurării securităţii statelor a dus la ridicarea nivelului de supraveghere asupra activităţii umane în toate domeniile sociale. Inevitabil s-a simţit o interferenţă în drepturile personale ale oamenilor, care la prima vedere nu necesită o atenţie sporită din partea statului. Însă analizând criza de securitate, conflictele, actele de terorism şi alte izbucniri care duc la pierderi umane, altfel apreciem această atingere a drepturilor ale fiecăruia. Balanţa de prioritatea intereselor în

ultima perioada tot mai mult se înclină în apărarea unui interes colectiv în defavoarea valorilor private.

Secolul XXI a început cu scandalurile care a scos la iveala faptul că sistemele de supraveghere sunt utilizate de autorităţile statelor începând de la cele mai subdezvoltate ca metoda de asuprire a populaţiei, până la democraţiile avansate cu scop de a asigura securitatea statală. Cel puţin asta este explicaţia lor oficială.

Atentatele de la 11 septembrie 2001 au făcut ca astăzi să trăim sub un nivel extraordinar de supraveghere în masă şi control social, Guvernele adoptând zi de zi tot mai multe norme cu astfel de obiective.

Imediat după atacurile congresul SUA a operat modificări în legislaţia cu scopul de a ajuta la descoperirea şi instrumentarea cazurilor de terorism şi a altor crime, legea denumită USA PATRIOT Act. Mai multe organizaţii pentru drepturile omului au criticat această lege PATRIOT, afirmând că ea permite poliţiei să invadeze viaţa intimă a cetăţenilor şi elimină supravegherea juridică a procesului de adunare de informaţii. Ca rezultat a fost declarată neconstituţională. [2]

În 2006 s-a lansat WikiLeaks este o organizaţie internaţională, care a creat baza de documente oficiale, pe care le publică, provenite din scurgeri de informaţii, în general din surse anonime. A fost implicată în mai multe scandaluri.

Fondatorul şi editorul-şef WikiLeaks Julian Paul Assange în 2010 a fost arestat de poliţia britanică deoarece pe numele său fusese emis un mandat european de arestare din partea autorităţilor suedeze. Iniţial i s-a adus învinuirea în abuz sexual. I s-a acordat azil politic într-o ambasadă unde a petrecut mai mulţi ani, peste 7 ani mandatul de arestare fiind retras. Se află în căutare de către Biroul Federal de Investigaţii al SUA pentru spionaj şi furt de proprietate intelectuală a Statelor Unite ale Americii. Wikileaks a publicat milioane de documente secrete, inclusiv corespondenţa oficialilor de rang înalt al SUA.

Într-o videoconferinţă, din ambasada Ecuadorului la Londra, Assange a declarat că companiile în domeniul internet precum Facebook sau Google colectează datele personale ale utilizatorilor, care sunt livrate guvernelor pentru a supraveghea populaţia. [3]

În 2013, Edward Snowden a făcut publice metodele prin care Statele Unite şi alte puteri occidentale interceptează pe scară largă sistemul de comunicaţii nu mai există nici o urmă de îndoială că suntem cu toţii supravegheaţi. Cetăţenii par să fi acceptat acest fapt fără prea mult interes, convinşi că suntem protejaţi de anonimatul numerelor şi de faptul că nu avem nimic de ascuns. Mecanismele internaţionale de supraveghere la scară largă reprezintă însă o ameninţare gravă la adresa drepturilor omului, după cum o demonstrează preocuparea crescândă a Organizaţiei Naţiunilor Unite cu privire la acestea. [4]

În 2018 a izbucnit scandalul Cambridge Analytica s. Compania este acuzată că a folosit datele personale a milioane de utilizatori de Facebook pentru a influenţa alegerile din mai multe ţări. Presa britanică a dezvăluit că directorii companiei se lăudau cu succesul lor în Statele Unite, prin alegerea lui Donald Trump în

funcţia de preşedinte. Cambridge Analytica a intrat în posesia unei cantităţi mari de date colectate. El folosise un test psihologic online pentru a afla cât mai multe informaţii despre oameni. Apoi, toate datele au fost folosite pentru a specula stările emoţionale oamenilor astfel încât scopurile electorale ale clienţilor Cambridge Analytica să fie atinse. [5]

Toate acestea situaţii au dus la discuţii la nivel internaţional privitoare la necesitatea adoptării unui cadru legal unanim, care ar proteja populaţia statelor de ingerinţe nejustificate în viaţa privată şi de familie.

Adunarea Generală a ONU a adoptat mai multe rezoluţii în domeniu, precum cea cu privire la Dreptul la Viaţă Privată în Era Digitală.

În 2015 Consiliul pentru Drepturile Omului al Organizaţiei Naţiunilor Unite a adoptat o *rezoluţie* prin care a înfiinţat o nouă funcţie – cea de raportor special privind dreptul la viaţă privată, cu un mandat de trei ani. [6]

Sarcinile Raportorului includ următoarele: colectarea de informaţii cu privire la evoluţiile internaţionale în materia dreptului la viaţă privată, inclusiv provocări decurgând din folosirea noilor tehnologii; transmiterea de recomandări Consiliului cu privire la promovarea unei mai bune protecţii a vieţii private în faţa creşterii provocărilor în era digitală; raportarea cu privire la orice încălcări ale dreptului la viaţă privată prevăzut la articolul 12 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi articolul 17 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; primirea şi răspunsul la informaţiile culese de ONU şi toate agenţiile sale; participarea şi contribuţia la orice conferinţe internaţionale relevante; şi Transmiterea unui raport anual către Consiliu şi Adunarea Generală.

Din cele mai recente preocupăr ale Raportului au fost evaluarea preliminară a dimensiunilor de confidenţialitate ale pandemiei bolii coronavirus (COVID-19). Obiectul examinării a constituit întrebarea dacă măsurile anti-COVID-19 care afectează confidenţialitatea sunt necesare şi proporţionale într-o societate democratică. Raportorul Special examinează două aspecte particulare ale impactului COVID-19 asupra dreptului la viaţă privată: protecţia datelor şi supravegherea.

Supravegherea şi urmărirea contactelor legate de COVID-19 pot lua diferite forme şi pot fi manuale sau tehnologice, anonime sau nu, consensuale sau neconsensuale. Îngrijorări apar atunci când aparatele de supraveghere folosite în mod tradiţional în scopuri de securitate de stat sunt propuse sau desfăşurate în grabă în scopuri de sănătate publică pentru a urmări datele de sănătate în contextul unei pandemii. Dacă un stat decide că supravegherea tehnologică este necesară ca răspuns la pandemia globală de COVID-19, trebuie să se asigure că, după ce a demonstrat atât necesitatea, cât şi proporţionalitatea măsurii specifice, are o lege care prevede în mod explicit astfel de măsuri de supraveghere. Legea trebuie să includă garanţii care, dacă nu sunt descrise suficient de detaliat, nu pot fi considerate adecvate conform dreptului internaţional. [7]

O altă preocupare a Raportorul Special pentru dreptul la viaţă privată, printre

altele, a fost securitatea şi supravegherea, datele privind sănătatea şi utilizarea datelor cu caracter personal de către întreprinderi.

S-a evidenţiat o dependenţă tot mai mari a guvernelor de sectorul privat pentru a efectua şi a facilita supravegherea digitală. Pe fiecare continent, guvernele folosesc atât mecanisme legale formale, cât şi metode ascunse pentru a obţine acces la conţinut, precum şi la metadate. Acest proces este din ce în ce mai formalizat: pe măsură ce furnizarea de servicii de telecomunicaţii trece de la sectorul public la cel privat, a existat o „delegare a responsabilităţilor de aplicare a legii şi cvasi-judiciare către intermediarii de internet sub masca „autoreglementării" sau „cooperării". [8]

Instituţia Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului de asemenea creat, în 2015, un mandat pentru un Raportor Special al ONU cu privire la dreptul la viaţă privată.

În Raportul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului din 2014 s-a arătat că acolo unde întreprinderile se confruntă cu cereri guvernamentale de acces la date care nu sunt conforme cu standardele internaţionale privind drepturile omului, se aşteaptă ca acestea să încerce să onoreze principiile drepturilor omului în cea mai mare măsură posibilă şi să poată demonstra eforturile lor continue de a face asa de. Aceasta poate însemna interpretarea cât mai restrânsă a cererilor guvernamentale, căutarea de clarificări de la un guvern cu privire la domeniul de aplicare şi temeiul legal al cererii, solicitarea unei hotărâri judecătoreşti înainte de a îndeplini cererile guvernamentale de date şi comunicarea transparentă cu utilizatorii cu privire la riscuri şi conformitatea cu guvernele. cereri. Există exemple pozitive de acţiune a industriei în acest sens, atât de către întreprinderi individuale, cât şi prin iniţiative cu mai multe părţi interesate. [1, p.15]

O altă problemă care s-a evidenţiat pe parcursul dezvoltării cadrului legal privind protecţia vieţii private împotriva abuzurilor statului sau companiilor private în supravegherea sau colectare datelor, ar fi definirea dreptului la viaţa privată şi limitele acestui drept.

Dreptul la viaţă privată este un concept vast care nu are o definiţie exhaustivă. Este vorba despre o noţiune a cărei conţinut variază în funcţie de epoca la care se raportează, de societatea în cadrul căreia individul trăieşte şi chiar de grupul social căruia acesta îi aparţine.

Conceptul a fost explicat mai întîi prin „dreptul de a fi lăsat în pace", însă aceasta a evoluat pînă în zilele noastre într-un concept mai larg, care ar putea fi definit ca dreptul unei persoane fizice de a decide cîtă informaţie personală să divulge, cui şi pentru ce anume. În prezent, noţiunea de viaţă privată înglobează atît aspecte „tradiţionale", precum dreptul la imagine, starea civilă a persoanei, identitatea, starea de sănătate, integritatea fizică şi morală, apartenenţa religioasă, viaţa sentimentală, dreptul la corespondenţă şi domiciliu, dar şi aspecte „moderne", legate de percepţii noi referitoare la avort, homosexualitate, transexualitate etc.

Recent, ca urmare a dezvoltării mijloacelor de comunicare în masă, au fost iniţiate dezbateri cu privire la interceptările telefonice sau ale corespondenţei elec-

tronice, la utilizarea bazelor de date personale păstrate în fişiere informatizate prin raportarea conţinutului dreptului la viaţa privată.

Din jurisprudenţa CtEDO rezultă că noţiunea de viaţă privată, fiind una largă, cuprinde: integritatea fizică şi morală a persoanei, identitatea fizică şi socială a individului, inclusiv identitatea sa sexuală, dreptul la dezvoltare sau la prosperare personală, dreptul de a întreţine şi/ sau a dezvolta relaţii cu alte fiinţe umane şi lumea exterioară. [9, p.89]

Cadrul legal internaţional reglementează dreptul la viaţă privată în mai multe acte, dând o definiţie generală, ca de exemplu articolul 12 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului prevede: „Nimeni nu va fi obiectul unor imixtiuni arbitrare în viaţa sa particulară, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondenţă, nici al unor atingeri ale onoarei sau reputaţiei sale. Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor astfel de imixtiuni sau atingeri". [10]

Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice în artciolul 17 prevede: „Nimeni nu va fi supus vreunor imixtiuni arbitrare sau ilegale în viaţa particulară, în familia, domiciliul sau corespondenţa sa, nici la atingeri ilegale aduse onoarei şi reputaţiei sale. Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri". [11]

Convenţia europeană a drepturilor omului oferă pelângă definirea componentelor dreptuluila viaţa privată, situaţiile când ingerinţa în acest drept va fi una justificată, astfel articolul 8 prevede: „Orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale. Nu este admis amestecul unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decît în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege şi dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora". [12]

Un document special în domeniul protecţiei datelor online este Convenţia Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor faţă de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal. A fost un act progresist pentru anul 1981. Scopul Convenţiei este de a garanta, pe teritoriul fiecărei Părţi, tuturor persoanelor fizice indiferent de naţionalitate sau reşedinţă, respectarea drepturilor şi libertăţilor lor fundamentale, şi în mod special a dreptului la viaţa privată, în legătură cu prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (protecţia datelor). [13]

La 27 aprilie 2016 Parlamentului European a adoptat Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecţia persoanelor fizice în ceea ce priveşte prelucrarea datelor cu caracter personal şi privind libera circulaţie a acestor date şi de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecţia datelor). Regulamentul stabileşte principii şi normele referitoare la protecţia persoanelor fizice în ceea ce priveşte prelucrarea datelor lor cu caracter personal, respectarea drepturilor şi libertăţile fundamentale ale acestora, în special dreptul la protecţia datelor cu caracter personal. Să contribuie la realizarea unui spaţiu de libertate,

securitate şi justiţie şi a unei uniuni economice, la progresul economic şi social, la consolidarea şi convergenţa economiilor în cadrul pieţei interne şi la bunăstarea persoanelor fizice. [14]

Cadrul juridic naţional, care reglementează dreptului la viaţă privată şi de familială este cuprins în Constituţia Republicii Moldova, Codul civil, Codul familiei, Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală, Legea privind accesul la informaţie nr. 982 din 11.05.2000, Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010, Legea privind activitatea particulară de detectiv şi pază nr. 283 din 04.07.2003, Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane nr. 41 din 20.10.2005, Legea cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului nr. 263 din 27.10.2005, Legea privind protecţia datelor cu caracter personal nr. 133 din 08.07.2011, Legea privind activitatea specială de investigaţii nr. 59 din 29.03.2012, Legea privind regimul juridic al adopţiei nr. 99 din 28.05.2010, Legea cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie nr. 45 din 01.03.2007, Legea cu privire la asigurarea egalităţii nr. 121 din 25.05.2012 ş.a.

La aplicarea uniformă a Convenţiei europene a drepturilor omului contribuie jurisprudenţa care des dă interpretarea mai largă acestor drepturi. Cu referire la protecţia datelor cu caracter personale, Curtea de mai multe ori s-a expus că joacă un rol fundamental în exercitarea dreptului la respectarea vieţii private şi de familie.

În speţa S. şi Marper împotriva Regatului Unit s-a examinat abuzul autorităţilor în stocarea şi utilizarea datelor privind amprentele digitale şi ADN-ul, şi în special conservarea şi utilizarea lor de către autorităţi, fără consimţământul persoanei vizate.

Curtea a stabilit că legislaţia naţională trebuie deci să ofere garanţii adecvate pentru a preveni orice utilizare a datelor cu caracter personal, care ar fi incompatibilă cu garanţiile prevăzute în prezentul articol. Necesitatea garanţiilor de acest fel este şi mai evidentă atunci când vine vorba de protecţia datelor cu caracter personal care constituie obiectul prelucrării automate, în special atunci când aceste date sunt folosite în scopuri poliţieneşti. Legislaţia naţională ar trebui să se asigure că aceste date sunt pertinente şi nu sunt excesive în raport cu scopurile pentru care sunt înregistrate, şi că ele sunt păstrate într-o formă care să permită identificarea persoanelor vizate o perioadă nu mai lungă decât este necesar pentru scopurile pentru care acestea sunt înregistrate. Dreptul intern trebuie să ofere, de asemenea, garanţii adecvate, că datele cu caracter personal care au fost înregistrate au fost protejate în mod eficient împotriva utilizării necorespunzătoare şi abuzului. Considerentele de mai sus se aplică mai ales atunci când implică protecţia unor categorii specifice de date sensibile, mai ales datele ADN care, în măsura în care conţin patrimoniul genetic al persoanei, au o importanţă deosebită atât pentru această persoană, cât şi pentru familia sa. [15]

Principiul este acela că art. 8 protejează informaţiile cu caracter personal în privinţa cărora o persoană poate spera în mod legitim că nu sunt publicate sau uti-

lizate fără consimţământul său. Acestea informaţii pot fi – numele persoanei (speţa Flinkkila şi alţii împotriva Finlandei) [16], sau adresa de domiciliu (speţa Alkaya împotriva Turciei). [17]

Dreptul la viaţă privată include confidenţialitatea comunicaţiilor, inclusiv cea a schimburilor comerciale prin poştă, telefon, poştă electronică şi alte mijloace de comunicare, precum şi confidenţialitatea informaţiilor, inclusiv cele online (speţa Copland împotriva Regatului Unit). [18]

Noţiunea de viaţă privată include elemente referitoare la dreptul la imagine al unei persoane (speţa Sciacca împotriva Italiei). Fotografiile sau înregistrările video în care este prezentată imaginea unei persoane intră în domeniul de aplicare al articolului 8. [19]

Dreptul persoanei la protecţia imaginii presupune, de altfel, controlul asupra propriei imagini, ceea ce include şi posibilitatea de a refuza difuzarea (speţa Von Hannover împotriva Germaniei (nr. 2)). [20] Trebuie ţinut cont de acest fapt atunci când este pusă în discuţie păstrarea imaginii de pe site-uri Internet comune sau sociale. În fapt, este vorba despre unul din domeniile în care protecţia reputaţiei şi a drepturilor altora are o deosebită importanţă, fotografiile putând conţine informaţii foarte personale, chiar intime, despre un individ sau familia sa. [21, p.8]

Înregistrarea audio a unei persoane în scopul efectuării de analize constituie, de asemenea, o ingerinţă în dreptul la respectarea vieţii private (speţa P.G. şi J.H. împotriva Regatului Unit). [22]

Publicarea de date sau informaţii colectate în locuri publice prin mijloace sau într-o măsură care depăşeşte ceea ce este în mod normal previzibil poate face, de asemenea, ca aceste materiale să intre în domeniul de aplicare al art. 8 § 1 (speţa Peck împotriva Regatului Unit). [23]

Dreptul la viaţă privată, este esenţial nu doar pentru fiecare cetăţean în parte, ci şi pentru societate ca întreg. Este unul din drepturile care defineşte democraţia. Curtea europeană a drepturilor omului indică că a avea autorizaţie legală de a utiliza mijloacele de supraveghere nu reprezintă o garanţie adecvată împotriva abuzurilor şi a utilizării arbitrare a accesului la datele private, în măsura în care această autorizaţie nu garantează în mod necesar că mijloacele doar atunci când este necesar într-o societate democratică.

Statele urmează să asigure un control real şi efectiv asupra acestor ingerinţe în viaţa privată, atât prin lege, cât şi de către cetăţeni în exercitarea şi apărarea drepturilor lor. Acest control trebuie să poată fi aplicat în legătură cu toate etapele procesului de supraveghere, fiind de asemenea necesară definirea împrejurărilor şi condiţiilor în care datele urmează să fie păstrate, utilizate sau distruse.

Este necesară şi analiza legislaţiilor naţionale privind procesul penal. Aceasta include posibilităţi de supraveghere care generează incertitudini enorme: permite utilizarea de software-uri de spionaj, prin care se poate supraveghea aproape orice, lăsându-i pe judecători responsabili să stabilească măsuri prin care să se garanteze păstrarea informaţiilor obţinute în acest mod, precum şi reguli cu privire la depo-

zitarea şi distrugerea de date; există aşadar prea multă discreţie cu privire la aceste aspecte atât de importante. Curtea europeană de mai multe ori s-a expus că sistemele care solicită mandatul judecătoresc pentru a autiza a intercepta comunicaţiile nu oferă garanţii suficiente. Se solicită ca legislaţia să fie clară şi previzibilă, legile prin care este reglementată interceptarea secretă a comunicaţiilor cetăţenilor, explicând că este necesar şi să existe posibilitatea, pentru cetăţenii în legătură cu care astfel de măsuri au fost aplicate, să poată să atace în faţa instanţelor de judecată legalitatea măsurilor.

Referinţe bibliografice:

1. The right to privacy in the digital age, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/27/37, 30 June 2014 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A.HRC.27.37_en.pdf
2. Federal judge rules 2 Patriot Act provisions unconstitutional, September 26, 2007 [citat 31.12.2021]. Disponibil: http://edition.cnn.com/2007/US/law/09/26/patriot.act/index.html
3. Bonea A. Fondatorul WikiLeaks: Google şi Facebook dictează un „capitalism al supravegherii" [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://playtech.ro/2016/fondatorul-wikileaks-google-si-facebook-dicteaza-un-capitalism-al-supravegherii/
4. Dreptul la viaţă privată în era digitală: cazul Zakharov [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://www.liberties.eu/ro/stories/cazul-zakharov-prada-articol-spania/6997
5. Dobrescu P. Cum colecta Cambridge Analytica datele de pe Facebook [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://www.libertatea.ro/stiri/cum-colecta-cambridge-analytica-datele-de-pe-facebook-hackerul-alb-andrei-avadanei-ne-explica-live-de-la-ora-1330-2188522
6. Special Rapporteur on the right to privacy [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/issues/privacy/sr/pages/srprivacyindex.aspx
7. Report Preliminary evaluation of the privacy dimensions of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, 27 July 2020, issued by The Special Rapporteur on the right to Privacy, A/75/147 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://undocs.org/A/75/147
8. Security and surveillance, health data, and business enterprises use of personal data: report, published 24 March 2020, issued by The Special Rapporteur on the right to Privacy, A/HRC/43/52 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://undocs.org/A/HRC/43/52
9. Munteanu A., Rusu S., Vacarciuc O. Manualul funcţionarului public în domeniul drepturilor omului. Oficiul Avocatului Poporului. Ed. a 2-a rev. şi ad. – Chişinău: Arc, 2015, Tipografia „Bons Offices", 328 p.

10. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată şi proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluţia 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Publicat: 30.12.1998 în *Tratate Internaţionale,* nr. 1, art. 12.
11. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 16.12.1966. Publicat: 30.12.1998 în *Tratate Internaţionale*, nr. 1, art. 31.
12. Convenţia europeană a drepturilor omului [citat 31.12.2021], disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
13. Convenţia Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor faţă de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, adoptată la 28 ianuarie 1981. Publicat: 30.12.2015 în *Tratate Internaţionale*, nr. 44, art. 208.
14. Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecţia persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulaţie a acestor date şi de abrogare a Directivei 95/46/CE [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://gdpr-info.eu/
15. Cauza S. şi Marper împotriva Regatului Unit (MC), nr. 30562/04 şi 30566/04, pct. 103, 4 decembrie 2008 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051
16. Cauza Flinkkila şi alţii împotriva Finlandei, nr. 25576/04, pct. 75, 6 aprilie 2010 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98064
17. Cauza Alkaya împotriva Turciei, nr. 42811/06, 9 octombrie 2012 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166825
18. Cauza Copland împotriva Regatului Unit, nr. 62617/00, CEDO 2007-1 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99457
19. Cauza Sciacca împotriva Italiei, nr. 50774/99, pct. 29, CEDO 2005-1 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164090
20. Cauza Von Hannover împotriva Germaniei (nr. 2) (MC), nr. 40660/08 şi 60641/08, pct. 96, CEDO 2012 [citat 31.12.2021. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109029
21. Jurisprudenţa Curţii Europene, a Drepturilor Omului, Consiliul Europei/ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2011, actualizare din iunie 2015.
22. Cauza P.G. şi J.H. împotriva Regatului Unit, nr. 44787/98, pct. 59-60, CEDO 2001-IX [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59665
23. Cauza Peck împotriva Regatului Unit, nr. 44647/98, pct. 60-63, CEDO 2003-1 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106992

ANALIZA DOCTRINARĂ PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CETĂȚENIEI

DOCTRINAL ANALYSIS OF THE LEGAL NATURE OF CITIZENSHIP

DELEANU Ruslan,
doctorand, USM

CZU: 342.71:340.12

Summary

The legal nature of the citizenship represents a distinct compartment, within the constitutional doctrine, of the exposition of citizenship as a status or legal condition of a person. The article will bring arguments in favour of the causal link between the legal nature of citizenship and the right to regain citizenship by recognition in general, and in the case of regaining Romanian citizenship by Moldovan citizens in particular.

Keywords*: citizen, citizenship, legal nature, institution, status, quality, regaining citizenship, recognition of citizenship*

Cetățeanul în calitate de persoană fizică constituie subiectul de drept în general, inclusiv și de drept constituțional [1]. În aceste circumstanțe se impune a defini noțiunea de cetățenie sub aspectul categoriei juridice.

Iată din ce considerente literatura juridică de specialitate – Dreptul Constituțional, noțiunea „cetățenie" este examinată din perspectiva a două accepțiuni, care se completează una pe alta. Astfel, cetățenia se prezintă ca: a) instituție juridică [2] a Dreptului Constituțional și b) condiție juridică [3] /un statut [4] sau calitate a persoanei [5].

a) În accepțiunea de instituție juridică a Dreptului constituțional, cetățenia într-o accepție de ordin general cetățenia „constituie o categorie legată de dreptul obiectiv" [6]. Această axiomă este dezvoltată printr-o definiție dată propriu-zis instituției cetățeniei ca element constitutiv al Dreptului constituțional.

Astfel, cetățenia, ca instituție juridică „reprezintă un ansamblu de norme juridice ce reglementează raporturi sociale grupate în jurul necesității de a asigura plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de constituție și legi acelor persoane care, prin sentimentele și interesele lor, sunt strâns legate de destinele statului respectiv" [7].

b) În accepțiunea de: condiție juridică (un statut), calitate – noțiunea de cetățenie „se axează în jurul ideii de subiect de drept" [8]. Respectiv, sub acest aspect cetățenia este examinată în doctrina constituțională prin prisma: naturii juridice; principiilor cetățeniei; modurilor de dobândire și de pierdere a cetățeniei; procedurii de acordare și pierdere a cetățeniei [9].

Și aceasta, deoarece însăși, Constituția prin prevederile art.17 alin.(1) stabilește că „Cetățenia Republicii Moldova se dobândește, se păstrează ori se pierde în condițiile prevăzute de legea organică" [10].

Observăm, aşadar, că natura juridică a cetăţeniei, nu constituie obiect de reglementare normativă, ea constituind preocupaţia doctrinei constituţionale, din aceste motive întâlnim numeroase şi contradictorii puncte de vedere.

Scopul cercetării. De a cerceta concepţiile doctrinare precum şi reglementările normative pentru a argumenta legalitatea şi legitimitatea interdependenţei dintre natura juridică a cetăţeniei şi dreptul la redobândirea cetăţeniei prin recunoaştere. Pentru elucidarea scopului determinat am trasat următoarele obiective:

a) definirea şi expunerea teoriilor privitoare la natura juridică a cetăţeniei;

b) determinarea legăturii organice dintre modurile de dobândire a cetăţeniei şi natura juridică a cetăţeniei;

c) identificarea efectelor naturii juridice asupra temeiurilor pierderii cetăţeniei;

d) stabilirea temeiurilor de redobândire a cetăţeniei prin recunoaştere în funcţie de natura juridică a cetăţeniei.

Definirea categoriei „natura juridică a cetăţeniei"

Literatura de specialitate nu ne prezintă o definiţie a categoriei „natura juridică a cetăţeniei" ci doar remarcă faptul că ea este „una dintre cele mai controversate probleme privitoare la cetăţenie" [11]. Aceasta, deoarece la determinarea naturii juridice a cetăţeniei se porneşte de la definiţia dată cetăţeniei în calitate de statut al persoanei. Astfel cetăţenia este definită generic, fie: „o legătură între individ şi stat" [12], fie ca „o legătură politice între individ şi stat", fie ca „o legătură politică şi juridică" [13], fie ca „o legătură juridică", fie ca „o apartenenţă a persoanei" [14].

O primă încercare a defini noţiunea natură juridică a cetăţeniei o întâlnim în literatura juridică contemporană. Astfel, natura juridică „presupune stabilirea apartenenţei cetăţeniei la una din categoriile juridice" [15, 16]. Însă conceptul nu este dezvoltat în finalitatea sa, adică nu este identificat „genul proxim" al naturii juridice a cetăţeniei.

Cât ne priveşte, considerăm că genul proxim al naturii juridice a cetăţeniei rezidă în *temeiurile ce dau naştere statutului, calităţii de cetăţean unei persoane fizice, statut reglementat prin norme juridice şi garantat*.

Teoriile doctrinare privind natura juridică a cetăţeniei. Următoarele sunt opiniile ştiinţifice privind natura juridică a cetăţeniei [17]:

1. Potrivit unei opinii, cetăţenia exprimă legătura ce uneşte un individ, un grup de indivizi sau anumite bunuri cu un anumit stat. Dar această viziune este una neştiinţifică, întrucât ea porneşte de la ideea că raporturile juridice – raporturi esenţialmente sociale, aflate sub incidenţa unei norme juridice – ar putea lua naştere între bunuri şi persoane, pe de o parte, iar pe de alta, pentru că pune pe plan de egalitate persoanele şi bunurile. Omul este subiect nu numai pentru că el este supus legilor naturii şi legilor dezvoltării societăţii, ci şi pentru că el este producător şi purtător al relaţiilor sociale [18].

2. Conform altei opinii, cetăţenia este pur şi simplu un element constitutiv al statului. Într-adevăr, organizarea puterii de stat se realizează în raport cu populaţia şi cu teritoriul. Dar cetăţenia nu trebuie redusă doar la semnificaţia unuia dintre elementele constitutive ale statului. Ca apartenenţă a unei persoane la un anumit stat, cetăţenia este o legătură juridică din care decurg drepturi şi obligaţii specifice, reciproce, între acea persoană şi acel stat [19]. Mai degrabă, aici este vorba de noţiunea de cetăţenie.

3. Potrivit unei concepţii, cetăţenia ar fi „**un raport politic şi juridic**" de „dominaţiune şi supuşenie", din care izvorăsc drepturi şi obligaţii, „atât în ceea ce priveşte pe individ faţă de stat, cât şi pe stat faţă de individ" [20]. Acest raport nu este deci de natură voluntară. Referitor la un asemenea punct de vedere, I. Deleanu observă că, uneori, „raportul de cetăţenie" este totuşi un raport voluntar (de exemplu, cazul dobândirii cetăţeniei la cerere). Apoi – şi mai ales – această concepţie este tributară tendinţelor de fetişizare a statului, faţă de care cetăţeanul este un simplu „supus", un element pasiv, la discreţia acestuia. În fine, cetăţenia nu poate fi calificată ca „raport", deoarece prin noţiunea de raport juridic nu se desemnează totalitatea drepturilor şi obligaţiilor participanţilor la acea relaţie juridică [21].

4. Alteori, cetăţenia a fost considerată drept „raport contractual"; „legătura naţionalului sau a supuşeniei este contractuală, şi ceea ce înseamnă că ea se naşte dintr-un acord de voinţe – aceea a statului de o parte, aceea a naţionalului, pe de alta". Critica acestei concepţii a fost amplă şi substanţială [22], dar I. Deleanu propune de reţinut doar următoarele idei, persuasive şi suficiente:

a) Contractul fiind produsul unui acord de voinţe, ambele voinţe trebuie să se manifeste anterior încheierii acestuia. Or, în cazul dobândirii cetăţeniei prin naştere, voinţa celui născut nu se poate exprima nici înainte de încheierea contractului, nici în momentul dobândirii cetăţeniei, adică al naşterii;

b) În cazul contractului, prin acordul de voinţe se stabileşte atât legătura dintre participanţii la contract, cât şi conţinutul acestuia. Pe când în cazul cetăţeniei, nici la dobândirea acesteia prin naştere, nici la dobândirea ei pe calea cererii nu se stabileşte de către părţi un conţinut diferenţiat de drepturi şi obligaţii ce revin „părţilor contractante", conţinutul raportului juridic de cetăţenie fiind cel prevăzut de lege;

c) În plus, teoria contractualistă asupra naturii juridice a cetăţeniei apare neîntemeiată şi pentru că, potrivit unuia dintre principiile care cârmuiesc regimul juridic al contractelor, efectele juridice ale acestora nu pot fi desfiinţate prin manifestarea unilaterală de voinţă a uneia dintre părţi. Or, în materie de cetăţenie, există situaţii în care cetăţenia poate fi pierdută fără ca cetăţeanul să-şi manifeste o voinţă în acest sens [23].

5. Conform unei alte concepţii, cetăţenia ar fi un „statut personal", cum este clasa socială, vârsta, sexul etc., şi constă în supuşenia la anumite puteri de stat [24]. Dacă prin conceptul de „statut" sau prin cel de „situaţie juridică" se urmăreşte să se constate că producerea unor anumite fapte juridice este de natură să inves-

tească o persoană cu un „complex de drepturi şi obligaţii", derivate din conţinutul şi scopul social atribuite de legea faptelor juridice care le-au generat, atunci, cu siguranţă, conceptele în discuţie sunt trebuitoare. Însă, conchide I.Deleanu, cum se poate observa, sintagma „statut personal" sau „situaţie juridică" este asociată vârstei, sexului etc., adică unor categorii biologice, ceea ce nu este admisibil, întrucât cetăţenia nu semnifică asemenea atribute [25].

6. Cetăţenia a fost considerată un element al capacităţii juridice, aşa cum apare capacitatea numai în unele ramuri ale dreptului, adică nedisociată în capacitate de folosinţă şi capacitate de exerciţiu [26]. Subliniind că: „Dacă este adevărat că distincţia între cele două forme ale capacităţii este lipsită de însemnătate practică şi teoretică în acele ramuri ale dreptului în care capacitatea de exerciţiu a persoanei se naşte odată cu capacitatea de folosinţă şi în aceleaşi condiţii cu ea, nu este mai puţin adevărat că, tocmai în aceste condiţii, capacitatea juridică nu este decât posibilitatea de a fi subiect de drept şi, în consecinţă, de a avea anumite drepturi şi obligaţii subiective". I. Deleanu conchide că cetăţenia nu este o abstracţie, o simplă „posibilitate" de a dobândi drepturi şi de a-ţi asuma obligaţii subiective, ci o categorie cu un conţinut concret şi complex, care se exprimă prin drepturile şi obligaţiile precizate ca atare de normele juridice [27].

Într-o altă abordare se porneşte de la stabilirea naturii juridice a cetăţeniei trebuie să se plece de la categoria subiecţilor raporturilor juridice. Deşi pleacă de la această idee, nu împărtăşeşte părerea că cetăţenia este o situaţie juridică, mai ales pentru că noţiunea „situaţie juridică" nu se pare suficient determinată [28].

Rezumând analiza teoriilor privitoare la natura juridică a cetăţeniei într-o opinie se afirmă că „la baza tuturor teoriilor cu privire la natura juridică a cetăţeniei stă concepţia că cetăţenia reprezintă o legătură reciprocă între persoana fizică şi stat, care sunt două subiecte de drept" [29].

Cât ne priveşte, împărtăşim opinia în conformitate cu care „tocmai temeiurile de dobândire a cetăţeniei determină natura ei juridică ..." [30].

Legătura organică dintre modurile de dobândire şi natura juridică a cetăţeniei

Aşadar, natura juridică a cetăţeniei rezidă în modurile de dobândire a cetăţeniei. Doctrina constituţională nu face această legătură cauzală ci doar defineşte noţiunea cetăţeniei în cea de a doua accepţie, de statut, condiţie a persoanei.

Nu vom supune analizei toate definiţiile date noţiunii „cetăţenie" ci vom apela doar la două dintre ele. Astfel, într-o opinie cetăţenia este definită ca „acea calitate a persoanei fizice, ce exprimă legătura politico-juridică permanentă nelimitată în timp şi spaţiu dintre această persoană fizică şi statul respectiv, atribuind plenitudinea de drepturi şi obligaţii reciproce stabilite de Constituţie şi legi" [31].

Iar într-o a doua viziune cetăţenia este „o calitate a persoanei fizice ce desemnează o legătură politică şi juridică permanentă între persoana fizică şi stat, nelimitată în spaţiu şi timp şi care acordă persoanei fizice posibilitatea să benefici-

eze de toate drepturile şi libertăţile fundamentale recunoscute şi garantate de stat, inclusiv de a participa la realizarea suveranităţii poporului şi îşi asumă obligaţia de a respecta toate îndatoririle fundamentale prevăzute de Constituţie şi legislaţia statului în vigoare" [32].

Prezintă aşadar, în ce temei o persoană fizică dobândeşte această calitate ce dă naştere acestei legături. Cu alte cuvinte care este natura juridică a acestui statut?

În mod generic doctrina juridică clasifică modurile de dobândire a cetăţeniei în două dimensiuni juridice distincte: „a) dobândirea de drept şi b) dobândirea prin efectul unui act juridic individual" [33].

Dezvoltând prevederile art.17 alin. (1) din Constituţie Legea cetăţeniei, prin art.10 stabileşte următoarele temeiuri de dobândire a cetăţeniei: „a) prin naştere; b) recunoaştere; c) adopţie; d) redobândire; e) naturalizare, precum şi în temeiul acordurilor internaţionale la care Republica Moldova este parte" [34].

Aplicând teoria naturii juridice a cetăţeniei, apoi, dobândirea cetăţeniei de drept are la bază criteriul naşterii legitimat de către unul dintre principiile „*jus sanguinis* sau *jus soli*" [35]. Iar celelalte moduri de dobândire a cetăţeniei au la bază efectele unui act juridic individual, emis de către un organ de stat.

În cadrul studiului nostru prezintă interes doar redobândirea cetăţeniei în coraborare cu recunoaşterea cetăţeniei. Aceasta, în mod deosebit pornind de la dreptul cetăţenilor Republicii Moldova de a-şi redobândi cetăţenia Română, calitate pe care au dobândit-o şi au posedat-o buneii şi părinţii lor.

În fond redobândirea cetăţeniei priveşte persoanele care din anumite motive obiective şi-au pierdut-o, iar ulterior doresc să şi-o recapete. Alta este situaţia cetăţenilor Republicii Moldova care la 28 iunie 1940 era parte componentă legală şi legitimă a României ca stat suveran şi independent, iar locuitorii deţineau cetăţenia Română.

După ocuparea acestui teritoriu de către URSS la 28 iunie 1940 şi 23 august 1944, locuitorii ei au fost lipsiţi, în mod arbitrar ilegal, de cetăţenia naturală, obţinută prin naştere, de drept.

Pornind de la definiţia dată cetăţeniei am stabilit că ea reprezintă o legătură politico-juridică nelimitată în timp şi spaţiu dintre o persoană fizică şi stat, reglementată normativ, respectiv şi temeiurile pierderii cetăţeniei trebuie să fie tot legale şi nu ilegale ca în cazul nostru. Şi aici ne aflăm în câmpul legalităţii şi legitimităţii dintre natura juridică a cetăţeniei şi temeiurile pierderii cetăţeniei.

Efectele naturii juridice asupra temeiurilor pierderii cetăţeniei

Reglementările normative, inclusiv şi cele actuale prevăd următoarele temeiuri de pierdere a cetăţeniei: a) prin renunţare; b) prin retragere; c) în temeiul acordurilor internaţionale la care Republica Moldova este parte.

a) Renunţarea la cetăţenie este „o urmare a acţiunii individuale la iniţiativa persoanei" [36], exprimată într-o cerere scrisă. Astfel, cetăţenia dobândită ca efect al naşterii generează natura juridică ce-i permite doar persoanei, cetăţean al statu-

lui să decidă îşi păstrează această calitate sau renunţă la ea. Orice altă „intervenţie" este ilegală şi nu trebuie să atragă după sine pierderea cetăţeniei.

În aceste circumstanţe, în lipsa unei asemenea cereri scrise cetăţenii României, ocupaţi în anii 1940 şi 1944, şi urmaşii lor şi-au păstrat cetăţenia României. Cererea se adresează statului care a acordat cetăţenia.

b) Retragerea cetăţeniei, poartă „un caracter personal şi se apreciază sub titlul unei sancţiuni" [37] aplicabile persoanei care a dobândit cetăţenia fie prin naturalizare, înfiere sau redobândirii [38] în cazurile strict determinate de lege. Or nici în această situaţie statul Român nu a aplicat nici o „sancţiune".

c) Nu a existat şi nici nu există vre-un acord internaţional la care Republica Moldova sau România să fie parte în urma căruia cetăţenii României şi-au pierdut cetăţenia. Mai mult ca atât pactul odios Ribbentrop-Molotov, în urma căruia populaţia din teritoriul dintre Nistru şi Prut au fost ocupaţi şi lipsiţi de cetăţenie a fost declarat nul şi neavenit „*ab initio*".

Astfel, rezumând, constatăm o strânsă legătură organică dintre natura juridică şi calitatea de cetăţean şi totodată de garant al păstrării acestei legături.

Legalitatea redobândirii cetăţeniei române prin recunoaştere. Am menţionat deja, că cetăţenia dobândită ca „efect al unui act juridic" îmbracă şi formele: „recunoaştere" şi „redobândire". Deci, de principiu, ele sunt două moduri distincte de dobândire a cetăţeniei, lucru cuprins în lucrările citate.

În cazul nostru, prin prisma naturii juridice a cetăţeniei îngăduim să îmbinăm aceste moduri într-o singură procedură şi, anume: redobândirea cetăţeniei române prin recunoaştere, cel puţin a celor ce au deţinut cetăţenie prin naştere, în baza principiilor enunţate şi unanim recunoscute şi aplicate atât în Dreptul Constituţional, cât şi în Dreptul Internaţional Public.

Aceasta deoarece cetăţenia atât ca instituţie juridică a Dreptului Constituţional, cât şi statut, calitate a persoanei prin prisma naturii juridice şi definiţiei obligă statul să-şi protejeze cetăţenii atât în ţară cât şi peste hotare (art.17 din Constituţia României, normă care a fost stipulată şi în Constituţiile României din 1923, 1938).

Concluzii generale şi recomandări

Pornind de la conţinutul de fond al definiţiei date noţiunii cetăţeniei ca legătură politico-juridică, permanentă şi nelimitată în timp şi spaţiu dintre o persoană fizică şi stat, legătură ce generează drepturi şi obligaţii reciproce, concluzionăm:

- Natura juridică a cetăţeniei rezidă în modurile de dobândire a cetăţeniei.
- Cetăţenia dobândită în temeiul naşterii nu poate fi pierdută prin acţiuni şi acte care nu emană direct de la cetăţean şi se păstrează, inclusiv şi în cazul ocupării unei părţi a statului.
- În aceste circumstanţe considerăm oportun, legal şi legitim de a completa art.10 al Legii cetăţeniei României cu sintagma: „cetăţenii români şi urmaşii lor, care după 28 iunie 1940 şi 23 august 1994 au fost lipsiţi în mod arbitrar de ce-

tăţenia română pot redobândi cetăţenia prin recunoaştere în baza unei cereri de confirmare a opţiunii".

Referinţe bibliografice:

1. Arseni Al. Drept Constituţional şi instituţii politice. Ed. a 3-a, actualizată şi restructurată. Vol.1. – Chişinău: CEP USM, 2021, p.41. ISBN 978-9975-149-39-6. Cârnaţ T. Drept constituţional şi instituţii politice. Chişinău: S.n., 2020 (Tipogr. „Print-Caro"). ISBN 978-9975-56-712-1. Partea I, p.333.
2. Ex.: Arseni Al. Drept constituţional, p.268; Cârnaţ T. Drept constituţional, p.334.
3. Drăganu T. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar. Vol.4. – Cluj Napoca, 2000, p.131.
4. Deleanu I. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat. Vol.2. - Bucureşti: Europa Nova, 1996, p.24; Drăganu T. Drept constituţional, p.131. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituţional şi instituţii politice. Ediţia a 14-a. Vol.1. – Bucureşti: Actami, 2014, p.156.
5. Arseni Al. Drept constituţional, p.270; Popa V. Tratat de drept constituţional şi instituţii politice. Ed. a 2-a. rev. şi ad. – Chişinău: S.a., 2021 (Notograf Prim SRL), p.466.
6. Deleanu I. Drept constituţional, p.24.
7. Drăganu T. Drept constituţional, p.135.
8. Deleanu Ion. Drept constituţional, p.253.
9. Ibidem, p.25.
10. Constituţia Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29 martie 2016, art.nr.140.
11. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituţional, p.148.
12. Cârnaţ T. Drept constituţional, p.335.
13. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituţional, p.151.
14. Deleanu I. Drept constituţional, p.27.
15. Arseni Al. Drept constituţional, p.270.
16. Cârnaţ T. Drept constituţional, p.384.
17. Arseni Al., Bounegru S. Natura juridică a cetăţeniei europene – concepţii doctrinare. În: *Legea şi Viaţa*, februarie 2020, p.4-7.
18. Deleanu I. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat, vol.II, p.25-26.
19. Ibidem, p.26.
20. Ibidem, p.26; Popa V. Tratat de drept constituţional, p.478.
21. Ibidem, p.26.
22. Drăganu T. Natura juridică a cetăţeniei // Studia Universitatis Babeş-Bolyai, 1968.

23. Deleanu I. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat, vol.II, p.26-27.
24. Ibidem, p.27.
25. Ibidem, p.27.
26. Ibidem, p.27.
27. Ibidem, p.27-28.
28. Muraru I. Drept constituţional şi instituţii politice, p.156.
29. Cârnaţ T. Drept constituţional, p.335.
30. Arseni Al., Bounegru S. Natura juridică a cetăţeniei europene – concepţii doctrinare. În: *Legea şi Viaţa*, februarie 2020, p.9.
31. Arseni Al. Drept constituţional, p.270.
32. Cârnaţ T. Drept constituţional, p.337.
33. Vrabie G. Organizarea politico-statală a României. Drept constituţional şi instituţii politice. Vol.2. – Iaşi: Editura „Ştefan Procop", 1999, p.419.
34. Legea cetăţeniei Republicii Moldova nr.1024-XIV din 02.06.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.98-101 din 10.08.2000.
35. Arseni Al., Suholitco L. Cetăţenia – o nouă viziune şi reglementare europeană. - Chişinău: Litera (Combinatul Poligrafic), 2002, p.48-49.
36. Arseni Al. Drept constituţional p.294.
37. Drăganu T. Drept constituţional, p.295.
38. Arseni Al. Drept constituţional, p.296.

DREPTURILE OMULUI IN CONTEXTUL ACTUAL

HUMAN RIGHTS IN THE CURRENT CONTEXT

DOBOŞ Georgiana,
Doctorandă, USM

CZU: 341.231.14:342.72/.73:343.21/.23

Summary

In this article I chose to speak about the human rights which are being trampled on all over the world. At the end of this article I would like to make known a case which astonished everybody, being one of the biggest failures of Romanian Justice. It is about the Tundrea case, the man who stood behind bars for over a decade, altough being inocent.

If we look around us, in the enviroments in which we conduct our daily activities, when we leave the house, regardless of the destination, being that to work, to school, to Church etc and while looking around we ask ourselves: What do we see? And by what are we surrounded? We will arrive to the conclusion that we are surrounded by rights: the right to live, to health care, the right to learn, to defend yourself, the right to believe and follow any religion, to work, the right to freedom, the right to mental and physical integrity, the right to information, all of them being mentioned in the Constitution at Chapter II Fundamental Rights and Liberties.

We are also surrounded by liberties: Individual liberty, liberty of conscience and the freedom of speech, the last being restricted to a certain amount along with the right to freely express your toughts, beliefs and opinions which should have been sacred, unfortunately we can no longer benefit from them as they are being restricted due to this virus called Covid-19.

Keywords*: human rights, the Țundrea case, The Constitution of Romania, rights, Covid-19*

Calea spre adevăr, destin umbrit de nedreptate.
Cine? Și de ce, ne ia dreptul la libertate?
Oare, suntem atât de nesemnificativi pentru societate?

Împrumutată din Germania, noţiunea „drepturi fundamentale” a devenit operatorie începând din momentul în care drepturile omului au început să fie protejate juridic prin reglementarea lor constituţională. Mult timp, în Franţa, această funcţie de protecţie era asumată prin lege, care consacra ceea ce se numea „libertăţile publice”.

Conceput de Școală modernă a dreptului natural, grație moștenirii filosofice a stoicismului, creștinismului, apoi a nominalismului, „drepturile omului”, considerate naturale prin metafizica subiectivistă a Luminilor și proclamate ca atare de Declaraţia de la 1789, declaraţia drepturilor omului și ale cetăţeanului (în franceză Déclaration des Droits de l’Homme et du Citoyen) este carta fundamentală prin care la data de 26 august 1789 au fost puse, în Franţa, bazele democraţiei moderne,

adoptat de către Adunarea Constituantă, a influenţat toate instituţiile politico-juridice europene de-a lungul timpului.

Declaraţia cuprinde un preambul şi 17 articole, care combină dispoziţiile privind drepturile a trei categorii de persoane: „drepturile oamenilor" (francezi, străini sau inamici) - articolele 1, 2, 3, 4, 7, 9 şi 10, „drepturi ale cetăţenilor" (cetăţeni francezi), care reamintesc şi întăresc libertăţile civile - articolele 6 şi 14 şi „drepturi ale societăţii" (naţiunea franceză), care sunt componente constituţionale - articolele 13, 15 şi 16.

Drepturile omului au fost introduse în Franţa în dreptul pozitiv sub denumirea de „libertăţile publice"; această cedează din ce în ce mai mult teren, după câţiva ani, unei alte denumiri, aceea de „drepturi fundamentale". Această revoluţie terminologică reflectă trecerea de la statul legal la statul de drept: de-a lungul secolului al XlX-lea până la cel de-al Doilea Război Mondial, legea era aceea care asigura, sub sancţiunea judecătorului ordinar, rolul de sanctuar al libertăţilor publice împotriva atingerilor susceptibile de a emana de la autorităţi; ulterior, Constituţia şi convenţiile internaţionale privind drepturile fundamentale sunt cele care îşi asumă aceeaşi funcţie de protecţie cu ajutorul jurisdicţiilor constituţionale şi supranaţionale împotriva încălcărilor autorităţilor legislative, chiar constituţionale.

Germania, impune astfel vocabularul său în folosirea tematicii drepturilor omului, prin expresia „drepturi fundamentale",folosită expres în Legea fundamentală din 1949 şi importată ulterior în Franţa.

Introducerea în Franţa a expresiei „drepturi fundamentale" datează din anul 1970. Dreptul pozitiv rămâne în schimb fidel terminologiei tradiţionale, aceea de „libertăţi publice" sau de „drepturi ale omului".

Noţiunea de drepturi fundamentale are două accepţiuni fundamentale. Ea desemnează, mai întâi, pe plan substanţial, drepturile şi libertăţile ce aparţin individului, care formează primatul ontologic al fiinţei umane în societate şi în grupul din care face parte. Pe plan formal apoi, drepturile fundamentale sunt drepturi şi libertăţi care se impun puterii legislative, executive şi jurisdicţionale, pentru că ele sunt protejate de constituţia statului şi tratatele la care acesta este parte. Drepturile fundamentale au cunoscut o evoluţie ascendentă, putându-se vorbi de adevărate generaţii de drepturi.

Expresia „drepturi economice, sociale şi culturale" aparţine dreptului internaţional. Ea desemnează drepturile protejate prin unul dintre cele două Pacte ONU din 1966.

Drepturile *economice*, nodul dur al acestora, reprezentate de dreptul de proprietate şi libertatea profesională, au fost consacrate destul de devreme prin instrumente interne, al căror scop era de a proteja drepturile civile şi politice. Ele se leagă astfel de ideologia liberală şi individualistă pe care o cuprind primele declaraţii, cea americană din 1776 şi cea franceză de la 1789, în aceasta din urmă, dreptul de proprietate figurează ca „inalienabil şi sacru".

În ceea ce privește drepturile *sociale*, a căror finalitate este de a proteja muncitorul și de a aduce o mai mare protecție socială, formează ceea ce se cheamă a „doua generație" de drepturi. Ele își au originea în revoluția industrială.

Cu privire la drepturile *culturale*, cele care au fost consacrate prin Pactul de la 1966, acestea cuprind mai ales dreptul la educație, dreptul de a participa la viața culturală, dreptul de a beneficia de progresul științific, dreptul la protecția proprietății literare și artistice.

Drepturile omului sunt protejate ca drepturi legale de legile naționale și internaționale. Aceste legi au fost elaborate după al Doilea Război Mondial, culminând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite, la Paris în 1948.

Drepturile omului sunt calcate in picioare ori unde ai privi, în intreaga lume.

Dacă privim în spațiul natural, în mediile în care ne desfășurăm activitățile cotidiene, atunci când plecăm de acasă, spre diferite puncte, la serviciu, la școală, la biserica, etc. și ne punem întrebare, când ne uităm în jurul nostru: Ce observăm? Și de ce suntem înconjurați? vom ajunge la concluzia, că suntem înprejmuiți doar de drepturi: dreptul la viață, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la învățătură, dreptul la apărare, dreptul la religie, drepul la muncă, dreptul la libertate și la integritatea fizică și psihica drepul la informație, prevazute de altfel și în Constitutia Romaniei la Titlul II. Drepturile, libertatile și îndatoririle fundamentale în cap. II la Drepturile și libertățile fundamentale, dar și de libertăți: libertatea individuală, a conștiinei, de exprimare, care cea din urmă, este foarte accentuată, în situatia actuala, libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile și din păcate nu mai putem beneficia de aceste drepturi, deoarece ele ne sunt îngrădite și modificate în mare măsură de acest virsus numit Covid-19.

Raportul anual al Amnesty International dezvăluie o imagine întunecată: în contextul pandemiei de coronavirus, drepturile omului sunt luate în batjocoră.

În multe părți ale lumii, criza Covid-19 a accentuat inegalitatea, discriminarea și opresiunea. Organizația pentru drepturile omului atrage atenția că au avut de suferit mai ales grupurile sensibile, precum persoanele cu boli cronice, refugiații, angajații din sectorul medical, minoritățile, precum și femeile și fetele.

"Milioane de oameni au suferit în ultimul an masiv din cauza pandemiei și a urmărilor acesteia, fără ca guvernele din lumea întreagă să le protejeze drepturile fundamentale", a afirmat șeful AI Germania, Markus N. Beeko. "Numeroase țări au abuzat de criza coronavirus pentru a anula și mai mult principiile statului de drept și a limitat și mai puternic drepturile civice sau nu i-au protejat suficient pe cei aflați în grupe speciale de risc și pe angajații din sistemul medical."

Raportul A.I. mai constată în numeroase regiuni sporirea cazurilor de violență domestică, victime fiind preponderent persoanele de sex feminin. Pentru femei, dar și pentru persoane homosexuale și transsexuale, multe oferte de ajutor nu ar

mai fi fost disponibile. În cel puţin 24 de ţări, Amnesty a documentat cazuri cu "acuzaţii credibile" de arestare a unor persoane din cauza orientării sau identităţii lor sexuale - o creştere de 16% faţă de anul precedent.

Epidemia de Covid-19 a obligat Statele să adopte măsuri pentru combaterea efectelor acesteia, unele mai drastice, altele mai relaxate, în funcţie de modul în care Guvernele s-au raportat la problemele de ordin sanitar, economic sau social.

Toate aceste măsuri însă au avut ca efect comun restricţionarea anumitor drepturi şi libertăţi individuale, astfel cum sunt ele garantate prin Convenţiile internaţionale, în special Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. În România, Decretul nr 195/16.03.2020 privind instituirea stării de urgenţă, prelungit prin Decretul nr. 240 din 14.04.2020 a instaurat restrângerea graduală a unor drepturi fundamentale cum ar fi : libera circulaţie, dreptul la viaţă intimă, familială şi privată, inviolabilitatea domiciliului, dreptul la învăţătură, la libertatea întrunirilor, dreptul de proprietate privată, liberatea economică şi altele asemenea. La nivel individual, implementarea acestor măsuri trebuie să genereze o reflecţie asupra echilibrului dintre drepturile şi libertăţile individuale şi interesele sociale menite a proteja populaţia. De altfel, putem vedea zilnic în diverse colţuri ale lumii (SUA, Germania, Austria, Franţa) reacţii ale oamenilor generate de nevoia de protejare a drepturilor şi libertăţilor individuale în faţa restricţiilor implementate de state.

O menţiune specială priveşte libertatea de exprimare şi informare. Astfel, Consilul Europei subliniază importanţa jurnaliştilor profesionişti şi rolul acestora în transmiterea de informaţii prompte, din surse credibile. Forul european avertizează însă că în preluarea informaţiilor, jurnaliţtii nu se pot baza doar pe comunicările oficiale, întrucât aceasta ar putea conduce la cenzură şi la înlăturarea îngrijorărilor legitime. Media, profesioniştii în domeniul medical, societata civilă şi publicul larg trebuie să fie capabili să critice autorităţile şi să analizeze modul lor de răspuns la criză. Orice restricţie cu privire la un anumit subiect, închiderea surselor de media sau blocarea accesului la anumite platforme de comunicare online impune o analiză aprofundată şi nu poate fi justificată decât în cazuri excepţionale.

Plecând de la ideea comună pe care o regăsim la capitolul II, atât în Constituţia României cât şi în Constituţia Republicii Moldova, referitoare la drepturile şi libertăţile fundamentale regăsite în articolele 22 implicit 24, unde ne este prezentat ca fiind garantat dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică, faptul că nimeni nu poate fi supus torturii şi nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant sau că pedeapsa cu moartea este interzisă. Aş vrea să va fac cunoscut un caz care a uluit o lume întreagă, deoarece a fost una dintre cele mai mari gafe a justiţiei din România. Este vorba de cazul Ţundrea, omul care a stat după gratii peste un deceniu, deşi era nevinovat. Bărbatul a fost condamnat pentru că ar fi violat, infracţiune, găsită în codul penal al României, partea specială, art.218 şi ucis, art.188 intitulată, omorul, o fată de treisprezece ani. Când, într-un târziu, s-a aflat adevărul, omul a murit. Nu a mai apucat să se bucure de libertate, dar a rămas în istoria justiţiei. Cazul său este considerat cea mai mare greşeală judiciară după 89.

Țundrea acel om nevinovat care a stat doisprezece ani în închisoare, pentru o crimă pe care nu comisese. Până la urmă, un procuror a descoperit adevărul, iar Țundrea a fost eliberat din penitenciar. În data de 16 iunie 1992, Mioara Gherasie, o fată în vârstă de treisprezece ani, din localitatea gorjeană Pojogeni, a fost găsită moartă pe malul unui pârâu din localitate. Minora avea capul spart cu o piatră, iar medicii legiști au constatat că fusese violată. Marcel Țundrea, vecinul victimei, a fost arestat și ulterior, trimis în judecată, în urma anchetei care a fost condusă de procurorul Ion Diaconescu, de la Parchetul de pe lângă Tribunalul Gorj unde instanțele de judecată l-au găsit vinovat, iar Țundrea a fost condamnat la douăzeci și patru de ani de închisoare pentru această faptă oribilă. După doisprezece ani Țundrea nu s-a dat bătut și a continuat să trimită, din spatele gratiilor, numeroase memorii și cereri de revizuire a dosarului său. Doisprezece ani mai târziu, procurorul Emil Moța află versiunea lui Țundrea cu privire la crima de care a fost acuzat și a dat curs uneia dintre cererile lui Țundrea, prin care cerea să se efectueze testul ADN. De menționat este că în România, testul ADN s-a putut efectua în mod oficial după anul 2002. Procurorul a dispus deschiderea dosarului și administrarea acestei probe. Astfel, în dosarul crimei se găseau anumite probe, printre care și un tampon cu secreții vaginale recoltate din trupul victimei în momentul efectuării necropsiei. Acestea au fost trimise la Institutulde Medicină Legală „Mina Minovici“ din București, care a constatat prezența a două tipuri de ADN, cel al minorei și cel al violatorului. Anchetatorul a dispus deshumarea cadavrului pentru a se lua probe în vederea stabilirii cu exactitate a ADN-ului victimei. Celălalt tip de ADN descoperit nu a corespuns cu cel al lui Marcel Țundrea și, astfel, a fost descoperită una din cele mai mari gafe judiciare din România. Țundrea a fost eliberat din închisoare în anul 2004, dar după trei ani a murit în urma unei afecțiuni pulmonare pe care ar fi căpătat-o în spatele gratiilor. Adevăratul criminal, a fost condamnat după 20 de ani, oamenii legii au extins investigațiile și au constatat că ADN-ul îi aparține lui Gheorghe Avram, cel care fusese ultimul om care văzuse victima în viață și se afla și el în cercul de suspecți din momentul comiterii crimei. Cercetările în cazul crimei din anul 1992 au fost reluate, dar dosarul a fost preluat de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Gheorghe Avram a fost trimis în judecată în anul 2011, după aproape 20 de ani de la comiterea crimei. După un an, acesta a fost condamnat la 25 de ani din închisoare. O nouă crimă comisă de criminalul lăsat liber, incompetența procurorului Ion Diaconescu care a investigat crima din anul 1992 avea să coste încă o viață suprimată de criminalul Gheorghe Avram, care ar fi trebuit să se afle în spatele gratiilor. În lun a ianuarie 1995 a avut loc o altă crimă în Pojogeni. Mircea Călescu lucra la Bârsești și abia ce-și luase salariul și mai primise o sumă pentru a le-o da unor colege de serviciu. Nu a trecut mult timp și Avram l-a așteptat pe Mircea Călescu acasă și l-a lovit cu parul în cap atât de puternic încât i-a storcit capul. Ucigașul a fost dat de gol de o bancnotă de 10 lei pe care a fost identificată o serie care coincidea cu cea de pe banii furați. Avram a fost eliberat în anul 2009, deși mai avea un rest de executat din pedeapsă.

Din păcate în ziua de astăzi, asistăm la tot mai multe erori judiciare, din care observăm că simţul responsabilităţii ne este tot mai străin, nu îşi mai asumă nimeni răspunderea pentru greşelile comise. Sunt infracţiuni, cum este cazul lui Ţundrea, unde există persoane vinovate care scapă nepedepsite, rezultând ulterior şi lezarea victimelor infractiunii. Din păcate în unele cazuri dreptul la un proces echitabil ţine de o lume paralelă, neatină, poate de unii. Într-adevăr acest drept este nou în formularea sa, dar el nu este nou în existenţa sa. Sub această denumire, aşa cum rezultă din cercetarea bibliografică efectuată, este înscris pentru prima dată expressis verbis în Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, prin intrarea în vigoare a Anexei la Protocolul nr.11 adiţional la Convenţie, care a inserat ca titlu al art.6 "Orice persoană are dreptul de a-i fi examinată cauza în mod echitabil, public şi într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent şi imparţial, stabilit prin lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptată împotriva sa".

Referinţe Bibliografice:

1. Noul Cod Penal, Noul Cod de Procedură Penală: Editura Hamangiu, 2016.
2. Constituţia României şi legislaţia conexă: Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2014.
3. Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. nr. 140 din 29.03.2016.
4. Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950.

Resurse Web:

1. Drepturi fundamentale. Legea de la A la Z. [citat 12.01.2022]. Disponibil: https://legeaz.net/dictionar-juridic/drepturi-fundamentale
2. Impactul negativ al crizei coronavirus asupra drepturilor omului. [citat 12.01.2022]. Disponibil: https://www.dw.com/ro/impactul-negativ-al-crizei-coronavirus-asupra-drepturilor-omului/a-57117475
3. Parlamentul Republicii Moldova. [citat 12.01.2022]. Disponibil: https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx
4. ŢUNDREA, cel mai nedrept caz din istoria justiţiei din România: În timp ce nevinovatul a stat în puşcărie 12 ani, ADEVĂRATUL criminal va fi eliberat după 5 ani de închisoare. Mediafax.ro [citat 12.01.2022]. Disponibil: https://www.mediafax.ro/social/tundrea-cel-mai-nedrept-caz-din-istoria-justitiei-in-romania-in-timp-ce-nevinovatul-a-stat-in-puscarie-12-ani-adevaratul-criminal-va-fi-eliberat-dupa-cinci-ani-de-inchisoare-16734366

ROLUL RESURSELOR DIGITALE ÎN DOMENIUL ACHIZIȚIILOR PUBLICE

THE ROLE OF DIGITAL RESOURSES IN THE FIELD OF PUBLIC PROCURMENT

DONI Corneliu,
doctorand, USM

CZU: 347.44:336.25:004

Summary

The digital resources are very much used in the field of public procurements in the Republic of Moldova. The main resource is the online Registry of Public Procurement MTender which allows the entire organization of the public procurement procedures online. It enhances the accessibility to the public procurements, especially for the foreign economic operators. As we it is useful for the society which is interested in monitoring public procurements. Other digital sources are the platform of the National Complaint Settlement Agency, which allows the submission of the complaints electronically, but as well organizes the online hearings. The Public Procurement Agency uses a series of digital tools among which are the Buletiul Achizitiilor Publice and the black list of economic operators. Other useful resources are electronic advanced qualified signature, the State Tax Service website with information about the companies, the websites of the national courts and of the Competition Council. All these digital resources are important for the contracting authority and other participants in public procurements. As lege ferenda, the authors propose to create a mechanism to integrate all the data from other sources to MTender which would allow a much more systematic verification of the economic operators in public procurement procedures.

Keywords: *public procurement, digital resources, foreign economic operators, MTender, Msign*

Achiziţiile publice au drept scop asigurarea autorităţilor contractante cu necesităţi de bunuri, servicii şi lucrări la un cost şi în condiţii cât mai avantajoase. Întru atingerea acestui scop foarte important, la realizarea achiziţiilor publice se urmăreşte ca să fie oferit acces la un număr cît mai mare de operatori economici, or concurenţa sănătoasă asigură o competiţie între oferte care duce la scăderea preţului. În aceste circumstanţe resursele digitale au un rol deosebit de a facilita legătura dintre operatorii economici, procedurile de achiziţii publice şi autorităţile contractante. În această lucrare voi analiza rolul acestor resurse şi modul în care ele sunt utilizate în Republica Moldova.

Cel mai semnificativ instrument digital în domeniul achiziţiilor publice în Republica Moldova este Sistemului Informaţional Automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice” MTender (în continuare “MTender”). Lucrul asupra MTender s-a iniţiat odată cu Hotărîrea Guvernului Nr. 355 din 08.05.2009 cu privire la

aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului Informaţional Automatizat "Registrul de stat al achiziţiilor publice" [1], iar apoi a fost lansat în regim pilot prin Ordinul Ministerului Finanţelor Nr. 103 din 03.09.2012, cu privire la lansarea in regim pilot a Sistemului Informaţional Automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" [2].

Aplicarea pe larg a MTender a început o dată cu implementarea Hotărârii de Guvern Nr. 705 din 11.07.2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" (MTender) [3] şi Hotărîrea de Guvern Nr. 986 din 10.10.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de ţinere a Registrului de stat al achiziţiilor publice format de Sistemul informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" (MTender) [4].

MTender este un sistem digital de achiziţii publice care este format din o Unitate Centrală de Date de tip deschis, portalul web - https://mtender.gov.md/ şi mai multe platforme acreditate din sectorul privat care permit accesul la licitaţii pentru utilizatori: autorităţile contractante şi operatorii economici. La moment la MTender sunt conectate 5 platforme şi anume: https://e-licitatie.md/ ; https://achizitii.md/ro/ ; https://yptender.md/ ; https://www.lunaritsolutions.com/ ; https://ebs-integrator.com/ . Prin intermediul acestor platforme autorităţile contractante pot iniţia şi derula proceduri de achiziţii publice, iar operatorii economici pot depune oferte semnate cu semnătură electronică. Mai mult, în conformitate cu Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice, autorităţile contractante sunt obligate să desfăşoare licitaţiile şi cererile ofertelor de preţuri prin MTender.

MTender asigură un acces foarte uşor al operatorilor economici la procedurile de achiziţii publice. Platformele de acces oferă posibilitatea de abonare la achiziţiile publice în baza CPV (Vocabularul comun privind achiziţiile publice), căutarea achiziţiilor în baza mai multor criterii şi primirea notificărilor în legătură cu diverse aspecte ale procedurilor de achiziţii publice. Într-un asemenea mod este facilitat accesul operatorilor economici la achiziţiile publice. În special aceste mecanisme sunt utile şi foarte importante pentru operatorii economici străini care nu se pot deplasa la sediul autorităţii contractante pentru a face cunoştinţă cu documentaţia de atribuire şi pentru a depune oferte. Astfel, MTender asigură o participare foarte largă la achiziţiile publice şi o concurenţă sănătoasă între operatorii economici.

Deşi MTender are doar 3 ani acesta a ajuns a fi utilizat pe larg de către autorităţile contractante şi operatorii economici atât locali, cât şi cei străini. Este remarcabil faptul că la procedurile de achiziţii publice locale au început a participa pe larg operatorii economici străini care ofertă bunurile/serviciile/lucrările solicitate fără intermediari. În acest mod se exclude intermedierea operatorilor economici locali care de obicei implică costuri adiţionale nejustificate.

Aici pot fi remarcate procedura de achiziţie cu Nr. MD-1614258987702 din 27 februarie 2021 organizată de către Primăria municipiului Chişinău pentru achiziţia de *Autobuze categoria M3 pentru Î.M. "Parcul Urban de Autobuze"* unde au fost

depuse 6 oferte fie în totalitate de către operatori economici străini fie în asociere cu operatori economici locali [8]. Un al exemplu ar fi procedura de achiziţie publică cu Nr. MD-1619699719304 din 29 aprilie 2021 organizată de către Agenţia Servicii Publice pentru achiziţia de "*Blanchete cu tehnologii de personalizare pentru actele de identitate din sistemul naţional de paşapoarte, permise de conducere şi certificate de înmatriculare*" unde au fost depuse 3 oferte fie în totalitate de către operatori economici străini fie în asociere cu operatori economici locali [9].

Pe lângă facilitarea accesului la achiziţiile publice pentru operatorii economici, MTender asigură şi un nivel de transparenţă mai înalt pentru societate. Astfel, actualmente orice persoană poate accesa cu uşurinţă toate documentele din MTender pentru a se informa complet despre procedurile de achiziţii publice. În acest mod cetăţenii pot să verifice dacă operatorul economic realizează în mod corespunzător obligaţiunile sale contractuale în conformitate cu oferta depusă la procedura de achiziţie în baza căreia s-a încheiat contractul cu autoritatea contractantă.

Pentru societatea civilă faptul că MTender este format dintr-o Unitate Centrală de Date de tip deschis permite utilizarea datelor respective pentru crearea instrumentelor mai complexe de monitorizare a achiziţiilor publice cum ar fi https://revizia.md/ro/ şi https://openmoney.md/.

Pe lângă MTender, sunt o multitudine de alte instrumente legate de achiziţiile publice sau chiar din alte domenii însă care au un rol deosebit pentru achiziţiile publice.

Astfel, un rol important în acest domeniul îl are Agenţia Naţională pentru Soluţionarea Contestaţiilor (în continuare "ANSC"), scopul căreia poate fi dedus din însăşi denumirea ei şi anume soluţionarea contestaţiilor în domeniul achiziţiilor publice. Printre instrumentele digitale utilizate de către ANSC se numără publicarea tuturor deciziilor, a cauzelor aflate în examinare, inclusiv cu motoare de căutare: https://ansc.md/ro/contestatii/2021; https://ansc.md/ro/content/decizii-2021. Totodată contestaţiile pot fi depuse direct pe site-ul ANSC - https://ansc.md/ro/depunere_contestatie fără a fi necesară circulaţia pe hârtie a documentelor.

Iar mai nou, o dată cu pandemia COVID-19, şedinţele de examinare a contestaţiilor la ANSC sunt realizate pe ZOOM. Acesta, pe lângă faptul că permite reducerea riscului de infectare cu COVID-19 a participanţilor, facilitează participarea la şedinţe prin eliminarea timpului şi costurilor necesare pentru reprezentanţii operatorilor economici şi autorităţilor contractante să se prezinte fizic la sediul ANSC. În acest mod, resursele digitale utilizate de către ANSC uşurează accesul operatorilor economici la procedura de contestare dar şi permite studierea sistematică a practicii ANSC.

Un alt instrument de transparenţă digitală în achiziţiile publice este Buletinul achiziţiilor publice (în continuare "BAP") care în conformitate cu art. 10 din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice este editat de către Agenţia Achiziţii Publice. BAP este publicat în mod electronic pe pagina web a Agenţiei Achiziţii Publice la adresa: https://tender.gov.md/ro/bap. În BAP sunt publicate anunţurile de atri-

buire, anunţuri de modificare sau anulare a procedurilor precum şi alte anunţuri ale autorităţilor contractante. Astfel, toate aceste documente importante atît pentru operatorii economici, cât şi pentru societate care are dreptul la informare, sunt uşor accesibile online fără a fi necesară solicitarea lor individuală.

O altă componentă utilă a achiziţiilor publice este semnătura electronică. Astfel, în conformitate cu art. 33 alin. (14) lit. i) din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice, "pe ofertele electronice este aplicată semnătura electronica" [5]. Iar Regulamentul privind modul de ţinere a Registrului de stat al achiziţiilor publice format de Sistemul informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" (MTender) impune cerinţa utilizării semnăturii electronice avansate calificate: ". Mijloacele de protecţie criptografică a informaţiei, inclusiv mijloacele de semnătură electronică utilizate pentru funcţionare, trebuie să respecte pe deplin cerinţele naţionale în domeniul protecţiei criptografice a informaţiei şi utilizării semnăturii electronice. [...]. Depunerea ofertei finale este precedată în mod obligatoriu de semnarea electronică şi criptarea acesteia. [...]. Toate documentele ofertelor încărcate, precum şi contractele rezultate în urma procedurii de achiziţie urmează a fi semnate digital, utilizînd semnătura electronică avansată calificată." [4].

Astfel, operatorii economici au posibilitatea, dar şi obligaţia utilizării documentelor electronice şi a semnăturii electronice în procesul de elaborare şi depunere a ofertelor. În acest mod se reduce din necesitatea circulaţiei pe hârtie a documentelor.

Deseori operatorii economici pregătesc un set comun de documente de calificare semnate electronic la care adaugă doar oferta pentru fiecare procedură de achiziţie în parte. Totuşi, o problemă rămâne pentru operatorii economici străini care nu pot utiliza semnătura electronica avansată calificată moldovenească. Această problemă a fost abordată pe larg în cadrul lucrării "Signing tender offer with an unrecognized electronic signature in the home-State of contracting authority" de către Băieşu Aurel şi Doni Corneliu.

Aici remarcăm că la momentul actual prin Legea Nr. 91/2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic în conformitate cu art. 6 nu sunt recunoscute semnăturile electronice avansate calificate emise în alte State [7]. Totuşi această problemă este parţial remediată prin ultima modificare legislativă care prevede recunoaşterea semnăturilor electronic avansate calificate emise în Uniunea Europeană. Însă înainte de aceasta urmează a fi elaborat mecanismul de recunoaştere a semnăturilor electronice calificate utilizând „un certificat calificat al cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere dintr-un stat membru al UE". Nu cunoaştem cât de repede se va implementa acest mecanism pentru semnăturile electronice din UE, însă rămân şi alte State cu care Republica Moldova are relaţii strânse de colaborare şi pentru care urmează de găsit soluţii pentru a fi recunoscute semnăturile electronice.

De rând cu instrumentele digitale utile descrise, un rol important au şi cele utilizate de către autorităţile contractante în procesul de verificare a documentelor

ofertei. Astfel, în conformitate cu art. 19 alin. (3) din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice există o serie de situaţii în prezenţa cărora un operator economic trebuie să fie exclus din procedura de atribuire a contractului de achiziţii publice. Întru verificarea acestor circumstanţe autorităţile contractante pot să apeleze la o serie de instrumente digitale.

Astfel, pentru a verifica dacă operatorul economic are restanţe la plata impozitelor, taxelor şi contribuţiilor de asigurări sociale, sau dacă se află în procedura de insolvabilitate, autoritatea contractantă poate accesa serviciul "Despre contribuabil" disponibil pe internet şi care este pus la dispoziţie de către Serviciul Fiscal de Stat: https://sfs.md/ro/services-online/route.taxpayer_information.

Pentru verificarea dacă operatorul economic a încheiat cu alţi operatori economici acorduri care vizează denaturarea concurenţei se verifică site-ul Consiliului Concurenţei care este abilitat cu constatarea încălcărilor în domeniul concurenţei şi care publică deciziile emise în acest sens: https://competition.md/decizii.php?l=ro&idc=64&t=/Transparenta/Decizii.

În ceea ce priveşte condamnările instanţelor de judecată în domeniul eticii profesionale, prezentarea informaţiilor false, încălcarea obligaţiilor în domeniul mediului, muncii şi asigurărilor sociale, este absolut indispensabil Portalul Naţional al Instanţelor de Judecată: https://instante.justice.md/.

Nu în ultimul rând, faptul aflării operatorului economic în lista de interdicţie poate fi verificat în compartimentul respectiv de pe site-ul Agenţiei Achiziţii Publice: https://tender.gov.md/ro/lista-de-interdictie.

Toate aceste instrumente digitale asigură autorităţile contractante în mod foarte operativ şi uşor cu informaţia necesară despre operatorul economic examinat. În lipsa acestor instrumente autorităţile contractante ar fi puse în situaţia de a depune un efort colosal întru verificarea fiecărui operator economic realizând un adevărat *due diligence* care consumă mult timp şi resurse. Astfel, vedem că resursele digitale disponibile sunt de mare ajutor pentru autorităţile contractante în procesul de evaluare a ofertelor depuse la achiziţiile publice.

Cu toate acestea considerăm că resursele digitale disponibile nu sunt mereu suficiente, iar procedura de căutare a informaţiei poate consuma timp, dar şi necesită o pregătire juridică specială. Iată de ce, consider a fi necesară crearea unei baze de date integrate a operatorilor economici care să fie conectată cu MTender şi să nu admită depunerea ofertelor de către operatorii economici care nu sunt eligibili. Un asemenea mecanism ar reduce din lucrul manual care ar trebui să îl facă de fiecare dată autorităţile contractante în legătură cu fiecare procedură de achiziţie şi cu fiecare operator economic.

Conform conceptului propus, platforma MTender nu ar permite operatorilor economici care se află în situaţiile prevăzute la art. 19 din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice să depună oferte şi să participe la achiziţiile publice. Astfel, acceptarea unei oferte de MTender s-ar echivala cu prezumţia că ofertantul nu se află în situaţiile ce condiţionează excluderea de la achiziţiile publice. Această îmbunătăţire

a MTender ar putea fi realizată prin crearea unui departament în cadrul Agenţiei Achiziţii Publice responsabil de colectarea centralizată a datelor despre operatorii economici, dar şi colectarea informaţiilor despre operatorii economici cu ajutor resurselor digitale şi sistematizarea lor. În acest mod s-ar asigura o aplicare mai consecventă a art. 19 din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice care de multe ori este încălcat întrucât autorităţile contractante nu verifică situaţiile respective.

În cazul operatorilor economici străini instrumentele digitale au un rol colosal. Or, în lipsa lor, procedura de verificare a corectitudinii documentelor depuse de către străini ar implica eforturi şi costuri exagerate: autoritatea contractantă ar trebui să se adreseze la Ministerul Justiţiei care ar transmite solicitarea la Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene care la rândul său transmite solicitarea către Ambasada responsabilă de Statul gazdă a operatorului economic străin, care transmite mai departe către Ministerul Afacerilor Externe din Statul gazdă şi ultima transmite solicitarea către autoritatea publică care deţine informaţia necesară sau către o altă instituţie/organ intermediar. Iar răspunsul la solicitare ar urma să parcurgă acelaşi traseu.

Întru evitarea procedurilor birocratice, Formularul standard al Documentului unic de achiziţii european (DUAE), aprobat prin Ordinul Ministrului Finanţelor nr.72/2020 publica la 30.06.2020 în Monitorul Oficial nr. 159, art. 577 include şi cerinţa privind prezentarea referinţelor la adresa de internet unde sunt disponibile gratuit informaţiile/documentele necesare pentru calificarea operatorului economic. Astfel, autoritatea contractantă, în loc să parcurgă procedura complicată descrisă *supra*, poate să verifice aceste informaţii pe internet.

În concluzie, resursele digitale au o importanţă crucială pentru achiziţiile publice în special în contextul achiziţiilor publice cu elemente de extraneitate. Acestea facilitează participarea pe larg a operatorilor economici inclusiv la achiziţiile publice, asigură un înalt nivel de transparenţă şi un acces uşor la toate documentele şi informaţiile din domeniu. Astăzi este imposibil să ne imaginăm achiziţiile publice fără de resursele digitale.

Deşi domeniul achiziţiilor publice în Republica Moldova la moment este la un înalt nivel de digitalizare, există încă loc pentru noi unelte şi îmbunătăţiri. Printre acestea se numără recunoaşterea semnăturilor a mai multor State. Totodată propunem a fi realizată o îmbunătăţire a MTender prin care s-ar filtra operatorii economici care se află în situaţiile descrise la art. 19 alin. (3) din Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice.

Referinţe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului Nr. 355 din 08.05.2009 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului Informaţional Automatizat "Registrul de stat al achiziţiilor publice". În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 15.05.2009, nr. 92-93, art. 407.

2. Ordinul Ministerului Finanţelor Nr. 103 din 03.09.2012, cu privire la lansarea in regim pilot a Sistemului Informaţional Automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 28.09.2012, nr.205-207, art. 1133.
3. Hotărâea de Guvern Nr. 705 din 11.07.2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice” (MTender). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320, art. 847.
4. Hotărîrea de Guvern Nr. 986 din 10.10.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de ţinere a Registrului de stat al achiziţiilor publice format de Sistemul informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice” (MTender). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.10.2018, nr. 396-397, art. 102.
5. Legea Nr. 131/2015 privind achiziţiile publice publicată la 31.07.2015 în Monitorul Oficial Nr. 197-205 art. 402 și republicată în temeiul art. II alin. (3) lit. b) al Legii Nr. 169 din 26 iulie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.321-332, art.527.
6. Băieșu A., Doni C., Signing tender offer with an unrecognized electronic signature in the home-State of contracting authority. În: *Prima Conferinţă Ştiinţifică şi Practică Internaţională “Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development”*, 18-19 noiembrie, 2021, Geneva, Elveţia, pp. 365-372. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://interconf.top/documents/2021.11.18-19.pdf
7. Legea Nr. 91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.07.2014, nr. 174-177, art. 397.
8. Procedura de achiziţie publică cu nr. MD-1614258987702 din 27 februarie 2021 organizată de către Primăria municipiului Chișinău pentru achiziţia de *Autobuze categoria M3 pentru Î.M. “Parcul Urban de Autobuze”*. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://mtender.gov.md/tenders/ocds-b3wdp1-MD-1614258987702?tab=contract-notice
9. Procedura de achiziţie publică cu Nr. MD-1619699719304 din 29 aprilie 2021 organizată de către Agenţia Servicii Publice pentru achiziţia de “*Blanchete cu tehnologii de personalizare pentru actele de identitate din sistemul naţional de paşapoarte, permise de conducere şi certificate de înmatriculare*”. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://mtender.gov.md/tenders/ocds-b3wdp1-MD-1619699719304?tab=contract-notice

REŞEDINŢA OBIŞNUITĂ A COPILULUI PĂRINŢII CĂRUIA LOCUIESC ÎN STATE DIFERITE

THE HABITUAL RESIDENCE OF THE CHILD WHOSE PARENTS LIVE IN DIFFERENT STATES

DONI Valentina,
doctorandă, USM

CZU: 347.63:351.755.2

Summary

The article discusses the main aspects of the habitual residence of the child with the parents that live in different states. After a short introductory part, there are analyzed the issues relating to the definition of habitual residence, the differences between habitual residence and other legal concepts, the importance of respecting the best interests of the child in the event of the detemination of habitual residence. It take into account the provisions of the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, the Civil Code of the Republic of Moldova, the Family Code of the Republic of Moldova, law no. 112 of 09.07.2020 for the amendment of certain normative acts. In the final part are presented the conclusions that emerge from this study.

Keywords: *habitual residence, legal relation with a foreign element, connecting factors.*

Dezvoltarea socială şi economică a avut un impact inevitabil şi colosal asupra migrării forţei de muncă care a marcat şi viaţa de familie a multor persoane. Interesul superior al copilului a cărui părinţi locuiesc în state diferite devine din ce în ce mai greu de identificat, transcende frontierele, iar propunerile de lege necesită validări practice.

Una din chestiunile la ordinea de zi a devenit identificarea reşedinţei obişnuite a copilului în cazul în care el a fost deplasat ilegal sau nu a fost întors în statul reşedinţei sale obişnuite. Necesitatea identificării reşedinţei obişnuite rezidă din interesul copilului de a locui în mediul obişnuit în care se desfăşoară viaţa sa socială şi de a fi familiar cu acest mediu.

Conform prevederilor art. 64 alin. (2^3) din Codul Familiei al Republicii Moldova „ În cazul în care părintele la domiciliul căruia a fost stabilit domiciliul copilului pleacă în altă localitate din ţară sau de peste hotare împreună cu copilul ori lăsînd copilul în custodie, acesta asigură comunicarea copilului cu celălalt părinte prin intermediul tehnologiilor informaţionale sau prin alte mijloace, precum şi posibilitatea vizitării copilului de celălalt părinte.” [1]

Astfel, în cazul în care reşedinţa obişnuită a copilului este identificată ca fiind în alt stat decât reşedinţa obişnuită a părintelui cu care nu a fost stabilit domiciliul copilului, nu se exclude necesitatea asigurării comunicării dintre copil şi părinte, cât şi oferirea posibilităţii de vizitare. La fel, copilul care îşi are reşedinţa obişnuită

într-un alt stat decât familia sa extisă are dreptul la comunicare şi la oferirea posibilităţii de a fi vizitat de către familia sa extinsă. Toate acestea în măsură de a fi în interesul superior al copilului şi de a nu aduce daune integrităţii sale fizice, psihice, intelectuale sau morale. Nu poate fi refuzat la fel contactul celuilalt părinte cu copilul din cauza animozităţilor dintre cei doi părinţi sau din cauza întârzierii plăţii pensiei de întreţinere.

Se impune în acest mod ca necesar identificarea conceptelor de reşedinţă obişnuită şi corelaţia dintre reşedinţa obişnuită şi interesul superior al copilului a cărui părinţi locuiesc în state diferite.

Primo menţionez că Convenţia asupra aspectelor civile ale răpirii internaţionale de copii nr. 67 din 25.10.1980 [2] este în vigoare pentru Republica Moldova din 01.07.1998, iar în cadrul ei regăsim de foarte multe ori termenul de reşedinţă obişnuită a copilului. Secundo facem referire şi la legea nr. 112 din 09.07.2020 pentru modificarea unor acte normative Publicat: 14.08.2020 în Monitorul Oficial nr. 205-211 art. 454 [3] care a produs modificări atît a Codului Familiei Republicii Moldova cât şi a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova fiind introdus capitolul XXV[1] denumit Înapoierea copilului şi exercitarea dreptului de vizitare a copilului care la fel face referire la Înapoierea copilului în statul reşedinţei sale obişnuite.

În legătură cu această constatare trebuie să punem în discuţie ce ar însemna reşedinţa obişnuită a copilului a căror părinţi locuiesc în state diferite. Aceasta în contextul actualităţii temei cercetate şi importanţei determinării reşedinţei obişnuite în interesul superior al copilului. În aceeaşi lumină, noţiunea de reşedinţă obişnuită, nu este definită în Convenţia asupra aspectelor civile ale răpirii internaţionale de copii, ci trebuie stabilită de către autorităţile competente în fiecare caz pe baza elementelor de fapt. Totuşi, ar putea exista diferite consideraţii care trebuie luate în considerare la momentul determinării reşedinţei obişnuite a unui copil.

Criteriile determinării reşedinţei obişnuite trebuie să fie stabilite primordial în corelaţie cu interesul superior al copilului şi cu actualitatea schimbărilor în domeniul relaţiilor de familie. Schimbările respective fiind datorate atât dezvoltării informaţionale a societăţii, apariţiei unor noi tehnologii informaţionale de comunicare, schimbării modului şi percepţiei de educare a copilului.

Ca rezultat reţinem că art. 63 alin. (4) din Codul Familiei al Republicii Moldova reţine că ,, În cazul în care lipseşte acordul părinţilor cu privire la stabilirea domiciliului copilului, până la stabilirea acestuia de către instanţa de judecată, domiciliul copilului este considerat domiciliul părintelui cu care acesta locuieşte permanent.” [1] În acelaşi timp, Codul Civil al RM la art. 38 descrie domiciliul persoanei fizice ca locul unde aceasta îşi are reşedinţa obişnuită. [4]

Coraborând prevederile din Codul Familiei şi prevederile din Codul Civil distingem că legiuitorul înţelege ca sinonime domiciliu şi reşedinţa obişnuită. Această concluzie perindându-se din similaritatea definirii domiciliului şi a reşedinţei

obişnuite. Prin urmare cu toate că Convenţia asupra aspectelor civile ale răpirii internaţionale de copii, Codul Familiei al Republicii Moldova nu oferă o definiţie a reşedinţei, putem identifica semnificaţia ei în prevederile de drept comun ale Codului Civil al Republicii Moldova.

Totuşi, în literatura de specialitate se consideră că, stabilitatea domiciliului, caracterul de permaneneţă al locuinţei alese şi evidenţiate ca atare în sistemele de profil, convertesc domiciliul într-un factor de legătură asupra căruia schimbările nu pot fi operate cu aceeaşi uşurinţă ca asupra reşedinţei obişnuite. Domiciliul poate fi schimbat, dacă se îndeplinesc formalităţile prevăzute de lege, pe când reşedinţa obişnuită poate fi modificată fără formalităţi de înregistrare. Interpretarea extensivă promovată atribuie reşedinţei obişnuite înţelesul de locuinţă statornică sau de adresă unde persoana locuieşte efectiv, chiar dacă în raport cu prevederile cu privire la stabilirea domiciliului, ea nu poate fi socotită că are acel domiciliu. Dacă domiciliul rămâne o noţiune de drept, reşedinţa este mai puţin pretenţioasă sub aspectul duratei locuirii şi ataşamentului individului faţă de locuinţă. [5, p. 73-74]

Astfel, in concreto constatăm că reşedinţa obişnuită are mai mult un caracter faptic, departe de ficţiunea legală a domiciliului. Reşedinţa obişnuită a copilului a cărui părinţi locuiesc în state diferite este mai mult o realitate stabilită la un moment dat privind locuirea pe un anumit teritoriu. Iar domiciliul înregistrat poate fi diferit decât reşedinţa obişnuită şi poate să nu corespundă cu realitatea locuirii pe un anumit teritoriu de către copil.

În aceeaşi ordine de idei, se conturează principiul obligativităţii stabilirii domiciliului şi apare conceptul domiciliului legal. Iar faptul că minorul trebuie să aibă un domiciliu, care poate fi adesea atribuit reşedinţei obişnuite poate conduce la faptul că se confundă cu conceptul de domiciliu. Acesta fiind cazul când părinţii sunt divorţaţi, iar judecătorul a stabilit domiciliul cu unul din părinţi, dar cu posibilitatea de a pleca şi la celălalt. [6, p. 209]

Cu toate acestea, se impune sublinierea faptului că denumirea de obişnuită din sintagma reşedinţa obişnuită evidenţiază faptul că nu este vorba despre o şedere efemeră sau episodică ori de prezenţa fortuită a copilului pe teritoriul unui stat. Reşedinţa obişnuită fiind un instrument care ne proiectează integrarea copilului într-un mediu social.

În această ordine de idei, considerăm că reşedinţa obişnuită este un atribut de identificare a copilului părinţii căruia locuiesc în state diferite care îl individualizează în spaţiu. De asemenea, reşedinţa obişnuită este şi un drept nepatrimonial al copilului de a avea un domiciliu.

La fel conform aceluiaşi art. 38 din Codul Civil al Republicii Moldova se menţionează că ,, Reşedinţa obişnuită demonstrează o legătură apropiată şi stabilă a persoanei fizice cu locul vizat. La determinarea reşedinţei obişnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata şi regularitatea prezenţei persoanei în locul vizat, precum şi condiţiile şi motivele acestei prezenţe.” [4]

Din aceste prevederi legale putem deduce care sunt criteriile necesare determinării reşedinţei obişnuite a copilului a cărui părinţi locuiesc în state diferite la momentul apariţiei litigiilor privind stabilirea domiciliului copilului sau a litigiilor ce apar din considerentul încălcării înţelegerilor privind locul de trai al copilului. Literatura de specialitate identificând în cadrul multiplelor analize principalele criterii necesare la stabilirea reşedinţei obişnuite a copilului.

În acest scopuri, trebuie mai ales să fie luate în considerare durata, regularitatea, condiţiile şi motivele sejurului pe teritoriul unui stat membru şi ale mutării familiei în acest stat, cetăţenia copilului, locul şi condiţiile de şcolarizare, cunoştinţele lingvistice, precum şi raporturile de familie şi sociale întreţinute de copil în statul respectiv. [5, p. 6]

Toate aceste criterii fiind focusate asupra stabilirii unei reşedinţe obişnuite în spaţiul unde copilul locuieşte în mod obişnuit şi în care îşi petrece viaţa socială. Astfel, nu se i-au în considerare doar necesităţile părintelui la întreţinerea căruia se află copilul, dar şi interesele superioare ale copilului de a avea o viaţă stabilă, lipsită de schimbări care i-ar pertuba dezvoltarea psihico-emoţională.

Sub acelaşi unghi în scop comparativ menţionăm că, Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a statuat în una din cauzele sale că reşedinţa obişnuită în temeiul art. 8 alin. 1 din Regulamentul Uniunii Europene nr. 2201/2003, trebuie să fie interpretată în sensul că această reşedinţă corespunde locului care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social şi familial. [5, p. 66]

În ce priveşte caracterele specifice ale reşedinţei obişnuite a copilului menţionăm următoarele: stabilitatea, unicitatea şi obligativitatea. [7, p. 45] Aceste caractere specifice permit cristalizarea esenţei reşedinţei obişnuite şi determinarea ei exactă în fiecare caz în parte.

Stabilitatea presupunând prezenţa continuă a copilului pe un anumit teritoriu şi nu prezenţa efemeră sau periodică. La fel stabilitatea se referă şi la necesitatea menţinerii unei stabilităţi psiho-emoţionale pentru copilul a cărui părinţi locuiesc în state diferite. Stabilitatea constă şi în dezvoltarea capacităţiilor sociale şi educative a copilului în mod continuu.

Unicitatea presupunând că copilul are doar o reşedinţă obişnuită, însă poate avea mai multe reşedinţe temporare. Reşedinţa obişnuită fiind un teritoriu unde el se află în mod statornic. Unicitatea se descrie şi prin faptul că copilul se poate afla în acelaşi timp doar pe un anumit teritoriu. Reşedinţa obişnuită descriind realitatea pentru perioadă de timp.

Obligativitatea stabilirii reşedinţei obişnuite survine din prevederile imperative ale legii care impun obligaţia de a fi stabilit domiciliul copilului, de a asigura condiţiile locative necesare dezvoltării copilului, de a locui cu unul sau ambii părinţi şi a nu locui lipsit de supravegherea părintească.

Ca efect, stabilitatea, unicitatea şi obligativitatea reşedinţei obişnuite a copilului dă siguranţă şi certitudine raporturilor juridice la care participă copilul a cărui părinţi locuiesc în state diferite.

Din punct de vedere etimologic cuvântul domiciliu își are sorginte în expresia latină *„domun colere”* ce are semnificația de casă pe care o locuiește cineva. [7, p. 43] Iar semnificația respectivă descrie în mod analogic și semnificația termenului de reședință obișnuită. Desigur că, se impune ca necesară o descriere mai vastă luând în vedere toate criteriile de identificare a reședinței obișnuite.

Importanța determinării reședinței obișnuite a copilului părinții căruia locuiesc în state diferite se distinge atât prin stabilirea legii statutului care va fi aplicabil în soluționarea problemelor familiale, cât și a competenței instanței judecătorești în soluționarea litigiilor pendite. Cu acest titlu ea permite de a oferi competența în materie de ocrotire părintească unui judecător mai aproape de copil, singurul mod de a garanta că interesul superior al copilului v-a fi respectat.

Pe de altă parte, reședința obișnuită constituie și un mod de a afla dacă un copil este obiectul unei deplasări sau neînapoieri ilicite. În acest sens, rolul reședinței obișnuite este dublu, ea permite de a caracteriza deplasarea geografică a unui copil și pe de altă parte de a stabili caracterul ilicit a acesteia în coraport cu drepturile apărate de dreptul statului membru unde reședința obișnuită se află.

Importanța determinării reședinței obișnuite se explică și prin necesitatea de a garanta efectivitatatea protecției minorului datorită proximității materiale care există între minor și statul reședinței sale obișnuite. [8, p. 145-146] De aici apare și necesitatea identificării criteriilor de stabilire a domiciliului copilului. Interesul superior al copilului fiind mai efectiv apărat în jurisdicția reședinței obișnuite. Aceasta deoarece autoritățile tutelare în domeniul protecției copilului pot controla situația de fapt al copilului la locul reședinței obișnuite și pot surveni în apărarea drepturilor și intereselor copilului în cazul încălcării lor.

În acest sens, atunci cînd în litigiu se află situația unui copil de vârstă mică ce locuiește de numai câteva zile cu mama sa într-un stat membru, altul decât cel în care are reședința obișnuită, în care a fost deplasat, trebuie să fie luate în considerare mai ales, pe de o parte, durata, regularitatea, condițiile și motivele ședерii pe teritoriul acestui stat membru și ale mutării mamei în statul respectiv și, pe de altă parte, dată fiind în special vârsta copilului, originele geografice și familiale ale mamei, precum și raporturile familiale și sociale pe care aceasta și copilul le au în același stat membru. [5, p. 66]

Stabilirea reședinței obișnuite în dependență de durata și regularitatea ședirii pe teritoriul unui stat motivându-se prin legăturile strânse pe are ar putea să le aibă copilul cu mediul dat social într-o anumită perioadă de timp.

Condițiile și motivele ședерii pe teritoriul unui stat sunt necesare la determinarea reședinței obișnuite. De exemplu necesitatea apărării drepturilor copilului a cărui sănătate este afectată de condițiile de trai în acel stat. Sau faptul aflării pe teritoriul unui stat, în regiunea în care se derulează acțiuni militare de război poate influența decizia unuia din părinți de a părăsi statul respectiv și a nu mai reveni după finisarea acțiunilor militare.

În ce privește originile geografice și familiale considerăm că se prezintă ca deplasare legală a copilului deplasarea în statul de origine a mamei sau al tatălui în cazul în care aceasta i-a în considerare interesul superior al copilului. La fel, în cazul în care copilului nu i se crează noi bariere lingvistice și alte bariere sociale la care nu a fost expus anterior, care sunt diferite de mediul său social obișnuit și care ar dăuna integrității psihice, fizice, intelectuale și sau morale.

Ce ține de raporturile familiale și sociale pe care le are copilul și unul din părinți în același stat se constată că este importantă în stabilirea reședinței obișnuite și relațiile pe care le are copilul cu mediul său social. Copilul poate avea strânse relații de prietenie, poate avea relații de atașament și interes față de familia sa extinsă. Iar deplasarea sau neînapoierea ilegală în statul reședinței sale obișnuite ar putea deteriora iremediabil legăturile afective stabilite.

Ca efect, la stabilirea domiciliului copilului la unul din părinți, la aprecierea cererii părinților ori a unuia dintre ei de înapoiere a copilului de la orice persoană care îl ține fără drept se impune ca necesar de a se ține seama de interesele superioare ale copilului.

În aprecierea interesului de care trebuie să se țină cont la stabilirea domiciliului copilului ale cărui părinți locuiesc în state diferite prezintă importanță nu numai posibilitățile materiale de asigurare a condițiilor corespunzătoare de creștere și educare, ci și vârsta, comportamentul părinților față de copil, gradul de atașament și interesul ce-l manifestă față de minor, legăturile afective ce s-au stabilit între părinți și copil, condițiile de locuit, precum și orice alte elemente legate de interesul acestuia. [9, p. 122] Astfel, reafirmăm importanța determinării tuturor criteriilor necesar a fi întrunite pentru identificarea reședinței individuale a copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite.

O chestiune particulară se referă la stabilirea reședinței obișnuite a unui nou născut sau a unui copil mic, care nu este un individ autonom. Reședința obișnuită în acest caz este dependentă de reședința obișnuită a părinților săi și de deciziile pe care ei le i-au în această privință. La fel se pune și întrebarea dacă intenția inițială a părinților de a reîntoarce copilul la reședința lui obișnuită, unde ei locuiesc toți împreună va fi sau nu suficientă penstru a stabili reședința obișnuită în acel loc înainte de naștere, fără ca copilul să fi fost în acel loc fizic. Considerăm că, intenția inițială nu este suficientă, ci este necesar ca reședința obișnuită să fie legată și de prezența copilului în acest loc. Prezența dată trebuie să nu fie ocazională sau temporară. Astfel, încât nu este posibilă stabilirea reședinței obișnuite doar după criteriul intenției avute anterior. Ci mai este nevoie și de prezența fizică și stabilă a copilului în locul unde se dorește a fi recunoscută a fi reședința obișnută.

O altă dilemă ar fi dacă am putea considera ca deplasare ilicită de la locul reședinței obișnuite, hotărîrea femeii gravide de a-și schimba domiciliul în altă țară, decât țara în care își are reședința obișnuită tatăl biologic al copilului. Considerăm în acest sens că, prin limitarea deplasării s-ar aduce atingere dreptului la libertatea de circulație a mamei și nu ar fi proporțională cu drepturile apărate ale terților.

În calitate de concluzii, considerăm că primo stabilirea reşedinţei obişnuite a copilului este necesară într-u evitarea abuzurilor asupra drepturilor şi intereselor copiilor a căror părinţi locuiesc în state diferite.

În aceeaşi ordine de idei, considerăm că secundo este condamnabilă şi se exclude situaţia când copilul a cărui părinţi locuiesc în state diferite poate avea o reşedinţă obişnuită într-o ţară unde el nu a fost prezent niciodată.

Tertio, copilul trebuie să aibă o legătură substanţială cu statul unde se declară că îşi are reşedinţa obişnuită şi aceasta trebuie să servească interesului superior al copilului.

Quarto copilul are dreptul să îşi cunoască familia extinsă şi să păstreze o legătură cu aceasta, în măsura în care acest lucru nu este împotriva intereselor superioare ale copilului. Iar, în cazul în care stabilirea reşedinţei obişnuite este susceptibilă să ameninţe aceste interese sau să le încalce, autorităţile naţionale trebuie să asigure stabilirea unei relaţii de proporţionalitate între ele. Comunicarea respectivă, trebuie asigurată independent de reşedinţa obişnuită a copilului prin intermediul mijloacelor de comunicare tehnologice sau prin orice altă modalitate.

Quinto preferabil ar fi înţelegerea părinţilor privitor la reşedinţa obişnuită a copilului, deoarece aşa este cel mai probabil că cei doi vor fi dispuşi să respecte prevederile ei. La evaluarea interesului superior al copilului în cazul identificării reşedinţei obişnuite trebuie luată în vedere şi disponibilitatea fiecărui părinte de a-l implica pe celălalt părinte în deciziile legate de copil şi de a respecta drepturile părinteşti a acestui din urmă.

Aici se are în vedere respectarea de către părintele cu care locuieşte copilul a următoarelor drepturi: dreptul la comunicare, vizitare, corespondenţă, de găzduire a copilului. Cât şi respectarea de către părintele cu care locuieşte copilul a dreptului familiei extinse de a comunica cu copilul şi a copilului de a fi informat cu privire la persoanele semnificative din viaţa sa.

În final, constatăm că reşedinţa obişnuită a copilului a cărui părinţi locuiesc în state diferite constituie un concept complex, alcătuit dintr-o serie de elemente, criterii interdependente care sunt definite de autorităţile statului în fiecare caz în concret.

Referinţe bibliografice:

1. Codul Familiei nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat: 26.04.2001. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 47-48 art.210. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122974&lang=ro#
2. Convenţia asupra aspectelor civile ale răpirii internaţionale de copii nr. 67 din 25.10.1980. În: *Tratatele Internaţionale*, 30.12.1999 nr. 15 art. 67. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro

3. Legea nr. 112 din 09.07.2020 pentru modificarea unor acte normative. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*,14.08.2020, nr. 205-211 art. 454. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122632&lang=ro
4. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.06.2002, nr. 82-86 art.661. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro#
5. Jugastru C. Despre reşedinţa obişnuită în raporturile cu element străin. O anticameră de reflecţie. În*: Revista Universul Juridic* nr. 6, iunie 2020 . [citat 09.12.2020]. Disponibil: http://revista.universuljuridic.ro/wp-content/uploads/2020/08/05_Revista_Universul_Juridic_nr_6-2020_PAGINAT_BT_C_Jugastru.pdf
6. Juglart M., Piedelièvre A., Piedelièvre S. Cours de droit civil. Introduction. Personnes. Famille. éditions Montchrestien, E.J.A., 2001.
7. Chelaru E. Drept civil. Persoanele. Bucureşti: Editura ALL Beck, 2003.
8. Gutmann D. Droit international privé 4e édition, éditions Dalloz, 2004.
9. Lupulescu D, Lupulescu A.M. Identificarea persoanei fizice. Numele de familiei. Domiciliul. Actele de stare civilă. Bucureşti: Lumina Lex, 2002.

PLÂNGEREA ÎN FORMAT ELECTRONIC CA ACT DE SESIZARE ÎN VEDEREA ÎNCEPERII URMĂRIRII PENALE PRIVIND SĂVÂRŞIREA INFRACŢIUNII

THE COMPLAINT IN ELECTRONIC FORMAT AS A NOTIFYING ACT FOR THE INITIATION OF CRIMINAL PROSECUTION ON COMMITTING OF A CRIME

DONICĂ Ina,
doctorandă, USM

CZU: 343.122/123:004:343.3/.7

Summary

At present, the world legislative system is undergoing a metamorphosis of changes, which are in step with the latest events, which are taking place internationally, influenced by several situations that partially or totally change some legislative practices. The act of notification defined by the notion of complaint. In the 21st century it can already have an electronic form, which is characterized by a very useful and practical one. This method was implemented with the impossibility of people to present themselves at the headquarters ,of the criminal investigation bodies in order to file the complaint. One of the many reasons is the global epidemiological situation that has settled in people's daily lives for almost three years. As a result, it does not allow certain categories of people to move around, being in isolation.

Keywords: *complaint ,criminal investigation, electronic form, epidimiologic, signature, global epidimiologic situation, legislative practice, isolation, metamorphosis*

La momentul actual sistemul legislativ mondial trece prin o metamorfoza a schimbărilor care merg în pas cu ultimele evenimente, ce au loc pe plan internaţional influenţate de mai multe situaţii care modifică parţial sau total unele practici legislative. Actul de sesizare definit prin noţiunea de plângere în secolul XXI deja poate purta şi o formă electronica acesta fiind caracterizată ca una foarte utilă şi promptă. Această metodă a fost implementată odată cu imposibilitatea oamenilor de a se prezenta la sediu organelor de urmărire penală pentru a depune plângerea, unul din mai multe motive ar fi chiar situaţia epidemiologică mondială care sa instalat în viaţa de zi de zi a oamenilor deja aproape de trei ani, ca rezultat nu permite unor categorii de persoane să circule, aflându-se în izolare/autoizolare.

După cum ştim săvârşirea unei infracţiuni duce la naşterea unui raport juridic de drept penal care precede ca rezultat cu dreptul statului de a trage la răspundere penală persoana vinovată, urmată cu aplicarea pedepsei corespunzătoare Statul se implică prin organele competente să soluţioneze cauzele penale. Aceste organe nu işi pot începe activitatea în lipsa sesizării lor în condiţiile prevăzute de lege şi de persoanele expres stabilite de legiuitor Pentru a înţelege mai uşor trecerea de la etapa iniţială a formei şi importanţei actului de sesizare la forma care o are în

ziua de azi propunem să numerotam unele personajele notorii care au pus umăr la umăr pentru ca noi astăzi să avem o teorie procesuală corectă.

Dreptul penal şi procedura de judecată se aplicau încă din vremuri îndepărtate cum ar fi timpul de domnie a lui Burebista când a fost adoptat şi aplicat Primul cod de procedură penală concomitent cu. apariţia Codului penal în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza [1] care la rândul său sa inspirat din Codul de instrucţie criminal acesta a fost adoptat la 180.

Un moment destul de important a fost elaborarea Codului penal din 1864, într-un termen record, timp de o singură şedinţă de către Adunarea Deputaţilor .Modificările au fost acceptate unanim, au fost şi dezbateri dar sa ajuns la un acord comun. Necesitatea schimbărilor a fost una primordială deoarece timp de aproape trei sferturi de secol nu au avut loc acele modificări de care avea nevoie statul. Printre primii autori care au cercetat mai detaliat dispoziţiile dreptului procesual penal şi implicit a actelor de sesizare este Ioan Tanoviceanu care era un academician de excepţie, jurist, şi un minunat profesor de drept. Una dintre lucrările sale de excepţie fiind şi una principală a fost Cursul de drept penal şi procedură penală editat în trei tonuri în 1912 [2] şi 1913 [3] din care se desprind o mulţime de idei care sunt discutate şi analizate la momentul de fată. Actul de sesizare în lucrările sale bazat pe normele de bază a dat naştere noţiunii de denunţ, care fără doar şi poate regăsit în Codul de procedură penală a lui Carol al II-lea, care a fost promulgat în martie 1936, în cartea a doua Titlul 1 Capitolul al 2, întitulat ,,Denunţul şi plângerea [4],, În art. 186 era caracterizat denunţul în timp ce plângerea la art.187, ultimei i se aplicau dispoziţiile referitoare la denunţ. La elaborarea codului au participat nume din cadrul juriştilor vremii, menţionând pe Ion Tanovicianu, Vespian Pella, Traian Pop, Vintilă Dongoroz absolvenţi a celor mai emerite universităţi din Romania care îsi aveau sediu la Iaşi, Cluj, Bucureşti.

Un loc de frunte îl are şi marele academician, profesor Grigore Gr. Theodoru care avea opinia următoare ,,Modul de sesizare a organelor de urmărire penală este în primul rând un mijloc prin care organul de urmărire penală ia cunoştinţă despre săvârşirea unei infracţiuni dar modul de sesizare nu este numai un mijloc de informare, ci are efectul juridic de a obliga organul de urmărire penală de a se pronunţa cu privirea la începerea sau neînceperea urmăririi penale pentru infracţiunea cu care a fost sesizat,, bib 242, p.82 [5].

Apariţia în practica mondială a fenomenului plângerii electronice ca rezultat în urma dezvoltării tehnologiei informaţionale mondiale a aprins un şir de discuţii referitor la momentul dacă îndeplineşte sau nu toate condiţiile legale pentru a fi acceptată ca plângere, secolul XXI se caracterizează prin o perioadă de mutaţie informaţională ,printre domeniile vizate este enumerat şi domeniul juridic mondial, care a suferit o mulţime de schimbări benefice care oferă omenirii posibilitatea de a acţiona rapid şi corect în unele situaţii dificile, când chiar acelaşi oficiu teritorial de poliţie care este departe de domiciliu sau victima nu poate să se prezinte la organul de urmărire penala pentru a depune personal plângerea.

Încă un exemplu la nivel naţional este depunerea plângerii în format electronic pe pagina oficială a Ministerului Afacerii Interne [6], rubrica petiţii online unde este deja plasat formularul, care are un format foarte simplu, unde cetăţenii completează cu informaţia deţinută referitor la săvârşirea infracţiunii necesare pentru justa soluţionare a cauzei. Plângerea este recepţionată prompt de către persoana responsabilă din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Petiţia se depune în scris sau în formă electronică în limba de stat sa într-o altă limbă în conformitate cu Legea cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova.) [7] Petiţia în formă electronică trebuie să corespundă cerinţelor faţă de documentul electronic,inclusiv aplicarea semnăturii digitale, în conformitate cu legislaţia în vigoare**.** Toate aceste norme sunt stipulate expres în Legea nr.190 din 19-07-1994 [8] La fel Codul de procedură penală al Republicii Moldova expres stabileşte că plângerea în formă electronică îndeplineşte condiţiile de formă numai dacă este certificată prin semnătură electronică, în conformitate cu prevederile legale. Forma este o condiţie de valabilitate şi în cazul plîngerii electronice, ea trebuie să corespundă cerinţelor legale stipulate de legiuitor.

Necesitatea aplicării în practică a fenomenului plângerii electronice este conexat cu apariţia Legii cu privire la semnătura electronică şi a documentului electronic nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic. [9] În conformitate cu prevederile art. 1 alin. (1) şi (2) din Legea adnotată, se stabileşte regimul juridic al semnăturii electronice şi al documentului electronic, inclusiv cerinţele principale faţă de valabilitatea acestora şi serviciile de certificare limitând modul de utilizare a documentelor. În conformitate cu prevederile art. 5 alin. (1) şi (2), semnătura electronică, indiferent de gradul de protecţie de care dispune, produce efecte juridice şi este acceptată ca probă, inclusiv în cadrul procedurilor judiciare, chiar dacă se prezintă în formă electronică ,nu bazează pe un certificat eliberat de un prestator acreditat de servicii de certificare, nu se bazează pe un certificat calificat al cheii publice, nu este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice.

Concomitent, semnătura electronică avansată calificată are aceeaşi valoare juridică precum şi semnătura olografă. Potrivit art. 13 din Legea privind semnătura electronică şi documentul electronic, documentul electronic semnat cu semnătură electronică avansată calificată este asimilat, după efectele sale, cu documentul analog pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. Documentul electronic - plângerea ca act de sesizare poate fi semnat cu semnătură electronică şi este asimilat, după efectele sale, cu documentul analog pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. Actele normative sau acordul părţilor privind aplicarea semnăturilor electronice care stabilesc cazurile de recunoaştere a documentelor electronice, semnate cu semnătură electronică simplă sau cu semnătură electronică avansată necalificată, asimilate, după efectele lor, cu documente analoage pe suport de hârtie, semnate cu semnătură olografă, trebuie să prevadă modalitatea de verificare a semnăturii electronice, precum şi obligaţiile părţilor privind confidenţialitatea şi răspunderea materială.

În cazul în care, conform Legii nr.91 din 27.06.2014, art.5 al.2 privind semnatura electronică şi documentului electronic , se cere ca documentul să fie perfectat sau prezentat pe suport de hârtie şi semnat cu semnătură ologrfă, documentul electronic se consideră a fi corespunzător acestei cerinţe. În cazul în care, conform legislaţiei, se cere ca documentul pe suport de hârtie să fie autentificat cu ştampilă, documentul electronic se consideră a fi corespunzător acestei cerinţe.

Cu o singură semnătură electronică pot fi semnate câteva documente electronice legate între ele (setul de documente electronice). În cazul semnării cu semnătură electronică a setului de documente electronice, fiecare document inclus în acest set se consideră semnat cu acelaşi tip de semnătură electronică. Modul de utilizare a documentelor electronice în cadrul procedurilor judiciare este reglementat de legislaţia procesuală.

Documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, cu probele scrise sau mijloacele materiale de probă şi nu poate fi respins în calitate de probă pentru motivul că are o formă electronică. În cazul în care legislaţia prevede înregistrarea de stat a documentului, documentul electronic se supune înregistrării. Toate exemplarele identice ale documentului electronic sunt considerate originale şi produc aceleaşi efecte juridice. În cazul în care o persoană creează un document electronic şi un document pe suport de hârtie, identice după conţinut, ambele se consideră documente de sine stătătoare şi originale. Copie a documentului electronic se consideră reprezentarea (redarea) acestuia pe suport de hârtie, într-o formă perceptibilă. Copia documentului electronic se autentifică în modul prevăzut de legislaţie pentru autentificarea copiilor documentelor pe suport de hârtie şi conţine menţiunea despre faptul că este copie a documentului electronic.Conform prevederilor art. 14 al Legii nr. 91 din 27.06.2014 documentul electronic poate fi utilizat de către persoanele fizice şi juridice în toate domeniile de activitate în care este posibilă utilizarea mijloacelor tehnice şi de program ce permit crearea, prelucrarea, expedierea, recepţionarea, păstrarea, modificarea şi/sau nimicirea informaţiei în formă electronică. Documentul electronic poate fi utilizat în scopul expedierii informaţiei, ţinerii corespondenţei, întocmirii actelor juridice, precum şi în calitate de document care reflectă fapte economice. Este de menţionat faptul că documentul electronic trebuie să corespundă unor cerinţe legale pentru a produce efecte juridice. Astfel, potrivit art. 15 din Legea privind semnătura electronică şi documentul electronic, cerinţele principale ale documentului electronic sunt: să fie creat, prelucrat, expediat, recepţionat, păstrat, modificat şi/sau nimicit cu ajutorul mijloacelor tehnice şi/sau de program;să conţină, pentru confirmarea autenticităţii acestuia, una sau mai multe semnături electronice ce corespund condiţiilor şi cerinţelor stabilite de legea în referinţă; să fie creat şi utilizat prin metode şi într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului;să fie afişat într-o formă perceptibilă; să permită utilizarea sa repetată.

De reţinut şi faptul că verificarea autenticităţii documentului electronic se efectuează prin verificarea, cu ajutorul dispozitivelor de verificare a semnătu-

rii electronice şi/sau a produsului asociat semnăturii electronice, a autenticităţii acestei semnături. A se vedea alin. (2) art. 16 din Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic. Publicată la 04.07.2014 în Monitorul Oficial nr. 174-177 art. 397.

Aşadar, analizând prevederile art. 262 şi 263 CPP, [10] constatăm că aceste norme nu acordă dreptul persoanelor de a se adresa organului de urmărire penală prin plângere electronică, precum şi nu reglementează procedura depunerii, înregistrării şi examinării acesteia. Într-o altă ordine de idei, aceste norme nici nu interzic persoanelor de a se adresa organului de urmărire penală prin plângere electronică. Pentru o cercetare mai amplă au fost analizate şi alte acte normative din domeniul documentelor electronice şi al semnăturii electronice. Analizând normele indicate supra observăm că legislaţia naţională acordă dreptul persoanei să se adreseze organelor de stat prin intermediul sistemului electronic, prevede procedura şi conţinutul adresării, acordă dreptul semnării actelor prin semnătura electronică. În acelaşi timp,legislaţia procesual penală recunoaşte în calitate de mijloc material de probă documentele în format electronic, acordă dreptul organului de urmărire penală să citeze persoane prin intermediul mijloacelor electronice, să aducă la cunoştinţă unele materale. Din cele ce urmează, respectându-se principiul accesului liber la justiţie, consider că victima infracţiunii poate să se adreseze organului de urmărire penală prin plângere electronică, cu condiţia că aceasta corespunde formei şi conţinutului legii, implicit prin aplicarea semnăturii electronice.

Aş vrea să menţionez şi faptul că la 17.03.2020, prin Hotărârea Parlamentului nr. 55, în Republica Moldova a fost declarată stare de urgenţă [11] în continuare la 24.03.2020 Comisia pentru Situaţii Excepţionale a Republicii Moldova, în conformitate cu art. 22 din Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgenţă, de asediu şi de război [12] art. 2 din Hotărârea Parlamentului nr. 55/2020 privind declararea stării de urgenţă, punctele 6, 7, 8 şi 9 din Regulamentul Comisiei pentru Situaţii Excepţionale a Republicii Moldova aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1340/2001, [13] a emis Dispoziţia nr. 4.15 Potrivit pct. 25 a dispoziţiei respective contestaţia împotriva deciziei emise asupra cauzei contravenţionale se depune, inclusiv prin intermediul poştei electronice, la autoritatea din care face parte agentul constatator, care a examinat cauza, conform competenţei teritoriale. În conformitate cu dispoziţiile pct. 32 al acestei Dispoziţii, inclusiv prin poşta electronică, şi, la cerere, celor prezente, faptul expedierii consemnându-se în dosar. Conform prevederilor pct. 34 al Dispoziţiei nr. 4 din 24.03.2020 a Comisiei pentru Situaţii Excepţionale a Republicii Moldova hotărârile judecătoreşti contravenţionale, pot fi atacate cu recurs, care poate fi depus şi prin poştă electronică, pentru a se repara erorile de drept. Analizând aspectele respective, concluzionăm că, odată ce contestaţiile pot fi depuse prin poştă electronică, hotărârile judecătoreşti pot fi remise părţilor prin intermediul acestui mijloc electronic, atunci şi o plângere electronică poate fi depusă organului de urmărire penală în vederea începerii procesului penal. Aceste reglementări deja au obţinut şi o nuanţă practică .Apare doar

întrebarea dacă în cazul depunerii plângerii electronice se vor respecta dispoziţiile art. 263 alin. (7) CPP care stipulează că persoanei care depune denunţ sau plângere i se explică răspunderea pe care o poartă în caz dacă denunţul sau plângerea este intenţionat calomnios/oasă, fapt care se consemnează în procesul-verbal sau, după caz, în conţinutul denunţului sau al plângerii şi se confirmă prin semnătura persoanei care a depus enunţul sau plângerea. În vederea respectării acestei prevederi, venim cu urmatoarea recomandare - persoana care recepţionează plîngerea trebuie sa deţina semnatură electronică care să certifice ca anume ea are dreptul sa primească actul de sesizare si sal semneze electronic personal sau în numele instituţiei în care activează şi să fie clar stipulat în lege că organul de urmărire penală, după recepţionarea plângerii electronice, în cazul în care în conţinutul acesteia persoana nu a menţionat despre faptul că cunoaşte prevederile art. 311 Cod penal să remită, la aceeaşi adresă electronică de la care a parvenit plângerea, un mesaj prin care să explice victimei răspunderea pe care o poartă în cazul în care denunţul sau plângerea este intenţionat calomnios/oasă şi să solicite confirmarea acestei avertizări prin semnătură electronică. Prin această modalitate considerăm că vor fi respectate cerinţele unei sesizări ale organului de urmărire penală, iar ultimul va reacţiona prompt la ea şi va acţiona în vederea respectării accesului liber la justiţie şi va proceda la efectuarea acţiunilor procesuale ce se impun în vederea cercetării obiective, complete şi sub toate aspectele a circumstanţelor cauzei. Propunerea mea este ca cetaţenii să fie informaţi cît mai rapid referitor la această posibilitatea , de a depune online plîngerea o metoda rapida, comodă, si nu în ultimul rînd accesibilă pentru o societate unde informaţia electronică reprezintă un factor de probă important pentru justa solutionare a cauzelor.

Astfel o reglementare similară care are o tangenţă cu procedura de elaborare a unei plîngeri electronice si procesare de către organele competetente o gasim în Regulamentul privind procedura de acreditare a prestatorilorde servicii de certificare [14] în domeniul aplicării semnăturii electronice Prezentul Regulament este elaborat în conformitate cu prevederile Legii nr. 91 din 29 mai 2014 cu privire la semnătura electronică şi documentul electronic şi stabileşte procedura de acreditare a prestatorilor de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice (în continuare - prestator) la organul abilitat prin lege cu elaborarea şi promovarea politicii de stat şi cu exercitarea controlului în domeniul aplicării semnăturii electronice - Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova (în continuare - organ competent). Prestatorii de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice avansate calificate se supun acreditării obligatorii. Prestatorii de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice simple şi a semnăturii electronice avansate necalificate beneficiază de dreptul de a trece procedura de acreditare la propria discreţie. Depunerea plîngerii la fel ca cererea pentru certificare a semnaturii electronice ca propunere poate fi depusă prin completarea modelului atasat pe saitul web al MAI unde se indiucă funcţia, numele, prenumele conducătorului persoanei juridice, numărul buletinului de

identitate, numărul de identificare a persoanei fizice (IDNP), informaţii de contact (numărul de telefon, fax, adresa poştală, e-mail).

Aş propune ca termenul de răspuns să fie unul nu mai mare de 24 ore urmată cu verificarea informaţiei de către organele competetente, cu menţiunea privind data primirii documentelor, autentificată prin semnătura persoanei responsabile. Examinarea în cadrul controlului complex, organul competent este abilitat să verifice autenticitatea plîngerii, să evalueze informaţiile referitoare la procedurile de securitate, Interesele persoanei sunt prioritare comform art.16 din Constituţia Republicii Moldova, respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului, toţi cetăţenii Republicii Moldova sînt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau origine socială

În urma controlului complex privind respectarea cerinţelor în domeniul semnăturii electronice pe plângerea este necesar ca persoana să fie preîntâmpinată referitor la răspunderea care o poartă în caz că plângerea este una falsă sau calomnioasă, si este precedată de un scop meschin conform art. 311 Cod Penal al RM [15]. Această incriminare urmăreşte scopul de a evita desfăşurarea urmăririi penale împotriva unei persoane nevinovate. Pentru ca persoana să cunoască răspunderea care o poartă automat după primirea plângerii electronice autorităţile trebuie să trimită un mesaj prin intermediu poştii electronice, adresa care trebuie indicată în conţinutul actului de sesizare transmis autorităţilor sau pe numărul de telefon al victimei sau a persoanei care o reprezintă, în caz că nu are postă electronică. Decizia privind refuzul înregistrării plângerii trebuie să conţină motive întemeiate de refuz şi referinţe obligatorii la actele legislative şi normative care au fost încălcate. Decizia trebuie comunicată cât mai repede Refuzul înregistrării nu poate împiedica depunerea repetată a plângerii în vederea înregistrării, dacă au fost înlăturate cauzele care au servit drept temei pentru refuzul înregistrării. Această procedură trebuie implementată cât mai rapid pentru a evita unele lacune în buna desfăşurare a urmăririi penale. Actul de sesizare este fundamentul începerii urmăririi penale, şi din acest motiv procedura trebuie perfectată în aşa fel ca să fie una rapidă, corectă, contemporană.

Referinţe bibliografice:

1. Al Cuza. Codul penal 1864.
2. Tanoviceanu I., Curs de drept penal, Bucureşti, Atelierele Grafice SOCEC Co Societatea Anonimă, 1912.
3. Tanoviceanu I ., Curs de drept Procesual Penal, Bucureşti , Atelierele Grafice SOCEC Co Societatea Anonimă, 1913.
4. Carol al 2. Codul de procedură penală promulgat în martie 1936.
5. Theodoru Gr. Drept Procesual penal, partea generală: Editura Cugetarea, Iaşi, 1996.

6. Poliţia Republicii Moldova. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://politia.md/ro/content/petitii-line
7. Legea nr.234 din 16.12.2020 cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.533-357, art.274, din 22.12.2020.
8. Legea nr.190 din 19.07.1994 cu privire la petiţionar. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.09.1994, nr.4, art.47.
9. Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.07.2014, nr. 174-177.
10. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 05-11-2013, nr. 248-251, art. 699.
11. Hotărârea Parlamentului nr. 55 din Republica Moldova referitor la starea de urgenţă. din 17.03.2020.
12. Legea nr. 212 din 24.06.2006 privind regimul stării de urgenţă, de asediu şi de război. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06-08-2004, nr. 132-137, art. 696.
13. Hotărâre nr.1340 din 04.12.2004 cu privire la Comisia pentru Situaţii Excepţionale a Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 11.12.2001, nr. 150-151, art. 1387.
14. Hotărâre nr.95 din 07.02.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de acreditare a prestatorilor de servicii sociale.
15. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-04-2009, nr. 72-74, art. 195.

ASIGURAREA DREPTULUI LA LIBERTATEA ÎNTRUNIRII ÎN CONTEXTUL ORDINII ŞI SECURITĂŢI PUBLICE

ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF ASSEMBLY IN THE CONTEXT OF PUBLIC ORDER AND SECURITY

ERHAN Ianuș,
dr. în drept, conf. univ., USM

CZU: 342.729:351.75

Summary

The right to peaceful assembly to protest, manifest, celebrate, commemorate and pass collective opinions to authorities and other citizens is at the foundation of functional democratic systems. It is acknowledged that the state must guarantee and ensure the security of peaceful assembly and this aspect must be stipulated in its national legislation related to the freedom of assembly as well as the police powers and duties.

In accordance with international provisions, practices and recommendations from specialized organizations, the main duty of the police consists in granting the right to assembly, assuring public order and security. Hence, an approach based on human rights must be at the foundation of all activities oriented towards maintaining public order during meetings and demonstrations.

In this respect, public authorities in charge, particularly the Police and the General Carabineer Inspectorate, will ensure and guarantee the freedom of assembly of all citizens in line with national and international provisions. It is paramount to establish clear-cut procedures concerning the management of public events as well as of crises that might arise during such events. Hence, it is crucial that all factors involved, especially decision-making ones, are familiar with them and instruction is necessary and mandatory in this regard.

Keywords: *human rights and freedoms, the right to freedom of meeting, public order and security, peaceful meeting, public event management, Police, General Inspectorate of Carabineers*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Dreptul la libertatea întrunirii este un drept fundamental al omului, asigurat şi garantat în toate statele democratice, consfinţite în legislaţia naţională, dar, în special, în cea internaţională.

Dreptul la întrunire paşnică cu scopul de a protesta, demonstra, celebra, comemora şi, în general, de a comunica în mod colectiv autorităţilor şi altor cetăţeni părerile, stă la baza sistemelor democratice funcţionale. Acest drept este strâns legat de alte pietre de temelie ale democraţiei şi pluralismului, precum libertatea de exprimare şi libertatea de asociere. Se consideră că, facilitarea dreptului la liber-

tatea de întrunire paşnică poate fi o provocare pentru autorităţi. Este o provocare îndeosebi pentru poliţie, care are responsabilitatea primară de a crea condiţiile pentru desfăşurarea unei întruniri, asigurând în acelaşi timp menţinerea ordinii publice şi neobstrucţionarea în mod disproporţionat a drepturilor şi libertăţilor altor persoane [1, p. 7].

Republica Moldova nu este o excepţie în acest sens, iar a**rticolul 40 din Constituţie, întitulat "libertatea întrunirilor" prevede expres că "m**itingurile, demonstraţiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere şi se pot organiza şi desfăşura numai în mod paşnic, fără nici un fel de arme" [2].

Prevederile constituţionale naţionale reies din faptul că, dreptul dat este consacrat în multiple instrumente (texte) internaţionale privind drepturile omului. Astfel, libertatea întrunirilor este garantată în articolul 20 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, articolul 21 din Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, şi art. 5, lit. d) din Convenţia privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [3, p. 36].

De exemplu, Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice prevede că exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricţiilor, conforme cu legea şi necesare într-o societate democratică [4, p. 68].

Dreptul la libertatea întrunirii se regăseşte inclusiv şi în Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 [5]. Se consideră că, acest drept asigură temelia unei societăţi democratice, permiţând tuturor să îşi exprime public părerile, care pot fi disidente sau nepopulare. Amintim că, documentul de la Copenhaga conţine o abundenţă de prevederi fără precedent privind alegerile libere şi democratice, drepturile minorităţilor naţionale, dreptul de a părăsi şi de a se întoarce în ţara proprie, dreptul de a se bucura de proprietate privată, libertatea de asociere, libertatea de conştiinţă şi libertatea de exprimare, iar originalitatea sa ca şi document al unei organizaţii de securitate este faptul că leagă angajamentele privind drepturile omului de un sistem de guvernare care este democratic, pluralist şi caracterizat de statul de drept.

În afară de prevederile menţionate, articolul 11 al Convenţiei europene a drepturilor omului garantează „Libertatea de întrunire şi de asociere", statuând prevederile că "orice persoană are dreptul la libertate de întrunire paşnică şi la libertate de asociere", iar "exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea naţională, siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii, a moralei ori a drepturilor şi a libertăţilor altora." [6]

În condiţiile date, Convenţia reglementează nu numai drepturi şi libertăţi strict individuale, cum ar fi dreptul la viaţă (art. 2), dreptul la a nu fi supus unor tratamente inumane sau degradante (art. 3), libertatea persoanei (art. 5), libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie (art. 9), ci şi drepturi şi libertăţi denu-

mite colective, cum sunt libertatea de întrunire şi libertatea de asociere", totodată „anumite drepturi trebuie privite ca o adăugare firească la libertatea de gândire şi de conştiinţă, precum şi la manifestarea convingerilor recunoscute de art. 9 din Convenţie; de asemenea în multe situaţii ele se interferează cu libertatea de exprimare apărată de art. 10. Deşi consacrarea lor convenţională apare ca individuală, exerciţiul acestor libertăţi nu poate fi concepută decât în mod colectiv." [7, p. 803-804].

În acest sens, statele au obligaţia de a respecta, proteja şi realiza acest drept. Respectiv, dreptul la întrunire paşnică este garantat numai atâta timp cât adunarea rămâne paşnică. Adunările nelegale, dar paşnice, când organizatorii sau indivizii nu respectă o anumită cerinţă legală, se bucură de acelaşi nivel de protecţie ca toate adunările paşnice [1, p.7].

Din analiza doctrinei dedicate acestui subiect, vedem că, libertatea de întrunire apare ca o consecinţă a recunoaşterii libertăţilor de gândire şi de exprimare. În sensul protecţiei garantate de Convenţie, este important caracterul paşnic al întrunirii, care trebuie înţeles atât de o manieră pozitivă, cât şi negativă, fapt ce presupune că întrunirea nu trebuie să urmărească scopul tulburării ordinii publice, pe de o parte, şi, pe de altă parte, desfăşurarea întrunirii nu trebuie să provoace reacţii violente ale terţilor [8, p.242].

Este recunoscut faptul că, exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricţiilor conforme cu legea şi necesare într-o societate democratică, în interesul securităţii naţionale, al securităţii publice, al ordinii publice ori pentru a ocroti sănătatea sau moralitatea publică sau drepturile şi libertăţile altora" [9].

La rândul său, întrunirile de orice gen ridică o serie de probleme legate de delimitarea spaţiului public de cel privat, de interferenţa cu alte drepturi civile sau economice ale terţilor, de delimitare de dreptul la liberă exprimare, de calificare de către autorităţi a caracterului paşnic sau violent, probleme referitoare la intervenţia arbitrară sau legitimă a forţelor de ordine etc., acestea fiind în general subsumate conflictului dintre obligaţia negativă de abţinere a statului în exercitarea libertăţii de întrunire şi obligaţiile pozitive de intervenire pentru asigurarea efectivă a exercitării dreptului şi a ordinii publice.

În această ordine de idei, remarcăm că art. 11 din Convenţie apără numai dreptul la întrunire paşnică, respectiv exerciţiul acestei libertăţi nu trebuie să aibă ca scop tulburarea ordinii şi liniştii publice, cât şi în sensul că realizarea reuniunii să nu aibă drept consecinţă generarea de reacţii violente din partea unor terţe persoane.

Astfel, statul are obligaţia pozitivă de a garanta şi asigura securitatea întrunirilor paşnice, iar acest moment trebuie să fie specificat în legislaţia naţională a fiecărui stat referitoare la libertatea întrunirilor, precum şi referitor la împuternicirile, atribuţiile organelor de forţă, poliţie, armată. Această obligaţie pozitivă implică ca statul să ia toate măsurile necesare de protecţie a întrunirilor paşnice faţă de persoanele sau grupurile de persoane, inclusiv agenţi provocatori şi contra-

protestatari, care încearcă să întrerupă întrunirile sau să le inhibe, împiedice în orice mod [10, p.36].

Obligaţia statului de a asigura securitatea întrunirilor paşnice este de o însemnătate particulară atunci când persoanele care desfăşoară sau încearcă să desfăşoare întrunirea vin să expună un punct de vedere care este nepopular, şi ar putea trezi nemulţumiri sau o opoziţie ostilă din partea societăţii. Totuşi, potenţialele dezordini care ar putea fi provocate de posibilele ostilităţi împotriva participanţilor la manifestaţiile paşnice nu ar trebui utilizate de autorităţi drept un argument pentru a impune restricţii [11, p.7].

Ce ţine de obligaţia pozitivă a statului menţionată supra, aceasta reiese din aplicabilitatea Convenţiei europene a Drepturilor Omului, în special practica aplicării acesteia de către judecătorul european, respectiv "obligaţiunile pozitive se caracterizează, în primul rând, prin faptul că ele cer în mod concret de la autorităţile naţionale să „ia măsurile necesare" pentru salvgardarea unui drept sau, încă mai precis, „să adopte măsuri rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile individului". Acesta este cazul în care de la Stat se aşteaptă ca el să promulge sancţiuni împotriva persoanelor particulare care au încălcat Convenţia, să stabilească un regim juridic pentru o categorie de activităţi sau pentru o categorie de persoane, însă pot consta şi din măsuri practice [12, p.7-8].

În acest sens, obligaţiile pozitive pe terenul art. 11 al Convenţiei presupun adoptarea din partea statelor a unor măsuri necesare, adecvate şi rezonabile în vederea asigurării unei protecţii eficiente drepturilor garantate. Statele beneficiază de o oarecare marjă de apreciere privind metodele şi instrumentele care urmează a fi revendicate în procesul asigurării acestei protecţii, obligaţiunile pozitive fiind unele de mijloace şi nu de rezultat. Or, această marjă de apreciere permisă statelor este însoţită de o supraveghere europeană exercitată de Curte (se are în vedere Curtea Europeană a drepturilor omului). În plus, statele au obligaţia pozitivă de a-i proteja pe cei ce-şi exercită această libertate împotriva violenţelor unor contrademonstraţii sau contramanifestaţii [13].

Suplimentar, obligaţia pozitivă a statului de a proteja manifestaţiile publice se extinde, de asemenea, şi asupra întrunirilor oponente simultane contramanifestaţiilor. În acest fel, statul trebuie să pună la dispoziţie resurse şi forţe poliţieneşti adecvate şi suficiente pentru a facilita demonstraţiile de bază, precum şi întrunirile simultane desfăşurate ca răspuns la primele. Mai mult, principiul nondiscriminării indică asupra faptului că întrunirile ce se desfăşoară în circumstanţe comparabile nu trebuie să fie impuse cu diferite nivele de restricţionare. Obligaţia de securizare a întrunirilor, implică de asemenea ca oficialii şi reprezentanţii forţelor de ordine să fie pregătiţi în modul corespunzător pentru lucrul cu publicul şi ca aceştia să conştientizeze necesitatea de a prioritiza în toate acţiunile lor protecţia drepturilor omului [11, p.7].

Astfel, dacă libertatea de întrunire şi libertatea de asociere sunt stabilite în articolul 11, care prevede că „orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire

paşnică şi la libertatea de asociere", ele au aceeaşi situaţie şi în jurisprudenţă, în special prin faptul că ambele necesită aceeaşi protecţie împotriva acţiunilor violente din partea persoanelor particulare care încearcă să limiteze sau să împiedice exercitarea lor. Aici nu este vorba de o obligaţiune de rezultat, dar modalitate, şi Convenţia nu solicită decât măsuri „rezonabile şi adecvate" [12, p.55].

Analizând aspectele practice ale asigurării dreptului la libertatea întrunirii în contextul ordinii şi securităţii publice, se impune, mai întâi de a analiza datele referitoare la aspectul supus cercetării. Din analiza datelor statistice stabilim că, pentru perioada anului 2020 a fost raportată planificarea măsurilor şi activităţilor necesare în contextul a 16.555 evenimente publice, comparativ 23.089 evenimente publice monitorizate în perioada anului 2019, inclusiv:

1. 8685 evenimente cu caracter social-politic (2019 – 13778), dintre care: 769 mitinguri/acţiuni de protest (2019 – 504) şi 11 delegaţii oficiale (2019 – 35).
2. 1 050 evenimente cu caracter cultural-artistic (2019 – 3932);
3. 261 evenimente cu caracter sportiv (2019 – 1138);
4. 6559 evenimente cu caracter religios (2019 – 4241) [14, p.40-41].

După cum observăm, în anul 2020, în condiţiile pandemiei, în dependenţă de restricţiile impuse de autorităţi, au fost organizate mai puţine activităţi/evenimente publice pentru a preveni răspândirea virusului COVID-19.

La fel, conform Raportului privind respectarea drepturilor şi libertăţilor omului în Republica Moldova în anul 2020, pe parcursul anului trecut au avut loc mai multe manifestaţii, în linii generale acestea având un caracter paşnic. Totuşi au existat situaţii în care au fost aplicate mijloacele speciale. De exemplu, în cazul acţiunilor de protest ale participanţilor la conflictul armat de pe Nistru au degenerat în violenţe şi s-au soldat cu vătămări corporale ale unor persoane, care în opinia Avocatului Poporului este o situaţie regretabilă, fiind solicitat autorităţilor competente iniţierea unor anchete interne transparente şi obiective cu privire la acţiunile angajaţilor implicaţi în menţinerea ordinii publice în cadrul protestelor respective [4, p.69].

După cum observăm, conform prevederilor internaţionale, practicilor şi recomandărilor organizaţiilor de profil, cât şi datelor statistice, Poliţiei îi revine rolul de bază în garantarea cetăţenilor a dreptului la întruniri în contextul ordinii şi securităţii publice.

Suntem de acord cu părerea şi susţinem că, o abordare bazată pe drepturile omului trebuie să stea la baza tuturor activităţilor de asigurare a ordinii publice, inclusiv asigurarea ordinii la întruniri şi manifestaţii. Acest lucru presupune conştientizarea faptului că poliţia are responsabilitatea de a lua măsuri rezonabile şi adecvate pentru a permite oamenilor să îşi exercite drepturile, că ea nu trebuie să intervină excesiv atunci când oamenii intenţionează să facă lucrul acesta şi că trebuie întotdeauna să acţioneze într-un mod imparţial [1, p.22].

În sensul dat, Poliţia are un rol crucial în facilitarea întrunirilor. Fiind cea mai vizibilă formă de manifestare a autorităţii guvernului, Poliţia demonstrează

angajamentul unui stat de a menţine supremaţia legii şi de a proteja drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului. La fel, aceasta trebuie să faciliteze toate întrunirile paşnice, inclusiv întrunirile spontane şi simultane şi contrademonstraţiile, şi să protejeze participanţii la asemenea întruniri, permiţându-le să îşi exprime liber părerile, în raza vizuală şi auditivă a auditoriului/publicului vizat.

Actul normativ naţional dedicat acestui domeniu este Legea nr. 26 din 22.02.2008 **privind întrunirile [15]. Este evident că, legea dată garantează** exercitarea de oricare persoană a libertăţii întrunirilor în modul prevăzut de Constituţia Republicii Moldova şi de actele internaţionale la care ţara noastră este parte. La rândul său, Legea indică expres care sunt evenimentele ce nu cad sunt incidenţa acesteia, cum ar fi:

- întrunirile cu caracter religios, sub formă de oficiere a unor servicii divine, sau a altor manifestări tradiţionale;
- manifestările sportive, cultural-artistice şi a altor activităţi de divertisment;
- acţiunile cu caracter comercial.

Legea dată definește principiile de bază de desfăşurare a unei întruniri. Anume în coroborare cu aceste principii urmează a fi aplicate alte prevederi din lege. Astfel, au fost definite principii ca: proporţionalitate, nediscriminare, legalitate şi prezumţie în favoarea desfăşurării întrunirilor [11, p.5]

Legislaţia prevede expres că, dacă în timpul desfăşurării întrunirii unii participanţi încalcă ordinea publică, organizatorul, în caz de necesitate împreună cu poliţia şi/sau cu carabinierii, îi va îndepărta pe aceştia [15].

Totodată, Poliţia trebuie să rămână întotdeauna conştientă de faptul că, orice utilizare a forţei împotriva participanţilor la o adunare poate genera o reacţie de furie sau chiar agresiune din partea acestora, ceea ce ar servi doar la escaladarea situaţiei. Din acest motiv, intenţia şi acţiunea planificată a poliţiei ar trebuie să fie comunicate deschis. Utilizarea forţei, în situaţiile în care este posibil, trebuie să fie precedată de o avertizare prealabilă corespunzătoare. Poliţia trebuie să fie întotdeauna vigilentă pentru a detecta agresiunea împotriva membrilor unor anumite grupuri din cadrul întrunirilor datorită sexului, vârstei, dizabilităţilor, apartenenţei etnice, religiei, naţionalităţii sau orientării sexuale, pentru a asigura faptul că toţi participanţii îşi pot exercita dreptul la întrunire paşnică [1, p.17-18].

Pe de altă parte, responsabilitatea statului de a proteja şi facilita dreptul la libertatea de întrunire paşnică nu înseamnă că întrunirile paşnice nu pot fi limitate sau reglementate în mod rezonabil pe căi legale, din motive ce ţin de securitatea naţională sau siguranţa publică, ordinea publică, sănătatea publică sau protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi, lucru care reiese şi din prevederile internaţionale şi naţionale menţionate supra. Totuşi, orice astfel de restricţionări trebuie să fie necesare şi proporţionale.

La rândul său, ce ţine de intervenţie, aceasta trebuie să fie graduală şi să răspundă formelor de manifestare violente sau nonviolente; cooperarea forţelor par-

ticipante la restabilirea ordinii publice şi a ordinii constituţionale trebuie să aibă permanent în vedere şi alte criterii decât cele pe baza cărora s-au organizat, cum ar fi: analiza atentă, cauzală şi structural-operativă a conceptelor de securitate, criză, risc, vulnerabilitate şi mai ales interferenţa acestora.

Conform prevederilor legale, în condiţiile în care organizatorul întrunirii nu se supune cererii reprezentantului autorităţii administraţiei publice locale sau nu reuşeşte sistarea întrunirii, reprezentantul în cauză va cere dispersarea participanţilor. În cazul în care, după cererea reprezentantului autorităţii administraţiei publice locale, participanţii la întrunire nu părăsesc locul întrunirii, poliţia şi/sau carabinierii vor avertiza participanţii asupra posibilităţii aplicării mijloacelor speciale şi a dispersării forţate a întrunirii, acordând un termen rezonabil conformării acestei cereri, după care se va repeta cererea de dispersare a participanţilor [15].

În cazul în care, după cererea repetată de dispersare, participanţii la întrunire nu părăsesc locul întrunirii, la solicitarea reprezentantului autorităţii administraţiei publice locale, poliţia şi/sau carabinierii vor întreprinde măsurile legale pentru dispersarea întrunirii cu întocmirea unui proces-verbal, în care indică motivul şi temeiul dispersării.

Referitor la interzicerea unei întruniri, aceasta poate fi realizată numai în circumstanţe excepţionale care pot include situaţii în care există un pericol semnificativ şi real al apariţiei unor acte infracţionale sau a dezordinii publice, o ameninţare iminentă la securitatea naţională, sau în situaţiile în care scopul întrunirii este de a instiga la ură sau violenţă, de ai intimida sau ameninţa pe alţii sau de a nega în mod intenţionat dreptul altora la exercitarea drepturilor lor legitime.

Legislaţia expres stabileşte că, sunt interzise întrunirile prin care se urmăreşte:

a) îndemnarea la război de agresiune, la ură naţională, rasială, etnică sau religioasă;

b) incitarea la discriminare sau violenţă publică;

c) subminarea securităţii naţionale sau a integrităţii teritoriale a ţării, săvârşirea infracţiunilor, încălcarea ordinii publice sau organizarea tulburărilor în masă, încălcarea moralităţii publice, a drepturilor şi a libertăţilor altor persoane ori punerea în pericol a vieţii sau a sănătăţii acestora [15].

Faptul că, există posibilitatea ca o întrunire să se confrunte cu o contrademonstraţie violentă sau chiar să fie atacată direct de către persoane cu viziuni contrare, nu ar trebui, ca principiu, să ducă la interzicerea întrunirii paşnice. În astfel de cazuri este responsabilitatea poliţiei de a proteja întrunirea paşnică împotriva atacurilor sau violenţei contrademonstranţilor. O interzicere generală a tuturor întrunirilor la un anumit loc sau pentru o anumită perioadă de timp ar constitui probabil o restricţie disproporţionată a dreptului la întrunire paşnică [1, p.21].

Un aspect indispensabil al mecanismului de asigurare a dreptului privind întrunirile îl constituie aspectul instituţional, cât şi cel operaţional. În acest context,

vorbind despre acele priorităţi instituţionale, inclusiv legate de îmbunătăţirea cadrului normativ, putem menţiona că, procesul de transformare prin care a trecut Poliţia Naţională în ultimii ani, a fost marcat de Strategia de Dezvoltare a Poliţiei pentru anii 2016 – 2020 (SDP) [16].

Instrumentul de implementare al Strategiei date, şi anume Planul de acţiuni stabileşte Obiectivul 1.4. Reorganizarea sistemului de menţinere, asigurare şi restabilire a ordinii publice, având ca şi subacţiune – perfecţionarea cadrului legal privind organizarea întrunirilor publice (1.4.4.).

Cu regret, acele eforturi conjugate ale Poliţiei de a promova un proiect de modificare a cadrului legal privind întrunirile publice a primit avize negative de la majoritatea autorităţilor publice, în procesul de avizare externă [17, p.5]. Totodată, după ajustarea proiectului conform propunerilor şi obiecţiilor înaintate, credem că urmează a fi reluată promovarea repetată a acestuia.

Astfel, prin proiectul elaborat s-a propus introducerea şi definirea termenilor de "*ordine publică"* ca fiind "stare de legalitate, de echilibru şi pace socială, prin care se asigură securitatea publică şi a persoanei, a colectivităţilor şi a bunurilor, sănătatea şi morala publică şi care permite exercitarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanei, precum şi funcţionarea eficace a instituţiilor în statul de drept".

Astăzi, definiţia legală a noţiunilor de „ordine şi securitate publică" în legislaţia naţională este dată de Hotărârea de Guvern nr. 354/2017 prin care a fost aprobată Strategia naţională de ordine şi securitate publică pentru anii 2017-2020 [18], după cum vedem un document de politici, a cărui aplicabilitate a fost un temporală, implementarea căruia s-a finalizat în 2020. Totodată, considerăm că cel mai corect ar fi fost stabilirea noţiunilor date la nivel de lege, lucru care s-a încercat prin intermediul proiectului descris, după care urmează descrierea elementelor constitutive şi caracteristice în cadrul normativ subordonat legilor.

În această ordine de idei, doctrina menţionează că „sistemele de ordine publică sunt menite să vegheze la menţinerea stării de echilibru în societate, această stare are la bază normele şi reglementările pe care societatea le consideră necesare pentru ca procesele şi fenomenele care îi caracterizează evoluţia să aibă o anumită predictibilitate, iar sensul de dezvoltare al societăţii să corespundă liniei de aşteptare a majorităţii indivizilor" [19, p.19].

La rândul său, ordinea publică implică trei procese/componente distincte, dar interdependente, cum ar fi:

- *menţinerea ordinii publice* – ansamblul de măsuri şi acţiuni organizate şi desfăşurate cotidian pentru protejarea şi respectarea drepturilor fundamentale ale cetăţenilor, a normelor de conduită civică, a regulilor de convieţuire socială, a celorlalte valori sociale, a patrimoniului public şi privat, precum şi pentru funcţionarea normală a autorităţilor statului;
- *asigurarea ordinii publice* – ansamblul de măsuri şi acţiuni întreprinse în timpul evenimentelor publice pentru respectarea legalităţii, prevenirea şi curmarea dezordinilor în masă şi/sau a manifestărilor de violenţă;

• *restabilirea ordinii publice* – ansamblul de măsuri şi acţiuni întreprinse în timpul evenimentelor publice pentru readucerea situaţiei la starea de normalitate, atunci când se produc dezordini în masă cu diferite intensităţi.

Din analiza noţiunilor date stabilim că, acestea diferă între ele, reieşind din gradul de intensitate şi impactul pe care îl pot avea anumite riscuri şi ameninţări asupra ordinii publice proporţional cu acele măsuri şi acţiuni realizate de autorităţile responsabile.

Noţiunile descrise mai sus au fost stabilite prin Hotărârea Guvernului cu privire la Centrul Naţional de Coordonare Integrată a Acţiunilor de Ordine Publică [20], lucru care considerăm diminuează din importanţa şi aplicabilitatea acestora. Totodată, prin prevederile noi s-a propus amendarea Legii privind întrunirile, în sensul includerii termenilor daţi în textul acestea.

La fel, se propune completarea cu noţiunile *„controlul preventiv corporal şi al bagajelor”* cât şi *„dispersare forţată”*, cu scopul delimitării clare a acţiunilor care urmează a fi întreprinse, procedeelor aplicate, excluderii interpretării ambigue a actului legislativ.

În aceeaşi ordine de idei, se propune completarea legislaţiei cu un principiu nou – *„prioritatea interesului public”* care vine să concretizeze într-o măsură oarecare caracterul paşnic al acestui drept, inclusiv să garanteze dreptul la libera circulaţie a altor cetăţeni şi funcţionarea normală a instituţiilor publice şi private.

Respectiv, urmare a evaluării şi elucidării cauzelor şi consecinţelor evenimentelor care au loc în cadrul desfăşurării întrunirilor, au fost identificate multiple lacune în organizarea şi desfăşurarea acestora, precum şi în organizarea măsurilor de asigurare a ordinii de drept, fapt care pune în pericol utilizarea corespunzătoare a drumurilor publice, a transportului în comun, funcţionarea normală a instituţiilor publice sau private, a celor de învăţământ, cultură şi sănătate, a unităţilor economice.

Proiectul conţine şi amendamente, în partea ce ţine de optimizarea cooperării şi comunicării dintre organele de drept şi autoritatea publică locală în privinţa controlului asupra libertăţii de întrunire şi facilitării acesteia; consolidarea abilităţilor şi tacticilor poliţiei pentru a face faţă comportamentului de confruntare; dezvoltarea capacităţilor reprezentanţilor autorităţii administraţiei publice locale de gestionare a întrunirilor şi de lucru cu organizatorii, în special în situaţii conflictuale; precum şi revizuirea competenţei de constatare şi examinare a contravenţiei de la art.67 din Codul contravenţional (încălcarea legislaţiei privind întrunirile) de către instanţa de judecată [21].

Totodată, în partea răspunderii contravenţionale se propune completarea cu articolul 355^1, care ar stabili răspunderea pentru încălcarea măsurilor de ordine sau a regulilor stabilite pentru buna desfăşurare a întrunirilor sau a altor evenimente publice cu caracter cultural, artistic, economic, sportiv sau religios, dacă aceste acţiuni nu constituie infracţiune, fiind stabilite şi sancţiuni contravenţionale pentru persoana cu funcţie de răspundere din cadrul autorităţii administraţiei publice locale în cazul nerespectării obligaţiilor funcţionale.

În aceleaşi condiţii prin proiect se propune ca întrunirile să se desfăşoare nu în imediata apropiere a edificiilor instituţiilor de stat (Preşedinţia, Parlamentul, Guvernul, ministere, etc.), ambasadelor, precum şi sedii ale misiunilor diplomatice, instituţiilor penitenciare, cu stabilirea unei distanţe minime de 7 metri.

De fapt, organizatorilor le revine obligaţia de a nu bloca accesul în respectivele clădiri şi de a nu pune piedici desfăşurării activităţii celor din clădire, precum şi de a-şi exercita dreptul la întrunire în mod paşnic. În prezent se atestă o încălcare sistematică a respectivelor obligaţii, participanţii la întrunire protestând chiar pe scările clădirilor instituţiilor de stat, blocând accesul în acest sens.

Mai mult, stabilirea distanţei de 7 de metri are ca scop şi garantarea dreptului la libera circulaţie a persoanelor care nu participă la întrunire, inclusiv asigurarea securităţii respectivelor, iar în cazul provocării unor acţiuni devastatoare (de ex. incendii), aceasta ar putea constitui spaţiu de manevră ce ar permite şi accesul autospecialelor.

În afară de cele indicate, la moment, se consideră, pe bună dreptate că, redacţia în vigoare a art.14 alin.(4) din Lege, comportă un caracter discreţionar, respectiv rămâne la discreţia autorităţii administraţiei publice locale de a iniţia sau nu o procedură judiciară în cazul în care deţine probe concludente că întrunirea urmează să se desfăşoare cu încălcarea prevederilor Legii privind întrunirile. Astfel, conform prevederilor actuale dacă deţine probe concludente că întrunirea urmează să se desfăşoare cu încălcarea prevederilor, autoritatea administraţiei publice locale poate iniţia o procedură judiciară, prin care să ceară interzicerea întrunirii sau modificarea, după caz, a orei, a locului sau a formei de desfăşurare a acesteia. Intentarea acţiunii nu suspendă dreptul de a desfăşura întrunirea. Respectiv, în vederea evitării unor interpretări discreţionare a prevederii legale prenotate, se impune concretizarea obligaţiei în acest sens.

Totodată, la moment instanţa de judecată examinează cererea de interzicere a întrunirii sau de modificare, după caz, a orei, a locului sau a formei de desfăşurare a acesteia şi adoptă o hotărâre în cel mult 3 zile de la data depunerii, fiind propusă prin proiect modificarea termenului de 3 zile de emitere a deciziei judecătoreşti, la un termen redus de 24 de ore, luând în consideraţie necesitatea examinării în regim prioritar a contestaţiilor în domeniul întrunirilor.

Ce ţine de aspectul operaţional, ordinea şi securitate publică se asigură, prin totalitatea măsurilor luate de forţele de ordine, pentru menţinerea, asigurarea şi, în ultimă instanţă, restabilirea ordinii publice. Gestionarea evenimentelor publice, în cadrul cărora pot avea loc diferite situaţii de criză, implică un efort considerabil al statului, prin intermediul autorităţilor responsabile.

Astfel, în managementul situaţiilor de criză în domeniul ordinii publice sunt implicate trei categorii de forţe, şi anume forţele de ordine – subdiviziuni ale autorităţilor administrative şi instituţiilor din subordinea MAI, investite cu atribuţii de menţinere, asigurare şi restabilire a ordinii publice; forţe de sprijin – subdiviziuni ale autorităţilor administrative şi instituţiilor din subordinea MAI, care

exercită în mod curent alte atribuţii decît cele de menţinere, asigurare şi restabilire a ordinii publice, dar pot fi utilizate pentru îndeplinirea acestui tip de misiuni, precum şi forţe complementare – organe şi autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale, precum şi alte organizaţii, care, prin activităţi specifice, pot acorda asistenţă forţelor de ordine şi forţelor de sprijin.

În acest context, ordinea şi securitatea publică se asigură, prin totalitatea măsurilor luate de forţele de ordine, pentru menţinerea, asigurarea şi, în ultimă instanţă, restabilirea ordinii publice. Prin decizia asumată, începând cu 1 ianuarie 2022 atribuţiile ce ţin de restabilirea ordinii publice, urmează să treacă integral din responsabilitatea Poliţiei în acea a Carabinierilor.

Astăzi este unanim acceptat faptul că, orice Guvern are datoria să menţină sau să restabilească legea şi ordinea prin mijloace legitime. Obligaţia de a respecta aceste „mijloace legitime" denotă faptul că, chiar şi în timpul eforturilor de restabilire a ordinii publice în situaţii de neliniște sau conflict, statul trebuie să protejeze garanţiile fundamentale la care indivizii au dreptul în temeiul instrumentelor internaţionale şi naţionale privind drepturile omului [22].

Un principiu recunoscut în acest context este că, utilizarea forţei este o ultimă soluţie. Un motiv frecvent de îngrijorare este faptul că întrunirile pot duce la forme de tulburare şi că adunarea unor grupuri mari de oameni în spaţiul public poate avea ca rezultat dezordinea sau violenţa.

De cele mai multe ori, întrunirile publice se desfăşoară paşnic, cu o perturbare minimă a activităţilor zilnice de rutină, iar această probabilitate poate fi sporită dacă poliţia ţine seama de patru principii, şi anume – cunoaştere, facilitare, comunicare şi diferenţiere [23]. Anume aceste principii trebuie să stea la baza abordării de către poliţie a oricărei întruniri; iar punctul de pornire în asigurarea ordinii publice la întruniri trebuie întotdeauna să fie facilitarea, care poate fi realizată prin dialog, negociere şi alte forme de comunicare. Cu toate acestea, în anumite împrejurări, este posibil ca poliţia să trebuiască să utilizeze forţa care reprezinte o excepţie şi nu regula.

Orice utilizare a forţei împotriva unei persoane poate avea consecinţe grave. Oriunde este posibil, forţa nu trebuie utilizată împotriva copiilor sau a vârstnicilor, sau a persoanelor cu dizabilităţi, dar, dacă nu poate fi evitat acest lucru, atunci nivelul forţei trebuie să fie proporţional circumstanţelor. În unele contexte, poliţia poate să fie nevoită să utilizeze forţa pentru a proteja participanţii la o întrunire, dacă aceştia sunt confruntaţi cu contrademonstraţii ostile sau agresive. În asemenea contexte, poliţia trebuie să diferenţieze între agresori şi ţintele agresiunii şi să nu uite că are responsabilitatea de a apăra drepturile celor ce îşi exercită dreptul la întrunire paşnică [1, p.29-32].

În ordinea dată de idei, Avocatul Poporului recomandă ca autorităţile să asigure realizarea libertăţii întrunirilor aşa cum a fost menţionat în recomandările sale şi de către Comitetul ONU pentru Drepturile Omului: fără restricţii nejustificate şi obstacole în drept şi în practică, şi să ia măsuri corespunzătoare pentru a se asigura că or-

ganizatorii şi participanţii la întruniri nu se confruntă cu acte de intimidare, inclusiv interferenţe din partea poliţiei înainte de organizarea întrunirilor [3, p.36-39].

În concluzie, putem menţiona că, statul prin intermediul autorităţilor publice responsabile, în special Poliţia şi Inspectoratul General de Carabinieri, urmează să asigure şi să garanteze tuturor persoanelor dreptul la libertatea întrunirilor conform prevederilor naţionale şi internaţionale. Este foarte importantă stabilirea pe intern a procedurilor dedicate şi clare privind gestionarea evenimentelor publice, cât şi managementul crizelor ce pot apărea în cadrul desfăşurării evenimentelor publice. Totodată, cunoaşterea acestora de către toţi angajaţii, în special de către conducători este una primordială, iar instruirea este un proces important şi obligatoriu, în acest sens.

Evaluarea şi îmbunătăţirea cadrului legal este o necesitate permanentă şi un deziderat ce urmează să realizeze şi garanteze dreptul la libertatea întrunirilor, iar propunerile de îmbunătăţire trebuie să reiasă din recomandările organizaţiilor ce monitorizează respectarea drepturilor omului, cât şi rezultatele acelor evaluări ce sunt realizate pe interior.

Referinţe bibliografice:

1. Ghidul drepturilor omului pentru asigurarea ordinii publice la întruniri [citat 02.10.2021]. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/439178.pdf
2. Constituţia Republicii Moldova, publicată la 29.03.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. 140.
3. Raport privind respectarea drepturilor şi libertăţilor omului în Republica Moldova în anul 2018, Chişinău 2019.
4. Raport privind respectarea drepturilor şi libertăţilor omului în Republica Moldova în anul 2020, Chişinău 2021.
5. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf
6. Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale, Roma, 4.XI.1950.
7. Bîrsan C., Convenţia europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. Bucureşti: C.H. Beck, 2010.
8. Ghidul drepturilor omului pentru asigurarea ordinii publice la întruniri. [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/439178.pdf
9. Osmochescu N. ș.a. Constituţia Republicii Moldova: Comentariu. Chişinău: Arc, 2012.
10. Guidlines on Freedom of Peaceful Assembly, second edition, OSCE/ODIHR, 2010. [citat 06.12.2021]. Disponibil: www.osce.org

11. Exercitarea dreptului la întrunirile paşnice versus managementul organizării întrunirilor publice. Asociaţia Promo-LEX, Chişinău 2016.
12. Jean-François Akandji-Kombe, Obligaţiunile pozitive în virtutea Convenţiei europene a Drepturilor Omului, Ghid pentru punerea în aplicare a Convenţiei europene a Drepturilor Omului, Manuale privind drepturile omului.
13. Poalelungi M. şi ş.a. Convenţia Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curţii Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii şi recomandări. Chişinău: Tipografia Centrală, 2017.
14. Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2020, Chişinău, 2021.
15. Legea nr. 26 din 22-02-2008 privind întrunirile. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.04.2008, nr. 80, art. 261.
16. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12.05.2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliţiei pentru anii 2016-2020 şi a Planului de acţiuni privind implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 20.05.2016, nr.134-139, art. 645.
17. Raport privind evoluţiile înregistrate în procesul de reformare al Poliţiei (2016 – 2020).
18. Hotărârea Guvernului nr. 354 din 31.05.2017 cu privire la aprobarea Strategiei naţionale de ordine şi securitate publică pentru anii 2017-2020 şi a Planului de acţiuni privind implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 02.06.2017, nr. 171-180, art. 430.
19. Cuhuţescu I., Managementul ordinii publice în situaţii de normalitate şi de criză din perspectiva de ţară membră a UE şi NATO, Editura Ministerului Administraţiei şi Internelor, Bucureşti 2010.
20. Hotărârea Guvernului nr. 1206 din 02.11.2016 cu privire la Centrul Naţional de Coordonare Integrată a Acţiunilor de Ordine Publică. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.11.2016, nr. 379-386, art. 1303.
21. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 17.03.2017, nr. 78-84, art. 100.
22. The Practical Guide to Humanitarian Law. . [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/public-order/
23. Reicher, S., Stott C., Drury J., Adang O., Cronin P. & Livingstone A., „Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice" (n.t. „Asigurarea ordinii publice în baza informaţiilor: Principii şi practică") Policing, Vol. 1, No. 4, 2007, pp. 403-415.

RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ RAPORTATĂ LA INDEPENDENȚA JUDECĂTORULUI

DISCIPLINARY LIABILITY IN RELATION TO JUDICIAL INDEPENDENCE

GAVRILENCO Natalia,
doctorandă, USM

CZU: 347.962.3:343.162

Summary

From the perspective of the judge's disciplinary liability, we emphasize the need to achieve a balance between the desire to sanction the judge and the need to respect his independence. Maintaining this balance is possible by understanding the concept of the judge's independence by highlighting the national legal framework, as well as identifying the facts that can be treated as disciplinary violations in the activity performed by the judge.

Keywords: *disciplinary liability, judge's independence, disciplinary violation.*

Independența judiciară este prezentă în momentul în care lipsesc orice influențe ale guvernului, parlamentului sau alte instituții sau interese private. Astfel, Constituția Republicii Moldova, prin prisma art. 6 stipulează expres că: "În Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției." În cadrul sistemului democratic de aplicare a principiului separației celor trei puteri, pentru garantarea statului de drept este importantă existența unei puteri judecătorești independente.

În acest sens, independența judiciară reprezintă o consecință a principiului separației puterilor și se referă atât la independența structurală a sistemului de justiție (independența instituțională), cât și la independența individuală a judecătorilor (independența personală).

În aceeași ordine de idei și în Hotărârea nr. 25/2014, Curtea Constituțională a menționat că: " independența puterii judecătorești nu poate fi asigurată fără o independență instituțională și structurală, care permite angajarea de personal juridic calificat și posibilitatea organizării interne a instanțelor judiciare." Astfel independența judecătorului este un principiu esențial și este dreptul cetățenilor oricărui stat, inclusiv a judecătorilor. Reieșind din cele menționate, Curtea a statuat două aspecte ale independenței judecătorului: un aspect individual/personal și unul instituțional/funcțional.

Independența funcțională.

Potrivit Curții, independența funcțională presupune, pe de o parte, ca judecătorii să nu fie influențați de către executiv sau legislativ, iar, pe de altă parte, ca

instanţele judecătoreşti să nu fie supuse ingerinţelor din partea puterii legislative, puterii executive sau a justiţiabililor. [1]

Statul democratic modern ar trebui să se bazeze pe separaţia puterilor. Fiecare judecător în parte ar trebui să facă totul pentru a susţine independenţa juridică atât la nivelul individual, cât şi la cel instituţional.

Independenţa personală.

Independenţa personală vizează statutul judecătorului, care trebuie să-i fie asigurat prin lege. În principal, criteriile de apreciere a independenţei personale sunt: modul de recrutare a judecătorilor; durata numirii; inamovibilitatea; fixarea salariului judecătorilor prin lege; libertatea de expresie a judecătorilor şi dreptul de a forma organizaţii profesionale, menite să apere interesele lor profesionale; incompatibilităţile; interdicţiile; pregătirea continuă; răspunderea judecătorilor. [1]

Conform prevederilor Constituţiei Republicii Moldova, art.114-116, „justiţia se înfăptuieşte în numele legii numai de instanţele judecătoreşti, judecătorii fiind independenţi, inamovibili şi imparţiali", iar „funcţia de judecător este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcţii retribuite, cu excepţia activităţii didactice şi ştiinţifice".

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede la art. 20 alin.(1) că „puterea judecătorească este separată de puterea legislativă şi de cea executivă în conformitate cu Constituţia Republicii Moldova, cu prezentul cod şi cu alte legi". Acelaşi articol la alin.(2) prevede că „la înfăptuirea justiţiei, în pricini civile, judecătorii sunt independenţi şi se supun numai legii. Orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă şi atrage răspunderea prevăzută de lege". [2]

Astfel, Legea cu privire la organizarea judecătorească, conţine art. 1 – „Judecătorul, purtător al puterii judecătoreşti", care la alin.(3) prevede: "Judecătorii instanţelor judecătoreşti sânt independenţi, imparţiali şi inamovibili şi se supun numai legii."[3]

Potrivit art. 17 al Legii nr. 544/95 cu privire la statutul judecătorului, prin următoarele modalităţile se asigură independenţa judecătorului:

a) procedura de înfăptuire a justiţiei;

b) procedeul de numire, suspendare, demisie şi eliberare din funcţie;

c) declararea inviolabilităţii lui;

d) secretul deliberărilor şi interzicerea de a cere divulgarea lui;

e) stabilirea răspunderii pentru lipsa de stimă faţă de judecată, judecători şi pentru imixtiune în judecarea cauzei;

f) alocarea resurselor adecvate pentru funcţionarea sistemului judiciar, crearea de condiţii organizatorice şi tehnice favorabile activităţii instanţelor judecătoreşti;

g) asigurarea materială şi socială a judecătorului;

h) alte măsuri, prevăzute de lege."

Pentru a asigura independenţa justiţiei, diferite ţări folosesc diverse mijloace de selecţie pentru alegerea judecătorilor.

În acest context, o altă modalitate de a asigura independenţa judecătorilor este prin acordarea unui mandat pe viaţă a judecătorilor, care le oferă oportunitatea să ia decizii în conformitate cu statul de drept şi discreţia judiciară, chiar dacă aceste decizii sunt nepopulare din punct de vedere politic sau se opun unor interese puternice.

Recent, Republica Moldova s-a aliniat acestei modalităţi de asigurare a independenţei judecătorului, aducând modificări esenţiale art. 116 din Constituţia Republicii Moldova. Acesta fiind un element de noutate pentru sistemul judiciar naţional, vom elucida succint etapele parcurse. În acest sens, a fost depusă sesizarea cu privire la interpretarea art. 116 alin.(2) din Constituţie. [4] Prin care s-a ridicat problema referitoare la exerciţiul competenţei Consiliului Superior al Magistraturii privind numirea în funcţia de judecător după împlinirea termenului iniţial de cinci ani.

În Hotărârea nr. 38 din 07.12.2021, Curtea Constituţională a reţinut că " în sensul articolelor 1 alin. (3), 20, 116 alineatele (1) şi (2) din Constituţie, Consiliul Superior al Magistraturii nu dispune de o marjă discreţionară în ceea ce priveşte numirea judecătorilor în funcţie până la atingerea plafonului de vârstă. În exerciţiul competenţei de numire în funcţia de judecător până la atingerea plafonului de vârstă, Consiliul Superior al Magistraturii va întreprinde măsurile legale pentru numirea judecătorului în funcţie până la atingerea plafonului de vârstă, fără nicio evaluare suplimentară din partea sa. Totuşi, în cazul existenţei unor suspiciuni rezonabile care pun la îndoială integritatea judecătorului sau de încălcare de către acesta a legislaţiei, Consiliul Superior al Magistraturii poate sesiza Inspecţia Judiciară în vederea desfăşurării unui control suplimentar al candidatului. În cazul în care suspiciunile nu sunt confirmate, Consiliul Superior al Magistraturii va asigura numirea în funcţie a judecătorului până la atingerea plafonului de vârstă." [5]

Din 01.04.2022, art. 116 din Constituţie este prezentat sub o altă dimensiune. La alin.(2) al aceluiaşi articol se stipulează că: „Judecătorii instanţelor judecătoreşti se numesc în funcţie, *în condiţiile legii, până la atingerea plafonului de vârstă, de către Preşedintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii*. Preşedintele Republicii Moldova poate respinge o singură dată candidatura propusă de către Consiliul Superior al Magistraturii."

Această intervenţie a dus la excluderea termenului iniţial de 5 ani de numire al judecătorilor, prevăzut la art. 116 din Constituţie. Judecătorii vor fi numiţi în funcţie până la atingerea plafonului de vârstă, de către Preşedintele Republicii Moldova, la propunerea CSM.

La fel, a fost exclusă cerinţa deţinerii „vechimii în funcţia de judecător de cel puţin 10 ani" de către Preşedintele, vicepreşedinţii şi judecătorii Curţii Supreme de Justiţie prevăzută la art. 116 aliniatele (3) şi (4) din Constituţie. Prin aceste modificări s-a urmărit obţinerea calităţii de judecător la CSJ şi a persoanelor cu o vechime în funcţie alta decât cea de judecător.

Lipsa independenţei la judecători ar duce la un proces defectuos în activitatea de înfăptuire a justiţiei. Evaluarea modului în care este respectată independenţa judecătorului presupune analiza modalităţii de numire, suspendare, demisie şi eliberare din funcţie a judecătorului. Responsabil de garantarea independenţei judecătorului este consiliul judiciar, standardele internaţionale sugerând ca această instituţie să fie reglementată chiar la nivel constituţional, actul fundamental al ţării urmând să reglementeze compunerea, atribuţiile şi autonomia sa. Un astfel de consiliu trebuie să aibă o influenţă decisivă în numirea, promovarea şi disciplinarea judecătorilor. În Republica Moldova, acest consiliu judiciar este CSM, o instituţie fundamentală a statului. [6, p.33]

Pe bună dreptate, independenţa judecătorului la examinarea cauzelor constituie una din condiţiile cu privire la calitatea activităţii unui judecător ce înfăptuieşte justiţia. Dar, în acelaşi timp, statul şi societatea pretinde sistemului de justiţie să dea dovadă de responsabilitate. Fără această responsabilitate – atât la nivel instituţional, cât şi la nivel individual– independenţa ar fi doar o protecţie a arbitrariului şi abuzurilor. [6, p.37]

Ştiind că există mai multe feluri de răspundere a judecătorilor, ne vom referi doar la răspunderea disciplinară. ***Astfel, independenţa judecătorului nu exclude necesitatea responsabilizării acestuia în realizarea actului de justiţie.***

În preambulul documentului intitulat „Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară" se precizează că principiile pe care acest act le consacră sunt menite să stabilească standarde pentru conduita etică a magistraţilor, care „pornesc de la premisa că judecătorii sunt responsabili de conduita lor în faţa unor instituţii anume create pentru a asigura respectarea normelor judiciare, instituţii ce sunt ele însele independente şi imparţiale". [7]

În acelaşi sens - al responsabilizării judecătorului naţional este şi cadrul normativ în vigoare cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor.

În Republica Moldova, în anul 2014 s-a adoptat o nouă lege cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, fiind o noutate în sistem prin care se urmărea asigurarea unui echilibru între independenţa şi responsabilitatea judecătorilor.

Ulterior, cu patru ani mai târziu, a fost modificată Legea nr. 178/2014, astfel sistemul a simţit o îmbunătăţirea şi a figurat ca prioritate în Strategia de reformă a sistemului justiţiei pentru perioada 2011-2016 (prelungită până în anul 2017). Actualmente se regăseşte din nou în proiectul Strategiei pentru asigurarea independenţei şi integrităţii sectorului justiţiei pentru perioada 2020-2023.

Cea mai recentă modificare a Legii nr. 178/2014 se atestă în 2020, în care se elucidează conceptele de „intenţie" şi „neglijenţă gravă" din conţinutul unei abateri disciplinare şi se recunoaşte dreptul Ministerului Justiţiei de a sesiza Inspecţia Judiciară în situaţia comiterii unor anumite abateri disciplinare de către judecători. De asemenea, prin modificările aduse la Legea 544, s-a renunţat la posibilitatea detaşărilor în cadrul Inspecţiei Judiciare.

Pornind de la definiţia abaterii disciplinare formulată în dreptul muncii şi de la prevederile legale în materie, F. Dragomir defineşte abaterea disciplinară săvârşită de un magistrat ca fapta de încălcare, cu vinovăţie sau din culpă, a normelor legale, regulamentare privind statutul magistratului, care aduce atingere activităţii şi prestigiului justiţiei. [8, p.76]

Actualmente sunt elucidate unele abateri disciplinare, iar altele au fost eliminate. Sunt expres reglementate abaterile disciplinare care îi vizează pe judecătorii cu funcţii de execuţie, dar şi reguli speciale pentru cei cu funcţii de conducere sau care sunt membri în organismele disciplinare. Potrivit art. 4 din Legea nr.178/2014, faptele care constituie abateri disciplinare sunt:

a) nerespectarea intenţionată sau din neglijenţă gravă a îndatoririi de a se abţine atunci cînd judecătorul ştie sau trebuia să ştie că există una dintre circumstanţele prevăzute de lege pentru abţinerea sa, precum şi formularea de declaraţii repetate şi nejustificate de abţinere în aceeaşi cauză, care are ca efect tergiversarea examinării cauzei;

b) adoptarea unei hotărîri judecătoreşti prin care, intenţionat sau din neglijenţă gravă, au fost încălcate drepturile şi libertăţile fundamentale ale persoanelor fizice sau juridice, garantate de Constituţia Republicii Moldova şi de tratatele internaţionale privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte;

c) acţiunile judecătorului în procesul de înfăptuire a justiţiei care fac dovada incompetenţei profesionale grave şi evidente;

d) imixtiunea în activitatea de înfăptuire a justiţiei de către un alt judecător;

e) intervenţiile ilegale sau exploatarea poziţiei de judecător în raport cu alte autorităţi, instituţii sau funcţionari fie pentru soluţionarea unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale altor persoane, fie în scopul obţinerii de foloase necuvenite;

f) nerespectarea secretului deliberării sau a confidenţialităţii lucrărilor care au acest caracter, precum şi a altor informaţii confidenţiale de care a luat cunoştinţă în exercitarea funcţiei, în condiţiile legii;

g) încălcarea, din motive imputabile judecătorului, a termenelor de îndeplinire a acţiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărîrilor judecătoreşti şi de transmitere a copiilor acestora participanţilor la proces , dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile participanţilor la proces sau ale altor persoane;

h) absenţele nemotivate de la serviciu, întîrzierea ori plecarea fără motive obiective de la serviciu, dacă aceasta a afectat activitatea instanţei;

i) încălcarea normelor imperative ale legislaţiei în procesul de înfăptuire a justiţiei;

j) neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întîrziere sau necorespunzătoare a unei obligaţii de serviciu, fără o justificare rezonabilă, dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile participanţilor la proces sau ale altor persoane.

k) atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiţiei faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alte persoane;

l) încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilităţile, interdicţiile şi restricţiile de serviciu care îi privesc pe judecători;

m[1]) nerespectarea prevederilor art. 7 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrităţii instituţionale;

n) obstrucţionarea, prin orice mijloace, a activităţii inspectorilor-judecători;

p) alte fapte care aduc atingere onoarei sau probităţii profesionale ori prestigiului justiţiei în aşa măsură încît se afectează încrederea în justiţie, comise în exercitarea atribuţiilor de serviciu sau în afara acestora, care, după gravitatea lor, nu pot fi calificate doar ca încălcări ale Codului de etică şi conduită profesională a judecătorilor.

În acest sens, putem menţiona numărul mare de abateri disciplinare reglementate expres de lege şi multitudinea de forme de comitere a acestora. Abaterile disciplinare sunt în strânsă legătură cu activitatea judecătorului, precum şi evidenţiază conduita de care acesta trebuie să dea dovadă atât în cadrul funcţiunii cât şi în comunitate. Rolul fundamental al mecanismului tragerii la răspundere disciplinară a judecătorilor este unul pragmatic, concret şi conştientizat, care are drept scop atât combaterea comportamentului dăunător al judecătorului, cât şi rolul preventiv pentru alţi judecători.

Concluzia ce se desprinde din cele expuse este aceea că obiectul analizei îl reprezintă răspunderea disciplinară a judecătorului în legătură cu activitatea jurisdicţională ce nu poate interveni decât până la limita în care independenţa acestuia nu este afectată.

O altă caracteristică a răspunderii disciplinare în raport cu independenţa judecătorului este aceea că în activitatea jurisdicţională răspunderea disciplinară a judecătorului poate fi antrenată numai în condiţiile în care se evidenţiază „intenţia" sau „neglijenţa gravă".

Instituirea unui control disciplinar asupra modului în care judecătorul înţelege să interpreteze normele de drept şi probele administrate în cauza cu judecarea căreia a fost investit nu este de natură să afecteze independenţa acestuia, întrucât, în acest demers, judecătorul trebuie să decidă liber, fără nici o influenţă sau presiune.

Referinţe bibliografice:

1. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 25 din 06.11.2014 privind controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Legii nr. 146 din 17 iulie 2014 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (salarizarea funcţionarilor publici din cadrul instanţelor judecătoreşti şi a judecătorilor). [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=514?l=ro&tip=hotariri&docid=514

2. Cârnaţ T, Plămădeala P. Independenţa şi imparţialitatea judecătorului prin prisma accesului liber la justiţie. În: *Revista Naţională de Drept*, nr.3, martie, 2009.
3. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 59-60, art. 664.
4. Sesizarea cu privire la interpretarea art. 116 alin. (2) din Constituţie şi controlul de constituţionalitate a alin. (1) din Legea nr.544/1995 cu privire la statutul judecătorului. [citat 10.12.2021]. Disponibil: 96a_2021.04.30.pdf (constcourt.md)
5. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 şi 116 alin. (1) şi (2) din Constituţie şi controlul de constituţionalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcţie a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă).
6. Danileţ C. Răspunderea disciplinară a judecătorilor în Republica Moldova. Evaluarea legislaţiei şi a practicilor. Document analitic. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Chişinău, 2020.
7. Manea T. Independenţa magistratului şi răspunderea disciplinară a acestuia. Elemente de drept comparat. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, Chişinău, nr.4 din 2014.
8. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. Bucureşti, 2011.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОСУЖДЕННЫХ КАК ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

DEZVOLTAREA CUNOȘTINȚELOR INFORMATICE ALE CONDAMNAȚILOR CA O CONDIȚIE PREALABILĂ PENTRU UTILIZAREA TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI ÎN PROCESUL DE ÎNVĂȚARE

FORMATION OF COMPUTER LITERACY OF CONSUMED AS A BASIC CONDITION FOR USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE TRAINING PROCESS

GHEORGHIEVA Svetlana

CZU: 343.821:004:343.848

Summary

This article is devoted to the issue of the process of implementing the idea of distance learning through information and communication technologies that can be used anywhere in the educational space, including in penitentiary institutions. The most important condition for the training of convicts is external factors in the creation of indicative bases for the use of IT. The factors that determine the success of training are always associated with the content and form of educational activity. First of all, we are talking about the design and formation of the computer literacy of the convicts.

The article reveals the main directions and tasks of creating and developing a single information educational space, promising directions for the development of the education system, namely the widespread introduction of distance learning and self-education methods, the need to develop psychological and pedagogical support for the use of information technologies at all levels of education. It also highlights the means and programs that could be implemented in the daily educational process by convicts.

Key words: *Information technologies, education, convicts, critical educational technologies, information, information educational space, educational process, places of imprisonment*

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу процесса реализации идеи дистанционного обучения через информационные и коммуникационные технологии, которые могут быть использованы в любом месте образовательного пространства, в том числе в пенитенциарных учреждениях. Важнейшим условием обучения осужденных являются внешние факторы при создании ориентировочных баз для использования ИТ. Факторы, определяющие успешность обучения, всегда связаны с содержанием и формой

образовательной деятельности. В первую очередь, речь идет о проектировании и формировании компьютерной грамотности осужденных.

В статье раскрыты основные направления и задачи создания и развития единого информационного образовательного пространства, перспективные направления развития системы образования, а именно повсеместное внедрение методов дистанционного обучения и самообразования, необходимость развития психолого-педагогического сопровождения использования информационных технологий на всех уровнях образования. Так же освещены те средства и программы, которые могли бы быть реализованы в повседневном учебном процессе осужденными.

Ключевые слова: Информационные технологии, образование, осужденные, критические образовательные технологии, информация, информационное образовательное пространство, учебный процесс, места лишения свободы

Информационные и коммуникационные технологии признаны специалистами одним из приоритетных направлений науки и технологий, которые станут решающими и критическими в XXI веке.

Почему именно критическими и что это означает? Под *критическими* понимаются такие технологии, которые носят межотраслевой характер, создают необходимые предпосылки для развития многих технологических областей или областей исследований и разработок и вместе вносят основной вклад в решение ключевых проблем развития и прогресса [1, с. 34].

Что касается образования, то роль критических, несомненно, принадлежит *базовым информационным технологиям,* то есть тем, которые составляют основу образовательных технологий, использующих информационные и компьютерные технологии и вместе образующих технологическую инфраструктуру образовательного учреждения.

Критические образовательные технологии обеспечивают создание распределенных баз обучающих технологий, которые имеются на базе инфраструктуры телекоммуникационных сетей образовательных учреждений, которые благодаря данной базе и платформе могут быть использованы в любом месте образовательного пространства, в том числе в процессе реализации идеи дистанционного обучения.

В этой связи обозначим, что является *важнейшими направлениями информатизации образования:*

- на уровне образовательного учреждения реализация *виртуальной информационно-образовательной среды*, которая предусматривает выполнение комплекса работ по созданию и обеспечению технологии ее процессу деятельности;

- *системная интеграция информационных технологий* в образовании, то есть поддержка процессов обучения, изучения и организации отраслевого управления;

- построение и развитие единого образовательного информационного пространства, о котором нами было сказано выше.

По сути, речь идет о решении вопросов качественного изменения состояния всей информационной платформы системы образования, представлении новых возможностей как для развития, образования каждого человека, так и для роста общественно социальной интеллектуальной среды.

Важнейшим условием обучения осужденных являются внешние факторы при создании ориентировочных баз для использования информационных образовательных технологий. Данные факторы, определяющие успешность обучения, всегда связаны с содержанием и формой образовательной работы. В первую очередь, речь идет о проектировании содержания непосредственно используемого учебного материала, формировании компьютерной грамотности осужденных [2. с. 41]. Это может быть фактическая информация об электронных компьютерах или обобщенные знания, концепции или принципы, действия или операции. В каждом отдельном случае учебная деятельность строится по разным причинам. Важны как область знаний, так и деятельность, к которой относятся факты, концепции, практические действия.

Специалисты формулируют основные направления и задачи создания и развития единого информационного образовательного пространства следующим образом:

1. Техническое оснащение образовательных учреждений - одна из приоритетных задач, решению которой препятствуют в основном организационные и экономические факторы, связанные с тем, что «малая» информатизация оказывается неэффективной, а «большая» информатизация слишком дорога и не дает немедленной отдачи. Проблема внедрения образовательных информационных технологий в инвариантные среды и стандарты становится все более актуальной.

2. Организация обучения специалистов. Нехватка специалистов в области информационных технологий и платформ особенно сетевых, усугубляется процессами их «вытеснения» из сферы образования в какие-либо коммерческие или иные структуры, что особенно характерно для стран с переходной экономикой.

3. Организационные мероприятия. Создание единой системы информационных ресурсов невозможно без постоянного направляющего и координирующего участия, а также контроля со стороны как педагогического, так и научного сообщества, выраженного в той или иной форме.

4. Перенос информационных ресурсов общества на электронные носители. Только перевод большей части информации, накопленной человечеством, в средства информационных носителей, воспринимаемые компьютерами, создаст реальные возможности доступа к накопленной информации для всех членов общества. Модернизация существующих технологий такого

перевода остается одной из значимых проблем развития информационных платформ и технологий.

5. Интеграция национальных информационных ресурсов в глобальную информационную среду.

Еще одним перспективным направлением развития системы образования является повсеместное внедрение методов *дистанционного обучения и самообразования*, основанных на использовании информационных и телекоммуникационных технологий и средств удаленного доступа к распределенным базам данных и знаниям. Разработка соответствующих рекомендаций представляет собой первое необходимое направление исследований.

Второе направление исследований - это необходимость развития психолого-педагогического сопровождения использования информационных технологий на всех уровнях образования.

Нами принята классификация структуры базового компьютерного обучения, предложенная О.И. Кочурова [3, с. 18-31], согласно которой компьютерная грамотность подразумевает:

- *базовые (общие) компьютерные знания и навыки* - унифицированный набор знаний и навыков в области базового аппаратного и программного обеспечения для вычислительной техники для всех категорий пользователей, который образует своеобразный «компьютерный минимум», необходимый для успешного освоения и практического использования. любого прикладного программного обеспечения.

- *профессионально ориентированные компьютерные знания и умения* - совокупность профессиональных (универсальных) знаний и умений, характерных для каждой категории пользователей, соответствующих уровню и содержанию компьютеризации конкретной профессиональной среды. Обеспечивает профессиональную мобильность и высокую конкурентоспособность взрослого человека в сфере профессиональной деятельности.

Анализ автора Миронова Д. Н вопроса развития информационной компетенции дал основание рассматривать ее как динамическую систему. Информационная компетентность включает следующие уровни развития: *знакомство; осведомленность; элементарный функционал; компьютер; системная компетентность*.

Так Миронов Д. Н. дает следующую характеристику уровням информационной компетентности, которую рассмотрим ниже:

1. *Уровень знакомства* - взрослый человек не понимает и, как правило, не осознает цели компьютеризации общества [4, с. 111]. Имеет разрозненные, случайные и в основном ненаучные знания о вычислениях. Его имидж в основном формируется средствами массовой информации, поэтому упоминание о компьютере вызывает только самые простые ассоциации, такие как «дисплей», «быстро рассчитывает», «имеет большое будущее». У человека полностью отсутствует представление о возможности использования инфор-

мационных технологий в своей профессиональной деятельности, не формируются соответствующие навыки. В лучшем случае этот человек может играть только в самые простые компьютерные игры.

2. *Уровень осведомленности* - характеризуется пониманием общих целей компьютеризации общества [5, с.111]. Взрослый человек владеет отрывочными сведениями о типах и структуре компьютеров, знает наиболее яркие примеры их применения, знаком с некоторыми перспективами развития компьютеров, владеет определенным, хотя и очень ограниченным, понятием в информатике. Компьютерные навыки в профессиональной сфере не выходят за рамки использования некоторых из простейших прикладных программ.

3. *Элементарная компетентность* - предполагает осознание и внутреннее принятие целей компьютеризации общества, наличие у взрослого человека всесторонних знаний об устройстве аппаратного и программного обеспечения компьютеров, ведущих направлениях их развития [6, с.111]. Человек хорошо осведомлен о существующих перспективных сферах применения компьютеров, особенно в своей профессиональной деятельности. Владеет простейшими навыками работы с универсальными и специализированными прикладными программными средствами, применяемыми в его профессии.

4. *Функциональная компетентность* - за счет осознания стратегических и тактических задач компьютеризации общества, формирование психологического отношения к всестороннему использованию информационных технологий в своей профессиональной деятельности [7, с.111]. Взрослый человек, обладающий разносторонними компьютерными навыками, глубоко и полно знает техническое и программное обеспечение своего рабочего компьютера, грамотно использует системное программное обеспечение, творчески, умело использует различные виды прикладного обеспечения информационных технологий в своей профессиональной деятельности, постоянно стремится расширять и укреплять знания и навыки в области информационных программ.

5. *Системная компетентность* - компьютеризация общества приобретает для взрослого человека глубокий личностный смысл [8, с.111]. Он обладает целостной системой знаний и навыков в области информатики, что позволяет ему свободно ориентироваться в мире компьютерных технологий, легко переходить от работы на одном компьютере к работе на другом, от одного программного обеспечения к другому. Человек глубоко осознает перспективы информатизации общества, грамотно реализует тактику и стратегию использования компьютеров в своей профессиональной деятельности, легко осваивает новые универсальные и специализированные программные средства, способен оказать реальную помощь в использовании таких средств в деятельности коллеги по работе.

Помимо информационной компетенции раскроем те средства и программы, которые могли бы быть реализованы в повседневном учебном процессе.

Итак, средствами реализации информатизации образования являются прикладные программы пакета *Microsoft Office* и электронные образовательные ресурсы (мультимедиа, Интернет, электронные издания и др.). Педагогические возможности использования указанных информационных средств в образовании заключаются в следующем:

1. С помощью *текстового редактора MS Word*. Текстовый редактор MS Word обладает обширными возможностями, необходимыми для изучения различных дисциплин [9, с. 113]. Эта офисная программа используется не только для отображения текста, с помощью которого вы можете создавать различные таблицы, диаграммы, а также вставлять различные картинки и фотографии в текстовое поле. Все эти возможности MS Word можно с большим успехом использовать при обучении.

2. Применение презентаций, подготовленных *в MS PowerPoint*, на занятиях. Электронные продукты MS PowerPoint включают статические и динамические презентации. При демонстрации статической презентации имеем дело со статическими текстами, диаграммами и изображениями. В динамической презентации последовательно представлены тематические слайды, включающие как текстовую, так и графическую информацию учебного содержания. Презентации создаются на компьютере пользователя, а затем могут быть размещены в других информационных средах (компьютеры, вебсайты и т. д.).

3. Использование возможностей *MS Excel* для изучения закономерностей различных процессов. Microsoft Excel предназначен для подготовки, обработки и хранения данных в виде электронных таблиц. Сфера применения MS Excel очень широка. Эта программа - не только мощный инструмент, используемый для вычислительных вычислений в научных исследованиях, она широко используется в гуманитарных исследованиях.

Электронная таблица MS Excel часто используется для сортировки и фильтрации базы данных. Например, можно отсортировать список литературы по определенным параметрам (по годам, по алфавиту и т. д.). В результате применения фильтра в таблице будут представлены только данные, удовлетворяющие условиям фильтрации. Так, с помощью фильтра можно выбрать из списка литературы только те источники, которые были опубликованы, например, в 2015 году. В MS Excel можно создавать различные типы графиков и диаграмм, использовать при анализе всех видов цифровой информации и выполнении некоторых задач, различные таблицы любого назначения, при создании которых с помощью функций «адрес», «гиперссылка», «выбор» и других возможности этих таблиц еще больше расширяются. Функции из категории «логические» могут успешно применяться при выполнении логических упражнений с любым содержанием какого-либо исследования.

4. *Использование мультимедиа в процессе обучения* по различным дисциплинам. Использование мультимедиа в процессе преподавания различ-

ных дисциплин создает условия для повышения профессиональной подготовки обучающихся и формирования личностных, общекультурных качеств. Педагогические и технические возможности мультимедиа (анимация, видео, звук и т. д.) Способствуют лучшему пониманию, усвоению и запоминанию информации. К психологическим преимуществам мультимедиа можно отнести эмоциональный заряд, который получается в условиях одновременного воздействия слуховой (звуковой) и визуальной (статической и динамической) информации, что способствует развитию мышления и творческих способностей учащихся. В рамках такого образования возможно создание и использование в учебном процессе видеороликов, иллюстрирующих различные правовые явления и действия.

5. *Использование Интернет-ресурсов в обучении будущих специалистов*. Интернет обладает неисчерпаемыми ресурсами в плане информатизации образования. Информационные возможности Интернета включают организацию Интернет-конференций, поиск информации об образовательном содержании, образовательную и исследовательскую работу с порталом и вебсайтами учебного учреждения, в котором студент учится, и других учебных заведений, использование услуг электронной почты для доставки информации адресат и др. При организации конференции в Интернете каждый присутствующий может видеть и слышать преподавателя и других своих коллег, находясь в другом городе или даже стране.

Портал или сайт учебного заведения должен содержать учебный план специальности, учебно-методический комплекс дисциплины, учебную программу, учебный план курса, учебный план лекционных и практических занятий, задания для самостоятельной работы, виртуальные лабораторные занятия, пакет контрольных вопросов, требования и методические указания по их выполнению и подготовке к экзамену и зачету и т. д.

6. Использование коммуникационных возможностей электронной почты. *Электронная почта (E-mail),* которая стала неотъемлемой частью образа жизни каждого гражданина информационного общества, может быть эффективным средством осуществления коммуникации в среде обучения.

Электронная почта - это набор программных и аппаратных средств, которые передают сообщения между компьютерами. Сообщения могут быть представлены как в виде обычных текстов, так и в виде программ, графиков, видео, звуковых фрагментов в открытом или зашифрованном виде. Время доставки письма может составлять от нескольких секунд до десятков минут и зависит не от расстояния, а от количества переходов из одной сети в другую в процессе доставки, а также от организации электронного обслуживания в конкретной сети на пути передачи сообщения. Получать электронные письма, готовить и отправлять на них ответы можно в удобное для любого участника тренинга время. Электронная почта - одна из самых дешевых и относительно несложных телекоммуникационных технологий.

7. *Использование электронных учебников и учебных пособий* при подготовке обучающихся. Электронный учебник - это автоматизированная система обучения, включающая дидактические, методические и информационные справочные материалы по учебной дисциплине, а также программное обеспечение, позволяющее комплексно использовать их для самостоятельного приобретения и контроля знаний. Электронный учебник позволяет оптимально использовать все возможности мультимедийных технологий. Электронные учебники различного содержания - одно из самых эффективных средств подготовки будущих специалистов.

8. *Компьютерное тестирование по дисциплинам*. Несомненным преимуществом компьютерного тестирования является его беспристрастность, объективность, мгновенная обработка материалов, что сокращает время, затрачиваемое на получение результатов. Среди большого количества форм тестирования, на наш взгляд, адаптированное тестирование более применимо к образованию. Данная форма предусматривает изменение последовательности, содержания и сложности предлагаемых заданий в самом процессе тестирования с учетом ответов респондентов, что крайне важно при подготовке студентов.

9. Анимации на *Macromedia Flesh,* где моделируются различные процессы. С помощью этой программы вы можете создавать анимированные фрагменты и анимации, демонстрирующие различные ситуации. Содержание фильмов и анимаций, созданных в среде Macromedia Flesh, яркое, доступное и информативное.

10. *Использование студентами вспомогательных электронных ресурсов*. К ним относятся электронные справочники, электронный словарь, электронные версии печатных изданий, образовательные порталы вузов страны, электронные библиотеки, свод законов страны и т. д.

Перспективная система образования должна учитывать основные вызовы XXI века и наиболее важные человеческие проблемы, связанные с ними в современном и формирующемся информационном обществе. Важнейшие направления перехода к новой образовательной концепции, которая станет основой перспективной системы образования, необходимой в условиях нашего века, включают, в частности, фундаментализацию образования на всех его уровнях; реализация концепции дополнительного образования; широкое использование инновационных и развивающих методов обучения, основанных на использовании перспективных информационных технологий; повышение доступности качественного образования за счет развития системы дистанционного обучения и средств информационного обеспечения образовательного процесса с использованием современных информационных и телекоммуникационных технологий [10, с. 685-686].

Так Захарова И. Г определяет, что развитие и расширение использования образовательных информационных технологий напрямую связано

с проблемой изменения эффективности обучения [11, с. 208]. Определение эффективности метода, технология обучения включает в себя - измерение достигнутого результата, стоимости материальных ресурсов и времени на его достижение. Эффективность обучения измеряется либо по результатам контрольных работ в баллах, либо по результатам тестирования в процентах от решенных задач. В этом случае они обычно сравнивают группы студентов, которые использовали и не использовали компьютерную поддержку обучения.

Оценка эффективности методов обучения с использованием информационных технологий обычно дается в сравнении с так называемыми традиционными методами и ограничивается измерением результатов обучения, иногда с учетом времени, затраченного студентами [12, с. 23-26]. Возможно ли применить традиционные критерии качества к ключевым аспектам дистанционного образования в технологической среде обучения? Применение подхода к оценке информационных технологий для процесса обучении предполагает, что последние не вносят ничего нового в цели и задачи обучения. Как правило внедрение информационных технологий влияет на качество и содержание самого процесса образования.

По мнению экспертов, новые информационные технологии обучения позволяют повысить эффективность практических и лабораторных занятий по естественнонаучным дисциплинам не менее чем на 30%, объективность контроля знаний студентов - на 20-25%. Успеваемость в контрольных группах студентов, использующих образовательные информационные технологии, обычно выше в среднем на 0,5 балла. В частности, скорость накопления словарного запаса при компьютерной поддержке изучения иностранных языков увеличивается в 2–3 раза [13, с. 34].

В данном вопросе нами были освещены различные формы учебной работы с использованием компьютерных программ с целью формирования базовой компьютерной грамотности, которые существуют в реальности, предполагающие обучение в различных ситуациях или видах деятельности, а также и дидактические, т.е. использующие для обучения, специально структурированные и схематизированные учебные модели.

Исследование показало, что это существенно влияет на усвоение материала и его познавательная ценность. Она должен иметь значение для обучающегося лично, отвечать его потребностям, быть значимым, то есть должны быть установлены связи между усвоенным материалом, с одной стороны, и знаниями, и опытом, которые уже есть у осужденного обучающегося, его потребностями, с другой. Этот процесс во многом зависит от структуры образовательного знания, характера связей между известным и неизвестным, которые определяют логику его изложения. Процесс познания и формирования компьютерной грамотности можно охарактеризовать как познавательный компонент в образовательной сфере в местах лишения свободы [14, с. 42-46].

Вышеуказанные направления способны обеспечить информационно образовательные технологии, что позволяет полностью ориентироваться на каждого обучающегося индивидуально.

Вывод: Освоение основ информационных и образовательных технологий подачи учебного материала среди осужденных будет наиболее востребованным, если будем апеллировать к существующим потребностям и интересам осужденных обучающихся, а также стимулировать новые познавательные интересы этого контингента. Следовательно, данная форма обучения может быть использована с целью социальной адаптации осужденных к их дальнейшей жизни вне мест лишения свободы.

Библиографические ссылки:

1. Ершов А.П. Информатика и компьютерная грамотность. — М., 1988.
2. Миронов Д.Н. Компьютерная грамотность как один из факторов социальной адаптации лиц, готовящихся к освобождению из мест лишения свободы// *Обучение осужденных. Итоги Всероссийской конференции* 15-16 ноября 2001. - СПб, СЗТУ, 2001.
3. Кочурова О.И. Диагностика и анализ уровня компьютерной грамотности педагогических кадров // *Сб. науч. тр. Проблемы повышения квалификации учителей по ОИВТ. М*. 1988.
4. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// Материалы международной научно-практической конференции *«VI Царскосельские чтения»*, том V, СПб, 2002.
5. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// Материалы международной научно-практической конференции *«VI Царскосельские чтения»*, том V, СПб, 2002.
6. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// Материалы международной научно-практической конференции *«VI Царскосельские чтения»*, том V, СПб, 2002.
7. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// Материалы международной научно-практической конференции *«VI Царскосельские чтения»*, том V, СПб, 2002.
8. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// Материалы международной научно-практической конференции *«VI Царскосельские чтения»*, том V, СПб, 2002.

9. Мукушев С.Б. Концепция информатизации правового образования в высшей школе. *Вестник ТГПУ*. 2010. Выпуск 1 (91). УДК 378.004.9
10. Кухта М. Н. Информационные технологии в профессиональном образовании// Современное состояние и перспективы развития инженерного образования, *Решетневские чтения*. 2017, УДК 377.
11. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. 8-е изд., перераб. и доп. М.: Академия, 2013.
12. Вербицкий А., Сахарова Н. Психологические особенности включения взрослых в образовательную деятельность// *Новые знания* - 1999 - № 2.
13. Политика в области образования и новые информационные технологии. / Д. В. Быков, В. В. Вержбицкий, Б. И. Зобов и др. // Национальный доклад Российской Федерации: II Международный конгресс ЮНЕСКО «*Образование и Информатика*». М., 1996. 1–5 июля.
14. Волов В.Т. Дистанционное образование как основная технология высшего образования в пенитенциарных учреждениях// *Открытое образование* - 2001. - № 6.

ABORDAREA JURISPRUDENȚIALĂ EUROPEANĂ REFERITOARE LA CHESTIUNEA REMEDIERII CONSECINȚELOR CONSTATĂRII CARACTERULUI ABUZIV AL CLAUZELOR NEESENȚIALE DIN CONTRACTELE DE CREDIT BANCAR

EUROPEAN CASE-LAW APPROACH TO THE REMOVAL OF THE CONSEQUENCES OF THE CONSEQUENCES OF THE NON-ESSENTIAL ABUSIVE CLAUSES IN BANK LOAN CONTRACTS

GROZAVU Mircea,
doctorand, USM

CZU: 341.645.2(4):339.727.3

Summary

The article debunks the implications of the decision of the Court of Justice of the European Union in related cases C - 229/19 and C - 289/19 regarding the application of legal provisions establishing the effects of the abusive nature of penalty clauses and the conduct of a study of the Court of Justice of the European Union in Case C-269/19, to determine whether or not it is possible to replace non-essential unfair terms with additional rules of national law.

Keywords: *abusive clause, non-essential clauses, penalizing interest, consumer, bank credit contract*

Studiul prezentului articol a fost determinat de faptul că în data de 21.01.2021 Curtea de Justiție a Uniunii Europene a procedat la soluționarea cauzelor conexate C-229/19 şi C-289/19, [5], în care instanţa naţională din Olanda a solicitat în cadrul procedurii de dezlegare a întrebărilor prealabile clarificarea modului în care trebuie interpretate normele de drept european.

Întrebările au fost formulate în contextul în care instanţa olandeză a constatat că mai mulţi consumatori au refuzat să plătească soldurile provenite din rezilierea unor contracte de leasing de acţiuni bursiere, încheiate cu o societate bancară, cu denumirea Dexia, din cauza faptului că nu au plătit la termen ratele lunare datorate creditoarei.

Contractul de leasing de acţiuni este un tip de contract reglementat de dreptul intern olandez, prin care de obicei un consumator împrumută de la o societate bancară o sumă determinată de bani pentru o anumită perioadă. Cu această sumă de bani împrumutată astfel banca este împuternicită să cumpere în contul şi pe seama consumatorului acţiuni bursiere. Pe durata contractului consumatorul are obligaţia să achite ratele lunare, reprezentate de regulă de dobânda pentru sumele împrumutate de către bancă pentru procurarea acţiunilor. Până la data restituirii integrale a împrumutului contractat banca va deține în proprietatea sa acţiunile, cu obligaţia de a plăti consumatorului dividendele care vor reveni acestor acţiuni.

La încetarea contractului, acţiunile sunt cedate băncii, iar consumatorul încasează venitul din cesiunea acţiunilor după ce din valoarea cesiunii este scăzută valoarea soldului principal şi eventualele rate care mai urmează a fi achitate.

La rezilierea acestor contracte, Dexia a stabilit deconturile finale, cu aplicarea articolelor 6 şi 15 din aceste condiţii speciale. Aceste articole stipulau dreptul profesionistului să vândă valorile mobiliare la bursă, sau în alt mod, într-un moment stabilit de bancă, iar un eventual sold pozitiv să fie plătit consumatorului direct de către bancă după deducerea soldurilor datorate (dobânzi şi valoarea împrumutului principal). Până la restituirea sumelor sunt calculate în continuare dobânzi pentru sumele împrumutate, iar procentul dobânzii anuale se reduce cu o marjă de 5 puncte procentuale.

S-a mai reţinut în cauză că beneficiul pe care îl poate realiza banca creditoare din acest mod de calcul al penalităţilor pentru rezilierea anticipată a contractului variază în funcţie de rata dobânzii şi de data încetării contractului ca urmare a rezilierii sau executării sale integrale şi poate fi greu de anticipat la momentul încheierii contractului dintre profesionist şi consumator, atât timp cât valoarea de creştere anuală a acţiunilor poate fi mai mare de nivelul de 5%, fiind de cele mai multe ori imposibil a fi ghicită la momentul încheierii contractului pentru a crea o reprezentare clară consumatorului asupra efectelor pe care le poate produce contractul.

Întrebările preliminare cu care a fost sesizată Curtea de Justiţie a Uniunii Europene în cauzele reunite au avut următorul text:

„1) Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că o clauză ar trebui să fie deja considerată abuzivă din perspectiva criteriilor prevăzute în respectiva directivă în cazul în care, evaluată pe baza tuturor împrejurărilor care însoţesc încheierea contractului, clauza respectivă permite simpla posibilitate a unui dezechilibru semnificativ şi nejustificat, în funcţie de circumstanţele care pot să apară în cursul contractului, în special întrucât clauza stabileşte în mod anticipat posibilul avantaj care este generat în favoarea profesionistului la data încetării anticipate a contractului ca fiind un anumit procent din valoarea rămasă a contractului de leasing, prin derogare de la normele aplicabile din dreptul naţional, conform cărora avantajul respectiv nu este prestabilit, ci trebuie să fie determinat în funcţie de circumstanţele care însoţesc rezilierea contractului, în special de cuantumul ratei dobânzii care ar trebui aplicată pentru perioada rămasă unei valori primite anticipat?

2) Stipulantul unei clauze abuzive anulate, care avea ca obiect plata unei compensaţii în cazul nerespectării de către consumator a obligaţiilor sale, poate invoca despăgubirea legală acordată în temeiul dispoziţiilor de drept cu caracter supletiv?”

În analiza celor două întrebări preliminare, Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a stabilit că se impune a răspunde în legătură cu prima întrebare că instanţei de trimitere îi revine sarcina de a verifica dacă o clauză care stabileşte în

avans avantajul de care beneficiază profesionistul în caz de reziliere anticipată a contractului, având în vedere împrejurările care au însoţit încheierea acestui contract, putea provoca, de la încheierea contractului menţionat, un astfel de dezechilibru.

În legătură cu cea de a doua întrebare, Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a stabilit că dispoziţiile Directivei 93/13 trebuie să fie interpretate în sensul că un profesionist care a impus consumatorului o clauză considerată abuzivă şi ulterior anulată de către instanţa naţională, nu poate pretinde despăgubirea legală prevăzută de o dispoziţie de drept naţional cu caracter supletiv care ar fi aplicabilă în lipsa clauzei menţionate în situaţia în care contractul poate continua să existe fără această clauză.

La o primă vedere, am putea afirma că aceste chestiuni au fost deja clarificate prin decizia pronunţată în Cauza C-269/19, [4] din data de 25.11.2020, în care Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a stabilit că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că, în urma constatării caracterului abuziv al clauzelor care definesc mecanismul de stabilire a ratei dobânzii variabile într-un contract de împrumut precum cel în discuţie în litigiul principal şi atunci când acest contract nu poate continua să existe după eliminarea clauzelor abuzive în cauză, anularea contractului menţionat ar avea consecinţe deosebit de prejudiciabile pentru consumator şi nu există nicio dispoziţie de drept naţional cu caracter supletiv, instanţa naţională trebuie să adopte, ţinând seama de ansamblul dreptului său intern, toate măsurile necesare în vederea protejării consumatorului de consecinţele deosebit de prejudiciabile pe care anularea contractului menţionat le-ar putea provoca. În asemenea împrejurări, nimic nu se opune printre altele ca instanţa naţională să invite părţile să negocieze în vederea stabilirii modalităţilor de calcul al ratei dobânzii, cu condiţia ca aceasta să stabilească cadrul negocierilor respective şi ca ele să urmărească stabilirea unui echilibru real între drepturile şi obligaţiile cocontractanţilor, ţinând seama printre altele de obiectivul protecţiei consumatorului care stă la baza Directivei 93/13.

Din analiza coroborată a celor două hotărâri putem conchide că s-a realizat o continuare a raţionamentului din Cauza CJUE 269/19, pentru că în în continuarea activităţii sale judiciare Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a stabilit că decizia anterior menţionată nu poate fi adaptată *mutatis mutandis* şi la situaţiile în care sunt vizate de efectele constatării caracterului abuziv clauze contractuale neesenţiale, pentru că cele două situaţii sunt diferite între ele.

Deoarece în Cauzele C-229/19 şi C-289/19, este vorba despre anularea în urma constatării caracterului abuziv a unor clauze contractuale accesorii, care nu sunt esenţiale pentru supravieţuirea contractului în sine, în timp ce în Cauza C-269/19, a fost analizată situaţia în care este anulată în urma constatării caracterului abuziv o clauză contractuală principală, fără de care contractul de credit îşi pierde utilitatea sa economică, fiind lipsit de obiectul său principal pentru una dintre părţi.

În mod evident un contract de credit fără o dobândă curentă este de neconceput, fiind practic lipsit de caracterul său intrinsec determinant, în timp ce un contract de credit fără o dobândă penalizatoare în caz de înregistrare a întârzierilor la plata este un contract de credit valabil.

Dacă observăm dispoziţiile legislaţiei naţionale în domeniu, putem să deducem din interpretarea coroborată a articolelor 942, 952 şi 953 din C. civ. modernizat [2] că nu se admite reducerea penalităţii pentru întârzierea executării obligaţiei pecuniare în cazul în care rata penalităţii este egală sau mai mică decât rata legală aplicabilă conform art. 942 din C. civ. modernizat, care prevede că în cazul în care o sumă de bani nu este restituită la termen, creditorul are dreptul să încaseze dobânda de întârziere de la data scadenţei şi până la data plăţii, într-un cuantum egal cu dobânda contractuală plus 5 puncte procentuale pe an sau, în subsidiar, dobânda legală de referinţă plus 5 puncte procentuale pe an, dacă contractul nu are prevăzută o rată de dobândă curentă.

Întrucât dobânda penalizatoare prevăzută de lege nu poate fi exclusă şi nici micşorată în considerarea interdicţiei instituite în cadrul art. 952 din C. civ. modernizat [7], instanţa de judecată ar fi limitată de legea naţională în ceea ce priveşte reducerea efectelor unor clauze contractuale care stabilesc o penalitate variabilă, greu sau poate chiar imposibil de determinat de către consumator la momentul încheierii contractului de credit bancar, prin aceea că ar fi obligată să înlocuiască penalităţile de întârziere din contract cu cele prevăzute de lege, însă în considerarea principiului priorităţii dreptului Uniunii Europene, prevăzut de art. 267 din Tratatul de funcţionare a Uniunii Europene [3], şi a caracterului obligatoriu al deciziilor Curţii de Justiţie a Uniunii Europene în temeiul hotărârii pronunţate în Cauza Simmenthal din 09.03.1978 [6], va trebui considerată hotărârea pronunţată de instanţa de contencios european în cauzele conexate cu nr. C-229/19 şi C-289/19, şi prin urmare se va justifica înlăturarea clauzelor cu privire la penalităţile de întârziere constatate drept abuzive.

Conform articolelor 38-40 din cadrul capitolului numărul din 5, intitulat ”protecţia consumatorilor”, din Acordul de Asociere dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană [1], s-a stabilit faptul că părţile semnatare ale Acordului de Asociere dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană urmează să coopereze în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecţie a consumatorilor şi pentru a asigura compatibilitatea dintre sistemele lor de protecţie a consumatorilor.

Conform art. 39 din acordul anterior amintit, pentru atingerea scopului principal de omogenizare a sistemelor de protecţie a consumatorilor şi de asigurare a unui nivel înalt de protecţie pentru consumatori, a fost trasat şi obiectivul privind apropierea legislaţiei în materie de protecţie a consumatorilor, care să aibă la bază priorităţile menţionate în acord, evitând totodată şi bariere în calea comerţului, pentru a garanta consumatorilor posibilitatea reală de a alege.

În concluzie, arătăm că prin raportare la Decizia Curţii de Justiţie a Uniunii Europene dispuse în cauzele conexate nr. C-229/19 şi C-289/19, se impune o recon-

siderare a remediilor pentru clauzele abuzive care se referă la condiţiile neesenţiale ale contractului de credit, precum cele ce privesc dobânda penalizatoare.

Mai exact, în considerarea faptului că prin decizia amintită anterior este recomandată anularea ireversibilă a clauzelor contractuale neesenţiale, fără a putea recurge la substituirea acestora cu normele cu caracter supletiv din dreptul naţional sau îndrumarea părţilor spre renegocierea acestora în alte condiţii decât cele iniţiale, prin stabilirea unor linii generale de renegociere, se justifică adaptarea normelor naţionale la aceste prevederi speciale în domeniul protecţiei drepturilor consumatorilor.

De aceea, în vederea armonizării legislaţiei naţionale cu legislaţia Uniunii Europene, considerăm că se justifică introducerea unor amendamente în legislaţia naţională sub forma unui alineat nou în cadrul art. 952 şi art. 953 alin. (3) din C. civ. modernizat, în sensul că se justifică introducerea unei derogări de la regula care interzice reducerea penalităţii dacă aceasta este mai mare sau egală cu dobânda legală în situaţia în care această clauză este constată a fi abuzivă, aceste prevederi fiind în mod previzibil mai favorabile pentru consumatori.

Referinţe bibliografice:

1. Acordul de asociere între Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europenele,* L 260, 30.8.2014, p. 4–738.
2. Codul Civil modernizat al Republicii Moldova. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.66-75 din 01.03.2019 art.132.
3. Decizia Curţii de Justiţie a Comunităţii Europene din 09.03.1978 în cauza C-106/77. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-05/tra-doc-ro-arret-c-0106-1977-200802153-05_00.pdf
4. 4. Decizia Curţii de Justiţie a Uniunii Europene din data de 25 noiembrie 2020, în Cauza C-269/19. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-269/19&language=RO
5. 5. Decizia Curţii de Justiţie a Uniunii Europene din data de 27 ianuarie 2021, în cauzele conexate nr. C-229/19 şi C-289/19. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-229/19&language=ro
6. 6. Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene,* nr. C 115 din 09.05.2008.
7. Pentru mai multe detalii, a se vedea Octavian Cazac, Adnotare la art. 942. Codul civil Adnotat [citat 30.12.2021]. Disponibil: *animus.md/adnotari/942/*

CALITATEA ACTELOR NORMATIVE: CONCEPT, CRITERII DE APRECIERE ŞI INSTRUMENTE DE ASIGURARE

QUALITY OF THE LAW: CONCEPT, ASSESSMENT CRITERIA AND INSURANCE INSTRUMENTS

IACUB Irina,
dr. în drept, conf. univ.,
Institutul de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată

CZU: 340.134:342.1

Summary

The study focuses on the problem of the quality of normative acts, aiming to elucidate the essence and content of this concept based on doctrinal ideas and criteria for assessing the quality of normative acts, in order to emphasize its major role for the effectiveness of positive law in the rule of law. In the context of evaluating the quality of normative acts, the authors emphasize the major role of the expertise of normative acts and their projects/drafts, this being the main tool for ensuring the quality and efficiency of legislation and law in the contemporary period.

Keywords*: normative act, quality of the normative act, evaluation of the quality of the normative act, legislative process, expertise, expertise of normative acts.*

Introducere

Punctul de plecare în studiul problemei *calităţii actelor normative*, este conturat, în opinia noastră, de importanţa şi actulalitatea acesteia. În sensul dat, pe bună dreptate se consideră că „în societatea în care este proclamată supremaţia legii, forma şi exprimarea normelor juridice, exactitatea şi claritatea acestora, eficacitatea acţiunii lor constituie elementele necesare ale existenţei statului de drept, a regimului constituţional şi ale inviolabilităţii drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului” [1, p. 70]. „De calitatea legilor depinde eficienţa activităţii de realizare a dreptului şi stabilitatea întregului sistem de drept al statului” [2, p. 108]. Mai mult, „dezvoltarea în continuare a dreptului, a statului şi a societăţii cere din partea legiuitorului o atenţie deosebită faţă de calitatea actelor normative adoptate, moment de care depinde eficienţa realizării lor, stabilitatea sistemului de drept şi viitorul statului de drept” [3, p. 193], altfel spus, „de calitatea legilor depinde şi viitorul statului, bunăstarea cetăţenilor, climatul investiţional şi imaginea ţării în plan internaţional” [4, p. 41].

Se poate observa că ideea centrală a acestor afirmaţii are o valoarea axiomatică, întrucât este de necontestat faptul că *calitatea legii* reprezintă o condiţie fundamentală a existenţei şi perpetuării statului de drept şi a realizării rolului acestuia în viaţa individului.

În ultima perioadă, problema *calităţii actelor normative* a devenit una extrem de actuală, mai ales în contextul conturării tot mai clare şi fortificării *principiului securităţii juridice* ca instrument indispensabil pentru consolidarea încrederii cetăţeanului în autorităţile statului şi în normele juridice pe care le edictează acesta [5, p. 4; 6, p. 99]. Un rol important în acest sens i-a revenit Curţii Europene a Drepturilor Omului care, prin intermediul jurisprudenţei sale, în lipsă de reglementări normative exprese (la nivel european), a reuşit să impună statelor semnatare ale *Convenţiei europene a drepturilor omului*, obligaţia asigurării şi respectării *principiului securităţii juridice* în activitatea legislativă, executivă şi judiciară a acestora. În esenţă, într-un sens mai larg, este vorba despre asigurarea *calităţii actelor normative* (adoptate de legislative şi executive), precum şi a *hotărârilor judecătoreşti* (pronunţate de către instanţele de judecată) sub aspectul clarităţii, preciziei, exactităţii şi previzibilităţii dispoziţiilor acestora. Aşadar, întru onorarea acestor obligaţii, statele sunt chemate să întreprindă acţiuni concrete şi eficiente în vederea asigurării şi monitorizării calităţii acestor acte.

Referindu-ne nemijlocit la *calitatea actelor normative*, constatăm că, la moment, în doctrina autohtonă această problematică este puţin studiată (inclusiv la nivelul teoriei generale a dreptului [7, p. 336; 8, p. 56]), o preocupare ştiinţifică în acest sens manifestând doar un număr infim de cercetători (precum. Gh. Costachi, I. Iacub, L. Buga, E. Gajiu, V. Enicov etc.). Şi mai puţini cercetători s-au aplecat asupra căilor şi mijloacelor de asigurare a calităţii legii (printre care poate fi menţionată şi *expertiza*), ceea ce denotă existenţa unei lacune enorme în teoria autohtonă la acest capitol.

Scopul studiului. Pornind de la cele menţionate (idei ce subliniază actualitatea şi importanţa subiectului), în cele ce urmează ne propunem să abordăm problema calităţii legii sub aspectul esenţei, conţinutului, criteriilor şi instrumetelor de asigurare, în vederea accentuării importanţei deosebite a acesteia în cadrul unui stat de drept.

Metode şi materiale aplicate. La realizarea cercetării au fost valorificate câteva metode de cercetare ştiinţifică printre care metoda analizei logice, metoda sintezei logice, metoda comparativă, metoda dialectică etc. În calitate de suport documentar au fost valorificate studiile ştiinţifice semnate de cercetători autohtoni, români şi ruşi.

Rezultate obţinute şi discuţii. Vorbind nemijlocit despre *calitatea actelor normative*, întâlnită în doctrină mai mult ca *calitatea legii*, considerăm important ca mai întâi să clarificăm acest concept, pornind de la puţinele idei atestate în literatura de specialitate.

Sensul acestei expresii – *calitatea legii* – porneşte de la însăşi înţelesul noţiunii de *lege*. Majoritatea cercetătorilor străini recunosc faptul că *calitatea legii* este o problemă complexă, întrucât însăşi conceptul de *lege* poate fi utilizat în diferite contexte, cu diferite sensuri, cum ar fi bunăoară [9, p. 176]: ca un text, un sistem logico-formal, un element al sistemului legislaţiei, o reflectare a relaţiilor sociale,

un instrument de conducere a proceselor sociale, un model de dezvoltare a societăţii. Respectiv, în fiecare dintre aceste manifestări, legea poate fi apreciată în mod diferit. Deci, *calitatea legii* în general poate fi înţeleasă doar ca o apreciere a valorii legii pe care o are în fiecare dintre formele sale de manifestare.

Dincolo de aceasta, însăşi conceptul *calitatea legii* în doctrină nu este înţeles uniform. Unii cercetători prin noţiunea de *lege de calitate* înţeleg „legea care dispune de toate însuşirile ce o caracterizează ca totalitate a normelor de drept apte să realizeze o reglementare eficientă a relaţiilor sociale" [10, p. 55]. Într-o altă opinie [11, p. 6], noţiunea *calitatea legii* caracterizează totalitatea însuşirilor şi a relaţiilor de care trebuie să dispună orice lege, chiar de la etapa proiectării sale. Ea prestabileşte sarcinile care urmează să fie realizate în procesul legiferării şi, în acelaşi timp, constituie un criteriu al eficienţei proiectelor de legi ce urmează a fi legiferate.

În paralel, în literatura de specialitate se mai susţine că „principalul criteriu al calităţii legii este corespunderea conţinutului acesteia cu necesităţile şi interesele obiective ale societăţii" [12, p. 30-31] sau „capacitatea acesteia de a corespunde realităţii economice şi sociale, necesităţilor sociale şi capacitatea de a asigura reglementarea relaţiilor sociale conform scopurilor prestabilite la elaborarea legii" [13, p. 7].

Analizând diferie opinii expuse în acest sens, cercetătoarea Е.В. Сырых deduce trei poziţii în abordarea conceptului [14, p. 42-58]:

- potrivit *primei poziţii*, calitatea legii presupune corespunderea acesteia realităţilor sociale (economice, politice, sociale etc.) [15, p. 76-81];
- *a doua poziţie* – calitatea legii se manifestă, în primul rând, prin aceea cum sunt formulate în cuprinsul ei necesităţile şi cerinţele realităţii sociale, adică principală este forma juridică [16, p. 68];
- *a treia poziţie* – calitatea legii rezidă în totalitatea calităţilor (ce ţin atât de conţinut, cât şi de formă) care-i permit să fie un regulator eficient al relaţiilor sociale [14, p. 44].

Numeroşi cercetători consideră această ultimă abordare a *calităţii legii* fiind cea mai potrivită [17, p. 9], în acest sens conceptul fiind definit ca „totalitatea însuşirilor sociale şi juridice caracteristice conţinutului şi formei legii, care-i determină capacitatea de a satisface anumite necesităţi şi cerinţe ale societăţii [18, p. 154].

În esenţă, se consideră că ambele abordări ale conceptului de *calitatea legii* se află într-o legătură directă (ceea ce semnifică că ele nu se contrazic) [19, p. 5]. Dacă prima dintre ele este orientată spre studierea *calităţii legii* în raport cu fenomenul politic, economic şi juridic al realităţii sociale, fiind evaluată în esenţă calitatea conţinutului normelor de drept şi justificarea lor socială, atunci cealaltă abordare se specializează pe studierea calităţii formei legii, însuşirilor şi formelor de expunere a normelor de drept în lege ca izvor de drept. Dat fiind faptul că forma şi conţinutul se află într-o legătură strânsă, *calitatea legii* poate fi dezvăluită complet şi multilateral doar ca o calitate a formei şi a conţinutului legii, ceea ce denotă că doar o astfel de abordare complexă a problemei *calităţii legii* este cea mai potrivită [19, p. 5].

Dincolo de opiniile expuse mai sus, în doctrină mai pot fi constatate şi alte viziuni care, pe lângă calitatea formei şi a conţinutului legii, mai invocă şi calitatea procesului de adoptare şi aplicare a legii, toate acestea fiind recunoscte ca indicatori ai unei *legi de calitate*.

În context, potrivit cercetătoarei Е.М. Савельева, *calitatea legii*, în fiecare din ipostazele sale (ca act al administraţiei, ca element al sistemului legislaţiei, ca element al sistemului guvernării de stat şi ca element al sistemului de reglementare socială), este formată din patru elemente: calitatea conţinutului, a formulării, a adoptării şi a punerii normei în acţiune [20, p. 25-27].

O idee similară poate fi întâlnită şi la alţi autori ruşi [21, p. 11], care consideră că *calitatea legii* presupune totalitatea însuşirilor, trăsăturilor ce determină capacitatea legii de a exercita o influenţă pozitivă asupra relaţiilor sociale supuse reglementării juridice în corespundere cu menirea legii, care nu lasă loc preferinţei unei norme faţă de alta sau unei interpretări a legii faţă de alta şi care dispune de un mecanism eficient de realizare a normelor de drept. Prin urmare, *calitatea legii* este determinată într-o anumită măsură şi de calitatea mecanismului de realizare a legii, care trebuie să fie cuprins în conţinutul acesteia [17, p. 9].

În opinia autorilor autohtoni [17, p. 9], accentul pus de cercetători pe adoptarea şi aplicarea normei juridice, constituie un moment-cheie pentru *calitatea legii*. În ceea ce ne priveşte, considerăm că *calitatea legii* (bazată pe conţinutul şi forma legii) trebuie clar delimitată de calitatea procesului de adoptare a legii şi de aplicare a acesteia în practică, întrucât aceste procese în mare parte sunt influenţate de alţi factori de care depinde eficienţa lor. În acest sens, destul de relevant s-a afirmat în doctrină că *calitatea legilor* constituie unul dintre factorii determinanţi ai eficacităţii acestora [22, p. 127]; or, calitatea joasă a legilor inevitabil condiţionează ineficienţa lor [21, p. 10]. Prin urmare, delimitarea clară dintre calitatea legii şi eficacitatea acesteia vine să confirme poziţia pe care am expus-o mai sus.

Mai mult, în doctrină se subliniază destul de justificat ideea că *eficienţa legii* (în concret, fiind vorba de legea penală) este determinată în general de două procese importante: procesul elaborării sale şi procesul aplicării sale. Rolul primordial în acest sens îi revine procesului de elaborare, care trebuie să asigure sub toate aspectele *calitatea legii* şi să prevină astfel aplicarea unei legi defecte. În condiţiile în care se adoptă o *lege de calitate*, eficienţa acesteia depinde în totalitate de procesul aplicării sale practice [23, p. 296].

Dincolo de cele menţionate, considerăm că prezintă un anumit interes şi viziunea autorilor care pun accentul pe *criteriile calităţii legilor*. Astfel, potrivit lui Н.В. Минюк, *calitatea legii* reprezintă „totalitatea criteriilor legii care constituie esenţa şi nivelul de perfecţiune ale acesteia, asigurându-i realizarea în sfera relaţiilor sociale” [24, p. 67]. Drept *criterii ale calităţii legii*, autorul enumeră: proiectarea legii, criteriile social-politice, criteriile juridice, criteriile ce reflectă rezultatele realizării legii. Din categoria criteriilor juridice fac parte: conformitatea legii cu Constituţia, tratatele şi convenţiile internaţionale şi cu alte legi; caracterul sistemic

al legii; respectarea de către legiuitor a regulilor tehnico-legislative; stabilitatea legii. Respectiv, ceretătorul prezintă *calitatea legii* nu ca o totalitate de însuşiri, dar ca un nivel al perfecţiunii legii.

La rândul lor, cercetătorii Т. В. Худойкина şi А. А. Лукьянов prin *calitatea legii* înţeleg la fel „nivelul de perfecţiune a legii, nivelul corespunderii caracteristicilor acesteia cu anumite criterii" [3, p. 41]. Totodată, ei atrag atenţia şi la conceptul de *evaluare a calităţii legii* (proiectului legii/actului normativ) prin care înţeleg „o activitate specială orientată spre stabilirea nivelului de perfecţiune a actului normativ prin intermediul verificării caracteristicilor acestuia cu diferite criterii, inclusiv tehnico-juridice, politice, economice, sociale, etice şi de altă natură" [3, p. 41].

Referitor la *criteriile calităţii actului normativ,* cercetătoarea Т. В. Худойкина [25, p. 18] le apreciază ca fiind „indicatori în baza cărora se realizează evaluarea calităţii (perfecţiunii) actului normativ". Totodată, domnia sa atrage atenţia la caracteristicile actului pe care le priveşte ca trăsături ce-l caracterizează ca act normativ, grupând caracteristicile actelor normative calitative şi stabile în două categorii [25, p. 18]: *caracteristici social-ştiinţifice* (fundamentarea socială, funamentarea ştiinţifică etc.) şi *caracteristici juridico-ştiinţifice* (caracter legal, întemeiat, sistemic, acţiune directă, asigurare tehnico-juridică etc.).

Asupra *criteriilor calităţii legii* s-a expus şi Ю. А. Тихомиров [11, p. 152], printre acestea menţionând: în primul rând, reflectarea adecvată a necesităţilor societăţii, aprecierea corectă a obiectului de reglementare şi a scopului adoptării actului normativ; în al doilea rând, alegerea corectă a formei actului la diferite nivele ierarhice; în al treilea rând, actul normativ trebuie privit ca rezultatul soluţionării juridice a unei probleme sociale; în al patrulea rând, necesitatea de a prevedea consecinţele juridice, riscurile şi posibilele devianţe sociale, generate de actul normativ.

Tot la capitolul *criteriilor calităţii legii*, alţi cercetători identifică următoarele categorii [1, p. 71]:

- *criterii tehnico-juridice* (în special, conformitatea cu normele tehnicii legislative);
- *criterii politice* (corespunderea cu interesele statului, cu regimul de guvernământ etc.);
- *criterii economice* (acoperirea financiară a legii);
- *criterii administrative* (metode şi mijloace de realizare a legii);
- *criterii sociale* (corespunderea relaţiilor sociale cu normele de drept care le reglementează).

Cu toate că autorii nu realizează nici o ierarhie a acestor criterii, totuşi cercetătorii autohtoni [17, p. 9] consideră că cele mai importante sunt *criteriile tehnico-juridice*, care reflectă conformitatea legii cu normele tehnicii juridice (legislative).

Susţinem această poziţie, întrucât se dovedeşte a fi justă mai ales dacă privim situaţia şi dintr-o altă perspectivă, aşa cum o face В.В. Талянин, care apreciază

calitatea legilor în opoziţie cu *calitatea precară* a acestora, care se manifestată în următoarele [27, p. 209]:

- reflectarea neadecvată în lege a proceselor sociale curente;
- proiectarea insuficientă a acestor procese pe viitor, prognozarea abstractă a posibilelor căi de dezvoltare a societăţii, în rezultatul căreia este posibilă alegerea eronată a direcţiilor de dezvoltare în perspectivă şi a transformărilor politico-juridice;
- lipsa caracterului sistemic al legislaţiei, încălcarea principiului corelării interne, coerenţei textului normativ, apariţia lacunelor şi a coliziunilor;
- caracterul declarativ al actelor normative;
- prezenţa erorilor juridice şi lingvistice;
- nerespectarea regulilor de tehnică legislativă.

După cum se poate observa, *criteriile tehnico-juridice* (legislative) sunt în măsură să cuprindă integrativ şi celelalte *criterii ale calităţii legii*, idee foarte bine sugerată şi de unii cercetători ruşi, în opinia cărora „calitatea unei legiferări civilizate trebuie să fie determinată de gradul de percepere de către legiuitor a caracterului, tipurilor şi esenţei relaţiilor sociale, de reflectarea corectă şi fidelă a acestora în reglementările normative, de corectitudinea tehnico-legislativă a dispoziţiilor legale, de forma de exprimare a normelor de drept, de integrarea armonioasă a acestora în sistemul dreptului şi de contribuţia lor la dezvoltarea progresivă a societăţii, statului şi persoanei” [28, p. 46].

Aşadar, se poate conchide faptul că, în cea mai mare parte, *calitatea legii* depinde de respectarea riguroasă a normelor şi regulilor de tehnică legislativă în procesul de creaţie legislativă şi normativă. Mai mult, efectul benefic al standardelor tehnico-legislative asupra *calităţii legii* este suplinit şi de valoarea teoretico-practică a principiilor recunoscute a fi inerente procesului legislativ, precum sunt [29, p. 363; 30, p. 24-27]: principiul fundamentării ştiinţifice, principiul planificării legislative, principiul respectării unităţii de sistem a dreptului, principiul corelării sistemului actelor normative (principiul articulării sau al armoniei), principiul accesibilităţii, predictibilităţii şi economiei de mijloace la elaborarea actelor normative, principiul asigurării echilibrului dintre dinamica şi statica dreptului, dintre stabilitatea şi mobilitatea dreptului. Suplimentar, cercetătorii susţin că activitatea legislativă se bazează şi pe unele principii constituţionale precum sunt [31, p. 30; 32, p. 63]: legalitatea, democratismul, transparenţa, profesionalismul, planificarea, caracterul sistemic şi principiul etapizării.

O atenţie distinctă în context, considerăm că merită *principiul accesibilităţii şi previzibilităţii legii* (consacrat în art. 3 din *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017 [33]), care priveşte în mod nemijlocit *calitatea normei juridice*. Reflectând asupra conţinutului acestui principiu, cercetătorii precizează că acesta priveşte modul de receptare a conţinutului actelor normative de către corpul social, în sensul de înţelegere a acestora. În lumina acestuia, norma juridică trebuie să fie clară, precisă şi inteligibilă, întrucât cei cărora li se adresează trebuie nu doar să

fie informaţi în avans asupra consecinţelor actelor şi faptelor lor, ci să şi înţeleagă consecinţele legale ale acestora. În caz contrar, principiul *nemo censetur ignorare legem* nu ar mai putea fi aplicat, ceea ce ar avea grave consecinţe asupra securităţii raporturilor sociale, dar şi a existenţei societăţii în general [34, p. 13].

Într-o altă opinie, *accesibilitatea legii* presupune atât caracterul public al normei, ca pe un element intrinsec al juridicităţii sale, cât şi claritatea conţinutului ei, care să-i confere inteligibilitate, nu doar pentru specialistul în drept, ci şi pentru orice persoană cu inteligenţă medie [35, p. 53; 36, p. 304].

În bogata sa jurisprudenţă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat importanţa asigurării accesibilităţii şi previzibilităţii legii, instituind şi o serie de repere pe care legiuitorul naţional trebuie să le aibă în vedere pentru asigurarea acestor exigenţe [6, p. 103]. Astfel, în cauze precum *Sunday Times c. Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord* (1979), *Rekvenyi c. Ungariei* (1999), *Rotaru c. Romaniei* (2000), *Damman c. Elveţiei* (2005), Curtea a subliniat că „nu poate fi considerată «lege» decât o normă enunţată cu suficientă precizie, pentru a permite individului să-şi regleze conduita. Individul trebuie să fie în măsură să prevadă consecinţele ce pot decurge dintr-un act determinat"; „o normă este previzibilă numai atunci când este redactată cu suficientă precizie, în aşa fel încât să permită oricărei persoane să îşi corecteze conduita"; „în special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anume garanţie contra atingerilor arbitrare ale puterii publice" [34, p. 16].

Pornind de la aceste repere considerăm că accesibilitatea şi predictibilitatea formează nucleul *calităţii legii*, fără de care nu numai că se diminuează valoarea normativă a legii, dar şi se afectează grav *principiul securităţii juridice* (un principiu fundamental în statul de drept [6, p. 103; 37, p. 48]) şi într-un final, se erodează securitatea persoanei faţă de eventualele riscuri pe care le generează însăşi sistemul de drept al statului.

Generalizând asupra problemei *calităţii legii,* conchidem că aceasta poate fi asigurată în principal prin respectarea cerinţelor ce ţin de conţinutul şi forma legii. Pornind de la faptul că procesul legislativ este guvernat de o serie de principii importante, este de la sine înţeles că principala condiţie pentru asigurarea *calităţii legii* ţine de respectarea principiilor şi regulilor tehnico-legislative în procesul legiferării. Sub acest aspect, asigurarea *calităţii legii* reprezintă o sarcină importantă a legiuitorului, realizarea căreia, tehnic vorbind, revine nu atât deputaţilor, cât juriştilor din cadrul aparatului organului legislativ, precum şi celor implicaţi în procesul de pregătire a proiectelor de acte normative, în special, la etapa preparlamentară.

Desigur însă, privind în ansamblu, „dat fiind faptul că posibilitatea de a influienţa calitatea viitorului act normativ este mai efectivă în cadrul procesului legislativ, anume legiuitorul trebuie să-şi asume responsabilitatea pentru evaluarea calităţii proiectelor de acte normative şi evitarea adoptării de acte ce nu corespund cerinţelor în domeniu" [3, p. 42].

Aprecierea/evaluarea calităţii actelor normative şi a proiectelor acestora, adică stabilirea nivelului lor de prefecţiune, se poate realiza în diferite forme. Forma

de apreciere/evaluare presupune „totalitatea modalităţilor şi metodelor de realizare a evaluării, folosite de către subiecţi într-o anumită consecutivitate” [3, p. 42]. Principala şi cea mai răspândită formă de evaluare a calităţii actelor normative şi proiectelor acestora este considerată a fi *expertiza*. În contextul dat, se suţine că problema *aprecierii calităţii legii* este strâns legată de „expertiza normelor acesteia” [38, p. 18].

Alţi specialişti sunt mai categorici, subliniind că asigurarea *calităţii* corespunzătoare a actelor normative este posibilă doar cu ajutorul *expertizei legislaţiei*. Mai mult, *expertiza* reprezintă atât o condiţie indispensabilă calităţii legilor, cât şi a caracterului lor efectiv [39, p. 64], fapt ce desigur nu poate fi contestat.

Prin urmare, doar *expertiza* permite elucidarea neajunsurilor activităţii de legiferare, atrage atenţia legiuitorului asupra contradicţiilor conţinute de legi în raport cu Constituţia statului, cu principiile de drept general acceptate şi normele de drept internaţional, cu considerentele expuse în jurisprudenţa constituţională, inclusiv, cu standardele şi normele de tehnică legislativă, recunoscute în activitatea de legiferare [3, p. 42].

Expertiza permite asigurarea *calităţii legilor*, întrucât contribuie la fundamentarea ştiinţifică a acestora, corelarea lor, precum şi reliefarea posibilelor consecinţe negative sociale, economice, juridice, ecologice sau de altă natură care pot interveni în procesul de aplicare a acestora. Pornind de la acest rol important în procesul de elaborare şi adoptare a legilor, *expertiza* este atribuită la cea mai importantă etapă tehnologică a procesului legislativ [40, p. 9].

Cu regret, la moment, în arealul ştiinţific autohton *expertiza* actelor normative şi a proiectelor acestora este foarte puţin studiată, ceea ce denotă practic lipsa unei teorii expertologice în materia actelor normative. Pe cale de consecinţă, în funcţie de acest moment se poate deduce cu mare regret cât de precară este şi practica expertizării actelor normative, care nu este asigurată cu fundamentul ştiinţific necesar, care să-i asigure eficienţa. La fel, aceeaşi constatare poate fi făcută şi în raport cu profesionalismul experţilor implicaţi într-o astfel de activitate.

În concluzie, toate aceste momente sugerează destul de clar necesitatea stringentă de a dezvolta amplu şi aprofundat *teoria calităţii legii*, cu un accent deosebit pe instrumentariul asigurării acesteia, în special, pe *teoria expertologiei actelor normative*, de care depinde în general, atât calitatea dreptului pozitiv, cât şi impactul lui pozitiv efectiv asupra relaţiilor sociale şi a vieţii societăţii.

Referinţe bibliografice:

1. Брыжинский А.А., Лукьянов А.А. Технико-юридические критерии качества законодательного акта. В: *Социально-политические науки*, 2011, №1, pp.70-74
2. Аверьянова Н. Н., Локтионова Е. О. Экспертиза законопроектов в законотворческом процессе России: правовая теория и классификация.

В: *Известия Саратовского ун-та*, Сер. Экономика. Управление. Право, 2016, Т. 16, вып. 1, pp. 107-112
3. Худойкина Т.В., Лукьянов А.А. Качество закона: коррупциогенные факторы. В*: Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2013, №4(30), pp. 193-196
4. Худойкина Т. В., Лукьянов А. А. Технико-юридическая экспертиза как форма оценки качества законопроектов и законодательных актов. В: *Пробелы в российском законодательстве*, 2011, № 6, pp. 41-44
5. Iacub I., Costachi Gh. Reflecţii asupra securităţii juridice în statul de drept. În: *Legea şi Viaţa*, 2015, nr. 5, pp. 4-9
6. Iacub I. Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept. În: *Revista Ştiinţifică Internaţională „Supremaţia Dreptului"*, 2016, nr. 3, p. 99-105
7. Buga L. Calitatea legii penale: criterii şi particularităţi. În: *Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului,* materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chişinău: AAP, 2014, p. 335-350
8. Buga L. Tehnica legislativă penală. Monografie. Chişinău: Institutul de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată, 2017, 213 p.
9. Пудовочкин Ю.Е. Понятие и критерии качества уголовного закона. В: *Противодействие современной преступности: оценка эффективности уголовной политики и качества уголовного закона* / Ńáîđíčę íŕó÷íűő ňđóäîâ ďîä đĺä. ďđîô. Í.Ŕ. Ëîďŕŕĺíęî. Ńŕđŕńîâ, Ńŕđŕńîâńęčé Öĺíňđ ďî čńńëĕäîâŕíčţ ďđîáëĕě îđăŕíčçîâŕííîé ďđĺńňóďíîńňč čęîđđóďöčč: Ńŕňĺëëčň, 2010, pp. 275-279
10. Сырых Е.В. Общие критерии качества закона. Диссертация канд. юрид. наук. Москва, 2001, 221 p.
11. Тихомиров Ю. А. Эффективность закона: от цели к результату. В: *Журнал российского права*, 2009, №4, pp. 3-9
12. Дрейшев Б.В. Проблемы обеспечения качества закона. В: *Правоведение*, 1988, № 4, pp.31-39
13. Поленина С.В. Качество закона и эффективность законодательства. Москва: Издательство ИГиП РАН, 1993, 56 p.
14. Сырых Е.В. Критерии качества закона. В: *Законодательная техника: научно-практическое пособие* / под ред. Ю. А. Тихомирова. Москва, 2000, pp. 42-58
15. Прозоров В.Ф. Качество и эффективность хозяйственного законодательства в условиях рынка. М., 199, pp. 76-81
16. Ęîçëîâ Ŕ.Â. Î ęđčňĺđč˙ ő ęŕ÷íńňâŕ óâîëîâíîăî çŕęîíîäŕňĺëüńňâŕ. Â: *Óăîëîâíî-đđŕâîâîé çŕđđĺň č íăî ýôôĺęňčâíńňü â áîđüáĺ ń ńîâđĺěĺííîé đđĺńňóďíîńňüţ*.

Ńŕđŕňîâ, 2008. [citat 27.12.2021]. Disponibil: https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/bl1bm3gy8s/direct/ 57013508.pdf.
17. Costachi Gh., Gagiu E. Reflecţii asupra valorii legislaţiei şi a calităţii legii. În: *Legea şi Viaţa*, 2013, nr. 10, pp. 4-9
18. Кашанина Т.В. Юридическая техника*:* учебник. 2-е изд. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011, 496 p.
19. Гатилова А.С. Качество законов как объект прогнозирования. В: *Юридическая наука,* 2012, №4, pp. 4-7
20. Савельева Е.М. Проблемы и методы организации и экспертного обеспечения законодательной деятельности Государственной Думы*:* Дис. канд. юрид. наук. Москва, 1999, 138 p.
21. Алмаева Ю.А. Теоретические проблемы определения качества правовых норм. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2009, №1(2), pp.10-12
22. Сырых Е.В. О критериях качества федеральных законов в сфере экономики. В: *Журнал российского права*, 2000, №2, pp.127-129
23. Buga L. Eficienţa legii penale: concept, criterii şi măsuri de asigurare. În: *Teoria şi practica administrării publice,* Materialele conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, din 23 mai 2014. Chişinău: AAP, 2014, pp. 294-297
24. Минюк Н.В. Правовая политика как фактор повышения качества законодательства в современной России*:* Дис. канд. юрид. наук. Москва, 2009, 166 p.
25. Худойкина Т.В. Стабильность закона или законодательства? (теоретические и практические аспекты). В: *Журнал российского права*, 2000, №9, pp. 18-28
26. Иванюк О.А. Качество закона и проблемы юридической техники. Обзор научно-практической конференции. В: *Журнал Российского права*, 2008, № 2, p. 150–162
27. Талянин В.В. Качество закона как фактор повышения «социальной престижности» правовой законности. В: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, Серия: Право, 2001, № 1, pp. 209-212
28. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Изд. 2-е доп. М.: ООО ИД «Право и государство», 2005, 554 p.
29. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Vol. 2. Bucureşti, 1930
30. Gagiu E. Principiile tehnicii legislative – factor de asigurare a durabilităţii legilor. În: *Legea şi Viaţa,* 2012, nr. 3, pp. 23-29
31. Выстропова А.В. Парламентское право России: Учебное пособие. Волгоград, 2001, 92 p.

32. Gagiu E. *Legiferarea şi principiile desfăşurării acesteia într-un stat de drept*. În: Revista Naţională de Drept, 2011, nr. 9 (p. 62-64)
33. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 7-17 din 12.01.2018
34. Predescu I., Safta M. Principiul securităţii juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudenţiale. În: *Buletinul Curţii Constituţionale*, 2009, nr. 1 (19 p.) [citat la 27.12.2021]. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf.
35. Deleanu I. Accesibilitatea şi previzibilitatea legii în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului şi a Curţii Constituţionale a României. În: *Dreptul,* 2011, nr. 8, pp. 52-82
36. Enicov V. Accesibilitatea şi previzibilitatea legii – factori de asigurare a securităţii juridice a persoanei. În: *Защита прав человека, научно-практическая конференция* (26 октября 2017 г.). Комрат: Institutul pentru Democraţie, 2018, pp. 302-308
37. Iacub I. Principiul securităţii juridice: concept şi conţinut. În: *Revista Securitas*, 2017, nr. 1, pp. 48-61
38. Апт Л.Ф. Теоретические вопросы правовой экспертизы федеральных законов. В: *Журнал Российского права,* 2008, №2, pp. 18-25
39. Короткова О.А. Экспертиза законодательства и педагогическая экспертиза: общее и частное. В: *Социально-экономические явления и процессы*, 2016, №9 [citat la 24.12.2021]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/ekspertiza-zakonodatelstva-i-pedagogicheskaya-ekspertiza-obschee-i-chastnoe
40. Разуваев А. А. Экспертиза как средство повышения эффективности процесса правореализации (вопросы теории и практики): автореф. дис. канд. юрид. наук. Саратов, 2006, 27 p.

RECONCEPTUALIZAREA IMPLICĂRII REPREZENTANȚILOR SOCIETĂȚII CIVILE ÎN PROCESUL DE AUTOADMINISTRARE A JUSTIȚIEI

RECONCEPTUALIZING THE INVOLVEMENT OF CIVIL SOCIETY REPRESENTATIVES IN THE PROCESS OF SELF-ADMINISTRATION OF JUSTICE

JOSANU Cristina
doctorandă, USM

CZU: 347.971:347.471:106.2

Summary

The new constitutional regulations, contemporary social and legal trends require a reassessment of the status of civil society representatives in the architecture of self-administration of justice. The issue in question is of particular importance not only for the national legal reality. The organization of civil society representatives involved in the process of self-administration of justice in the format of an association - an interaction platform, manifested through internal communication and collaboration with relevant professional organizations and civil society concerned, would make an essential contribution to building social trust in justice.

Keywords*: civil society, judicial authority, self-administration of justice, magistrate, good governance*

Noile reglementări constituţionale, tendinţele sociale şi juridice contemporane impun o reevaluare a statutului reprezentanţilor societăţii civile încadraţi în arhitectura autoadministrării justiţiei. Problematica în cauză este de o importanţă deosebită nu numai pentru realitatea juridică naţională. Organizarea reprezentanţilor societăţii civile implicaţi în procesul de autoadministrare a justiţiei în formatul unei asociaţii – platformă de interacţiune, manifestată printr-o comunicare internă şi printr-o colaborare cu organizaţii profesionale de resort şi ale societăţii civile interesate, ar avea o contribuţie esenţială pentru fortificarea încrederii sociale în justiţie. Statutul reprezentanţilor societăţii civile implicaţi în autoadministrarea justiţiei în realitatea juridică naţională este şi în prezent subiectul multiplelor polemici. Articolul 122 al Constituţiei Republicii Moldova (redacţia veche) menţiona anume statutul – profesori titulari, chiar fără precizarea apartenenţei acestora la societatea civilă [1]. Legea pentru modificarea Constituţiei Republicii Moldova, prin alin (1) al aceluiaşi articol menţionează: „Consiliul Superior al Magistraturii este format din 12 membri: şase judecători aleşi de Adunarea Generală a Judecătorilor, reprezentând toate nivelurile instanţelor judecătoreşti, şi şase persoane care se bucură de o înaltă reputaţie profesională şi integritate personală, cu experienţă în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, care nu activează în cadrul organelor

puterii legislative, executive sau judecătoreşti şi nu sunt afiliate politic." [2] Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii [3] este nevoită să reglementeze în domeniul vizat numai în limitele normei constituţionale. Articolul 123 alin. (1) se completează cu următoarea propoziţie: „Consiliul Superior al Magistraturii îşi exercită atribuţiile în mod direct sau prin intermediul organelor sale specializate". Astfel, urmează a fi ajustate şi celelalte legi din domeniu, deşi autoadministrarea justiţiei este realizată prin intermediul altor colegii, la care reglementarea constituţională nu se referă. Astfel, Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor [4], Legea cu privire la colegiul de evaluare şi selecţie a judecătorilor [5], normele din Legea cu privire la Procuratură [6], actele normative similare care reglementează activitatea Consiliului Superior al Procurorilor [7], inclusiv normele constituţionale deja utilizează formulare generică, referitoare la reprezentanţii societăţii civile. Deşi într-o formă expresă nu întotdeauna rezultă, totuşi, vorbim despre reprezentanţii societăţii civile cu studii şi experienţe profesionale în domeniul juridic. Importanţa deosebită, complexitatea subiectelor abordate în procesul de autoadministrare a justiţiei invocă un ansamblu de cerinţe şi instruiri profesionale speciale. Altfel spus, nu orice reprezentant al societăţii civile va fi capabil de o monitorizare şi implicare în adoptarea hotărârilor de administrare din domeniul justiţiei. Fiind de acord că termenul „profesor titular" este unul prea îngust, utilizat incorect şi abuziv şi care nu poate reprezenta întreaga societate civilă, este necesar a menţiona că, la etapa iniţială de accedere în componenţa Consiliului Superior al Magistraturii, a Consiliului Superior al Procurorilor şi a colegiilor corespunzătoare, este necesară realizarea unor instruiri în domeniu.

Identificarea statutului reprezentanţilor societăţii civile este deosebit de relevantă; or, aceştia devin persoane cu funcţii de demnitate publică în domeniul justiţiei, implicaţi în procesul decizional al administrării justiţiei, independenţi în capacitatea decizională şi fiind supuşi numai legii. Statutul în cauză este determinat de normele constituţionale şi legale din sistemul legislativ naţional şi se referă în exclusivitate la procedurile operaţionale de luare a deciziilor de natură individuală sau normativă. Statutul reprezentanţilor societăţii civile, implicaţi în structurile de autoadministrare a justiţiei necesită o reevaluare fundamentală, în scopul determinării expresiei axiologice a societăţii civile şi a implicării ei în procesul de autoadministrare a justiţiei.

Pornind de la anumite începuturi, istoria încadrării reprezentanţilor societăţii civile în acest proces – de autoadministrare a justiţiei, a început evoluţia în perioada interbelică în statele şi sistemele juridice europene. „Frica" aceasta, mai mult mimată de „juristocraţie", de „dictatura judiciară", a impus anumite tentative incipiente de control, monitorizare din partea societăţii civile în procesul de autoadministrare a justiţiei, care, actualmente sunt îndreptăţite în aspect de integritate. În Republica Moldova, ca şi în toate statele postsocialiste, instituţiile democratice din domeniul justiţiei şi-au găsit dezvoltarea după destrămarea lagărului socialist şi a U.R.S.S.. Necesitatea identificării unor cerinţe de calitate cu

referinţă la reprezentanţii societăţii civile este evidentă. Evidenţiem următoarele: profesionalismul, integritatea, caracterul apolitic al activităţilor profesionale anterioare. Complexitatea autoadministrării justiţiei la etapa contemporană impune o anumită pregătire profesională destul de detaliată şi implicarea unor reprezentanţi ai societăţii civile care nu posedă o pregătire profesională detaliată stabileşte o eficienţă iluzorie a activităţii acestora. Or, încadrarea în procesul de autoadministrare a justiţiei prezumă atât o monitorizare a judecătorilor implicaţi în autoadministrare, cât şi în monitorizarea întregii arhitecturi juridice de autoadministrare a justiţiei, elementele cărora pot, în limitele competenţei, stabili şi aplica o sancţiune disciplinară, organiza şi realiza o promovare în carieră ş.a. Evident, cea mai eficientă monitorizare poate fi realizată printr-o nemijlocită participare. Cu trecerea timpului, procedurile operaţionale, devenind tot mai sofisticate, impun o specializare mai profundă. Dacă la o anumită etapă se discuta despre implicarea reprezentanţilor societăţii civile pe principii de voluntariat, la această experienţă s-a renunţat. Mai mult, cerinţele de integritate, prin necesităţile declarării veniturilor şi a conflictelor de interese suplimentate de salarizarea din finanţele publice, justifică toate cerinţele faţă de o persoană cu funcţie de demnitate publică. Astfel se conturează statutul reprezentanţilor societăţii civile – deţinător al funcţiei de demnitate publică în domeniul justiţiei; cu toate că un atare statut, prin formularea dată, lipseşte, realitatea îl identifică. Mai mult, garanţiile de orice natură, caracteristice statutului de magistrat (judecător sau procuror) la fel sunt de acoperire şi pentru reprezentanţii societăţii civile; or, ar fi o lipsă de sens implicarea în activitatea decizională a unui organ colegial cu competenţe statuare limitate, strâns corelate cu independenţa şi imparţialitatea, ca principii ce se referă la întreg corpul de magistraţi.

Menţionăm o abordare conceptuală absolut nouă a statutului reprezentantului societăţii civile în domeniul justiţiei, ce apare în rezultatul unei evoluţii a perceperii fenomenului justiţiei în societatea contemporană democratică. Odată promovat într-o aşa funcţie, el (reprezentantul) devine subiect ce deţine o funcţie de demnitate publică, înzestrată cu anumite calităţi importante: profesionalism şi integritate, ce are drept obiectiv major monitorizarea autorităţii judecătoreşti şi a justiţiei în ansamblu. Se referă nu numai nemijlocit la membrii Consiliului Superior al Magistraturii, dar şi la membrii – reprezentanţi ai societăţii civile implicaţi în activitatea colegiilor funcţionale pe lângă Consiliu. Or, drepturile ce rezultă din obiectivele formulate implică şi anumite obligaţiuni de natură juridică ce completează statutul în cauză. În funcţie de legislaţia naţională, numărul funcţionarilor în cauză ar putea varia şi ar include şi reprezentanţii Consiliului Superior al Procurorilor, dacă sistemul legislativ prevede o organizare aparte pentru procurori. Menţionăm că sistemele juridice europene prevăd o implicare numerică diferită a reprezentanţilor societăţii civile în Consiliile Judiciare, însă tendinţele sunt orientate spre o creştere a numărului de membri în toate structurile (colegiile) respective, cu respectarea, însă, a pct.1.3. din Carta europeană cu privire

la statutul judecătorului [8], ce stabileşte un coraport minim clar între numărului de magistraţi şi cel al reprezentanţilor societăţii civile în componenţa Consiliului Judiciar – cel puţin jumătate, fiind aleşi de Adunarea Profesională.

Inspirându-ne din obiectivul generic plasat în competenţa reprezentanţilor societăţii civile – de monitorizare prin implicare în procesul de autoadministrare a justiţiei, orientată spre asigurarea independenţei magistraţilor, identificăm un sistem de obiective concrete: a) transparenţa funcţională; b) integritatea corpului magistraţilor. Astfel, intenţia noastră de valorificare a rolului reprezentanţilor societăţii civile în arhitectura autoadministrării justiţiei o putem exemplifica astfel: a) Prezenţa argumentată a reprezentanţilor societăţii civile în structurile administrative ale justiţiei contemporane constă în asigurarea transparenţei procedurilor operaţionale ale acestor componente structurale şi preîntâmpinarea instaurării unei „juristocraţii" închise şi selecte în administrarea justiţiei; b) Implicarea activă în realizarea procedurilor operaţionale cu referinţă la accederea în carieră, promovarea, sancţionarea ș.a., prin asigurarea respectării principiului meritocraţiei, care înglobează şi profesionalismul şi integritatea candidaţilor. Valoarea şi rolul reprezentanţilor societăţii civile, ce rezultă din aceste obiective interpretate, ne permit, la rândul lor, a identifica sarcinile plasate şi modul de organizare a acestor subiecţi cu funcţie de demnitate publică în domeniul justiţiei.

Prima sarcină. Organizarea unei comunicări constructive a tuturor reprezentanţilor societăţii civile, implicaţi în diferite structuri orientate spre administrarea justiţiei; or, implicarea în diferite componente structurale identifică diferite probleme ce urmează a fi depăşite numai cu participarea societăţii civile, prin reprezentanţii din toate componentele arhitecturale ale administrării. O asociaţie a reprezentanţilor societăţii civile implicaţi în administrarea justiţiei va fi mai sonoră, opinia ei va avea autoritate, prin profesionalism şi transparenţă, atât pentru celelalte ramuri ale puterii de stat, cât şi pentru societate în ansamblu. Dacă conform Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, preşedintele Consiliului Superior al Magistraturii prezintă raportul de activitate pentru anul precedent în faţa Parlamentului[9], care ar fi logic iniţial să fie apreciat de Adunarea Generală a Judecătorilor (Adunarea Generală a Procurorilor) [10], atunci o eventuală Asociaţie a reprezentanţilor societăţii civile ar putea elabora un raport de alternativă, atât pentru Adunarea Generală, cât şi pentru Parlament. Transparenţa procedurilor operaţionale ar fi apreciată anume prin consistenţa şi complexitatea acestor rapoarte alternative. Anume abordarea critică a problemelor apărute în domeniul justiţiei va aduce beneficii atât activităţii Consiliului Superior al Magistraturii, a Consiliului Superior al Procurorilor, cât şi a altor componente structural-administrative din domeniu.

A doua sarcină. Concomitent, menţionăm oportunitatea implicării reprezentanţilor societăţii civile în anumite proceduri operaţionale printr-o pondere mai consistentă. Anume reprezentanţii societăţii civile necesită ***a gestiona comunicarea autorităţilor şi instituţiilor implicate cu presa***. Astfel, ar

fi valorificată o comunicare calitativă cu societatea pe diferite probleme stringente legate de funcţionalitatea autorităţilor de autoadministrare a justiţiei. În mod firesc, comunicatele de presă urmează a fi trecute printr-un filtru de transparenţă şi integritate, fiind, astfel, fortificată încrederea societăţii în justiţie şi asigurată transparenţa funcţionalităţii, prin monitorizarea severă şi corectă din partea societăţii civile. Procedurile operaţionale menţionate urmează a fi reglementate prin normă legală, în scopul asigurării unei stabilităţi a raporturilor juridice invocate şi a asigurării unei comunicări trilaterale – politicul, societatea civilă şi justiţia.

A treia sarcină. O altă sarcină, realizată printr-o procedură operaţională ce ar impune implicarea nemijlocită a societăţii civile în formatul Asociaţiei menţionate, este cea referitoare la ***apărarea reputaţiei profesionale a judecătorilor şi procurorilor***. Nu este suficient Consiliul Superior al Magistraturii să se limiteze la o constatare a adresării. Reglementările naţionale nici nu prevăd anumite proceduri operaţionale în domeniu. Urmează elaborarea unei analize minuţioase a situaţiei de fapt şi adoptarea unei hotărâri complexe prin interpretările de fapt şi de drept a cauzei. Or, hotărârea este adresată societăţii, prin comentarea, afirmarea sau infirmarea unor acuzaţii publice în adresa judecătorului sau procurorului din partea unei persoane publice sau a oricărui subiect din societate. Monitorizarea calitativă a acestor categorii de hotărâri sau emiterea comunicatelor din partea reprezentanţilor societăţii civile implicaţi în autoadministrarea justiţiei, care ar confirma sau infirma acuzaţiile menţionate, ar contribui la sporirea calităţii comunicării Consiliului Superior al Magistraturii cu societatea, la fortificarea încrederii în justiţie, dar şi a responsabilităţii acuzatorilor civici şi politici.

Concluzii. Anume sistemul trilateral de comunicare propus şi ar asigura capacitatea de independenţă a justiţiei în ansamblu, a transparenţei funcţionale a administrării justiţiei, a creşterii rolului societăţii civile în asigurarea unei monitorizări sociale în domeniu şi sporirea încrederii în justiţie, în calitatea şi eficienţei ei şi a formării unui sistem real de garanţii pentru preîntâmpinarea unui control din partea politicului în activitatea justiţiei. Asociaţia reprezentanţilor societăţii civile din domeniul justiţiei, având un esenţial potenţial intelectual, ar contribui eficient la dezbaterile publice organizate de sectorul public (Ministerul Justiţiei) cu referinţă la proiectele de legi din domeniu, fără a deţine un monopol în domeniu. Mai mult, componenţa asociaţiei menţionate ar putea fi completată şi cu foşti membri ai Consiliului Superior al Magistraturii (Consiliul Superior al Procurorilor) – reprezentanţi ai societăţii civile, asigurându-se, astfel, o continuitate a memoriei sociale şi profesionale în domeniul vizat. Fiind, în esenţă, o componentă calitativ-profesională a reprezentanţilor societăţii civile, Asociaţia reprezentanţilor societăţii civile din domeniul justiţiei ar putea avea un dialog social, public, nu numai cu reprezentanţii ramurilor politice ale puterii de stat, dar şi cu asociaţiile profesionale ale judecătorilor şi procurorilor, în scopul asigurării calităţii şi eficienţei actului de justiţie şi fortificării încrederii în justiţie. Vorbim de o comunicare activă cu Uniunea avocaţilor, Uniunea executorilor judecătoreşti,

alte uniuni ale profesiilor libere din domeniul realizării justiţiei. Anume Asociaţia în cauză necesită a se poziţiona drept o platformă de comunicare dintre diferiţi subiecţi, implicaţi în procesul de realizare a justiţiei; or, important este a înţelege că principalele impedimente în domeniu pornesc de la lipsa de comunicare, lipsa unui schimb profesionist de opinii, finalitatea cărora ar putea fi proiecte bune de legi, reglementări eficiente şi proceduri operaţionale calitative – toate acestea încadrându-se în conceptul unei bune guvernări. Or, societatea civilă, în manifestările actuale nu mai corespunde acelor cerinţe de integritate, profesionalism şi transparenţă, înaintate justiţiei contemporane, dar poate fi capabilă de a se autoorganiza în intenţiile de democratizare. În caz contrar, în formatul actual, societatea civilă se poate prezenta numai în calitate de element ce stagnează reformele în domeniul justiţiei, stagnarea respectivă fiind un factor nociv capabil a afecta toate bunele intenţii de modernizare a mecanismului de stat şi a societăţii în ansamblu. Nu este sufucuent de a avea intenţii de reformă în domeniul justiţiei, înaintând anumite cerinţe de calitate domeniului de reformare. Este foarte important ca şi cine iniţiază reformele, şi cine le realizează a se impune printr-o autoritate reală în faţa societăţii în ansamblu, autoritate caracterizată prin aceleaşi condiţii de calitate intenţionate ăn reformele preconizate. Or, societatea civilă, fiind un fenomen de natură socială, la fel necesită modernizări şi reconceptualizări de formă şi conţinut şi va fi foarte bine dacă ea înseşi este capabilă de a se autotransforma, demonstrând astfel capacitatea implicării sale în procesul ulterior de autoadministrare a justiţiei reformate.

Referinţe bibliografice:

1. Constituţia Republicii Moldova. nr.1, din: 29.07.94. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. 140, din: 29.03.2016.
2. Legea pentru modificarea Constituţiei Republicii Moldova, nr. LP120/2021 din 23.09.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 238, art. 274, din 01.10.2021.
3. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 186-188/752, din 22.08.2003.
4. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178, din 25-07-2014. În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 238-246, art. 557, din 15-08-2014.
5. Legea privind selecţia, evaluarea performanţelor şi cariera judecătorilor, nr. 154 din 05.07.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14.09.2012, nr.190-192.
6. Legea cu privire la Procuratură, nr. 294-XVI din 25.12.2008. În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 55-56/155 din 17.03.2009.

7. Procuratura Generală a Republicii Moldova [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://procuratura.md
8. Carta Europeana cu privire la Statutul judecătorului. Consiliul Europei, Strasbourg, 1998 [citat 20.10.2021]. Disponibil: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/106139
9. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* , nr. 186-188/752, din 22.08.2003
10. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 186-188/752, din 22.08.2003.

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЕВРОПЕИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

THE INFLUENCE OF THE PROCESSES OF GLOBALIZATION AND EUROPEANIZATION ON THE DEVELOPMENT OF THE CONTEMPORARY STATE

КОСТРОМИЦКИЙ Анатолий
докторант, Молдавский Государственный Университет

CZU: 341.1/.8:339.9:327

Summary

Civilizational development generates new phenomena that have a significant impact on the existence of States, State structures, nations, peoples and the whole world. One of such large-scale phenomena is globalization. Globalization in modern conditions of the state is a set of processes affecting state institutions, generating their modernization and determining the need for combining the efforts of national states to overcome universal problems, negative processes and phenomena arising in the world, the fight against which at the level of an individual state is not effective enough.

Keywords*: Globalization, globalization in the conditions of a modern state, Europeanization, the process of transformation, unification, the world community*

Понятие и сущность глобализации и европеизации

Существуют различные толкования понятия глобализации, как с позиции ее сущности, так и с точки зрения ее временных рамок. Некоторые исследователи определяют глобализацию как современный этап интернационализации (или империализма), а другие, наоборот, считают интернационализацию текущей стадией глобализации.

Сам термин «глобализация» стал широко применяться примерно во второй половине 1980-х годов, как отсылка к некоей новой реальности, вызванной прежде всего технологической революцией в сфере информатики и телекоммуникации [10, с. 22-36].

По мнению Зигмунта Баумана, глубочайший смысл идеи глобализации состоит в неопределенном, неуправляемом и самостоятельном характере всего, что происходит в мире, отсутствии центра, пульта управления, совета директоров или головной конторы. Глобализация – просто другое название «нового мирового беспорядка» Джоуитта [7, с. 88].

Академик Ион Гучак отметил, что под влиянием глобализации современные международные отношения переживают процесс переосмысления, который отменяет монополию государства на внешнюю политику. На имидж страны за рубежом влияет целый ряд негосударственных субъектов, а инфор-

мационные технологии предоставляют им многочисленные механизмы коммуникации [3].

Российский исследователь Сапрыкина В.Ю. считает, что под глобализацией прежде всего следует понимать постепенное преобразование мирового пространства в единую зону, где беспрепятственно перемещаются капиталы, товары, услуги, где свободно распространяются идеи и передвигаются их носители, стимулируя развитие современных институтов и шлифуя механизмы их взаимодействия [19, с. 13].

Структура мышления, поведения и жизни в рамках пространств и идентичностей государственного общества разрушается в ходе экономической, политической, экологической, культурной глобализации. Многозначность глобализаций во множественном числе приводит к тому, что в результате эффекта «маятника» возникают наднациональные и субнациональные регионализмы. Хорошим примером этому является Европейский союз, возникший в ответ на глобальную рыночную конкуренцию с Соединенными Штатами, и больше не выступающий в качестве простого внутреннего рынка с его самостоятельно сформированной институциональной структурой. Введение евро не только открыло единое валютное пространство, но и привело к политико-административной необходимости решать проблемы согласования всего, что с этим связано, политическим путем. В результате страны и культуры, которые изначально были изолированы друг от друга, вынуждены открываться изнутри и принудительно объединяться [8, с. 122-123].

В настоящее время, очевидно, существует два одновременных процесса коагуляции экономических и социальных факторов: первый – глобализация, распространяющаяся из США и, по-видимому, имеющая универсальный характер, и второй – европеизация, происходящая на территории старого континента. С этой точки зрения, глобализация рассматривается как уникальный процесс, ориентированный на два полюса: американский полюс и европейский полюс. Обе тенденции, в случае европеизации, ориентированной на Запад, обычно рассматриваются как одинаково вредные для других стран, пострадавших от этого процесса, стран, которые подвергаются глобализации и культурному конформизму [5, с. 431-436].

Для изучения Европейского союза принято использовать два концепта – «евроинтеграция» и «европеизация».

Концепт «евроинтеграция» играет важную роль в теоретическом анализе ЕС, собственно термин «европейская интеграция» обозначает процесс создания европейских институтов и политик, эволюционирующих в направлении формирования некоего наднационального центра, вокруг которого и конституируется общее европейское пространство.

«Евроинтеграция» акцентирует добровольное делегирование государствами – членами ЕС созданным ими же общим институтам части своих полномочий. Эта добровольность и воспринимается в качестве гаранта того, что

решения в некоторых сферах общих интересов будут приниматься на общеевропейском уровне демократическим путем.

В отличие от концепта европейской интеграции концепт европеизации отражает, как интеграционные процессы влияют на страны-участницы, какие изменения на национальном уровне влекут за собой изменения общенациональные. Иначе говоря, как Европейский союз в лице своих общих институтов и политик воздействует на страны-члены, и каковы последствия такого воздействия. Точнее – как страны-члены воспринимают и переживают эти последствия: как желательные или как вынужденные для себя.

Именно поэтому концепт европеизации применяют для исследования Европейского союза (а не Европы в целом), расшифровывая его как «европеизацию» самих государств – членов Европейского союза, то есть как упрочение и распространение общих для них политических правил, норм и практик. В этом контексте европеизация – суть политический проект, нацеленный на объединение и политическое укрепление Европейского союза путем вмешательства центра в национальные и субнациональные системы управления [21, с. 88-95].

Таким образом, европеизация – это сложный процесс трансформации, который взяли на себя государства, присоединившиеся к Европейскому Союзу, а также соседние государства - кандидаты, подписавшие с ЕС соглашения об ассоциации, а также другие стратегические акты сотрудничества. Европеизация означает принятие европейской идентичности и культуры, постепенное принятие политической, экономической, социальной и управленческой модели, преобладающей в странах-членах ЕС, ассимиляцию организационной политики, экономических и организационных структур и законодательства Сообщества, а также переопределение национальной, региональной и местной идентичности в соответствии с европейской идентичностью [1, с. 113].

Сущность, глобализационных процессов в современном правовом государстве, в большей степени связана с правовой «унификацией». В соответствии с традиционным определением, унификация – это создание единообразных унифицированных норм во внутреннем праве различных государств. В целом, анализируя содержание процессов унификации, различные авторы оценивают их по-разному, при этом, существующая разница в оценках носит вполне принципиальный, в некоторых случаях, субъективный характер.

При обосновании отличной точки зрения отмечается, что национальное право относится исключительно к внутренней юрисдикции государства и входит в сферу охраняемого государственного суверенитета, т.е. на сегодняшний день не существует какого-либо специального наднационального органа нормотворчества, который бы принимал юридически обязательные положения для других государств. По этой причине основным способом уни-

фикации права является сотрудничество государств в правовой сфере [13, с. 171-172].

Это позволяет рассматривать унификацию как своего рода процесс правотворчества. Главной особенностью этого правотворческого процесса является то, что он осуществляется последовательно в двух областях - международной и внутригосударственной. Это предполагает использование соответствующих форм, средств и механизмов нормотворчества как международных, так и внутригосударственных [12, с. 16].

Итак, глобализация — объективный процесс в современных международных отношениях, высшая стадия интернационализации или взаимодействие национальных хозяйств на мировом рынке. Взгляды на истоки возникновения глобализации являются дискуссионными. Историки рассматривают этот процесс как один из этапов развития капитализма. Экономисты ведут отсчет от транснационализации финансовых рынков. Политологи делают упор на распространение демократических институтов. Культурологи связывают проявление глобализации с вестернизацией культуры, включая американскую экспансию. Имеются информационно-технологические и экологические подходы к объяснению процессов глобализации [11, с. 11]. Встречаются и синтетические подходы, где глобализация рассматривается многоаспектно, что представляется наиболее соответствующим действительности. Одним из таких является достаточно широкое, но, на наш взгляд, правильное определение, данное в 1990 г. М. Алброу, с точки зрения которого «глобализация» — это все те процессы, благодаря которым народы мира инкорпорируются в единое мировое общество, «глобальное общество» [8, с. 283-284]. Различается политическая и экономическая глобализация. В качестве субъекта глобализации выступает регионализация, дающая мощный кумулятивный эффект формирования мировых геоэкономических полюсов [11, с. 12].

Так на мировой арене появились новые действующие «лица», не связанные с конкретными странами. Наднациональные образования, транснациональные корпорации (ТНК) и международные организации начинают играть важную роль [17]. Все это означает, что на международном уровне создаются новые центры принятия решений и фактические центры власти, которые могут влиять и даже формировать правила игры на глобальном уровне, не только в экономической сфере. Все эти изменения в мировом порядке происходят в условиях глобализации [14, с. 140-166].

При этом, одной из главных проблем глобализации является неоднородность ее воздействия на всех участников интеграционного процесса. Предлагаем рассмотреть этот вопрос через призму взаимосвязи субъектов и объектов глобализационных процессов. С точки зрения философии субъект и объект постоянно находятся в противостоянии. В самом общем виде под субъектом мы понимаем носителя целенаправленной деятельности, которая

направлена на объект: субъект – активная сторона, инициирующая свою целеполагающую (сознательно-избирающую) деятельность [16, с. 17]. Вот почему все взгляды на современный мировой порядок основаны на противоречии между субъектом и объектом глобализации. Где под субъектом понимается своего рода глобальные лидеры, которые «организуют, направляют и продвигают процесс глобализации» [4], в то время как объект пытается действовать в соответствии с правилами, установленными субъектом. Субъекты по своей природе могут носить негосударственный, наднациональный характер. Этой точки зрения придерживается Ульрих Бек, который считает, что «глобализация обозначает процессы, в которых государства и их суверенитет вплетаются в паутину транснациональных международных акторов и подчиняются их властным возможностям, их ориентации и идентичности» [8, с. 24].

В процессе глобализации мировое общество развивалось во многих областях, не только в экономической сфере, ослабляло и бросало вызов могуществу национального государства, пронизывая его территориальные границы разнообразными социальными зависимостями, не связанных с определенной территорией – рыночными отношениями, коммуникационными сетями, а также отличными нравами и обычаями населения. Это проявляется во всех важнейших сферах, на которых держится национально-государственный авторитет: в налоговой политике, в высших полномочиях полицейского аппарата, во внешней политике, в области военной безопасности.

Рассмотрим подробнее налоговую политику в качестве примера.

Взимание налогов — не просто один из принципов авторитета национального государства, а его главный принцип. Суверенное распоряжение налогами связано с контролем за хозяйственной деятельностью в пределах определенной территории. Но расширение возможностей хозяйствования в рамках мирового общества делает эту предпосылку все более фиктивной. Предприятия могут производить продукцию в одной стране, платить налоги в другой, а требовать государственных субсидий в форме мероприятий по созданию инфраструктуры — в третьей. Обладающие богатством частные лица стали мобильнее, изобретательнее в поисках и использовании лазеек в законодательстве национального государства; те, кто располагает пользующимися спросом знаниями, могут использовать их там, где им будет выгоднее; наконец, бедные могут уехать туда, где, как они думают, в кисельных берегах текут молочные реки. Напротив, попытки национальных государств отгородиться от этих процессов сталкиваются с противоречиями: чтобы выдержать глобальную конкурентную борьбу, отдельным государствам приходится привлекать капитал, людей и знания [8, с. 14-15].

Глобализация и страны с разным уровнем развития

Глобализация всегда означает резкое усиление международной конкуренции, и вследствие этого вызывает целый ряд (преимущественно негативных) явлений в экономике и социальной сфере. К ним относятся: быстрый рост одних стран и территорий на фоне стагнации или упадка других, нестабильность экономической и деловой конъюнктуры, массовые миграции населения. [15]

Несправедливое распределение благ от глобализации порождает угрозу конфликтов. В условиях поляризации мировой экономики богатые становятся богаче, а бедные еще беднее. Наиболее болезненным процесс глобализации является для развивающихся и менее развитых стран. Основная масса из них, участвуя в интернационализации в качестве поставщиков сырья и трудовых ресурсов, оказываются в зависимости от развитых и более сильных государств. [19, с. 259-263]. Доступ к более дешевым трудовым ресурсам, дает предприятиям значительный потенциал для переноса производства в более «дешевые» страны. При этом решения о размещении принимаются не только на основании расходов на заработную плату. Эти проблемы существовали задолго до дискуссий о глобализации, однако усугубились в результате её влияния [2, с. 226].

Глобализация также наносит тяжелый удар по культуре малых этнических групп (малочисленных народов). Дело в том, что из-за сильных интеграционных процессов нарушаются вековые традиции и обычаи, а коммуникативная функция языков малых народов резко снижается и сводится к использованию лишь на бытовом уровне. Миграция, временная работа за границей и туризм знакомят людей с образом жизни, обычаями и нормами поведения других стран. Формируется общий, универсальный язык для межличностного и профессионального общения (эту роль играет английский язык). В связи с этими обстоятельствами, молодое поколение не желает говорить на своем родном языке. Со временем это приводит к тому, что люди – носители языка, полностью отказываются от языка своих предков. В результате культура малых этнических групп постепенно исчезает, так, как язык является важным элементом культуры.

Основная проблема глобализации также связана с тем, что к новой системе открытого мира различные народы и страны подошли неодинаково подготовленными, значительно отличающимися по своему стратегическому и социокультурному потенциалу. Наиболее последовательными адептами глобального мира, пропагандирующими идею единого открытого общества без барьеров и границ, выступают сегодня наиболее развитые и могущественные страны (т. е. Запад), усматривающие в ослаблении былых суверенитетов новые возможности своей экономической, геополитической и социокультурной экспансии [9, с. 62-69].

Так, анализируя европейскую государственную политику и процесс принятия решений, государства члены ЕС считают, что на уровне сообщества „нет плюрализма принятия решений". В отношениях между национальными государствами и ЕС, «ЕС — это еще одна переменная, которая изменяет среду, в которой действуют национальные правительства и связанные с ними административные аппараты».

Сегодня «доминирующие державы приветствуют создание условии, государствами, находящимися в процессе евроинтеграции или европеизации, посредством которых строится общество, подобное их обществу». Утопия начинается тогда, когда они пытаются поспешно применять законы, которые не всем участникам этих процессов подходят» [6, с. 124].

Заключение

Изменение традиционной роли государства как основной формы общественно-политической организации является ключевой темой политических дискуссий в контексте глобализации. От теории глобального государства до утверждения о том, что такое социальное образование станет тормозом социального прогресса. Однако утверждение о том, что процесс глобализации оказывает значительное влияние на все основные характеристики государства, не вызывает сомнений.

На наш взгляд, даже в современном глобализированном мире государства не потеряют своего места в системе международных отношений. По мнению В.А. Никонова, государство сохранит за собой такие определяющие функции, как «обеспечение порядка и обороноспособности, предоставление социальных услуг, регулирование рынка, поддержание транспортной инфраструктуры, контроль за добычей природных ресурсов, регулирование миграции, решение внутренних этнических проблем и другие» [18].

Тем не менее государства должны адаптироваться к новым условиям взаимодействия на международной арене, созданными глобализацией и глобальной интеграцией. От этого будет зависеть его дальнейшая судьба как неделимой политической системы.

Развитие постиндустриализма как новой универсальной цивилизации, целью которой является единство человечества и его социальных институтов, зависит от способности государства как социального института видоизменяться и адаптироваться к новым социальным вызовам. На современном этапе глобализации формирует новый наднациональный уровень общечеловеческой цивилизации, суть которого заключается не в повсеместной унификации, а в совершенно новом уровне согласия, определяющем духовные и материальные ценности народов мира.

Безусловно, процессы глобализации остановить невозможно, но их можно контролировать и направлять таким образом, чтобы глобализация

не стала разрушительной. Для международной стабильности и безопасности необходимо разработать эффективные механизмы совместного управления мировыми процессами.

Библиографические ссылки:

1. Ciobanu I. Democratizarea şi modernizarea sistemului politic din Republica Moldova în contextul globalizării. teza de doctor în Teoria, metodologia politologiei; instituţii şi procese politice. Chişinău, 2020.
2. Găină A. Consideraţii privind dimensiunea şi consecinţele globalizării. În: *Revista de Ştiinţe Juridice*, nr.3 2006. ISSN: 1454-3699. [citat 25.12.2021]. Disponibil: https://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2006/RSJ3/B10AndraGaina.pdf p. 226
3. Guceac I., Porcescu S. Diplomaţia publică – component indispensabilă a discursului extern în condiţiile globalizării. In: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*. 2010, nr. 1(16), pp. 6-10. ISSN 1857-0461.
4. intereconomic: Web Site Directory. Мировая экономика. Субъекты и объекты глобализации. Inter Economic, © 2009-2010 [citat 19.12.2021]. Disponibil: https://www.intereconomic.ru/str_21.php
5. Popoveniuc B. Globalizarea şi democraţia de piaţă. Symposion. Revistă de Ştiinţe Socio-Umane, Tom I, Nr.2, Institutul de Cercetări Economice şi Sociale „Gh. Zane” (ed.), Academia Română, Filiala Iaşi, 2003, [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/274373595_Globalizarea_si_democratia_de_piata
6. Stănescu M. Statul bunăstării între supravieţuire, reformă şi integrare europeană. Bucureşti: Pro Universitaria, 2013. ISBN 978-606-647-826-7.
7. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества /Пер. с англ. Москва: Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с. ISBN 5-7777-0303-8
8. Бек У. Что такое глобализация? /Пер. с нем. А. Григорьеваи, В. Седельника. М.: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с. ISBN 5-89826-109-5.
9. Бязрова Д. Б. Глобализация и проблема национальных ценностей. В: *Философия и общество*. 2004, № 4 (37). ISSN: 1681-4339.
10. Вебер А.Б. Неолиберальная глобализация и ее оппоненты. В: *Полития: Анализ. Хроника. Прогноз*. 2002, №2, ISSN: 2078-5089
11. Дергачев В.А. Глобалистка: Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 303 с. ISBN 5-238-00957-7
12. Дмитриева Г.К. Унификация или гармонизация права: новые формы. В: *Унификация международного частного права в современном мире: сборник статей*/ Отв. ред. И.О. Хлестова. Москва: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве

РФ: ИНФРА-М, 2013. 244 с. ISBN 978-5-16-100070-0. [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://izak.ru/upload/iblock/5b9/5b9a1c696abf84978e67a2580616304a.pdf
13. Загурская В.А. Глобализационные процессы в современном правовом государстве. В: *Сборник материалов международной научно-практической конференции, посвященной 20-летнему юбилею Тувинского государственного университета*, 2015. [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://elibrary.ru/download/elibrary_26649306_84841287.pdf
14. Косолапов Н.А. Международно-политическая организация глобализирующегося Мира: модели на среднесрочную перспективу. В: *Общественные науки и современность,* 2001, №6. ISSN: 0869-0499.
15. Кузовков Ю. Глобализация и спираль истории. Книга 2. Москва: Издательство Анима-Пресс, 2010. 248 с. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://coollib.net/b/432134
16. Любутин К.Н., Кондрашов П.Н. Философия как общая теория субъекта и объекта. В: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*. 2010. №10. ISSN 1818-0566.
17. Медведева И., Шишова Т. Логика глобализма. В: *Наш Современник*. №11 Ноябрь 2001. [citat 19.12.2021]. Disponibil: http://www.nash-sovremennik.ru/p.php?y=2001&n=11&id=4
18. Никонов В.А. Глобализация и государство. [citat 25.12.2021]. Disponibil: http://val--s.narod.ru/gl_nikonov.htm
19. Сапрыкина В. Ю. Особенности воздействия глобализации на страны с различным уровнем развития. В: *Молодой ученый*. 2010, № 1-2 (13). ISSN: 2072-0297. с. 259-263.
20. Фархутдинов И. З. Международное инвестиционное право и процесс: учебник. - Ф25 Москва: Проспект, 2014. 416 с. ISBN 978-5-392-13219-5.
21. Шульга М. А. Европеизация: некоторые особенности одного концепта. В: *Век глобализации*. №1 (15), 2015. ISSN: 1994-9065.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКИХ СОВЕТОВ В СТРАНАХ АНГЛОСАКСОНСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СЕМЬИ

ON SOME PECULIARITIES OF THE FUNCTIONS OF PUBLIC COUNCILS IN THE COUNTRIES OF ANGLO-SAXON AND ROMAN-GERMANIC LEGAL FAMILIES

КРАЙНИЙ Павел,
Черновицкий национальный университет
имени Юрия Федьковича
ассистент кафедры публичного права, юридический факультет (Украина)

CZU: 347.471:347.61/.64

Summary

The legal regulation of the activities of public councils, as a type of advisory bodies, may be regarded as a response to the inability of basic administrative procedures, as well as procedures of adopting administrative or normative acts to ensure the appropriate level of public participation in the decision-making process. On the other hand, the lack of legislative regulation of certain tools that stipulate citizens' participation in government's decision-making will indicate the absence of state's desire to establish a social dialogue with its citizens with the aim of involving a broad range of stakeholders to make decisions that would meet both private and public interests. The studies of certain peculiarities that concern the functions of advisory bodies (public councils) in different countries have been carried out with a due regard to their inner features, the specifics of a legal system, and the level, at which citizens' right to participate in managing the state affairs is ensured.

The comparison of the peculiarities of the functions of such councils completely depends on the type of a legal family the state belongs to. Selected for the above comparison Anglo-Saxon and Roman-Germanic legal families comprise the countries that have constituted a solid basis for the western legal tradition. These are the countries that laid foundation of the present-day system of legal institutions of public and administrative law. On the level of their Constitutions, they have enshrined a new generation of rights and freedoms, among which are the right to participate in management of state affairs, the right to access public information, the right to a certain legal procedure (envisaged by law), etc.

The article under studies carries out an overall analysis of the activities and peculiarities of public councils' functioning within the above mentioned legal families in order to determine the level of their significance and efficiency in terms of administrative-legal regulation.

Key words: *advisory committee, advisory councils, Federal Advisory Committee Act, non-departmental public bodies.*

Страны англосаксонской и романо-германской правовых семей характеризуются определенными особенностями, которые, безусловно, отразились на обеспечении правового и организационного урегулирования правового статуса консультативных органов. Англосаксонская правовая семья представляет собой разновидность правовых систем, сложившихся под влиянием английской правовой системы, где ключевая роль отведена судебной практике. К таким странам относятся правовые системы Соединенных Штатов Америки, Великобритании, а также другие страны, находящиеся под ее политико-правовым влиянием (Австралия, Канада, Новая Зеландия, Северная Ирландия, страны Британского Содружества) [1, с. 35].

Следует отметить, что Соединенные Штаты Америки (далее – США) имеют значительный опыт в обеспечении функционирования деятельности общественных советов, ведь участие граждан в принятии решений соответствующими органами публичной администрации является важной частью демократического механизма обеспечения прав и свобод. Особенно эта деятельность активизировалась с начала 1960-х годов, когда на новый уровень общественного обсуждения выносились вопросы, касающиеся движения за гражданские права, войну во Вьетнаме, борьбу за права афроамериканцев. В определенной степени это был ответ на скепсис граждан по проведению государственной политики. Социальные беспорядки привели к значительному расширению федеральных государственных программ в сфере жилья, образования, охраны окружающей среды, здравоохранения и т.д. С помощью системы предоставления грантов на конкретную программу в конкретный штат был предложен один из механизмов, который использовался для расширения возможностей коммуникации федерального правительства в государственной политике.

В доктрине административного права США господствует мнение о том, что участие граждан включает представителей общества или его групп которым могут предоставляться возможности по созданию отдельных субъектов публичного права, благодаря которым они могут оказывать непосредственное влияние на принятие решений органами публичной администрации. Каковой является степень влияния к примеру гражданских советов на принятия решений? Участие граждан определяется в зависимости от правовых форм которые предоставляются гражданам для обеспечения возможности участвовать в принятии государственных решений [2, с. 182].

Деятельность консультативно-совещательных органов часто используется в ситуациях когда возникает необходимость минимального взаимодействия с гражданами. В доктрине административного права США участие граждан в работе общественных советов, консультативных комитетов представляет собой активное, добровольное привлечение конкретных получателей публичных услуг, конкретных граждан или групп людей для которых соответствующие изменения в осуществлении государственной политики относительно возможности реализации их прав и свобод важны.

Отдельными поправками к Конституции США было дано старт к обеспечению права лиц, права каждого гражданина на надлежащую правовую процедуру. К такой поправке относится V поправка, распространяющаяся на федеральные учреждения: "Никто... не должен терять жизнь, свободу или имущество без надлежащей правовой процедуры; никакая частная собственность не должна изыматься для общественного пользования без справедливого возмещения." [3] В XIV поправке речь идет о следующем: "Ни один штат не должен лишать какой-либо жизни, свободы или имущества без должной правовой процедуры." [4].

Конституция США на сегодняшний день является документом, гарантирующим и закрепляющим право на надлежащую правовую процедуру. Однако только ее предписаниями указанные выше гарантии не ограничиваются. К примеру, деятельность легислатур на федеральном уровне позволяет воплощать политику государства или отдельного штата на локальном уровне. Стоит заметить что Закон об административной процедуре (Administrative Procedure Act) принятый в 1946 году впервые закрепил механизм реализации правовой возможности, которая развивала положения Основного Закона США, а именно – обеспечил доступ граждан к материалам соответствующих учреждений [5]. Материалы органов публичной власти к которым граждане получали доступ, касались их, и которые среди прочего имели полномочия по изданию административных актов. На этом гарантирование права участия в принятии государственных решений не остановилось. В 1967 году механизм реализации был расширен в связи с принятием Закона о свободе информации (Freedom of Information Act) [6]. Его дополнил принятый в 1974 году Закон о неприкосновенности частной жизни (Privacy Act) [7].

В системе органов публичной администрации США следует выделить консультативные органы, административно правовой статус которых определен на федеральном уровне. К ним относятся консультативные комитеты (консультативные советы – federal advisory councils). Основным нормативно-правовым актом, которым регулируется их деятельность, является Закон о Федеральном консультативном комитете (Federal Advisory Committee Act) [8].

Консультативный совещательный комитет определен как «...комитет, правление, комиссия, совет, конференция, группа, рабочая группа или другая подобная группа, или любой подкомитет или другая их подгруппа, деятельность которого устанавливается уставом или планом реорганизации, которые образуется или используются Президентом, одним или несколькими агентствами в интересах получения советов, рекомендаций для Президента, агентств, должностных лиц федерального правительства. Консультативные совещательные комитеты не включают в себя какие-либо другие комитеты, которые формируются из штатных или постоянных офицеров, служащих федерального правительства или комитеты, созданные

Национальной академией наук, Национальной академией публичной администрации» [8].

Можно сказать, что такие консультативные совещательные органы могут пониматься и как общественные советы, поскольку в их состав могут входить представители общественности, которые обладают специальными знаниями и могут принять участие в работе над той или иной проблемой, которую необходимо решить. Обязательным условием их деятельности является предоставление консультаций высшим органам власти США. Они непосредственно вовлечены в процесс формирования и реализации государственной политики Президентом, конкретным министерством или агентством. Определены различные механизмы их создания: принятие устава, выполнение плана реорганизации или использование их деятельности в направлении государственной политики определенной Президентом или агентством. По нашему мнению, это свидетельствует о гибкости и универсализме возможной деятельности консультативно-совещательных комитетов (советов), который обусловлен необходимостью их привлечения к принятию соответствующих решений конкретным органом власти.

В США на уровне отдельных городов деятельность в различных областях жизни соответствующих органов местного самоуправления регулируется Кодексами городов. Такими кодексами, кроме прочего, закрепляются отдельные положения, относящиеся к деятельности консультативных (общественных) советов, комиссий и т.д. Несмотря на разные названия, возникшие в силу тех или иных обстоятельств, их правовая природа идентичная. Они помогают наладить действенную коммуникацию между органами власти и гражданами, проживающими на конкретной территории и которым известно о тех или иных вопросах местного значения, которые их беспокоят и в решении которых они могут принять участие. Речь идет именно о лидерах общественного мнения, о лицах, обладающих необходимыми знаниями, образованием в сфере, в которой соответствующий орган власти или местного самоуправления планирует принимать соответствующее решение.

Например, Кодексом города Сан-Антонию (штат Техас) предусмотрено создание и деятельность комиссии по обзору истории и дизайна (historic and design review commission). Согласно статье 5 Кодекса, комиссия является совещательным органом для директоров по планированию, паркам и отдыху, строительных инспекций и других соответствующих руководителей муниципальных управлений и руководителя города.

В состав комиссии входят 15 членов, которые должны продемонстрировать заинтересованность, компетентность или знания в сохранении истории и должны соответствовать следующим специальностям: архитектура; история; история архитектуры; археология; и планирование и другие. Срок назначения членов комиссии определяется следующим образом: 8 членов комиссии назначаются сроком на два года, остальные семь – на 1 год. Комиссия

собирается на регулярной основе не реже одного раза в месяц, а при необходимости и чаще [9].

Этим же Кодексом Сан-Антонио предусмотрено создание следующих общественных советов: строительного консультативного совета (construction advisory board) [10]; консультативного совета по уходу за животными (animal care services advisory board) [11].

Кодексом города Фрезно (штат Калифорния) предусмотрено функционирование консультативного комитета по чистому воздуху (clean air advisory committee). В его состав входят 7 человек делегируемых от представителей общественных институтов, представляющих общественные организации, университеты и мэрию. В отличие от предыдущих консультативно-совещательных органов, срок полномочий назначенных общественных членов составляет один (1) год. В случае появления вакансии в течение незаконченного срока полномочий члена консультативного совета преемник назначается таким же образом, как и для первого члена, чтобы завершить незавершенный срок полномочий. Консультативный комитет самостоятельно устанавливает правила и положения для своей организации и процедуры и собирается, когда это необходимо, как определено Консультативным комитетом [12]. Что касается общественных советов, консультативных советов, действующих на уровне отдельного муниципалитета, то их правовой статус как правило предусмотрен на уровне Кодекса города. В каждом частном случае организационно-правовое обеспечение и правовой статус таких органов определяется по-разному. Это следует из особенности системы органов публичной власти и органов местного самоуправления, действующих в США.

Функционирования общественных советов в Великобритании и других странах Британского Содружества относящимся к странам англосаксонской правовой семьи, имеет свои особенности. В Соединенном Королевстве вневедомственные государственные органы (non-departmental public bodies) классифицируются в зависимости от органов при которых они создаются. Они могут осуществлять свою деятельность при кабинете министров, казначействе, шотландском правительстве и Северной Ирландии. Они исполняют консультативную роль при органах исполнительной власти, в деятельности государственного правительства, но не являются частью того либо другого государственного ведомства или органа [13]. В этой связи можно определить следующий перечень таких вневедомственных консультативных органов, их названий: консультативные советы (advisory boards), консультативные комитеты (advisory committees), консультативные группы (advisory groups). Такие названия сложились исторически. Это подтверждается тем, что организационно-правовые основы деятельности консультативных органов не регулируются единым нормативно-правовым актом.

В то же время, большинство таких консультативных органов осуществляют свою деятельность на основе законов, регулирующих важные сферы общественной жизни: здравоохранение, правоохранительной деятельности, медицинского обеспечение и т.п. Что касается системы органов власти и ее взаимодействия с общественными институтами через консультативные органы следует сказать что она проходит через выполнение прямых указаний содержащихся в отдельном Законе.

Например, консультативный совет по вопросам промышленного развития (Industrial Development Advisory Board) образуется в соответствии с разделом 10 Закона о промышленном развитии 1982 г. для предоставления консультаций госсекретарю для поддержки тех отраслей промышленности, которым необходима помощь и промышленности в целом. Она состоит из правления, которое формируется из головы и не менее 6 и не более 12 других членов. В состав Совета входят лица, по мнению Государственного секретаря, имеющие большой опыт и продемонстрировавшие способность в отрасли промышленности, банковского дела, бухгалтерского учета и финансов. В том случае, если вопрос, рассматриваемый консультативным советом, имеет исключительное значение, он может ходатайствовать перед Государственным секретарем вынести этот вопрос на рассмотрение Парламента. Ключевой задачей такого консультативного органа является то, что ее члены, состоящие из ведущих представителей промышленности, финансового сектора могут рекомендовать Государственному секретарю осуществлять финансовую поддержку именно тех секторов промышленности, которые в ней больше всего нуждаются. Соответствующие консультации принимаются коллективно в форме работы правления с кворумом не менее 5 членов, включая возглавляющего ее председателя. В Уэльсе валлийский промышленный консультативный совет выполняет ту же роль [14].

Консультативный совет по производственному травматизму (Industrial Injuries Advisory Council) один из старейших по времени образованием консультативных советов в Великобритании, созданный на основании Национального Закона о национальном страховании 1946 года с изменениями на дополнениями [15]. В то же время, правовое обеспечение деятельности такого совета предусмотрено Законом об управлении социального обеспечения 1992 (Social Security Administration Act 1992) [16]. Совет обычно состоит из 17 членов включая председателя. Она формируется из лиц, являющихся: независимыми представителями общества с соответствующими профессиональными навыками; представители рабочих и представители работодателей. В настоящее время независимые члены включают в том числе также врачей, ученых и профессиональных юристов. Свои выводы, консультативный совет по производственному травматизму предоставляет Государственному секретарю по работе и пенсиям. Согласно размещенной в публичном доступе информации, основными задачами на 2020-2021 годы

включает исследование онкологических заболеваний (рак) у пожарных; потенциальные профессиональные последствия COVID – 19, нейродегенеративные заболевания головного мозга у бывших футболистов.

Есть случаи, когда конкретное министерство создает соответствующий консультативный орган, что не предусмотрено никаким нормативно-правовым актом. В качестве примера можно привести деятельность консультативного комитета по миграции (Migration Advisory Committee). Работа последнего инициируется Министерством внутренних дел. Непосредственное финансирование, предоставление поручений в осуществлении профессионального анализа по конкретным вопросам осуществления миграционной политики осуществляется Министром внутренних дел. Количество членов такого комитета не урегулировано, хотя на официальном сайте указывается «…комитет поддерживается постоянным секретариатом государственной службы, состоящий примерно из 20 человек. Секретариат укомплектован экономистами, социологами, политиками/специалистами по связям с общественностью» [17]. Его деятельность направлена на привлечение высокопрофессиональных специалистов для анализа ситуации, связанной с реализацией миграционной политики. В настоящее время в состав комитета входят председатель и 4 независимых члена.

Есть сферы общественной жизни, которые требуют привлечения в состав консультативных органов специалистов, обладающих знаниями в отраслях, так или иначе связанных со сферой обороны и защиты государства. Но, даже в такой ситуации, они представляют свои исследования конкретным министерствам, принимающим во внимание их обзор по той или иной проблематике. Ярким примером такого консультативно-совещательного органа с участием общественности является Консультативный совет по ядерным исследованиям (Nuclear Research Advisory Council). Это консультативный, вневедомственный государственный орган, финансирование которого осуществляет Министерство обороны Великобритании (Ministry of Defence). В состав этого совета входят назначенный председатель и 8 членов, которые назначаются на три года с возможностью продления раз в два года. Обычно это выдающиеся ученые-исследователи или инженеры с опытом работы в следующих областях: ядерная физика; энергетические материалы; ядерная химия; металлургия; ядерная техника; системная инженерия Основная задача состоит в анализе и оценке способности Великобритании разрабатывать, сертифицировать, производить и поддерживать эффективный и надежный ядерный арсенал в контексте международных договоров о нераспространении ядерного вооружения [18].

То есть, как видно из характеристики организационно-правовых основ деятельности консультативных органов англо-саксонской правовой семьи можно определить их следующие характеристики. Во-первых, они не входят в структуру того или иного органа власти, однако они отвечают за свою дея-

тельность перед органами, с помощью которых они созданы. Во-вторых, они могут создаваться при министерствах Англии, Северной Ирландии и Уэльса. В-третьих, правовые основания их создания могут предусматриваться как одним законом так и несколькими одновременно или вообще их создание соответствующим законом может быть не предусмотрено. В-четвертых, в отличие от консультативных органов, действующих в США на основании Устава и единого кодифицированного акта, деятельность таких органов в Великобритании не предусматривается в отдельном специальном нормативном акте.

Страны континентальной Европы входят в число тех, кто образует романо-германскую правовую семью, в которой центральной темой является либеральная идеология. Основной категорией подпадающей под правовую охрану в таких странах является принцип равенства. Вокруг указанных категорий ведутся дискуссии и формируется система законодательства, а судебная ветвь власти защищает права и свободы лиц от произвола органов публичной власти. Эти традиции продиктованы богатой историей развития стран современной Европы На сегодняшний день можно привести примеры организационно-правового обеспечения деятельности консультативно-совещательных органов. Интересным представляется тот факт, что каждая страна имеет свой подход к обеспечению права граждан на участие в управлении государственными делами. Понятие «общественные советы» в законодательстве других стран романо-германской правовой семьи встречается не часто. Однако механизмы привлечения общественности к принятию решений предполагают создание таких же по своей правовой природе консультативно-совещательных органов. При этом у них другое название.

К примеру, в Болгарии действует Экономический и социальный совет в соответствии со ст. 2 Закона об Экономическом и социальном совете обеспечивает возможность участия широкого круга представителей гражданского общества в общественной и экономической жизни [19]. Она служит в качестве постоянно действующей организационно-правовой формы для реализации диалога с общественностью по экономической и социальной политике. Такое взаимодействие происходит между Президентом Республики, Национальным собранием и Советом министров, а также структурами, организованными общественностью.

Совет должен состоять из председателя и 36 членов, разделенных на три группы. Национальное собрание избирает председателя совета по предложению Совета министров по согласованию с группами, представленными в совете. Первая группа состоит из 12 членов, назначаемых руководящими органами представительных организаций работодателей на национальном уровне, признанных Советом министров в соответствии с Трудовым кодексом. Вторая группа должна состоять из 12 членов, назначаемых руководящими органами представительных организаций рабочих и служащих на нацио-

нальном уровне, признанных Советом министров в соответствии с Трудовым кодексом. Третья группа должна состоять из 12 членов, избираемых представителями других общественных организаций. Срок полномочий совета, председателя и членов должен составлять четыре года и должен начинаться с даты первого пленарного заседания.

Словения на высшем законодательном уровне предусмотрела создание и деятельность совещательного полиоргана функционирующего в рамках представительства. На уровне Конституции Республики Словения предусмотрено создание Национального совета Республики Словения, статья 96 которой определяет орган, представляющий социальные, экономические, профессиональные и местные интересы, в состав которого включаются представители социальных и профсоюзных интересов. Ее состав формируется из представителей следующих групп гражданского общества: 4 представителя работодателей; 4 представителей наемных представителей; четверо представителей от сельского населения; шесть представителей некоммерческих организаций и 22 региональных представителя [20]. Законодатель в данном случае пошел по пути объединения в одном консультативно-совещательном органе представителей основных видов общественных институций, которые осуществляют свою деятельность и закрепил его правовой статус на уровне Конституции.

Польша предусматривает налаживание диалога между общественным обществом и государством через Закон об общественно-полезной деятельности и волонтерстве с 2003 года [21]. Данным законом предусмотрено создание и деятельность Совета по вопросам общественно-полезной деятельности (далее – Совета), выполняющей функции совещательного органа при министре, ответственном за проведение социальной политики. В соответствии со статьей 35 Совет выполняет следующие обязанности: - высказывание экспертного мнения по вопросам, связанным с применением настоящего Закона; выражение экспертного мнения по поводу правительственных правовых актов, которыми регулируется общественно-полезная деятельность и волонтерство; предоставление помощи и выражение экспертного мнения относительно конфликтов между органами государственной администрации и общественно полезными организациями; участие в процессе инспекции; сбор и анализ информации о проведенных инспекциях и полученных результатах и т.д. Срок полномочий Совета составляет 3 года. Личный состав насчитывает 20 членов. 5 представителей органов центральной администрации; 5 представителей органов местного самоуправления; 10 представителей НПО назначаются из числа кандидатов, предложенных организациями гражданского общества.

Из вышеприведенного аналыза организационно-правовые особенности функционирования гражданских советов в странах англосаксонской и романо-германской правовых семей отличаются. Во-первых, отличается спо-

соб создания, количество членов таких консультативных органов, порядок формирования и полномочия, которые у них есть. Во-вторых, в таких странах как США и Великобритания такие субъекты действуют на разных уровнях власти, в то время как для стран романо-германской правовой семьи создается один такой консультативный орган, но в его состав входят представители всех институций гражданского общества. В третьих, как правило деятельность гражданских советов регулируется отдельным законом. Бывают случаи, когда на уровне Основного Закона страны закрепляется их правовой статус. Тем не менее, право граждан на участие в принятии решений органами публичной власти свойственен для стран обеих правовых семей.

Библиографические ссылки:

1. Порівняльне правознавство. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; За ред. В. Д. Ткаченка. — Х.: Право, 2003. — 274 с.
2. Arnstein S. R. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 1969. Vol. 35, no. 4. P. 216–224. [cited 06.12.2021]. Available: https://doi.org/10.1080/01944366908977225
3. The bill of rights: a transcription. *National Archives*. [cited 18.11.2021]. Available: https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights-transcript
4. The constitution: amendments 11-27. *National Archives*. [cited 18.11.2021]. Available: https://www.archives.gov/founding-docs/amendments-11-27
5. Administrative procedure act (5 U.S.C. subchapter II). *National Archives*. [cited 19.11.2021]. Available: https://www.archives.gov/federal-register/laws/administrative-procedure
6. 5 U.S. Code § 552 - Public information; agency rules, opinions, orders, records, and proceedings. *LII / Legal Information Institute*. [cited 19.11.2021]. Available: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/552#a_4_F
7. *U.S. Department of Justice*. [cited 19.11.2021]. Available: https://www.justice.gov/archives/opcl/page/file/844481/download
8. *Bureau of Educational and Cultural Affairs | Promoting Mutual Understanding*. [cited 21.11.2021]. Available: https://eca.state.gov/files/bureau/faca.pdf
9. Municode Library. *Municode Library*. [cited 09.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH2AD_ARTVHIDERECO_S2-143DUFUJUSANECO
10. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH15HE_ARTIIIOCIN_S15-66COADBO

11. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH5AN_ARTIIANCASEADBO_S5-26DUPO
12. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/ca/fresno/codes/code_of_ordinances?nodeId=MUCOFR_CH10REREPUNUREPRCOUS_ART13HEAISMPR_S10-1304FRCLAIADCOESCO
13. Cabinet Office. Classification of public bodies: information and guidance. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.gov.uk/government/publications/classification-of-public-bodies-information-and-guidance
14. Industrial Development Act 1982. Legislation.gov.uk. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/52/contents
15. National Insurance (Industrial Injuries) Act 1965. Legislation.gov.uk. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/52/enacted
16. Social Security Administration Act 1992. Legislation.gov.uk. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/5/schedule/6/enacted
17. Migration Advisory Committee. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.gov.uk/government/organisations/migration-advisory-committee
18. Science Advisory Council. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.gov.uk/government/organisations/science-advisory-council
19. Lex.bg - Закони, правилници, конституция, кодекси, държавен вестник, правилници по прилагане. *Lex.bg - Българският правен портал*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135184392
20. Constitution of Slovenia. *The Constitutional Court of the Republic of Armenia*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/slovenia/sloven-r.htm
21. Ustaw o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. *LexLege – System Informacji Prawnej, akty prawne*. [cited 06.12.2021]. Available: https://lexlege.pl/ustawa-o-dzialalnosci-pozytku-publicznego-i-o-wolontariacie/art-3/

APRECIEREA PROBELOR LA REVIZUIREA CAUZELOR PENALE ÎN INSTANȚA DE FOND

ASSESSMENT OF EVIDENCE IN THE REVIEW OF CRIMINAL CASES IN THE COURT OF FIRST INSTANCE

LUPAȘCO Lilia,
Școala Doctorală Științe Juridice, USM

CZU: 343.14:343.158:343.13(478)(094.4)

Summary

The legal review is conceived as an extraordinary remedy, through which it is possible to obtain the annulment of an irrevocable court decision and the resumption of the trial on the merits. Only irrevocable court decisions issued by the courts of the Republic of Moldova may be subject to review. The ultimate purpose of the review is to remove the errors of fact and law committed by the court in the trial on the merits.

In this scientific article we will analyze the institution of review with reference to the Code of Criminal Procedure of the R.M., judicial practice and specialized legal literature. During the research, we paid more attention to the most important aspects of the review, such as: the grounds for submitting the request for review, the opening of the review procedure, the persons entitled to submit the request for review, the stages of judging the request for review, court decisions after retrial, useful conclusions and recommendations regarding the amendment of the criminal procedural legislation.

The regulation of the revision can be found in the Special Part, Title II, Chapter V of the Code of Criminal Procedure, Articles 458-465. The law exhaustively establishes the grounds on which the request for review may be admitted. As a result, the person submitting a request for review must indicate in concrete terms at least one of the grounds provided for in Article 458 (3) of the Code of Criminal Procedure.

Keywords: *review, extraordinary appeal, authority of res judicata, irrevocable court decision, re-examination, miscarriage of justice, security of legal relations.*

Introducere

Hotărârile judecătorești definitive și irevocabile se bucură de autoritatea lucrului judecat. O dată ce instanța a hotărât în mod definitiv, în fapt și în drept, asupra învinuirii formulate, nu se mai permite declanșarea unei noi judecăți cu privire la aceeași faptă și la aceeași persoană.

În virtutea autorității de lucru judecat, hotărârea judecătorească penală este considerată ca o expresie a adevărului (*res indicate pro veritate habetur*) [1, p.213] iar atacarea pe căi obișnuite a hotărârilor judecătorești irevocabile nu se permite. Cu toate acestea, autoritatea de lucru judecat nu înlătură pericolul contaminării hotărârilor definitive și irevocabile cu unele erori judiciare.

Ca orice activitate umană, şi activitatea de înfăptuire a justiţiei este marcată de unele greşeli, fapt ce impune existenţa unui mecanism de redresare [2, p.47]. Pornind de la faptul că autoritatea de lucru judecat nu permite atacarea pe căi obişnuite a hotărârii judecătoreşti irevocabile, au fost instituite căi extraordinare de atac.

Căile extraordinare de atac se înfăţişează ca remedii procesuale menite a repara erorile pe care le conţin hotărârile judecătoreşti penale rămase definitive şi irevocabile. De fiecare dată, căile extraordinare de atac sunt îndreptate împotriva hotărârilor irevocabile. În doctrină pe bună dreptate se susţine opinia potrivit căreia căile extraordinare de atac nu fac parte din ciclul normal al procesului penal, reprezentând mijloace de reluare a activităţilor deja effectuate [3, p.374]. Corelaţia dintre căile ordinare şi extraordinare de atac se caracterizează prin unele asemănări, dar mai multe deosebiri.

Având scopul de a oferi cadru legal pentru remedierea erorilor judiciare, în Partea specială, Titlul II, Capitolul V al Codului de procedură penală, legiuitorul moldovean a instituit căile extraordinare de atac – recursul în anulare (articolele 452-457 din Cod), revizuirea (articolele 458-465 din Cod) şi recursul în interesul legii (articolele 465/1-465/4 din Cod).

Din cauza volumului mare de informaţii care există în doctrina juridică de specialitate privitor la căile extraordinare de atac şi luând în consideraţie că subiectul căilor extraordinare de atac excede obiectivele propuse de noi, în prezentul articol ştiinţific vom cerceta numai revizuirea.

Instituţia revizuirii va fi analizată cu trimiteri la Codul de procedură penală al R.M., practica judecătorească şi literatura juridică de specialitate. Atenţie sporită vom acorda celor mai importante aspecte ale revizuirii, precum: cazurile de revizuire, deschiderea procedurii de revizuire, persoanele cu drept de înaintare a cererii de revizuire, fazele judecării cererii de revizuire, hotărârile pronunţate de instanţă după rejudecare, concluzii şi recomandări utile privind modificarea legislaţiei procesual-penale.

Caracteristica generală a revizuirii

Instituţia ***revizuirii*** îşi are începuturile în dreptul francez, purtând denumirea de *recours en révision*. Fiind o cale extraordinară, *recours en révision* putea să fie deschisă numai în cazurile prevăzute prin lege; şi, fiind o cale de retractare, transmitea cauza penală a doua oară spre judecare [4]. În prezent, reglementarea revizuirii este asigurată prin articolele 458-465 din Codul de procedură penală al R.M.

Instituţia revizuirii a existat şi până la intrarea în vigoare a Codului de procedură penală actual. Astfel, în Codul de procedură penală al R.S.S.M. [5] (abrogat), care s-a aplicat pe teritoriul Republicii Moldova până în anul 2002, revizuirea era prevăzută în Capitolul 33, întitulat „Revizuirea procesului penal”, articolele 363-369. Acest Capitol 33 era parte integrantă din Titlul al 7-lea, denumit „Căile extraordinare

de atac" în care, alături de revizuire, erau reglementate alte două căi extraordinare de atac: contestaţia în anulare (articolele 351-357 CPP), recursul în anulare şi demersul în interesul legii (articolele 369/1-369/6 CPP). Revizuirea din legislaţia veche nu se deosebea cu mult de modul în care revizuirea este reglementată în prezent.

Revizuirea mai are rolul de a îndrepta hotărâri judecătoreşti definitive care, din anumite motive, sunt netemeinice. Finalitatea revizuirii este de a înlătura gravele erori de fapt, fiind astfel un remediu procesual în acest sens [6, p.431-432].

Pot fi supuse revizuirii numai acele hotărâri care conţin o rezolvare a fondului cauzei. În lumina jurisprudenţei Curţii Constituţionale a Republicii Moldova, *pot fi supuse revizuirii doar hotărârile judecătoreşti irevocabile care conţin o rezolvare a fondului cauzei*, deoarece prin revizuire se urmăreşte înlăturarea erorilor de fapt pe care le conţin hotărârile judecătoreşti, or, asemenea erori pot fi întâlnite numai în hotărârile care rezolvă fondul cauzei penale [7].

În afară de faptul că este o cale de atac de fapt, revizuirea este şi o cale de atac de retractare, întrucât deşi hotărârea atacată nu este în sine nelegală şi netemeinică, în faţa judecătorilor ce o examinează se invocă şi dovedesc situaţii noi care dacă ar fi fost cunoscute ar fi dus fără putinţă de tăgadă la o altă soluţie, diametral opusă [8, p.63]. În aceste situaţii este justificat ca însăşi instanţa ce a pronunţat hotărârea să revină asupra ei şi să rejudece cauza.

Cazurile de revizuire

Dispoziţiile art.458 alin.(3) CPP prevăd în mod exhaustiv temeiurile în baza cărora poate fi admisă cererea de revizuire. Persoana care înaintează cererea de revizuire trebuie să prezinte instanţei argumente plauzibile care să facă aplicabil art.458 alin.(3) CPP, prin indicarea concretă a cel puţin unuia din temeiurile stabilite.

Revizuirea poate fi cerută în situaţia când ***s-a constatat, prin sentinţă penală irevocabilă, comiterea unei infracţiuni în timpul urmăririi penale sau în legătură cu judecarea cauzei*** (art.458 alin.(3) pct.1 CPP). Ca exemplu, poate fi mărturia mincinoasă, adică constatarea că un martor, un expert, un interpret a săvârşit infracţiunea de mărturie mincinoasă în cauza a cărei revizuire se cere. Pentru ca mărturia mincinoasă să poată constitui temei de revizuire a procesului penal, nu este suficient să se constate existenţa infracţiunii, fiind necesar să se constate că această mărturie mincinoasă a condus la pronunţarea unei hotărâri ilegale şi neîntemeiate [1, p.223].

Iniţierea procesului de revizuire în acest temei va fi posibilă numai după ce hotărârea judecătorească prin care se dovedeşte săvârşirea infracţiunii de mărturie mincinoasă va căpăta autoritatea de lucru judecat. Astfel, instanţa de judecată va putea să pronunţe o sentinţă de achitare când va stabili că mărturiile au fost depuse prin violenţă. O sentinţă de încetare poate fi pronunţată în situaţia când fapta nu prezintă pericol social, a intervenit un act de amnistie, persoana a fost graţiată, a survenit decesul inculpatului etc.

În baza temeiului prevăzut de art.458 alin.(3) pct.1 CPP revizuirea mai poate fi cerută atunci când se constată, printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, falsitatea unor: corpuri delicte, acte procesuale întocmite de către organul de urmărire penală, expertize, constatări tehnico-ştiinţifice, concluzii medicale, înscrisuri etc. Ca şi în situaţia mărturiilor mincinoase, este necesar de constatat că aceste mijloace de probă false au dus la pronunţarea unei hotărâri neîntemeiate sau nelegale [9, p.658], adică să fie dovedit faptul că prin admiterea acestor mijloace de probă s-a dus la soluţionarea greşită a fondului cauzei.

Alt caz de revizuire stipulat în art.458 alin.(3) pct.2 CPP este dacă *s-au stabilit alte circumstanţe de care instanţa nu a avut cunoştinţă la emiterea hotărârii şi care, independent sau împreună cu circumstanţele stabilite anterior, dovedesc că cel condamnat este nevinovat ori a săvârşit o infracţiune mai puţin gravă sau mai gravă decât cea pentru care a fost condamnat sau dovedesc că cel achitat sau persoana cu privire la care s-a dispus încetarea procesului penal este vinovat/vinovată*. Deşi acest deschiderea procedurii de revizuire în acest caz este, conform art.460 alin.(1) CPP, de competenţa procurorului, totuşi, în activitatea practică se atestă cazuri în care acest temei al revizuirii în faţa instanţei de judecată nu mai este susţinut chiar de către acuzatorul de stat [10]. Din aceste considerente, atragem atenţia la necesitatea examinării de către procurori, atunci când invocă respectivul temei, a presupuselor noi circumstanţe şi dacă ele sunt capabile de a răsturna soluţia iniţială.

Al treilea caz în care poate fi cerută revizuirea este dacă ***două sau mai multe hotărâri judecătoreşti irevocabile nu se pot concilia*** (art.458 alin.(3) pct.3 CPP). Pentru declanşarea revizuirii în acest caz, se cere existenţa a două sau mai multe hotărâri pronunţate de instanţele penale care soluţionează fondul cauzei, care nu pot fi atacate în acelaşi timp printr-o altă cale de atac, se exclude reciproc şi dispoziţiile acestor hotărâri conţin soluţii asupra aceloraşi fapte şi persoane [9, p.660]. În practica judecătorească se cunosc numeroase cazuri când se solicită revizuirea în temeiul unor hotărâri judecătoreşti irevocabile inconciliabile. De exemplu, pentru aceeaşi faptă, printr-o hotărâre judecătorească un autor este condamnat, iar printr-o altă hotărâre judecătorească este achitat, în care caz vor fi supuse revizuirii toate hotărârile ireconciliabile. Acest lucru poate fi dedus şi din prevederile art.462 alin.(6) CPP că, în cazul admiterii cererii de revizuire din cauza existenţei câtorva hotărâri ce nu se pot concilia, cauzele în care aceste hotărâri au fost pronunţate se conexează pentru rejudecare.

Al patrulea temei de revizuire este dacă ***Curtea Constituţională a recunoscut drept neconstituţională prevederea legii aplicată în cauza respectivă*** (art.458 alin.(3) pct.4 CPP). Acest caz de revizuire este bazat pe excepţia de neconstituţionalitate care constituie acel mijloc de apărare prin care părţile îşi valorifică drepturile şi interesele legitime [2, p.48]. Persoanele au tot dreptul să profite de o decizie a Curţii Constituţionale prin care s-a constatat neconstituţionalitatea unei prevederi legale şi, în consecinţă, să profite de aceasta prin formularea cererii de revizuire.

Efectul retroactiv al hotărârilor Curţii Constituţionale reprezintă o redresare a consecinţelor negative ale procedurilor penale soluţionate definitiv prin aplicarea unei norme declarate neconstituţională. Astfel, spre deosebire de celelalte efecte în timp ale hotărârilor Curţii, în situaţia efectului retroactiv, pârghia balanţei pe care stau principiul securităţii raporturilor juridice şi principiul legalităţii înclină în favoarea celui din urmă.

Legislaţia procesual-penală nu conţine prevederi referitoare la perioada pentru care retroactivează hotărârea Curţii Constituţionale. În lipsa unei asemenea prevederi, efectul retroactiv al hotărârii prin care se declară neconstituţionalitatea unei dispoziţii legale poate să se refere la fiecare caz în care a fost pronunţată o hotărâre judecătorească irevocabilă în perioada cuprinsă între data adoptării legii şi data pronunţării hotărârii Curţii Constituţionale [11].

În contextul cercetării temeiurilor de revizuire, considerăm a fi interesantă propunerea de *lege ferenda* ce a fost înaintată de către I.Rusu [4], cu privire la completarea art.458 alin.(3) CPP, cu pct.(5) în redacţia: *Revizuirea poate fi cerută în cazurile în care:* 5) *„Un judecător a fost sancţionat disciplinar definitiv pentru exercitarea funcţiei cu rea-credinţă sau gravă neglijenţă, dacă aceste împrejurări au influenţat soluţia pronunţată în cauză”.*

Expunându-ne punctul de vedere, considerăm oportună includerea acestui temei de revizuire în Codul de procedură penală al Republicii Moldova şi credem că pe această cale se va oferi un nivel mai înalt de rigiditate şi strictețe a legislaţiei procesual-penale. Totodată, va fi consolidată aplicarea principiului securităţii raporturilor juridice la soluţionarea cauzelor penale.

Activitatea procesuală prealabilă

Termenul de înaintare a cererii de revizuire nu depinde de titularul dreptului de revizuire sau de momentul descoperirii, ci de faptul dacă aceasta este sau nu în favoarea condamnatului, fapt care a condiţionat existenţa prevederilor diferite [6, p.435-436].

Cercetând prevederile din Codul de procedură penală, conchidem că în situaţiile în care revizuirea este ***în defavoarea condamnatului***, art.459 alin.(1) CPP stabileşte că revizuirea unei hotărâri de achitare, de încetare a procesului penal, precum şi revizuirea unei hotărâri de condamnare pentru motivul că pedeapsa este prea uşoară sau pentru că celui condamnat trebuie aplicată legea privitoare la o infracţiune mai gravă se pot face numai în înăuntrul termenului de prescripţie a incriminării, stabilit în art.60 Cod penal şi cel mai târziu până la un an de la descoperirea circumstanţelor prevăzute în art.458 alin.(3) CPP.

În favoarea condamnatului revizuirea poate fi cerută oricând, chiar şi după decesul acestuia. În caz de descoperire a circumstanţelor prevăzute în art.458 alin.(4) CPP, revizuirea în favoarea condamnatului a unei hotărâri de condamnare nu este limitată de nici un termen.

Remarcăm poziţia doctrinarilor care susţin că dreptul nelimitat de a înainta cerere de revizuire, în cazul în care acesta este în favoarea condamnatului, îşi găseşte explicaţia şi justificarea în principiile de bază ale dreptului penal şi ale dreptului procesual, potrivit cărora condamnarea unui nevinovat nu trebuie să se producă niciodată, iar dacă, totuşi, s-a produs, ea fiind imprescriptibilă, trebuie să fie desfiinţată oricând, chiar şi după moartea celui ce i-a fost victim [12, p.619].

Este de menţionat că art.459 CPP nu prevede repunerea în termenul de înaintare a cererii de revizuire. Concluzia pe care o facem este că durata înaintării unei cereri de revizuire poartă caracter imperativ şi depăşirea termenului va duce la decaderea din dreptul de a exercita calea de atac.

Persoanele care pot solicita revizuirea. În conformitate cu art.460 alin. (1) CPP, revizuirea poate fi cerută de oricare dintre părţile din cauza penală a cărei revizuire se cere. Fiecare dintre părţi poate cere revizuirea în limitele calităţii sale procesuale. Soţul sau rudele apropiate (copiii, părinţii, fraţii şi surorile, bunicul, bunica, nepoţii) pot înainta cerere de revizuire chiar şi după decesul condamnatului. În literatura de drept procesual penal (*I.Neagu*, *M.Damaschin*) [1, p.433] s-a propus ca printre titularii revizuirii să fie adăugată şi persoana vătămată.

Procurorul poate din oficiu să iniţieze procedura revizuirii. Dacă există vreunul din temeiurile prevăzute în art.458 alin.(3) pct.1)-2) CPP, procurorul, în limitele competenţei sale va emite ordonanţă de deschidere a procesului de revizuire şi va efectua cercetarea circumstanţelor invocate. Dacă procurorul conchide că lipsesc temeiurile de declanşare a revizuirii, va emite o ordonanţă de refuz în deschiderea procedurii de revizuire.

Partea care a cerut deschiderea revizuirii poate să atace ordonanţa de refuz la judecătorul de instrucţie în baza art.313 CPP. După terminarea cercetării circumstanţelor noi, procurorul înaintează întregul material, împreună cu concluziile sale, instanţei care a judecat cauza în fond.

Interes manifestă faptul că în art.464/1 alin.(2) lit.(b) CPP, legiuitorul a prevăzut că la revizuirea cauzelor în urma pronunţării hotărârilor de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, rudele condamnatului pot să depună o cerere de revizuire chiar şi după moartea condamnatului, numai dacă cererea este formulată în favoarea acestuia. Întrebarea firească pe care o înaintăm este în baza cărei raţiuni legiuitorul a stabilit doar în art.464/1 alin.(2) lit.(b) CPP că revizuire poate să fie depusă, după deces, numai dacă a fost formulată în favoarea condamnatului, iar în art.460 alin.(2) pct.(2) CPP avem o reglementare diferită?

Cererea de revizuire. Activitatea procesuală prealabilă este pusă în mişcare prin cererea de revizuire, adică declaraţia de folosire a acestei căi de atac formulată în scris [9, p.662]. În cerere trebuie să se indice: cazul de revizuire pe care se întemeiază cererea, mijloacele de probă în dovedirea acestuia, hotărârea definitivă a cărei revizuire se cere.

În situaţiile prevăzute de art.458 alin.(3) pct.1) şi pct.2) CPP, cererea de revizuire se înaintează procurorului de nivelul instanţei care a judecat cauza în fond

iar în cazul temeiurilor prevăzute în art.458 alin.(3) pct.3) şi pct.4) CPP, cererea de revizuire va fi adresată instanţei de judecată care a judecat cauza în primă instanţă.

Practica judecătorească cunoaşte numeroase situaţii în care cererea de revizuire a fost înaintată în adresa organului necorespunzător: cererea a fost înaintată direct în instanţa de judecată, deşi urma să fie înaintată la Procuratură şi invers, când cererea de revizuire a fost depusă la Procuratură deşi urma să fie înaintată în instanţa de judecată. În acest context, vom aduce dosarul nr.1rh–17/2019 în care, prin sentinţa Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani din 13.09.2019 [13] s-a respins cererea condamnatului privind revizuirea sentinţei, ca fiind depusă fără competenţă legală în adresa Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani. *Completul de judecată, examinând motivele de fapt şi mai cu seamă temeiul de drept al revizuirii conform art.458 alin.(3) pct.2) CPP, deduce, că cererea de revizuire urma a fi depusă de către condamnat la Procuratura, care este competentă de a examina temeiurile din prezenta cerere de revizuire. Or, din prevederile legale anunţate supra, instanţa de judecată este învestită să examineze cerere de revizuire fără adresare prealabilă la procuratură doar în cazurile expres stabilite prin lege, şi anume în art.460 alin. (1) CPP. În speţă, autorul revizuirii îşi întemeiază cererea în baza articolelor 458-460 CPP, examinarea căreia este de competenţa nemijlocită, la caz, a Procuraturii Generale. În baza celor expuse, completul deduce că nu este competent de a examina prezenta cerere de revizuire, pe cale de consecinţă cererea este pasibilă de respins ca fiind înaintată faţă de autoritate necompetentă.*

Aprecierea probelor la judecarea revizuirii

Competenţa în materie de revizuire. Ca regulă generală, competenţa de judecare a cererii de revizuire revine instanţei care a judecat cauza în prima instanţă. Nu are relevanţă dacă hotărârea a rămas definitivă în faţa primei instanţe, instanţei de apel (sau instanţei de recurs), competenţa revenind întotdeauna primei instanţe [14]. Astfel, în Codul de procedură penală al R.M. este prevăzut că pentru cazurile stabilite la pct.1)-4) art.458 CPP, instanţa competentă să judece revizuirea este instanţa care a judecat cauza în prima instanţă.

Fazele (etapele) judecării cererii de revizuire. În majoritatea legislaţiilor procesual-penale, instituţia revizuirii parcurge, de regulă, două faze procesuale, şi anume: admiterea în principiu şi judecarea în fond. Având ca model legislaţia procesual-penală din alte state, examinarea cererii de revizuire în Republica Moldova parcurge la fel două etape distincte: admiterea în principiu şi judecarea în fond, fiecare etapă având sarcini şi conţinut procesual propriu. În contextul dat, vom face referire la cercetătorii T.Osoianu şi I.Chirtoacă [2, p.50] care sunt de opinie că această dublă statuare asupra cererii de revizuire: admisibilitatea (*judicium rescindens*) şi asupra fondului (*judicium rescissorium*), are ca scop o mai bună securitate a raporturilor juridice.

Prima fază (etapă) a judecării cererii de revizuire este admisibilitatea (judecarea în principiu). În această etapă, instanţa de judecată va verifica dacă cererea îndeplineşte condiţiile legale prevăzute în art.485, art.460 şi art.462 CPP. Astfel, după primirea materialelor trimise de procuror, preşedintele instanţei conducându-se de prevederile art.344 CPP fixează un termen pentru examinarea cererii de revizuire, cu citarea părţilor interesate. La termenul fixat, instanţa de judecată va examina chestiunea dacă cererea de revizuire a fost făcută în condiţiile stabilite prin lege, vor fi ascultate părţile prezente şi vor fi cercetate probele administrate. În baza celor constatate şi conducându-se de prevederile art.462 alin.(4) CPP, instanţa de judecată va dispune, prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, prin sentinţă, respingerea acesteia.

Examinarea admisibilităţii cererii de revizuire constituie etapa în care instanţa controlează seriozitatea cererii, atât din punct de vedere al fondului, cât şi al condiţiilor de formă, făcând o apreciere proprie asupra motivelor şi probelor propuse de revizuent, în scopul de a se convinge că revizuirea trebuie examinată pe fond [14]. Această verificare devine o procedură premergătoare şi eliminatorie având ca finalitate înlăturarea de la judecarea pe fond a cereri de revizuire inadmisibile, tardive sau neîntemeiate.

În această primă fază a judecării cererii de revizuirii (admisibilităţii) instanţa poate să verifice oricare din probele pe care se întemeiază cererea de revizuire sau poate, când este necesar, la cererea părţilor, să accepte administrarea de probe noi [8, p.79]. Verificarea probelor în cadrul admiterii în principiu a cererii de revizuire nu duce la o rejudecare a fondului.

Este paradoxal că în Codul de procedură penală, legislatorul moldovean nu a făcut o delimitare clară între faza de admitere a cererii de revizuire şi faza judecării revizuirii. Totuşi, în activitatea procesuală, deosebirea între aceste două faze există şi este vizibilă. În art.462 alin.(1) CPP este stipulat că judecătorul care a primit materialele fixează termen pentru examinarea cererii de revizuire *în vederea admiterii revizuirii*, cu citarea părţilor interesate. Această reglementare de procedură identifică o primă etapă a procedurii în faţa instanţei de judecată în ordine de revizuire, şi anume *etapa admisibilităţii*. Cu toate acestea, conţinutul normei nu lămureşte nici direct şi nici prin analogie, ce ar însemna admisibilitatea cererii. Din analiza prin analogie a Hotărârii explicative a Plenului CSJ nr.9 din 30.10.2009 "Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală" [15], putem înţelege că admisibilitatea reprezintă etapa în care judecătorul verifică dacă cererea de revizuire îndeplineşte cerinţele de formă, de conţinut şi temeiurile pentru depunerea cererii, care se desprind din articolele 458-459 CPP, verificare care se materializează prin pronunţarea unei încheieri de admitere a cererii spre examinare sau de inadmisibilitate a cererii.

Aici considerăm necesar să scoatem în evidenţă o lacună comisă de legislatorul moldovean la reglementarea art.462 alin.(1) CPP, deoarece această prevedere legală se referă expres doar la acţiunile preşedintelui instanţei faţă de materialele

primite de la procuror. Ori, aşa cum am menţionat supra, în cazurile prevăzute de art.458 alin.(3) pct.3) şi pct.4) CPP, procedura de revizuire se deschide direct în faţa instanţei de judecată, la cererea subiecţilor cu drept de iniţiere a unei astfel de proceduri, adică, de avocat, de condamnat, de soţul sau rudele apropiate ale condamnatului. Astfel, conchidem că la momentul actual dispoziţia de la art.462 alin. (1) CPP este formulată lacunar şi urmează a fi modificată.

Remarcăm în acest sens că problema reliefată de noi mai sus a fost cercetată în detalii de către V.Dandeş, în articolul ştiinţific "Procedura de revizuire în faţa instanţei de judecată" [16, p.193]. Autorul citat a ajuns la concluzia că varianta publicată şi intrată în vigoare la 12.06.2003 a Codului de procedură penală, reglementa în art.460 alin.(1) că: "procedura de revizuire se deschide în baza cererii adresate procurorului de nivelul instanţei care a judecat cauza în fond." Adică la momentul intrării în vigoare a Codului de procedură penală conform Legii R.M. nr.122 din 14.03.2003, norma de la art.462 alin.(1) se corobora cu cea de la art.460 alin.(1), însă odată cu intervenirea modificărilor şi completărilor din art.460 alin. (1) CPP adoptate prin Legea R.M. nr.66 din 05.04.2012 [17] (care sunt în vigoare actualmente), s-a admis o lacună legislativă, nefiind verificate şi corelate şi alte norme cu care sunt în legătură directă prevederile modificate.

Făcând o cercetare a practicii judecătoreşti naţionale, am constatat că la înaintarea cererilor de revizuire conform art.458 alin.(3) pct.3) şi pct.4) CPP de către alţi subiecţi decât procurorul, instanţele judecătoreşti sunt nevoite să aplice prin analogie dispoziţiile lacunare din art.462 alin.(1) CPP, adică cu interpretarea şi aplicarea extensivă prin analogie a normelor de procedură.

Un alt aspect pe care dorim să îl evidenţiem aici este că în art.462 alin.(4) CPP, legiuitorul nu a reglementat expres felurile sentinţei de respingere a cererii de revizuire (ca inadmisibilă, ca neîntemeiată sau altele). Or, în norma precitată este stabilit numai că instanţa, în baza celor constatate, dispune, *prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, prin sentinţă, respingerea acesteia*. Luând în consideraţie acest fapt, în dispozitivul sentinţelor pe care le pronunţă, instanţele judecătoreşti obişnuiesc să indice că "Cererea depusă de (...) se admite" ori "Cererea depusă de (...) se respinge", fără a mai specifica dacă cererea se respinge ca fiind inadmisibilă, neîntemeiată ori nefondată.

Aşadar, în cadrul procedurii de examinare a cererii de revizuire soluţia instanţei de judecată poate fi de admitere sau respingere a revizuirii. Pornind de la faptul că în art.462 alin.(4) CPP legiuitorul nu a reglementat felurile sentinţei de respingere a cererii de revizuire (ca inadmisibilă, ca neîntemeiată sau altele) şi nici retragerea cererii de revizuire, instanţa de judecată poate dispune admiterea cererii de revizuire (prin încheiere) sau respingerea cererii de revizuire (prin sentinţă). O altă soluţie din acest punct de vedere nu poate să existe.

Cu titlu de exemplu, vom aduce sentinţa Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani din 13.11.2020, dosar nr.1rh-18/19, prin care s-a respins cererea avocatului M.V. în interesele condamnatului de deschidere a procedurii de revizuire a procesului

penal privind condamnarea lui F.V. în baza art.324 alin.(3) lit.a), b), 326 alin.(3) lit.a) Cod penal, ca fiind neîntemeiată [18].

În speță, cererea de revizuire înaintată de avocatul M.V. în interesele condamnatului F.V. se întemeiază de drept în baza art.458 alin.(3) pct.3 CPP – două hotărâri judecătorești irevocabile nu se pot concilia. În particular, pe de o parte se invocă sentința de condamnare a lui F.V. și deciziile instanțelor judecătorești ierarhic superioare de menținere a condamnării, iar pe de altă parte ordonanța judecătorească din 14.11.2014 de încasare a sumei de 5.500.000 Euro de la debitorul „R.O." LP, sumă care după cum susține revizuentul și avocatul revizuentului se regăsește în sentința de condamnare a lui V.F., fiind reținută drept remunerație ilicită.

Pe parcurs, în data de 13.11.2020, revizuentul V.F. și avocatul acestuia au depus cerere prin care au solicitat retragerea cererii de revizuire și renunțarea în continuare la examinarea cauzei în ordine de revizuire. Drept pretext invocat în cererea de retragerea a cererii de revizuire, partea apărării a menționat decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020, privind controlul constituționalității articolelor 458 alin.(3) pct.3) și 462 alineatele (5)-(6) CPP, care în pct.31 a statuat, că legislația procesual penală stabilește că revizuirea procesului penal poate fi solicitată, inter alia, în cazul în care două sau mai multe hotărâri judecătorești irevocabile nu se pot concilia. Această situație se referă stricto sensu la hotărâri judecătorești irevocabile pronunțate în cauze penale, nefiind înglobată hotărârea judecătorească din cauza civilă.

În context, completul de judecată este de acord cu poziția apărării, care este orientată în raport cu decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020, însă nu poate să accepte poziția părții apărării cu privire la retragerea cererii de revizuire. Or, legislația procesuală penală în vigoare și anume art.460-463 CPP, prevede că în cadrul procedurii de examinare a cererii de revizuire soluția instanței de judecată poate fi de admitere sau respingere. Codul de procedura penală nu stabilește alternativă pentru situația invocată de revizuent și avocatul acestuia.

O întrebare firească este dacă sunt în drept judecătorii care au judecat cauza în fond să examineze cererea de revizuire privind aceiași cauză? Or, legislatorul moldovean nu a stabilit în mod expres faptul că rejudecarea cauzei după admiterea revizuirii trebuie examinată de un alt complet de judecată decât cel care a examinat admisibilitatea cererii de revizuire.

În problema dată, Curtea Constituțională a lămurit că, legea procesual-penală îi interzice judecătorului să participe la o nouă judecare a cauzei în procedura căii extraordinare de atac, dacă a mai participat în calitate de judecător la examinarea aceleiași cauze în primă instanță, într-o cale ordinară sau extraordinară de atac, precum și în cazul participării ca judecător de instrucție [19]. În opinia judecătorilor Curții Constituționale: *acest fapt presupune că cererile de revizuire care ajung la instanța de revizuire nu le mai pot fi repartizate judecătorilor care s-au*

pronunţat anterior printr-o hotărâre asupra fondului unei cauze penale a cărei revizuire se cere.

Exemplu practic de aplicare corectă a legislaţiei în acest sens, ne poate servi încheierea Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani din 18.12.2019 de admitere a declaraţiei de abţinere (în dosarul nr.1rh-18/2019) [20]. În speţă, atât declaraţia de abţinere a judecătorilor de la judecarea cererii de revizuire, cât şi încheierea de admitere a declaraţiei de abţinere este motivată în drept pe Decizia Curţii Constituţionale nr.106 din 07.10.2019. Instanţa de fond a motivat că, *pornind de la faptul că art.140 din Constituţie determină caracterul obligatoriu al actelor Curţii Constituţionale emise în cadrul unei proceduri jurisdicţionale, instanţa de judecată îşi întemeiază poziţia de a admite declaraţia de abţinere a judecătorilor S.L. şi A.N., care au fost membri ai completului de judecată ce au pronunţat sentinţa din 27 iunie 2016 (Judecătoriei Buiucani, municipiul Chişinău).*

A doua fază (etapă) a judecării cererii de revizuire este judecarea în fond (numită şi rejudecarea cauzei). După ce a fost admisă cererea de revizuire, se purcede la rejudecarea cauzei conform regulilor de procedură privind judecarea în prima instanţă. Pe măsură ce va considera necesar, în această etapă instanţa de judecată poate să examineze din nou probele care au fost administrate în cursul judecăţilor precedente sau cu ocazia admiterii cererii de revizuire (art.463 alin.(2) CPP).

Rejudecarea are ca obiectiv principal confruntarea materialului probator existent anterior în dosarul cauzei cu materialul probator prezentat sau adunat şi complet ulterior în procedura de admitere în principiu [9, p.665]. În funcţie de circumstanţele constatate şi conducându-se de prevederile art.464 CPP, instanţa de judecată va hotărî admiterea sau respingerea revizuirii.

Dacă instanţa de judecată va constata că cererea de revizuire este întemeiată, va dipune anularea hotărârii în măsura în care a fost admisă revizuirea, cu pronunţarea unei hotărâri noi, potrivit articolelor 382-399 şi 410 CPP. În situaţiile în care instanţa de judecată va constata că cererea de revizuire nu este întemeiată, o va respinge. Astfel că hotărârea definitivă atacată îşi va păstra autoritatea de lucru judecat.

Dacă executarea unei hotărâri judecătoreşti irevocabile va fi anulată prin revizuire, persoana va dispune de remedii procesuale pentru apărarea drepturilor sale. Dacă va considera necesar, concomitent cu anularea hotărârii, instanţa va dispune şi restituirea amenzilor, a bunurilor confiscate, precum şi a cheltuielilor judiciare pe care cel în favoarea căruia s-a admis revizuirea nu era obligat să le suporte [21].

Potrivit art.465 CPP, sentinţele instanţei de revizuire, pronunţate în conformitate cu art.462 alin.(4) şi art.464 CPP, pot fi supuse apelului şi recursului conform art.400 şi art.420 CPP. Prin urmare, pot fi supuse căilor de atac atât sentinţele de respingere a cererii de revizuire, precum şi respingerea sau admiterea revizuirii după rejudecare.

Concluzii şi recomandări

Generalizând cele analizate mai sus, ajungem la concluzia că revizuirea este concepută ca o cale extraordinară de atac, prin intermediul căreia se poate obţine anularea unei hotărâri judecătoreşti şi reluarea judecării cauzei în fond. Pot fi supuse revizuirii doar hotărârile judecătoreşti definitive şi irevocabile, pronunţate de instanţele judecătoreşti din Republica Moldova. Scopul final al revizuirii este de a înlătura erorile de fapt şi de drept comise de instanţa de judecată la judecarea cauzei în fond.

Reglementarea revizuirii o găsim în Partea specială, Titlul II, Capitolul V al Codului de procedură penală, articolele 458-465. Temeiurile în baza cărora poate fi admisă cererea de revizuire au fost stabilite exhaustiv în art.458 alin.(3) din Codul de procedură penală. Drept urmare, persoana care înaintează cerere de revizuire trebuie să indice *in concreto* cel puţin unul din temeiurile prevăzute.

Luând în consideraţie că revizuire este o cale de atac extraordinară, considerăm imperios necesar ca în activitatea practică, fiecare caz de revizuire să fie cercetat amănunţit. Revizuirea se prezintă ca un remediu extraordinar, de aceea considerăm că redeschiderea procedurilor ar trebui efectuată doar în prezenţa unor erori judiciare fundamentale, înlăturarea cărora nu poate avea loc decât numai prin anularea hotărârii definitive.

Pe de altă parte, persistă un risc justificat că accesul prea des la „revizuire" ar putea să transforme această cale de atac extraordinară în una obişnuită, situaţie ce ar veni în contradicţie directă cu principiile autorităţii lucrului judecat şi securităţii raporturilor juridice.

În scopul perfecţionării legislaţiei procesual-penale, cu titlul de *lege ferenda* propunem:

Modificarea articolului 458 alineat (3) punct 1 din Codul de procedură penală, cu expunerea lui în formula:

(3) Revizuirea poate fi cerută în cazurile în care: 1) *s-a constatat,* ***printr-o hotărâre penală irevocabilă****, comiterea unei infracţiuni în timpul urmăririi penale sau în legătură cu judecarea cauzei*;

Modificarea articolului 460 alineat 2 din Codul de procedură penală, cu expunerea lui în următoarea redacţie:

(2) *Cerere de revizuire poate să declare:* a) *oricare parte din proces, în limitele calităţii sale procesuale;* b) *soţul şi rudele apropiate ale condamnatului, chiar şi după decesul acestuia,* ***numai dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului.***

Referinţe bibliografice:

1. Neagu I., Damaschin M., Iugan A. Codul de procedură penală adnotat. Partea specială. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti: Universul Juridic, 2021.

2. Osoianu T., Chirtoacă I. Evoluţiile recente ale jurisprudenţei în materia revizuirii procesului penal. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2021, nr.2 (57).
3. Volonciu N., Uzlau A., Atasiei D. (şi alţii). Codul de procedură penală comentat. Editia a 3-a (aniversară). Bucureşti: Hamangiu, 2017.
4. Rusu I. Revizuirea în legislaţia altor state (analiză de drept comparat). În: *Revista de note şi studii juridice* (România), Ediţie online. [citat 08.12.2021]. Disponibil: www.juridice.ro
5. Codul de procedură penală Nr. PROCPEN din 24.03.1961. În: *Buletinul Oficial al R.S.S.M.*, 1961, nr.10 (Abrogat).
6. Sternioală O., Vîzdoagă T. Revizuirea procesului penal / Manualul Judecătorului pentru cauze penale / coordonator M.Poalelungi. Chişinău: Tipografia Centrală.
7. Decizia Curţii Constituţionale nr.66 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr.15g/2020 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 313, 458 şi 460 din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr.212-220.
8. Бородинова Т.Г. Институт пересмотра приговоров в современном уголовно-процессуальном праве Российской Федерации: диссертация доктора юридических наук. Кубанский государственный университет, 2016.
9. Drept procesual penal / Dolea Ig., Roman D., Vîzdoagă T. (şi alţii), Ediţia a 3-a. Chişinău: Tipografia Centrală, 2009.
10. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie a R.M. din 19.09.2018, dosar nr.1ra-1175/2018. [citat 22.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11902
11. Hotărârea Curţii Constituţionale nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituţionalităţii articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curţii Constituţionale în materie de drept penal procedural) (*Sesizarea nr.98a/2018*). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2018, nr.416-422.
12. Botezatu R., Dolea I., Roman D. (şi alţii). Codul de procedură penală. Comentariu. Chişinău: Tipografia Centrală, 2005.
13. Sentinţa Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani din 13.09.2019, dosar nr.1rh–17/2019. Arhiva Judecătoriei Chişinău sediul Buiucani.
14. Bandol I.-D. Procedura de judecată a revizuirii în Noul Cod de procedură penală. În: *Revista de note şi studii juridice* (România), Ediţie online. [citat 11.12.2021]. Disponibil: www.juridice.ro
15. Hotărârea explicativă a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a R.M. nr.9 din 30.10.2009 "Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală". [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php

16. Dandeș V. Procedura de revizuire în fața instanței de judecată. În: Materialele Conferinței științifice naționale "*Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*", 04 iunie 2021, Cahul, Volumul 8, Partea 1, 2021, Cahul: USC.
17. Legea R.M. nr.66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.155-159.
18. Sentința Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 13.11.2020, dosar nr.1rh-18/19. Arhiva Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani.
19. Decizia Curții Constituționale nr.106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr.134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la art.33 alin.(3), a tezei a II-a de la art.460 alin.(1) și a art.463 alin.(1) CPP (incompatibilitatea judecătorului la judecarea succesivă a aceleiași cauze penale) (pct.23, 25). [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/
20. Încheierea Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 18.12.2019 de admitere a declarației de abținere (dosarul nr.1rh-18/2019). Arhiva Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani.
21. Decizia Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr.7a/2020 privind controlul constituționalității articolelor 458 alin.(3) pct.3) și 462 alineatele (5)-(6) din Codul de procedură penală.

ASIGURAREA DREPTULUI LA DECLARARE A PERSOANELOR FIZICE LA EXPEDIEREA TRIMITERILOR POȘTALE INTERNAȚIONALE PESTE FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI

ENSURING THE RIGHTS OF PRIVATE PERSONS TO DECLARE THE SENDING INTERNATIONAL POSTAL ITEMS ACROSS THE CUSTOMS BORDER OF THE STATE

MAIMESCU Sava
dr. în drept, conf. univ., USM
CALINEAC Oleg,
doctorand, USM

CZU: 342.738:339.543:347.15/.17

Summary

In this article, the authors described the procedure for sending international postal items, identified the subjects involved in the process of sending international postal items, as well as they presented the existing issues in the postal field with the proposal of solutions to solve them.

Keywords: *International post office, international postal item, postal institutions, customs institutions, the territory of the Republic of Moldova, customs legislation, customs control, declaration*

La etapa actuală trimiterile poştale au devenit un mijloc de schimb de bunuri foarte des folosit între persoane fizice, persoane fizice şi persoane juridice precum şi între persoane juridice.

Activitatea poştală este executată de către poşta internaţională. Potrivit autorului A. Bejanu [1], noţiunea de „poştă" trebuie înţeleasă drept instituţii statale plasate în încăperi, localuri, birouri, care oferă prestarea serviciilor în numele statului pe problemele comunicării subiecţilor, persoanelor fizice şi juridice, una dintre care se află în localitatea în cauză, iar alta se află în altă localitate rurală sau urbană, aflată atât pe teritoriul statului naţional, cât şi în afara hotarelor statului, inclusiv primirea corespondenţei exprimate în scrisori, telegrame, reviste, colete, pachete, mandate poştale şi telegrafice, pentru a fi expediate la adresa destinatarului care are locul de reşedinţă atât pe teritoriul naţional al statului, cât şi în afara acestuia.

Conform Dicţionarului explicativ al limbii române [2], termenul de „poştă" reprezintă instituţia publică care asigură transportul şi distribuirea corespondenţei, a coletelor etc.; local în care se află această instituţie. Termenul de „internaţional" presupune că are loc între mai multe naţiuni, care angajează sau priveşte mai multe ţări, privitor la raporturile dintre naţiuni, la care participă reprezentanţii mai multor state; care are o importanţă ce depăşeşte graniţele unei singure ţări.

În acest sens, propunem o noţiune proprie a conceptului de poştă internaţională. În opinia noastră, „poşta internaţională" este instituţia publică care primeşte, prelucrează şi distribuie trimiteri poştale în conformitate cu prevederile legale, atît pe teritoriul ţării expeditor, cât şi peste hotarele ei.

Subiecţii participanţi la procedura de expediere a unei trimiteri poştale internaţionale sunt: 1) furnizorul de servicii poştale internaţionale, 2) expeditorul şi 3) destinatarul.

Astfel, conform Legii nr. 36 [3], furnizor de serviciu poştal universal este furnizorul de servicii poştale care prestează servicii poştale din sfera serviciului poştal universal.

Potrivit Registrului public al Furnizorilor de servicii poştale [4], la etapa actuală în Republica Moldova sunt înregistraţi şi autorizaţi 55 de frunizori de servicii poştale.

„Expeditor", potrivit Legii nr. 36, este persoana fizică sau juridică care introduce trimiterea poştală internaţională în reţeaua poştală personal sau prin intermediul unei persoane terţe. Conform legislaţiei civile, persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi şi de obligaţii civile [5]. Aceasta dispune de capacitate de folosinţă şi capacitate de exerciţiu. Capacitatea de folosinţă a persoanei fizice apare în momentul naşterii şi încetează o dată cu moartea. Aceasta se manifestă prin capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile şi se recunoaşte în egală măsură tuturor persoanelor fizice. Capacitatea de exerciţiu reprezintă aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie şi de a exercita drepturi civile, de a-şi asuma personal obligaţii civile şi de a le executa. Capacitatea deplină de exerciţiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani. Există şi excepţii de la norma generală şi anume persoanele care se căsătoresc la vârsta de 16 ani, precum şi în cazul în care minorul care are vârsta de 16 ani lucrează legal sau practică activitate de întreprinzător, cu respectarea anumitor condiţii prevăzute de legislaţia civilă.

Capacitatea de exerciţiu este destul de importantă, or nu pot obţine calitatea de expeditor a trimiterilor poştale internaţionale persoanele fizice fără capacitate de exerciţiu, adică cele care nu au împlinit vârsta de 18 ani, sau nu fac parte din categoria persoanelor care au dobândit capacitatea de exerciţiu deplină la vârsta de 16 ani. Astfel, legiuitorul moldav a omis indicarea vârstei de 18 ani drept criteriu al admisibilităţii persoanei la expedierea trimiterilor poştale internaţionale, fapt ce deseori creează confuzii şi dificultăţi în activitatea practică a instituţiilor poştale.

Potrivit aceleiaşi legi [3], „destinatar" este persoana fizică sau juridică pe adresa căreia este expediată o trimitere poştală internaţională. Capacitatea deplină de exerciţiu la fel este o cerinţă obligatorie pentru a ridica trimiterea poştală internaţională, în caz contrar trimiterea poştală internaţională poate fi ridicată de către o persoană adultă care reprezintă interesele minorului.

În literatura de specialitate părerile sunt diferite referitor la conceptul de declarare vamală. Astfel, nu există o noţiune unanim acceptată.

Potrivit autorului Erhan L.[6, p. 113], orice marfă introdusă pe sau scoasă de pe teritoriul vamal trebuie să fie obiectul unei declaraţii vamale întocmite şi depuse organului vamal de către declarantul vamal. Conform unei alte opinii, declaraţia vamală reprezintă un document scris întocmit de deţinătorul mărfii sau un reprezentant al acestuia, prin care se prezintă elementele necesare vămuirii mărfii, formulare diferite pentru export, import ori tranzit.

Conform pct. 13 art. 1 din Codul vamal al Republicii Moldova [7], „declarant" este orice persoană care are dreptul de a dispune de mărfuri şi/sau de mijloace de transport, care întocmeşte declaraţia vamală în numele său sau în al cărei nume este întocmită declaraţia vamală. „Declaraţie vamală" este actul unilateral prin care o persoană manifestă, în formele şi modalităţile prevăzute de legislaţia vamală, voinţa de a plasa mărfurile sub o anumită destinaţie vamală.

Legislaţia vamală a Republicii Moldova prevede expres că bunurile introduse şi scoase de pe teritoriul Republicii Moldova prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale se declară în scris, în modul stabilit. Termenul în care trebuie să fie depusă declaraţia vamală la organul vamal este de 7 zile calendaristice din momentul trecerii frontierei vamale.

Conform normelor tehnologice existente la poşta de expediere internaţională, funcţionarii serviciului poştal al statului sunt obligaţi să verifice corectitudinea şi corespunderea datelor, a informaţiilor incluse în lista obiectelor, valorilor, bunurilor aflate la expediere în pachetul poştal prezentat oficiului poştal spre expedierea poştală internaţională. La fel, urmează a fi verificate de funcţionarii poştali datele incluse în forma scrisă, de mână, în declaraţia vamală forma CN-22 şi CN-23 asupra conţinutului trimiterilor poştale internaţionale aflate în banderolele poştale, în coletele poştale şi pachetele poştale internaţionale pe care le-a inclus persoana care intenţionează să expedieze prin trimiterile poştale internaţionale mărfuri, obiecte, bunuri, valori în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova.

Formularele CN23 şi CN22 sunt declaraţii vamale poştale care conţin date despre expeditor/destinatar (nume, prenume/denumire, adresă, număr de telefon, adresă de e-mail), descrierea detaliată a conţinutului expediat, cantitatea, greutatea şi valoarea acestuia. Conţinutul trimiterii este prezentat în detaliu în declaraţia vamală, descrierile generale nu sunt admise [8]. În conformitate cu actele Uniunii Poştale Universale se recomandă ca formularele CN23/CN22 să fie completate într-o limbă de uz internaţional, ori în limba ţării de destinaţie.

Potrivit Legii nr. 1569 [9], persoanele fizice au următoarele drepturi la expedierea trimiterilor poştale internaţionale:

- de a introduce pe teritoriul ţării sau de a primi, prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale bunuri, fără achitarea drepturilor de import, cu condiţia că acestea nu sînt destinate activităţii comerciale sau de producţie, în legătură cu stabilirea la loc de trai permanent în Republica Moldova sau cu obţinerea acestor bunuri prin moştenire.

- de a primi, prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale, fără achitarea drepturilor de import, bunuri, cu condiţia că valoarea lor în vamă nu depăşeşte suma de 300 de euro pentru trimiterile poştale transportate prin intermediul transportului terestru sau de 430 de euro pentru trimiterile poştale transportate prin intermediul transportului aerian sau maritim şi nu sînt destinate activităţii comerciale sau de producţie.

- de a primi, în cadrul tranzacţiilor comerciale (B2C – de la business la consumator), prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale, fără achitarea drepturilor de import, mărfuri care nu au caracter comercial, nu depăşesc limitele cantitative stabilite de legislaţie şi a căror valoare intrinsecă nu depăşeşte suma de 200 de euro per expediere. Mărfuri care nu au caracter comercial sînt mărfurile care, cumulativ, prezintă un caracter ocazional, sînt destinate exclusiv uzului personal al destinatarului sau al familiei sale şi care, prin natura sau cantitatea lor, nu sînt destinate activităţii comerciale sau de producţie.

- de a introduce pe teritoriul ţării mărfuri care nu sînt prevăzute mai sus şi care nu sînt destinate activităţii comerciale sau de producţie, cu condiţia achitării tuturor drepturilor de import şi declarării în modul stabilit.

Persoanele fizice au dreptul de a scoate de pe teritoriul Republicii Moldova prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale:

- bunuri, indiferent de valoarea lor, fără achitarea drepturilor de export, cu condiţia declarării lor în modul stabilit şi dacă aceste bunuri nu sînt destinate activităţii comerciale sau de producţie;

- bunuri destinate activităţii comerciale sau de producţie a căror valoare în vamă nu depăşeşte suma de 100000 euro, cu condiţia respectării măsurilor de politică economică, achitării drepturilor de export şi declarării în modul stabilit.

Întru asigurarea respectării tutor drepturilor persoanelor fizice care intenţionează să introducă sau să scoată bunuri prin intermediul trimiterilor poştale este necesar ca operatorii poştali, precum şi colaboratorii vamali să acţioneze în conformitate cu următoarele principii: principiul legalităţii – care presupune că procedura declarării vamale este reglementată de legile şi actele normative din domeniul vamal; principiul respectării drepturilor, libertăţilor şi intereselor subiecţilor activităţii economice externe şi ale persoanelor fizice – ceea ce înseamnă că toate cerinţele persoanelor cu funcţie de răspundere ale organelor vamale şi cele poştale trebuie să fie întemeiate şi prevăzute de legislaţia în vigoare; principiul operativităţii – conform căruia organele vamale şi cele poştale trebuie să întreprindă toate acţiunile necesare în vederea asigurării expeditorului/declarant a parcurgerii tuturor formalităţilor necesare într-un termen cât mai restrâns; principiul limbii de stat – care prevede că procedura declarării bunurilor se efectuează în limba de stat, la fel întocmirea actelor poştale şi vamale şi în special, a declaraţiei vamale în detaliu se efectuează la fel în limba de stat; principiul egalităţii subiecţilor declarării – prevede că toate operaţiunile poştale şi vamale, inclusiv declararea se aplică în condiţii egale pentru toţi subiecţii activităţii econo-

mice externe, indiferent de ţara de origine a mărfurilor, ţara exportatoare şi ţara importatoare a mărfurilor [10, p. 164]. În opinia lui Ciobanu O. [11, p. 51], pe lîngă principiile generale, este necesară formularea unor principii care la moment nu se regăsesc în dreptul vamal, şi anume: principiul eficacităţii, principiul îndeplinirii obligaţiilor cu bună-credinţă, principiul responsabilităţii. Aceste principii sunt întâlnite în multe ramuri de drept, iar pentru ca organele vamale şi cele poştale să-şi desfăşoare activitatea în conformitate cu legislaţia, este necesar ca acestea să fie reglementate direct în Codul vamal al Republicii Moldova.

În baza declaraţiilor vamale, organele vamale adună şi prelucrează date despre trecerea mărfurilor peste frontiera vamală. Nici o trimitere poştală nu poate trece frontiera vamală a Republicii Moldova fără a fi supusă controlului vamal. Controlul vamal are drept scop prevenirea încălcării reglementărilor vamale, respectarea condiţiilor şi a termenelor legale, precum şi descoperirea fraudelor vamale.

Trimiterile poştale internaţionale sânt supuse controlului vamal, pe calea verificării datelor din declaraţie vamală sau alte documente, în baza cărora se face vămuirea, inspectării vamale şi în alte forme de control vamal, prevăzute de legislaţia Republicii Moldova. Controlul vamal al trimiterilor poştale internaţionale se efectuează în zonele de control vamal ale Centrelor Poştale din teritoriu, de către colaboratorul vamal, în prezenţa operatorului poştal.

Ambele tipuri de control au fost reglementate de legislaţia în vigoare cu scopul de a preveni circulaţia obiectelor şi substanţelor interzise care reprezintă un pericol pentru siguranţa cetăţenilor Republicii Moldova şi a cetăţenilor altor state.

În concluzie putem afirma că declararea este un prim proces, destul de important, care exprimă intenţiile uneia dintre părţile participante la raportul juridic de drept vamal, dar şi ulterioarele măsuri ce urmează a fi întreprinse faţă de bunul declarat, cum ar fi: aplicarea măsurilor tarifare, netarifare, a celor cu caracter neeconomic etc. Declararea bunurilor expediate prin intermediul trimiterilor poştale contribuie la creşterea economiei Republicii Moldova, precum şi la buna funcţionare a organelor poştale şi cele vamale. Întru asigurarea unui mecanism uniform, rapid şi rezultativ, organele poştale conlucrează cu cele vamale. De legătura dintre activitatea acestor două organe depinde întreg procesul de ajungere la destinaţie a trimiterilor poştale internaţionale.

În primul rând, organele poştale în momentul primirii de la expeditor a trimiterii poştale internaţionale, are obligaţia de a informa persoana despre lista bunurilor interzise a fi introduse în trimiterile poştale internaţionale, necesitatea întocmirii unei declaraţii vamale, cum se întocmeşte o declaraţie vamală, ce date urmează a fi inscrise în declaraţia vamală, modalitatea de împachetare a bunurilor, precum şi alte aspecte importante prevăzute de legislaţia naţională şi cea internaţională. În asemenea circumstanţe se va asigura respectarea drepturilor persoanei, or aceasta va cunoaşte din timp toate obligaţiile sale, şi, conformându-se, întreg procesul de expediere a unei trimiteri poştale internaţionale va fi unul plăcut şi uşor atât pentru expeditor, cât şi pentru ceilalţi subiecţi implicaţi.

Referinţe bibliografice:

1. Bejanu A. Aplicarea mijloacelor tehnice de control la depistarea contrabandei comisă prin trimiterile poştale internaţionale: aspecte teoretico-practice. Partea I. În: *Revista Naţională de Drept*, nr. 5 (187), 2016.
2. Dicţionarul explicativ al limbii române. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://dexonline.ro/intrare/poştă/230815;
3. Legea comunicaţiilor poştale nr. 36 din 17.03.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.114-122/225 din 29.04.2016.
4. Registrul public al Furnizorilor de servicii poştale. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.anrceti.md/furnizori_comunicatii_postale
5. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 82-86 art. 661 din 22.06.2002.
6. Erhan L., Cîrnaţ T., *Drept vamal comunitar,* Chişinău, Print-Caro SRL, 2011.
7. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149 din 20.07.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. ed.special art. 98 din 01.01.2007.
8. Ghidul privind declararea şi expedierea de către agenţi economici a mărfurilor exportate prin intermediul trimiterilor poştale internaţionale. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.posta.md/files/Files/Legislatie/Ghid_postal_02.2020_rest.pdf
9. Legea cu privire la modul de introducere şi scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, nr. 1569 din 20.12.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-189 art. 1416 din 31.12.2002.
10. Ţurcan P. Erhan L. ş.a., *Drept vamal. Note de curs,* Chişinău, CEP USM, 2016.
11. Ciobanu O. *Fundamentele teoretico-practice în controlul vamal,* Teză de doctor, Chişinău, 2015.

ASIGURAREA DREPTULUI COPILULUI LA FAMILIE: PRIORITATE NAȚIONALĂ

ENSURING THE RIGHT OF THE CHILD TO THE FAMILY: A NATIONAL PRIORITY

MARGINEAN Livia,
Doctorandă, USM

CZU: 341.231.14-053.2:347.637

Summary

The content of this article examines the situation of children left without parental care, a concern that requires attention and imperative in the actions of government representatives, public authorities at all levels and in all sectors, international institutions and organizations, civil society representatives, because the right of many children to family remains unmet. Based on recent studies demonstrating the harmful effects of separation and the residential care for children, we support and argue the importance of prompt interventions by social actors aimed to protect children and to ensure their rights, especially the right to family.

Keywords*: prevention of institutionalization, family reintegration, intersectoral cooperation, alternative family services, deinstitutionalization, intersectoral mechanism.*

Aspecte preliminare

Factorii sistemici, ce țin de politicile statului în domeniul protecției copilului reflectă schimbări semnificative, înregistrând progrese în promovarea drepturilor copilului. Totodată, eforturile nu sunt suficiente, deoarece o serie de probleme sociale ce evoluiază și devin tot mai complexe afectează bunăstarea copiilor, creșterea și dezvoltarea lor armonioasă.

Republica Moldova a adoptat Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului și s-a angajat în procesul de prioritizare a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă și de integrare în structurile naționale de dezvoltare. Documentele de politici publice în domeniul protecției copilului sunt ancorate în Obiectivele de Dezvoltare Durabilă și consideră un șir de indicatori naționali, inclusiv: ODD 1 - Fără sărăcie (1.1. și 1.3); ODD 3 - Sănătate și starea de bine (3.4.2); ODD 5 - Egalitatea de gen (5.2); ODD 10 - Reducerea inegalităților (10.2); ODD 11 - Orașe și comunități durabile (11.1); ODD 16 - Pace, Justiție și Instituții puternice (16.1; 16.2).

Conform recomandărilor ce rezultă din *Evaluarea intermediară a Implementării Strategiei pentru Protecția Copilului pe anii 2014-2020* și a *Planului de Acțiuni pentru anii 2016-2020* în Republica Moldova [6, p.110], din recomandările din 2017 ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, dar și dintr-un șir de alte recomandări de referință produse în cadrul a mai multor cercetări și evaluări implementate în perioada 2017-2021 de instituții și organizații ale societății

civile, donatori instituţionali externi (UNICEF, UNDP, Comisia Europeană, Banca Mondială) au fost identificate şi selectate domeniile prioritare pentru intervenţie strategică în domeniul protecţiei copilului pentru următorii ani.

Pe parcursul anului 2021 a fost elaborat un nou document de politici publice în domeniul protecţiei drepturilor copilului, care derivă din Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2030" şi contribuie la implementarea acesteia – proiectul *Programului Naţional de Protecţie a Copilului 2022-2026*. Acest proiect de document de politici publice din Planul de Acţiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022, Domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale urmează a fi aprobat în trimestrul I al anului 2022 prin Hotărâre de Guvern. Astfel, prin acest document se urmăreşte ca copiii Republicii Moldova să beneficieze de un nou Program pentru Protecţia Copilului pe anii 2022-2026, dezvoltat de către Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale în parteneriat cu Alianţa ONG-urilor Active în domeniul protecţiei sociale a copilului şi familiei (APSCF), cu suportul UNICEF Moldova, printr-o abordare unică de viziune de ansamblu, cu participarea copiilor**,** cu participarea a peste 90 reprezentanţi ai autorităţilor publice locale din diferite sectoare, ai societăţii civile, pornind de la analiza nevoilor reale ale sistemului.

Experienţele pozitive de colaborare intersectorială şi comunicare interinstituţională contribuie la relevarea obiectivă a necesităţilor copiilor aflaţi în dificultate, determinând priorităţile sistemului, definind pachetul necesar de servicii sociale şi fondurile necesare dezvoltării acestora prin asigurarea sustenabilităţii lor financiare pe termen scurt, mediu şi lung. Abordarea colaborativă, schimbul de cunoştinţe şi experienţe, sprijinul reciproc între sectoare au consolidat parteneriatele, sporind eficienţa programelor pentru copii şi familiile lor.

Deşi există reglementări pe domeniul protecţiei copiilor, categoria de protecţie a celor mai vulnerabili copii şi familii rămâne a fi afectată. O serie de studii subliniază imperativitatea orientării programelor de suport pentru copiii cu acces limitat la serviciile de protecţie, din care fac parte: copiii cu dizabilităţi, copiii cu cerinţe educaţionale speciale, copiii aflaţi în servicii rezidenţiale de plasament, copiii care sunt victime ai violenţei, copiii cu părinţii plecaţi în străinătate etc.

Dezbateri şi argumente

Dreptul copiilor la viaţa de familie este recunoscut cu prioritate în legislaţia naţională şi internaţională, însă nu este susţinut suficient de către autorităţi. Numărul copiilor aflaţi în grija statului continuă să fie destul de mare, fiind determinat de crizele drastice care au marcat sistemul social în ultima perioadă de timp: criza pandemică, criza energetică, criza politică şi economică. Deşi toate studiile subliniază importanţa serviciilor de suport pentru copii şi familii şi asigurarea calităţii acestora, numărul lor este încă redus şi acoperă, doar într-o mică măsură, nevoile identificate. În ultimii ani, se observă o descreştere a numărului de copii instituţionalizaţi (de la 11500 în 2007 la 800 în 2019), însă mai sunt cazuri înregistrate, când părinţii sunt încurajaţi să lase copilul în îngrijire instituţională, decât să

i se ofere asistenţă şi suport în familie. Progresele rămân în urmă, în pofida promovării drepturilor copilului de a avea o familie, cu precădere pentru copiii de vârsta fragedă, celor sub vârsta de 3 ani.

Autorităţile tutelare, responsabile să asigure un mediu familial protector, preferă să recomande îngrijire de tip instituţional, decât asistenţă şi suport pentru a preveni instituţionalizarea acestora. În asemenea situaţii, familiile care se confruntă cu fenomenul sărăciei, vulnerabilităţi sporite, crize şi conflicte familiale, acceptă separarea de copil şi instituţionalizarea acestora. Criza economică afectează în mod direct disponibilitatea, calitatea serviciilor sociale şi cuantumul prestaţiilor sociale. În cele mai frecvente cazuri, sărăcia şi dificultăţile de ordin material (ca şi cauză singulară) acţionează asupra deciziilor, dar care nu ar trebui să fie şi un motiv de separare. Familiile cu copii în situaţii de risc rămân a fi grupul cu grad sporit de vulnerabilitate, iar beneficiile oferite de programul de asistenţă socială nu acoperă încă coşul minim de consum al unei familii, ceea ce limitează capacitatea sa de reducere a sărăciei. Bugetul familial constituie premiza bunăstării materiale a oricărei familii care este strâns dependentă de situaţia social-economică din ţară.

Disensiunile şi conflictele familiale apar adeseori din cauza lipsei mijloacelor elementare de existenţă. În anul 2017 se înregistrează 363 de copii separaţi de părinţi, 384 copii – în 2018, 356 – în 2019 şi 348 în anul 2020, au fost separaţi de către autorităţile tutelare pe motivul scoaterii din familie din cauza existenţei pericolului iminent pentru viaţa sau sănătate lor [10, p.11]. Pentru a preveni separarea de familie, atât copiii, cât şi familiile necesită asistenţă complexă, realizată în baza unor planuri individualizate de asistenţă, oferită prin diverse tipuri de intervenţie (socială, psihologică, juridică, medicală, educaţională etc.); acces la servicii sociale prezente în comunitate; capacitarea familiilor, creşterea rezilienţei şi valorificarea potenţialul ei; conexiunea familiei cu comunitatea ca sursă a resurselor (reţeaua de suport); îmbunătăţirea condiţiilor de trai; fortificarea relaţiilor în cadrul familiei şi în comunitate; întărirea comportamentelor pozitive. Astfel, acţiunile întreprinse vor putea răspunde problemelor identificate, urmărind eliminarea factorilor de risc, asigurând un mediu protectiv familial pentru fiecare copil.

Cele mai recente studii analizate scot în evidenţă o serie de constatări şi stipulează necesitatea dezvoltării de către autorităţile guvernamentale a serviciilor de prevenire a separării şi a mecanismelor alternative de îngrijire a familiei pe termen scurt şi de urgenţă în conformitate cu rezoluţia Asambleei Adunării generale ONU privind drepturile copilului, adoptată la 18.10.2009, dar şi cea din 18.10.2019 care recomandă: (i) necesitatea recunoaşterii şi prioritizării rolului familiilor; (ii) necesitatea de a sprijini familiile şi de a preveni separarea inutilă familie-copil; (iii) protejarea copiilor fără îngrijirea părintească şi asigurarea unei îngrijiri alternative adecvate şi de înaltă calitate; (iv) recunoaşterea prejudiciului îngrijirii instituţionale pentru copii şi prevenirea instituţionalizării; (v) consolidarea sistemelor şi serviciilor de protecţie a copilului; (vi) asigurarea re-

surselor financiare şi umane adecvate; (vii) îmbunătăţirea colectării datelor şi raportarea periodică; (viii) asigurarea participării depline a copiilor fără îngrijire părintească sau familială etc.

Datele oficiale cu privire la copiii separaţi pentru anul 2020, care beneficiază de îngrijire alternativă de tip familial înregistrează 812 copii care erau plasaţi în 415 familii de Asistenţă Parentală Profesionistă [10, p.11]. Cei mai mulţi asistenţi parentali profesionişti prestează plasament de lungă durată, fiind urmaţi de cei cu plasament de scurtă durată. Plasamentul de urgenţă este mai puţin răspândit, iar cel provizoriu practic lipseşte. Totodată, se atestă că din numărul total de copiii, doar 71 copiii plasaţi în aceste servicii alternative de tip familial erau de vârsta fragedă (0-2 ani), 177 copii cu vârsta de 3-6 ani, iar 564 copii cu vârsta de 7-17 ani. Numeroasele cercetări realizate atât la nivel naţional, cât şi internaţional demonstrează efectele nocive ale instituţionalizării copiilor în mediile rezidenţiale care se mai dispune în mod abuziv. Instituţiile nu vor putea înlocui niciodată îngrijirea familială, iar modelul familial, ataşamentul securizant este vital copiilor, în special, celor sub 3 ani, pentru dezvoltarea armonioasă şi realizarea întregului potenţial. Dezinstituţionalizarea este un proces care include o abordare holistică şi constă dintr-un set complex de măsuri prin care copiii aflaţi în grija statului (orfelinate, internate, case de copii) sunt reintegraţi în familia lor biologică sau extinsă, fie sunt transferaţi în servicii alternative de tip familial, astfel oferindu-le ceea ce au nevoie cel mai mult – un mediu familial sigur.

Realizările înregistrate de Republica Moldova pe domeniul dezinstituţionalizării copiilor şi persoanelor cu dizabilităţi, inclusiv cele cu deficienţe mintale, dezvoltarea serviciilor alternative de îngrijire, precum şi serviciilor de sprijin pentru victimele violenţei domestice au fost menţionate de către Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, Dunja Mijatović în Raportul din cadrul vizitei oficiale în Republica Moldova, în perioada 8-13 martie, 2020 [8, p.12]. Totodată, Comisarul Consiliului Europei încurajează autorităţile să depună eforturi în vederea dezinstituţionalizării copiilor, să instituie moratoriu de intrări în instituţiile rezidenţiale, în special, pentru copiii de vârsta fragedă, să continuie să mărească unităţile de îngrijitori din cadrul serviciilor alternative de tip familial pentru copiii cu dizabilităţi şi să asigure disponibilitatea serviciilor necesare. Copiii rămaşi în instituţii rezidenţiale sunt expuşi mai multor riscuri de încălcare a drepturilor lor umane, inclusiv la violenţă şi abuz.

Deşi, Convenţia ONU cu privire la Drepturile Copilului stabileşte obligaţiile de bază ale statului, documentul nu oferă îndrumări clare cum acestea ar putea fi realizate. Din acest motiv Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a susţinut ideea elaborării Liniilor directoare ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor, care ghidează actorii guvernamentali şi neguvernamentali prin intervenţiile serviciilor sociale. Motivele pentru care copiii ajung în îngrijirea alternativă sunt multe şi diverse, iar abordarea acestor situaţii, în scop de prevenire sau intervenţie ulterioară, impune o multitudine de măsuri care trebuie puse în aplicare.

În Republica Moldova implementarea *Liniilor directoare ONU* privind îngrijirea alternativă a copiilor a fost inițiată în 2010 însoțită de analiza complexă a legislației, care a scos la iveală lacunele și aspectele prioritare pentru revizuire [9, p.25]. Recomandările privind îmbunătățirea legislației au fost structurate în conținutul planului de acțiuni care ulterior a fost integrat în *Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020*, au fost revizuite și aprobate Regulamente și Standarde minime de calitate ale serviciilor sociale, a fost elaborată Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022.

În baza principiului colaborativ, în vederea implementării reformelor propuse de către Guvernul Republicii Moldova în domeniul protecției copilului, mai multe organizații internaționale și naționale și-au adus aportul în asigurarea bunăstării copiilor din țară, pentru a le asigura dreptul acestora la familie. Astfel, eforturile depuse au urmărit acțiuni care să susțină familiile să-și crească copiii în mediile familiale și care să sprijine dezvoltarea serviciilor necesare la nivelul comunităților locale.

Pe parcursul anului 2021, CTWWC - Changing the Way We Care în Moldova, împreună cu partenerii săi cheie P4EC, CCF Moldova și Keystone Moldova, au fost realizate șapte studii de cercetare pe diferite elemente ale sistemului de îngrijire și protecție a copiilor din Moldova: cadrul juridic și financiar, forța de muncă, furnizarea de servicii, mecanismele de coordonare, normele, atitudinile. Principalele constatări și recomandări au stat la baza dezvoltării Programului Național pentru Protecția Copilului (2021-2025). Studiile lansate au scos în evidență elementelecheie care necesită a fi îmbunătățite, au dezvăluit actualitatea sistemului, au oferit soluții/recomandări concrete, bazate pe date și evidențe [7, p.22]. CTWWC în Moldova contribuie la finalizarea procesului de dezinstituționalizare a copiilor din instituțiile rezidențiale, prin consolidarea familiilor și serviciilor de tip familial, astfel încât toți copiii să se bucure de un mediu sigur și prietenos. Componente principale ale inițiativei CTWWC punctează:

1. Guvernele promovează îngrijirea copiilor în familii sau servicii de tip familial în locul instituțiilor rezidențiale și implementează politici și programe în conformitate cu Liniile Directoare ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor;

2. Copiii rămân sau se întorc în familii sau servicii de tip familial sigure și protectoare;

3. La nivel global, părțile interesate își asumă un angajament comun în vederea promovării practicilor, politicilor și redirecționării resurselor financiare de la sistemul rezidențial către sistemul de îngrijire alternativă de tip familial.

Generalizări

Studiile formulează sugestii și recomandări concrete privind: îmbunătățirea cadrului normativ, a politicilor, procedurilor și practicilor în domeniul de îngrijire și protecție a copilului, care să se bazeaze pe principiul ***Interesului superior***

al copilului, care să prevaleze în faţa altor interese atunci când se iau măsuri cu privire la copil. În temeiul studiilor existente este necear a fi identificat un mecanism eficient care ar putea garanta implementarea în practica naţională a tuturor recomandărilor şi sugestiilor ce ar asigura dreptul copililul la familie.

În mod esenţial, sistemul de îngrijire al copilului, bazat pe respectarea drepturilor acestora, va însemna un sistem în care fiecare copil creşte într-o familie, iar dacă familia de origine nu este potrivită, sistemul trebuie să deţină un număr suficient de servicii alternative de tip familial.

Un sistem de îngrijire şi protecţie vizează un număr mic de copii aflaţi în sistemul de protecţie alternativă, plasaţi pentru perioade scurte de timp; este un sistem marcat de inexistenţa sau existenţa minimă a serviciilor rezidenţiale şi care va continua să se perfecţioneze şi să-şi dezvolte servicii calitative pentru copii, pentru a servi interesului superior al copiilor.

În situaţii de crize (sociale, pandemie ș.a.) sistemul de protecţie a copilului trebuie să dispună de instrumente, care să permită: contactarea şi pregătirea rapidă a copiilor şi îngrijitorilor pentru integrarea copiilor în familie; contactul la distanţă cu copii şi îngrijitorii; utilizarea de metodologii eficiente pentru a evalua calitatea relaţionării copiilor cu familia şi comunitatea; utilizarea de metodologii pentru acordarea suportului psihologic şi emoţional.

Colaborarea intersectorială între sistemele de sănătate, asistenţă socială şi educaţie, precum şi dintre serviciile din comunitate în procesul de asistenţă şi sprijin familiilor, constituie elementul-cheie în asigurarea incluziunii sociale şi educaţionale a copiilor dezinstituţionalizaţi şi prevenirii re/instituţionalizării acestora.

Resurse bibliografice:

1. Mucchielli A. Comunicarea în instituţii şi organizaţii, Iaşi: Polirom, 2008.
2. Romandaş N., Proca L., Odinokaia Negură, I. Dreptul protecţiei sociale. Chişinău: Foxtrot S.R.L., 2011.
3. Turliuc M.N., Măirean C., Dănilă O. A multifaceted theory: individual, family, and community resilience. A Research Review. In Rogobete I & Neagoe A., Contemporary issues facing families: An interdisciplinary dialogue, Bonn (Germany): Verlag fur Kultur und Wissenshaft (Culture and Science Publishing), 2013.
4. Prof. Nelly Petrova-Dimitrova Introducere în rezilienţă. Social Activities and Practices Institute, Sofia, 2017.
5. Liniile de îndrumare ale ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor, aprobate prin consens în Adunarea Generală a Naţiunilor Unite din anul 2009.
6. Evaluarea intermediară a Implementării Strategiei pentru Protecţia Copilului pe anii 2014-2020 şi a Planului de Acţiuni pentru anii 2016-2020 în Repu-

blica Moldova. UNICEF. Raport final de evaluare. 2020 [citat 21.01.2022]. Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/media/6531/file/Evaluarea%20intermediar%C4%83%20a%20Implement%C4%83rii%20Strategiei%20pentru%20Protec%C8%9Bia%20Copilului%202014-2020.pdf
7. Rezumatul analizei situaţionale efectuate în cadrul iniţiativei CTWWC 2021 [citat 20.01.2022]. Disponibil: https://bettercarenetwork.org/library/social-welfare-systems/child-care-and-protection-policies/rezumatul-analizei-situa%C8%9Bionale-efectuate-%C3%AEn-cadrul-ini%C8%9Biativei-ctwwc-moldova
8. Raportul Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, Dunja Mijatović Vizita din Martie 2020. [citat 24.01.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-moldova-from-9-to-13-march-2020-by-dunja-mijato/16809ed0e4
9. Liniile Directoare ONU cu privire la îngrijirea alternativă a copiilor. 2010. New York: Naţiunile Unite. [citat 24.01.2022]. Disponibil: https://www.sos-satelecopiilor.ro/wp-content/uploads/2017/12/Liniile-directoare-privind-ingrijirea-alternativa-a-copiilor.pdf
10. Raportul statistic (anual) nr. 103 A , a. 2020. Disponibil: https://msmps.gov.md/informatie-de-interes-public/rapoarte/rapoarte-anuale/
11. Raportului statistic (anual) nr. 103, a. 2020. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/05/Raport-CER-103-pentru-anul-2020.pdf

DIMENSIUNEA RAȚIONALĂ A DREPTULUI ȘI DREPTURILOR DIN PERSPECTIVA LUI MIRCEA DJUVARA

THE RATIONAL DIMENSION OF LAW AND RIGHTS FROM THE VIEWPOINT OF MIRCEA DJUVARA

Valentin MĂRGINEANU,
lector univ., USM

CZU: 340.12:141.132(498)

Summary

The article proposes a comprehensive analysis of the problem of rationality of law and rights as conceived by the great Romanian thinker, philosopher and lawyer Mircea Djuvara during the interwar period. In this context, the thinker's views on the rational foundation of the legal phenomenon, the foundation of positive law through its reference to rational law, the formulation of logical principles of legal knowledge, the demonstration of the indispensability of rational law in legal systems are presented and analyzed. The common logical structure and common ethical foundations of law and morality, which in fact served as the basis for the formulation of the concept of rational law, are analysed. The mechanism of formation of general legal rules, which form the content of rational law, is identified. It also argues the implications of rational law both in the process of lawmaking and in the process of applying the rules of positive law.

Keywords: *rational law, positive law, morality, law-morality relationship, justice.*

Incursiunea în istoria doctinelor juridice permite sinteze asupra unor majore influenţe ale concepţiilor formulate de autori cu o valoarea incontestabilă. În această perspectivă a valorii şi contribuţiei aduse în cultura filosofico-juridică românească este remarcabila personalitate - M. Djuvara, recunoscută şi la nivel european. Personalitate marcantă a culturii româneşti, Mircea Djuvara, rămâne a fi o prezenţă necesară în conţinutul oricărei cercetări din domeniul filosofiei juridice şi teoriei dreptului, având calitatea de punct de reper în cunoaşterea şi analiza dreptului. Personalitatea acestuia, în opinia ilustrul jurist, filosof şi gânditor italian Giorgio del Vecchi „...prin vastitatea şi profunzimea încercărilor sale, trebuie să fie recunoscut nu numai cel mai mare gânditor român, dar şi ca unul dintre cei mai mari gânditori contemporani în domeniul filosofiei dreptului" [1, p.166]. „Pentru filosofi dreptul rămâne o taină, pentru juriști filosofia e o și mai mare taină", constata prof. univ. dr. Gheorghe C. Mihai, afirmând că nu găsim în România, „înainte de Djuvara, lucrări de filosofia dreptului, în sensul hegelian sau kantian al termenului, iar după Djuvara tentativele sunt palide, cu respiraţie scurtă... " [2, p.11]. „Obişnuiţi a vedea la Mircea Djuvara un gânditor asupra problemelor juridice, facem abstracţie, de cele mai multe ori, că ne aflăm în faţa unui cercetător al întregii realităţi: atât prin marile sale sinteze depăşind sfera dreptului, cât şi prin noutăţile ştiinţifice, de cele mai multe ori cu caracter interdisciplinar" [3, p. 7], remarca B.

Berceanu, unul din cercetătorii lui M. Djuvara. În necrologul rostit la Academia Română de Dimitrie Gusti, preşedintele acesteia, se spunea: „Mircea Djuvara a fost nu numai un filosof şi un scriitor, ci un apostol al ideii naţionale, făcând să scoboare problema filosofică din cer pe pământ, pentru a o închide în sufletul său şi a o interioriza".

Subiectul asupra căruia revenim în acest conţinut este unul ce apare ca axă centrală a operei lui M. Djuvara. Acest fapt se datorează mai multor subiecte de interes pentru o filosofie şi teorie a dreptului din perspectiva cercetării ştiinţifice a dreptului actual, printre care vom accentua: plasarea în centrul analizelor fenomenului juridic prin cunoaşterea dimensiunii raţionale a acestuia; relaţionarea dreptului pozitiv de dreptul raţional; formularea principiilor logice ale cunoaşterii juridice; demonstrarea caracterului indispensabili al dreptului raţional în sistemele juridice.

Problema raţionalităţii în drept apare ca una extrem de dificilă şi considerată initilă cercetărilor ştiinţifice, dar care în opinia noastă este una de relevanţă majoră din mai multe puncte de vedere, la care vom atrage atenţie pe parcursul conţinutului în care ne propunem accentuarea dimensiunii raţionale a dreptului şi drepturilor. După cum afirmă Ion Craiovan, „a contura schiţa unui tablou referenţial cu privire la raţionalitate în drept, cu intenţia de a desprinde criterii de raţionalitate pentru progresul juridic, reprezintă un demers dificil, care pare chiar utopic□ [4, p.152]. Autorul consideră că un asemenea studiu ar implica, inevitabil, o serie de întrebări la care nu s-au oferit răspunsuri, deşi se regăsesc în întreaga filosofie şi doctrină juridică, cum ar fi: *Raţiunea umană cunoaşte o anumită tipologie pe terenul juridicităţii? În ce constă întemeierea raţională a dreptului? Care este experienţa raţională a dreptului? Care este experienţa raţională a dreptului degajată din locul şi rolul dreptului în lume, din specificitatea, funcţionalitatea şi finalităţile sale la nivelul sistemului social? Cum poate fi valorificată această experienţă?* [4, p.153]

În pofida aparenţelor, necesitatea demersurilor ştiinţifice care ar veni cu clarificări în acest sens este cât se poate de argumentată. Pentru stabilirea adevărului în domeniul juridic este necesară stabilirea conformităţii sau neconformităţii necesare a faptelor investigate cu valorile dreptului. În mod obişnuit, acest lucru se realizează prin raportarea faptelor la normele juridice pozitive, care reprezintă un consens realizat în cadrul societăţii asupra posibilităţii de realizare a justului. Însă istoria, dar şi actualitatea, ne demonstrează faptul că nu întotdeauna normele juridice pozitive (şi implicit dreptul pozitiv) sunt conforme cu înfăptuirea justiţiei. Anume din acest considerent, în vederea asigurării obiectivităţii evaluărilor juridice, este necesară raportarea la un element situat deasupra dreptului pozitiv. „Adevărul unei cunoştinţe juridice nu se poate datora, în mod exclusiv, unor elemente mereu schimbătoare, şi uneori chiar îndoielnice, precum sunt normele pozitive de drept, ci el trebuie să beneficieze de o întemeiere obiectivă, care să-i confere un caracter raţional şi logic" [5, p.145-146].

Abordarea dintr-o perspectiva unui raţionalism accentuat a problemelor de filosofie a dreptului la M. Djuvara se conturează începând cu teza sa de doctorat cu genericul „*Le fondement du phénomène juridique. Quelques réflexions sur les principes logiques de la connaissance juridique*”, susţinută în anul 1913 la Paris şi dedicată lui Titu Maiorescu, cel care l-a familiarizat pe M. Djuvara cu filosofia kantiană şi i-a influienţat decisiv dezvoltarea intelectuală. Teza de doctorat cuprinde, în linii mari, majoritatea problemelor pe care gânditorul român le va dezvolta ulterior în lucrările sale, inclusiv primele elemente distinctive dintre *drept* şi *morală* de inspiraţie kantiană. Formularea conceptului *dreptului raţional* a avut la bază anume structura logică comună şi fundamentele etice comune a *dreptului* şi *moralei*.

În istoria evoluţiei sale, raportul dintre drept şi morală a evoluat pe două direcţii principale: (1) dreptul conceput ca un minim de morală („justiţie prin drept şi morală”); (2) corespunzătoare pozitivismului juridic („ordine de drept fără morală”) [6, p. 219]. Într-o formă sau alta, direct sau indirect, prima direcţie este legată de doctrina kantiană şi neokantism. Sub influenţa lui Im.Kant şi a neokantismului, M.Djuvara abordează subiectul relaţiei drept – morală, dar subordonează dreptul faţă de morală afirmând că dreptul nu poate fi înţeles fără morală, dar şi nici nu poate fi practicat în afara unui minim moral, considerăm noi. Funcţia dreptului este de a ocroti posibilităţile de desfăşurare ale activităţilor morale, de a coordona şi armoniza aceste activităţi, astfel încât fiecare persoană să aibă libertatea de a-şi realiza propriul destin moral. Astfel dreptul implică libertatea morală şi juridică şi are la bază o anumită toleranţă morală şi juridică. Anume libertatea şi toleranţa reciprocă formează temeiul oricărei relaţii juridice în societate.

Analizele şi opinii formulate de către M. Djuvara se pretează întrt-o formulă perfectă pe probleme care sunt de relevanţă şi stringentă soluţionare în condiţiile de moment prin care se caută identificare fundamentelor creşterii eficienţei şi calităţii justiţiei. Prin multiplele reforme care au fost iniţiate în Republica Moldova s-au făcut încercări de a identifica acel fundament care ar determina profilul moral al justiţiei moldoveneşti. Anume în această perspectivă poate că este relevant şi în cazul unor perspective sectoriale asupra mecanismelor de asigurare a funcţionalităţii dreptului să revenim la concepţii care în egală măsură, cea a complexităţii şi simplităţii, indică traseul parcursului spre o abordare general acceptată a problemelor majore din cadrul filosofiei şi teoriei dreptului. În această perspectivă gânditorul afirmă că fundamentarea dreptului pe morală este absolut evidentă, dacă admitem că esenţa dreptului în general şi a dreptului pozitiv în special se află în ideea de justiţie. Or, Justiţia, ca ceva obiectiv just, nu poate fi imorală şi nu poate fi concepută ca imorală o justiţie ideală şi perfectă. Însă, spre regret am asistat tot mai mult ca anume aceasta să fie una dintre marile probleme ale justiţiei moldoveneşti – *amoralitatea*. De aceea şi este nevoie să revenim la acel fundament raţional care să asigure minimul de moralitate, necesar pentru a impulsiona constituirea unei *Justiţii veritabile*, care asigură realizarea dreptului şi protecţia drepturilor.

Norma juridică pozitivă nu se aplică numai datorită forţei publice, ci, în primul rând, pentru că corespunde unei necesităţi morale a societăţii, opinie care nu poate fi recunoscută nevalită şi lipsită de semnificaţii de relevanţă actuală. Deşi admite că în unele cazuri dispoziţiile sau aplicaţiile dreptului pozitiv pot fi incompatibile cu morala, M.Djuvara susţine că aceste situaţii nu argumentează incongruenţa între drept şi morală. Aici avem fie un drept pozitiv nedrept sau insuficient, fie o aplicare nedreaptă sau insuficientă a unei dispoziţii juridice, care nu pot reprezenta un adevăr juridic. Relaţionând aceste aspecte cu practicile naţionale, vom identifica cercetări şi opinii ale reprezentaţilor unor autorită care au dezvolta în cadrul discursului public şi în conţinutul lucrărilor ştiinţifice problema existenţei legilor ilegale. În aceeaşi perspectivă poate fi plasată şi problematice erorilor, care s-au cam înmulţit în practica juridică actuală, care sunt justificate prin invocarea dreptului de a greşi, contradicţii existente, proceduri defectuoase etc. Totuşi, erorile nu pot constitui esenţa oricărei ştiinţe şi trebuie puse la punct, înlăturate, prin intervenţie şi raţionalitate riguroasă. În legătură cu aceasta, M.Djuvara consideră că în drept progresul constă în armonizarea acestuia cu morala şi o influenţare tot mai puternică a lor, în sensul că orice faptă pentru a avea un efect juridic, trebuie să apară în lumina unei realităţi morale. Drept argumente sunt aduse nu numai anumite noţiuni morale, transformate în noţiuni juridice (buna credinţă, echitatea, onoarea, bunele moravuri etc.), dar şi conceptul fundamental al dreptului că orice faptă contrară moralei nu produce efecte juridice şi nu este ocrotită de drept. De fapt, morala apare ca intermediară între drept şi relaţiile sociale la care acesta se aplică. Tot ce este drept trebuie să fie şi moral, fără ca tot ceea ce este moral să aibă şi o semnificaţie juridică, dar este de neconceput o justiţie imorală.

Morala, ca totalitate a aspiraţiilor ideale ale conştiinţei, este fundamentul pe care a fost şi trebuie să fie în continuare constituit, definit şi aplicat dreptul. Or, în condiţiile în care dreptul este construit înafara unor idealuri morale, atunci acesta nu ar mai exista şi s-ar identifica cu forţa. Adică poate ar fi necesar de accentuat semnificaţia spirituală şi materială a dreptului printr-o perspectivă metafizică şi transdisciplinară, datorită relevanţei majore pe care îl are pentru omul contemporan.

Şi dreptul, şi morala sunt realităţi cu caracter social, în sensul că orice cunoaştere juridică sau morală se aplică unei activităţi sociale şi o implică în mod necesar. Mai mult ca atât, în ambele cazuri (cel al dreptului şi moralităţii) aprecierea acestor sisteme normative ca realităţi nu sunt simple constatări, ci aprecieri raţionale ce se fundamentează pe necesităţi umane şi sociale, care se reflectă în conţinutul regulilor de drept şi regulilor morale, adică în conţinutul logic normativ al regulii. În consecinţă, centrul de greutate şi nucleul aprecierii raţionale este ideea de obligaţie, manifestată foarte puternic în drept, dar prezentă şi în conţinutul normelor morale existente în societăţi.

Un alt argument în explicare conexiunii dintre drept şi morală, după M.Djuvara, se regăseşte în evaluarea evoluţiei instituţiilor juridice şi eficienţa aces-

tora. Şi atunci când revenim asupra surselor care au generat instituţiile juridice, recunoaştem rolul important al ceea ce ştiinţa dreptului numeşte intenţie, care nu poate fi apreciată în afara unui exerciţiu intelectual de raportare la moralitatea funcţională a societăţii în care se realizează dreptul. Orice faptă a unei persoane nu are nici o semnificaţie juridică dacă nu este rezultatul unei voinţe raţionale libere.

Există astfel o unitate fundamentală în structura raţională a dreptului şi moralei. Acesta este motivul pentru care cele două sisteme normative formează un ansamblu, poate chiar un tot unitar, caracterizat de cunoştinţe, fără ca acest ansamblu să poată avea în mod raţional contradicţii definitive. Totodată, dacă din punct de vedere al raţionalităţii teoretice trebuie să insistăm pe această unitate dintre drept şi morală, atunci din punct de vedere al unei raţionalităţi practice trebuie să recunoaştem şi recurgem la distincţii, opinie formulată de M.Djuvara, şi pe alocuri susţinută şi de noi în condiţiile unui utilitarism funcţional social.

Pentru a distinge între cele două forme de raţionalitate (teoretică şi practică) care determină formula distinctă de înţelegerea a dependenţelor dintre drept şi morală, vom face referinţă la propunerea cu care vine M. Djuvare, de a lua în considerare natura activităţii luate ca obiect al judecăţii în calitate de criteriu de delimitare dintre o judecată morală şi o judecată juridică. Având acest criteriu de referinţă vom accentua că morala are ca obiect al judecăţii aprecierea faptelor interne de conştiinţă, ale intenţiilor omeneşti, iar dreptul are ca obiect al judecăţii aprecierea faptelor externe, materializate ale persoanelor în relaţiile lor cu alte persoane, aducă am zice diferenţa dintre aprecierea faptei pe plan fizic şi pe plan juridic. Evaluarea conduitelor, comportamentelor şi circumstanţele, contribuie ca aprecierea juridică să devină drept pozitiv.

Dintr-o perspectivă a unei filosofii a dreptului, în legătură cu analiza raportului dintre drept şi morală, ca formule manifeste ale raţionalităţi trebuie să revenim şi la unele influenţe, dependenţe şi diferenţe dintre M.Djuvara, A. Compte şi Im. Kant, chiar dacă acest subiect ar putea fi un studiu complex independent. Prin prisma criticii pozitivismului juridic şi a precursorului acestuia A. Comte, care recunoaşte doar realitatea exterioară manifestată prin experienţă, M. Djuvara scoate în evidenţă caracterul raţional al dreptului. În acest sens, el afirma că dreptul raţional nu poate fi confundat cu morala, invocând cel puţin două argumente: (1) avem norme morale care posedă sancţiune şi avem norme juridice fără sancţiune; (2) dreptul oferă sancţiunii o legitimitate juridică, dar sancţiunea nu reprezintă esenţa dreptului. Urmându-l pe Kant, M. Djuvara afirma că dreptul, deşi este cu totul separat, are „rădăcina în morală, legătura dintre cele două începând de la aceiaşi judecată comună de natură raţională şi conştiinţele lor trebuind să posede aceeaşi structură logică" [7, p.96]. Concluzia la care ajunge M. Djuvara referitor la raportul drept-morală evidenţiază unitatea indispensabilă a structurii raţionale a dreptului şi moralei. Regulile dreptului şi moralei formează un tot distinct şi caracteristic, diferit de toate celelalte norme de conduită, deoarece se întemeiază raţional.

La M. Djuvara dreptul apare în două forme: drept raţional şi drept pozitiv [8, p.181]. Primul reprezintă aspectul de apreciere, iar cel de al doilea reprezintă aspectul de fapt, asupra căruia trebuie aplicată cu exactitate aprecierea.

În dreptul raţional sunt judecate faptele sociale „numai prin raţiune din punctul de vedere al raţiunii pure", făcând abstracţie de prevederile dreptului pozitiv. Noi, de obicei, aşa judecăm faptele oamenilor şi numai ulterior le încadrăm în normele dreptului pozitiv [8, p.181]. Astfel ajungem la cunoaşterea unei justiţii obiective, valabilă pentru raţiune la fel ca şi aceea a realităţilor naturii [8, p. 182]. Aceasta determină un ideal de justiţie în continuă transformare, după împrejurările sociale [8, p.226]. Ceea ce ţine de dreptul pozitiv, gânditorul consideră că „fără ideea de justiţie care îl domină, dreptul pozitiv rămâne numai o searbădă şi revoltătoare încercare de a impune oamenilor forţa" [7, p.96]. De aceea autorul consideră că dreptul pozitiv este o reflectare a dreptului raţional în viaţa socială, este un respect adus de viaţa socială dreptului raţional.

Prin formula drept raţional, M.Djuvara a urmărind concomitent două scopuri:

1) A prezenta acest concept ca fiind în strânsă legătură cu logica şi raţiunea şi nu ca manifestări sentimentale sau impulsuri spontane;

2) A arăta distincţia dintre dreptul raţional şi dreptul natural al şcolii clasice a dreptului natural şi a se pronunţa împotriva acesteia din urmă, care afirma că există norme de drept valabile oriunde şi oricând, indiferent de faptele sociale la care se aplică [8, p.182].

Explicaţiile cu referire la această opţiune ori preferinţă se indică că: „Cosmopolitismul dreptului natural abstract, la care duce individualismul, trebuie înlocuit cu un drept raţional concret. Viaţa dreptului este înainte de toate concretă, aşa cum fiecare comunitate o trăieşte în sensul ei ideal de justiţie, care se cere cu necesitate înfăptuit. Dreptul pozitiv el însuşi nu apare şi nu evoluează decât în şi prin acest concret, care conţine adevăratele lui izvoare ... ideea de justiţie nu poate avea sens decât prin şi în aplicările ei la situaţiile concrete sociale cu toate elementele variate care intră în componenţa lor la un anumit moment istoric dat" [8, p.183].

Spre deosebire de dreptul natural, în formula dreptului raţional se prezumă că fiecare realitate socială nu numai că este foarte complexă, dar este unică şi originală în felul ei, nemaiproducându-se niciodată, fapt pentru care şi aprecierea juridică a unei realităţi sociale se percepe a fi şi ea unică şi dependentă de acea realitate la care se referă, precum şi de complexitatea ei.

Datorită faptului că conceptul de drept raţional, include în conţinut, aprecieri ale justiţiei acţiunilor în societate, M.Duvara a propus o modalitate de soluţionare a problemei sursei şi validităţii dreptului pozitiv.

Prin susţinerea existenţei dreptului raţional în paralel cu dreptul pozitiv M.Djuvara se declară adversar al pozitivismului juridic. Nerecunoaşterea dreptului raţional ar însemna „să considerăm ca nejuridice toate afirmaţiile prin care

judecăm faptele persoanelor din punctul de vedere al justiţiei chiar înainte de a le raporta la vre-o dispoziţie de drept pozitiv şi fără să cercetăm încă dacă normele respective se potrivesc sau nu cu regulile prescrise de textele de lege şi, în genere, de dreptul pozitiv" [9, p.284].

În acelaşi timp trebuie de remarcat că diferenţele înaintate între dreptul pozitiv (situaţia juridică realizată efectiv) şi dreptul raţional (idealul material pe care o societate şi-l face), ele nu pot fi înlăturate. Există o identitate de structură internă logică a moralei, a dreptului raţional şi a dreptului pozitiv. Dreptul pozitiv este una din multiplele manifestări, chiar dacă e greşită, a ideei de justiţie. Dreptul pozitiv este subordonat dreptului raţional, deoarece este format din formule greşite sau adevărate, drepte sau nedrepte de drept raţional, cărora li se adaugă caracterul pozitivităţii pentru a le oferi o putere şi eficacitate socială specială [9, p.284]. Explicarea şi aplicarea dreptului pozitiv se fundamentează pe dreptul raţional [8, p.180-181]. În susţinerea acestei poziţii sunt invocate pe post de argumente următoarele:

- dreptul pozitiv prin el însuşi nu are justificare. El are însă la origine o idee raţională, pe care o presupune, idee cuprinzând o serie de principii, începând cu categoriile juridice. Prin urmare, legea are legile ei [7, p.95];

- dreptul pozitiv se întemeiază tot pe ideea de libertate, fără de care el s-ar reduce la voinţa principelui sau la voinţa haotică a statelor suverane [10, p.195-196];

- dreptul pozitiv se întemeiază pe o adeziune a întregii societăţi (sau a unei părţi majoritare) în jurul unei idei [11, p.27-35];

- dreptul pozitiv însuşi atestă dreptul raţional fie direct, prin faptul că nu poate reglementa toată sfera lui de aplicabilitate, fie indirect, când legea conferă efecte juridice pozitive unor acte sau fapte reale sau evenimente raţionale [12, p.150];

- „fără justiţie obiectivă, viaţa nu merită de loc a fi trăită şi nici un progres real nu ar putea fi realizat de nimeni" [12, p.150].

Referitor la adeziunea socială sau „recunoaştere" trebuie de menţionat că în orice sistem, oricât de reprezentativ, există o parte de cetăţeni (fie şi minoritară), care nu aderă la dreptul pozitiv în vigoare şi îl consideră ca o expresie a forţei şi nu a dreptului. Apare problema de a justifica obligaţia acestora de a se supune dreptului pozitiv, adică trebuie de identificat fundamentul legii. În această privinţă, M.Djuvara consideră, de altfel ca şi mulţi al autori încă de la antichitatea greco-romană şi până în prezent, că legea trebuie respectată, deoarece corespunde nevoilor fundamentale ale vieţii noastre sociale, indiferent dacă înţelegem noi acesta sau nu. Aplicarea dreptului pozitiv, şi respectare prevederilor acestuia de către toţi membrii societăţii fără excepţie, se manifestă ca necesitate raţională, ineluctabilă pentru toţi. Ordinea juridică pozitivă este raţional necesară şi obiectiv obligatorie [13, p.19].

Dreptul privit ca idee de justiţie, în sens larg, complet, pentru M.Djuvara este „o ordine raţională" [14, p.359-361], introdusă în societate prin sistematizarea ac-

tivităţilor care se manifestă în ea [11, p.30] prin ierarhizarea intereselor de joc [12, p.11].

După M.Djuvara, adevăratele norme de drept au caracter obiectiv, sunt produse ale raţiunii şi în orice moment al istoriei rămân identice pentru toţi oamenii.

După cum am punctat deja, M. Djuvara subordonează dreptul pozitiv ideii de justiţie, considerându-l ca una din formele de manifestare a acesteia. Gânditorul îi atribuie *ideii de justiţie* o semnificaţie kantiană, aceasta reprezentând „o simplă schemă raţională pur ideală" [9, p.284]. D.-V. Piuitu observă o configuraţie piramidală descendentă a dreptului la M. Djuvara. Astfel, ideea raţională de justiţie reprezintă o schemă ideală de raţionare, bazată pe ceea ce numea Kant principiul universal al dreptului. Ulterior, la un nivel inferior, găsim idealul social de justiţie (idealul concret al unei societăţi), în jurul căruia se organizează apoi sistemul juridic pozitiv [5, p.147].

Ideea de justiţie reprezintă elementul formal al judecăţii juridice, care se caracterizează prin logicitate şi obiectivitate. Această idee de justiţie are caracter ideal şi nu poate să se realizeze în totalitate niciodată. Din ea rezultă normele dreptului raţional, care formează un tot virtual sistemic [15, p.520-523] şi asigură raţionalitate şi obiectivitate adevărurilor juridice. Ideea de justiţie, la fel ca şi dreptul raţional, are caracter universal doar în ceea ce priveşte forma sa.

În ceea ce priveşte elementul material al judecăţilor juridice, acesta este dictat de faptul că realităţile vieţii sociale diferă în spaţiu şi timp, mediul social se schimbă, societatea evoluează, iar fiecare societate are propriul său ideal de justiţie în care crede şi spre care tinde. Respectiv, nu putem vorbi despre un drept raţional echivalentul dreptului natural formulat de şcoala cu acelaşi nume, adică universal, etern şi imuabil. M. Djuvara vorbeşte despre „un drept raţional variabil în timp şi loc, după complexul împrejurărilor sociale în care el trebuie să se aplice şi la el trebuie cu necesitate să se adapteze: e un drept viu, trebuind să corespundă întocmai vieţii reale a fiecărei societăţi" [15, p.593]. Mai mult ca atât, nici în baza dreptului raţional aprecierea juridică în realitate nu poate fi unanimă, dat fiind faptul că fiecare individ este, mai mult sau mai puţin, original. În consecinţă „se stabileşte o medie de înţelegere juridică a oamenilor în societate" care se exprimă prin dreptul pozitiv. În cazul în care toţi ar formula aceleaşi aprecieri juridice asupra situaţiilor de fapt în baza dreptului raţional, în cazul în care nu s-ar putea naşte nici un fel de discuţii contradictorii, „dreptul pozitiv s-ar confunda cu cel raţional". Concluzia formulată de M. Djuvara în acest sens este că „un drept raţional perfect şi deplin înţeles ar fi de la sine obligatoriu, fără să mai poată interveni dreptul pozitiv" [15, p.512].

Astfel M.Djuvara arată că dreptul variază de la o societate la alta şi de la o perioadă istorică la altă. Însă aceasta nu înseamnă că actul, valoarea şi norma juridică sunt relative şi subiective. Dincolo de această diversitate a tipurilor de drept rămâne şi se păstrează forma, ideea dreptului şi a justiţiei, adică condiţiile apriori ale experienţei juridice. Aşa ajungem la o altă problemă abordată de M.Djuvara

– problema posibilităţii cunoaşterii juridice, încercând să descopere condiţiile realizării ei, însă aceasta nu face obiectul prezentului studiu. Vom puncta doar faptul că cunoaşterea juridică cuprinde două elemente distinctive: simpla constatare a faptelor şi aprecierea acestora. Anume aprecierea modifică natura faptelor şi le ridică la nivel juridic. Însă în legătură cu aceasta apare întrebarea dacă aprecierea juridică poate avea o valoare obiectivă. De răspunsul la această întrebare depinde posibilitatea înţelegerii dreptului şi fundamentarea lui ca disciplină ştiinţifică.

La M. Djuvara, obiectivitatea cunoştinţelor juridice depinde de faptul dacă ele sunt conforme cu elementele unor aprecieri raţionale de drept [5, p.146]. M. Djuvara consideră că în orice societate, în afara dreptului pozitiv, există şi un alt drept, care permite evaluarea obiectivă a faptelor juridice şi acesta este dreptul raţional. Dreptul pozitiv cuprinde regulile de comportament recunoscute şi urmate ca efectiv valabile într-o societate, iar dreptul raţional reprezintă categoriile juridice şi principiile pe care se întemeiază dreptul pozitiv [9, p.283]. Obiectivitatea pretinsă a principiilor dreptului raţional impune necesitatea fundamentării acestuia pe acel principiu care guvernează raţionalul – principiul logic al identităţii şi contradicţiei; „din două enunţuri de acest fel care ar fi contradictorii, înţelegem astfel îndată că una trebuie în mod necesar că fie neadevărată" [9, p.284].

Constatând că dreptul raţional este format din norme juridice generale, M. Djuvara î-şi propune să dezvăluie mecanismul prin care aceste norme se formează, pentru „a înţelege într-adevăr natura dreptului raţional" [15, p.515]. Concluzia generică înaintată de gânditor este că normele juridice generale, adică normele dreptului raţional au la bază observaţiile particulare. Nu putem admite ideea, insistă M. Djuvara, că normele generale se pot forma de la sine, fără nici un fel de experienţă, pe baza unor inspiraţii de moment, a unor porniri dumnezeieşti, apărute prin miracole [15, p.516]. M. Djuvara indică două mijloace metodologice, ambele cu caracter inductiv, prin intermediul cărora are loc generalizarea juridică, adică trecerea de la normele individuale la normele generale ale dreptului raţional: (1) generalizarea elementului formal; (2) generalizarea elementului material.

Primul mijloc se realizează prin inducţie, similară celei a lui F. Bacon, deoarece este imediată şi necesară. Este suficientă observarea unui singur caz particular pentru a formula generalizarea. „Generalizarea este impusă cu necesitate în această materie de postulatul logic care domină întreaga cugetare juridică, şi anume de ideea raţională de justiţie, care exige, ca, în împrejurări exact identice, orice persoană să aibă aceleaşi obligaţiuni şi aceleaşi drepturi" [15, p.517]. Deci, suntem în prezenţa unei generalizări juridice formată prin inducţie, pentru validitatea căreia este necesară întrunirea cumulativă a două condiţii: a) judecata iniţială individuală să fie corectă; b) circumstanţele de fapt să se reproducă exact.

Al doilea mijloc se realizează prin inducţie aristotelică şi se bazează pe frecvenţa constatării faptelor juridice similare în trecut şi probabilitatea apariţiei acestora în viitor. Altfel spus, acest mijloc este dependent de un eveniment viitor şi incert de realizarea căruia depinde existenţa unei obligaţii juridice. Respectiv,

pentru a formula generalizarea este necesară „o lungă experienţă psihologică şi socială", dar şi o presupunere că şi în viitor vor exista „cazuri unde părţile sau legea vor avea în fapt intenţia de a face să depindă existenţa unei obligaţii de realizarea unui eveniment viitor şi nesigur" [15, p.519]. Însă M. Djuvara constată că această generalizare, pe lângă elementul pur material, mai conţine o judecată generală de drept, care constituie elementul general formal. Acest element, în cazul în care este atribuit unui fapt social generic, presupune existenţa unei obligaţii juridice individuale ori de câte ori există cazuri concrete la care se raportează aceste formulări generale. Concluzia la care ajunge gânditorul este că elementul material poate fi el însuşi generalizat prin procedeele unei constatări de fapt. Altfel spus, doar generalizarea elementului formal este o metodă propriu-zis juridică, anume sub forma unei inducţii imediate şi necesare. „La baza oricărei generalizări juridice se găsesc prin urmare astfel de judecăţi individuale de „cazuri" particulare, de simple acţiuni concrete ale indivizilor oameni" [15, p.520].

Astfel, M. Djuvara consideră indiscutabil faptul existenţei unor judecăţi de apreciere a acţiunilor umane realizate în afara şi independent de orice drept pozitiv. „Judecata astfel emisă are o valoare normativă; ea este raţională şi obiectivă, ca oricare cunoştinţă logică a unui adevăr, impunându-se oricărui cuget capabil de a o înţelege; ea variază în sfârşit prin conţinutul său, cu fiecare acţiune în parte, cu fiecare societate dată, sau cu fiecare din etapele evoluţiei ei" [15, p.520]. Adevărurile juridice formulate independent de dreptul pozitiv, datorită caracterului obiectiv şi raţional, pot fi integrate în mod logic într-un sistem virtual şi unitar de norme. Acest sistem reprezintă dreptul raţional. M. Djuvara susţine că elementele dreptului raţional se află între ele în relaţii de coordonare/subordonare/supraordonare, dar comportă un caracter unitar şi necontradictoriu, aceasta constituind „o exigenţă primordială, a raţiunii însăşi, fără de care nici o cunoştinţă nu este posibilă, în nici o materie şi deci nici în drept" [15, p.521].

M. Djuvara distinge trei categorii de realităţi juridice: (1) relaţia juridică; (2) dreptul pozitiv; (3) legiferarea [15, p.141]. Cercetând natura realităţilor juridice, autorul argumentează natura logică raţională a acestora, excluzând categoric atât natura lor materială, cât şi cea psihologică. În acelaşi timp, M. Djuvara demonstrează legătura logică între aceste trei realităţi juridice. Astfel, în relaţiile sociale se constituie relaţii juridice individuale, care, uneori se transformă în conflicte juridice. În cazul în care aceste conflicte perpetuă apare necesitatea soluţionării lor. Aici intervine legiferarea. În baza unor relaţii juridice preexistente legea formulează soluţii pentru viitor la alte situaţii de fapt similare. Prin aplicarea acestor legi se obţine dreptul pozitiv. [15, p.150-151]

Elementul fundamental al dreptului pentru M. Djuvara este relaţia juridică. Pentru M.Djuvara cel mai perfect exemplu de relaţie juridică este convenţia [12, p.26, 27], care este definită ca fiind o convergenţă a unor voinţe juridice raţionale socialmente exteriorizate ale mai multor subiecte, aceste voinţe având drept scop obiectiv şi comun producerea prin prestaţii pozitive sau negative a unei situaţii juridice.

Valoarea juridică a convenţiei, obligativitatea ei se întemeiază anume pe criteriul coerenţei logice, al necontradicţiei care stă la baza ei. De aceea încălcarea unei convenţii este în mod raţional condamnabilă [11, p.40].

În societate toate actele sau faptele juridice au caracter de convenţie şi implică direct sau indirect o voinţă juridică consensuală. Orice raport juridic este "un acord din punctul de vedere raţional" [11, p.33]. Chiar şi actele unilaterale de voinţă sunt în realitate părţi de convenţie, oferte şi acceptări, care nu-şi produc efectul fără cealaltă parte a convenţiei [11, p.31-32].

M. Djuvara distinge patru elemente obligatorii a relaţiei juridice: 1) *personalitatea juridică,* care se manifestă prin 2) *actele juridice,* 3) *obiectul relaţiei juridice;* 4) *raportul juridic* propriu-zis [15, p.171; 16, p.7]. Pentru toate aceste patru elemente fundamentarea raţională este obligatorie, fapt la care ne vom referi succint în continuare.

În spiritul filosofiei kantiene, M. Djuvara delimitează *personalitatea juridică* de personalitatea morală. Personalitatea juridică nu poate să existe şi să se dezvolte decât în jurul personalităţii morale, totuşi personalitatea morală ţine de ordinea raţională interioară a omului, în timp ce personalitatea juridică ţine de coexistenţa lui exterioară. Spre deosebire de personalitatea morală, care este caracteristică oricărui om ca fiinţă raţională, personalitatea juridică se manifestă doar în cadrul societăţii, în relaţiile de coexistenţă a omului cu alţi oameni [15, p.194]. Calitatea de personalitate juridică se fundamentează, înainte de toate, pe raţionalitatea subiecţilor de drept. Pentru M. Djuvara principala condiţie pentru existenţa unei personalităţi juridice este de a fi o fiinţă cu activitate raţională [15, p.176]. Anume activitatea raţională permite individului să-şi cunoască propriile drepturi şi obligaţii pentru ca ulterior să valorifice în relaţiile cu alţi subiecţi în cadrul unei ordini exterioare de coexistenţă.

Actul juridic este cel de al doilea element al relaţiei juridice. Elementul central în cadrul actului juridic pentru M. Djuvara este voinţa. Dar nu o simplă voinţă, ci voinţa liberă.

Dar libertatea şi voinţa juridică diferă de libertatea şi voinţa psihică [11, p.24]. Voinţa juridică este unica care generează relaţii juridice, ceea ce-i conferă caracter normativ, adică ea trebuie să se conformeze anumitor norme [15, p.115-119]. Această voinţă juridică nu are caracter psihologic, ci caracter logic, deşi elementul psihologic contează şi el, deoarece interpretându-l prin manifestările sale externe vom ajunge la voinţa logică. Toate voinţele unei relaţii juridice tind spre idealul etic raţional, în primul rând prin scopul urmărit de fiecare voinţă şi apoi prin efortul de unificare a scopurilor [15, p.234].

Obiectul este al treilea element al relaţiei juridice şi reprezintă bunurile care, urmare a relaţiilor juridice, intră în posesia persoanelor juridice. M. Djuvara distinge între bun şi lucru: prima este o noţiune pur juridică, iar a doua este o noţiune pur empirică. Un lucru poate deveni bun doar dacă apare întrebarea cui trebuie atribuit. Calitatea de bun în sensul juridic de obiect al relaţiei juridice la M. Djuvara

este legat indisolubil de capacitatea raţională a subiecţilor de a discerne în legătură cu legitimitatea deţinerii acestuia. Respectiv, obiectul relaţiei juridice este rezultatul unei elaborări raţionale. [15, p. 239, 240]

Al patrulea element al relaţiei juridice este însuşi *raportul juridic*. Un aşa raport se stabileşte între persoane, prin actul juridic, cu referire la un anumit obiect. După M. Djuvara esenţial în cadrul unui raport juridic este aprecierea raţională, care este cu totul diferită de o simplă constatare. Astfel, elementul fundamental în cadrul oricărui raport juridic nu este faptul că cineva *are* o obligaţie, ci faptul că acesta *trebuie* să execute prestaţia (obligaţia) respectivă. Anume această apreciere raţională distinge ştiinţa dreptului de ştiinţele de constatare. [15, p.257]

În orice raport juridic găsim dreptul subiectiv şi obligaţia şi între ele există întotdeauna o corelaţie. Nu există un drept al cuiva fără o obligaţie a altuia [15, p.263; 16, p.25]. Şi anume această corelaţie este ceea ce distinge dreptul subiectiv de simplul interes. Căutând natura dreptului subiectiv, M.Djuvara afirmă că acesta nu reprezintă nici „voinţă", nici „interes", el canalizând interesul şi voinţa, considerându-le pe unele legitime, iar altele ca ilegale [16, p.5, 13]. Astfel dreptul subiectiv este o realitate pur juridică de natură raţională. Pentru autor atât drepturile, cât şi obligaţiile sunt guvernate de ideea etică şi de raţionalitate [16, p.4, 25].

M. Djuvara combate ideile acelor gânditori, care afirmă că pot exista obligaţii fără drepturi (de ex. L. Duguit). Gânditorul consideră că se admite o confuzie între realitatea constatată şi realitatea juridică. Ultima este o realitate raţională, care urmează a fi apreciată şi nu constatată prin intermediul simţirilor. „Prin simţurile externe constatăm faptele, relaţiile sociale care servesc drept bază relaţiilor juridice; dar relaţia juridică însăşi este ceva care se înţelege numai cu mintea, căci cuprinde ideea de obligaţie. Obligaţia nu se constată cu ochii, nici nu se pipăie, nici nu se aude, obligaţia se înţelege cu raţiunea." [15, p.264].

Cu titlu de concluzie generică la cele care au fost reflectate în conţinutul acestui studiu constatăm că, în pofida tuturor dificultăţilor care sunt inerente oricărei încercări de a aborda problemele raţionalităţii în drept, Mircea Djuvara a reuşit să propună idei originale însoţite de argumente convingătoare, care nu şi-a epuizat valoare în prezent şi care pot fi o pistă ale unor cercetări complexe ale diverselor tematici ale filosofiei şi teoriei dreptului. În acelaşi timp, suntem convinşi că tema nu este nici pe departe epuizată şi merită a se reveni la aspecte particulare şi tematice care să fie reflectate în studii ample şi abordări prospectiv-evaluative.

Referinţe bibliografice:

1. Del Vecchio G. Lecţii de filosofie juridică. Bucureşti: Europa Nova, 1994
2. Mihai G. Mircea Djuvara, filosof şi teoritician al dreptului, Cuvânt înainte. În: Piuitu Dumitru-Viorel, Filosofia juridică a lui Mircea Djuvara. Craiova: Ed. SITECH, 2010

3. Berceanu B. Mircea Djuvara. Note despre viaţa şi opera sa. În: Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare, drept pozitiv. Bucureşti: Editura ALL BECK, 1999
4. Craiovan I. Prin labirintul juridic. Bucureşti: Universul Juridic, 2009
5. Piuitu D.V. Filosofia juridică a lui Mircea Djuvara. Craiova: Editura SITECH, 2010
6. Popa N., Teoria generală a dreptului, Bucureşti: Edit. ACTAMI, 1992; citat după: Avornic Gh., Teoria generală a dreptului, Chişinău: Editura Cartier, 2004
7. Djuvara M. Drept şi drept pozitiv. În *Analele de Drept din Bucureşti*, 2, nr. 1, ian.-mart., 1940; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, Bucureşti: Ed. Trei, 1997
8. Djuvara M. Precis de filosofie juridică. Bucureşti: Tipografia ziarului Universul, 1941; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, Bucureşti: Ed. Trei, 1997
9. Djuvara M. Contribuţii la teoria cunoaşterii juridice. Spiritul filosofiei kantiene şi cunoaşterea juridică. Bucureşti: Tipografia ziarului Universul, 1942; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, Bucureşti: Ed. Trei, 1997
10. Djuvara M. Criza dreptului internaţional public. În: *Analele Acad. Rom.*, Memoriile Secţ. Istorice, seria III, t. XVIII, 1936/1937
11. Djuvara M. Analiza ideii de conveţuire în drept, Constanţa: Tip. Moderna, 1940
12. Djuvara M. Le fondement de l'ordre juridique positif en droit international, Paris: Libr. De la Societe du Recueil Sirey, 1939
13. Djuvara M. Le grands problemes du Droit: le droit positif, Bucarest: Tip. Roumaines Reunies,
14. Djuvara M., Observaţii metodologice asupra fenomenului juridic, în: Arh. Șt. Ret. soc., 8, 1929
15. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare, drept pozitiv. Bucureşti: Editura ALL BECK, 1999
16. Djuvara M., Ceva despre ideea de drept subiectiv şi obligaţie. Bucureşti: Inst.a.g.Marvan, 1939.

TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE A E-GUVERNĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

TRENDS AND PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF E-GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

MIHALAȘ Ion,
doctorand, USM

CZU: 342.51:004(478)

Summary

This article highlights the achievements and prospects of modernizing electronic services in the Republic of Moldova. The objectives of the research are determining the social, legal and technical nature of the concept of digitalization of public services, the reveal of the functions which are accomplished by digitalization in the state development, the examination of the factors which influence the technical development of public services, analysis of the mechanism of influence of the digitization process on the efficiency and quality of public services provided to citizens, the examination of practical situations for implementing of the modernized public services and identifying the arisen impediments. The article addresses the issue of the digitalization of public services at national level, both from the perspective of the citizen, as a user of these services, as well as from the perspective of the public managers within the central public administration institutions responsible for the implementation of these services. We referred to some aspects related to the impact of information and communication technologies in the sphere of public administration, which is causing rapid and multiple transformations. We have also highlighted the strategic development lines of government, which at the level of our country are reflected in the following: the rendering of improved public services through the use of e-government, the promotion of the adoption of e-government services, the optimization of the use of ICT in government operations.

Keywords: *digitalization, information technologies, electronic services, AGE, MCloud, MPay, MSign, MPass, MNotify, MLog, MConnect, MPower, Mcabinet*

În contextul actual al societăţii contemporane şi societăţii informaţionale, a schimbării paradigmelor politice şi a balanţei de puteri, tot mai multe aspecte ale vieţii cetăţeneşti, dar şi ale vieţii personale, sunt acum digitalizate şi realizate cu ajutorul dispozitivelor electronice. Astfel, ţinând cont de aceste premise, deducem faptul că utilizarea serviciilor electronice a determinat construirea unei noi ordini sociale, care la rândul său a creat o generaţie de cetăţeni familiarizaţi cu serviciile şi operaţiunile societăţii informaţionale „*digital natives*".

În contextul crizei pandemice COVID-19, situaţia actuală ne demonstrează pe deplin beneficiile tehnologiei şi ale digitalizării serviciilor publice. Pentru Republica Moldova, digitalizarea serviciilor publice s-a dovedit extrem de utilă în perioada stării de urgenţă, iar extinderea acestei practici la nivelul instituţiilor a devenit

deja o prioritate pe agenda de dezvoltare strategică a ţării noastre. Subiectul digitalizării serviciilor publice este acum mai actual ca oricând. Statisticile arată că de la declanşarea virusului COVID-19, numărul de utilizări a serviciilor electronice a crescut de câteva ori. Aceasta se explică prin avantajele pe care le oferă serviciile online, cum ar fi accesibilitatea, celeritatea, siguranţa, confidenţialitatea, etc. Deşi ţara noastră a înregistrat progrese la capitolul e-guvernării, totuşi mai este mult de lucrat în vederea perfecţionării acestui domeniu, atât sub aspect al completării cadrului legislativ, cât şi sub aspect tehnico-aplicativ.

Guvernarea electronică sau e-Guvernarea constă în interacţiunea digitală dintre autorităţile administraţiei publice cu cetăţenii, prin intermediul mijloacelor electronice, utilizând tehnologia informaţiei şi comunicaţiilor, în scopul asigurării accesului la informaţie şi prestării serviciilor publice în regim interactiv. Obiectivele centrale ale guvernării electronice le reprezintă asigurarea accesului la informaţia oficială, prestarea serviciilor prin intermediul mijloacelor electronice pentru cetăţeni şi mediul de afaceri, îmbunătăţirea calităţii serviciilor publice, sporirea gradului de participare a cetăţenilor în procesul de guvernare, eficientizarea activităţii administraţiei publice, precum şi consolidarea democraţiei şi a instituţiilor statului de drept [1, p.6].

Datorită implementării serviciilor electronice, guvernarea are posibilitatea de a fi mai aproape de cetăţeni şi de a se adapta la nevoile acestora. Procesul de digitalizare a instituţiilor publice şi a serviciilor oferite de acestea are drept rezultat creşterea nivelului de eficienţă, transparenţă şi predictibilitate, astfel fiind eficientizată întreaga lor activitate.

Principalele platforme electronice în domeniul serviciilor publice din Republica Moldova sunt următoarele: Portalul Guvernamental de Date (www.date.gov.md), Portalul Serviciilor Publice (www.servicii.gov.md), Portalul serviciilor electronice (www.e-services.md), MSign (www.msign.gov.md), MPass (www.mpass.gov.md), MLog, MConnect, MPay (www.mpay.gov.md), MCloud, MNotify (www.mnotify.gov.md), MPower (www.mpower.gov.md), Registrul de Stat al Controalelor (www.controale.gov.md), serviciile electronice ale Serviciului Fiscal de Stat (www.servicii.fisc.md), e-CNAM;

Digitalizarea serviciilor publice oferă un şir de beneficii atât cetăţenilor, cât şi statului. Însă, pe lângă avantajele pe care le prezintă, procesul de tranziţie electronică a serviciilor publice implică şi anumite limite, care stagnează procesul de modernizare a acestora. În mod cert, problemele respective afectează şi gradul de satisfacţie al cetăţenilor pentru calitatea serviciilor de care beneficiază. Problemele care apar în procesul de digitalizare a serviciilor guvernamentale sunt atât de ordin economic, politic, cât şi social [1, p.8].

Convenţional am putea diviza problemele lagate de digitalizarea serviciilor publice în două grupuri principale. Prima categorie de probleme se referă la sistemul de servicii propiu-zis şi abordează astfel de aspecte precum: accesibilitatea informaţiei cu referire la servicii, calitatea serviciilor, durata prestării, costul ser-

viciilor, infrastructura necesară pentru acordarea serviciilor, precum şi eficienţa economică a prestării serviciilor respective.

Cea de-a doua categorie de probleme se referă la reforma serviciilor publice, abordând astfel de aspecte precum: elaborarea politicilor eficiente de reformă, asigurarea resurselor materiale necesare, coerenţa şi coordonarea cu alte iniţiative ale Guvernului, conştientizarea esenţei şi complexităţii procesului de digitalizare de către funcţionarii publici, etc. Astfel, în continuare vom descrie câteva dintre principalele limite în procesul modernizării serviciilor publice pe calea digitalizării acestora.

• ***Pregătirea insuficientă a resurselor umane*** se manifestă prin capacităţile reduse ale autorităţilor centrale şi locale responsabile de prestarea serviciilor publice de a aplica cadrul metodologic de reinginerie a serviciilor publice şi digitalizare a acestora. În majoritatea cazurilor, angajaţii autorităţilor care prestează cetăţenilor servicii publice, nu cunosc noile concepte şi tehnici de reinginerie şi digitalizare. Astfel, instituţiile publice nu dispun de pregătirea necesară în vederea implementării sistemelor electronice. Cancelaria de Stat a elaborat deja unele ghiduri de instruire şi cursuri specializate pentru implementarea digitalizării serviciilor publice.

• ***Opunerea împotriva schimbărilor din partea angajaţilor instituţiilor guvernamentale.*** Acest lucru se datorează în mare parte unor factori de natură psihologică şi anume conservatorismului şi opunerii spre modernizare. Până în prezent, circuitul documentelor în unele autorităţi publice centrale continuă să se realizeze pe suport de hârtie. În acelaşi context, în anumite instituţii guvernamentale, înregistrarea şi controlul îndeplinirii sarcinilor are loc prin intermediul registrelor. În mod evident, aceste lucruri au un impact negativ asupra randamentului angajaţilor, deoarece stagnează procesele de lucru.

Procesul de digitalizare a serviciilor publice este perceput de unii funcţionari ca fiind potenţial motiv de restructurări ale statelor de personal şi eventual de lichidare a funcţiilor. Totuşi, digitalizarea nu presupune lichidarea în totalitate a factorului uman din sfera serviciilor publice, ci mai degrabă este vorba despre o reorientare profesională a unor funcţionari. Desigur că odată cu tranziţia electronică a serviciilor publice, unele posturi din cadrul administraţiei de stat vor dispărea, dar vor apărea altele, cum ar fi: manager suport clienţi, dezvoltator de aplicaţii, etc.

Mentalitatea conservatoare şi rezistenţa la inovare din partea unor funcţionari publici contribuie decisiv la stagnarea procesului de modernizare a serviciilor publice. Nu pot fi realizate careva progrese fără dorinţa din partea funcţionarilor care prestează serviciile publice, deoarece ei sunt cei care au contact direct (faţă în faţă) cu cetăţenii [2, p.19]. La nivel de Guvern ar putea fi elaborate politici publice moderne şi inovative, iar platformele digitale create să fie cele mai performante, însă fără o deschidere spre schimbare şi modernizare din partea funcţionarilor, aceste investiţii nu şi-ar avea rostul. Pentru a soluţiona în mod eficient această problemă se cere elaborarea unor politici de informare şi conştientizare a beneficiilor digi-

talizării serviciilor publice. Considerăm că statul are sarcina de identifica şi implementa acele mecanisme eficiente privind schimbarea mentalităţii şi atitudinii funcţionarilor publici faţă de beneficiarii pe care îi deservesc (deschidere spre inovaţii şi tehnologii moderne, amabilitate, corectitudine, receptivitate, etc.).

• ***Resurse financiare.*** În prezent, nu există principii uniforme şi transparente pentru stabilirea tarifelor pentru serviciile prestate contra plată. De asemenea, preţurile la servicii sunt percepute de majoritatea cetăţenilor ca fiind arbitrare sau nerezonabile şi în unele cazuri persistă practica de reclamare a unor plăţi suplimentare neoficiale. Absenţa principiilor şi modalităţii de stabilire a tarifelor la serviciile prestate contra plată duce la tendinţa de majorare a tarifelor, serviciile prestate contra plată fiind percepute ca o sursă de venituri suplimentare pentru instituţiile publice la poziţia mijloace bugetare speciale [3, p.46].

• ***Birocraţia excesivă*** la prestarea serviciilor publice se manifestă prin faptul că informaţia oferită pe paginile web ale instituţiilor publice nu este completă şi în majoritatea cazurilor pentru a beneficia de serviciul necesar, cetăţenii sunt nevoiţi să viziteze fizic instituţiile prestatoare de servicii. De asemenea, în organizarea serviciilor predomină abordarea instituţională şi izolarea instituţiilor publice, iar beneficiarul continuă să îndeplinească rolul de curier, asigurând schimbul de documente între instituţiile publice. În acelaşi context, interoperabilitatea registrelor publice este implementată, dar funcţionează numai în cazuri izolate, antrenând cheltuieli semnificative de timp şi costuri economice suplimentare pentru cetăţeni şi întreprinderi.

Cerinţele stabilite prin acte normative externe (legi, hotărâri de Guvern, decizii ale autorităţilor publice locale) se completează în mod arbitrar cu cerinţe stabilite prin instrucţiuni interne ale instituţiilor prestatoare de servicii. Acest fapt impune necesitatea unor vizite repetate la instituţii pentru a prezenta documente neprevăzute de actele normative şi neincluse în listele de documente publicate pe paginile web ale instituţiilor. În acest mod, timpul necesar pentru a obţine un anumit serviciu public creşte semnificativ şi presupune efeorturi suplimentare din partea beneficiarilor acestor servicii [4, p.19].

• ***Infrastructura informaţională insuficient dezvoltată.*** Un factor care limitează esenţial evoluţia soluţiilor de e-Guvernare este nivelul slab de dezvoltare economică a ţării. Datorită acestui fapt, instituţiile şi organizaţiile publice folosesc tehnologii prea vechi, care nu se scalează la numărul de utilizatori şi la cerinţele de procesare. În consecinţă, există multe întreruperi, pierderi de conectivitate şi latenţă mare. În acelaşi context, menţionăm costurile mari de operare suportate de către stat pentru întreţinerea sistemelor informaţionale învechite, care necesită reparaţii frecvente.

De multe ori se întâmplă ca serviciile electronice să se blocheze din cauza numărului mare de vizitatori online concomitent. Un exemplu în acest sens este data de 31 martie, dată limită de prezentare a declaraţiei de avere şi interese personale către Autoritatea Naţională de Integritate. Experienţa din ultimii 3 ani arată că site-

ul www.ani.md nu rezistă numărului mare de vizitatori şi se blochează. Acest lucru se întâmplă din cauza testării deficitare a aplicaţiilor la etapa de testare. Aplicaţiile de prestare a anumitor servicii publice sunt deseori testate fără a fi supuse unor teste de volum şi în consecinţă acestea nu fac faţă când ar trebui să ruleze cu un număr mare de utilizatori.

În aceeaşi ordine de idei, multe probleme de performanţă îşi au sursa în arhitectura greşită a aplicaţiei sau într-o dimensionare greşită a unor componente hardware. Cel de-al doilea tip de erori sunt în general mai uşor de rezolvat, soluţia fiind instalarea altor echipamente. Platformele electronice ar trebui să fie user friendliness, adică să permită utilizatorului de a găsi cu uşurinţă informaţia de care are nevoie. Însă, pe majoritatea site-urilor care găzduiesc serviciile publice electronice din Republica Moldova, informaţia este prost-structurată şi greu de identificat.

• ***Lipsa de know-how în structurile administrative.*** Din cauza diferenţelor salariale dintre sectorul privat şi autorităţile bugetare din domeniul IT, personalul cu o pregătire profesională bună au migrat şi continua să migreze în sectorul privat. În aceste condiţii, statul trebuie să întreprindă măsuri concrete de ordin social şi economic în vederea motivării resurselor umane calificate să activeze în sectorul public. Eventualele soluţii în acest sens ar fi motivarea financiară înaltă, asigurarea specialiştilor IT de înaltă calificare din sectorul public, cu locuinţă din partea statului, oferirea înlesnirilor şi facilităţilor fiscale (la achitarea impozitelor şi taxelor), etc.

Este cert faptul că digitalizarea serviciilor publice a devenit un fenomen global, ce conduce la modificări ireversibile în toate domeniile. Astfel, principala sarcină a autorităţilor publice constă în modernizarea infrastructurii informaţionale, astfel încât să ofere cetăţenilor o interacţiune plăcută şi utilă cu platformele publice. Provocările pe care le are de înfruntat Republica Moldova în procesul de digitalizare sunt numeroase, dar nu sunt insurmontabile. Reieşind din esenţa paragrafului anterior, digitalizarea serviciilor publice va putea fi realizată în mod eficient şi sigur doar prin identificarea unor mecanisme eficiente în vederea depăşirii problemelor care apar în calea acestui proces.

Pentru realizarea cu succes a digitalizării serviciilor publice este esenţial de a identifica serviciile ineficiente şi depăşite de timp. Prin realizarea proceselor de inventariere şi reinginerie aceste servicii vor putea fi eliminate sau comasate între ele, în vederea sporirii eficienţei lor. De asemenea, se observă o stagnare în ceea ce priveşte implementarea soluţiilor tehnologice moderne care ţin de e-Guvernare, deoarece instituţiile publice nu dispun de o viziune clară a reformei serviciilor publice în ansamblu şi a activităţilor care se cer a fi întreprinse pe segmentul dat [5, p.24].

Statul are sarcina de a asigura o abordare unică şi coordonată faţă de perfecţionarea serviciilor publice. În acest sens este necesar de a perfecţiona cadrul normativ privind acordarea serviciilor publice electronice, prin consolidarea sau ajustarea acestuia. În acelaşi context, politica unică şi coordonată a statului în

domeniul digitalizării serviciilor publice ar putea fi implementată sub forma unei strategii pe termen mediu (3-5 ani). Strategia respectivă trebuie să prevadă principalele idei privind implementarea tehnologiilor informaţionale în cadrul serviciilor guvernamentale.

Acest document este necesar să prevadă care instituţii vor fi digitalizate primordial, care aplicaţii vor fi implementate, precum şi elemente de interoperabilitate dintre diferite aplicaţii ale diferitor instituţii. La elaborarea strategiei de activitate vor trebui supuse analizei anumite date statistice pentru a determina care sunt serviciile cele mai utilizate şi totodată cele mai problematice. Astfel, vor fi primordial digitalizate acele servicii care sunt cel mai des utilizate şi care sunt cele mai prost funcţionale.

Un factor extrem de important, care contribuie decisiv la eficienţa digitalizării serviciilor publice este interoperabilitatea. Interoperabilitatea reprezintă capacitatea sistemelor informaţionale şi a organizaţiilor de a conlucra, de a face schimb şi a reutiliza date. Platforma de interoperabilitate este instrumentul tehnic care facilitează schimbul de date şi sporeşte interacţiunea dintre instituţiile publice.

Serviciile publice se compun din procese şi date independente, la implementarea lor participând mai multe organizaţii, care colaborează şi care trebuie să adopte abordări şi să identifice soluţii aplicabile comune. În acest sens, condiţia de succes o reprezintă interoperabilitatea. Acesta este unul dintre pilonii de bază pe care se sprijină guvernarea electronică. Studiile privind eficienţa proiectelor de e-Guvernare demonstrează că reuşita soluţiilor de guvernare electronică depinde în mare măsură de nivelul de interoperabilitate informaţională, de maturitatea, complexitatea şi numărul de servicii electronice pe care acestea le pot asigura. Indicatorul interoperabilităţii în sistemul de guvernare electronică are o valoare cu atât mai mare cu cât mai multe sisteme sunt implicate într-un proces de prestare a serviciilor şi este asigurat un număr mare de tranzacţii.

Pentru a beneficia de serviciile publice, cetăţeanul de regulă interacţionează cu un număr mare de instituţii şi organizaţii guvernamentale. Astfel, deseori beneficiarul este nevoit să prezinte anumite seturi de documente pe care instituţiile deja le au în bazele lor de date. Din aceste considerente, instituţiile publice ar trebui să opereze schimbul de date între ele, adică să devină interoperabile. De regulă, serviciile electronice sunt grupate pe un singur site (portal), care face trimitere către site-urile instituţiilor responsabile de rezolvarea cererii respective [6, p.36]. Însă, o altă modalitate este cea în care solicitarea se rezolvă chiar pe site-ul portal, astfel încât beneficiarul nici nu cunoaşte care instituţii au contribuit la soluţionarea cererii acestuia şi care baze de date au comunicat între ele pentru a satisface solicitarea. Sporirea capacităţii tehnologiilor informaţionale din sectorul public contribuie inevitabil la eficientizarea activităţii guvernării. Pentru a implementa cu succes conceptul de interoperabilitate a sistemelor informaţionale, instituţiile publice trebuie să depăşească izolarea instituţională. Datorită schimbului de date dintre autorităţi, cetăţenii vor putea oferi o singură dată autorităţilor publice datele personale, care

vor fi ulterior reutilizate pentru prestarea serviciilor şi modernizarea serviciilor respective.

Iniţiativele de e-Transformare a guvernării impun un nivel sporit de comunicare. Integrarea serviciilor guvernării presupune coordonarea între utilizatorii şi furnizorii de informaţii, astfel ca datele şi serviciile din diferite sectoare să poată fi utilizate într-un context comun , iar informaţiile să fie colectate, administrate, şi disponibile pentru reutilizare. Necesitatea gestionării datelor publice la scară largă este determinată de caracterul lor multidisciplinar, precum şi de modul de funcţionare a serviciilor interconectate şi dependente de comunicare şi date. Infrastructura comună de date va reduce cheltuielile pentru infrastructuri departamentale, va spori nivelul de expertiză în administrarea şi utilizarea datelor guvernamentale. Colaborarea în baza unei infrastructuri comune de date publice este absolut necesară şi reprezintă o cale sigură de a îmbunătăţi şi de a eficientiza serviciile în sistemul de e-Guvernare.

Totuşi, există anumite impedimente care împiedică interoperabilitatea informaţiilor în sectorul public, cum ar fi: informaţiile insuficient structurate şi lipsa serviciilor comune de autentificare a informaţiilor provenite din diferite surse ale guvernării. De asemenea, actele normative nu asigură şi nu motivează în măsură corespunzătoare partajarea şi reutilizarea datelor. Serviciile publice din Republica Moldova sunt furnizate într-un cadru, în general, departamental, ministerele, agenţiile sau administraţiile locale dezvoltându-şi serviciile în baza propriilor date. O astfel de organizare a serviciilor electronice publice este caracterizată de: redundanţa datelor, un grad insuficient de interoperabilitate a datelor şi a serviciilor, limitări sistemice privind dezvoltarea de noi servicii.

Dezvoltarea în continuare a serviciilor publice necesită o abordare complexă a datelor care să permită interoperabilitatea, să asigure posibilitatea de a partaja şi integra informaţii, depăşind limitele tradiţionale, organizaţionale şi tehnologice. Integrarea la nivel de date este posibilă, adoptând modele comune de date şi instituind un management al datelor la nivelul întregii guvernări în conformitate cu experienţele şi bunele practici europene şi internaţionale.

O altă acţiune necesară în vederea perfecţionării serviciilor publice electronice reprezintă instruirea funcţionarilor publici. Implementarea tehnologiilor informaţionale în administraţia publică a luat prin surprindere funcţionarii acestor instituţii, care nu dispun de suficiente competenţe digitale privind utilizarea platformelor respective. Angajaţii instituţiilor şi organizaţiilor publice sunt mijlocitorii care asigură legătura dintre stat şi cetăţean. Astfel, este deosebit de important ca aceştia să fie suficient de bine instruiţi, deoarece în sarcina lor este inclusiv consultarea cetăţenilor privind utilizarea softurilor respective. În vederea instruirii funcţionarilor publici din cadrul administraţiei publice centrale şi locale este necesar de a elabora programe de instruire pentru aceştia. Există deja unele iniţiative ale Centrelor de instruire în domeniul Tehnologiilor Informaţionale şi de Comunicaţii privind elaborarea programelor de instruire generală, vizând acumu-

larea cunoştinţelor de bază referitoare la utilizarea computerului. De asemenea, pentru informarea funcţionarilor, Guvernul ar trebui să elaboreze şi să aprobe ghiduri metodologice privind utilizarea serviciilor publice digitale.

Suplimentar, Guvernul Republicii Moldova ar fi oportun să aprobe un Plan naţional de dezvoltare a competenţelor funcţionarilor publici în domeniul IT. Astfel, va putea fi asigurată creşterea gradului de competenţe digitale ale angajaţilor administraţiei publice prin implementarea proiectelor de dezvoltare a serviciilor publice electronice. Formarea continuă a angajaţilor instituţiilor statului în domeniul guvernării electronice, tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţii reprezintă o prioritate majoră a politicii de stat în domeniul serviciilor publice. De asemenea, se impune crearea unui corp al specialiştilor în e-guvernare responsabili de transpunerea politicii publice în domeniul e-guvernării la nivelul instituţiilor şi autorităţilor publice de care aparţin.

Aşadar, în vederea atingerii acestui obiectiv se vor implementa măsuri care să conducă la creşterea gradului de pregătire generală a angajaţilor administraţiei publice în a utiliza serviciile publice electronice în interacţiunea cu beneficiarii lor, dar şi cu alte instituţii sau autorităţi publice. Pe de altă parte, se va acorda o atenţie deosebită măsurilor care vizează creşterea gradului de specializare tehnică şi de motivare a personalului IT din administraţia publică având în vedere rolul cheie al acestuia în dezvoltarea serviciilor publice electronice. Se va ţine cont şi de nevoia armonizării la nivel naţional a cerinţelor de dezvoltare a competenţelor tehnice la nivelul acestei categorii de angajaţi [7, p.42].

Extinderea infrastructurii informaţionale naţionale. Sistemul de e-Guvernare se dezvoltă continuu, iar datorită acestui fapt mereu sunt necesare adaptări la noi cerinţe, adăugări, specificaţii. Provocarea este mare dacă nu se cunosc condiţiile de utilizare a sistemului şi cerinţele la etapa de proiectare, eventualele modificări şi restructurări ale sistemului fiind mult mai probabile. Soluţia constă în a proiecta sistemul într-un concept care combină sisteme şi domenii autonome, creând posibilităţi de a răspunde provocărilor în cadrul unei infrastructuri generice, integrând modificări şi adaptări, fără a aduce atingere proprietăţilor esenţiale ale sistemului.

Este imperios necesar ca statul să asigure dezvoltarea sistemelor informatice critice precum şi a altor sisteme informatice asociate unor domenii sau sectoare cheie de intervenţie publică. De asemenea, este oportună dezvoltarea unor proiecte non-sectoriale care să sprijine la nivel orizontal dezvoltarea e-guvernării (proiecte de big data, inteligenţă artificială, blockchain, high performance computing, quantum computing).

Aşadar, obiectivul principal pe agenda Republicii Moldova pentru perioada apropiată ar trebui să fie dotarea instituţiilor publice cu sisteme IT, necesare extinderii funcţionării lor într-un mediul digital avansat (prin implementarea şi utilizarea celor mai recente tehnologii informatice). Acest obiectiv va fi atins prin extinderea digitalizării activităţilor interne, a surselor de date din instituţii şi autorităţi

cheie având impact final asupra calităţii serviciilor publice electronice pe care acestea le prestează. Prin natura sa, acest obiectiv specific este un catalizator pentru realizarea obiectivului general al politicii publice, corelând expunerea de servicii publice electronice cu pregătirea internă adecvată a instituţiilor şi autorităţilor publice. Totodată, implementarea acestui obiectiv va permite şi lansarea sau dezvoltarea altor servicii publice electronice în afara celor prevăzute deja în programele de modernizare a serviciilor publice.

Instruirea beneficiarilor serviciilor. Odată cu dezvoltarea e-Guvernării a devenit evident faptul că digitalizarea din sectorul public aduce odată cu sine şi provocări ce se referă la gradul de pregătire al cetăţenilor în interacţiunea acestora cu sistemele informaţionale. Altfel spus, pentru buna realizare a procesului de modernizare a serviciilor publice pe calea digitalizării acestora, cetăţenii trebuie să dispună de un anumit grad de pregătire în utilizarea platformelor online. Aşadar, transferul unui serviciu în sistemul electronic ridică probleme legate de gradul de utilizare a tehnologiei de către societate, o categorie aparte fiind reprezentată de persoanele în etate. În acelaşi context, autorităţile publice la fel sunt puse în situaţia de a găsi soluţii unor provocări care apar datorită dinamicii evoluţiei tehnologiei informatice, a constrângerilor bugetare, etc.

În vederea instruirii cetăţenilor cu privire la modul de utilizare şi beneficiile serviciilor publice electronice, precum şi promovarea valorilor societăţii informaţionale şi ale guvernării, se recomandă iniţierea şi susţinerea unei campanii publice de informare prin intermediul canalelor de comunicare în masă (televiziune, presa scrisă, radio, etc.). Aşadar, promovarea campaniilor de informare a cetăţenilor, va avea un impact semnificativ asupra creşterii gradului de percepţie, asimilare şi susţinere de către populaţie a e-Transformării guvernării în Republica Moldova.

Un alt mecanism de modernizare şi dezvoltare al serviciilor publice digitale îl reprezintă aplicarea unor tarife transparente şi echitabile pentru serviciile publice prestate contra plată. În acest sens se impune dezvoltarea unei metodologii universale, transparente şi echitabile de stabilire a tarifelor la aceste servicii. Lipsa unui mecanism clar de stabilire a tarifelor la serviciile prestate electronic contra plată, determină majorarea tarifelor pentru serviciile repsective şi scăderea nivelului de încredere al cetăţenilor în aceste servicii [8, p.15].

Într-o altă ordine de idei, considerăm necesar de a organiza monitorizarea procesului de realizare a activităţilor preconizate prin cercetări socialologice, sondaje de opinii, dezbateri publice, etc. Este necesar să fie evaluat în mod regulat gradul de realizare a activităţilor planificate în vederea determinării viitoarelor acţiuni care se cer a fi întreprinse pentru modernizarea serviciilor. În acelaşi context, se va evalua şi gradul de satisfacţie al beneficiarilor serviciilor publice, precum şi gradul de utilitate şi eficacitate al acestor servicii. Aceste aprecieri de ordin calitativ a serviciilor electronice din partea populaţiei, vor oferi statului posibilitatea de a face investiţii inteligente în dezvoltarea serviciilor date.

Facilitarea accesului la serviciile guvernamentale digitalizate. Platformele guvernamentale ar trebui să permită obţinerea serviciilor publice într-un mod complet autonom şi fără asistenţă din partea personalului prestatorului de servicii. Modificând paradigma de prestare a serviciilor publice, prin oferirea posibilităţii cetăţenilor de a obţine un serviciu public, individual, într-un mod complet autonom, autorităţile şi instituţiile publice îşi pot îndeplini mai bine obiectivele pe care le au, stimulând în acelaşi timp încrederea şi angajamentul cetăţenilor. În comparaţie cu sistemele informaţionale tradiţionale, portalurile, care sunt create având la bază conceptul de autoservire electronică, sunt mai uşor de întreţinut, de actualizat şi de integrat cu date şi alte sisteme informaţionale.

În acest sens, un element vital pentru popularizarea şi extinderea numărului de utilizatori ai serviciilor electronice guvernamentale este sporirea accesibilităţii acestora, prin oferirea unor soluţii simple şi eficiente tuturor cetăţenilor Republicii Moldova. Având în vedere că accesul la serviciile electronice publice se realizează preponderent în regim autentificat, este imperios necesar ca marea majoritate a concetăţenilor noştri din ţară sau din străinătate să dispună de o identitate electronică şi o semnătură electronică. În acest sens, consider că este indispensabil să fie create condiţii necesare pentru semnarea electronică de la distanţă a documentelor cu valoare juridică.

Un alt aspect de care urmează să se ţină cont la implementarea sau dezvoltarea sistemelor informaţionale de stat este oferirea posibilităţii utilizatorilor de a le accesa prin intermediul unor aplicaţii mobile. Una din marile provocări legate de implementarea agendei de e-Guvernare şi dezvoltare a serviciilor publice electronice constituie asigurarea accesului larg al cetăţenilor la soluţiile digitale dezvoltate. În acest sens sunt semnalate un şir de probleme, cum ar fi: lipsa de conexiune, accesul redus la dispozitive conectate la reţele de comunicaţii şi nivelul scăzut de alfabetizare digitală. O soluţie viabilă pentru diminuarea problematicii menţionate ar fi utilizarea tehnologiilor mobile în procesul prestării serviciilor publice. Adoptarea tehnologiilor mobile pentru a ridica nivelul calităţii şi accesibilităţii serviciilor publice poate contribui la îmbunătăţirea performanţelor guvernamentale şi la consolidarea binelui public. Exportul şi accesarea datelor trebuie să fie în concordanţă cu normele GDPR, căci nu toate datele pot fi publice şi nu orice aplicaţie are dreptul să acceseze toate datele [9, p.21].

În scopul reducerii birocraţiei la prestarea serviciilor publice, considerăm oportun elaborarea şi adoptarea unor sisteme informaţionale pentru monitorizarea în timp real de către beneficiari a statutului cererilor depuse pentru eliberarea licenţelor, autorizaţiilor, certificatelor, permiselor de construcţie, etc. Astfel, cetăţenii nu vor mai fi nevoiţi să trimită scrisori în adresa autorităţilor publice pentru a afla statutul cererii lor.

Un mecanism eficient de modernizare a serviciilor publice prestate electronic îl constituie introducerea standardelor minime de calitate pentru serviciile publice, precum şi a instrumentelor de depunere a reclamaţiilor cu privire la serviciile

publice prestate substandard. Astfel, va putea fi asigurat un control permanent al calităţii şi eficienţei serviciilor publice, pe baza aprecierilor oferite de către beneficiarii acestor servicii. Ţinând cont de opiniile exprimate, instituţiile statului vor consolida eforturile în vederea modernizării anumitor chestiuni problematice sau ineficiente.

În aceste condiţii se impune necesitatea unei noi abordări a guvernării electronice care să pună în valoare întregul potenţial uman, expertiza, mijloacele financiare şi logistica din cadrul guvernării, mediului antreprenorial şi societăţii civile. Este necesară identificarea şi adoptarea unui model conceptual de referinţă al guvernării electronice în Moldova. Acest model va ţine cont de realităţile şi priorităţile naţionale. Cu siguranţă implementarea acestor soluţii va avea un impact major asupra e-transformării guvernării şi asupra sporirii calităţii serviciilor publice.

În acelaşi context, considerăm că orientarea către serviciile vitale pentru societate ar avea un impact de amplificare a satisfacţiei cetăţenilor prin deservire unei ponderi mari de populaţie. Respectiv, susţin ideea că unele îmbunătăţiri minore ale deservirii, în domeniul serviciilor foarte des solicitate, ar putea să aibă un impact mai mare decât digitalizarea completă a unui serviciu foarte rar utilizat.

Asigurarea securităţii informaţiei. Procesul de e-Transformare a guvernării necesită încrederea cetăţenilor şi a mediului de afaceri în confidenţialitatea, integritatea şi disponibilitatea informaţiei sau, altfel spus, în practica de asigurare a securităţii informaţiei din sectorul public. Asigurarea securităţii informaţiei reprezintă procesul de gestiune a riscurilor aferente creării, colectării, procesării, stocării, transmiterii şi accesării informaţiei. Implementarea serviciilor publice electronice presupune anumite riscuri de securitate la toate etapele (proiectare, planificare, analiză, dezvoltare, testare, implementare, operare, etc.). În acest sens, este necesar de utilizat măsuri corespunzătoare de securitate, în scopul prevenirii fraudelor electronice, furtului de identitate şi accesării neautorizate a datelor cu caracter personal. Pentru a proteja datele cetăţenilor de atacurile respective, este oportun de a aproba şi implementa Politica de securitate a informaţiei, ţinând cont de standardele şi practicile internaţionale şi cele ale UE, care vor contribui la siguranţa serviciilor electronice şi la protejarea informaţiei sensibile. Asigurarea securităţii informaţiei este strâns legată de instruirea funcţionarilor din cadrul autorităţilor publice. În acest sens, coordonatorii pentru e-Transformare, managerii IT şi alţi funcţionari publici vor fi instruiţi în domeniul securităţii informaţiei. Pentru asigurarea securităţii informaţiei este necesară o abordare sistemică şi complexă bazată pe analiza riscurilor, precum şi programe de instruire şi informare.

Conceptul de implementare a guvernării electronice, în domeniile menţionate, nu se referă numai la prestarea de servicii online, care implică o transformare integrală a modului de organizare a deservirii, ci se referă şi la îmbunătăţirea calităţii deservirii prin următoarele detalii:

- asigurarea accesului la informaţii prin elaborarea de pagini electronice ale instituţiilor şi actualizarea permanentă a informaţiilor disponibile;

- îmbunătăţirea accesului prin telefon la instituţiile date (facilitarea înregistrărilor on-line, instituirea personalului care oferă consultaţii despre procedurile necesare de parcurs);
- îmbunătăţirea circulaţiei informaţiei în cadrul instituţiilor de stat, reducerea cazurilor de dublare a informaţiilor mai ales pe parcursul trecerii la documentele electronice.

Referinţe bibliografice:

1. Cebotaru E. Cadrul legislativ ce reglementează serviciile publice prestate electronic. În: *Teoria şi practica administrării publice*. Materialele Conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2018.
2. Macari P., Gherman T. E-servicii. În: *Teoria şi practica administrării publice*. Materialele Conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2013.
3. Vasilache D. Guvernarea electronică – introducere. Cluj-Napoca: Casa cărţii de ştiinţă, 2008.
4. Cebotaru E. Implementările de e-servicii în Republica Moldova. În: *Teoria şi practica administrării publice*. Materialele Conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2011.
5. Tănase V.I., Paraschiv R.V. Digitalizare, digitalizare şi transformare digitală. În: *Cercetări filosofico-psihologice*, nr. 2. Bucureşti, 2018.
6. Bundshuh-Rieseneder F. Good Governance: characteristics, methods and the austrian examples. In: *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, vol. 24 E, 2008.
7. Banciu D. e-România – structura informaţională pentru procesul de guvernare. În: *Conferinţa IDG România „e-Guvernare – perspective şi necesităţi”*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 2009.
8. Ровинская Т. Электронная демократия в теории и на практике: Москва, 2013.
9. Pârvan V. Raport de monitorizare a implementării Strategiei privind reforma administraţiei publice pentru anii 2016-2020. Chişinău: Institutul pentru Dezvoltare şi Iniţiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, 2018.

REPERE JURIDICE ÎN DEZVOLTAREA ŞI IMPLIMENTAREA SISTEMELOR INFORMAŢIONALE

LEGAL CONSIDETRATIONS IN THE DEVELOPMENT AND DEPLOYMENT OF INFORMATIONAL SYSTEMS

MOCANU Veronica,
doctor în drept, conferenţiar universitar

CZU: 349:004.4:342.733

Summary

During the last period, more and more companies as well as state institutions trend to optimize and digitalize their activities by developing and implementing new informational systems, programs, softs, etc. However, not all the time, legal aspects are well considered. Therefore, hereby article, relieve the most important legal aspects which should be considered in the context of the development and deployment of the new technologies. This paper examines steps which should be performed by interested in development bodies, as well, as presents detailed information related to the ethical aspects which should be considered in context of the development of new technologies.

Key-words: *soft, IT program, informational system, data set, innovation, technology, privacy, deployment, digitalization, personal data protection, risks, human rights, artificial-intelligence, ethics, security.*

Introducere

Trăim într-o lume dinamică, caracterizată de procesări complexe şi voluminoase de informaţii, dezvoltări şi implementări continue de resurse şi sisteme de procesare informaţională tot mai noi şi mai complexe [1]. Cantitatea de cunoştinţe acumulate de omenire pe parcursul existenţei sale a ajuns în epoca cotemporană la un volum exorbitant de mare, care pune în dificultate capacitatea umană în a le analiza şi elabora concluzii în baza unor procesări simple neautomatizate de date. Toate domeniile cercetate şi practicate de oameni sunt cuprinse în acest vîrtej al schimbărilor, este o eră a tehnologiilor avansate bazate pe date şi dezvoltare tehnologică avansată.

Ultimul deceniu s-a remarcat, astfel, prin eforturi clar definite îndreptate spre digitalizare şi optimizarea proceselor de lucru. Orientând-se spre aceste scopuri, atât oamenii de ştiinţă, cât şi businessul şi instituţiile guvernamentale sau arătat interesate în dezvoltarea şi implementarea în activitatea de business dar şi cotidiană a unor varietăţi destul de largi de sisteme informaţionale, care în lumea specialiştilor IT apar sub diferite varietăţi tehnologice şi denumiri, precum soft, aplicaţie, gadget, IoT, inteligenţă artificială, etc.

Tendinţa spre tehnologizare însă nu întotdeauna este corelată cu cadrul legal care impune rigori legate de respectul faţă de drepturile omului, egalitate, inclu-

ziune, diversitate, confidenţialitate. Lipsa corelării cu cadrul legal este cauzată pe de o parte de lipsa de comunicare între specialiştii din domeniul IT cu specialiştii din domeniul legal, iar pe de altă parte de caducitatea prevederilor legale, care de multe ori nu acoperă realităţile în dezvoltare, venite din lumea IT.

În astfel de circumstanţe, dezvoltatorii din domeniul tehnic rămân a fi pe cont propriu, având posibilitatea să ofere beneficiarilor săi sisteme informaţionale adaptate la cerinţele acestora fără ca să ţină cont în măsură suficientă de prevederi legale, ori acestea de multe ori au un caracter foarte generic. În tot cazul, însă, chiar dacă cadrul legal nu este suficient de comprehensiv în ceia ce priveşte obligaţiile dezvoltărilor şi implementatorilor de tehnologii informaţionale, prin prezentul articol se propune a se prezenta cerinţele legale minime impuse spre respectare dezvoltatorilor şi implementatorilor de tehnologii, dar şi perspectiva etică propusă drept abordarea de compromis în cazul în care lipsesc prevederi legale exhaustive.

Făcând referire la cadrul de reglementare al Republicii Moldova, stabilim totuşi că acesta oferă o orientare generală dezvoltatorilor dar şi comandatarilor de sisteme informaţionale. Astfel, orientările legale de bază sunt stabilite de prevederile Legii cu privire la informatică [2], Legii cu privire la registre [4] şi Legii cu privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat [3], în cazul în care se propune dezvoltarea şi implementarea unor sisteme informaţionale propuse spre utilizare instituţiilor publice. În aceiaşi ordine de idei, în cazul în care funcţionalităţile sistemulor informaţionale presupun şi activităţi de prelucrare a datelor cu caracter personal, atunci dezvoltatorii sunt obligaţi să se conformeze cu prevederile prestabilite şi de Legea privind protecţia datelor cu caracter personal [5].

Ce înţelegem prin noţiunea de "sistem informaţional"?

Legea cu privire la informatică defineşte noţiunea de "sistem informaţional" drept sistem de prelucrare a informaţiei, împreună cu resursele organizaţionale asociate, cum ar fi resursele umane şi tehnice, care furnizează şi distribuie informaţia. Prin această definiţie, prezentul articolul reliefează faptul că sistemul informaţional reprezintă un fenomen complex care nu se referă doar la informaţie sau tehnică, dar implică şi resursele umane care asigură procesele de prelucrare a informaţiei [2].

Rolul sistemului informaţional este de a transmite informaţia prin utilizarea diferitor componente tehnice. De exemplu, în cadrul unei unităţi economice, rolul sistemului informaţional este de a asigura persoanele din conducere cu informaţii necesare pentru luarea diferitelor decizii economice sau de altă natură, astfel în calitate de instrumente posibile a fi utilizate în procesul de luare a deciziilor sunt elaborate softuri care prin alimentarea cu date din diferite procese operaţionale pot oferi soluţii managerilor.

Printre posibile activităţi desfăşurate prin utilizarea softului sus indicat pot fi enumerate: achiziţionarea de informaţii din sistemul de baza, completarea docu-

mentelor si transferul acestora intre diferite compartimente, centralizarea datelor, generarea deciziilor etc.

Printre exemplele de sisteme informaţionale puse în utilizare în practica Republicii Moldova pot fi menţionate: Sistemul informaţional judiciar [6], Sistemul Informaţional Integrat Vamal [7], Sistemului informaţional integrat automatizat "Migraţie şi azil" [8] Sistemului informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" (MTender) [9] etc.

Este de menţionat însă că practica utilizării sistemelor informaţionale este caracteristică nu doar instituţiilor publice dar şi celor private. Astfel, constatăm că odată cu creşterea numărului de sisteme informaţionale, cresc şi provocările legate de utilizarea acestora, precum şi eventualele riscuri, care pot afecta nu doar funcţionalitatea instituţiilor care le-au propus spre utilizare, dar şi viaţa privată sau siguranţa persoanelor fizice sau siguranţa economică a persoanelor juridice a căror date sunt propuse spre prelucrare prin utilizarea sistemelor informaţionale.

Urmare a celor menţionate, constatăm că cadrul legal se poate impune drept instrumentul care poate stabili limite dar şi instituţionaliza pârghiile de control în ceia ce priveşte dezvoltarea tehnologiilor informaţionale.

Astfel, prezentul articol, propune o detalizare a etapelor şi condiţiilor care sunt impuse spre respectare în contextul dezvoltării şi implementării sistemelor informaţionale.

Care sunt etapele de care contează pentru dezvoltarea unui sistem informaţional?

Dezvoltarea unui sistem informaţional nu trebuie abordat drept un proces spontan, sau haotic, dar din contra acest proces trebuie anticipat prin realizarea studiilor de fezabilitate, care eventual pot include atât cercetări asupra rezonabilităţii şi profitabilităţii sistemului propus spre dezvoltare, cât şi cercetarea rigorilor legale care se impun spre respectare, şi coroborarea acestora cu funcţionalităţile propuse spre dezvoltare. Din perspectiva proiectării acţiunilor de dezvoltare a sistemelor informaţionale, în Republica Moldova, se impune drept obligatorie spre consultare Reglementarea tehnică „Procesele ciclului de viaţă al software-ului" RT 38370656-002:2006, aprobată prin Ordinul ministrului dezvoltării informaţionale nr. 78/2006 [10]. Respectiva reglementare tehnică prezintă procesele ciclului de viaţă al software-ului şi este obligatorie spre respectare la crearea tuturor sistemelor informaţionale automatizate de importanţă statală. Agenţii economici, care furnizează/procură software pentru sistemele informaţionale automatizate nestatale, pot aplica prezenta reglementare tehnică în mod voluntar. Considerăm însă, că odată ce numărul de sisteme informaţionale cu caracter privat a crescut considerabil, sunt necesare completări legislative, în aşa fel încât procesul de dezvoltare a sistemelor informaţionale private la fel să corespundă principiilor generale de dezvoltare a softului.

Revenind, la reglementarea sus indicată, reliefăm că potrivit acesteia, dezvoltarea unui sistem informaţional al unei instituţii publice, trebuie să implice parcursul a cel puţin a următoarelor etape:

a) lucrările de anteproiect;

b) elaborarea sistemului software;

c) implementarea sistemului software;

d) exploatarea sistemului software;

e) mentenanţa sistemului software;

f) utilizarea sistemului software.

Furnizorul, în comun cu beneficiarul, trebuie să creeze modelul ciclului de viaţă al sistemului software concret, utilizând etapele şi procesele indicate.

Cu fiecare etapă se atinge un scop clar şi se aduce contribuţie la ciclul de viaţă al sistemului software în întregime. Fiecare etapă se ia în consideraţie la planificarea şi îndeplinirea ciclului de viaţă al sistemului software.

Pentru realizarea fiecărei etape, organizaţia trebuie să dispună de infrastructură corespunzătoare, buget, complex tehnic de program, instrumente, proceduri aprobate şi resurse umane competente. Toate componentele indicate se planifică până la începerea realizării etapei, dar se creează şi/sau se achiziţionează pe măsura necesităţii.

Începutul şi sfîrşitul fiecărei etape şi proces, trebuie să fie perfectate documentar. Documentarea proceselor de dezvoltare trebuie abordată drept un element indispensabil al dezvoltării sistemelor informaţionale, ea urmînd să se regăsească la fiecare etapă de dezvoltare.

Documentarea proceselor de instituţionalizare şi utilizare a sistemelor informaţionale

În conformitate cu legislaţia autohtonă, pentru sistemele informaţionale care conţin seturi de date este aplicabilă Legea cu privire la registre [4]. În conformitate cu prevederile acestei legi, prin registru se va înţelege totalitatea informaţiilor documentate ţinute în sisteme informaţionale automatizate, organizată în conformitate cu cerinţele stabilite. [4]

Considerăm importantă sarcina trecerii în revistă a prevederilor acestei legi, deoarece prin conţinutul acesteia este stabilit modul de instituire, înregistrare, ţinere, reorganizare şi lichidare a registrelor, precum şi reglementată modalitatea de realizare a raporturilor juridice care apar în procesul instituirii, înregistrării, ţinerii, reorganizării şi lichidării registrelor.

Din perspectivă, practică această lege se impune a fi importantă atît pentru sectorul privat cît şi pentru cel public, ori anume prin prevederile acesteia este instituţionalizat statutul juridic al registrelor, indicându-se că acestea pot fi atât registre de stat cît şi registre private, delimitând-se cadrul obligaţional diferit pentru subiecţii implicaţi în instituţionalizarea, posesia şi beneficierea de datele din registre. Evidenţa registrelor de stat se ţine prin Registrul resurselor şi sistemelor

informaţionale de stat, aprobat de Guvern. Crearea şi ţinerea Registrului resurselor şi sistemelor informaţionale de stat se efectuează de Agenţia de Guvernare Electronică [4].

În dependenţă de statul registrului, deosebim cadru obligaţional diferit şi în ceia ce priveşte documentarea acestora. Astfel, registrele de stat de bază şi cele departamentale pot fi instituite doar de către Guvern sau de o altă autoritate publică abilitată prin lege, cu adoptarea deciziei de instituire a registrului. Registrul de stat teritorial se instituie prin hotărîre a autorităţii administraţiei publice locale. La fel, remarcăm că în conformitate cu prevederile Legii cu privire la registre înainte de punerea în exploatare a sistemului informaţional automatizat destinat ţinerii registrului de stat, autoritatea publică care a instituit registrul este obligată să aprobe regulamentul cu privire la modalitatea de ţinere a registrului.

După cum am menţionat supra, documentarea proceselor de dezvoltare şi utilizare a sistemelor informaţionale se impune drept o activitate imperativă. Documentele propuse spre elaborare, sunt necesare întru îndeplinirea mai multor sarcini. Pe de o parte, prin intermediul acestora proprietarul sistemului informaţional stabileşte principiile generale în contextul cărora va fi utilizat sistemul informaţional, stabilindu-se astfel părţile posibile a fi implicate în procesul de gestionare şi utilizare a sistemului, delegându-le-se astfel roluri în sistem corespunzătoare obligaţiilor funcţionale pe care le exercită. Pe de altă parte, prin aprobarea şi publicarea Regulamentelor cu privire la ţinerea registrului este asigurat realizarea în practică a principiului transparenţei, utilizatorii sistemelor informaţionale fiind astfel informaţi despre modalităţile de utilizare a datelor şi drepturilor atribuite subiecţilor implicaţi în gestionarea informaţiei prin intermediul registrelor sau a registrelor în general.

Spre deosebire de registrele de stat, pentru registrele private nu sunt stabilite rigori stricte în ceia ce priveşte documentarea acestora. Prin prezentul articol, vom pleda însă pentru modificarea legislaţiei în aşa fel încît pentru registrele şi sistemele informaţionale să fie instituţionalizate proceduri şi rigori obligatorii de documentare. Necesitatea reglementării derivă din creşterea numărului de registre puse în circulaţie de instituţiile private, dar şi de creşterea riscurilor care apar odată cu inexistenţa unui sistem clar de reglementare, penalizare sau control.

Reglementarea sistemelor informaţionale apare drept o temă destul de polemizată atât în rândul practicienilor cît şi în rândul teoreticienilor. Reprezentanţii domeniului IT, dar şi businessului tind să se opună reglementărilor, indicând că prin stabilirea regulilor businessul şi respectiv consumatorii suportă cheltuieli suplimentare, se stopează tendinţa spre inovare, tehnologizarea tinde să se birocratizeze. De cealaltă parte sunt reprezentanţii autorităţilor publice, care pledează în favoarea instituţionalizării unor mecanisme protecţioniste, transparente şi certe [11]. Se pare totuşi că bătălia este cîtigată de susţinătorii reglementărilor, ori deja avem confirmate mai multe iniţiative în acest sens atît pe continentul american cît şi cel european. La nivel european, Comisia Europeană a propus un nou cadru legislativ

pentru sistemele ce utilizează Inteligenţa Artificială, creând iniţiative de promovare a inovaţiei în domeniu. Această propunere reprezintă prima reglementare la nivel european a unei tehnologii specifice (AI). Obiectivul noului cadru legislativ este de a uniformiza activităţile de reglementare ale dezvoltării, comercializării şi utilizării inteligenţei artificiale în conformitate cu valorile Uniunii Europene. Deşi recunoaşte beneficiile aduse de AI, Comisia doreşte să se asigure de faptul că tehnologiile de acest tip care sunt utilizate în piaţa europeană respectă drepturile fundamentale ale individului. Comisia Europeană este în mod particular preocupată de protejarea împotriva riscurilor etice şi de protecţia datelor personale, inclusiv de riscul prejudecăţilor inerente din seturile de date utilizate de tehnologiile AI. La fel, reglementarea sus indicată prevede înfiinţarea unei baze de date publice care să conţină detaliile furnizorilor de sisteme AI cu risc ridicat. Drept exemplu de stat care a optat pentru instituţionalizarea reglementării poate fi menţionat şi SUA, care depune efort prin intermediul Comisiei Federale pentru Comerţ (FTC) să asigure drepturile civile şi confidenţialitatea în comerţul online prin reglementarea practicilor neloiale şi înşelătoare, prin crearea unui Oficiu pentru Drepturile Civile, sporind gradul de protecţie împotriva Big Tech [12].

În aceiaşi ordine de idei, atragem atenţia asupra faptului, că companiile care tind să dobîndească dar şi să menţină încrederea utilizatorilor, aderă la coduri de etică sectoriale, sau adoptă de sine stătător astfel de coduri, stabilind în mod voluntar obligaţia de a elabora şi aproba, dar şi a aduce la cunoştinţa utilizatorilor reglementări care definesc cadrul de utilizare a sistemelor informaţionale, registrelor, datelor cu caracter personal, etc.

Condiţii legale impuse spre respectare în contextul dezvoltării şi implementării sistemelor informaţionale

Securitatea sistemelor informaţionale

Reţelele împreună cu sistemele şi serviciile informatice îndeplinesc un rol vital în societate, iar odată cu creşterea numărului de sisteme informaţionale propuse spre utilizare, cresc proporţional şi riscurile de securitate. Amploarea, frecvenţa şi impactul incidentelor de securitate sunt în creştere şi reprezintă o ameninţare gravă pentru funcţionarea reţelelor şi a sistemelor informatice. Sistemele respective pot să devină, de asemenea, o ţintă pentru acţiunile dăunătoare deliberate menite să afecteze sau să întrerupă funcţionarea sistemelor. Astfel de incidente pot să împiedice desfăşurarea activităţilor economice, să genereze pierderi financiare substanţiale, să submineze încrederea utilizatorilor în sistemele informaţionale propuse spre utilizare.

Astfel, constatăm că asigurarea securităţii sistemelor informaţionale, confidenţialitatea datelor prelucrate prin intermediul acestora, dar şi protecţia datelor cu caracter personal se impun drept sarcini prioritare pentru dezvoltatori atunci când aceştia concep un sistem informaţional, ori în cazul în care acest principiu nu este gândit de la început, implementarea ulterioară a principiilor de se-

curitate se poate impune drept una deficitară. Poate fi abordată drept exemplu în acest sens, cauza C- 131/ 12 Google Spain şi Google potrivit căreia principiul asigurării dreptului la protecţia datelor cu caracter personal trebuie considerat pornind chiar de la etapa de dezvoltare, iar implementarea sau punerea în uz a unui sistem care nu corespunde principiilor de protecţie a datelor poate fi considerată drept încălcare.

Obligaţia dezvoltării şi implementării sistemelor informaţionale securizate este stabilită atât la nivel internaţional cât şi la nivel naţional. Pentru ţările membre UE spre exemplu, responsabilitatea asigurării securităţii reţelelor şi a sistemelor informaţionale revine în mare măsură operatorilor de servicii esenţiale şi furnizorilor de servicii digitale. Astfel, prin Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a reţelelor şi a sistemelor informatice [14] în Uniune se promoveze să se dezvolte prin cerinţe adecvate de reglementare şi practici voluntare sectoriale o cultură a gestionării riscurilor, care să implice evaluarea riscurilor şi aplicarea unor măsuri de securitate adecvate riscurilor întâmpinate. Stabilirea unor condiţii de concurenţă al căror caracter echitabil să prezinte încredere este şi ea esenţială pentru funcţionarea eficace a grupului de cooperare şi a reţelei CSIRT în scopul asigurării unei cooperări efective din partea tuturor statelor membre. La fel, potrivit reglementării sus indicate statele membre a comunităţii UE se asigură că operatorii de servicii esenţiale notifică autorităţii competente sau echipelor CSIRT, fără întârzieri nejustificate, incidentele care au un impact semnificativ asupra continuităţii serviciilor esenţiale pe care le furnizează. Notificările includ informaţii care să permită autorităţii competente sau echipelor CSIRT să stabilească orice impact transfrontalier al incidentului. Notificarea nu expune partea care notifică unei răspunderi sporite [14].

Pentru a determina importanţa impactului unui incident, se ţine cont în mod special de următorii parametri:

- numărul de utilizatori afectaţi de perturbarea serviciului esenţial;
- durata incidentului;
- distribuţia geografică în ceea ce priveşte zona afectată de incident [15].

La nivel naţional, obligativitatea asigurării securităţii informaţionale se materializează prin obligaţii diferenţiate pentru instituţiile private, instituţiile publice care utilizează TIC (cerinţe minime de nivel 1) în activitatea sa şi pentru instituţiile publice care utilizează TIC în activitatea instituţiei şi prestează servicii bazate pe TIC (cerinţe minime de nivel 2) [10].

Pentru ambele tipuri de instituţii publice, Cerinţele minime obligatorii de securitate cibernetică, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 201/2017 stabilesc că conducătorul autorităţilor este obligat să desemnează, prin act administrativ, persoana (subdiviziunea) responsabilă de punerea în aplicare a sistemului de management al securităţii cibernetice în instituţie şi urmează să prezinte Ministerului Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor informaţia respectivă în termen de cinci zile lucrătoare de la desemnarea acesteia.

Astfel, întru asigurarea securităţii informaţionale, persoanei responsabile îi sunt delegate spre îndeplinire cel puţin următoarele atribuţii:

1) organizarea sistemul de management al securităţii cibernetice în instituţie conform sistemului de management al securităţii cibernetice;

2) participarea cel puţin o dată pe an, la cursurile de formare organizate de Ministerul Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor privind securitatea cibernetică şi, respectiv, organizează cursuri pentru angajaţii instituţiei;

3) asigurarea elaborării, implementării şi respectării prevederilor următoarelor documente: planul de acţiuni pentru asigurarea securităţii cibernetice al instituţiei, politica de securitate cibernetică a instituţiei, planul de instruire şi responsabilizare în securitatea cibernetică a personalului, regulamentele interne de securitate cibernetică, procedurile de recuperare.

Politica de securitate cibernetică, în calitate de document instituţional, trebuie să include:

- scopul şi obiectivele;
- principiile de organizare internă a managementului de securitate cibernetică;
- analiza situaţiei şi vulnerabilităţilor (disponibilitate, integritate şi confidenţialitate a datelor, precum şi analiza riscurilor şi căilor de remediere);
- declaraţia managementului instituţiei de susţinere a scopului şi principiilor securităţii cibernetice în instituţie.

Planul de instruire şi responsabilizare în securitatea cibernetică a personalului instituţiei include:

- instruirea în igiena şi etica cibernetică (programe/cursuri de formare în domeniul securităţii cibernetice);
- măsurile de securitate internă privind activitatea personalului (autorizaţie de acces, stabilirea drepturilor, obligaţiilor, restricţiilor, responsabilizarea angajaţilor, monitorizarea, proceduri de asistenţă ale utilizatorilor în cazuri de urgenţă);
- măsurile de securitate privind activitatea personalului/companiilor externe cooptate (coordonarea responsabilităţilor, acorduri de nedivulgare, autorizaţie de acces, monitorizare, planul de contingenţă (intervenţie) pentru suspendarea operaţiunilor de externalizare).

Regulamentele interne de securitate cibernetică trebuie să prevadă cel puţin următoarele:

- dezvoltarea, actualizarea, modificarea, mentenanţa sistemelor informaţionale;
- gestionarea activelor şi facilităţilor de comunicaţii electronice şi tehnologia informaţiei;
- stocarea copiilor de rezervă ale datelor, precum şi ale procedurilor de control;
- păstrarea datelor de acces, de jurnalizare a activităţilor;

- monitorizarea securităţii sistemului;
- regulile de gestionare a evenimentelor de securitate;
- procedurile de utilizare a datelor în cazuri excepţionale (de urgenţă)
- procedurile de evaluare a securităţii cibernetice.

Procedurile de recuperare includ:

- stabilirea procedurilor privind copierea de rezervă şi de recuperare în cazul unui incident de securitate cibernetică;
- descrierea acţiunilor măsurabile de recuperare;
- atribuirea responsabilităţilor pentru restabilirea funcţionalităţilor;
- stabilirea procedurilor de notificare [10].

La fel, ca şi în cazul documentării proceselor de instituţionalizare, prezentul articol pledează pentru extinderea obligatorie a acestor prevederi şi către sistemele informaţionale private, în special asupra celor care prezintă sau pot prezenta riscuri sporite.

Propunerea este orientată spre a impune sarcini suplimentare numai atunci când un sistem este susceptibil să prezinte un grad ridicat de risc pentru drepturile fundamentale şi pentru siguranţă. Pentru sistemele care nu prezintă un risc ridicat, pot fi impuse doar obligaţii foarte limitate în materie de transparenţă, de exemplu în ceea ce priveşte furnizarea de informaţii pentru a semnala utilizarea unui sistem de inteligenţă artificială atunci când interacţionează cu oamenii. Pentru sistemele cu grad ridicat de risc, cerinţele privind calitatea ridicată a datelor, documentaţia şi trasabilitatea, transparenţa, supravegherea umană, acurateţea şi robusteţea sunt strict necesare pentru a atenua riscurile la adresa drepturilor fundamentale. Existenţa unor norme armonizate şi a unor orientări de sprijin şi instrumente de asigurare a conformităţii îi va ajuta pe furnizori şi pe utilizatori să respecte cerinţele prevăzute şi va reduce la minimum costurile acestora.

Drepturile fundamentale şi sistemele informaţionale

După cum am menţionat în conţinutul acestui articol, pe lîngă beneficii, noile sisteme informaţionale se pot impune şi printr-un cadru de risc sporit. Este de menţionat în special pericolele care pot afecta în mod negativ drepturile fundamentale. Drept urmare, prezentul articol reliefează importanţa încadrării legale a sistemelor informaţionale, şi obligativitatea etică a dezvoltatorilor de a verifica compatibilitatea sistemului cu respectul pentru drepturile fundamental umane. În legislaţia autohtonă, nu avem o obligaţii comprehensive în acest sens, însă acestea derivă din principiile generale de funcţionare a sistemelor informaţionale şi registrelor consacrate prin prevederile art. 14 a Legii cu privire la informatică [2] şi prevederile articolului 4 a Legii cu privire la registre [4]. În sensul celor menţionate, trebuie verificate dezvoltările tehnologice în coraport cu cel puţin următoarele drepturi: respectarea vieţii private şi protecţia datelor cu caracter personal, nediscriminarea şi egalitatea între femei şi bărbaţi. La fel, vom considera necesare

exerciţiile de verificare a acţiunilor de descurajator în ceea ce priveşte dreptul la libertatea de exprimare şi la libertatea de întrunire, de a asigura protecţia dreptului la o cale de atac eficientă şi la un proces echitabil, a dreptului la apărare şi a prezumţiei de nevinovăţie, precum şi a principiului general al bunei administrări. Drept mecanism general acceptat de verificare se impune testarea. Obligaţiile privind testarea ex ante, gestionarea riscurilor şi supravegherea umană vor facilita, de asemenea, respectarea altor drepturi fundamentale prin reducerea la minimum a riscului unor decizii eronate.

Concluzii

Practica de dezvoltare şi implementare a sistemelor informaţionale trebuie abordată drept un mecanism complex de acţiuni, iar eforturile statale urmează a fi consolidate în vederea fortificării capacităţii instituţiilor care gestionează sisteme informaţionale private să răspundă aşteptărilor utilizatorilor dar şi provocărilor contemporane. Realizarea acţiunilor îndreptate spre reglementarea cadrului obligaţional de utilizare a sistemelor informaţionale, sporirea cerinţelor de securitate, fortificarea capacităţii de a asigura drepturile fundamentale va contribui per ansamblu la sporirea încrederii în sistemele informaţionale şi dezvoltarea domeniului IT. Asumarea acţiunilor de fortificare, se impun drept prioritare la această etapă, atât pentru proprietarii de sisteme informaţionale cât şi pentru autorităţile publice împuternicite cu obligaţii de reglementare. Iminenţa este determinată şi de ascensiunea pe plan mondial a tendinţelor de dezvoltare a sistemelor bazate pe inteligenţă artificială. Astfel, în cazul în care măsurile de reglementare şi responsabilizare nu vor fi întreprins la moment, ulterior poate fi prea târziu.

Bibliografia şi resursele Web

1. Consiliul European, Reuniunea extraordinară a Consiliului European (1-2 octombrie 2020) – Concluzii, EUCO 13/20, 2020
2. Legea nr. 1069/2000 cu privire la informatică (Monitorul Oficial Nr. 73-74 art. 547)
3. Legea nr. 467/2003 cu privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 6-12, art. 44);
4. Legea nr. 71/2007 cu privire la registre (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 70-73, art. 314);
5. Legea nr. 133/2011 privind protecţia datelor cu caracter personal (Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 492)
6. Hotărîrea Guvernului nr.794/2018 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea şi funcţionarea Sistemului informaţional judiciar (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, Nr. 321-332 art. 857)
7. Hotărîrea Guvernului nr. 561/2007 cu privire la Sistemul Informaţional

Integrat Vamal **(** Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, Nr. 74-77 art. 597)
8. Hotărîrea Guvernului nr. 1401/2007 privind aprobarea Concepţiei Sistemului informaţional integrat automatizat "Migraţie şi azil" **(**Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, Nr. 203-206 art. 1478)
9. Hotărîrea Guvernului nr. 715/2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informaţional automatizat „Registrul de stat al achiziţiilor publice" (MTender) (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, Nr. 309-320, art Nr : 847)
10. Hotărârea Guvernului nr. 201/2017. Cerinţele minime obligatorii de securitate cibernetică, aprobate prin (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 109-118, art. 277);
11. Debate continues over the pros and cons of regulating artificial intelligence, disponibil la: https://www.osborneclarke.com/insights/debate-continues-pros-cons-regulating-artificial-intelligence
12. Federal Trade Commission Must Protect Civil Rights, Privacy in Online Commerce, comunicat de presă, 4 august, 2021, disponibil la: https://www.lawyerscommittee.org/federal-trade-commission-must-protect-civil-rights-privacy-in-online-commerce/
13. Cauza C- 131/ 12 Google Spain şi Google, disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CJ0131&from=EN
14. Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a reţelelor şi a sistemelor informatice, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148
15. Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a reţelelor şi a sistemelor informatice, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148

JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR ÎNTRE INSTITUȚIA LEGISLATIVĂ ŞI PREZIDENȚIALĂ ÎN PROCESUL DE DESEMNARE A PRIMULUI MINISTRU

CONSTITUTIONAL COURT JURISDICTION IN SOLVING CONFLICTS BETWEEN THE LEGISLATIVE AND PRESIDENTIAL INSTITUTION IN THE PROCESS OF APPOINTMENT OF THE PRIME MINISTER

MOLDOVANU Radu,
doctorand, USM
CÂRNAȚ Teodor,
dr. hab., prof. univ., USM

CZU: 342.565.2:347.955:354.1(478)

Summary

This article aims to provide an analysis of the Constitutional Court jurisdiction in solving institutional conflicts between the Parliament and the President of the Republic concerning the designation and appointment of the Prime Minister.

Thus, the main objective is to analyze the Constitutional Court approach regarding the insurance of the separation of powers principle between the legislative and presidential institution.

Keywords*: Constitutional Court, separation of powers in the State, institutional conflicts between the Parliament and the President of the Republic, designation of the Prime Minister*

Introducere

Pe parcursul evoluţiei sistemului constituţional şi politic din Republica Moldova au existat multiple conflicte între ramurile puterii în stat. Una din formele cele mai răspândite ale acestui tip de conflicte s-a produs între instituţia prezidenţială şi cea legislativă. Esenţa acestui conflict a vizat, în mod special punerea în aplicare a competenţelor Preşedintelui Republicii Moldova în raport cu Guvernul.

În cadrul acestui articol, ne vom referi la particularităţile jurisprudenţei constituţionale în soluţionarea conflictelor dintre Preşedintele Republicii şi majoritatea parlamentară, având ca obiect mecanismul de desemnare a Primului Ministru.

Dacă până în anul 2015, competiţia dintre Preşedintele Republicii Moldova şi majoritatea parlamentară pentru desemnarea Primului ministru, era soluţionată ţinând cont de raportul politic de forţă, uneori în favoarea Preşedintelui, alteori în favoarea Parlamentului, atunci începând cu anul 2015, anume acest tip de conflict a început să genereze crize constituţionale de proporţii grave.

Prima criză de acest tip a avut loc în perioada cuprinsă între 29 octombrie 2015 (demiterea Guvernului Streleţ) şi până la 20 ianuarie 2016 (investirea Guvernului Filip). Părţile acestui conflict au fost, pe de o parte, Preşedintele Repu-

blicii Moldova ales de Parlament, iar pe de altă parte, majoritatea parlamentară. Ambii actori politici şi instituţionali încercau să dobândească un rol decisiv în procesul de desemnare a candidaturii Primului ministru. În rezultat, Curtea Constituţională a obligat Preşedintele să desemneze candidatul majorităţii parlamentare. Durata crizei politice şi constituţionale a fost de aproximativ 3 luni.

A doua criză a avut loc în perioada cuprinsă între 23 decembrie 2020 (demisia Guvernului Chicu) şi 6 august 2021 (investirea Guvernului Gavriliţă). Părţile acestui conflict au fost, pe de o parte, Preşedintele Republicii Moldova ales de către cetăţeni prin vot direct, iar pe de altă parte majoritatea parlamentară. De această dată, durata crizei politice şi constituţionale a fost mai mare de 7 luni. În rezultat, printr-un concurs de circumstanţe politice, ţinând cont de jurisprudenţa Curţii Constituţionale, Preşedintele Republicii a reuşit, prin utilizarea mecanismului constituţional de desemnare a Primului Ministru, să dizolve Parlamentul şi să declanşeze alegeri parlamentare anticipate.

În contextul celor două mari crize, care au afectat stabilitatea politică a Republicii Moldova, se impun mai multe observaţii şi neclarităţi legate de jurisprudenţa Curţii Constituţionale la acest subiect şi anume în ce măsură mecanismele constituţionale existente sunt sau nu suficient de flexibile şi adaptate/ajustate la consecinţele pe care le generează crizele politice produse de acţiunile actorilor politici şi conflictele între ramurile puterii de stat?

În cadrul acestui tip de criză, elementele de bază se referă, pe de o parte, la dreptul exclusiv al Preşedintelui Republicii Moldova de a desemna Primul Ministru, iar pe de altă parte, la marja de flexibilitate a Preşedintelui de a ţine sau nu cont de poziţia majorităţii parlamentare în procesul de desemnare a Primului Ministru.

Specificul acestui tip de conflict constă în apariţia sa ca rezultat al încălcării principiului constituţional al loialităţii şi al colaborării de către cele două instituţii şi în momentul în care nu poate fi identificat un compromis rezonabil. Particularitatea conflictului constă în faptul că Preşedintele Republicii contestă caracterul legitim al majorităţii, care îi este ostilă, iar majoritatea parlamentară invocă comportamentul discreţionar şi abuziv al Preşedintelui de a desemna Primul Ministru, care urmează să obţină votul de investitură. În cazul celor două situaţii din 2015 şi din 2020-2021, Preşedinţii Republicii Moldova au încercat să facă uz de atribuţia desemnării Primului Ministru pentru a declanşa alegeri parlamentare anticipate, iar majoritatea parlamentară a contestat în ambele situaţii acest drept exclusiv al Preşedintelui pentru a evita alegerile anticipate prin investirea unui Guvern, fără a ţine cont de voinţa politică a Preşedintelui.

Elemente-cheie în jurisprudenţa Curţii Constituţionale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru în perioada 2015-2021

În cele ce urmează, va fi analizată jurisprudenţa Curţii Constituţionale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru, care a avut o evoluţie particulară din 2015 şi până în 2021.

Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru, [1] reprezintă una din cele mai dezbătute, controversate şi constestate Hotărâri în toată jurisprundenţa Curţii.

În contextul Hotărârii, autorii sesizării au solicitat Curţii Constituţionale ca prin interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (1) din Constituţie să se explice câteva aspecte:

- cum trebuie să fie înţeleasă sintagma «consultarea fracţiunilor parlamentare»?
- este un drept discreţionar al şefului statului de a desemna un candidat la funcţia de Prim-ministru indiferent de existenţa sau inexistenţa unei majorităţi parlamentare?
- este obligat şeful statului, în procesul de consultări, să ţină cont de existenţa unei majorităţi parlamentare dispusă să susţină un candidat la funcţia de Prim-ministru?
- este obligat Preşedintele să poarte consultări doar cu fracţiunile, sau şi cu grupurile parlamentare de deputaţi neafiliaţi?"

Această hotărâre a introdus câteva abordări principiale noi, care au schimbat fundamental rolul Preşedintelui în raport cu Parlamentul. În cele ce urmează, vom analiza elementele principiale ale acestei hotărâri.

Primul element caracteristic al acestei Hotărâri, este caracterul ei de interpretare jurisdicţională a prevederilor constituţionale. În acest sens, pentru a formula limitele interpretării, Curtea invocă Raportul privind amendamentul constituţional, adoptat de Comisia de la Veneţia, în cadrul celei de-a 81-a sesiuni plenare (CDL-AD(2010)001, 11-12 decembrie 2009:

"Cu referire la rolul interpretării jurisdicţionale, Comisia de la Veneţia a menţionat "Numeroasele sisteme constituţionale arată cu abundenţă că pot avea loc chiar modificări substanţiale fără a schimba textul, datorită interpretării jurisdicţionale. Exemplul clasic este modul în care Curtea Supremă a SUA a dezvoltat de-a lungul anilor conţinutul constituţiei de la 1787, cu mult dincolo de cele 27 amendamente formale aduse. Deşi nu există exemple europene în care curţile au jucat un rol atât de important în modelarea constituţiei, există totuşi în Europa un anumit număr de curţi care au contribuit substanţial la dezvoltarea constituţiilor lor prin interpretare şi aplicare dinamice. Este vorba, în special, de ţări dotate cu „curţi constituţionale", un model care, pe parcursul ultimilor ani, a fost adoptat de aproape toate ţările din Europa Centrală şi de Est.

[...] Comisia de la Veneţia în mod repetat a salutat şi a aprobat modelul de „curţi constituţionale", care este acum larg răspândit în Europa. Acest model este, în general, favorabil interpretării constituţionale jurisdicţionale. Astfel de curţi pot în mod legitim contribui la dezvoltarea sistemelor lor constituţionale naţionale."

Invocarea Raportului Comisiei de la Veneţia vine să justifice interpretarea jurisdicţională a prevederilor constituţionale de către Curte, interpretare, care în realitate a generat modificări esenţiale în sistemul constituţional al Republicii Moldova. Cu toate acestea, din citatul invocat, se oferă doar exemplul Statelor Unite ale Americii, care prin jurisprudenţa Curţii Supreme a SUA a generat o dezvoltare a Constituţiei SUA. Chiar mai mult, fragmentul citat de Curte menţionează clar că practica europeană nu conţine exemple în care ”curţile constituţionale” să contribuie ca şi în SUA la modelarea Constituţiei ci doar la dezvoltarea şi aplicarea dinamică. Astfel, reiese că unicul exemplu relevant invocat de Curte este cel american şi nici unul din sistemul continental european (romano-germanic), sistem din care face parte şi Republica Moldova. Din această perspectivă, invocarea Raportului de către Curte este irelevantă.

A doua particularitate a acestei Hotărâri constă invocarea de către Curte a practicii altor state privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru şi formarea Guvernului. Deşi Curtea recunoaşte că acest proces este specific fiecărei societăţi în parte, acesta se află, totuşi, sub acţiunea unor factori, cum ar fi natura regimului politic şi a sistemului constituţional; forma de guvernământ; locul şi rolul, atribuţiile şi prerogativele celorlalte instituţii ale puterii de stat în sistemul vieţii politice, în special ale Parlamentului şi instituţiei şefului statului.

Analizând trecerea în revistă a practicii altor state privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru, Curtea accentuează rolul legislativului în desemnarea şefului Executivului şi a celorlalţi membri ai Guvernului în cadrul republicilor parlamentare; rolul şefului statului în construirea şi funcţionarea Guvernului în republicile semiprezidenţiale; rolul şefului statului în republicile prezidenţiale privind funcţia guvernamentală. Cu toate acestea, în pofida clasificărilor realizate, Curtea nu oferă nici un exemplu similar sau cel puţin o analogie relevantă din experienţa altor state privind procesul de desemnare a Primului Ministru şi a eventualelor conflicte de competenţă dintre autorităţi. În contextul invocării experienţei altor state, Curtea s-a oprit la efectuarea doar a unor generalizări privind importanţa de a ţine cont din partea şefului statului a opiniei majorităţii parlamentare. Din această perspectivă, invocarea exemplelor altor state este, din nou, irelevantă.

Totodată, făcând o trecere în revistă a experienţei mai multor state, Curtea ajunge la concluzia că în nici o republică parlamentară Preşedintele ales de majoritatea parlamentară nu are dreptul de a dizolva Parlamentul pentru motivul că majoritatea absolută a deputaţilor nu-i acceptă candidatul la şefia guvernului. Problema pusă în acest fel, distorsionează realităţile politice şi constituţionale din Republica Moldova de la acea perioadă, or motivul invocat de către instituţia prezidenţială nu corespunde cu ceea ce a menţionat Curtea.

A treia particularitate a acestei Hotărâri constă în interpretarea rolului şefului statului în raport cu Parlamentul, analizând ponderea fiecăreia dintre cele două autorităţi publice în procedura de formare a Guvernului.

În acest sens, Curtea invocă ”a doua perioadă de dezvoltare constituţională”, conform doctrinei de drept, care întruneşte caracteristicile unei republici parlamentare, în care prerogativele Preşedintelui ţării sunt mai restrânse. Astfel, în opinia Curţii modificarea formei de guvernământ (după reforma constituţională din 5 iulie 2000) impune alt statut juridic decretelor prezidenţiale şi, respectiv, alte obiecte (domenii) de reglementare. Totodată, analizând articolul 60 alin. (1) din Constituţie, care se referă la Parlament, articolul 77 din Constituţie, care se referă la Preşedinte prin enumerarea acestor prevederi, Curtea ajunge la următoare concluzie: ”Din logica construcţiei constituţionale a statelor de drept, şefii de stat nu exprimă o voinţă de natură politică, deoarece aceasta s-ar confunda inevitabil cu voinţa subiectivă, prin urmare discreţionară, a titularului funcţiei respective”. În aceeaşi construcţie logică, Curtea reţine că textul constituţional nu prevede, după desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru, dreptul Preşedintelui republicii de a exprima rezerve faţă de echipa guvernamentală acceptată de Parlament sau faţă de programul de guvernare. Astfel, în baza acestor argumente, Curtea ajunge la concluzia că rolul Parlamentului este unul decisiv în raport cu rolul Preşedintelui Republicii.

Argumentarea Curţii se bazează pe invocarea reformei constituţionale din 2000 în care atribuţiile şefului statului au fost restrânse. Însă dacă sunt supuse analizei argumentele Curţii cu privire la restrângerea prerogativelor, atunci aceste limitări nu vizează în nici un caz procesul de desemnare a Primului Ministru. Chiar şi după reforma constituţională, atribuţiile privind consultarea fracţiunilor parlamentare şi desemnarea candidatului au rămas intacte. De asemenea, argumentul Curţii precum că după reforma constituţională decretele prezidenţiale impun un alt statut juridic nu sunt explicate şi probate, aceasta fiind exclusiv o interpretare care nu este confirmată de prevederi constituţionale. Partea cea mai vulnerabilă în argumentarea Curţii la acest aspect ţine de utilizarea conceptului de voinţă politică, care în opinia judecătorilor Curţii nu este exprimată de către preşedinţi în statele de drept deoarece ”s-ar confunda inevitabil cu voinţa subiectivă, prin urmare discreţionară, a titularului funcţiei respective”. Această interpretare are o valoare relativă fiind mai degrabă o apreciere politologică decât una care respectă rigorile interpretării jurisdicţionale.

Un alt argument al Curţii se referă la lipsa prevederilor constituţionale privind dreptul Preşedintelui republicii de a exprima rezerve faţă de echipa guvernamentală, încercând, de facto, să promoveze ideea restrictivă că ceea ce nu este reglementat, este interzis, astfel interzicând Preşedintelui de a exprima unele unele rezerve faţă de echipa guvernamentală, ceea ce denotă limitarea dreptului şi a libertăţii preşedintelui de a se exprima.

În baza acestei înşiruiri de argumente, Curtea ajunge la concluzia că rolul Parlamentului este unul decisiv în raport cu rolul Preşedintelui Republicii prin aceasta abătându-se de la propria jurisprudenţă prin Hotărârea CC nr.23 din 9 noiembrie 2011 privind interpretarea articolului 116, alin. (4) din Constituţie [2],

în care au fost oferite reperele conceptuale aplicării principiului echilibrului instituţional “checks and balances” . Conform acelei Hotărâri din 2011, Curtea Constituţională a statuat următoarele: ”Principiul echilibrului instituţional, cunoscut astăzi sub denumirea “checks and balances” (în traducere aproximativă din limba engleză însemnând “sistemul de frâne şi contrabalanţe”), stă la baza democraţiei şi presupune echilibrul puterilor şi controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeaşi pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv”. În viziunea Curţii, principiul echilibrului instituţional ar trebui să împiedice ”omnipotenţa legislativului, pe cea a executivului sau a judiciarului”. Principala concluzie a Hotărârii Curţii din 2011 constă în ”împiedicarea hegemoniei unei puteri constituţionale în detrimentul altora şi evitarea încălcării ordinii constituţionale stabilite prin voinţa neviciată a poporului”.

În ceea ce priveşte consultările, Curtea reţine că esenţială este obţinerea susţinerii politice pentru persoana ce ar putea fi desemnată în calitate de candidat pentru funcţia de Prim-ministru.

Invocând toate argumentele sus-menţionate, Curtea atribuie un rol foarte concret şefului statului şi anume:

- Preşedintele Republicii trebuie să facă dovada imparţialităţii şi neutralităţii sale politice, echidistanţei sale faţă de toate grupurile parlamentare. Preşedintele nu are dreptul constituţional de a se suprapune grupurilor parlamentare;
- trebuie desemnat Prim-ministru doar persoana propusă de partidul sau coaliţia care deţine majoritatea parlamentară, indiferent cine este această persoană;
- Curtea porneşte de la premisa că Preşedintele ar trebui să se comporte ca o autoritate care constată, dar nu interpretează sau modifică rezultatul alegerilor;
- Preşedintele este constrâns, să desemneze un candidat pentru funcţia de Prim-ministru nu după propria sa voinţă, ci după voinţa exprimată de alegători, să desemneze persoana propusă de partidul sau coaliţia care a câştigat majoritatea absolută a mandatelor.

În rezultatul acestor argumente, Curtea a statuat 2 situaţii. Prima situaţie este atunci când nu este constituită o majoritate parlamentară absolută. În acest caz, Preşedintele Republicii Moldova are obligaţia, după consultarea fracţiunilor parlamentare, de a desemna un candidat pentru funcţia de Prim-ministru, chiar dacă fracţiunile parlamentare nu sunt de acord cu propunerea Preşedintelui. A doua situaţie se aplică în cazul constituirii unei majorităţi parlamentare absolute, Preşedintele Republicii Moldova fiind obligat să desemneze candidatul susţinut de această majoritate, care urmează a fi formalizată, nu doar declarată, cu indicarea deputaţilor care o constituie, cu specificarea disponibilităţii de a susţine o anumită candidatură pentru funcţia de Prim-ministru şi notificarea oficială în adresa Preşedintelui Republicii Moldova.

Analizând argumentele şi concluziile propriu zise ale Curţii, putem constata că o altă strategie folosită de către autorii Hotărârii se referă la redefinirea rolului

preşedintelui Republicii Moldova. În acest sens, Curtea printr-o interpretare nelimitată la graniţă cu legiferarea, îi impune preşedintelui rolul de imparţialitate şi neutralitate politică, echidistanţă faţă de toate grupurile parlamentare, asta deşi nici o prevedere constituţională precum şi nici jurisprudenţa anterioară a Curţii nu a menţionat un asemenea rol. O altă metodă este reducerea la zero a rolului Preşedintelui în procesul de desemnare a Primului Ministru. Astfel, conform interpretării Curţii, Preşedintele nu poate exprima voinţa politică în procesul de desemnare, ci se manifestă ca o autoritate care constată, ia act de voinţa politică a Parlamentului.

În ceea ce priveşte statuarea celor două situaţii distincte, Curtea prin jurisprudenţa şi interpretarea sa extensivă, de facto, a modificat Constituţia Republicii Moldova, introducând instituţii noi, cum ar fi "majoritatea aboslută formalizată", introducerea unor proceduri şi situaţii noi, care nu sunt reflectate în Constituţie, ci sunt rezultatul interpretării extinse. Pe lângă această interpretare, care modifică procedurile constituţionale, Curtea nu a avut o abordare echilibrată, bazată pe principiul echilibrului instituţional, în contextul unui conflict instituţional dintre Parlament şi Preşedinte care s-a iscat în decembrie 2015, ci a susţinut direct poziţia majorităţii parlamentare.

O altă etapă importantă în jurisprudenţa Curţii Constituţionale este Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 şi 98 alin. (1) din Constituţie [3]. În cadrul articolului, se va face referinţă doar la partea ce ţine de următoarele aspecte:

- Are şeful statului un drept discreţionar de a desemna orice candidat la funcţia de Prim-ministru, fără a ţine cont de faptul că majoritatea parlamentară, în procesul consultărilor, îi propune să desemneze un candidat concret la funcţia de Primministru?
- Este obligat şeful statului să desemneze candidatul majorităţii parlamentare la funcţia de Prim-ministru, propus în timpul consultărilor cu fracţiunile parlamentare sau nu?

În ceea ce priveşte prevederile Hotărârii legate de aspecte ce ţin de răspunderea preşedintelui sau asigurarea interimatului preşedintelui în caz de suspendare, acestea vor constitui obiectul unui alt articol.

Înainte de a trece la expunerea propriu zisă a prevederilor Hotărârii nr.23, trebuie de menţionat şi jurisprudenţa Curţii, în urma căreia s-a produs de 5 ori suspendarea temporară a Preşedintelui "pe cinci minute" care a avut loc în perioada 2017-2019. Vom menţiona doar Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 şi 140 din Constituţie (neîndeplinirea obligaţiilor constituţionale de către Preşedinte) [4] prin care Curtea a astabilit că refuzul preşedintelui de a-şi executa obligaţiile constituţionale de confirmare a unui ministru „constituie imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţiile şi justifică instituirea interimatului funcţiei" de către preşedintele Parlamentului sau de prim-ministru, pentru exercitarea aces-

tei obligaţii constituţionale a şefului statului. Curtea Constituţională a stabilit că preşedintele nu are drept de veto în numirea în funcţie a unui ministru propus de premier, iar semnătura şefului statului pe decretul de confirmare în funcţie este doar una formală. În rezultat, Preşedintele a fost suspendat temporar, iar decretul de numire a ministrului a fost semnat de către Preşedintele Parlamentului. Această Hotărâre a stat la baza jurisprudenţei ulterioare în ce priveşte suspendarea temporară a Preşedintelui. Şeful statului a mai refuzat ulterior semnarea decretelor de numire în funcţie a mai multor miniştri, a unui viceprim-ministru, a refuzat să promulge câteva legi. Astfel, Curtea i-a împuternicit pe preşedintele Parlamentului sau pe prim-ministru să semneze decretele de promulgare a acestor legi în locul preşedintelui în rezultatul suspendării temporare.

Revenind la Hotărârea nr.23 din 2020, trebuie de menţionat că judecătorii Curţii au reconfirmat şi reiterat în cea mai mare parte prevederile Hotărârii nr. 32 din 29.12.2015 făcând multiple trimiteri la aceasta. Printre elementele fundamentale ale acestei Hotărâri se numără: rolul decisiv al Parlamentului în raport cu rolul Preşedintelui Republicii, fapt care se datorează esenţei parlamentare a formei de guvernământ; atribuţia de desemnare a Primului Ministru este una exclusivă, dar nu una discreţionară deoarece Preşedintele va desemna un candidat pentru funcţia de premier numai după consultarea fracţiunilor parlamentare; scopul consultărilor este obţinerea susţinerii politice pentru persoana ce arputea fi desemnată în calitate de candidat pentru funcţia de Prim Ministru. De asemenea, conform Hotărârii, Preşedintele Republicii acţionează doar în calitate de reprezentant al statului, fără a avea voinţă politică. Curtea, impune aşadar Preşedintelui Republicii să facă dovada imparţialităţii şi a neutralităţii sale politice, a echidistanţei sale faţă de toate grupurile parlamentare.

Caracterul decorativ al Preşedintelui ales este formulat de Curte în felul următor: ”Preşedintele intervine exclusiv ca reprezentant al statului, pentru a stabili şi formaliza prin însemnătatea şi solemnitatea funcţiei sale şi pentru a menţine cu autoritatea puterii sale echilibrul între Parlament şi un posibil viitor Guvern”. Altfel spus, conform interpretării Curţii, Preşedintele ales, continuă să fie instituţia care doar ia act de voinţa politică a Parlamentului.

Elementul cheie al acestei Hotărâri constă în faptul că indiferent de modul de alegere a Preşedintelui Republicii prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat sau de către Parlament), acest lucru nu influenţează în nicio măsură modul de exercitare de către şeful statului a atribuţiei constituţionale reglementate de articolul 98 alin. (1) din Constituţie. În acest fel, în opinia Curţii, chiar dacă şeful statului este ales direct de cetăţeni, acesta oricum trebuie să se comporte ca o autoritate constatatoare.

Analizând abordarea Curţii, se constată că prin această Hotărâre, judecătorii constituţionali au continuat expres redefinirea şi implicit diminuarea rolului Preşedintelui ignorând realitatea nouă în raport cu anul 2015, în care Preşedintele este ales prin vot direct, exprimând voinţa poporului.

O altă Hotărâre care se înscrie în jurisprudenţa analizată se referă la Hotărârea nr. 6 din 23.02.2021 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru [5], Curtea reiterează argumentele sale din alte Hotărâri. În rezultat, prin invocarea Hotărârilor citate mai sus, Curtea a statuat că Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru Natalia Gavriliţă este neconstituţional.

Momentul esenţial care a produs o ruptură în toată jurisprudenţa Curţii Constituţionale începând cu 2015 a fost adoptarea Hotărârii nr. 10 din 22.03.2021 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru. [6]

În contextul situaţiei politice create în luna martie 2021, în cadrul Parlamentului s-a constituit o majoritate formalizată conform cerinţelor Curţii Constituţionale începând cu data de 11 februarie 2021, dar care nu era acceptată de către Preşedintele Republicii Moldova. Însă la un moment dat, candidatul propus de către majoritatea formalizată, Mariana Durleşteanu a renunţat de a fi desemnată. În acest context, luând în calcul refuzul candidatului, Curtea a considerat că acest fapt a invalidat Declaraţia majorităţii parlamentare din 11 februarie 2021, lipsind-o de obiect. Curtea reţine că existenţa unei candidaturi precise pentru funcţia de Prim-ministru reprezintă o condiţie esenţială pentru formalizarea majorităţii parlamentare absolute. Aşadar, Curtea a notat că din momentul renunţării dnei Mariana Durleşteanu de a fi desemnată în calitate de candidat pentru funcţia de Prim-ministru, majoritatea parlamentară absolută formalizată prin Declaraţia din 11 februarie 2021 a încetat să mai existe.

Analizând argumentele Curţii, se constată că judecătorii constituţionali au promovat o abordare strict formală, formalistă invocând refuzul candidatului ca pe o confirmare a lipsei majorităţii formalizate. Or, grupurile parlamentare au reconfirmat majoritatea formalizată şi în cadrul consultărilor ulterioare cu Preşedintele Republicii Moldova, chiar şi după renunţarea candidatului, fiind propusă şi o altă candidatură. În consecinţă, prin această Hotărâre Curtea, indirect, a renunţat la propria jurisdicţie, care favoriza începând cu 2015 majoritatea parlamentară în raport cu instituţia prezidenţială.

Acest fapt a permis Preşedintelui Republicii Moldova să emită decretul nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru, decret care a fost recunoscut ca şi constituţional de către Curte. În rezultat, candidatul desemnat nu a fost votat în cadrul şedinţei Parlamentului, iar ulterior, Preşedintele a depus sesizarea la Curtea Constituţională pe 29 martie 2021, în baza articolelor 135 alin. (1) lit. f) din Constituţie, 25 lit. a din Legea cu privire la Curtea Constituţională şi 38 alin. (1) lit. a) din Codul jurisdicţiei constituţionale. Prin care îi solicită Curţii să constate circumstanţele care justifică dizolvarea Parla-

mentului de legislatura a X-a, din cauza expirării termenului de trei luni în cadrul căruia Parlamentul trebuia să formeze Guvernul şi din cauza expirării termenului de 45 de zile de la prima solicitare şi respingerea a două solicitări de învestitură a Guvernului.

În rezultatul acelei sesizări la Curtea Constituţională, a fost publicat Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului după consumarea celor două tentative nereuşite de numire a Guvernului. [7]

Prin acest aviz, Curtea a pus bazele unor elemente noi de jurisprudenţă în materie de asigurare a principiului separării puterilor în stat, care vizează creşterea rolului şefului statului în relaţia cu Parlamentul.

Este important de menţionat că Avizul invocă principiul echilibrului instituţional, principiu care a fost neglijat prin ultimele decizii ale Curţii şi anume prin teza că ”Fiecare constituţie reprezintă rezultatul unei puneri în balanţă a competenţelor autorităţilor principale ale statului. Dacă unei autorităţi a statului îi este acordată o competenţă, celelalte trebuie să poată controla în mod efectiv exercitarea acesteia. Cu cât mai vastă este competenţa unei instituţii, cu atât mai stricte trebuie să fie mecanismele de control”. Din această perspectivă, se observă că spre deosebire de hotîrârile precedente, s-a renunţat la atribuirea unui rol superior şi decisiv Parlamentului.

Este una din puţinele decizii ale Curţii care dă câştig de cauză instituţiei prezidenţiale în cadrul conflictului cu majoritatea parlamentară. Un alt moment important este utilizarea conceptului de ”sancţiune constituţională” aplicabilă Parlamentului cauzată de incapacitatea acestuia de a forma Guvernul şi respectiv de a nu-şi putea exercita funcţiile.

Ca un element de noutate este constatarea că dizolvarea Parlamentului şi desfăşurarea alegerilor anticipate, reprezintă o soluţie oferită alegătorilor să rezolve pe cale constituţională conflictul dintre autorităţi. Până în prezent, opţiunea dizolvării Parlamentului şi organizării alegerilor parlamentare anticipate, era privită de Curte ca un factor de instabilitate politică.

Creşterea rolului şefului statului se exprimă prin interpretarea Curţii precum că atribuţiile şefului statului de a dizolva Parlamentul constituie o garanţie constituţională care permite soluţionarea şi deblocarea unei crize instituţionale, fiind formulată sarcina şefului statului de a contribui la depăşirea crizei politice şi a conflictului declanşat între puteri.

Concluzii şi recomandări privind jurisprudenţa Curţii Constituţionale în soluţionarea conflictelor între instituţia legislativă şi prezidenţială în procesul de desemnare a Primului Ministru

În rezultatul analizei jurisprudenţei Curţii Constituţionale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru în perioada 2015-2021, au fost identificate unele concluzii ce ţin de mecanismele constituţionale şi politice privind soluţionarea

conflictelor între instituţia legislativă şi prezidenţială în procesul de desemnare a Primului Ministru:

1. Jurisprudenţa Curţii Constituţionale a generat o restrângere sistematică a prerogativelor Preşedintelui Republicii în raport cu Parlamentul, indiferent de modul de alegere a Preşedintelui, ceea ce a dezechilibrat puterile în stat în favoarea Parlamentului;

2. Jurisprudenţa Curţii Constituţionale a complicat punerea în aplicare a art. 85 (alin.1 şi 2) din Constituţie şi prin aceasta a contribuit la adâncirea crizelor constituţionale, fapt confirmat de durata şi amploarea acelor crize, care au paralizat funcţionarea instituţiilor statului. Din punct de vedere al efectelor politice, prin susţinerea necondiţionată a majorităţilor parlamentare din 2015 şi până în 2021 în vederea evitării alegerilor anticipate, Curtea a contribuit şi la criza de legitimitate a instituţiei parlamentare. Astfel, jurisprudenţa Curţii venea în contradicţie cu voinţa cetăţenilor de a recurge la alegeri pentru ”actualizarea majorităţii”. Acest fapt s-a demonstrat în 11 iulie 2021, când s-a confirmat că majoritatea formalizată în Parlament, care intenţiona să formeze un Guvern şi să asigure conducerea ţării pentru o perioadă de 2 ani avea probleme de legitimitate;

3. Jurisprudenţa Curţii nu s-a axat pe invocarea prevederilor constituţionale existene, ci pe redefinirea rolului instituţiei prezidenţiale într-un regim parlamentar, invocând aspecte generale, teoretice, nefiind aduse exemple concrete şi relevante din alte ţări. De asemenea, s-a recurs la o interpretare extinsă până la legiferare;

4. Prin jurisprudenţa constituţională vizând soluţionarea conflictelor între instituţia legislativă şi prezidenţială în procesul de desemnare a primului ministru în perioada 2015-2021, a fost creat un mecanism care nu se bazează pe Constituţie;

5. Avizul Curţii Constituţionale pentru constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului din 15 aprilie 2021, chiar dacă reprezintă o ruptură în jurisprudenţa Curţii la subiectul desemnării candidatului Primului Ministru, în sine, nu rezolvă problema pentru viitor a modalităţii de desemnare a Primului Ministru în contextul eventualei apariţii a conflictelor de natură constituţională dintre Preşedinte şi majoritatea parlamentară;

6. Rezultă ca imperios necesară ajustarea jurisprudenţei Curţii care să eficientizeze mecanismele de soluţionare al unor eventuale conflicte similare şi să contribuie la stabilizarea regimului constituţional din Republica Moldova.

Pornind de la aceste concluzii şi constatări, printre principalele recomandări care să contribuie la soluţionarea constrângerilor invocate se numără:

1. Clarificarea rolului şi atribuţiilor constituţionale ale Preşedintelui şi Parlamentului în procesul de desemnare a Primului Ministru, fie prin completarea Constituţiei, fie prin dezvoltarea jurisprudenţei Curţii Constituţionale;

2. Ajustarea de către Curte a propriei jurisprudenţe şi eliminarea elementelor care au contribuit la încălcarea principiului separării puterilor în stat. În acest context, se recomandă ca jurisprudenţa Curţii să asigure reechilibrarea rolului

Preşedintelui în procesul de desemnare a Primului Ministru. Avizul din 15 aprilie 2021 reface doar parţial acest echilibru;

3. Clarificarea conceptuală a principiului continuităţii şi funcţionalităţii depline a instituţiilor fundamentale ale statului. Dat fiind că jurisprudenţa Curţii Constituţionale a invocat în repetate rânduri acest principiu [8], care ar trebui să asigure aplicarea prioritară a acelor prevederi constituţionale care exclud situaţiile de criză politică sau instituţională, este necesară dezvoltarea şi precizarea conceptuală a acestui principiu în contextul necesităţii dezvoltării jurisprudenţei Curţii Constituţionale. Tot la acest subiect, este necesară clarificarea rolului şi responsabilităţii fiecărei instituţii în depăşirea crizelor politice şi constituţionale;

4. Identificarea mai multor mecanisme suple care să permită deblocarea rapidă a crizelor constituţionale: mecanism mai uşor de declanşare a alegerilor anticipate; mecanism de autodizolvare a Parlamentului; ”actualizarea legitimităţii”, etc. În acest context, este necesară clarificarea instituţiei dizolvării Parlamentului şi declanşării alegerilor anticipate;

5. Apelul la popor ar trebui să fie unul din mecanismele principale de restabilire a bunei funcţionări a mecanismelor constituţionale în spiritul prevederilor din Opinia nr. 886/2017 a Comisiei de la Veneţia privind propunerea Preşedintelui Republicii Moldova de a extinde competenţele prezidenţiale referitoare la dizolvarea Parlamentului, § 20);

6. Dezvoltarea şi conceptualizarea noţiunii de ”co-decizie” în cadrul sistemului constituţional al Republicii Moldova utilizând bunele practici în procesul decizional al Uniunii Europene.

Referinţe bibliografice:

1. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=553&l=ro
2. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 23 din 09.11.2011 privind interpretarea articolului 116 alin. (4) din Constituţie. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=17&l=ro
3. Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 şi 98 alin. (1) din Constituţie. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=744&l=ro
4. Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 şi 140 din Constituţie (neîndeplinirea obligaţiilor constituţionale de către Preşedinte). [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=635&l=ro

5. Hotărârea nr. 6 din 23.02.2021 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=762&l=ro
6. Hotărârea nr. 10 din 22.03.2021 pentru controlul constituţionalităţii Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=766&l=ro
7. Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=74&l=ro
8. Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=74&l=ro

ACTUL NORMATIV ŞI ACTUL JURIDIC INDIVIDUAL*

THE NORMATIVE ACT AND THE INDIVIDUAL LEGAL ACT

NEGRU Andrei,
dr. hab., prof. univ., USM

CZU: [340.134 + 342.9]:354.1(478)

Summary

The correlation between the legal normative act and the individual legal act, at first sight, would be a quite frequently approached topic and would present a predominantly didactic interest and not a theoretical-practical one. Contemporary legal reality shows that the applicative interest and the impact on the mechanisms of protection of human rights, freedoms and public interests, in an area of good governance, ensured by the rule of law, manifested by the correlation and the clear determination in the legal doctrine of the correlation between the normative act and the individual legal act, obtains a new approach of an accentuated relevance. The clear appreciation of the normative or individual nature of the legal act develops the perspective of carrying out the judicial control of their constitutionality or legality, of the preliminary procedures necessary to be applied in exercising different forms of control, of the consequences of pronouncing a decision by a court and of issues generated by the enforcement of this decision. In these conditions, an elementary doctrinal subject obtains the status of an important field of theoretical-practical investigation, oriented towards the streamlining of the act of justice and to the observance of legality.

Keywords: *normative legal act, individual legal act, administrative procedure, independence of the judicial authority, Constitutional Court, human rights, interference in the judicial activity*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Ştiinţifică „Drept Public Comparat şi e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Necesitatea delimitării clare a actului juridic normativ de actul juridic individual, pe lângă faptul că produce interes doctrinar, dovedeşte şi o pondere praxiologică deosebită pentru domeniul dreptului administrativ. Problematica în cauză, în materia contenciosului administrativ, este de o importanţă practică inevitabilă pentru protecţia drepturilor omului în condiţiile unei bune guvernări. În genere, ne alăturăm la afirmaţia doctrinară care identifică valoarea contenciosului administrativ ca una dintre principalele instituţii juridice ale statului de drept, în manifestare de supremaţie a dreptului. Doctrina juridică şi practica legislativă naţională face o delimitare clară între recursul administrativ normativ şi recursul administrativ individual. Respectiv, delimitarea clară dintre actul juridic normativ şi actul juridic individual obţine o manifestare axiologică accentuată; or, condiţiile de contestare, procedura de contestare a acestora în acţiunile corespunzătoare de

contencios administrativ, efectele hotărârilor instanţelor de contencios administrativ, chiar competenţa jurisdicţională sunt determinate de natura - normativă sau individuală - a actului juridic. Astfel, obiectivul prezentei cercetări constă în stabilirea clară a criteriilor de delimitare a actului juridic normativ de actul juridic individual, în scopul aprecierii clare a procedurilor contencioase corespunzătoare şi al aplicării corecte a normelor legale.

Cadrul normativ relevant pentru subiectul supus discuţiei este format din Constituţia Republicii Moldova [1], Legea cu privire la actele normative [2] şi Codul Administrativ al Republicii Moldova [3]. La fel, în procesul de încadrare teoretico-practică a problemei ne vom referi şi la unele acte cu caracter individual şi normativ emise de autorităţi ale statului Republica Moldova, precum şi la anumite decizii ale Curţii Constituţionale a Republicii Moldova, având drept scop identificarea unei practici de interpretare uniforme şi respectarea prevederilor Constituţiei Republicii Moldova. Legea cu privire la actele normative conţine reglementări normative, noţiuni juridice relevante subiectului abordat. Astfel, în a**rticolului 2** – „Noţiuni principale", se menţionează: „În sensul prezentei legi, următoarele noţiuni principale semnifică: *act normativ* – act juridic adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică, care are caracter public, obligatoriu, general şi impersonal şi care stabileşte, modifică ori abrogă norme juridice care reglementează naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice şi care s[u]nt aplicabile unui număr nedeterminat de situaţii identice". Intenţionăm a evidenţia caracteristicile actului normativ: a) caracterul public; b) obligativitatea; c) generalitatea; d) impersonalitatea; e) conţine norme juridice aplicabile unui număr nedeterminat de situaţii juridice, evidenţiate prin intermediul **articolului 4** – „Caracterul actului normativ" al aceleiaşi legi. Natura actului normativ este detaliată şi prin intermediul **articolului 6 – „**Categoriile actelor normative" – „Legislaţia Republicii Moldova este constituită din următoarele acte normative: a) Constituţia Republicii Moldova; b) legile şi hotărîrile Parlamentului; c) decretele Preşedintelui Republicii Moldova; d) hotărîrile şi ordonanţele Guvernului; e) actele normative ale autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate; f) actele normative ale autorităţilor publice autonome; g) actele normative ale autorităţilor unităţilor teritoriale autonome cu statut juridic special; h) actele normative ale autorităţilor administraţiei publice locale." Prin intermediul acestui articol, Legislatorul identifică sistemul actelor normative, la fel orientat spre o percepere mai clară a naturii actului normativ.

Codul Administrativ al Republicii Moldova, la fel conţine norme-definiţii, orientate spre determinarea clară a naturii actului normativ administrativ. Astfel, în a**rticolului 12 – „**Actul administrativ normativ", se menţionează: „Un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituţionale sau legale, care nu se supune controlului constituţionalităţii şi stabileşte reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situaţii identice." Devine evidentă unitatea caracteristicilor dintre noţiunile determinate de legea cu privire la actele normative

şi cele determinate de Codul Administrativ şi anume: a) caracterul impersonal; b) caracterul general; c) caracterul public; d) caracterul obligatoriu. Într-o interpretare doctrinară mai detaliată, vorbind despre sensul caracterului impersonal, este că actul normativ nu se referă la subiecţi concreţi, dar se referă la subiecţii generic, identificând posibilitatea de apariţie, stingere sau modificarea unor raporturi juridice între subiecţii vizaţi în reglementările normative. Caracterul general al actelor normative reflectă potenţialul de reglementare a tuturor relaţiilor juridice tip din domeniu, de influenţă a normei juridice, care se conţine în actul normativ în discuţie în arealul acţiunii în spaţiu. Caracterul public al actului normativ este explicat printr-o dublă expresie: a) devine cunoscut public, prin comunicare publică; b) Procedurile de adoptare sunt cunoscute public. Obligativitatea - o ultimă caracteristică a actului normativ juridic, evidenţiază că reglementările ce le conţine sunt obligatorii pentru toţi potenţialii subiecţi ai raporturilor juridice generate.

Acelaşi act normativ, prin intermediul **articolului 10 –** „Actul administrativ individual", stabileşte: „(1) Actul administrativ individual este orice dispoziţie, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public." [4] „Actelor individuale li se opun actele normative, acte care creează norme de conduită generale, impersonale, abstracte, tipice şi obligatorii. Actele normative sunt, de regulă, acte unilaterale, dar ele pot îmbrăca şi forma contractuală, atât în dreptul intern: convenţii colective, cât şi în dreptul internaţional, unde convenţia este regula, tratate etc." [5, p.309]. Termenul „opozabilitate" este utilizat, probabil, într-un sens conotativ; or, actul individual nu poate fi opozabil actului normativ, pentru că rezultă din acesta. Autorii, au intenţionat să identifice prin termenul de „opozabilitate" deosebirile dintre actul individual şi actul juridic normativ. Actul juridic individual, în Teoria Generală a Dreptului, este examinat prin prisma actelor de aplicare a dreptului sau chiar de realizare a lui, în anumite condiţii. Principala deosebire dintre actul individual şi actul normativ este exprimată prin următoarele caracteristici: impersonalitatea şi generalitatea. Impersonalitatea vizează că actul normativ nu se referă la un număr determinat de subiecţi, iar generalitatea înseamnă că actul normativ nu reglementează anumite situaţii concrete, ci toate situaţiile similare, fără a acorda prioritate unei situaţii de caz concrete.

Literatura de specialitate autohtonă conţine intervenţii teoretico-practice dedicate actului juridic individual, prin genericul subiectului realizării dreptului şi, îndeosebi, prin subiectul special – aplicarea dreptului, prin emiterea actelor de aplicare. Oricare autor al manualelor sau monografiilor dedicate aplicării dreptului enumeră caracteristici comune pentru actul de aplicare a dreptului, care şi este un act juridic individual, elaborat în baza unor acte normativ- juridice. Astfel, evidenţiem următoarele caracteristici speciale ale actului juridic individual, destinate accentuării diferenţierilor dintre acesta şi actul normativ-juridic. Aceste caracteristici sunt generalitatea şi impersonalitatea. Vorbind despre impersonali-

tate, menţionăm ca actul juridic individual este îndreptat spre un cerc de subiecţi concreţi, în opozabilitate cu actul normativ, care cuprinde un standard de comportament, adresat tuturor potenţialilor subiecţi ai raporturilor juridice apărute. Altfel spus, actul juridic individual este adresat unui cerc de subiecţi bine determinaţi. Pot exista situaţii când actul juridic individual este adresat unui număr limitat, dar nedeterminat, de subiecţi ai raporturilor juridice. Oricum, delimitarea dintre actul juridic individual şi actul normativ-juridic poate fi făcută şi proj prisma caracteristicii de generalitate. Anume caracteristica referirii la o situaţie de fapt concretă şi verifică caracterul generalităţii. La expirarea situaţiei de fapt, se epuizează şi efectele actului juridic individual. Frecvent pot apărea erori în identificarea şi proporţionalizarea acestor două caracteristici de delimitare a actului normativ de actul juridic individual. Şi apare întrebarea: este necesară prezenţa concomitentă a ambelor caracteristici sau este suficientă numai una din ele? Impersonalitatea şi generalitatea, caracteristici specifice actului normativ-juridic şi nespecifice pentru actul individual, în esenţă, se completează prin caracterul de contiguitate ce leagă aceste caracteristici. Un act juridic, fiind impersonal, deja nu se poate referi la o situaţie de fapt concretă. Şi invers, referirea la o situaţie de fapt concretă nu poate presupune implicit şi caracterul impersonal al actului juridic. Şi, chiar aflându-ne în pericolul reiterării, menţionăm că actul juridic individual vizează o situaţie concretă, se referă la un subiect generic, dar determinat, orientat la o situaţie de fapt concretă. Caracteristicile de delimitare dintre actul juridic normativ şi actul juridic individual au nu doar importanţă teoretică, ci şi practică; or, frecvent pot fi admise confuzii de delimitare, care produc efecte prin aplicabilitate de proceduri diferite şi chiar soluţii diferite. Actul juridic individual, fiind un act de aplicare sau de realizare a dreptului, are şi particularităţi suplimentare.

În doctrina juridică, identificăm multiple interpretări ce stabilesc corelaţia dintre actul juridic individual şi aplicarea dreptului. Astfel, în lucrarea „Teoria Statului şi Dreptului„ cercetătorul rus Hropaniuc V. N. menţionează: „Conţinutul activităţii de aplicare a dreptului este exprimat în elaborarea pe baza normelor juridice a unor acte individuale de aplicare. Aceste acte se referă la situaţii concrete din viaţa social şi se adresează la subiecţi concreţi" [6, p.260]. Profesorul Avornic Gheorghe, se pronunţă astfel: „Trebuie de menţionat faptul că în cadrul acestor raporturi juridice are loc doar constatarea drepturilor şi a obligaţiilor subiecţilor respectivi de către un organ competent de stat, dar nu stabilirea din nou a acestor drepturi şi obligaţii" [7, p.415]. Profesorul Bădescu Mihai la fel se expune cu referinţă la natura actului de aplicare: „Aplicarea dreptului presupune operarea unei treceri de la general (norma juridică) la particular (actul de aplicare individual, concret, al organului de stat)" [8, p.106]. Aplicarea dreptului – o formă specială de realizare a dreptului ce constă în activitatea autorităţilor competente, care conform unei proceduri speciale emit acte de aplicare (acte juridice), acestea, la rândul lor, ducând la apariţia, modificarea, stingerea sau restaurarea raporturilor juridice. Aplicarea dreptului reprezintă o activitate exercitată de autorităţile publice şi, în

limitele determinate, de autorităţi private ce prestează servicii publice, în forme special prevăzute de lege [9, p.117].

În opinia noastră, formată şi consolidată din studierea literaturii susmenţionate, activitatea normativă se deosebeşte de activitatea de aplicare a dreptului prin trăsături de conţinut şi formă:

- actul de aplicare a dreptului este temeiul juridic al apariţiei, modificării sau stingerii unui raport juridic, în timp ce actele normative nu creează, de regulă, în mod automat, raporturi juridice;

- spre deosebire de actele normative ce au caracter general, impersonal, tipic, actele de aplicare au un caracter nominal, individual, referindu-se la o situaţie de fapt concretă;

- actul normativ acţionează în mod repetat, în măsura în care se produce ipoteza prevăzută de normă, producându-şi efectele impersonal, până la ieşirea sa din vigoare, iar actul de aplicare a dreptului îşi consumă efectele odată cu soluţionarea speţei respective;

- activitatea actului legislativ este precis determinată în timp, momentul intrării lui în vigoare fiind acela al publicării în Monitorul Oficial, dacă textul normei nu prevede o altă dată ulterioară, pe când în cazul actelor de aplicare acestea devin, în principiu, obligatorii din momentul aducerii lor la cunoştinţă părţii interesate;

- activitatea de elaborare legislativă este supusă unor reguli metodologice de tehnică legislativă, a căror respectare condiţionează validitatea actelor, în timp ce actele de aplicare a dreptului presupun respectarea unor proceduri prestabilite de tehnică juridică;

- actele de aplicare a dreptului se deosebesc de actele normative şi după principiile care stau la baza căilor de atac împotriva lor;

- controlul legalităţii actelor de aplicare poate fi un control ierarhic sau un control judecătoresc, fiind realizat prin modalităţi aflate la dispoziţia părţilor participante la raportul juridic respectiv, pe când controlul legalităţii actelor normative cunoaşte un sistem complex de garanţii specifice (controlul parlamentar sau controlul judecătoresc);

- spre deosebire de activitatea de executare şi respectare a normelor de drept de către cetăţeni, în cursul cărora ei pot participa, prin acord de voinţă, la raporturi juridice în temeiul normelor dispozitive, actele de aplicare, săvârşite în baza legii, apar întotdeauna prin voinţa unilaterală a unui organ al statului;

- activitatea de elaborare a actelor normative este rezervată doar unor categorii de autorităţi publice, pe când activitatea de aplicare a dreptului poate fi realizată de orice autoritate publică competentă şi, în limitele determinate, chiar şi de autorităţi private abilitate cu competenţa corespunzătoare;

- subordonarea actelor de aplicare a dreptului faţă de actele normative este o expresie a principiului legalităţii.

Relevanţa acestor delimitări este argumentată prin perspectiva evitării anumitor erori de interpretare. Drept exemplu, putem identifica Hotărârea pentru modi-

ficarea hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr. 4966 din 5 iunie 2021 „Cu privire la constituirea secţiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021" [10]. În opinia noastră, Hotărârea menţionată a Comisiei Electorale Centrale este un act juridic individual, orientat spre un număr generic de subiecţi, dar determinat – cetăţenii Republicii Moldova cu drept de vot, care, la momentul realizării scrutinului electoral, se află peste hotarele statului Republica Moldova şi spre o situaţie concretă de fapt – constituirea secţiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iunie 2021. Or, după consumarea acestui fapt juridic şi actul juridic respectiv va fi considerat expirat şi nu va mai poseda forţă juridică pentru fapte juridice similare care vor apărea în viitor. Devenind în perioada respectivă un element generator de emoţii electorale sporite, actul juridic în cauză a fost contestat în procedura contenciosului administrativ conform competenţei. Însă, odată cu intrarea în vigoare a Codului Administrativ, la 01 aprilie 2019, n-a fost realizată ajustarea normativă dintre Codul Administrativ şi celelalte acte normative, de aceeaşi putere juridică, adoptate anterior. Existând o neconcordanţă între normele Codul Administrativ şi ale Codului Electoral, a apărut o coliziune în interpretarea termenilor şi procedurilor de adresare în procedura de contencios administrativ. Or, sinteza în cauză şi evidenţiază acele delimitări de reglementare procedurală: a) în cazul actului normativ-juridic subordonat legii (cum este Hotărârea Comisiei Electorale Centrale) nu este necesară o adresare prealabilă la Comisia Electorală Centrală; b) în cazul actului juridic individual este necesară o adresare prealabilă la Comisia Electorală Centrală. Din cauza intenţiilor democratice grăbite, a fost omisă procedura de adresare prealabilă a părţilor ce invocau anularea actului emis de Comisia Electorală Centrală, existând pericolul iminentul ca instanţa să decidă în condiţiile articolului 207 – „Inadmisibilitatea" din Codul Administrativ şi să declare cererea de adresare în instanţă inadmisibilă.

La fel, natura normativă sau individual-juridică a actului emis de Comisia Electorală Centrală poate fi diferită. Or, Comisia Electorală Centrală deţine competenţe de elaborare şi emitere atât a actelor cu caracter normativ, cât şi a actelor cu caracter individual. În situaţia de caz, a fost sesizată Curtea Constituţională, care a adoptat o decizie de inadmisibilitate [11] cu privire la sesizările depuse. Apreciind refuzul de a pătrunde în conţinutul Codului Administrativ, constatăm în această decizie o argumentare stranie. Curtea Constituţională s-a pronunţat în felul următor: „Curtea observă că **hotărârile Comisiei Electorale Centrale privind deschiderea unor secţii de votare nu sunt acte administrative cu caracter individual, ci sunt acte administrative cu caracter normativ**. Ele sunt adoptate pentru punerea în aplicare a prevederilor pertinente din Codul electoral, vizează un număr nedeterminat de subiecte şi au un caracter general. Prin urmare, **în cazul contestării unor astfel de hotărâri în instanţa de judecată nu este necesară parcurgerea procedurii prealabile**." [12] Indiscutabil, Comisia Electorală Centrală poate emite atât acte normative, cât şi acte individuale în activitatea sa şi îndeosebi în activitatea de organizare elec-

torală. Însăşi hotărârea Comisiei Electorale Centrale, nr. 4966 din 5 iunie 2021, întruneşte condiţiile unui act juridic individual de punere în aplicare a Codului Electoral. Chiar dacă numărul generic de subiecţi la care se referă poate induce în eroare, totuşi, actul juridic menţionat se referă la o situaţia de fapt concretă – organizarea secţiilor de votare concrete, iar numărul de subiecţi este, într-o finalitate, determinat, fiind numărul de alegători aflaţi peste hotarele statului. La următorul scrutin, Comisia Electorală Centrală ar urma să se pronunţe pe situaţii similare, prin alte hotărâri, referitoare la alte situaţii de fapt concrete.

La fel, este stranie o altă menţiune din decizia în discuţie, exprimată astfel: „32. Prin urmare, în baza celor menţionate, Curtea constată că sesizările în cauză nu întrunesc condiţiile de admisibilitate şi nu pot fi acceptate pentru examinare în fond. Cu toate acestea, Curtea subliniază că considerentele tuturor actelor sale cu caracter jurisdicţional, inclusiv considerentele deciziilor, sunt general obligatorii. În acest sens, Curtea reiterează că a stabilit în jurisprudenţa sa că expresia „hotărârile Curţii Constituţionale" din articolul 140 alin. (2) din Constituţie nu distinge nici în funcţie de tipurile actelor pe care Curtea le pronunţă (hotărâre, decizie, aviz), nici în funcţie de conţinutul acestora, ceea ce conduce la concluzia că toate actele Curţii pronunţate în exercitarea competenţelor sale constituţionale sunt definitive. În acelaşi context, Curtea a subliniat că actele emise în cadrul competenţelor exclusive ale Curţii Constituţionale nu pot fi supuse cenzurii nici sub aspectul constituţionalităţii, nici în privinţa legalităţii de nici o autoritate publică, inclusiv de instanţa de judecată în procedura de contencios administrativ (HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, §§ 34, 38)" [13]. Curtea Constituţională, în cazul dat, în opinia noastră, a admis o imixiune în competenţa autorităţii judecătoreşti. Confuzia nu este atât de gravă sau n-a afectat cu nimic procesul electoral. Însă, situaţiile de delimitare certă a actelor normativ-juridice de actele individual-juridice, în perspectivă, devine foarte relevantă, atât pentru formarea practicii Curţii Constituţionale, cât şi pentru practica judecătorească a instanţelor de drept comun.

Concluzionăm iminenţa intervenţiei doctrinare respective, prin accentuarea valorii şi a importanţei delimitării clare a actului normativ juridic de actul juridic individual juridic. Acest subiect nu este reflectat calitativ în reglementările normative naţionale şi în practica autohtonă, fiind, astfel, afectată valoarea autorităţilor statului, inclusiv a Curţii Constituţionale şi a autorităţii judecătoreşti. Numai prin reglementări clare şi practici de aplicare uniforme, caracterizate prin continuitate şi contiguitate, va fi posibilă realizarea protejării drepturilor şi libertăţilor omului în spaţiul unei bune guvernări democratice. Asigurarea supremaţiei dreptului este o condiţie contemporană a regimului democratic, ce poate fi asigurată numai prin valorificarea armonioasă a interacţiunii dintre rezultatele activităţii de creare a dreptului cu cea de aplicare a normelor juridice. Orice neconcordanţă dintre elaborarea normativ-juridică şi aplicarea în practică a normelor juridice, ca formă specială de realizare a dreptului, în consecinţă, va duce la o diminuare a valorii sociale a dreptului şi la o mimare a unei bune guvernări.

Referinţe bibliografice:

1. Constituţia Republicii Moldova, 29.07.1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1
2. **Legea cu privire la actele normative,** nr. 100, din 22-12-2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 7-17 din 12-01-2018
3. Codul Administrativ al Republicii Moldova, nr. 116, din 19-07-2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.309-320 din 17-08-2018
4. Codul Administrativ al Republicii Moldova, nr. 116, din 19-07-2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.309-320 din 17-08-2018
5. Dănişor D. C., Dogaru I., Dănişor Gh. Teoria generală a dreptului. Bucureşti. Editura C.H.Beck, 2006, 494 p.
6. Хропанюк В. Н. Теория Государства и Права. Москва, „ДТД”, 1996, 378p.
7. Avornic Gh. Teoria Generală a Dreptului. Chişinău, Tipografia Centrală, 2004, 656 p.
8. Bădescu M. Concepte fundamentale în Teoria Dreptului. Bucureşti, V.I.S. PRINT, 2003, 202 p.
9. Negru A. Teoria generală a dreptului şi statului în definiţii, interpretări şi scheme. Chişinău, CEP USM, 2019, 217 p.
10. Hotărâre pentru modificarea hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr. 4966 din 5 iunie 2021 „Cu privire la constituirea secţiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021”. [citat 20.11.2021]. Disponibil: https://a.cec.md/ro/pentru-modificarea-hotararii-comisiei-electorale-centrale-nr-4966-din-5-2751_99748.html
11. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 şi nr. 138g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) şi 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă şi contestaţiile în domeniul electoral). [citat 20.11.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/
12. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 şi nr. 138g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) şi 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă şi contestaţiile în domeniul electoral). [citat 20.11.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/

13. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 şi nr. 138g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) şi 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă şi contestaţiile în domeniul electoral). [citat 20.11.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/

MIJLOACE JURIDICE DE PROTECȚIE A CONSUMATORILOR ÎN DOMENIUL MEDICAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

LEGAL MEANS OF CONSUMER PROTECTION IN THE MEDICAL FIELD IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

POSTOLACHI Andrei,
doctorand, USM

CZU: [342.734:366.5:61](478)

Summary

Starting from the constitutional obligations of the state of the Republic of Moldova towards the citizens, where in accordance with art. 36 paragraph (1) of the Constitution of the Republic of Moldova, the right to health care is guaranteed, in this article will be addressed the legal means of consumer protection in the medical field in the Republic of Moldova and some countries in the European Union. In this context, the ways of solving the patient's claims submitted to a medical service provided and the role of the competent institutions with consumer protection functions in ensuring the observance of the patient's rights will be examined.

Keywords: *consumer protection, patient rights, medical services, medical act.*

Introducere

Societatea umana constituită în respectivul stat ridică la valori constituționale demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, realizarea cărora asigură libera dezvoltare a personalității umane, iar respectarea și ocrotirea persoanei, conform art. 16 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova ,,constituie o îndatorire primordială a statului"[1]. Statul, prin mijloacele prevăzute de lege, protejează cetățenii în calitatea lor de consumatori, asigurând cadrul necesar accesului neîngrădit la produse și servicii, informării lor complete despre caracteristicile esențiale ale acestora, apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice împotriva unor practici incorecte, participării acestora la fundamentarea și luarea deciziilor ce îi interesează în calitate de consumatori [2].

O politică eficace de protecție a consumatorilor garantează că piața unică poate funcționa adecvat și eficient. Scopul său este să garanteze drepturile consumatorilor în relația cu comercianții și să ofere protecție suplimentară pentru consumatorii vulnerabili. Normele de protecție a consumatorilor au potențialul de a îmbunătăți rezultatele de pe piață pentru întreaga economie. Ele fac ca piețele să fie mai echitabile și, prin îmbunătățirea calității informațiilor furnizate consumatorilor, pot duce la rezultate mai bune în materie de mediu și piață socială. Capacitarea consumatorilor și protejarea eficientă a siguranței și a intereselor lor economice au devenit obiective esențiale ale politicii UE [3]. În conformitate cu art. 36, alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, dreptul la ocrotirea sănătății

este garantat. Drepturile şi libertăţile omului cu multitudinile lor ramificaţii şi implicaţii teoretice şi, îndeosebi,practica,,reprezintă un domeniul important în preucupările fiecărui stat, precum şi ale comunităţii umane internaţionale. Statul de drept cere o ordine de drept în care locul suprem îl ocupă Constituţia, existând obligaţia tuturor organelor de stat să se supună legii. În cadrul acestei ordini de drept, legalitatea cu respectarea normelor juridice, a principiilor şi a procedurilor prevăzute de lege se întemeiază pe legitimitate, pe respectul drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor la nivelul standartelor internaţionale,iar în conformitate cu art. 24 alin.(1) din Constituţia Republicii Moldova ,,Statul garantează dreptul fiecărui om dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică [4, p.226]. Drepturile pacientului sunt drepturi derivate din drepturile fundamentale ale omului la viaţă şi sănătate, care includ drepturi sociale ce ţin de accesibilitate, echitate şi calitate în obţinerea asistenţei medicale, precum şi drepturi individuale ce ţin de respectarea pacientului ca fiinţă umană, a demnităţii şi integrităţii lui, realizate în cadrul utilizării serviciilor de sănătate. Pacientul are dreptul la despăgubire a daunelor aduse sănătăţii [5].

Abordări teoretice şi practice cu privire la protecţia consumatorilor în Republica Moldova

În urma reformei administraţiei publice din anul 2017 ce a vizat crearea şi altor autorităţi abilitate cu funcţii de protecţia consumatorilor pe lângă Agenţia pentru Protecţia Consumatorilor şi Supravegherea Pieţei, protecţia consumatorului în domeniul produselor, farmaceutice şi parafarmaceutice, al serviciilor prestate de instituţiile farmaceutice şi medicale, precum şi al altor produse şi servicii, puse la dispoziţia consumatorului de întreprinderile şi instituţiile farmaceutice şi medicale este exercitată de către Agenţia Naţională pentru Sănătate Publică [6]. Sarcinile primordiale al autorităţii abilitate cu funcţii de protecţia consumatorilor sunt orientate spre: scăderea riscului de apariţie a produselor şi serviciilor periculoase pe piaţă, creşterea capacităţii decizionale a consumatorului prin educarea şi informarea acestuia, apărarea drepturilor fundamentale şi intereselor economice ale consumatorului, promovarea bunelelor practici comerciale în raport cu consumatorii [7]. Pacientul este consumator de produse farmaceutice, parafarmaceutice, dispozitive medicale şi servicii medicale, iar în cazul în care acestea sunt de calitate necorespunzătoare, consumatorul are dreptul la protecţie de către stat împotriva riscului de a achiziţiona un produs, un serviciu care ar putea să-i afecteze viaţa, sănătatea, ereditatea sau securitatea ori să-i prejudicieze drepturile şi interesele legitime.

Consumatorul are dreptul la atacare, pe cale extrajudiciară şi judiciară, a acţiunilor lucrătorilor medicali şi ale altor prestatori ai serviciilor de sănătate, precum şi a funcţionarilor responsabili de garantarea asistenţei medicale şi a serviciilor aferente în volumul prevăzut de legislaţie. Revendicările consumatorilor de regulă sunt remedierea sau înlocuirea gratuită, restituirea contravalorii produsului, ser-

viciului ori reducerea corespunzătoare a preţului, repararea prejudiciului, inclusiv moral, cauzat de produsul, serviciul necorespunzător, unde rolul autorităţii abilitate cu funcţii de protecţie a consumatorilor, este de a media între consumator şi prestator/vânzător un litigiu ce poate ajunge în instanţa de judecată. Pretenţiile pacientului pe lângă faptul că pot fi orientate spre încălcări din partea vânzătorului/prestatorului a cerinţelor legale de plasare pe piaţă a produselor sau a serviciilor, de-asemenea pot fi invocate pretenţii asupra calităţii actului medical.
În conformitate cu art.28 alin.(1) lit. a) din Legea 105/2003 privind protecţia consumatorilor, protecţia vieţii şi sănătăţii consumatorilor este exercitată de către Ministerul Sănătăţii. În cadrul Ministerului Sănătăţii sunt comisii de specialitate în varii domenii ale medicinii spre exemplu: stomatologie, pediatrie, oftalmologie etc., unde specialiştii care sunt membri ai comisiilor de specialitate participă la examinarea petiţiilor adresate din partea cetăţenilor, ce vizează actul medical. În Republica Moldova nu există un sistem de raportare a greşelilor medicale, iar doctorii au declarat că au rezerve faţă de persoanele care analizează acum greşelile în cadrul instituţiilor medicale sau în cadrul comisiilor la Ministerul Sănătăţii. Au fost raportate şi cazuri de conflicte de interese, de exemplu un specialist al ministerului pentru o anumită specialitate este şi şef de catedră sau clinică în acelaşi timp. Locul comisiilor de specialitate ar trebui luat de o nouă structură care va analiza cazurile de malpraxis, iar această structură poate fi Colegiul Medicilor, cu toate componentele sale [8].

Abordări teoretice şi practice cu privire la protecţia consumatorilor în Uniunea Europeană

Esenţa sistemului în lipsa greşelii este asigurarea unei proceduri mult mai simple, pentru ca pacientul să poată beneficia de despăgubiri. Sistemul în lipsa greşelii (no-fault sistem) a fost iniţiat în Suedia în anul 1975 şi apoi extins în restul ţărilor scandinave. Acesta funcţionează într-un cadru extrajudiciar, adică nu se ajunge la instanţa de judecată. O autoritate în domeniul responsabilităţii medicale, ce acţionează separat de asociaţiile medicilor, evaluează reclamaţiile pacienţilor şi ia o decizie. Procesul prevede realizarea unei anchete medicale de către un medic desemnat din specialitatea respectivă. Acest sistem este structurat în aşa fel încât nu este necesară probarea greşelii, ci se trece direct la compensaţii fără a fi relevant cine, de ce şi cum a greşit, respectiv nu este necesară efectuarea unei expertize medico-legale. Totuşi, în cadrul acestui sistem se face o singură probă – dacă o procedură diferită ar fi putut fi aplicată şi dacă aceasta nu ar fi condus la prejudiciul produs.

Despăgubirile pacientilor au la bază un cadru dublu de obţinere a despăgubirilor. Primul este cadrul guvernamental, oferit de stat prin „Fondul de asigurare a pacienţilor” şi Consiliul de Responsabilitate Medicală, care este la rândul său un organism guvernamental. Al doilea se referă la cadrul stabilit de Legea despăgubirilor pacientului, explică într-o lucrarea de-a sa conferenţiarul universitar

din România George Cristian Curca. În Olanda există comisii de arbitraj pe lângă spitale, iar în Marea Britanie, din 2005 funcţionează Litigation Authority, care are rolul de a soluţiona conflictele pe calea medierii. În Franţa există un sistem care oferă prejudicii numai dacă acestea n-au produs dizabilităţi mai mari de 24 la sută. Astfel, unele leziuni sunt despăgubite indiferent de greşeală. Această abordare are la bază principiul solidarităţii. În faza iniţială a procedurii pacientul se adresează unei comisii regionale de conciliere şi compensare care evaluează prejudiciul cu ajutorul unor experţi, verifică dacă leziunea reclamată se încadrează pentru despăgubirea în principiul solidarităţii, unde este necesară stabilirea unei greşeli. Dacă leziunea intră în această categorie, atunci se decide compensarea integrală a leziunii, dacă aceasta nu este eligibilă atunci, societatea de asigurări sau unitatea sanitară se angajează să prezinte pacientului o propunere de despăgubire. În ţările scandinave se pleacă de la premisa că soluţia pentru rezolvarea cazurilor de malpraxis şi creşterea calităţii sistemului este de a nu blama medicii. În aceste ţări regula este de a despăgubi numai pentru acele leziuni care ar fi putut fi evitate de un specialist experimentat. În ţările scandinave mai puţin de 1% dintre plângeri sunt rezolvate în curţile de justiţie. Plângerea adresată de către pacient ajunge la o comisie destinată analizării şi soluţionării acestor cazuri, care analizează plângerea, apreciază dacă prejudiciul ar fi putut fi evitat de un specialist experimentat şi stabileşte o compensaţie. Dacă pacientul nu este mulţumit se poate adresa unei instanţe superioare (Patients Injury Board of Appeal). Ambele instanţe îşi desfăşoară activitatea în mod gratuit pentru pacienţi. Desigur, pacientul se poate adresa şi curţii de justiţie, dar aceasta presupune o serie de costuri şi un risc economic semnificativ. Din aceste motive, circa 99% dintre plângerile de malpraxis în Suedia, Finlanda şi Danemarca sunt rezolvate prin proceduri administrative [9].

Concluzii

Cadrul normativ actual privind protecţia consumatorilor trebuie extins cu reglementări legislative, ce vizează protecţia consumatorilor şi modalitatea de despăgubire a pacientului în domeniul medical, or Legea 105/2003 privind protecţia consumatorilor înglobează în sine domeniile de competenţă al autorităţilor abilitate cu funcţii de protecţie a consumatorilor în varii domenii,(protecţia consumatorilor în domeniul medical, alimentar, în domeniul transportului interurban şi international, în domeniul securităţii industriale şi construcţiilor, în domeniul telecomunicaţiilor, în domeniul asigurărilor,în domeniul serviciilor bancare, în domeniul energetic etc). Aplicarea legii 105/2003 privind protecţia consumatorilor nu poate prin prevederile generale actuale să reglementeze atâtea domenii variate, iar extinderea cadrului normativ în domeniul protecţiei consumatorilor rămâne a fi o necesitate stringentă. Soluţionarea pe cale extrajudiciară a pretenţiilor pacienţilor ce vizează încălcarea drepturilor fundamentale în calitate de consumatori rămâne a fi o sarcină importantă al autorităţii abilitate cu funcţii de protecţia consumatorilor (Agenţia Naţională pentru Sănătate Publică), întrucât este o cale

mai simplă pentru consumatori, având în vedere că apararea drepturilor pe cale judiciară implică cheltuieli suplimentare şi timp, iar serviciile juridice calificate raportat la salariile şi pensiile cetăţenilor Republicii Moldova sunt mult prea costisitoare. În Republica Moldova nu există o autoritate guvernamentală care să achite despăgubiri pacientului, care în urma unui serviciu medical a fost prejudiciat.
Crearea unui fond bugetar pentru pacienţii care au suferit prejudicii în sistemul medical din ţara noastră rămâne a fi o necesitate . Din punctul meu de vedere, este necesar ca statul să protejeze cetăţeanul care a fost prejudiciat de către sistemul de sănătate prin achitarea desbăgubirilor, în cazul în care s-au constatat deficienţe în serviciul medical inclusiv prin actul medical. Cadrul normativ al Republicii Moldova, nu reglementează desbăgubirea pacientului pe cale extrajudiciară de către autorităţi guvernamentale, aşa cum întâlnim în ţări din Uniunea Europeană ca Franţa, Olanda,Ţările Scandinave etc., de-asemenea nu este reglementată procedura de evaluare a actului medical de către un comitet medical abilitat şi alti experţi din cadrul autorităţilor administraţiei publice. În acest context, prin evaluarea actului medical de către un grup de experti se va putea constata prejudiciul asupra sănătăţii pacientului survenit în urma actului medical realizat în cadrul sistemului de sănătate de către prestatorul de servicii de sănătate. O comisie medicală independentă ar putea constata dacă au fost respectate protocoalele clinice naţionale, standardizate şi instituţionale la înfăptuirea actului medical, s-au dacă s-au comis erori medicale din imprudenţă, neglijenţă sau lipsă de profesionalism. Expertiza efectuată ar putea fi o probă utilă într-un proces judiciar ce ar prevedea o hotărâre judecătorească echitabilă între pacient şi prestatorul de servicii medicale.

Referinţe bibliografice:

1. Constituţia Republicii Moldova. Adoptată la 29.07.1994. În vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994
2. Ordonanţa Guvernului nr. 21/1992 din 21/08/1992 privind protecţia consumatorilor. Versiune actualizata la data de 27/12/2008. În: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 208 din 28 martie 2007
3. Politica de protecţie a consumatorilor: principii şi instrumente. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/46/politica-de-protectie-a-consumatorilor-principii-si-instrumente
4. Arseni Al. Drept Constituţional şi Instituţii Politice. Tratat-Ed. a 3-a actualizată şi restructurată, Chişinău : CEP USM, 2021, vol. I
5. Legea Nr. 263 din 27-10-2005 cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 176-181 art. 867
6. Legea Nr. 105 din 13-03-2003 privind protecţia consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 27-06-2003, nr. 126-131, art. 507

7. Hotărârea Guvernului Nr. 560 din 24-07-2013 cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecţiei consumatorilor pentru anii 2013-2020, anexa nr. 2. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 26-07-2013, nr. 161-166, art. 654
8. Malpraxisul în Republica Moldova. [citat 06.12.2021]. Disponibil: http://sanatateinfo.md/News/Item/7149
9. Sisteme folosite în lume pentru stabilirea malpraxisului. [citat 16.12.2021]. Disponibil : http://www.e-sanatate.md/News/3017/campanie-sisteme-folosite-in-lume-pentru-stabilirea-malpraxisului-ce-inseamna-sistemul-in-lipsa-greselii-si-cum-isi-recupereaza-pacientii-despagubirile

IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ASUPRA ORGANIZĂRII ȘI FUNCȚIONĂRII PROCEDURII DE ACHIZIȚIE PUBLICĂ

THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE ORGANIZATION AND OPERATION OF THE PUBLIC PROCUREMENT PROCEDURE

POSTOLACHI Oxana,
doctorandă, USM
CÂRNAȚ Teodor,
dr. hab., prof. univ., USM

CZU: 347.44:336.25:004

Summary

The information society presupposes "the intensive use of information and communication technologies in all spheres of human activity and existence, with a significant economic and social impact." The implementation of information technologies in public procurement offers opportunities for optimizing costs and procedures for both contracting authorities and economic agents that provide its products and services. Using an e-Procurement system contributes to reducing the costs of procurement processes by significantly minimizing costs annual transactions of the parties involved in the process. Following the use of information technology in the procurement process, the time required to carry out the procurement procedures and the costs for the delivery of documentation is reduced, and transparency and real-time public access to information on public procurement increases significantly.

Keywords*: public procurement, information technology, electronic register, impact, role, electronic, information, internet, resources.*

Ca și în orice domeniu de activitate, obținerea unor informații relevante și actuale influențează pozitiv deciziile adoptate de către organizații, informația fiind considerată a patra resursă, mai importantă chiar decât cele clasice (munca, natura, capitalul). Informațiile ca resurse „fiind generate prin procese de cunoaștere și inovare sunt potențial nelimitate, se dezvoltă în mod progresiv și cumulativ, au o rată de creștere extrem de rapidă, ele se multiplică prin diseminare". Dezvoltarea tehnologiilor de transmitere și prelucrare a informației ca răspuns la creșterea rapidă a necesităților de informare a organizațiilor și indivizilor. Informația poate fi acumulată fără încetare, dar are prin excelență un caracter perisabil. Expansiunea Internetului este o consecință directă a impactului utilizării sale asupra societății, numărul utilizatorilor fiind în continuă creștere. [1, p. 528]

Internetul a devenit, prin serviciul World Wide Web, principalul mediu de informare și comunicare, fiind considerat un mare succes atât tehnologic cât, mai ales, social. Astfel, evoluția civilizației umane a cunoscut o nouă etapă, calitativ

superioară, în care informaţia deţine un loc primordial, cunoscută cu numele de societate informaţională sau societate bazată pe informaţie

Tehnologia informaţiei şi comunicaţiilor (TIC) este denumirea care se oferă unui ansamblu de instrumente şi resurse tehnologice utilizate pentru a comunica şi pentru a creea, difuza, stoca şi gestiona informaţia necesară unui anumit domeniu sau altul.

TIC (tehnologia informaţională şi de comunicaţii) este un termen care include orice dispozitiv de comunicare, de informare sau de aplicare, cuprinzând: radio, televiziune, telefonie mobilă, computere, hardware de reţea şi software, sisteme de satelit şi aşa mai departe, precum şi diverse servicii şi aplicaţii asociate acestora, precum: videoconferinţe şi învăţare la distanţă. TIC este adesea utilizat într-un context special, cum ar fi: TIC în educaţie, sănătate, drept, etc. [2, p. 12]

Tehnologiile informaţionale au modificat foarte mult mai multe domenii de activitate umană cum ar fi: politică, economie, societate, cultură, timp liber etc. Radioul, cinematograful, televiziunea, iar azi şi internetul, au devenit domenii importante de influenţă şi propaganda.

Capacitatea de manipulare a opiniei publice prin intermediul mass-mediei a devenit şi mai evidentă odată cu răspândirea televiziunii. Folosirea imaginilor în scopul de a convinge publicul să cumpere anumite produse a devenit una dintre pietrele de temelie ale dezvoltării noilor tehnologii audiovizuale. Prin intermediul acestora, marile companii puteau nu numai să-şi promoveze marfa (oferta), dar şi să creeze gusturi (cerere). Şi acestea sunt doar câteva exemple care au apărut şi s-au dezvoltat datorită conexiunilor informaţionale. [3, p. 67]

Nici domeniul politic nu a rămas în afara acestor modalităţi de persuasiune. Manipularea opiniei publice (nu totdeauna în sens negativ) devine un element important al relaţiilor cu publicul, fiind inventate cele mai sofisticate tehnologii politice.

La nivel european tehnologia informaţiei şi a comunicaţiilor (TIC) constituie un element motor esenţial al competitivităţii şi reprezintă unul dintre sectoarele industriale cheie ale secolului 21. În 2007, industria europeană a TIC a înregistrat o cifră de afaceri de 670 de miliarde de euro şi a reprezentat peste 5 % din ocuparea totală a forţei de muncă în UE.

Tehnologia europeană a informaţiei şi a comunicaţiilor necesită condiţii cadru propice pentru a contribui pe deplin la obiectivele în materie de creştere şi de ocupare a forţei de muncă şi, în acest context, standardizarea joacă un rol important. Mai mult, dat fiind că instrumentele TIC sunt utilizate în toate sectoarele economice, o politică europeană eficace de standardizare a TIC poate încuraja adoptarea mai rapidă a unor noi tehnologii şi aplicaţii, contribuind prin aceasta la competitivitatea economiei europene în ansamblu. [4]

Dacă facem o incursiune istorică menţionăm că în 1925 Englezul John Bird înfiinţează prima societate de televiziune din lume. În anul 1928 are loc introducerea teletipului. În anul 1933 are loc inventarea radioului FM. În 1936 apare prima emisiune

televizată cu ocazia olimpiadei din Berlin. În 1937 prima emisiune TV din România. În 1948 apare televiziunea prin cablu. În 1950 are loc apariţia televiziunii color în SUA, iar în 1958 apare prima emisiune a t. eleviziunii din Republica Moldova.

Istoria TIC-ului a fost imparţită în 4 perioade de bază: premecanică, mecanică, electromecanică şi electronică. Perioada premecanică a durat între anii 3000 î. H. şi 1450 d. H. A fost adoptat primul alfabet şi primul sisitem de numeraţie, a fost pentru prima dată recunoscut conceptul cifrei zero şi a fost descoperit primul calculator: abacul.

Perioada mecanică s-a menţinut între anii 1450 şi 1840. În această eră s-au inventat o mulţime de mecanisme, cum ar fi: pascalinul (Blaise Pascal), calculatorul (Gottfried Wilhelm von Leibniz), motorul analitic (Charles Babbage) etc.

Era electromecanică a început în 1840 şi s-a sfârşit în 1940. Avansul-cheie realizat în această perioadă a fost descoperirea metodelor de valorificare a energiei alectrice. Cunoştintele şi informaţiile puteau fi deja transformate în impulsuri electrice. Tot atunci au fost puse bazele telecomunicaţiilor. A fost inventat acumulatorul voltaic, alfabetul Morse (Samuel Morse), telegraful, telefonul (Alexander Graham Bell), radioul (Guglielm). [5, p. 18]

Noile tehnologii au avut un impact asupra mediului ambiant, asupra omului. Avand în vedere ca ştiinţa a evoluat foarte rapid în ultimii ani, mediul, precum şi omul a fost afectat din mai multe puncte de vedere, în diferite domenii. Viaţa de zi cu zi a omului s-a schimbat devenind o viaţă care, putem spune, este controlată de noile tehnologii.

Totuşi TIC joacă un rol important în:

- îmbunătăţirea competitivităţii în întreaga economie; stimularea inovaţiei;
- creativitate şi eficienţă; dezvoltăre ştiinţifica şi tehnologica în diverse domenii, precum medicină şi fizică;
- modernizarea sectoarelor, cum ar fi educaţia, securitatea, energia şi transportul;
- îmbunătăţirea calităţii vieţii; eficienţa energetică;
- gestionarea apei;
- adaptarea la schimbările climatice; informarea societatii;
- ceşterea veniturilor şi a profitabilităţii; deschiderea de noi linii de afaceri;
- dezvoltarea vânzărilor în noi arii geografice;
- lansarea pe piaţă a noi produse şi servicii într-un timp mai scurt şi la un preţ mai scăzut; efectuarea cupărăturilor online etc.

Efectele negative ale TIC sunt:

- emisiile de gaze poluante;
- pierderea contactului cu lumea reală (în cazul utilizarii excessive a computerului);
- afectarea ochilor (datorită radiaţiilor emise de monitor);
- deformarea sistemul osos (datorită poziţiei incorecte a corpului în timpul lucrului);

- emanare de ozon de la imprimante etc.

Conexiunea organismelor la Internet este în parte rezultatul presiunii sociale, de aceea se impune o analiză profundă pentru determinarea consecinţelor pozitive, gradul de eficacitate al instrumentelor TIC în anumite domenii, în continuare facem referire la impactul tehnologiilor informaţionale asupra organizării şi funcţionării procedurii de achiziţie publică. [6]

Procesul de achiziţie publică reprezintă o succesiune de etape şi operaţiuni prin care se debândeşte definitive sau temporar un produs, un serviciu sau o lucrare ca umare a atribuirii unui contract de achiziţii publice, în scopul îndeplinirii unui interes public.

Implementarea tehnologiilor informaţionale în efectuarea achiziţiilor publice oferă oportunităţi pentru optimizarea costurilor şi procedurilor atât pentru autorităţile contractante cât şi pentru agenţii economici care furnizează produsele şi serviciile sale. Achiziţiile electronice reprezintă procesul de vânzare şi cumpărare a bunurilor şi serviciilor de către agenţii economici şi instituţiile statului prin intermediul reţelei Internet.

Utilizarea unui sistem de e-Achiziţii contribuie la micşorarea costurilor proceselor de achiziţii prin minimizarea semnificativă a costurilor tranzacţionale anuale a părţilor implicate în proces. În urma utilizării tehnologiilor informaţionale în procesul de achiziţii, timpul necesar pentru efectuarea procedurilor de achiziţie şi costurile pentru livrarea documentaţiei se micşorează, iar transparenţa şi accesul public în timp real la informaţia privind achiziţiile publice creşte semnificativ.

Achiziţiile electronice reprezintă totalitatea metodelor utilizate pentru eficientizarea şi automatizarea procedurilor de achiziţie prin utilizarea tehnologiilor informaţionale. [7]

Autorităţile publice europene se referă la standarde în legislaţie, în politici şi în achiziţiile publice, pentru a realiza obiective societale cum sunt securitatea, interoperabilitatea, accesibilitatea, performanţele de mediu, etc. În timp ce industria poate utiliza orice tip de standarde, autorităţile publice manifestă o preferinţă clară, sau respectă chiar o obligaţie de a utiliza standarde care rezultă din proceduri deschise, transparente şi participative. Cu toate acestea, autorităţile publice pot contribui, prin referirea la standarde şi prin utilizarea acestora, la favorizarea competitivităţii industriei şi la promovarea concurenţei în folosul consumatorilor. [8]

Referirea la standarde în cadrul achiziţiilor publice poate constitui un mijloc important de favorizare a inovării, acordând, în acelaşi timp, autorităţilor publice, instrumentele de care acestea au nevoie pentru a-şi îndeplini sarcinile, îndeosebi în domeniul pieţelor-pilot, aşa cum este e-sănătatea. [9]

Achiziţiile publice trebuie să se conformeze Directivei 2004/18/CE care stabileşte o distincţie între standardele formale şi celelalte specificaţii tehnice pentru care se cere, de asemenea, o descriere a exigenţelor funcţionale. Aceasta solicită, între altele, utilizarea de specificaţii neutre din punct de vedere tehnologic,

pentru ca ofertele să poată reflecta diversitatea tehnică. Atunci când autorităţile publice fac referinţe la standarde tehnice în specificaţiile lor tehnice, acestea ar trebui să precizeze, de asemenea, dacă autorizează ca solicitanţii să demonstreze că oferta lor îndeplineşte cerinţele specificaţiilor, chiar dacă aceasta nu este conformă cu standardul tehnic respectiv.

În Republica Moldova mecanismele de utilizare a achiziţiilor electronice şi a sistemului dinamic sunt stabilite în Regulamentul privind achiziţiile publice aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 776 din 26. 09. 2013 [10] şi Regulamentul privind achiziţiile publice folosind licitaţia electronică aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 774 din 04. 10. 2013. [11]

Aceste regulamente transpun parţial Directiva 18/2004/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziţii publice de lucrări, de bunuri şi de servicii.

Cadrul legal al Republicii Moldova în domeniu crează premise pentru utilizarea instrumentelor de tehnologii informaţionale în procesul de achiziţii publice, precum:

- Comunicarea pe cale electronică între autorităţile contractante şi ofertanţi;
- Implementarea unui sistem dinamic de achiziţie în totalitate electronic;
- Publicarea în format electronic a anunţurilor, caietelor de sarcini şi a tuturor documentelor suplimentare;
- Efectuarea tuturor comunicărilor şi schimbului de informaţii pe cale electronică;
- Prezentarea pe cale electronică a ofertelor;
- Efectuarea licitaţiilor electronice.

În anul 2008, în Republica Moldova, a fost elaborat Registrului de stat al achiziţiilor publice (RSAP). Sistemul Informaţional Automatizat "Registrul de Stat al Achiziţiilor Publice" este un sistem informaţional şi de telecomunicaţii complex, care se caracterizează prin existenţa unui punct unic de acces la resursele, aplicaţiile şi serviciile informaţionale ce se referă la domeniul achiziţiilor publice. El serveşte drept instrument de susţinere a serviciilor de achiziţii publice, aplicînd schimbul informaţional prin intermediul mediului comunicaţional.

În anul 2012 lucrările de implementare au fost reluate şi începând cu luna octombrie Registrul de stat al achiziţiilor publice a fost lansat în exploatare oficial pentru un număr limitat de autorităţi contractante. [12] Platforma dată constituie prima etapă în derularea procesului de digitizare a achiziţiilor publice. Sistemul dat transpune achiziţiile publice într-un mecanism eficient, transparent si competitiv.

Agenţia Achiziţii Publice administrează şi utilizează SIA RSAP realizând:

- administrarea listei utilizatorilor înregistraţi în cadrul sistemului;
- supervizarea procesului de organizare a procedurilor de achiziţii publice prin intermediul SIA RSAP;
- supervizarea procesului de înregistrare a anunţurilor de intenţie;

- administrarea listei operatorilor economici calificaţi şi listei de interdicţie a operatorilor economici în conformitate cu Legea nr. 131 din 03. 07. 2015 [13] privind achiziţiile publice şi actele legislative secundare care reglementează desfăşurarea procedurilor de achiziţie publică.

Companiile ofertante, în baza accesului la Registru prin intermediul semnăturii digitale, au posibilitatea de a se înregistra si de a descărca documentele privind licitaţia în format electronic fără a se prezenta fizic la Agenţia de Achiziţii Publice sau Autoritatea Contractanta pentru a obţine setul de documente pe suport de hârtie. Totodată, interfaţa publică a RSAP (www. etender. gov. md) oferă tuturor cetăţenilor informaţia şi statutul despre licitaţiile curente şi cele încheiate. Datele detaliate despre fiecare tip de achiziţie şi informaţia relevantă pentru fiecare ofertant este accesibilă după înregistrarea în sistem şi autentificarea prin intermediul semnăturii digitale. RSAP reprezintă un sistem complex care este în continuă dezvoltare. Aceasta se datorează necesităţii ajustării acestuia la schimbările care au loc în procesul de achiziţii, necesitatea implementării funcţionalităţilor noi şi dezvoltarea tehnologiilor informaţionale.

Avem foarte multe beneficii utilizării tehnologiilor informaţionale (e-Achiziţii) în procesul de achiziţii publice:

1. Pentru Guvern:

- Creşterea transparenţei procesului de achiziţii publice;
- Îmbunătăţirea climatului pentru desfăşurarea afacerilor în ţară;
- Conformarea instituţiilor de stat şi a agenţilor economici cu politicile şi reglementările din domeniul achiziţiilor publice;
- Evidenţa tranzacţiilor de achiziţie în timp real şi analiza tendinţelor procurărilor efectuate;
- Oferirea instrumentelor de analiză şi raportare din domeniul achiziţiilor publice;
- Creşterea economiilor statului din contul reducerii costurilor de administrare a achiziţiilor.

2. Beneficii pentru cumpărătorii de produse şi servicii:

- Reducerea costurilor de administrare a procedurilor de achiziţii publice;
- Proces facil de efectuare a comenzilor/solicitărilor de produse şi servicii;
- Creşterea productivităţii instituţiilor prin reducerea timpului funcţionarilor implicaţi direct sau indirect în procesul de achiziţii. Aceasta le oferă funcţionarilor publici posibilitatea să se concentreze asupra funcţiilor şi sarcinilor cu prioritate mai înaltă;
- Asigurarea unei proporţii optime dintre preţul şi valoarea produselor achiziţionate;
- Stocarea şi gestionarea centralizată a informaţiei despre furnizori;
- Reducerea timpului pentru obţinerea produselor şi serviciilor.

3. Beneficii pentru furnizori:

- Reducerea costurilor administrative în procesul de achiziţii publice;

- Simplificarea procedurilor de achiziţii;
- Creşterea transparenţei procesului de achiziţii publice;
- Standardizarea procedurilor de achiziţii pentru utilizatorii achiziţiilor electronice;
- Existenţa unui mediu de concurenţă regulamentar;
- Reducerea costurilor de desfăşurarea a afacerii;
- Îmbunătăţirea accesului la achiziţiile publice pentru companiile mici şi mijlocii şi pentru agenţii economici cu sediul în diferite regiuni ale ţării;
- Simplificarea procesului de interacţiune cu instituţiile statului şi reducerea costurilor prin utilizarea unei singure interfeţe pentru furnizarea produselor şi serviciilor pentru Guvern;
- Acces la informaţia istorică despre achiziţiile efectuate care permit furnizorilor să estimeze corect şi competitiv preţurile pentru ofertele sale.

Lansarea SIA RSAP vine să sporească transparenţa, eficacitatea şi credibilitatea procesului de achiziţii publice din Republica Moldova. Digitizarea achiziţiilor contribuie la formarea unui mediu de afaceri competitiv si la creşterea clarităţii despre modul în care se cheltuiesc banii publici. Cu ajutorul SIA RSAP procesul de achiziţii trece de pe hârtie în format electronic. Odată cu dezvoltarea sistemului, cetatenii pot urmări on-line ciclul de viaţă al tuturor achiziţiilor publice derulate în Republica Moldova.

Dar avem şi o serie problem care împiedica dezvoltarea achiziţiilor electronice şi anume:

- lipsa unei strategii de dezvoltare a achiziţiilor electronice:
- lipsa unei abordări de prestare a serviciilor pentru facilitarea mediului pentru antreprenori;
- lipsa capacităţii gestionare a proiectelor de dezvoltare TIC;
- lipsa promovării posibilităţii de utilizare a achiziţiilor publice etc.

Dar, în concluzie, menţionăm faptul că totuşi Registrul de Stat al Achiziţiilor Publice, constituie un pas important nu numai în sporirea eficienţei managementului în acest domeniu ci şi la sporirea transparenţei în achiziţii.

Referinţe bibliografice:

1. Cibotaru E. Rolul tehnologiilor informaţionale în modernizarea sistemului educational. În: Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, *Teoria şi practica administrării publice*, Chişinău: AAP S. C. „Elan Poligraf" S. R. L. , 2018.
2. Evdochimov R. Conceptele de bază ale Tehnologiei Informaţiei şi Sistemului de calcul, pentru specialităţile neinformatice. Bălţi: Presa universitară bălţeană, 2011.
3. Popov L. Tehnologii informaţionale de comunicare. Note de curs pentru

studenţii Facultăţilor Economie şi Ştiinţe ale Naturii şi Agroecologie. Bălţi: Presa universitară bălţeană, 2006.
4. Modernizarea standardizării în domeniul tehnologiei informaţiei şi a comunicaţiilor în UE – direcţii de înaintare [citat 05.12.2021]. Disponibil: https://eur-lex. europa. eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52009DC0324
5. Caisîn S. Iniţiere în utilizarea ICT în şcoală : suport didactic pentru profesori. Partea 2 Chişinău: Univ. de Stat din Moldova, Univ. Pedagogică Ion Creangă, Inst. de instruire continuă, 2007.
6. Manual de educaţie alfabetizare în domeniul internetului [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://rm. coe. int/internet-handbook-ro/16809f0b11
7. Achiziţiile publice în Republica Moldova: probleme şi soluţii [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www. expertgrup. org/ro/biblioteca/item/download/1178_4a7fd2d319a93ecd88d49edbd4de1514
8. Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziţii publice de lucrări, de bunuri şi de servicii [citat 06.12.2020]. Disponibil: http://anap. gov. ro/web/wp-content/uploads/2016/02/legislatie-973. pdf
9. Comunicare: O iniţiativă privind pieţele-pilot pentru Europa – COM (2007) 860.
10. Regulamentul privind achiziţiile publice aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 776 din 26. 09. 2013, [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www. legis. md/cautare/getResults?doc_id=19379&lang=ro
11. Regulamentul privind achiziţiile publice folosind licitaţia electronică aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 774 din 04. 10. 2013 [citat 03.12.2021]. Disponibil: https://www. legis. md/cautare/getResults?doc_id=19366&lang=ro
12. Registrul de stat al achiziţiilor publice [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://tender. gov. md/ro/content/lansarea-sistemului-informa%C8%9Bional-automatizat-registrul-de-stat-al-achizi%C5%A3iilor-publice-sia
13. Legea nr. 131 din 03. 07. 2015 privind achiziţiile publice, [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www. legis. md/cautare/getResults?doc_id=113104&lang=ro

MECANISMELE LEGALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

LEGAL MECHANISM FOR THE PROTECTION OF THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

PUNGA Irina,
AO EcoContact
IORDANOV Iordanca-Rodica
dr. în drept, conf. univ., USM

CZU: 342.734:504.06:343.211.3

Summary

The protection of the human right to a healthy environment cannot be achieved in the absence of legal and effective mechanisms in place, that would regulate it. Mechanisms responsible for the protection of the right to a healthy environment/environmental matters do not only guarantee the assurance and possibility of exercising such rights, but also constitute an important procedural right on its own. Environmental issues will largely trigger the proper functioning of the mechanisms set to protect the human rights to a healthy environment, which will alternatively completely eliminate the problem of access to justice in environmental matters. The article includes a study dedicated to the identification and assessment of the particularities of the legal mechanism for the protection of ecological rights and interests, including the national, international legislation and the practice of ECHR.

Key words: *right to a healthy environment, legal mechanism, access to justice, extrajudicial proceeding, mediation, ombudsman.*

Pe parcursul ultimilor decenii, protecţia mediului a devenit una din preocupările majore ale omenirii. Problemele de mediu reprezintă un subiect fierbinte atât la nivel naţional cât şi la nivel internaţional fiind abordate în cadrul diferitor seminare, conferinţe şi mese rotunde. Dat fiind faptul că criza ecologică a pus stăpânire pe întreg glob pământesc, s-a atestat necesitatea stringentă de a implementa la nivel naţional un cadru juridic eficient care să asigure protecţia dreptului omului la un mediu sănătos. Consfinţirea juridică a dreptului omului la un mediu sănătos constituie un prim pas important în prevenirea şi atenuarea impactului negativ asupra mediului, inclusiv asupra sănătăţii umane, însă nu unul decisiv. Este necesar de menţionat că protecţia dreptului omului la un mediu sănătos poate fi realizată doar în prezenţa unor mecanisme eficiente de apărare a acestuia. Dealtfel, în lipsa unui mecanism legal de protecţie, toate celelalte garanţii procedurale devin inutile şi lipsite de orice sens juridic.

Mecanismul legal de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos constituie sistemul normelor, instituţiilor şi raporturilor juridice, stabilite de legislaţie, care caracterizează direcţiile, formele, metodele, mijloacele şi instrumentariul

organizaţional-juridic a activităţii subiectelor politicii statale de mediu în vedera apărării acestui drept. Mecanismul de apărare a drepturilor şi intereselor legitime în domeniul protecţiei mediului are două dimensiuni: *materială* (consacrarea unor drepturi de ordin material, care oferă titularului o modalitate legală de apărare), şi *procesuală* (oferă titularului de drept material sau interes violat pârghii procesuale pentru satisfacerea creanţelor, restabilirea dreptului, recuperarea prejudiciului).

Protecţia drepturilor omului în materie de mediu poate fi realizată pe cale judiciară şi pe cale extrajudiciară.

Procedura judiciară de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos

Accesul la justiţie este şi va rămâne unul dintre drepturile fundamentale ale omului consfinţite în Constituţia Republicii Moldova care, prevede în art. 20 că orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime [1].

Protecţia dreptului omului la un mediu sănătos pe cale judiciară, de regulă presupune acţiunea civilă şi acţiunea în contencios administrativ. Acţiunea civilă reprezintă ansamblul mijloacelor procesuale, cu ajutorul cărora, prin intermediul procesului civil şi cu concursul forţei coercitive a statului, se realizează fie protecţia dreptului subiectiv civil, fie recunoaşterea sau valorificarea lui, în cazul în care acesta este încălcat sau negat [2, p.250]. Astfel, litigiile ce izvorăsc din raporturi juridice ecologice precum şi din alte raporturi juridice, cu participarea persoanelor fizice şi juridice, autorităţilor publice, privind apărarea drepturilor încălcate sau contestate, a libertăţilor şi intereselor legitime, cad sub competenţa instanţelor judecătoreşti de drept comun.

În cazul litigiilor născute în rezultatul adoptării unui act administrativ contrar legislaţiei de mediu s-au în rezultatul nesoluţionării în termenul legal a unei cereri, de către o autoritate publică cauzând în acest mod prejudicii mediului se soluţionează de către instanţele de judecată în contencios administrativ în conformitate cu prevederile art. 189-256 din Codul administrativ nr. 116/2018.

În ceea ce priveşte accesul la justiţie în materie de mediu, unicul instrument juridic care combină obiectul de protecţie a mediului cu drepturile omului şi cu responsabilităţile autorităţilor publice este Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998. Convenţia de la Aarhus acordă drepturi publice, şi impune părţilor şi autorităţilor publice, obligaţii privind accesul la informaţia de mediu, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu şi accesul la justiţie în cazurile de mediu. Aceasta se concentrează pe interacţiunile dintre autorităţile publice şi public, şi sprijină dezvoltarea responsabilităţii guvernamentale, transparenţă şi eficienţă.

Conform prevederilor convenţiei de la Aarhus, persoana care consideră că i-a fost încălcat un drept ecologic sau orice alt drept consfinţit în această convenţie poate să apeleze la instanţa de judecată sau alt organism independent şi imparţial prevăzut de lege. Pe lângă dreptul persoanei de a se adresa în instanţa de judecată în vederea apărării drepturilor şi intereselor lezate, convenţia Aarhus stabileşte dreptul acesteia la o procedură de acces la justiţie echitabilă, obiectivă, gratuită sau în limita unor cheltuieli minore, iar în cazul în care petiţionarul nu dispune de resurse financiare, el e în drept să beneficieze de asistenţă juridică gratuită în vederea reducerii obstacolelor privind accesul la justiţie [3].

Accesul la justiţie în probleme de mediu se caracterizează prin faptul că persoana poate să se adreseze în instanţa de judecată nu doar în situaţia clasică în care aceasta a suferit un prejudiciu cât şi în cazul acţiunilor sau inacţiunilor care ar putea provoca în viitor un prejudiciu negativ asupra mediului sau sănătăţii umane.

Accederea în instanţă de judecată în vederea protecţiei dreptului omului la un mediu sănătos în situaţia în care acţiunile/inacţiunile unei persoane fizice sau juridice ar putea genera un potenţial prejudiciu negativ asupra mediului şi sănătăţii umane se bazează pe principiul precauţiei. Principiul precauţiei porneşte de la ideea că lipsa certidunii ştiinţifice nu poate constitui un pretext pentru a nu lua măsuri vizând prevenirea atingerilor grave ori ireversibile faţă de mediu. Principiul precauţiei în materie de mediu este un principiu relativ nou fiind introdus prin tratatul de la Maastricht 1992 [4, p.87]. Deşi, jurisprudenţa Republicii Moldova, nu cunoaşte asemenea precedente judiciare, totuşi pe plan internaţional acest principiu în materie de mediu joacă un rol esenţial, garantând protecţia mediului şi asigurând dreptul fiecărei persoane la un mediu sănătos.

Astfel, în cazul contestării acţiunilor sau inacţiunilor ce ar putea provoca în viitor un prejudiciu mediului, petiţionarul are drept sarcină să identifice potenţiale efecte negative şi să aducă dovezi suficiente în vederea demonstrării gradului înalt de probabilitate a producerii unei pagube. O simplă invocare a unei presupuse încălcări fără furnizare de documente care să certifice acest fapt nu se consideră o încălcare a drepturilor [5, p. 22-23]. Un caz relevant în acest sens este cauza *Tauira şi alţii c. Franţei*, în care 70 de reclamanţi, locuitorii din Polinezia Franceză, au invocat că prin reluarea experimentelor nucleare franceze în oceanul Pacific, au fost aduse atingeri mediului înconjurător şi sănătaţii [6]. Comisia Europeană a constatat că o simplă invocare a riscurilor inerente în utilizarea energiei nucleare nu este suficient şi nici nu demonstrează faptul că persoanele în cauză sunt "victime", deoarece multe activităţi umane generează riscuri. Reclamanţii trebuiau să furnizeze toate dovezile necesare pentru a demonstra existenţa unui prejudiciu, dovezi care să arate un grad suficient de probabilitate de survenire a prejudiciului de mediu. Potrivit Comisiei, reclamanţii nu au reuşit să facă acest lucru , observând că reluarea testelor a avut doar consecinţe potenţiale care sunt prea îndepărtate pentru a fi considerat un act care afectează în mod direct situaţia lor personală.

Principiul precauţiei este capabil să răstoarne chiar şi cele mai dificile situaţii, precum cele din cauzele *Băcilă contra României* [6] şi *Tătar contra României* [7]. În cazul Tătar contra României, Curtea Europenă a Dreptului Omului a statuat că conform principiului precauţiei statul are obligaţia de a lua toate măsurile rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile implicate de primul alineat al articolului 8 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului, şi mai ales, obligaţia de a se dota cu un cadru legislativ şi administrativ apt de a preveni în mod eficient atingerile aduse mediului înconjurător şi sănătăţii oamenilor, iar în cazul activităţilor periculoase de a avea în vedere riscurile ce pot rezulta. O astfel de obligaţie se transpune în autorizarea, punerea în funcţiune, exploatarea, securizarea şi controlul respectivei activităţi, dar şi în impunerea în sarcina celor ce desfăşoară astfel de activităţi a unor obligaţii de a adopta toate acele măsuri de natură să asigure protecţia efectivă a cetăţenilor a căror viaţă riscă să fie afectată de pericolele inerente domeniului în cauză. Totodată, procesul decizional trebuie să implice realizarea de studii corespunzătoare, de natură a preveni şi determina anticipat efectele activităţilor ce pot aduce atingere mediului şi drepturilor indivizilor, precum şi de a asigura un echilibru între toate interesele concurente aflate în joc.

Situaţia la momentul de faţă, în Republica Moldova, în ceea ce priveşte accesul persoanei la exercitarea justiţiei în materie de mediu este una mai puţin favorabilă, deoarece dreptul de a accede la justiţie în probleme de mediu este un drept mai puţin real şi mai mult formal. Acest lucru se datorează obstacolelor pe care le întâlnesc persoanele în calea accesului la justiţie, cum ar fi:

- lipsa încrederii în sistemul judiciar a cetăţenilor;
- nivelul scăzut de perfecţionare profesională a judecătorilor în domeniul legislaţiei mediului care se datorează lipsei unei practici jurisdicţionale suficiente în probleme de mediu.
- tergiversarea procedurilor de judecată care de regulă sunt supraîncărcate.
- lipsa mijloacelor financiare de acces la asistenţă juridică şi reprezentare în instanţă;
- lipsa experţilor judiciari în domeniul protecţiei mediului;
- cadrul legislativ imperfect, etc.

Din acest punct de vedere dorim să evidenţiem importanţa asigurării dreptului persoanelor la accesul la justiţie precum şi obligaţiile asumate de către Republica Moldova la nivel internaţional de a nu limita exercitarea dreptului de acces la căi de atac în justiţie şi alte căi ce se pot folosi în situaţii de încălcare a drepturilor de mediu, şi să înlăture orice obstacole de ordin legal, social, economic sau de altă natură care împiedică posibilitatea de a avea acces la justiţie.

Procedura extrajudiciară de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos

Spre deosebire de procedura judiciară, procedura extrajudiciară prevede câteva opţiuni de apărare a dreptului la un mediu sănătos, dintre care menţionăm: a) contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe nu-

mele funcţionarului public ierarhic superior; b) depunerea contestaţiei, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanuluiu); c) medierea conflictelor de mediu.

a) Contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe numele funcţionarului public ierarhic superior

Orice persoană care se consideră vătămată în dreptul său la un mediu sănătos, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluţionarea în termenul legal a unei cereri, este în drept de a-l contesta prin depunerea unei cereri prealabile la organul care a emis decizia respectivă. Dacă organul care a emis decizia, se supune unui organ ierarhic superior, cererea preliminară poate fi depusă la organul ierarhic superior, sau, la dorinţa reclamantului, la organul care a emis decizia respectivă. Organul ierarhic superior este în drept să respingă cererea prealabilă sau să o accepte pentru examinare şi să anuleze parţial sau integral actul administrativ respectiv, să impună organul subordonat să repună în drepturi persoana respectivă sau, luând în considerare circumstanţele, să anuleze actul administrativ, emis cu acordul său. Dacă este necesară investigarea circumstanţelor, autoritatea publică ierarhic superioară poate efectua ea însăşi aceste investigaţii sau poate împuternici autoritatea emitentă să le efectueze [9].

b) Depunerea contestaţiei, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanului).

Instituţia avocatului poporului poartă diferite denumiri în dependenţă de cultura fiecărui stat: avocatul poporului, avocatul popular, ombudsman, comisar, etc.□ Denumirea generică consacrată la nivel internaţional este cea de „Ombudsman”. Activitatea avocatului poporului este reglementata prin Legea cu privire la avocatul poporului nr. 52/2014. Activitatea acestuia este menită să asigure garantarea respectării drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale omului de către autorităţile publice centrale şi locale, instituţii, organizaţii şi întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, asociaţiile obşteşti şi persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile.

Avocaţii poporului examinează sesizările cetăţenilor Republicii Moldova, cetăţenilor străini şi apatrizilor care locuiesc permanent sau se află temporar pe teritoriul ei, ale căror drepturi şi libertăţi au fost încălcate în Republica Moldova. Cererea adresată avocatului poporului se depune până la expirarea unui an din ziua încălcării presupuse a drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale petiţionarului sau din ziua când petiţionarul a aflat despre presupusa încălcare. În cazul în care există informaţii veridice privind încălcarea în masă sau gravă a dreptului la un mediu sănătos sau în cazul când este necesar de a apăra interesele unor persoane ce nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, avocatul poporului este în drept să acţioneze din proprie iniţiativă, luând, în limitele competenţei sale, măsurile corespunzătoare.

Importanţa instituţiei avocatului poporului rezidă în special în pârghiile legale de care dispune acesta în procesul examinării cererii şi controlului, din pro-

prie iniţiativă, al semnalelor despre încălcare a dreptului la un mediu sănătos şi anume:

- să verifice respectarea şi exercitarea conformă de către autorităţile publice, de către organizaţii şi întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare, de către organizaţiile necomerciale, de către persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile a atribuţiilor acestora privind respectarea dreptului omului la un mediu sănătos;
- să aibă acces liber la toate autorităţile publice, să asiste la şedinţele subdiviziunilor lor, inclusiv la şedinţele organelor colegiale ale acestora;
- să solicite şi să primească de la autorităţile publice, de la persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile informaţiile, documentele şi materialele necesare pentru exercitarea atribuţiilor, inclusiv informaţiile oficiale cu accesibilitate limitată şi informaţiile atribuite la secret de stat;
- să invite pentru audieri şi să primească de la persoanele cu funcţii de răspundere explicaţiile şi informaţiile necesare pentru elucidarea circumstanţelor cazului examinat;
- să solicite instituţiilor de stat competente efectuarea expertizei judiciare, a constatărilor tehnico-ştiinţifice şi medico-legale şi prezentarea raportului de expertiză sau a procesului-verbal privind imposibilitatea întocmirii unui asemenea raport;
- să solicite concluziile instituţiilor competente referitoare la respectarea dreptului omului la un mediu sănătos în cazul în care există suficiente temeiuri pentru a presupune lezarea acestui drept;

În baza analizei datelor privind încălcarea dreptului la un mediu sănătos şi în baza rezultatelor examinării cererilor, avocatul poporului este în drept [10]:

a) să prezinte autorităţii sau persoanei cu funcţie de răspundere ale cărei decizii, acţiuni sau inacţiuni, după părerea sa, încalcă dreptul omului la un mediu sănătos un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiţionarului. În cazul în care Avocatul Poporului nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său şi/sau să informeze opinia publică;

b) să adreseze în instanţa de judecată o cerere în apărarea intereselor petiţionarului ale cărui drept la un mediu sănătos a fost încălcat;

c) să intervină pe lângă autorităţile competente cu un demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare sau penale în privinţa persoanei cu funcţie de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea dreptului omului la un mediu sănătos;

d) să sesizeze persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijenţă în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare şi birocratism.

c) Medierea conflictelor de mediu

Medierea reprezintă o modalitate alternativă de soluţionare a conflictului dintre părţi pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terţe persoane [11]. Formele de organizare a activităţii de mediator, cerinţele pentru înregistrarea organizaţiilor de mediere, principiile desfăşurării procesului de mediere şi efectele acestuia, particularităţile medierii în domenii specifice, precum şi competenţa autorităţilor şi a instituţiilor statului în domeniul medierii sunt reglementate prin Legea cu privire la mediere nr. 137/2015.

Avantajele principale a aplicării medierii constă în degrevarea instanţelor de judecată supraaglomerate, soluţionarea rapidă a disputelor şi caracterul confidenţial al acesteia. Astfel, potrivit Legii cu privire la mediere nr. 137/2015, mediatorul are drept obligaţie de a depozita secretele părţilor implicate în procedura medierii, respectând secretul oricărei informaţii confidenţiale de care ia cunoştinţă în cadrul activităţii sale profesionale. Această obligaţie nu este supusă limitării în timp.

Analizând practica internaţională în domeniul aplicării medierii conflictelor de mediu, observăm că aceasta cunoaşte o evoluţie mult mai fructuasă decât cea din Republica Moldova. Dacă, la nivel naţional mecanismul de mediere a fost pentru prima dată legiferat în anul 2015, atunci pe plan internaţional acesta este aplicabil de cel puţin 4 decenii. Astfel, spre exemplu în Germania, istoria medierii conflictelor de mediu a început mai devreme. În 1984 a debutat prima procedură de mediere în oraşul Bielefeld şi a abordat conflictele privind trei depozite de deşeuri. De la sfârşitul anilor ‘80 rezolvarea conflictelor în mod informal prin mediere a devenit din ce în ce mai folosită. Până în 1996 (în primii 12 ani de utilizare a medierii), în Germania au fost implementate 64 proceduri de mediere, din care 24% au abordat problemele legate de managementul deşeurilor. Creşterea continuă a nr. de cazuri soluţionate prin mediere a generat necesitatea elaborării unui cadru normativ în acest sens. Astfel, în anul 2012, a intrat în vigoare în Germania Legea cu privire la mediere. Acum este abordat un spectru larg de subiecte, care sunt diferite de chestiunea deşeurilor pe care s-a pus accentul la început în istoria medierii.

Un alt exemplu de aplicare activă a instituţiei medierii a fost înregistrat în Austria, unde, primele proceduri de tipul medierii sau incluzând elemente de mediere în domeniul protecţiei mediului au fost implementate la începutul anilor ‘90 pe teme ca managementul deşeurilor, depozitarea deşeurilor, incineratoare de deşeuri sau realizarea unei linii ferate pentru trenuri de marfă. Prima procedură de mediere din Austria a început în 1996 şi a abordat un conflict privind o fabrică de ciment în zona Salzburg. De atunci, au avut loc numeroase procese de mediere în domeniul conflictelor de mediu. Acum majoritatea cazurilor Societăţii Austriece pentru Mediu sunt din domeniul planificării urbane (29,1%), traficului (18,6%) şi planificării spaţiale (10,5%) [12].

Este incontestabil faptul că evoluţia actuală a societăţii umane face ca interacţiunile dintre indivizi, dintre persoane şi organizaţii, dintre sfera publică şi sfera privată, dintre interesul public şi interesul privat, să fie din ce în ce mai in-

tense. Disputele permanente dintre dreptul la dezvoltare economică şi dreptul de a trăi într-un mediu sănătos, generează în continuare conflicte de mediu. Conflictele de mediu, de regulă, sunt complexe, iar soluţionarea acestora pe cale judiciară necesită mult timp şi resurse. Practica internaţională demonstrează că rezolvarea alternativă a conflictelor, cum ar fi medierea, este o opţiune eficientă care devine tot mai populară în toată lumea.

Dat fiind faptul că medierea este o procedură de soluţionare a conflictelor relativ nouă, la nivel naţional există foarte puţine organizaţii sau instituţii specializate pe medierea conflictelor de mediu. Problema cu care se confruntă populaţia Republicii Moldova constă în faptul că aceasta nu înţelege conceptul şi nici utilitatea medierii pentru soluţionarea conflictelor de mediu, considerând că metodele alternative de rezolvare a conflictelor sunt complicate. Din aceste considerente, este foarte important ca în orice stat ce se consideră democratic, să existe instituţii specializate care să ofere servicii de instruire viitorilor mediatori, pe diverse teme inclusiv şi în domeniul protecţiei mediului.

În lumina celor expuse mai sus, suntem fermi convinşi că drepturile şi interesele ecologice ale oamenilor sunt eficiente doar dacă publicul are posibilitatea reală de a obţine dreptate atunci când aceste drepturi sunt accidental, sau în mod deliberat, încălcate. Ţinând cont de faptul că conflictele de mediu sunt foarte complexe şi dificil de tratat, implicând un număr mare de părţi şi situându-se de cele mai multe ori la intersecţia dintre nevoia de dezvoltare economică şi asigurarea unui mediu sănătos, mijloacele extrajudiciare de soluţionare a conflictelor reprezintă din ce în ce mai mare interes. Spre deosebire de procedura judiciară, care de cele mai multe ori necesită multă risipă de timp şi de bani, procedura extrajudiciară reprezintă o metodă mai operativă, mai simplă şi mai puţin costisitoare, dar la fel de calitativă.

Referinţe bibliografice:

1. Constituţia Republicii Moldova nr.1/1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
2. Ciobanu V. M., Tratat teoretic şi practic de procedură civilă, vol. I- Teoria generală. Bucureşti: Editura Naţional, 1997.
3. Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998, art.9.
4. Duţu M., Dreptul mediului, curs universitar. Bucureşti: Editura C.H. Back, 2010.
5. Oţel M.-E., Răspunderea internaţională în Domeniul mediului. Bucureşti, 2003.
6. Tauira c. Franţa, cererea nr. 28204/95, decizia din 4 decembrie 1995.
7. *Bacila* c. *Romania*,cererea nr. 19234/04, decizia din 30 martie 2010.
8. Tătar c. României, cererea nr. 67021/01, decizia din 27 ianuarie 2009

9. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 309-320 art. 466. Data intrării în vigoare:17.08.2018, art.168.
10. Legea nr. 52/2014 cu privire la avocatul poporului. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 110-114 art. 278. Data intrării in vigoare: 09.05.2014.
11. Legea cu privire la mediere, nr. 134/2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 188-191 art. 730. Data intrării in vigoare: 01.07.2008.
12. Bădillă A., Ciucă A., Teodor E., Mediere aplicată în domeniul protecţiei mediului. Bucureşti: Editura Nouă, 2007.

SECURITATEA PĂRŢILOR ÎN ACTELE JURIDICE CIVILE ELECTRONICE

SECURITY OF THE PARTIES IN ELECTRONIC CIVIL LEGAL DEEDS

RUSNAC Aliona,
dr. în drept, conf. univ., Departamentul Drept Privat, Director Filiera Anglofonă,
Facultatea de Drept USM, Absolventă Fulbright

CZU: 347.921:347.931:004

Summary

Electronic legal documents have become an indispensable means related to the daily activity of individuals in particular in the Pandemic Covid 19 period. In this article we set out to analyze the security aspects of the parties in the process of concluding and directly in the process of executing electronic legal acts. In this study we aim to deepen the knowledge in the field of contracts and other legal acts that are concluded in electronic form or by electronic means, and to highlight the risks to which the parties are exposed in these contracts or other acts. We will investigate the security of the parties of civil legal acts that have been concluded in the electronic environment in terms of the typology of civil legal acts: unilateral and bilateral legal acts.

Keywords*: civil legal acts, security of the parties, electronic form of the legal act, legal act signed via electronic means, third party security, consumer, user, Pandemic, Health crisis.*

Actele juridice electronice au devenit un mijloc indispensabil legat de activitatea zilnică al persoanelor fizice. În acest articol ni-am propus analiza aspectelor de securitate al părţilor în procesul încheierii şi nemijlocit în procesul executării actelor juridice electronice. Actele juridice electronice au devenit o activitate zilnică indispensabilă al persoanelor fizice şi persoanelor juridice, în special în perioada pandemiei Covid 19 (crizei de sănătate), care a catalizat numărul actelor juridice în formă electronică prin limitarea circulaţiei persoanelor atît în hotarele ţării dar mai ales la nivel transfrontalier şi prin riscurile la care se expun aceştia.

Conform art. 9 alin. 2 Cod civil al RM, *drepturile şi obligaţiile civile apar: din contracte şi din alte acte juridice,* principalele izvoare de apariţie al drepturilor şi obligaţiilor civile sunt contractele şi alte acte juridice. În acest studiu ne propunem să aprofundăm cunoştinţele în domeniul contractelor şi altor acte juridice ce se încheie în formă electronică sau prin mijloace electronice, şi să evidenţiem riscurile la care se expun părţile în aceste contracte sau alte acte. Astfel, în conformitate cu prevederile codului civil în vigoare sunt reglementate forma electronică a actului juridic (art. 318 Cod Civil al RM) şi actul juridic încheiat prin utilizarea mijloacelor electronice (art. 318 Cod Civil al RM). Actul juridic are formă electronică dacă se

cuprinde într-un document electronic care întrunește condițiile legii conform alin. 1 art. 318 Cod civil al RM [1].

Definiția dată de Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic, prevede **document electronic** – *informație în formă electronică, creată, structurată, prelucrată, păstrată și/sau transmisă prin intermediul computerului sau al altor dispozitive electronice, semnată cu semnătură electronică în conformitate cu prezenta lege* [2], în consecință legislatorul a reglementat actul juridic civil în formă electronică, în același timp a fost definit și documentul electronic ca fiind *informație în formă electronică*. Conform art. 1245 Codul civil al României forma contractelor electronice, *contractele care se încheie prin mijloace electronice sunt supuse condițiilor de formă prevăzute de legea specială* [3], prin analiza legislației din Republica Moldova și România observăm că legislația României expres prevede noțiunea de ”contract electronic”, ceea ce în codul civil din Republica Moldova lipsește fiind prezente noțiunile de act juridic în formă electronică, comerț electronic, dar lipsește definiția expresă al contractului electronic.

Totodată în alin. 2 al art. 318 Cod civil al RM prevede *Tipurile de semnături electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea lui juridică sînt determinate de lege,* astfel este prevăzut obligativitatea semnăturii electronice în vederea consemnării acordului părților, în același timp, alin. 3 al art. 318 Cod civil al RM stabilește că, actul juridic în format electronic este echivalent actului juridic în formă scrisă, astfel fiind aplicate și prevederile formei scrise ale actului juridic în cazul în care poartă semnătură electronică de orice tip prevăzută de lege a persoanei care încheie actul, dacă prin acordul părților nu se prevede cerința de utilizare a unui tip concret de semnătură electronică, precum și în alte cazuri prevăzute de lege [1]. Definiția semnăturii electronice o găsim în art. 2 din Legea 91/2014 *semnătură electronică – date în formă electronică, care sînt atașate la sau logic asociate cu alte date în formă electronică și care sînt utilizate ca metodă de autentificare,* în același sens, **semnatar** – *persoana care deține un dispozitiv de creare a semnăturii electronice și care acționează fie în nume propriu, fie în numele persoanei fizice, al persoanei juridice sau al entității pe care o reprezintă*.

Tărâmul electronic poate fi utilizat de către persoane fizice sau juridice practic în toate sferele de activitate care pot fi desfășurate în mediul online, fie este posibilă utilizarea mijloacelor tehnice și de program ce permit crearea, prelucrarea, expedierea, recepționarea, păstrarea, modificarea și/sau nimicirea informației în formă electronic. În acest sens, documentul electronic poate fi folosit având drept obiectiv transmiterea informației, păstrarea/arhivarea corespondenței, încheierea actelor juridice civile electronice, precum și în calitate de document care reflectă fapte economice.

Conform prevederilor art. 15 din Legea 91/2014 sunt prevăzute cerințele principale ale documentului electronic:

- să fie creat, prelucrat, expediat, recepţionat, păstrat, modificat şi/sau nimicit cu ajutorul mijloacelor tehnice şi/sau de program;
- să conţină, pentru confirmarea autenticităţii acestuia, una sau mai multe semnături electronice ce corespund condiţiilor şi cerinţelor stabilite de prezenta lege;
- să fie creat şi utilizat prin metode şi într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului;
- să fie afişat într-o formă perceptibilă;
- să permită utilizarea sa repetată .

În vederea stabilirii validităţii (autenticităţii) documentului electronic, acesta trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiţii:

a) este semnat de persoana abilitată, în modul stabilit, să semneze cu semnătură olografă documentul echivalent pe suport de hârtie;

b) este semnat cu semnătura electronică autentică a semnatarului indicat în document [2].

Procesul de solicitare şi obţinere a semnăturii electronice este caracteristică fiecărui prestator de servicii de certificare individual şi poate fi consultată pe paginile oficiale ale fiecărui prestator. Semnăturile electronice existente în Republica Moldova sunt: Msign eliberată de Agenţia de Guvernare Electronică, sunt oferite dispozitive de verificare a semnăturii electronice online pe situl msign.gov.md, valabilă pe teritoriul Republicii Moldova [4], Compania M Orange SA eliberează semnătură electronică .denumită şi semnătura mobilă [5]. Compania M Moldcell SA eliberează semnătură electronică/mobilă [6], P Centrul de Tehnologii Informaţionale în Finanţe [7], P. Serviciul Tehnologia Informaţiei şi Securitate Cibernetică [8], IP Agentia Servicii Publice [9] etc.

Astfel, tipurile de semnături electronice, ale căror principii şi mecanisme de utilizare sunt reglementate de Legea privind semnătura electronică şi documentul electronic, sunt următoarele:

a) Semnătura electronică simplă - este semnătura electronică utilizată ca metodă de autentificare, fără a face trimitere exclusiv la semnatar. Documentul electronic se consideră semnat cu semnătură electronică simplă dacă este întrunită una dintre următoarele condiţii:

- semnătura electronică simplă se conţine nemijlocit în documentul electronic sau este logic asociată cu documentul electronic;
- datele de creare a semnăturii electronice simple se aplică în corespundere cu regulile stabilite de către operatorul sistemului informatic prin intermediul căruia se efectuează crearea şi/sau expedierea documentului electronic şi în documentul electronic se conţine informaţia care identifică persoana în numele căreia a fost creat şi expediat documentul electronic.

Actele normative şi/sau acordul părţilor, care stabilesc cazurile de recunoaştere a documentelor electronice semnate cu semnătură electronică simplă, echivalente documentelor pe suport de hârtie semnate cu semnătură olografă, trebuie să prevadă următoarele:

- modalitatea de identificare a persoanei în numele căreia este semnat documentul electronic în baza semnăturii electronice simple a acesteia;
- obligaţia persoanei care creează şi/sau utilizează date de creare a semnăturii electronice simple de a asigura confidenţialitatea acestora.

b) Semnătura electronică avansată necalificată - este semnătura electronică ce îndeplineşte următoarele cerinţe:
- face trimitere exclusiv la semnatar;
- permite identificarea semnatarului;
- este creată prin mijloace controlate exclusiv de semnatar;
- este legată de datele la care se raportează, astfel încât orice modificare ulterioară a acestor date poate fi detectată.

c) Semnătura electronică avansată calificată - este o semnătură electronică care îndeplineşte toate cerinţele semnăturii electronice avansate necalificate şi, suplimentar:
- se bazează pe un certificat calificat al cheii publice emis de un prestator de servicii de certificare acreditat în domeniul aplicării semnăturii electronice avansate calificate;
- este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice şi se verifică securizat cu ajutorul dispozitivului de verificare a semnăturii electronice şi/sau al produsului asociat semnăturii electronice, care dispun de confirmarea corespunderii cu cerinţele prevăzute de prezenta lege [2].

În prezentul studiu vom cerceta securitatea părţilor actelor juridice civile care au fost încheiate în mediul electronic prin prisma tipologiei actelor juridice civile: actele juridice unilaterale şi bilaterale.

După cum am menţionat anterior, alin. 2 al art. 9 Cod civil al RM face referinţă că *drepturile şi obligaţiile apar din contracte...* Într-adevăr unul din izvoarele principale de apariţie al obligaţiilor dar în special al celor ce apar din acte juridice în format electronic sunt contractele. Atât la nivel doctrinar cât şi la nivel legislativ noţiunea de contract o găsim drept a fi acordul de voinţă realizat prin care părţile (două sau mai multe persoane) stabilesc, modifică sau sting raporturi juridice, în cazul contractelor în formă electronică etapele negocierilor, etapa încheierii se realizează de regulă de asemenea electronic, între persoane absente fizic, dar prezente online, ceea ce şi adaugă un grad de risc şi o valoare de precauţie din partea acestora în vederea evitării situaţiilor de declarării nule a contractului sau unui alt act juridic (spre exemplu o procură). La etapele încheierii contractului, executării (efectelor contractului) şi nemijlocit la încetarea acestuia părţile urmează să monitorizeze toate circumstanţele în vederea evitării insecurităţii precum colectarea sau introducerea în act juridic în formă electronică a unei informaţii false, sau fraudele ce pot avea loc prin schimbarea identităţii, fraude bancare (sub forma fraudelor legate de cardurile bancare, introducerea datelor bancare şi lipsirea de mijloacele financiare aflate pe conturile bancare) ş.a.. Astfel, va fi multi aspectual prezentat domeniul securităţii părţilor.

Părţile în cazul comerţului electronic sunt: business to consumer – situaţii în care companiile vând produse şi servicii consumatorilor; business to business - companiile vând produse altor companii (persoane juridice); consumer to consumer – consumatorii/participanţii îşi vând produsele online reciproc; business to government – companiile pot vinde bunuri şi servicii agenţiilor de stat (guvernamentale); process to business – evaluarea clienţilor sau consumatorilor de către companiile de marketing, în acelaşi timp repartizând asemenea informaţii în mod monitorizat cu clienţii, furnizorii, angajaţii şi partenerii de afaceri [10, pag. 2].

Scopul prezentului studiu a fost de a prezenta subiecţii la o scară mai largă. Astfel, la etapa precontractuală înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta, obligaţiile profesioniştilor faţă de consumatori constau în primul rând în informare detaliată privind etapele încheierii contractului prin mijloace electronice privind următoarele:

a) paşii tehnici care trebuie urmaţi pentru a încheia contractul;

b) dacă profesionistul va genera un document care reprezintă contractul şi dacă documentul va fi accesibil;

c) mijloacele tehnice pentru identificarea şi corectarea erorilor comise la introducerea datelor înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta;

d) limbile în care poate fi încheiat contractul;

e) toate clauzele contractuale art. 1020 Cod civil al RM.

În cazul în care profesionistul nu îndeplineşte obligaţiile de informare enunţate anterior la etapa precum încheierii contractului prin mijloace electronice şi obligaţie de a garantare prin punerea la dispoziţie a textului în formă electronică, consumatorul are dreptul la revocarea contractului, notificând profesionistul în termen de termenul de revocare este de 14 zile şi începe să curgă de la data încheierii contractului. Pentru acţiunile sale profesionistul poartă răspundere în faţa consumatorului pentru neexecutarea obligaţiilor enunţate anterior.

Cu toate că legislatorul a stabilit rigori stricte al profesionistului, sunt două excepţii de la regula generală în cazul în care clauzele care nu au fost negociate individual pot fi incluse prin următoarele metode şi anume:

a) clauzele sînt prezentate celeilalte părţi în formă textuală înainte ca acesteia să i se permită să încheie contractul, iar ea îşi dă consimţământul expres pentru aplicabilitatea clauzelor şi, în final, încheie contractul;

b) cealaltă parte este informată despre existenţa clauzelor şi i se acordă posibilitatea clar identificabilă să acceseze clauzele înainte de a i se permite încheierea contractului şi, în final, să încheie contractul.

Pe lângă obligaţiile enunţate anterior profesionistul este obligat să pună la dispoziţia consumatorului mijloacele tehnice adecvate, efective şi accesibile pentru identificarea şi corectare erorilor comise la introducerea datelor înainte ca cealaltă parte să facă o ofertă sau să accepte o ofertă (art. 1021 Cod civil al RM) [1]. În continuare vom prezenta opiniile autorilor vizavi de subiectul colectării informaţiilor de la consumatori precum volumul informaţiilor solicitate de profesionişti, calita-

tea acestora, datele cu caracter personal, fiind precaut cu obligaţiile prevăzute de legislaţia privind protecţia şi stocarea datelor cu caracter personal [11].

Ţinem să atenţionăm că, profesionistul răspunde pentru faţă de respectiva persoană pentru prejudiciul cauzat prin această neîndeplinire.

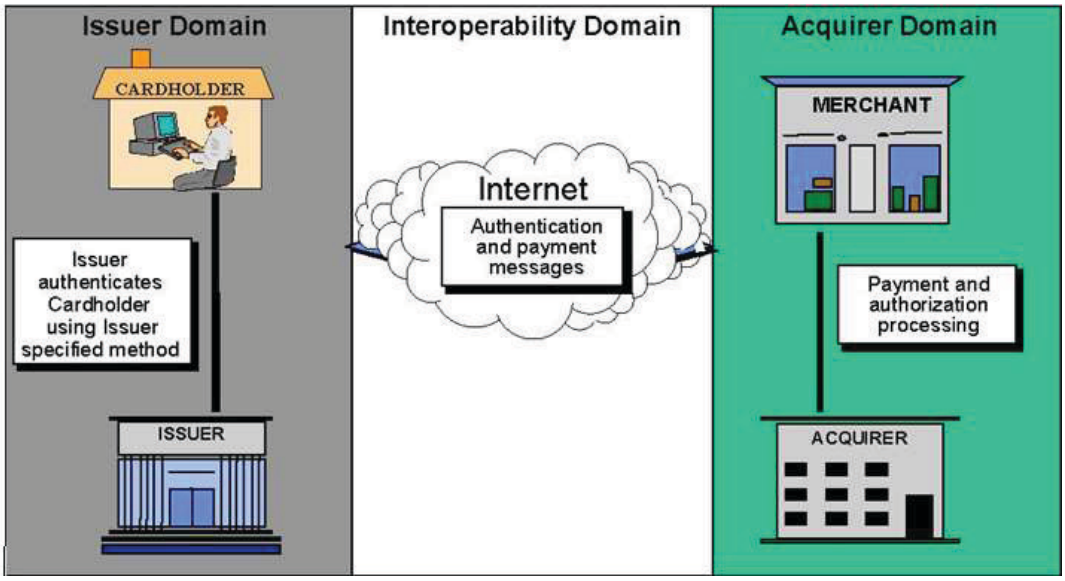
Profesionistul de asemenea are obligaţia de a confirma prin intermediul mijloacelor electronice, că a recepţionat oferta sau acceptarea parvenită de la cealaltă parte la încheierea contractul prin intermediul mijloacelor electronice. În cazul nerecepţionării confirmarea sau recepţionării întârziate şi nejustificate, cealaltă parte are dreptul la revocarea ofertei sau după caz la revocarea contractului, totodată profesionistul poartă răspundere pentru neexecutarea obligaţiei de confirmare a recepţiei neîntîrziate (art. 1022 Cod civil al RM) [1], astfel am expus un risc suplimentar la care este expus atît profesinistul în cazul neexecutării obligaţiilor sale importante cît şi consumatorul în cazul necunoaşterii drepturilor sale. Legislatorul totuşi a prevăzut o limitare al obligaţiilor enunţate în cazul încheierii contractului prin intermediul poştei electronice sau altor mijloace de comunicare individuală [1].

În lumina celor menţionate anterior, a riscurile la care sunt expuse unele părţi contractante, vom prezenta unele categorii de mijloace de mitigare a riscurile care au fost identificate. Instituţiile bancare sunt unul din supraveghetorii care monitorizează şi într-o oarecare măsură păzesc mijloacele financiare ale depozitarilor săi, în acest sens, luînd în considerare riscul sporit de preluare ilegală al datelor personale şi utilizării acestor date în detrimentul părţilor, astfel securitatea cardurilor bancare care sunt cele mai utilizate mijloace de plată, băncile şi prestatorii serviciilor de plată elaborează şi dezvoltă noi metode de securizare pentru a preveni fraudele. Dintre cele mai răspândite sunt codurile CVC/CVV (cod format din 3-4 cifre, situat pe verso-ul cardului) sau protocolul 3D secure, metodele menţionate fiind frecvent utilizate pentru tranzacţiile pe Internet. În continuare vom prezenta schematic şi explica rolul 3D secure:

- issuer – emitentul, responsabil de gestionarea serviciului de înregistrare a deţinătorului / proprietarului de card, care include verificarea fiecărui deţinător de card la înregistrare, şi autentificarea deţinătorului de card la plata online;
- acquirer – achizitor, asigură că vânzătorul participant la contractul în format online exprimă acordul de voinţă cu Acquirer şi furnizează procesarea tranzacţiei pentru autentificare;
- interoperability – interoperabilitatea ce facilitează schimbul între două domenii pe baza unui protocol obişnuit şi împarte serviciile [10, pag. 12]

În perioada pandemiei băncile au iniţiat şi dublu sau triplu sistem de verificare, introducerea datelor bancare pe platformele online, verificare prin SMS sau prin email autentificare tranzacţiei bancare, uneori fiind aplicate ambele filtre.

În continuare prezentăm schematic ceea ce a fost explicat anterior privind sistemul de securitate.

Imagine preluată din Securitatea sistemelor de comert electronic [10, pag. 13].

În doctrină se pune în discuţie aspectul securităţii sistemelor de comerţ electronic, Catalin Zorzini a identificat zonele de risc care pot să apară în comerţul online, fiind prezentate aspectele generale ale securităţii care este o prioritate în cazul vânzării bunurilor online indiferent de tipul tranzacţiilor chiar şi în cazul celor mai simple. De cele mai multe ori departamentele de marketing ale companiilor în domeniul comerţului electronic (CE) solicită informaţii care nu sunt relevante vânzărilor, scopul acestor informaţii fiind: statistice, demografice sau alte informaţii inutile, spre regret pre-vânzarea probabil nu este spaţiul îndreptăţit de a solicita astfel de informaţii. Autorul a venit cu o serie de sugestii privind securitatea care trebuie să fie pe primul plan atât pentru companiile ce activează în sfera comerţului electronic cât şi pentru consumatori. În acest sens, au fost prezentate că sunt anumite sfaturi (condiţii) în care urmează să fie luate în considerare la colectarea datelor consumatorilor:

a) să nu fie stocate mai multe informaţii decât scopul actului juridic electronic [12, pag. 1];

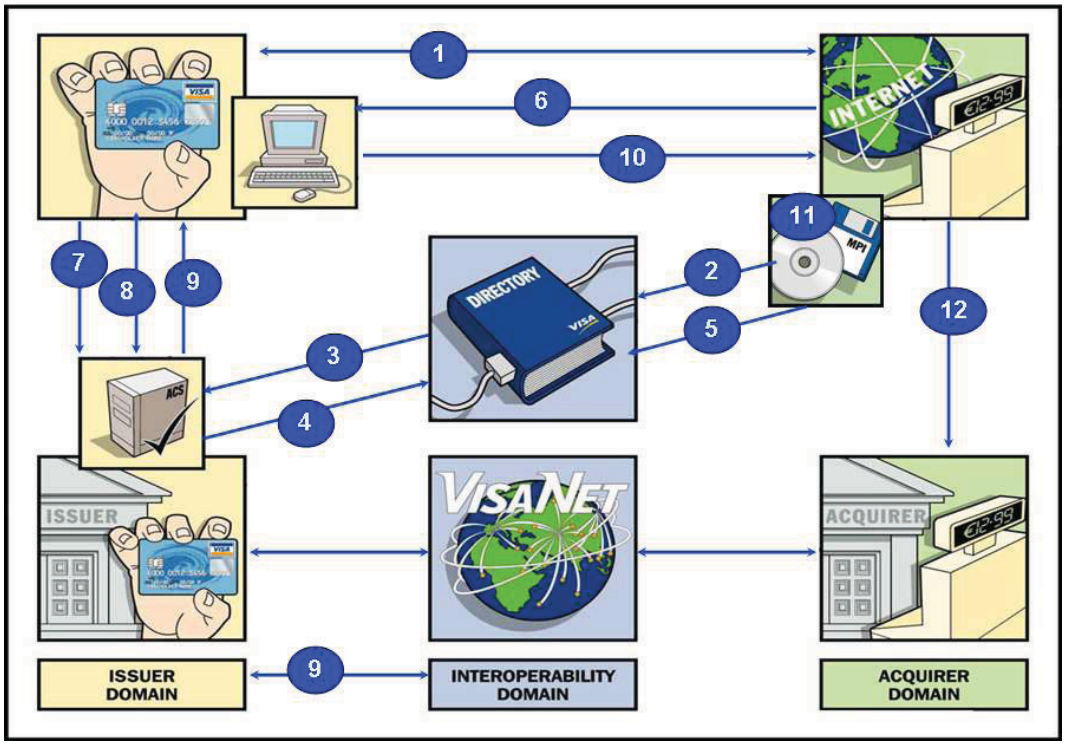
b) în cazul colectării informaţiilor sensibile, este necesar de SSL (Secure Socket Layer – fiind cunoscut ca o modalitate de a securiza datele ce sunt colectate prin intermediul platformelor companiilor în domeniul CE pentru a oferi clienţilor un minim de securitate şi protecţie, logica SSL costă în faptul că utilizatorul orice acţiuni ar iniţia pe site, rămâne în propria sa judecată şi nicio persoană străină nu poate interfera în acţiunile acestuia) [13 pag. 1].

c) Luarea deciziilor corecte în cazul tranzacţiilor mari versus tranzacţiile mici, sistemelor de plăţi şi alţi factori importanţi. În cazul achiziţionării produselor în mediul online este mult mai convenabil de a procesa tranzacţiilor cu volum mai

mare, decât tranzacţiile cu volum redus, şi în particular de pe piaţa internă ce va diminua costurile de livrare şi va fi economisit timpul. Spre exemplu, platformele online de achitare a serviciilor cum ar fi Paypal va încasa 4,5% din valoarea tranzacţiei, suma se va reduce cu volumul mai mare a tranzacţiei. Selectarea mijloacelor de achitare (sistemele de plăţi) a produselor comandate online precum PayPal, Skrill şi World Pay, urmează să fie efectuată foarte precaut. Paypal este mega securizat şi blochează tranzacţiile la cea mai mici indicii de spălare a banilor, respectiv poate crea unele incomodităţi mai ales în cazul călătoriilor în alte ţări sau utilizarea unor gadgeturi noi [12, pag.1].

d) Verificarea minuţioasă a produselor comandate de utilizatori (consumatori) variază în dependenţă de produsele solicitate. De exemplu, produsele digitale care se comandă instantaneu (cărţile electronice, programele soft) care se livrează consumatorului (utilizatorului) imediat şi mărfurile fizice care necesită a fi livrate şi respectiv necesită un control riguros al produsului ales, mărimii, calităţii, culorii în cazul produselor necomestibile şi în cazul celor comestibile comensurabil calităţilor acestora inclusiv termenul de valabilitate fiind important să fie respectat.

În final autorul sugerează să se renunţe la obiceiurile companiilor mari şi anume: ″Nu vă spionaţi clienţii; Nu colectaţi informaţii de care nu aveţi strict nevoie; Protejaţi informaţiile pe care le colectaţi; Delegaţi responsabilitatea conformităţii, dacă este posibil, utilizând procesarea tranzacţiilor cu terţi; Examinaţi comenzile înainte de a expedia produse″ [12, pag. 1].

Imagine preluată din Securitatea sistemelor de comerţ electronic [10, pag. 15-16].

" Pas 1 – cumpărătorul creează coşul de cumpărături si declanşează procesul de plata;

Pas 2 – Merchant Server Plug-in (MPI) trimite (Primary Account Number) PAN si informatii despre device utilizator la Directory Server (DS).

Pas 3 - DS interoghează Access Control Server (ACS). Pentru autentificarea este disponibil PAN si tipul de device. Daca ACS nu este disponibil DS trimite mesaj la MPI si sare la pas 5.

Pas 4 - ACS răspunde catre DS

Pas 5 - DS înaintează răspunsul de la ACS sau cel propriu la MPI.

Daca nu s-a autentificat procesarea tranzactiei se încheie.

Pas 6 - MPI trimite Payer Authentication Request la ACS prin echipamentul cumparatorului (PC, device mobil..).

Pas 7 - ACS receptioneaza Payer Authentication Request

Pas 8 - ACS autentifica cumparatorul utilizand procesele aplicabile la PAN (password, chip, PIN, etc.) si formeaza Payer Authentication Response message cu valorile corespunzatoere si il semneaza.

Pas 9 - ACS returneaza Payer Authentication Response la MPI prin device cumparator si trimite datele selectate la Authentication History Server (AHS).

Pas 10 – MPI receptioneaza Payer Authentication Response.

Pas 11 - MPI validează semnatura Payer Authentication Response

(fie singur, fie prin pasarea mesajului la un server de validare)

Pas 12 – Comerciantul începe autorizarea cu propriul achizitor [10, pag. 16]."

La finalizarea etapelor menţionate achizitorul se autorizează cu un sistem de ex. Visa net şi e transmit rezultatele comercianţilor [10, pag. 17]

Concluzii:

În concluzie venim cu anumite recomandări în vederea securizării actelor juridice încheiate în formă electronică, mai nou în legislaţiile statelor vecine definite drept contract electronic, după cum urmează:

- este o stringentă necesitate de educare juridică al participanţilor la actele juridice în formă electronică, educaţia populaţiei privind securitatea în actele juridice în formă electronică.
- Segregarea informaţiei colectate de către companiile ce activează în domeniul comerţului electronic şi simplificarea şi reducerea numărului de informaţii colectate de la utilizatori.
- Problema limitării aplicării semnăturii electronice doar pe teritoriul Republicii Moldova, respectiv în afara hotarelor acestuia este riscul de a nu fi recunoscut, destul de litigioasă procedura de recunoaştere al contractelor încheiate între părţile rezidente, sunt necesare introducerea unor standarde la nivelul incipient bilateral şi ulterior la nivel regional respectiv internaţional de recunoaştere a semnăturilor electronice.

- Introducerea reglementărilor legislative privind securitatea şi riscurile la care sunt expuse părţile la etapa de negociere, încheiere, executare şi încetare al actele juridice în format electronic.

Referinţe bibliografice:

1. Legea nr.1107 din 22.06.2002. Codul civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 66-75, art.132, din 01.03.2019.
2. Legea cu privire la semnătura electronică şi documentul electronic, nr. 91 din 27.06.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 174-177 art. 397.
3. Codul civil al României [citat 01.12.2021]. Disponibil: https://www.codul-civil.ro/art-1245-Forma-contractelor-electronice/
4. Servicii Publice Electronice [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://msign.gov.md/#/
5. Ce este semnătura mobilă [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://www.orange.md/ro/business/semnatura-mobila.
6. Servicii utile semnătura mobilă [citat 10.12.2021]. Disponibil: ttps://www.moldcell.md/rom/servicii/utile/semn%C4%83tura-mobil%C4%83-1
7. P „Centrul de Tehnologii Informaţionale în Finanţe" [citat 10.12.2021]. Disponibil: http://pki.ctif.md/
8. P. „Serviciul Tehnologia Informaţiei şi Securitate Cibernetică" [citat 10.12.2021]. Disponibil: https://semnatura.md/
9. I.P. Agenţia Servicii Publice [citat 10.12.2021]. Disponibil: http://www.asp.gov.md/ro/node/1430
10. Securitatea sistemelor de comerţ electronic [citat 01.12.2021]. Disponibil: https://moodle.usm.md/pluginfile.php/234547/mod_resource/content/2/Securitatea%20comertului%20electronic.pdf
11. Legea privind protecţia datelor cu caracter personal, nr. 133 din 08.07.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 170-175 art. 492 din 14.10.2011.
12. Zorzini C. Elementele esenţiale ale securităţii comerţului electronic [citat 01.12.2021]. Disponibil: https://ecommerce-platforms.com/ro/ecommerce-selling-advice/essentials-ecommerce-security
13. Ivanocs A. Cum să alegeţi tipul corect de SSL şi furnizor SSL [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://ecommerce-platforms.com/ro/ecommerce-resources/choose-right-type-ssl-ssl-rovider

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN TIMPUL PADEMIEI DE COVID-19

RESPECT OF HUMAN RIGHTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

RUSU Svetlana
Şef Direcţie Politici Publice şi Legislaţie
Oficiul Avocatului Poporului
CATAN Anastasia
Doctor în drept, lector universitar
Consultant principal, Direcţia Politici Publice şi Legislaţie
Oficiul Avocatului Poporului

CZU: 341.231.14:616.98-036.21

Summary

The Covid-19 pandemic highlighted several shortcomings in terms of respect for human rights, namely, respect for the right to health, social protection, education, employment. The Covid-19 pandemic has tested human rights protection systems not only in the Republic of Moldova, but also in the European Union, and beyond. It called for the establishment of sustainable structures to combat inequality, abuse, racism and exclusion.

Keywords*: People's Advocate (Ombudsman), abuse, Covid-19, human rights, right to health, exclusion, vulnerable group, institution for human rights, pandemic, World Health Organisation, social protection, European Union, racism, respect for human rights.*

La 30 ianuarie 2020, Organizaţia Mondială a Sănătăţii a declarat urgenţă în sănătate publică de interes internaţional şi pandemie la 11 martie 2020.

În Republica Moldova, prima stare de urgenţă pe întreg teritoriul ţării a fost declarată în perioada 17 martie – 15 mai 2020 [1].În încercarea de a preveni răspândirea virusului autorităţile din mai multe ţări au impus restricţii ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Şi autorităţile Republicii Moldova au trecut prin aceste încercări şi nu întotdeauna le-au făcut faţă în spiritul valorilor şi standardelor internaţionale din domeniul drepturilor omului.

Pandemia de COVID-19 a expus multe lacune în ceea ce priveşte respectarea drepturilor fundamentale la sănătate, educaţie, ocuparea forţei de muncă şi protecţie socială în întreaga societate. Pandemia de COVID-19 a pus la încercare robusteţea sistemelor de protecţie a drepturilor fundamentale pe întreg cuprinsul Uniunii Europene (*în continuare UE*) şi nu doar. Guvernele trebuiau să instituie structuri durabile pentru a combate inegalităţile, rasismul şi excluziunea. Doar o abordare bazată pe drepturi putea permite guvernelor să construiască societăţi favorabile incluziunii.

Anul 2020 şi 2021, marcat de pandemia de Sars-Cov-2, a fost unul foarte dificil pentru întreaga omenire, nu doar pentru Republica Moldova. În perioada

aceasta a fost testată capacitatea Republicii Moldova de a face faţă unei crize de sănătate publică fără precedent, cu respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Asta în condiţiile în care reglementările internaţionale în materia drepturilor omului garantează tuturor dreptul la cel mai înalt standard de sănătate care poate fi atins şi obligă statele să ia măsuri pentru a preveni ameninţările la adresa sănătăţii publice şi pentru a oferi asistenţă medicală celor care au nevoie de aceasta.

Cele mai mari provocări au fost legate de asigurarea dreptului de acces la servicii medicale, la informaţii de interes public, dreptul la muncă şi la un trai decent, la libera circulaţie, la libertatea exprimării şi a întrunirilor.

Rolul instituţiilor naţionale pentru drepturile omului în perioade de criză este unul crucial, aceste instituţii având menirea să-şi îndeplinească în continuare, dar cu o mai mare atenţie şi determinare, mandatul de protecţie şi promovare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, prin realizarea funcţiilor de monitorizare şi raportare, examinare a reclamaţiilor beneficiarilor, acordarea de consultanţă în domeniul drepturilor omului şi asistenţă pentru autorităţi, informare şi promovare a drepturilor omului.

Astfel, Avocaţii Poporului au avut mai multe declaraţii, luări de atitudine privind semnale de violare a drepturilor omului, prin care au pledat pentru luarea de către autorităţi a unor decizii în spiritul principiilor şi valorilor drepturilor omului [2] [3] [4] [5]. Constatarea de bază este că pandemia a scos în evidenţă zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova, iar autorităţile nu întotdeauna au reuşit să facă faţă provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situaţiei sau a deficienţelor de sistem care nu au permis adoptarea de acţiuni prompte şi adecvate.

Unele decizii au impus măsuri excesive şi dezechilibrate prin care au fost încălcate drepturile omului. Aceşti şi alţi factori au influenţat comportamentul populaţiei şi a determinat mai multe persoane să nu reacţioneze la modul cuvenit la pericolul prezentat de Sars-Cov-2.

În gestionarea pandemiei de COVID-19, autorităţile, în linii mari, nu au ţinut cont de abordări bazate pe drepturile omului. În activitatea desfăşurată în perioada crizei sanitare Avocaţii Poporului şi membrii staff-ului instituţiei s-au confruntat şi cu unele dificultăţi. Provocarea de bază a constat în atitudinea foarte rezervată manifestată de autorităţi la iniţiativele, propunerile şi recomandările lansate de către Avocaţii Poporului.

În anul 2021 Oficiul Avocatului Poporului a realizat Studiul percepţii asupra drepturilor omului în Republica Moldova, care reflectă situaţia din domeniul drepturilor omului, oferind informaţii despre percepţiile populaţiei privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, evidenţiind impactul politicilor statului asupra populaţiei în general, precum şi asupra grupurilor vulnerabile, marginalizate şi stigmatizate în particular, oferind recomandări de îmbunătăţire a situaţiei existente [6].

Studiul este important în contextul în care prezintă şi o analiză în dinamică a situaţiei privind drepturile omului în Republica Moldova,fiind comparate datele cu cele din studiile anterioare din anii 2016 [7], 2018 [8].

Măsurarea percepţiei populaţiei asupra situaţiei drepturilor omului în Republica Moldova reprezintă un instrument important în identificarea, din perspectiva cetăţeanului de rând, a problemelor existente în domeniu, a evoluţiilor din ultimii ani şi planificarea de noi acţiuni strategice în scopul îmbunătăţirii situaţiei existente.

Astfel, studiul reflectă schimbări privind gradul de cunoaştere şi de conştientizare de către populaţie a drepturilor omului, a respectării acestora de către diferiţi actori în general şi în raport cu diferite grupuri vulnerabile din ţară. Constatările acestui studiu evidenţiază un nivel redus de informare a populaţiei referitor la drepturile omului, în special printre populaţia din mediul rural şi cea cu venituri mici.

Dreptul la sănătate, la protecţie socială, dreptul la un proces echitabil, în opinia respondenţilor, sunt printre trei cel mai puţin respectate. Birocraţia, corupţia şi lipsa de încredere în sistemul de justiţie sunt considerate bariere importante în adresabilitatea populaţiei atunci când le sunt încălcate drepturile.

Studiul calitativ a confirmat această tendinţă privind percepţiile cetăţenilor că corupţia afectează semnificativ respectarea drepturilor omului. Cel mai frecvent s-a făcut referinţă la încălcarea dreptului la un proces echitabil – „chiar dacă legea nu e de partea lor, dacă au portmoneul plin, li se face dreptate"; „la noi cine are bani, are şi dreptate". În studiile realizate (*anii 2020, 2018, 2016*) dreptul la sănătate, la educaţie şi la protecţie socială sunt considerate ca fiind printre principalele trei cele mai actuale şi importante drepturi, care necesită o atenţie sporită din partea societăţii în Republica Moldova. În studiul curent această opinie este împărtăşită de circa 71,6% respondenţi, care au menţionat dreptul la sănătate ca fiind cel mai important, urmat de dreptul la educaţie – 33,2%, şi dreptul la protecţie socială, cu 33,1% răspunsuri afirmative. Acestea sunt urmate, după ponderea răspunsurilor acumulate, de dreptul la muncă şi protecţia muncii – 30,1%, dreptul la un proces echitabil – 24,8%, dreptul la informaţie, libertatea opiniei şi exprimării – 10,3%. Alte drepturi şi libertăţi menţionate în studiu au acumulat mai puţin de 10% răspunsuri afirmative.

În opinia participanţilor la discuţiile de grup cele mai respectate drepturi în Republica Moldova sunt: dreptul la educaţie; dreptul la vot; dreptul la libertatea conştiinţei, gândirii şi religiei; dreptul la libertatea opiniei şi exprimării; dreptul la familie; dreptul la muncă.

Experţii în domeniul drepturilor omului consideră că majoritatea acestor drepturi sunt respectate, însă sunt şi situaţii de încălcare parţială a unor drepturi.

De exemplu, dreptul la educaţie este în mare parte respectat în Republica Moldova, însă în procesul de studii sunt pe larg răspândite plăţile informale, astfel se limitează anumite drepturi pentru copiii din familiile vulnerabile. De asemenea,

în contextul învăţământului on-line generat de COVID-19, este restricţionat dreptul la educaţie pentru copiii care nu au acces la tehnologii informaţionale şi/ sau internet.

În cadrul mai multor discuţii de grup s-a vociferat faptul că dreptul la libertatea opiniei este parţial respectat în Republica Moldova.

Cel mai frecvent s-a făcut referinţă la încălcarea acestui drept în campaniile electorale, în special, pentru angajaţii din instituţiile de stat, deşi teoretic aceştia au dreptul să-şi exprime opiniile politice, să susţină un anumit candidat, de facto, aceştia sunt intimidaţi, ameninţaţi cu demisia etc.

În opinia participanţilor la discuţiile de grup, cele mai puţin respectate drepturi sunt: dreptul la un trai decent, dreptul la sănătate, dreptul la egalitate şi nediscriminare, dreptul la integritate fizică şi psihică, dar şi dreptul la muncă, în special, pentru persoanele în etate sau care au vârsta aproape de cea de pensionare. Unii respondenţi, dar şi experţi, au atenţionat faptul că în perioada pandemică, prin sistarea activităţii instituţiilor preşcolare şi faptul că nu li s-au oferit alternative părinţilor li s-a încălcat dreptul la muncă şi asigurarea unui venit.

Mai mulţi experţi intervievaţi, dar şi respondenţi au remarcat că în Republica Moldova se încalcă flagrant drepturile sociale, dreptul la un trai decent, în special, atunci când plăţile sociale nu acoperă minimul necesar de existenţă. Respondenţii pensionari, persoanele cu dizabilităţi au atenţionat şi ei că se află la limita supravieţuirii, iar fără suportul familiei, inclusiv celei extinse, nu ar putea acoperi nici cheltuielile pentru alimentaţie şi medicamente.

Experţii intervievaţi, dar şi câţiva respondenţi, consideră că în contextul pandemiei COVID-19, sub pretextul prevenirii răspândirii COVID-19 se intensifică acţiunile de încălcare a drepturilor omului, în special, în domeniile garantate de către stat, exemplificându-se ocrotirea sănătăţii, educaţie, dar şi dreptul la întruniri şi manifestaţii sau încercări de limitare excesivă a dreptului la informare.

Totuşi, în opinia unor respondenţi, posibilităţile actuale de informare prin intermediul internetului, reţelelor de socializare şi suportul profesionist şi gratuit acordat de reprezentanţii societăţii civile sunt resurse foarte importante în contribuţia privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova. Tehnologiile moderne facilitează posibilităţile locuitorilor Republicii Moldova să se informeze, protejeze, prin documentarea rapidă şi solicitarea suportului comunităţilor din care fac parte sau asistenţei specialiştilor din domeniu.

Nivelul de informare a populaţiei Republicii Moldova privind drepturile omului. Cunoaşterea nivelului de informare contribuie la identificarea necesităţilor de intervenţie ale instituţiilor statului privind încălcarea drepturilor, la conştientizarea obligaţiunilor privind respectarea drepturilor omului în stat. Studiile realizate denotă că nivelul de informare al populaţiei privind drepturile omului se menţine relativ redus, cu o uşoară creştere în raport cu anii precedenţi, această fiind din contul mediului urban. Cel mai puţin informate rămân a fi grupurile vulnerabile, precum persoanele sărace, cu studii joase, vârstnicii, locuitorii

de la sate. Accesul la informaţie despre drepturile omului şi posibilităţile de informare este în creştere, la aceasta a contribuit esenţial dezvoltarea tehnologiilor informaţionale. Pe lângă mass-media, internetul a devenit a doua sursă de informare în acest domeniu. Birocratismul funcţionarilor publici este una dintre piedicile majore privind accesul la informaţia cu privire la drepturile omului.

Nivelul de respectare a drepturilor omului în Republica Moldova. Dreptul la sănătate, la educaţie şi la protecţie socială sunt considerate ca fiind principalele trei, cele mai actuale şi importante drepturi, care necesită o atenţie sporită din partea societăţii în Republica Moldova, opinie susţinută în toate cele trei studii realizate. În acelaşi timp, dreptul la sănătate şi la protecţie socială , în opinia respondenţilor, sunt printre trei cel mai puţin respectate, de rând cu dreptul la un proces echitabil.

În contextul Covid-19 şi a şcolii on-line s-a evidenţiat privarea de dreptul la educaţie a copiilor din familiile vulnerabile, care nu aveau acces la tehnologii şi/sau internet. Unul din trei respondenţi sunt de acord cu faptul că minorităţile etno-lingvistice au acces egal la educaţie de calitate ca şi cei care studiază în limba română. Aproximativ aceleaşi tendinţe se păstrează în raport cu studiul anterior din 2018, ceea ce relatează asupra persistenţei problemelor respective, conexe dreptului la educaţie, a gradului de conştientizare şi percepţie a acestora de către populaţie. În studiul curent, opiniile pozitive privind asigurarea de către stat a dreptului la ocrotirea sănătăţii a diferitor grupuri de persoane a înregistrat o dinamică pozitivă în raport cu toate grupurile de persoane menţionate, iar creşterea, în raport cu anii precedenţi variază între 10 şi 20 p.p. Mai asigurate se consideră a fi drepturile copiilor şi a femeilor, mai puţin asigurate – a persoanelor aflate în detenţie, grupurilor vulnerabile (romi, minorităţi religioase, LGBT etc.), persoanelor cu venituri mici. Doar 1/3 respondenţi consideră că statul asigură tuturor acces egal la serviciile medicale de calitate, aproape 2/3 susţin opinia precum ca statutul economic al persoanei afectează dreptul la servicii de ocrotire a sănătăţii, iar doar 1/5 au menţionat acordul cu faptul că poliţa de asigurare medicală permite deţinătorului acesteia un nivel adecvat la servicii medicale. Experţii intervievaţi au accentuat faptul că problema nu constă în accesul la serviciile medicale, dar în asigurarea calităţii serviciilor medicale, cu discrepanţe enorme între rural şi urban.

Cea mai mare atenţie privind respectarea drepturilor omului trebuie acordată copiilor, persoanelor în etate, femeilor, persoanelor cu dizabilităţi, victimelor violenţei în familie, victimelor traficului de fiinţe umane. În cazul acestor grupuri, în raport cu studiul anterior, se observă o creştere a ponderii opiniilor respective cu 3-6 p.p.

Urmărind promovarea unei abordări bazate pe drepturile omului, Institutul Român pentru Drepturile Omului subliniază necesitatea menţinerii unui climat de echilibru social şi de solidaritate care să permită cetăţenilor să se bucure de drepturile şi libertăţile fundamentale în mod proporţional cu restricţiile impuse de starea de urgenţă. Luând în considerare standardele internaţionale şi europene adoptate

în materia drepturilor omului, Institutul evidenţiază necesitatea acordării, din partea autorităţilor, a unei atenţii speciale în privinţa unor anumite prerogative.

Criza generată de pandemia COVID-19 are o serie de implicaţii semnificative asupra drepturilor omului. În momentul actual, autorităţile trebuie să se concentreze nu numai asupra gestionării crizei din punct de vedere strategic şi economic, ci şi asupra asigurării şi protejării drepturilor fiecărei persoane în parte.

Dreptul la sănătate este reglementat în art. 12 din Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, care prevede că „Statele părţi la prezentul pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică şi mintală pe care o poate atinge". De asemenea, se stipulează că statele trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura „profilaxia şi tratamentul maladiilor epidemice, endemice, profesionale şi a altora, precum şi lupta împotriva acestor maladii".

În vederea asigurării dreptului la sănătate, pot fi restricţionate anumite drepturi pe perioada pandemiei, însă asemenea măsuri trebuie să fie temporare, legale şi proporţionale pentru a asigura un echilibru între intervenţia autorităţilor şi efectul acesteia asupra sănătăţii populaţiei. În momentul de faţă, prin instituirea stării de urgenţă, anumite drepturi, precum dreptul la întrunire, libertatea circulaţiei, dreptul la viaţă intimă, familială şi privată, dreptul de proprietate privată, libertatea religioasă, sunt restricţionate luând în considerare recomandările autorităţilor naţionale de distanţare socială.

Însă, autorităţile trebuie să aibă în vedere protejarea categoriilor de drepturi care pot fi încălcate cu uşurinţă în această perioadă, respectiv: dreptul la informare, dreptul la nediscriminare, precum şi drepturile specifice categoriilor vulnerabile, respectiv copii, femei, vârstnici, persoane cu dizabilităţi şi persoane fără adăpost.

Luând în considerare instrumentele internaţionale şi recomandările instituţiilor internaţionale în materie de drepturi ale omului, autorităţile naţionale trebuie să aibă în vedere o serie de aspecte:

- ONU recomandă statelor să furnizeze toate resursele necesare în toate sectoarele sistemului sanitar – de la prevenţie şi depistare la tratament şi recuperare. De asemenea, statele trebuie să ia măsuri suplimentare de protecţie socială pentru a asigura asistenţa necesară persoanelor care pot fi afectate disproporţionat de efectele crizei. Într-o perioadă în care se pune accent pe izolare trebuie avută în vedere sănătatea mintală a fiecărei persoane, fie că se află în carantină sau izolare. De aceea este esenţial să se asigure posibilitatea de a beneficia de consiliere psihologică, în mod gratuit, pentru toate persoanele care au nevoie de asistenţă în acest sens.
- În ceea ce priveşte combaterea discriminării şi a xenofobiei, Înaltul Comisar OSCE pentru Minorităţi Naţionale recomandă autorităţilor să fie vigilente în monitorizarea şi combaterea fenomenelor de intoleranţă, xenofobie şi a altor fenomene similare comise pe baza unor criterii specifice precum identitatea, limba, religia sau cultura.

• Organizaţia Internaţională a Muncii recomandă: combaterea stigmatizării la locul de muncă prin instruirea angajaţilor şi prin promovarea mecanismelor de raportare confidenţiale şi sigure; adoptarea de aranjamente care să acorde o mai mare libertate şi flexibilitate angajatorilor pentru desfăşurarea activităţii; sprijinirea părinţilor angajaţi în muncă prin adoptarea de măsuri speciale; consolidarea măsurilor de securitate şi sănătate în muncă, inclusiv prin îndrumarea şi instruirea angajaţilor privind securitatea şi sănătatea în muncă şi igiena; încurajarea lucrătorilor de a căuta îngrijiri medicale adecvate şi sprijinirea angajaţilor pentru a face faţă stresului.

• În vederea asigurării informării populaţiei trebuie să se pună accent pe transparenţa măsurilor adoptate şi pe transmiterea de mesaje oficiale clare. De asemenea, autorităţile trebuie să stopeze, pe cât posibil, răspândirea ştirilor false în mass-media. Dezinformarea reprezintă o ameninţare serioasă la adresa drepturilor omului şi împiedică eforturile de a acţiona în faţa răspândirii COVID-19, iar autorităţile, mass-media şi reţelele sociale au un rol esenţial în combaterea acesteia, dar trebuie să respecte dreptul la liberă exprimare şi informare. Trebuie adoptate măsuri necesare în vederea combaterii dezinformării. Astfel, trebuie dezvoltate politici şi strategii care să stopeze propagarea miturilor şi a campaniilor de dezinformare, acestea din urmă putând duce la încălcări ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

• Discursul motivat de ură reprezintă un element care declanşează discriminarea şi violenţa. În scopul combaterii acestuia trebuie promovată toleranţa, dialogul cu şi între membrii comunităţii şi pluralismul şi diversitatea mass-media.

În contextul actual trebuie să se ţină cont de categoriile vulnerabile:

• Femeile care se află în relaţii abuzive pot deveni cu uşurinţă victime ale violenţei şi a abuzului luând în considerare obligaţia de a sta în casă cu partenerii abuzivi. Astfel, autorităţile statului trebuie să pună la dispoziţia acestora locuri în adăposturi şi să ofere asistenţa necesară. ONU recomandă ca manifestarea fenomenului violenţei de gen în contextul pandemiei COVID-19 să fie luată în considerare de toate sectoarele societăţii (de la guverne, la organizaţii internaţionale sau structuri ale societăţii civile) pentru a preveni şi a răspunde în mod eficient acestei probleme. Totodată, se atrage atenţia asupra analizării impactului economic al pandemiei şi implicaţiile sale asupra fenomenului violenţei de gen.

• Persoanele cu dizabilităţi trebuie să beneficieze de sprijinul şi asistenţa necesare pentru a nu rămâne izolate şi pentru a nu resimţi mai grav efectele crizei cauzate de virusul COVID-19. Potrivit Raportorului Special al ONU pentru persoane cu dizabilităţi, în anumite situaţii, măsurile de izolare sau de distanţare socială pot fi imposibile pentru persoanele cu dizabilităţi care necesită sprijinul altor persoane pentru a se hrăni, îmbrăca şi spăla. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că situaţia persoanelor cu dizabilităţi care sunt instituţionalizate sau care se află în unităţi de psihiatrie este şi mai gravă din cauza riscului ridicat de contaminare şi lipsa supravegherii externe. Limitarea contactului cu familia sau persoanele apro-

piate pot reprezenta un risc pentru persoanele instituţionalizate care pot deveni uşor victime ale abuzului şi neglijenţei.

- Copiii şi tinerii se pot confrunta la rândul lor cu o serie de riscuri. Ţinând cont că şcolile sunt închise, trebuie să li se asigure în continuare dreptul la educaţie, prin orice mijloc necesar. Deşi se organizează cursuri, în mediul online, trebuie să se ia în considerare faptul că nu toţi copiii din România au acces la tehnologie din cauza situaţiei financiare precare sau a sărăciei. Astfel, ar trebui avute în vedere programe care să le pună acestora la dispoziţie mijloacele necesare pentru predarea online. De asemenea, trebuie asigurat şi dreptul la hrană, în cazul copiilor care depindeau de alimentele primite la şcoală. În plus, atât copiii, cât şi tinerii pot fi victime ale violenţei domestice în această perioadă, aşadar trebuie să li se pună la dispoziţie asistenţa necesară şi să fie informaţi cu privire la drepturile lor.
- Vârstnicii sunt deosebit de vulnerabili în faţa virsului COVID-19, astfel că trebuie să beneficieze de măsuri de protecţie suplimentare. În acest sens, ar trebui să li se asigure, în măsura posibilităţilor, asistenţa necesară pentru achiziţionarea de alimente şi medicamente, atât din punct de vedere financiar, cât şi logistic. Expertul independent al ONU pentru exercitarea drepturilor omului de către persoanele vârstnice şi-a exprimat îngrijorarea cu privire la persoanele vârstnice care au probleme de sănătate sau care deja sunt excluse social, care trăiesc în sărăcie, cu acces limitat la servicii de sănătate, sau care se află în centre de îngrijire rezidenţiale. Distanţarea socială nu trebuie să devină excluziune socială. Trebuie să se găsească soluţii prin care vârstnicii să poată menţine legătura cu alte persoane, inclusiv familia, chiar şi cei care trăiesc în centre de îngrijire sau în zone izolate. Protocoalele de triaj din spitale trebuie elaborate şi urmate pentru a se asigura că aceste decizii sunt luate pe baza nevoilor medicale, a celor mai bune dovezi ştiinţifice disponibile şi nu pe criterii non-medicale, cum ar fi vârsta sau dizabilitatea.
- Persoanele fără adăpost reprezintă, probabil, una dintre cele mai vulnerabile categorii în această perioadă. Pe lângă lipsa unei locuinţe, există problema menţinerii igienei necesare şi asigurării hranei. Este important să fie îndrumate către adăposturi sau să fie informate cu privire la posibilitatea de a beneficia de hrană la cantine sociale sau să fie îndrumate spre serviciile oferite de organizaţii neguvernamentale.
- În acest moment este esenţial ca toate persoanele aparţinând categoriilor vulnerabile să aibă acces la apă potabilă şi salubritate. ONU recomandă autorităţilor ca în perioada actuală să nu întrerupă serviciile de furnizare a apei pentru persoanele care nu îşi pot plăti facturile şi să furnizeze gratuit apă persoanelor care trăiesc în sărăcie sau care sunt afectate de criză. În perioada pandemiei, toate persoanele care trăiesc în aşezări informale, persoanele fără adăpost, populaţia rurală, femeile, copii, persoanele cu dizabilităţi, migranţii şi refugiaţii şi orice alte categorii vulnerabile trebuie să aibă acces la apă, în mod continuu şi la preţuri acceptabile.

Oficiul Avocatului Poporului atrage atenţia asupra necesităţii unei abordări bazate pe drepturile omului care să urmărească atât protecţia titularilor de drep-

turi în exercitarea prerogativelor fundamentale, cât şi susţinerea actorilor statali şi non-statali în consolidarea capacităţii lor de a asigura protecţia, promovarea şi protejarea drepturilor omului.

Referinţe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului nr. 55 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgenţă

Resurse Web:

1. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro#
2. Comunicare. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-bate-alarma-persoanelor-care-se-trateaza-la-domiciliu-de-sars-cov-2-li-se-incalca-dreptul-la-viata-si-sanatate-mihail-cotorobai-a-recomandat-ministerului-sanatatii-muncii-si-prot/
3. Comunicare. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/news/oficiul-avocatului-poporului-sustine-campania-de-informare-reducerea-stigmei-asociate-cu-covid-19/
4. Comunicare. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-condamna-declaratiile-directorului-agentiei-nationale-pentru-sanatate-publica-ansp-nicolae-furtuna-facute-recent-la-un-post-de-televiziune-potrivit-carora-covid-19-ar/
5. Comunicare. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-a-constatat-anumite-derogari-de-la-standardele-nationale-si-internationale-in-hotararea-nr-21-din-24-07-2020-a-comisiei-nationale-extraordinare-de-sanatate-publica-si-recomanda-rev/
6. Vremiş M., Vladicescu N., Vieru P. Studiu. Percepţii asupra drepturilor omului în Republica Moldova. Chişinău, Avocatul Poporului, 2021. http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf
7. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/roraport_do_final_pentru_tipar_1.pdf
8. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/roraport_do_final_pentru_tipar_1.pdf

REGIMUL DE INTEGRITATE ÎN SERVICIUL PUBLIC ÎN CONDIȚIILE NOII LEGISLAȚII. REALITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

INTEGRITY REGIME IN THE PUBLIC SERVICE UNDER THE NEW LEGISLATION. REALITIES AND CHALLENGES.

Viorel RUSU
Lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 340.134:330.564.22:352/354.08

Summary

Public service and integrity regime in public sector are inextricably linked elements. Between the integrity regime and the status of public servants and dignitaries there must be proportionality (balance) regarding the protection of the public interest and the guarantee of the right to be elected or to hold a public function. In order to guarantee the material and procedural rights of public servants and dignitaries, a clear link is required between the legislation in the field of integrity and the legislation governing legal liability, which is mostly codified and includes disciplinary, contravention and criminal liability, as well as patrimonial liability in connection with mentioned forms. It is interesting to what extent new changes in integrity legislation meet these standards or rigors.

Keywords*: integrity regime, public service, public servant, dignitary, public interest, legal liability.*

Prin Legea nr. 130/2021 pentru modificarea unor acte normative [1] a fost modificată legislaţia în domeniul integrităţii, care a intrat în vigoare la 29 octombrie 2021. Noua legislaţia efectiv a înăsprit rigorile şi aşa incerte privind declararea averii şi intereselor personale, regimul conflictelor de interese, al incompatibilităţilor, restricţiilor şi limitărilor (*notă:* ceea ca în ansamblu lor ar constitui în ceea mai mare parte domeniul integrităţii) pentru agenţii publici, partea covârşitoare constituind-o funcţionarii publici şi persoanele ce exercită o funcţie de demnitate publică (demnitari) [2, art. 3].

În ansamblu situaţia în domeniul integrităţii din ultima perioadă este de aşa natură că marea majoritate a cazurilor examinate de Autoritatea Naţională de Integritate (ANI) privesc aleşii şi funcţionarii locali (peste 50 %) [3, p.12-16], deşi la nivel central sunt concentrate resursele financiare şi există cauze de rezonanţă majoră care nu s-au soldat cu finalitate.

Analizând procesul de elaborare, consultare şi adoptare a pachetului de legi din domeniul integrităţii citat mai sus, pot fi evidenţiate următoarele deficienţe:

1) *graba şi neconsultarea adecvată a tuturor actorilor*, *lipsa analizei per ansamblu (lecţiile învăţate), inclusiv costul sistemului existent*. Aceasta ar putea agrava şi mai mult neatractivitatea activităţii în serviciul public, în special la

nivel local care deja se confruntă cu majore probleme de personal (inclusiv ca o consecinţă a depopulării ţării);

2) *noile concepte privind „stilul de viaţă„* sau servicii procurate ce depăşesc 10 salarii medii lunare pe economie pe parcursul anului precum şi „diferenţa substanţială" care depăşeşte 20 salarii medii lunare pe perioada cât persoana este subiect al declarării [4, art. 2] *nu sunt coerente, previzibile şi pun povară suplimentară considerabilă anume pe subiecţii declarării lipsiţi de asistenţă şi capacităţi*, cum ar fi aceiaşi funcţionarii publici şi demnitarii la nivelul local;

3) *mecanismul de suspendare din funcţie* [5] *este la fel unul excesiv* şi poate crea probleme în funcţionarea sistemică a serviciului public;

4) *sistemul de control, constatare şi răspundere în domeniul integrităţii este în mare parte deconectat de la sistemul existent de drept în domeniul răspunderii juridice*. Aceasta creează incertitudine în aplicarea răspunderii juridice pentru în încălcările din domeniul integrităţii, continuând să persiste riscul ca pentru fapte formale şi neesenţiale din punct de vedere a interesului public se aplică aceiaşi sancţiune (pedeapsă) de încetarea a mandatului/funcţiei şi privarea de a ocupa funcţii publice pe o anumită perioadă, contrară principiului individualizării răspunderii.

5) *se impun mecanisme de contracarare a abuzurilor de denunţuri şi petiţii în scopuri politice* în legătură cu perioada electorală, etc., *luarea în consideraţie a statutului de persoană aleasă* pentru un anumit mandat (cum ar fi de exemplu ales local) la aplicarea măsurilor de răspundere şi a altor măsuri de constrângere. Cu regret aceste aspecte nu au fost luate în consideraţie în noua legislaţie.

Astfel constatăm că asigurarea principiului proporţionalităţii dintre interesul public în domeniu integrităţii şi garantarea dreptului de a fi ales şi de a ocupa o funcţiei publică lasă de dorit. Legea nr. 132/2016 cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate prevede că inspectorul de integritate decide dacă emite un act de constatare în care solicită încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării şi aplică pentru acesta interdicţia de a ocupa o funcţie publică sau de demnitate publică în funcţie de gradul de vinovăţie al subiectului declarării, de natura abaterii, de numărul şi durata abaterilor, de comiterea unor abateri similare anterior, de prejudiciul adus interesului public şi de funcţia publică deţinută. Iar Autoritatea Naţională de Integritate se adresează instanţei de judecată pentru declararea nulităţii actului administrativ, a actului juridic sau a deciziei luate cu încălcarea dispoziţiilor legale privind conflictele de interese, incompatibilităţile restricţiile şi limitările, dacă anularea acestora nu aduce daune interesului public. La aprecierea faptului dacă sunt *aduse daune interesului public* se va ţine cont în principal de caracterul sistematic sau unitar al abaterii, de numărul de persoane afectate, de mărimea prejudiciului material cauzat, de consecinţele abaterii la nivel local, naţional sau internaţional, de afectarea reputaţiei autorităţii/instituţiei publice sau a bunei funcţionări a acesteia, precum şi de alte circumstanţe care ar afecta interesul public[6]. Respectiv Legea

nr. 133/2016 privind declararea averii şi a intereselor personale prevede că actele administrative emise/adoptate sau actele juridice încheiate personal sau prin intermediul unei persoane terţe într-o situaţie de conflict de interese real sunt lovite de nulitate absolută, cu excepţia cazului în care anularea acestora ar aduce daune interesului public[7]. Cele menţionate atestă că legislaţia în domeniul integrităţii nu este încadrată în sistemul de drept existent privind răspunderea juridică.

Legislaţia ce reglementează răspunderea juridică în cea mai mare parte este codificată şi include răspunderea disciplinară, contravenţională şi penală, precum şi patrimonială în conexiune cu formele menţionate. Această legislaţie este complexă în aspectul normelor materiale şi procedurale, inclusiv garantarea drepturilor procesuale ale persoanei. Lucrul respectiv nu-l putem spune despre noua legislaţie în domeniul integrităţii (*notă:* cu atât mai mult despre legislaţia precedentă), care rămâne a fi imprevizibilă în aspectul termenilor, procedurilor, individualizării răspunderii (circumstanţe atenuante, agravante, statutul funcţionarului (demnitarului) etc.) şi asigurării garanţiilor procesuale necesare conform principiului dreptăţii. De exemplu conform căror norme şi în ce condiţii (standarde) inspectorul de integritate (ANI) va garanta emiterea „unui act de constatare în care solicită încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării şi aplică pentru acesta interdicţia de a ocupa o funcţie publică sau de demnitate publică *în funcţie de gradul de vinovăţie al subiectului declarării, de natura abaterii, de numărul şi durata abaterilor, de comiterea unor abateri similare anterior, de prejudiciul adus interesului public şi de funcţia publică deţinută*”? De asemenea care sunt garanţiile că se va determina adecvat că sunt „aduse daune interesului public şi se va ţine cont în principal de caracterul sistematic sau unitar al abaterii, de numărul de persoane afectate, de mărimea prejudiciului material cauzat, de consecinţele abaterii la nivel local, naţional sau internaţional, de afectarea reputaţiei autorităţii/instituţiei publice sau a bunei funcţionări a acesteia, precum şi de alte circumstanţe care ar afecta interesul public”? Respectiv mecanisme legale lipsesc şi rămâne la latitudinea pur subiectivă a reprezentatului ANI de a decide într-un mod sau altul. La rândul său procedura ulterioară în instanţa de judecată în procedura de contencios administrativ nu este adaptată şi are alte sarcini decât individualizarea şi aplicarea conform principiului dreptăţii a răspunderii juridice sub formă de „încetare a mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării şi interdicţia de a ocupa o funcţie publică sau de demnitate publică”. Efectiv acestea sunt sancţiuni contravenţionale sau penale iar „raporturile juridice ale autorităţilor publice care acţionează în baza Codului contravenţional sau Codului penal nu cad sub incidenţa Codului administrativ”, adică în speţă procedura contenciosului administrativ[8].

Prevederile legislaţiei în domeniul integrităţii ar trebui să ţină cont de statutul persoanelor care sunt alese prin mandat direct de către cetăţeni (cum ar fi de exemplu aleşii locali). Astfel considerăm că un demnitar poate fi lipsit de mandatul acordat de cetăţean doar în cazuri de excepţii pentru fapte ce constituie infracţiuni,

în restul situaţiilor existând sancţiuni contravenţionale de privare pe un anumit termen, etc.. Prezintă interes şi chiar câmp de discuţie, inclusiv în contextul unor situaţii care au avut loc (*notă:* actul de constatare ANI în privinţa Preşedintelui Curţii Constituţionale[9]), dacă mandatul Preşedintelui Republicii Moldova, care de asemenea este un demnitar ales, poate înceta prin actul de constatare a funcţionar cu statutul special (inspectorul de integritate) dintr-o autoritate administrativă autonomă (ANI). Respectiv cum se încadrează aceasta cu prevederile constituţionale de încetarea a mandatului Preşedintelui Republicii Moldova? Respectiv funcţiile de demnitate publică obţinute prin mandat direct, în unele cazuri şi indirect, nu pot fi echivalate cu funcţiile publice ordinare ori executive.

În contextul celor menţionate, nu suferă nici o critică prevederile art. 23 din Legea privind declararea averii şi a intereselor personale[10]. Conform alineatului (1) din articolul respectiv „încălcarea prevederilor prezentei legi atrage răspundere disciplinară, contravenţională, civilă sau penală, după caz", iar alineatul (3) din acelaşi articol prevede că „fapta subiectului declarării în privinţa căruia s-a constatat starea de incompatibilitate nesoluţionată în termenul legal constituie temei pentru tragere la răspundere disciplinară, contravenţională şi/sau, după caz, pentru încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale acestuia.". Rămâne neclară la care din formele menţionate de răspundere juridică (de la alineatul (1)) se atribuie „şi/sau, după caz, pentru încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale acestuia"? Alte exemple de incertitudini similare pot fi continuate şi în cazul altor prevederi din articolul şi legislaţia din domeniul integrităţii cum ar fi: "subiectul declarării eliberat sau destituit din funcţie potrivit prevederilor alin. (3)–(5) este decăzut din dreptul de a mai exercita o funcţie publică sau o funcţie de demnitate publică, cu excepţia funcţiilor eligibile, pe o perioadă de 3 ani de la data eliberării sau destituirii din funcţia publică ori de demnitate publică respectivă sau din data încetării de drept a mandatului său. Dacă persoana a ocupat o funcţie eligibilă, ea nu mai poate ocupa aceeaşi funcţie pe o perioadă de 3 ani de la încetarea mandatului." Respectiv legislaţia din domeniul integrităţii admite aplicarea a 2 sau chiar 3 sancţiuni pentru aceiaşi faptă (!?). Aceste prevederi încalcă principiile dreptăţii, previzibilităţii, individualizării răspunderii şi ordinii aplicării normelor de drept. Astfel actul ANI de constatare se transformă în act de sancţionare, deşi sancţionarea ar trebui efectuată în limitele unei proceduri disciplinare contravenţionale sau penale bine reglementate.

La fel, în contextul celor menţionate, suspendarea din funcţie ar trebui să aibă loc în cadrul unor proceduri disciplinare, contravenţionale sau penale cu temeiuri foarte clare privind necesitatea acestor măsuri de constrângere.

Considerăm că Actul de constatare al Autorităţii Naţionale de Integritate trebuie să fie un act de control[11], iar în baza acestuia (reieşind din caracterul faptei), inspectorul de integritate sau iniţiază o procedură de răspundere disciplinară adresată autorităţii competente de angajare, ori întocmeşte un proces-verbal cu privire

la contravenţie (*notă:* componenţele de contravenţii trebuie adaptate reieşind din caracterul faptei şi al subiectului declarării), sau transmite materialele organului de urmărire penală pentru atragerea la răspundere penală.

Atribuindu-se la una din categoriile de procedură administrativă activitatea administrativă şi actul de constatare ANI trebuie să aibă termene foarte bine definite[12]. Se impune respectarea unor aşa principii ale procedurii administrative ca eficienţa, termenul rezonabil, proporţionalitatea, securitatea raporturilor juridice[13].

Cât priveşte averea nejustificată legislaţia contravenţională şi cea penală are deja ca măsură de siguranţă confiscarea specială şi această măsură de constrângere ar trebui încadrată armonios în legislaţia respectivă[14], care corespunde elementului superior al sistematizării unitare a cadrului normativ - codificarea.

Sistemul instanţelor judecătoreşti ce examinează cauzele în domeniul integrităţii (în principal actele de constatare al ANI) nu respectă principiul subsidiarităţii ca un principiu cheie în cadrul Uniunii Europene[15]. Astfel actele de constatare ale ANI pot fi contestate la Curtea de Apel Chişinău, în termen de 30 de zile de la emitere[16]. Dacă admite recursul împotriva hotărârii Curţii de Apel Chişinău, Curtea Supremă de Justiţie nu poate trimite cauza la rejudecare[17]. Este evident câte cheltuieli şi resurse trebuie să suporte funcţionarul sau demnitarul public care domiciliază în afara razei oraşului Chişinău pentru a-şi apăra drepturile în instanţă pe cazurile din domeniul integrităţii.

Finalmente considerăm că se impune reevaluarea şi revizuirea prevederilor legislaţiei în domeniul integrităţii având la bază balanţa dintre drepturile şi interesele persoanei care activează în serviciul public, pe de o parte, şi concentrarea pe criteriile de risc, adică pe mecanisme eficiente pentru persoane şi funcţii publice cu impact major, pe de altă parte. Cu regret legislaţia în domeniul integrităţii continuă practica de „împovărare" pentru majoritatea funcţionarilor şi demnitarilor public, altfel spus există riscul de-motivării de a activa în serviciul şi sectorul public.

Referinţe bibliografice şi resurse Web:

1. A se vedea Art. I şi II din Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 130 din 07 octombrie 2021 [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128365&lang=ro.
2. Legea integrităţii, nr. 82 din 25 mai 2017 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro.
3. Raportul de activitate al Autorităţii Naţionale de Integritate pentru anul 2021 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://ani.md/sites/default/files/Raport%20ANI%202021.pdf.
4. Legea privind declararea averii şi a intereselor personale, nr. 133 din 17 iunie 2016 [citat 05.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.

5. A se vedea art. 7 alin. (2) lit. c) din Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.
6. A se vedea art. 39 alin. (2), (4) lit. b) şi (5) din Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.
7. A se vedea art. 15 alin. (1) din Legea privind declararea averii şi a intereselor personale nr. 133 din 17 iunie 2016 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.
8. A se vedea art. 2 alin. (3) lit. b) din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iulie 2018 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129135&lang=ro.
9. ”Cu privire la actul de constatare al Autorităţii Naţionale de Integritate în privinţa doamnei judecător Domnica Manole” [citat 10.01.2022] Disponibil: https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2351&t=/Media/Noutati/Cu-privire-la-actul-de-constatare-al-Autoritatii-Nationale-de-Integritate-in-privinta-doamnei-judecator-Domnica-Manole/.
10. .Legea nr. 133/2016 privind declararea averii şi a intereselor personale [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.
11. *Nota aut.:* Similar tuturor autorităţilor cu funcţii de control în stat, noi avem deja precedente de „stat în stat„ cum ar fi în cazul sistemului judecătoresc şi al procuraturii.
12. *Nota aut.:* Legislaţia în domeniul integrităţii nu conţine termene destul de concrete şi restrânse pentru activităţile de control, lăsând în principal la latitudinea funcţionarilor ANI. De exemplu Codul administrativ al RM, nr. 116/2018 (art. 60), prevede un termen general de finalizare a oricărei proceduri administrative de 30 de zile, iar legislaţia în domeniul integrităţii lărgeşte procedura respectivă până la ani de zile.
13. A se vedea art. 27-30 din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iuie 2018 [citat 10.01.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129135&lang=ro.
14. A se vedea Capitolul V^1 din Titlul I Cartea a doua din Codul contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24 octombrie 2008 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130231&lang=ro şi Capitolul X din Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129474&lang=ro.
15. „EUR-Lex”. Access to European Union law: summaries of EU legislation/glossary of summaries. [citat 10.01.2022] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/subsidiarity.html.

16. *Nota aut.:* Prevederea respectivă încalcă procedura intrării în vigoare a actelor administrative în vigoare care poate fi nu mai devreme de momentul aducerii la cunoştinţa persoanelor vizate în ele, dar nici cum data emiterii. Cu atât mai mult că conform art. 139 alin.(1) din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iuie 2018, ,,un act administrativ individual devine valabil pentru persoana căreia îi este destinat sau care este afectată de el în *momentul în care i se comunică acesteia*, cu excepţia cazului când actul administrativ însuşi stabileşte o dată ulterioară pentru obligativitatea sa". Respectiv termenul de 30 de zile de contestare a actului ANI începe efectiv din data comunicării subiectului declarării, deoarece până la aceea dată actul administrativ individual respectiv nu ar fi valabil sau mai suplu nu ar exista.
17. A se vedea art. 36 din Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.

COMUNITATEA DE LIMBĂ

COMMUNITY OF LANGUAGE

SĂFTOIU Mihaela
Doctorandă, USM

CZU: 342.1:342.5:81`27

Summary

Language, regarded as a distinctive social element for the individual, has two-human, antagonistic valences. On the one hand, it is a unifying factor for human communities, at the heart of the nation. Viewed from another angle, the language can be a separator element when it is specific to a minority group.Thus, the present work analyzes the way in which the language community of individuals determines the formation of linguistic nations and minorities, as well as the way in which the protection of constitutional rights and freedoms of citizens of any nationality, who live on the territory of the Republic of Moldova, regardless of the language they speak, under the conditions of equality of all citizens and with respect for the right to linguistic identity, is ensured.

Keywords*: nation, community of language, official language, right to linguistic identity, national minority*

Rolul limbii în cristalizarea comunităţilor umane

Prof. Alexandru Arseni consideră că "*statul apare şi se constituie cumulând unitatea a trei elemente: 1) Naţiunea – ca dimensiune demografică a statului; 2) Teritoriul – dimensiunea materială; 3) puterea de stat – dimensiune politico-juridică*"[1, p. 177].

În cadrul articolului vom trata primul element Naţiunea - elementul personal, pentru a constata importanţa şi contribuţia factorului lingvistic la formarea şi conturarea acesteia.

Ion Deleanu oferă o definiţie a naţiunii dintr-o perspectivă pluridimensională, conchizând astfel că "*Naţiunea – ca formă superioară de comunitate umană, inconfundabilă cu alte colectivităţi, nu este un fenomen exclusiv etnic sau biologic. Ea este o realitate complexă şi este totodată a) produsul unui îndelung proces istoric, având la bază b) comunitatea de origine etnică, c) de limbă, d) de cultură, e) de religie, f) de factură psihică, g) de viaţă, h) de tradiţii şi i) de idealuri, dar mai ales trecutul istoric şi de voinţa de a fi împreună a celor care au dăinuit pe un anumit teritoriu*"[apud 1, p. 179]. Opinia sa se înscrie în concepţia obiectivă asupra naţiunii, care pune accentual pe anumite elemente de coeziune între indivizi, care îi diferenţiază pe aceştia de alte comunităţi.

Există şi opinii contrare, ce fac parte din viziunea voluntaristă/politică/individualistă asupra naţiunii, conform cărora naţiunea reprezintă o "*comunitate voluntară de indivizi, care, mai degrabă decât datorită unui trecut comun,*

se constituie într-un grup cu identitate proprie datorită voinţei indivizilor de a construi un viitor împreună"[2, p. 22]. Constituţia României, de exemplu, oferă o concepţie voluntaristă asupra naţiunii. În cadrul acestei concepţii, "*naţiunea nu este un corp etnic, lingvistic, religios etc., ci un corp electiv. Ea nu se moşteneşte, ci se construieşte*"[2, p. 25].

În vreme ce concepţia obiectivă este mai apropiată de naţiune în sens social, concepţia voluntaristă este mai apropiată de noţiunea de naţiune în sens juridic sau politic, astfel cum rezultă şi din denumirile acestora.

Se poate face abstracţie în totalitate de comunitatea de limbă, origine etnică, religie, de factură psihică, tradiţii, cultură, viaţă şi idealuri atunci când vorbim de naţiune în cadrul concepţiei voluntariste? Răspunsul este unul afirmativ. Chiar dacă elementul unificator ar fi voinţa, şi nu comunitatea anumitor elemente definitorii pentru individ şi grupul din care face parte, consider că acest lucru nu înseamnă că această comunitate nu există, doar că aportul său nu este luat în considerare, se face abstracţie de comunitatea elementelor în cazul concepţiei voluntariste. Privind în oglindă cele două concepţii, se poate observa că la viziunea obiectivă, chiar dacă între indivizi există o comunitate de limbă, origine etnică, religie, cultură, tradiţii, viaţă şi idealuri, tot este necesar un element în plus, anume "*voinţa de a fi împreună*"[apud 1, p. 179] aşa cum susţine Ion Deleanu, deci aceste elemente de coeziune nu sunt suficiente, însă existenţa şi importanţa lor este esenţială. Consider că limba, ca element de comunitate joacă un rol important în formarea naţiunii, alături de celelalte elemente comune pentru indivizi iar viziunea voluntaristă are raţiuni strict politice, justificabile şi chiar benefice pentru minorităţile naţionale, aşa cum precizează şi prof. Dan Claudiu Dănişor: "*protejează minorităţile sociale (naţionale, etnice, lingvistice etc.) în mod principial şi necesar. Cu alte cuvinte, caracterul naţional al statului înţeles în maniera electivă şi politică (...) care face din stat un stat al tuturor cetăţenilor, nu poate fi modificat prin voinţa grupului etnic majoritar, chiar dacă el constituie o majoritate politică la un moment dat*"[2, p. 25].

Conform prof. Ştefan Deaconu, "*limba este unul din elementele definitorii ale unei naţiuni*"[3, p. 131], respectiv, "*un element fundamental în alcătuirea unui popor şi o necesitate în formarea unei conştiinţe comune, a unui spirit de solidaritate şi a unităţii de voinţă*"[3, p. 51]. Mai mult, autorul precizează că, privind strict din acest unghi, poporul şi naţiunea pot fi confundate. În acest sens, în doctrina juridică apar viziuni similare ce plasează la baza definiţiei poporului comunitatea de identitate lingvistică [apud 1, p. 178]. Contrar acestora, prof. Alexandru Arseni consideră că "*identitatea lingvistică nu este justă, deoarece pe teritoriul fiecărui stat există minorităţi lingvistice, dar integrate plenar în poporul statului*"[1, p. 178],opinie la care achiesez.

Sunt păreri doctrinare care pun accent nu pe comunitatea de elemente, sau pe voinţă, ci pe teritoriu. Astfel, prof. Boris Negru priveşte naţiunea ca o "*comunitate umană formată istoriceşte pe un teritoriu distinct, anume pe acest teritoriu co-*

munitatea umană îşi formează limba, cultura obiceiurile, spiritualitatea de neam, factură psihică, de acest teritoriu comunitatea dată îşi leagă trecutul istoric, prezentul şi indiscutabil viitorul"[apud 1, p. 179]. Însă această dependenţă a naţiunii de un teritoriu distinctiv ar însemna că dacă, din anumite raţiuni, poate din împrejurări forţate, o comunitate umană şi-ar schimba teritoriul, însemnă că dispare naţiunea respectivă pentru că dispare elementul unificator ce ţine de acel trecut istoric comun – teritoriul? Ce se întâmplă însă în cazul în care se divide teritoriul? Acest aspect poate conduce la concluzia că rezultă două sau mai multe naţiuni, în funcţie de numărul teritoriilor divizate? Consider că răspunsul nu poate fi decât unul negativ, şi avem în acest caz exemplul României şi al Republicii Moldova, care, deşi organizate pe teritorii divizate dintr-un teritoriu întreg, în două state diferite, există o singură naţiune – cea română. Exemple de naţiuni organizate în state diferite sunt şi statele arabe şi cele 2 state coreene. Există şi situaţia inversă, în cazul în care mai multe naţiuni stau la baza unui stat, cum este cazul Federaţiei Ruse şi al Germaniei. În Le Petit Larousse, referirea la teritoriu este uşor nuanţată, neexclusivistă: naţiunea apare ca fiind *"o comunitate de oameni cel mai adesea instalată pe acelaşi teritoriu (...)"*[4, p. 62].

Apropiată de această opinie, însă fără a pune accent pe teritoriu ci pe continuitatea generaţiilor, raportându-se şi la generaţiile viitorare, sunt şi alte opinii doctrinare, în care trecutul, prezentul dar şi viitorul sunt deopotrivă de importante. Astfel, naţiunea reprezintă destinul "*bazat pe elemente de coeziune şi solidaritate specifice (...) şi care reuneşte în cadrul unei comunităţi, în mod identic, nu doar indivizii prezenţi astăzi, ci şi generaţiile anterioare şi pe cele viitoare*"[apud 1, p. 179]. În aceeaşi direcţie este şi opinia conform căreia "*naţiunea nu se identifică cu suma celor care trăiesc pe un anumit teritoriu, ea sintetizând totodată trecutul, prezentul şi viitorul*"[apud 1, p. 179]. Astfel, naţiunea apare ca un ansamblu suprastructural, ce nu se reduce la numărul persoanelor prezente, ci se raportează şi la generaţiile care au fost şi care vor veni în comunitatea respectivă, şi în care variabila timp ocupă un loc important întrucât aceasta trebuie să deţină în mod deductiv atributul continuităţii.

Giorgie del Vecchio consideră că doi factori sunt importanţi în ceea ce priveşte conceptul de naţiune. Un prim factor este limba: "*identitatea vorbirii e proba unei seculare vieţi comune în trecut şi denotă o similitudine şi apropiere între indivizi, facilitează raporturile sociale şi permite comunicarea uşoară de tradiţii, care se perpetuează ca temei al culturii*"[apud 1, p. 180]. Celălalt factor este reprezentat de conştiinţa naţională, viziunea asupra unui viitor comun solidificată pe un trecut comun vitejesc.

Aportul comunităţii de limbă asupra formării naţiunii diferă în funcţie de concepţia obiectivă sau voluntaristă asupra acesteia, însă nu numai de încadrarea într-o viziune sau alta, pentru că aşa cum am văzut, şi în cadrul concepţiei obiective părerile sunt împărţite. Sunt opinii doctrinare care acordă întietate teritoriului, altele limbii, în mod separat sau coroborată cu conştiinţa naţională, iar altele pun

accent pe continuitatea generaţiilor, însă fără a neglija comunitatea de elemente, respective factorii de coeziune specifici.

Unilingvismul oficial majoritar şi plurilingvismul minorităţilor în Republica Moldova.

Dreptul la identitatea lingvistică

Limbile într-un stat pot fi clasificate "*în funcţie de poziţia pe care statul o are faţă de ele: oficiale sau naţionale, regionale, minoritare şi limbi ale imigranţilor*"[5, p. 296].

Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice asigură pentru minorităţile „*etnice, religioase şi lingvistice dreptul de a se bucura de propria cultură, de a profesa şi practica propria religie şi de a folosi propria limbă*"[6, p. 138-139].

Conform art. 10 alin. 2 din Constituţia Republicii Moldova referitor la unitatea poporului şi dreptul la identitate "*statul recunoaşte şi garantează dreptul tuturor cetăţenilor la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase*"[4, p. 62], iar alin. 1, 2, 3 şi 4 ale art. 13, precizează, cu privire la limba de stat şi funcţionarea celorlalte limbi, "*limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, funcţionând pe baza grafiei latine; statul recunoaşte şi protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea şi la funcţionarea limbii ruse şi a altor limbi vorbite pe teritoriul ţării; statul facilitează studierea limbilor de circulaţie internaţională; modul de funcţionare a limbilor pe teritoriul Republicii Moldova se stabileşte prin lege organică*"[4, p. 76].

După cum rezultă din prevederile art. 10 din Constituţia Republicii Moldova în prim-plan apare ideea de unitate, însă conceptul trebuie analizat prin raportarea la stat, naţiune, popor şi populaţie.

Populaţia reprezintă "*dimensiunea demografică, psihologică şi spirituală a statului*"[4, p. 62]. Indivizii poziţionaţi între graniţele statului pot fi cetăţeni, străini sau apatrizi iar poporul este format dintr-un "*ansamblu de persoane care locuiesc pe un teritoriu, ca o entitateconcretă care alcătuiesc un stat*"[apud 1, p. 178]. În ceea ce priveşte populaţia, naţiunea şi poporul doctrina oferă diferite definiţii şi interpretări, cele privind naţiunea fiind tratate în secţiunea anterioară.

Noţiunile de populaţie şi naţiune nu se suprapun în totalitate, noţiunea fiind specifică pentru majoritatea populaţiei.

Discuţiile asupra populaţiei şi naţiunii ating inevitabil şi problematica minorităţilor. Prof. Teodor Cârnaţ precizează că „*unul din elementele definitorii ale termenului de minoritate este raportul numeric al unui grup faţă de altul care este mai numeros în baza trăsăturilor culturale, lingvistice, religioase şi/sau lingvistice*"[7, p. 12].

Minorităţile naţionale beneficiază, conform prevederilor constituţionale, de dreptul la identitate lingvistică care protejează persoana, nu limba şi are ca obiectiv principal „*libera construire a identităţii persoanei*"[8, pct. 661].

Republica Moldova asigură ocrotirea drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale cetăţenilor de orice naţionalitate, care locuiesc pe teritoriul său, indiferent de limba pe care o vorbesc, în condiţiile egalităţii tuturor cetăţenilor.

La data de 31.08.1989 prin "*Legea nr. 3464-XI limba naţiunii de bază a obţinut statutul de limbă de stat, iar prin Legea nr. 3462-XI a fost introdusă grafia latină*"[6, p. 139]. Prin Legea nr. 3475-XI din data de 01.09.1989 s-a reglementat funcţionarea limbilor peteritoriul Rep. Moldova, iar în cuprinsul acesteia a fost "*garantată funcţionarea limbilor minoritare: rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, idiş*"[6, p. 140].

Prin prevederea constituţională, importantă dinpunct de vedere istoric, sunt asigurate condiţiile necesare învederea folosirii şi dezvoltării limbilor grupurilor etnice aflate pe teritoriul ţării, însă un statut superior este atribuit expres limbii ruse. Acest tratament preferenţial poate constitui, în anumite circumstanţe, fundament discriminatoriu pentru cetăţenii majoritari care folosesc limba de stat. Un exemplu în acest sens poate fi localizat la stânga Nistrului, prin editarea şi comercializarea de reviste, ziare, cărţi în limba rusă în procent de 95% [6, p. 144].

O limbă diferită, minoritară, solicită o atenţie deosebită din partea statului, pentru a nu interveni fenomenul invers asigurării egalităţii tuturor cetăţenilor tocmai pe fondul exprimării identităţii lingvistice, fenomen ce poate apărea în situaţia dezavantajării indivizilor care nu cunosc limba minoritară. Din punct de vedere social, minoritarii lingvistici sunt cei care trebuie să se adapteze, vorbind limba majorităţii, nu invers.

Tratamentul preferanţial oferit unei limbi minoritare, chiar dacă aceasta este utilizată în regiuni în care minoritarii sunt majoritari, depăşeşte în mod vădit garanţiile acordate de Constituţia Republicii Moldova.

Reducerea barierei lingvistice în contextual digitalizării

Limba poate constitui o barieră în comunicare. Însă această barieră poate fi diminuată în prezent în contextul digitalizării. În dialogul dintre străini şi reprezentanţi ai autorităţilor publice, atunci când nu există o limbă comună cunoscută şi când urgenţa impune, în era globalizării pot fi folosite numeroase aplicaţii precum Speak&Translate, Microsoft Tanslator, Reverso, Google Translate, iTranslate, SayHi, WayGo [9], care pot facilita comunicarea verbală şi cea scrisă, oferind posibilitatea realizării de traduceri-text sau folosind camera foto. Traducerile pot fi realizate în timp real, în momentul vorbirii. Unele din acestea pot fi utilizate şi în modul offline, fără a fi necesară o conexiune la internet, şi în anumite cazuri pot oferi traduceri pentru peste 100 de limbi. În mare parte sunt gratuite şi uşor de întrebuinţat de utilizatori.

Concluzie

Comunitatea de limba reprezintă, aşadar, un veritabil factor de consolidare şi cristalizare a naţiunii ca formă de comunitate umană şi totodată, un element distinctiv pentru individ, privit ut singuli, dar şi pentru grupul din care face parte. Această viziune asupra comunităţii de limbă corespunde concepţiei obiective asupra naţiunii. În acelaşi timp, din raţiuni pur politice, importanţa şi aportul său sunt ignorate în cazul concepţiei voluntariste asupra naţiunii, care face abstracţie în totalitate de comunitatea de elemente care determină un individ să se raporteze la un anumit grup cu care se identifică.

Comunitatea de limbă nu acţionează ca element unificator în mod independent şi de sine stătător, ci se află în interdependenţă cu celelalte elemente distinctive pentru grupul de identificare, respectiv comunitatea de origine etnică, religie, de factură psihică, tradiţii, cultură, viaţă şi idealuri. Mai mult decât atât, limba poate fi privită ca fiind liantul dintre ele întrucât prin intermediul limbii comune, vorbite şi înţelese de toţi membrii grupului cu care individul se identifică, se poate construi o cultură comună, se pot oficia ritualurile religioase, se pot perpetua tradiţiile, se pot construi idealuri, se poate exprima identitatea etnică. Limba, de asemenea, stă la baza comunităţii psihice întrucât prin intermediul achiziţiilor lingvistice din primele luni de viaţă copilul îşi dezvoltă apartenenţa pshihologică la o familie, la nivel micro, şi la societatea din care face parte, la nivel macro.

Ataşamentul pe care un individ îl dezvoltă faţă de limbă poate fi comparat cu ataşamentul faţă de teritoriu, susţine prof. Dan Claudiu Dănişor [8, pct. 662]. În condiţiile acestui ataşament, al coexistenţei monolingvismului oficial şi al dreptului recunoascut la identitate lingvistică se poate considera că în cazul limbii majoritare, comunitatea de limba poate uni oamenii, alături de alte elemente de coeziune, formând naţiunile, în viziuna obiectivă, iar în cazul limbii minoritare, comunitatea de limbă uneşte indivizii determinându-i să aparţină aceleaşi minorităţi lingvistice la care se raportează, însă, simultan, îi separă de populaţia majoritară vorbitoare a limbii oficiale/de stat făcându-i distinctivi din punct de vedere social.

Referinţe bibliografice:

1. ARSENI Al. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat. Volumul I. Ediţia a – III – a actualizată şi restructurată [Constitutional law and political institutions. Treaty. Volume I. Third edition – updated and restructured]. Chişinău: CEP USM, 2021.
2. DĂNIŞOR D. C. Constituţia României comentată. Titlul I. Principii generale [Constitution of Romania commented. Title I. General principles] Bucureşti: Universul Juridic, 2009.
3. MURARU I. ş.a. Constituţia României. Comentariu pe articole [Constitution of Romania. Comment on articles]. Bucureşti: C. H. Beck, 2008.

4. BORIS N. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariu [Constitution of the Republic of Moldova. Comment]. Chișinău: Arc, 2009. PDF. [citat 09.12.2021]. Disponibil: www.constcourt.md
5. DĂNIȘOR D. C. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Teoria generală. Tratat [Constitutional law and political institutions. Volume I. General theory. Treaty]. București: C. H. Beck. 2007.
6. CÂRNAȚ T. Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova. Monografie [Non-discrimination in the conditions of contemporary constitutionalism in the Republic of Moldova. Monograph]. Chișinău: Pontos, 2008.
7. CÂRNAȚ T., IOVU A. Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova. Monografie [Integration of ethnic minorities in the Republic of Moldova. Monograph]. Chișinău: Print-Caro, 2018.
8. DĂNIȘOR D. C. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I [Modernity, liberalism and human rights. Constitutional law and political institutions. Volume I]. Craiova: Simbol. 2017.
9. MORUȘ B. Technology – Cele mai bune aplicații de tradus [Best Applications to Translate]. [citat 09.12.2021]. Disponibil: https://life.ro

ASIGURAREA BUNEI GUVERNĂRI LA NIVEL LOCAL PRIN DESCENTRALIZARE ŞI DECONCENTRARE

ENSURING GOOD GOVERNANCE AT THE LOCAL LEVEL THROUGH DECENTRALIZATION AND DECONCENTRATION

SLUSARENCO Svetlana,
dr. în drept, conf. univ.,USM

CZU: 342.51:352:35.072.1

Summary

Decentralization is a way to increase the responsibility of local public authorities by transferring powers from central bodies, which exercise delegated public power through general elections to local public administration bodies, which have acquired powers as a result of local elections. Deconcentration of administration is a variant of the system of administrative centralization, characterized by the fact that the local representatives of the central authorities acquire some rights of own decision, and certain issues of the administrative-territorial units are removed from the competence of the central bodies.

Keywords: *decentralization, competencies, delegation, devolution, local authorities, public services*

Buna guvernare este realizată de un sistem de autorităţi publice şi vizează luarea deciziilor la nivel central, prin care se asigură transparenţa şi reprezentativitatea.

Raporturile dintre administraţia centrală şi cea locală se caracterizează prin diferite grade de dependenţă faţă de centru, respectiv, fie prin centralizare, fie prin deconcentrare sau prin descentralizare, principii care stau la baza organizării şi funcţionării administraţiei publice *[1, p. 38]*. Pentru realizarea interesului general al populaţiei, unele atribuţii ale autorităţilor statului nu pot fi transferate sub responsabilitatea administraţiei publice locale, deoarece ele reprezintă interesele generale şi de îndeplinirea lor sunt responsabili guvernul sau reprezentanţii săi în teritoriu. Realizarea acestor necesităţi generale se efectuează prin intermediul serviciilor publice de interes naţional. Pentru ca aceste servicii să fie mai aproape de cetăţean, administraţia publică centrală plasează aceste servicii în unităţile administrativ-teritoriale, adică statul efectuează o desconcentrare a acestor servicii, păstrându-şi conducerea asupra lor *[2, p.33]*.

Descentralizarea puterii şi asigurarea autonomiei locale este una din priorităţile oricărei guvernări democratice. Principalul scop al descentralizării este de a oferi servicii publice de mai bună calitate, la un preţ mai redus, concomitent cu modernizarea structurilor care furnizează aceste servicii *[13]*. Descentralizarea este un principiu de organizare şi conducere a statului întemeiat pe o largă autonomie a organelor locale de conducere a unităţilor administrative-teritoriale. Conform acestui principiu, are loc un transfer limitat al puterii de decizie de la autorităţile publice centrale către cele locale *[3, p. 241]*.

Doctrina defineşte descentralizarea ca fiind transferul, de la autoritatea centrală la autorităţile locale, a competenţelor, precum şi a resurselor financiare necesare. Noţiunea descentralizării are o accepţiune mai largă şi una restrânsă. În sens larg, prin descentralizare se înţelege orice transfer de atribuţii din plan central în plan local, indiferent de procedeul folosit. În sens restrâns, descentralizarea este legată de procedeul de realizare a acestuia. Un procedeu este cel al transferului de atribuţii către unităţile administrativ – teritoriale (descentralizarea teritorială). Al doilea procedeu al descentralizării este acela al serviciului public, când se realizează desprinderea unor servicii publice din competenţa centrală sau locală şi se conferă acestora personalitate juridică *[1, p.41]*.

Descentralizarea asigură ca deciziile autorităţilor publice locale să contribuie cît mai exact realizarea şi satisfacerea în modul cel mai adecvat, a necesităţilor beneficiarilor serviciilor publice. Descentralizarea reprezintă o modalitate de a spori responsabilitatea autorităţilor publice locale prin transferul de competenţe de la organele guvernamentale centrale, care exercită puterea publică delegată prin alegerile generale, către organele administraţiei publice locale, care au dobîndit competenţe ca rezultat al desfăşurării alegerilor locale.

Descentralizarea pleacă de la premisa că autorităţile administraţiei publice locale sunt mai în măsură să răspundă necesităţilor cetăţenilor, cunoscând mai profund problemele lor, dar şi cele mai bune căi pentru rezolvarea acestora. Descentralizarea înseamnă apropierea deciziei de cetăţean, luarea unor decizii mai adecvate necesităţilor lui. O serie întreagă de servicii publice sunt furnizate mai eficient la nivel local. Învăţământul preuniversitar, asistenţa socială, alimentarea cu apă şi infrastructura rutieră sunt doar câteva din serviciile publice pentru care autorităţile administraţiei publice locale sunt cele mai indicate să ia decizii privind alocarea resurselor *[13]*.

Principiul descentralizării se poate prezenta sub doua forme: prima - descentralizarea teritoriala, în baza căreia dobândesc personalitate juridica, bunuri proprii, buget propriu, unele colectivitati locale care au organe de reprezentare, cum sunt: judetul, municipiul, orasul, comuna. Cea de a doua forma, descentralizarea prin servicii, numită şi descentralizare tehnica - este aceea care corespunde creării de colectivitati teritoriale, care au personalitate juridica, rolul acestora fiind de a administra un serviciu public. În timp ce descentralizarea teritorială este o repartiţie cerută de diversitatea realităţilor sociale, a treburilor administrative ale ţării pe întreg teritoriul acesteia, descentralizarea tehnică este aceea care corespunde exigenţelor unei repartiţii armonioase a funcţiilor între diferite structuri sociale, care compun administratia publică. Descentralizarea teritoriala este determinată mai mult de aspiraţiile politice, în timp ce descentralizarea tehnică este dictată de nevoia asigurării unei eficienţe ridicate, de aceea ideea de autogestiune este mai pronunţată în contextul descentralizării teritoriale decât în cel al descentralizării tehnice *[14]*.

Descentralizarea poate îmbunătăţi nivelul şi calitatea serviciilor publice, asigură utilizarea mult mai eficientă a resurselor locale, care sunt limitate şi consolidează

societatea civilă din ţările cu o democraţie tânără. Indicatorii principali al descentralizării sunt: transferare - implică administraţia publică locală, care sunt responsabile pentru nivelul şi calitatea serviciilor, modalitatea în care aceste servicii vor fi prestate, şi sursele financiare pentru prestarea lor; desconcentrare, care implică transferul luării deciziei de la ministere spre oficiile regionale întreţinute de Guvern şi ministere; delegarea, care se află între descentralizare şi desconcentrare şi implică administraţia publică locală responsabilă pentru organizarea şi prestarea serviciilor publice, dar sunt supravegheate de Guvern şi ministere privind nivelul şi calitatea serviciilor publice prestate, modalitatea de prestare şi/sau de finanţare *[4, p. 349]*.

Procesul descentralizării este unul foarte complex şi multi-aspectual. Astfel, actualmente descentralizarea este privită sub următoarele aspecte interdependente şi esenţiale: politic, administrativ, fiscal şi economic *[15, p. 5]*. Evidenţierea deosebirilor dintre aceste concepte este folositoare pentru a evidenţia multiplele dimensiuni pe care le presupune descentralizarea şi nevoia de coordonare dintre acestea *[1, p. 41]*.

Descentralizarea politică urmăreşte să le acorde cetăţenilor şi reprezentanţilor aleşi de ei mai multă putere în luarea deciziilor. Ea poate, de asemenea, să sprijine democratizarea, prin acordarea cetăţenilor şi reprezentanţilor lor mai multă influenţă în formarea şi implementarea politicilor publice *[5, p.100]*.

Desconcentrarea administratiei este o variantă a sistemului de centralizare administrativă, caracterizată prin faptul că reprezentanţii locali ai autorităţilor centrale capătă unele drepturi de decizie proprie, iar anumite probleme ale unităţilor administrativ-teritoriale sunt scoase din competenţa organelor centrale şi date spre decizie în competenţa autorităţilor locale. Conform reglementărilor normative naţionale, descentralizarea administrativă reprezintă un proces continuu, progresiv, care evoluează odată cu extinderea capacităţii administrative a unităţilor administrativ-teritoriale, în vederea gestionării eficiente a serviciilor publice aflate în responsabilitatea acestora [6, pct. 1].

Descentralizarea administrativă include două componente esenţiale: delegarea şi deconcentrarea. Delegarea este o formă mai extinsă a descentralizării şi se referă la transferul luării deciziilor şi a autorităţii administrative şi/sau responsabilitatea sarcinilor clar stabilite de la autorităţile centrale către instituţiile şi organizaţiile care nu sunt subordonate direct administraţiei centrale, dar care sunt responsabile în faţa acesteia [7, p. 25].

Deconcentrarea serviciilor publice înseamnă învestirea structurilor administrativ - teritoriale ale statului cu puteri publice, care se exercită în numele statului, dar la nivel local, ceea ce presupune o descentralizare. Deconcentrarea se realizează prin transferul împuternicilor administrative şi financiare de către ministere şi alte organe ale administraţiei publice centrale de specialitate spre propriile autorităţi de specialitate din teritoriu, dar nu şi transferul autorităţii decizionale. Organele guvernamentale descentralizate sunt coordonate de o autoritate centrală care ia decizii şi asigură finanţarea necesară implementării lor.

Necesitatea ca serviciile publice să fie organízate si să functioneze atât prin intermediul autorităţilor descentralizate cât si prin serviciile deconcentrare se fundamentează pe următoarele argumente: menjinerea caracterului imitar al statului; natura serviciilor fiirnizate; dimensiunea si amploarea proiectului; aspecte legate de integritatea actului administrativ [8, p. 130].

În Republica Moldova, activitatea serviciile publice desconcentrate sunt reglementate de Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 266 din 09.03.2016 **cu privire la lista serviciilor publice desconcentrate administrate în mod direct/din subordinea ministerelor şi altor autorităţi administrative centrale** şi de Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 845 din 18.12.2009 "Cu privire la oiciile teritoriale ale Cancelariei de Stat". Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat se organizează şi funcţionează ca subdiviziune teritorială a Cancelariei de Stat, menit să îndeplinească prerogativele acordate prin acte normative, privind implementarea politicilor de descentralizare administrativă şi controlul asupra legalităţii actelor adoptate sau emise de autorităţile administraţiei publice locale de nivelul întîi şi nivelul al doilea pe teritoriul în care acestea îşi desfăşoară activitatea.

Respectiv, în fiecare raion au fost create, în conformitate cu hotărîrea menţionată supra, serviciile desconcentrate ale autorităţilor centrale care coordonează activitatea generală a acestora. Oficiilor teritoriale ale Cancelariei de Stat le revine misiunea de a coordona activitatea generală a serviciilor publice desconcentrate. Serviciile desconcentrate sunt subiecte ale controlului de oportunitate şi au împuternicirile de a controla autorităţile administraţiei publice locale în vederea exercitării atribuţiilor delegate de stat [9, p. 63].

Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat coordonează serviciile publice desconcentrate ale ministerelor şi ale altor autorităţi administrative centrale; monitorizează modul de conlucrare dintre autorităţile administraţiei publice locale, instituţiile publice sau subdiviziunile teritoriale ale acestora în care ministerele sau alte autorităţi administrative centrale au calitatea de fondator şi serviciile publice desconcentrate în soluţionarea problemelor în teritoriu. În cadrul procesului de desconcentrare anumite servicii de stat sunt dispersate şi reamplasate teritorial pentru o mai bună funcţionare. Şeful Oficiului teritorial al Cancelariei de Stat, în calitatea sa de reprezentant al Guvernului în teritoriu, îndeplineşte atribuţii privind coordonarea generală a activităţii serviciilor publice desconcentrate, constituite în unităţile administrativ-teritoriale; sesizează autorităţile administraţiei publice centrale de resort şi Cancelaria de Stat despre încălcările depistate în activitatea serviciilor publice desconcentrate, formulînd propunerile de rigoare; propune ministerelor şi altor autorităţi administrative centrale măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii serviciilor publice desconcentrate, organizate la nivelul teritoriilor administrate, cu informarea Cancelariei de Stat [10, 11].

Din cele relatate mai sus, putem conchide că, atribuţiile pe care le exercită în teritoriu serviciile publice deconcentrate pot fi grupate în următoarele categorii: exercitarea funcţiei decizionale prin: elaborarea normelor, elaborarea strategiilor,

avizare; exercitarea funcţiei de implementare prin: implementarea strategiilor de coordonare, furnizare de servicii, organizarea activitatii; şi exercitarea controului intern si extern prin: evidenţa, informare, monitorizare, evaluare, control, verificare şi aplicarea sancţiunilor.

Raporturile între autorităţile publice desconcentrate şi autorităţile centrale se bazează pe subordonare ierarhică strictă şi totală [15, p.5]. Autorităţile (serviciile) desconcentrate teritorial rămân parte integrantă în sistemul ierarhiei centrale. În acest sens, reprezentanţii autorităţilor teritoriale desconcentrate nu sunt aleşi de colectivităţile locale, nu sunt supuse controlului din partea lor şi răspund doar în faţa organelor ierarhic superioare, nu şi în faţa autorităţilor locale [12, p. 76].

Ideea fundamentală a organizării desconcentrate este aceea de a asigura realizarea serviciilor autorităţilor publice centrale, prin agenţi proprii, plasaţi însă în teritoriul unităţii administrativ-teritoriale.

Principala deosebire dintre descentralizare si deconcentrare este că în cadrul procesului de descentralizare competenţele se transferă de la nivelul naţional la nivel local prin autorităţile descentralizate. În timp ce în cazul deconcentrării compeţentele rămân la acelaşi nivel, nivelul naţional, dar sunt implementate la nivel local printr-un sistem de organe înfiinţate în teritoriu. Aceste servicii deconcentrate sunt însă parte ale aceluiaşi sistem de organe centrale, serviciile deconcentrate nu au putere de decizie şi nici resurse proprii, aşa cum este cazul autorităţilor descentralizate. Deconcentrarea asigură o mai bună implementare în teritoriu a deciziilor luate la centru. Diferenţa dintre descentralizare şi deconcentrare este că în timp ce funcţiile transferate autorităţilor descentralizate au caracter permanent şi irevocabil, funcţiile ce revin serviciilor publice deconcentrate pot avea şi un caracter temporar, fiind numai o delegare de sarcini. În cazul descentralizării, autorităţile descentralizate autonome implementează propriile decizii luate la nivel local de către ele însele. Iar în cazul deconcentrării, serviciile deconcentrate implementează deciziile luate la centru de autorităţile centrale [8, p. 134].

În concluzie putem afirma că, deconcentrarea reprezintă transferarea de competenţe, responsabilităţi şi resurse în domeniul serviciilor publice către structurile teritoriale ale autorităţilor publice centrale, special create pentru prestarea anumitor servicii publice de interes naţional. Ea este considerată o formă uşoară a descentralizării.

Referinţe bibliografice:

1. Bantuş A. Principii de organizare şi funcţionare eficientă a administraţiei publice. În: *Administrarea Publică*, nr. 2(82)/ 2014/ ISSN 1813-8489.
2. Tincu V. Organizarea serviciilor publice desconcentrate în Republica Moldova: istorie şi actualitate. CZU:351(478). În: *Administrarea Publică*, nr. 4 (104)/ 2019.
3. Cuşmir V. Unele aspecte ale reformei administrativ-teritoriale şi adminis-

trării locale. În: „*Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova,*" Chişinău, Tipografia centrală, 2003-2006. ISBN 9975782256.
4. Bratu D. D. Principiul descentralizării administrative în organizarea statală a puterii. În: *Studii Juridice Universitare*, Numărul 3-4 / 2008 / ISSN 1857-4122.
5. Sandor S.D., Tripon C., Funcţionarii publici români privind reformele administraţiei publice. În: *Revista Transilvăneană de Ştiinţe Administrative*. ISSN online: 2247-8310. Ediţia nr. 23 E/iunie 2008.
6. Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435 din 28.12.2006, *LP.232 din 16.12.20. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.353-357/22.12.20, art.270, în vigoare 22.01.21*
7. Cornea S. Descentralizarea puterii publice în republica moldova: sub ce formă. MOLDOSCOPIE, 2016, nr.3 (LXXIV).
8. Marin S.-C. Descentralizarea si deconcentrarea: procese de actualitate în teoria si practica administratiei publice. În: *Research and Science Today*; Targu-Jiu, Изд. 3, (Mar 2012): 129-139**.** p. 129-139. e-ISSN 22859632.
9. Castraşan T. Popovici A. Serviciile publice descentralizate şi desconcentrate în condiţiile descentralizării administrative. În: Materiale ale conferinţei internaţionale ştiinţiico-practice "*Teoria şi practica administrării publice*", Chişinău, Moldova, 24 mai 2011.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 266 din 09.03.2016 cu privire la lista serviciilor publice desconcentrate administrate în mod direct/din subordinea ministerelor şi altor autorităţi administrative centrale. *HG77 din 12.02.20. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 44-54/14.02.20 art.110, în vigoare 14.02.20.*
11. Hotărârea Guvernului nr. 845 din 18.12.2009 cu privire la oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat. *HG77 din 12.02.20. HG77 din 12.02.20. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.44-54/14.02.20 art.110, în vigoare 14.02.20.*
12. Mocanu V. Descentralizarea serviciilor publice: Concepte şi practici. Chişinău: Tish, 2001. ISBN 9975-947-11-5.
13. Scopurile, actorii şi etapele descentralizării. [citat 14.12.2021]. Disponibil: http://www.descentralizare.gov.md/tabview.php?l=ro&idc=386&t=/ce-este-descentralizarea/scopurile-actorii-si-etapele-descentralizarii&.
14. Formele descentralizarii. [citat 28.12.2021]. Disponibil: https://www.rasfoiesc.com/legal/administratie/Formele-descentralizarii59.php.
15. Soltan V. ş.a. Studiul politicii privind gradul descentralizării administrative în domeniul sănătăţii publice. Raport final. Chişinău 2009. [citat 24.12.2021]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/RaportFinal_Studiu_Descentralizare_Ro%20(1).pdf.

PREMISE SECURITARE ALE INTEGRĂRII EUROPENE ȘI MODERNIZĂRII POLITICE A REPUBLICII MOLDOVA

SECURITY PREMISES OF EUROPEAN INTEGRATION AND POLITICAL MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SPRINCEAN Serghei,
dr. hab. în ştiinţe politice, conf. univ.,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice
MITROFANOV Ghenadie,
doctorand, USM
POPOVICI Dan,
doctorand, USM

CZU: 341.123.043:327(4):323(478)

Summary

The issue of the international association of the Republic of Moldova is a rather controversial and disputed topic in the scientific community since it raises many questions regarding the appropriateness of applying multiple schemes, perspectives and approaches to assess the risks, threats and benefits to the security, stability and well-being of the Republic of Moldova. in the short term, as well as in the medium and long term. Numerous aspects that potentially affect the human security of the population of the Republic of Moldova become major concerns in the context of the strategic choice of the vector of the foreign policy of the Republic of Moldova, as a result of the association with one of the existing geopolitical blocs. The competition and rivalry, to a certain extent, between these geostrategic blocs, to which the Republic of Moldova is attracted, presuppose a different spectrum of benefits and risks for the population of the Republic of Moldova. The option of associating the Republic of Moldova with the European Union offers numerous benefits of modernization, increase of well-being, stability and strengthening of security, including human, correlated with low risks at the level of delegation of some coordination functions, offered to some community structures.

Keyword: *European integration, security premises, political modernization, Republic of Moldova, security risks*

Integrarea europeană poate oferi Republicii Moldova o serie de avantaje incontestabile, inclusiv de ordin securitar. Astfel, Republica Moldova, în contextul nevoii sale organice de stabilitate şi restabilire a funcţionalităţii exercitării atribuţiilor constituţionale de către autorităţilor de drept atât în plan extern, dar mai ales pe plan intern, peste întregul său teritoriul constituţional, poate şi trebuie să profite de posibilitatea asocierii sale la Uniunea Europeană, ca bloc politic internaţionale, format în jurul unor valori sociale, economice şi politice, capabil să oferă o mai mare pondere beneficiilor politice în raport cu riscurile securitare pentru Republica Moldova, în vederea soluționării celor mai grave probleme de

securitate cu care se confruntă pe parcursul întregii sale existenţe ca stat independent [1, p. 122].

În acest fel, problematica asocierii internaţionale a Republicii Moldova a fost şi continuă să persiste ca un subiect destul de controversat şi disputat în comunitatea ştiinţifică atât internaţională, dar mai cu seamă în cea autohtonă, din moment ce ridică numeroase întrebări referitoare la oportunitatea aplicării multiplelor scheme, perspective şi abordări de evaluare şi estimare a riscurilor, ameninţărilor şi beneficiilor pentru securitatea, stabilitatea şi bunăstarea pe viitor a Republicii Moldova, atât pe termen scurt, cât şi pe termen mediu şi lung.

Numeroase aspecte ce afectează potenţial securitatea umană a populaţiei Republicii Moldova devin preocupări majore în contextul alegerii strategice a vectorului politicii externe a statului nostru, în rezultatul asocierii la unul dintre blocurile geopolitice existente. Concurenţa şi rivalitatea, într-o anumită măsură, dintre aceste blocuri geostrategice, de care este atrasă Republica Moldova, presupun un spectru diferit de beneficii şi riscuri pentru populaţia RM.

Prin urmare, orice alegere a unuia din vectorii geopolitici existenţi implică inevitabil un proces complex de evaluare şi comparaţie a acestor oferte de riscuri / beneficii care, la rândul lor, nu constituie nişte entităţi statice şi rigide, ci se pot modifica dinamic în dependenţă de schimbările ce au loc atât pe scena relaţiilor internaţionale, cât şi în funcţie de modificările ce intervin periodic în viaţa politică internă a actorilor de pe această scenă.

În general, subiectul configurării alianţelor interstatale, a stabilirii relaţiilor cu diverşi subiecţi ai dreptului internaţional, supuşi presiunilor şi influenţelor politice din interiorul sistemului lor politic naţional, dar şi provenind din cadrul sistemului geopolitic internaţional, se situează în proximitatea preocupărilor pentru legalitatea şi moralitatea unor asemenea acţiuni de influenţare a deciziilor politice de către un şir de factori (geo)politici [2, p. 81].

Astfel ca, asemenea aspecte precum corelaţia dintre corectitudinea, moralitatea şi legalitatea acţiunilor de presiune cu interesele sociopolitice, tot mai mult vor preocupa atât oamenii de ştiinţă din domeniul politologiei, cât şi opinia publică şi societatea civilă, vigilentă şi atentă la orice pericol şi ameninţare la adresa bunei funcţionări a mecanismului democratic ca un garant important al eficienţei sistemelor politice şi sociale, mai cu seamă în perioada crizei globale [3, p. 44].

În contextul dat, Republica Moldova, în calitatea sa de actor de o importanţă relativ redusă pe arena internaţională şi regională, are, mai mult, tendinţa de a consuma securitate regională şi internă, în termeni specifici şi potrivit unei paradigme lansate în cadrul Şcolii de la Copenhaga [4, p. 64], decât a genera şi a exporta securitate către statele vecine, cu excepţia scurtei perioade în care s-a produs o destabilizare dramatică a situaţiei interne din Ucraina de la începutul anului 2014.

Astfel, se detaşează, în această ordine de idei, opţiunea asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană, a cărei ofertă include numeroase beneficii de modernizare, creştere a bunăstării, stabilităţii şi de fortificare a securităţii, inclusiv

umane, corelate cu riscuri reduse la nivelul de delegare a unor funcţii de coordonare, oferite unor structuri comunitare. Totodată, este de remarcat faptul că riscurile asocierii la UE, pentru un şir de state, foste republici ale URSS, din categoria cărora face parte şi Republica Moldova, includ şi agravarea relaţiilor bilaterale ale acestora cu Federaţia Rusă, ca promotoare a opţiunii vectoriale estice de asociere internaţională, de care este interesată o bună parte a societăţii şi clasei politice autohtone, categorie socială care percepe vectorul estic ca o alternativă celui european. În contextul nevoii acute de modernizare a Republicii Moldova, accesul la valorile, potenţialul economico-social, mecanismele, instituţiile regionale, modelele şi fondurile Uniunii Europene, concurează cu oportunităţile promovate în principal de Federaţia Rusă [5, p. 245].

Apropierea de UE are tendinţa, în ultimele decenii, să genereze pentru Republica Moldova un şir de ameninţări şi riscuri de destabilizare internă (socială, economică şi politică, inclusiv prin manipulare mediatică, prin intermediul regiunii separatiste transnistrene, regiunii autonome găgăuze sau al unor forţe politice locale).

În contextul amplificării în ultimul deceniu a confruntărilor hibride pe plan mondial, miza ameninţărilor şi tentativelor de şantajare a autorităţilor de drept din Republica Moldova, provenind de la promotorii politicilor integraţioniste în spaţiul estic, constă în a menţine cât mai mult timp posibil Republica Moldova ca satelit geopolitic al Federaţiei Ruse, uneori chiar contrar intereselor sale naţionale, inclusiv în detrimentul fortificării securităţii sale umane.

Pentru atingerea acestor scopuri se recurge, cel mai des, la reanimarea unor mecanisme de manipulare în masă, se induce în societate o insatisfacţie generală şi frică ale populaţiei de instabilitate sociopolitică şi financiar-economică, frica de o eventuală escaladare armată a conflictului transnistrean, de subdezvoltare şi sărăcie.

Cel mai important factor în plan local pe care mizează agresorul în acest război hibrid, este menţinerea nostalgiilor sociopolitice ale electoratului din Republica Moldova pentru un regim autoritar şi paternalist de tip sovietic, nostalgii care sunt exploatate periodic în interes geopolitic în scrutinele electorale, deci pe cale democratică dar cu scopuri regresive pentru populaţia autohtonă, în planul securităţii sale umane.

Este de o stringenţă deosebită necesitatea de a se analiza, din perspectivă politologică, diversele ameninţări de securitate cu care se confruntă Republica Moldova. Prin urmare, estimăm că aceste ameninţări de securitate din sfera socială cu impact politic major sunt direct conectate la problematica securităţii umane, afectând cel mai grav toate sferele vieţii sociale a cetăţenilor [6, p. 8].

Promovarea unor principii de moralitate în relaţiile internaţionale, precum principiul corectitudinii, echităţii, moralităţii, bunăstării globale, responsabilităţii guvernelor naţionale pentru stabilitatea internaţională, a principiului coevoluţiei statelor şi naţiunilor şi prioritizării obiectivelor geopolitice, toţi aceşti piloni ai unei

politici internaţionale durabile în interesul statelor mici pot ajuta asemenea ţări precum Republica Moldova să conteze pe plan internaţional, iar prin asta să-şi promoveze interesele sale naţionale în concordanţă cu cele ale statelor-partenere. În acest context, aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană înţeleasă, din perspectiva interesului nostru naţional, în primul rând ca o comunitate a statelor mici şi mijlocii de pe mapamond, apropiate civilizaţional, devenite influente în plan internaţional prin eficienţă, coordonare şi profesionalism al elitelor de la conducere, coagulate în jurul unor valori universale, se detaşează ca fiind o soluţie viabilă la impasul relaţiilor bilaterale internaţionale ale Republicii Moldova cu statele vecine şi partenerii regionali tradiţionali, cu mult mai influenţi şi mai importanţi pe plan internaţional, ce tind să domine covârşitor relaţiile cu RM.

Moralitatea şi moralizarea devine tendinţa de urmat şi pentru Republica Moldova în perspectiva apărării şi promovării intereselor ei naţionale, astfel că noi metode şi metodologii se cer a fi aplicate în studiul problematicii asocierii internaţionale a Republicii Moldova în contextul promovării valorilor specifice, a asigurării şi respectării securităţii umane la scară mondială [7, p. 53].

În Republica Moldova, problematica democratizării în contextul fortificării securităţii umane, a început să se manifeste, mai pregnant şi mai univoc, în spaţiul politic, odată cu intensificarea procesului de deschidere socială şi politică a societăţii şi clasei politice autohtone la tendinţele şi trendurile sociale şi politice mondiale, determinate, în mare parte, de intensificarea proceselor mondiale, a problemelor globale şi regionale cu care se confruntă inclusiv Republica Moldova, de rând cu alte state ale lumii, dar şi, concomitent, cu iniţierea procesului de racordare a legislaţiei interne la cea europeană, în perspectiva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

În contextul dat, legislaţia Republicii Moldova, în mare parte, este una apreciată ca fiind echitabilă şi promotoare a celor mai generale valori şi norme caracteristice modelului contemporan al sistemului politic ce tinde către instaurarea dictaturii legii şi a securităţii umane în societate, în avangardă cu *Constituţia Republicii Moldova*, în care, încă în articolul 1, este menţionat că „demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme" [8].

În aceste condiţii, respectarea suveranităţii şi securităţii naţionale în Republica Moldova, ca fundament al promovării dezideratelor securităţii umane, devine o condiţie în sine pentru democratizarea plenară a sferei sociopolitice autohtone, a domeniului elaborării şi implementării deciziilor referitor la diverse aspecte ale politicii interne sau externe, în vederea ridicării nivelului de civilizare a sociumului în acord cu asemenea valori precum toleranţa şi echitatea, deschizând noi perspective de dezvoltare socială, cu repercusiuni inevitabile în toate sferele vieţii, atât celei individuale, cât şi vieţii în comun. În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, se presupune o apropiere de standardele şi valorile, inclusiv etice care se preconizează a fi implementate în procesul de

guvernare şi gestionare. Anume acest obiectiv îl urmăreşte Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, semnat la 27 iunie 2014, stipulând că reformarea administraţiei publice din Republica Moldova va însemna şi „promovarea valorilor etice în serviciul public" (articolul 22, litera e) [9].

Din perspectiva impactului deplin al rezultatelor implementării Acordului de Asociere, se impune o analiză mai detaliată a cazului informării populaţiei Republicii Moldova referitor la prevederile, scopurile şi procedurile prevăzute de Acord. Astfel, potrivit unor analişti autohtoni, la momentul semnării la 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere la Uniunea Europeană, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014, informarea a fost şi continuă sa fie un element important al punerii în aplicare a Acordului de Asociere cu UE şi al succesului integrării europene a Republicii Moldova: „Partea informativă, partea ce ţine de diseminarea informaţiei cred că este un element-cheie în realizarea Acordului de Asociere. Eu cred că campaniile de informare nu doar trebuie să urmărească un scop nobil, dar şi să ajungă la fiecare locuitor al ţării. Aici, într-adevăr, sunt restanţe şi sunt carenţe care trebuie înlăturate" [10].

În spirit polemic, considerăm că e nevoie de remarcat faptul că informarea populaţiei de către autorităţi nu poate fi un scop în sine, aşa după cum susţine acest expert, ci este nevoie să devină o normă în condiţiile unor relaţii democratice în societate. Pe de altă parte, o informare adecvată necesită să fie transpusă într-un acord sau mandat acordat, de exemplu în rezultatul scrutinelor electorale. Informarea populaţiei cu privire la principalele decizii politice în stat, inclusiv referitor la politica externă, e cazul să devină un factor suplimentar pentru asumarea adecvată şi responsabilă de către alegători a votului lor în alegeri. Totodată, nerespectarea acestui imperativ al democratizării sociopolitice, inclusiv în viaţa politică internă, în relaţiile internaţionale, poate duce la nerespectarea reciprocă a drepturilor şi libertăţilor, şi deci, la acumularea unor tensiuni social-politice, care, în condiţii democratice, pot genera retragerea încrederii alegătorilor şi pierderea mandatului de către factorii de decizii, iar în condiţii nedemocratice, la instabilitate sociopolitică şi revolte populare.

Cele mai directe priorităţi din Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE sunt determinate de specificul societăţii noastre, şi nu impuse ca nişte standarde prestabilite. Este relevantă pentru promovarea securităţii sociale şi umane în contextul apărării drepturilor categoriilor vulnerabile din Republica Moldova, stipularea din Acord cu referinţă la cooperarea dintre părţile semnatare „pentru a asigura promovarea drepturilor copilului în conformitate cu legislaţia şi cu normele internaţionale, în special Convenţia Naţiunilor Unite din 1989 privind drepturile copilului, ţinând cont de priorităţile identificate în contextul specific al Republicii Moldova, în special pentru categoriile vulnerabile" (articolul 137) [9].

Astfel, în spaţiul Uniunii Europene se regăsesc diverse opinii şi abordări faţă de conceptul de securitate umană, fiind puternic influenţate de cultura, etica şi civilizaţia de sorginte creştină, spre exemplu referitoare la interzicerea avorturi-

lor în ţările din UE, promovată cu regularitate şi concertat nu doar prin efortul comunităţilor religioase, dar şi cu participarea societăţilor promotoare a valorilor şi principiilor respectului faţă de viu [11].

Promovarea dezideratelor de asigurare a securităţii sociale, personale şi umane, tendinţă susţinută de importante mişcări neguvernamentale, dar şi forţe geopolitice din afara Republicii Moldova, provenind, în special, din spaţiul civilizaţional european, a tins permanent, chiar exagerat uneori, către un idealism armonios cu privire la relaţiile interumane, interetnice, drepturile universale ale omului [12, p. 81]. Aceste deziderate au ajuns, din păcate, în Republica Moldova la o cotă precară din cauza nivelului de viaţă general scăzut, din cauza delăsării sau chiar a persecuţiilor autorităţilor autohtone din diverse perioade istorice, mai mult sau mai puţin îndepărtate. Importante ONG-uri locale şi internaţionale, partenerii externi ai Republicii Moldova întreprinzând o serie de acţiuni pentru a promova idealul siguranţei şi prosperităţii sociale şi individuale, în mod dezinteresat, fără să se mizeze pe acumularea unui capital politic sau compensarea, în vreun fel, a eforturilor depuse. Această preocupare a societăţii civile şi a comunităţii internaţionale se înscrie firesc în tendinţa mondială de promovare a principiilor democratizării şi ale binefacerii, echităţii şi caritătii, de rând cu alte obiective ale modernizării, precum justiţia, coevoluţionismul sau integritatea sistemică, aduse în prim-planul, inclusiv, al vieţii sociopolitice a celor mai avansate societăţi de pe mapamond, prin implementarea idealului binelui comun în plan global, care, cu puţin efort comun, bunăvoinţa şi deschidere spirituală, poate fi promovat cu succes şi în societatea autohtonă, ce se află actualmente pe calea europeană, cât şi pe calea modernizării profunde în pofida numeroaselor impedimente de ordin extern şi intern.

Comparând specificul ce ţine de securitatea umană, societală şi de mediu din cadrul ofertelor pe care le propun vectorii estic şi vestic în planul integrării Republicii Moldova în aceste spaţii şi sisteme geopolitice, remarcăm că oferta asocierii pe direcţia vestică se deosebeşte semnificativ de oferta asiatică, atât prin conţinutul mult mai diversificat şi procedurile aplicative clare şi bine întocmite, cât, mai ales, prin siguranţa şi sustenabilitatea aplicării şi garantării acestor prevederi şi a bunei funcţionări a mecanismelor de protecţie şi securizare personală, ecologică sau societală. În acest plan, democratizarea, ca teorie şi practică, se remarcă a fi utilă şi funcţională în evaluarea riscurilor, beneficiilor, a costurilor şi vulnerabilităţilor specifice fiecăreia dintre cele două opţiuni de asociere internaţională pentru Republica Moldova, mai ales în domeniul asigurării protecţiei societale şi umane.

Referinţe bibliografice:

1. Sprincean S. Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituţiilor puterii de stat. În: *Impactul sistemului electoral asupra capacităţii de funcţionalitate a instituţiilor puterii de stat din Republica*

Moldova. / coord.: Victor Juc. Cap. 8. Chişinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 118-130.
2. Sprincean S. Problematica securităţii umane în contextul evoluţiei societăţii contemporane. În: Securitatea naţională a Republicii Moldova în contextul evoluţiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chişinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 77-94.
3. Sprincean S. Filosofia supravieţuirii: repere şi perspective. În: *Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice*, 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
4. Buzan B., Waever O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. USA, Colorado: Lynne Rienner Publishers Inc., 1997.
5. Sprincean S. Sporirea securităţii şi siguranţei persoanei şi progresul domeniului culturii ca deziderate ale Acordului de Asociere RM-UE. În: *Revista Studiul artelor şi culturologie: istorie, teorie, practică* [Chişinău]. Nr. 1 (38), 2021, p. 243-248.
6. Sprincean S**.** The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova. In: *Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности*: материалы Всерос. науч-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.
7. Nef J. Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment. Second Ed. Ottawa: International Development Research Centre, 1999.
8. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1. 12.08.1994.
9. Legea Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la 27 iunie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 185-199.
10. Grâu L. Interviu acordat de Viorel Chivriga, expert al IDIS Viitorul, pentru Radio Europa Liberă. [citat 14.12.2021]. Disponibil: http://www.infoeuropa.md/interviuri/informarea-corecta-a-populatiei-va-apropia-moldova-de-uniunea-europeana/
11. Federation ONE OF US displayed in Dutch pro-life march. [citat 14.12.2021]. Disponibil: http://www.oneofus.eu/federation-one-of-us-displayed-in-dutch-pro-life-march/
12. Sprincean S. Securitatea umană şi bioetica. Monografie, Chişinău, F.E.P. „Tipografia Centrală", 2017.

ASIGURAREA SIGURANȚEI PERSOANEI ŞI SECURITĂȚII UMANE CA CONDIȚIE A SUCCESULUI PROCESULUI DE DEMOCRATIZARE

ENSURING PERSONAL SAFETY AND HUMAN SECURITY AS A CONDITION FOR THE SUCCESS OF THE DEMOCRATIZATION PROCESS

SPRINCEAN Serghei,
dr. hab. în ştiinţe politice, conf. univ.,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice
SOHOȚCHI Tudoriţa-Sanda,
doctorandă, USM
CREȚU Ion,
doctorand, USM.

CZU: 342.721:343.211.3:342.34

Summary

The process of democratization means a positive trend in the field of deepening political freedoms and rights as parts of general human rights, closely linked to the expansion of the social pool and public acceptance of the decision-making process. Under these conditions, a robust system for ensuring person's safety and human security in society is an important fundamental support for maintaining an upward trajectory of socio-political reforms in order to deepen and root in the transitional society of the traditions specific to democracy. The democratization of society cannot be possible without ensuring the security and safety of the person, and only this condition provides a sufficient motivation for the person's involvement as a citizen in public affairs, in the decision-making process, in political competition, etc. In the same context, human security cannot ignore its most strategic goal - to educate both the person and the masses, to induce and shape, through amplification and multiplication, the fundamental human qualities and virtues that underlie the basis of the progress of the security field in the broadest possible sense, but also the basis of social progress, in the broadest sense of the word.

Keyword*: Human security, personal safety, democratization, Republic of Moldova, good governance, security risk*

Procesul de democratizare presupune întâi de toate un trend pozitiv în domeniul aprofundării libertăţilor şi drepturilor politice ale omului, legate strâns de extinderea bazinului social şi acceptului public al procesului decizional. În aceste condiţii, un sistem robust de asigurare a siguranţei persoanei şi a securităţii umane în societate este un suport fundamental de important pentru menţinerea unui traiect ascendent al reformelor sociopolitice pentru aprofundarea şi înrădăcinarea în societatea de tranziţie a tradiţiilor specifice democraţiei [1, p. 83].

În condiţiile necesităţii studiului funcţionării mecanismului asigurării siguranţei personale şi securităţii umane pentru aprofundarea tradiţiilor şi practicilor democratice, cadrul normativ devine unul crucial în contextul în care practicile si politicile sociale depind decisiv de obiectivele societăţii, trasate normativ şi legislativ. Cadrul legislativ naţional oferă un set de definiţii care stabilesc temelia pentru înţelegerea modului în care problemele de securitate sunt abordate în Republica Moldova. Securitatea umană îşi propune protecţia persoanelor în mod individual, dar şi ca totalitate socială, prin asigurarea condiţiilor de viaţă şi trai, a necesităţilor fundamentale [2, p. 96].

Prin urmare, democratizarea sociumului nu poate fi posibilă fără de asigurarea securităţii şi siguranţei persoanei, şi doar această condiţie oferă o motivaţie suficientă pentru implicarea persoanei ca cetăţean în treburile publice, în procesul decizional, în competiţia politică etc.

În acelaşi context remarcăm că securitatea umană nu poate să facă abstracţie de cel mai strategic scop al său - de a educa atât persoana, cât şi masele, de a induce şi forma, prin amplificare şi multiplicare, a calităţilor şi virtuţilor umane fundamentale care stau la baza progresului domeniului securităţii în cel mai larg sens posibil, dar şi la baza progresului social, în cel mai larg sens al cuvântului [3, p. 120].

Securitatea umană şi democratizarea, drept domenii complementare de activitate umană, în sens practic, ambele cu implicare în spaţiul politicului, pot căpăta diverse noi caracteristici în dependenţă de situaţie şi context, reieşind din setul de aşteptări sociale faţă de acestea în vederea asanării sustenabile a crizei globale [4, p. 439], inclusiv a manifestărilor ei locale în Republica Moldova în diverse sfere ale vieţii umane şi sociale, utilizând întregul spectru de metode şi pârghii disponibile. În contextul cercetării de faţă s-a constat că atât disciplina securităţii umane, cât şi teoria democratizării includ suficiente elaborări metodice şi conceptuale, sisteme de principii şi abordări pentru a contribui substanţial la accelerarea şi amplificarea cantitativă şi calitativă a valorificării practice a rezultatelor acumulate în domeniul teoretico-aplicativ al dezvoltării durabile, lansat de două decenii în urmă [5, p. 275].

Devine important procesul amplificării influenţei factorului uman în cercetarea problematicii securităţii umane odată cu aprofundarea cercetărilor asupra acestei concepţii. Deoarece asigurarea durabilă şi completă a securităţii individului uman nu poate fi efectuată fără asigurarea securităţii mediului firesc de viaţa a persoanei, se impune o nouă abordare a concepţiei securităţii umane, prin scoaterea în evidenţă a caracterului său biocentric care vine să înlocuiască caracterul antropocentric din cadrul primelor încercări de teoretizare a acestei concepţii a securităţii umane. Astfel că securitatea umană cu specific biocentric poate fi înţeleasă mai bine ca o etapă nouă a dezvoltării teoriei cu privire la asigurarea securităţii prin prisma intereselor individuale, schimbând accentul către asigurarea bunăstării individului uman doar în corelaţie directă cu asigurarea sustenabilă a bunăstării naturii şi mediului înconjurător [6, p. 266].

Dintr-o perspectivă nouă, problematica securităţii umane se referă nu doar la primatul protecţiei intereselor persoanei în faţa celor de stat, dar, mai cu seamă, vizează protecţia calităţii sau structurii calitative a subiectului protejat, adică a persoanei umane. Similar cu alte tipuri sectoriale de securitate (economică, energetică, alimentară, bancară etc.), securitatea umană are ca scop protecţia, dar şi amplificarea (spre deosebire de alte forme sectoriale ale securităţii) calităţilor umane, cele care contribuie la sporirea aprecierii persoanei atât a valorii sale în sine, cât şi în raport cu societatea, prin prisma utilităţii şi importanţei individului uman pentru alţi oameni, pentru progresul social, pentru păstrarea mediului înconjurător, pentru protecţia naturii şi a biosferei într-un context sustenabil [7, p. 379].

Există o lipsă evidentă, atât la nivel internaţional, dar mai ales în Republica Moldova, a unui cadru normativ şi legislativ adecvat gravităţii situaţiei create în ceea ce priveşte nivelul actual scăzut al securităţii umane, aspect ce poate fi ameliorat prin contribuţia metodologică şi logistică a teoriilor privind modernizarea sociopolitică, democratizarea, pentru contracararea celor mai grave ameninţări de securitate la adresa persoanei umane şi societăţii contemporane, care sunt analizate prin prisma relevanţei lor în sens dezvoltaţional şi securitar [8, p. 183]. Această lipsă a unui cadrul normativ adecvat în domeniul securităţii umane a dus la instaurarea unor practici sociale şi politice nocive pentru stabilitatea, prosperitatea, progresul şi coeziunea societăţii, inclusiv a celei din Republica Moldova, precum cele legate de acceptarea tacită în societatea autohtonă a unor forme de corupţie, nepotism sau cumetrism, a toleranţei excesive a populaţiei faţă de proasta guvernare şi devierea de la normele morale ale clasei politice şi elitei sociale, indiferenţa şi dezamăgirea electoratului, în majoritatea cazurilor, faţă de necesitatea implicării personale, în calitate de societate civilă, în chestiuni de interes public sau naţional. În consecinţă, cercetarea de faţă îşi propune să delimiteze perspectivele pentru îmbunătăţirea cadrului normativ intern şi internaţional în vederea fortificării securităţii umane prin implicarea teoriei şi practicii modernizării sociopolitice şi democratizării. În acelaşi timp, promovarea şi înrădăcinarea unor deprinderi şi obişnuinţe sociale, foarte des degradante pentru fiinţa umană şi descurajatoare pentru cetăţeanul simplu, în raport cu funcţionarul public, cu organele de stat şi de supraveghere a ordinii publice şi constituţionale, precum cele menţionate, au apărut ca rezultat al nivelului scăzut al culturii sociopolitice şi securitare, atât a majorităţii populaţiei Republicii Moldova, cât şi a clasei politice şi elitelor [9, p. 48]. Această situaţie se datorează atât crizei morale şi identitare din societatea autohtonă, cât şi lipsei a unui nivel adecvat de competenţă a funcţionarilor publici şi al reprezentanţilor statului în domeniul securităţii umane, a drepturilor omului, dar mai ales în cel al modernizării sociopolitice şi democratizării, precum şi a necunoaşterii în măsură acceptabilă de către aceştia a normelor internaţionale referitoare la reglementarea domeniilor date [10, p. 81]. În contrapondere, elaborările contemporane trebuie să determine principalii factori stimulatori pentru politicieni, oamenii de stat şi funcţionarii publici de a cunoaşte şi a se perfecţiona în domeniul cunoaşterii şi aplicării

normelor, principiilor şi imperativelor modernizării sociopolitice, democratizării şi ale securităţii umane [11, p. 72].

Diverse aspecte ameninţătoare la adresa dezvoltării umane pe plan global se întrunesc din ce în ce mai des şi devin tot mai violente şi periculoase pentru sistemul social, în mod direct, proporţional cu amplificarea fenomenelor sociopolitice adverse cu specific asistemic şi dezintegrator pentru bunele practici şi relaţiile armonioase din cadrul sistemului securitar şi social-politic, ca o consecinţă a evoluţiei progresului tehnico-ştiinţific şi a tergiversării soluţionării dilemelor sistemului democratic pe fondalul perseverării promovării concurenţiale a acestui model de guvernare în societatea contemporană în detrimentul altor forme de organizare, dirijare şi guvernare a comunităţii umane sau contrar imperativelor sociumului, divergente întrucâtva faţă de valorile şi principiile democraţiei tradiţionale, dar pe deplin justificabile din perspectiva necesităţii de supravieţuire a omului în condiţiile crizei globale [12, p. 463].

Buna guvernare, ca teorie şi practică socială, trebuie să promoveze securitatea umană prin prisma întregului cadru normativ, cu accent pe drepturile şi necesităţile cetăţeanului [13, p. 91]. Ea este apreciată prin prisma unor caracteristici de bază, cum sunt:

a) Participarea la guvernare, fără discriminare, atât a femeilor, cât şi a bărbaţilor, atât directă, cât şi prin intermediul instituţiilor sau reprezentaţilor.

b) Domnia legii, ca summum al cadrului legal just implementat în mod imparţial. De asemenea, necesită şi protejarea drepturilor omului, în special a celor ale minorităţilor.

c) Transparenţa, care presupune: luarea deciziilor şi implementarea lor în concordanţă cu regulile şi normele existente; libera circulaţie a informaţiilor şi punerea lor la dispoziţia celor care sunt vizaţi de aceste decizii; informaţia este furnizată în forme şi prin mijloace comprehensibile etc.

d) Promptitudine, ca o condiţie a bunei guvernări de a furniza tuturor decidenţilor un plan de acţiune rezonabil, în conformitate cu promisiunile făcute şi interesele cetăţenilor.

e) Orientarea spre consens a tuturor formatorilor de opinii din societate. Buna guvernare necesită medierea diferitelor interese exprimate în societate, pentru a realiza consensul asupra ceea ce este spre binele societăţii şi asupra modalităţii de realizare a acestuia.

f) Echitate şi includere pentru toţi membrii societăţii. Aceasta presupune ca tuturor grupurilor sociale, în special celor vulnerabile, să li se acorde şansa de a se dezvolta.

g) Eficienţă, din punct de vedere atât al rezultatelor proceselor şi instituţiilor de guvernare, cât şi al folosirii resurselor naturale şi protecţiei mediului.

h) Responsabilitate, ca o caracteristică a activităţii nu numai a instituţiilor guvernamentale, ci şi a sectorului civil şi privat al societăţii. Responsabilitatea este strâns legată de transparenţă şi de domnia legii.

Dacă e să analizăm în detaliu concepţia securităţii umane, considerăm că este important de remarcat că noţiunea dată poartă un caracter eminamente sintetic şi complementar cu cel puţin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane. Împreună, cele trei noţiuni: securitatea umană, drepturile omului şi dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării şi explicării proceselor de evoluţie şi transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, şi ameninţările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană, drepturile omului şi dezvoltarea pierd din conţinut şi nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluţie atât pentru persoana umană, cât şi pentru comunităţile de oameni [14, p. 40]. Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securităţi umane şi a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupaţie inutilă cramponată de o situaţie statică şi lipsită de sustenabilitate. La fel şi realizarea unei dezvoltări umane şi a securităţii individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile şi libertăţile individuale sunt considerate mai puţin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea şi dezvoltarea statului în detrimentul şi din contul cetăţeanului [15, p. 72].

Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului şi dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social şi academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârşească concepţia progresului civilizaţiei umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranţă şi libertăţi individuale.

Generalizând, constatăm că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noţiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranţei şi sustenabilităţii eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului şi dezvoltarea umană devin parte a unei concepţii unice a dezvoltării sigure şi libere. În aceeaşi ordine de idei, fostul Secretar General al ONU K. Annan s-a pronunţat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate, şi nici de una dintre ele fără respect pentru drepturile omului [16]. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte reprezintă cheia succesului strategiei progresului şi bunăstării umanităţii la scară globală. Totodată, este important de remarcat că concepţia securităţii umane nu diminuează din actualitatea securităţii statului.

Securitatea umană caută să protejeze individul şi societatea din care face parte acesta în faţa unei game largi de pericole, acestea variind de la securitatea fizică, la cea economică iar, mai nou, securitatea mediului înconjurător. Securitatea umană nu are în vedere doar supravieţuirea individului sau a societăţii. Se doreşte acordarea libertăţii indivizilor de a lua deciziile pe care aceştia le doresc şi de a le permite dezvoltarea în maniera aleasă de ei.

Conceptul de securitate umană este strâns legat de securitatea dezvoltării umane şi drepturile omului. Dezvoltarea umană nu poate avea loc fără asigura-

rea respectării drepturilor universale ale omului, iar pentru asigurarea drepturilor omului este necesară asigurarea dezvoltării societăţii şi individului, ca acesta să înţeleagă importanţa lor. Securitatea umană cuprinde ambele concepte şi le transformă creând un tot unitar. Dar tocmai datorită calităţii securităţii umane de a cuprinde tot ceea ce este legat de societatea umană, definirea conceptului este aproape imposibilă, la fel cum este imposibilă clasificarea în ordinea importanţei a nevoilor individului.

Cu toate că problematica bunăstării civilizaţiei umane în condiţii de siguranţă şi respectare a drepturilor şi libertăţilor persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane, considerăm că paradigma securităţii umane a reuşit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele 2-3 decenii, transformând şi înlocuind concepţia dominantă, de sorginte realistă, a securităţii statului într-o lume haotică, unde numai forţa militară poate asigura o protecţie adevărată.

Referinţe bibliografice:

1. Sprincean S. Strategii şi presiuni sociopolitice în condiţiile evoluţiei democratice. În: Raporturile dintre stat şi societatea civilă în Republica Moldova în contextul realizării reformelor democratice / Coord. şt. A. Roşca; respons. de ediţie P. Varzari. Cap. 4. Chişinău: S.n., 2014 („Tipografia-Sirius" SRL), p. 79-108
2. Sprincean S. Securitatea umană şi bioetica. Monografie, Chişinău, F.E.P. „Tipografia Centrală", 2017
3. Sprincean S. Politica securităţii umane în condiţiile pandemiei Covid-19. În: Sănătatea, medicina şi bioetica în societatea contemporană: studii inter şi pluridisciplinare. Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale, Ediţia a 3-a, 06-07 noiembrie 2020 / colegiul de redacţie: Vitalie Ojovanu (redactor responsabil şi coordonator). Chişinău: Print-Caro, 2020, p. 119-125.
4. Buzan B. New patterns of global security in the twenty-first century. În: International Affairs, vol. 67, May, 1991, p. 431-451.
5. Sprincean S. Filosofia supravieţuirii: repere şi perspective. În: Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
6. Sprincean S. Libertatea individuală şi siguranţa persoanei ca imperative didactice. În: Tradiţie şi perspective în didactica modernă. Vol. 4 / ed.: Camelia Augusta Roşu, Cristina Nanu. Alba Iulia: Aeternitas, 2020, p. 263-268.
7. Sprincean S. Siguranţa persoanei umane în contextul necesităţii asigurării biosecurităţii. În: Ştiinţa în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională. Ediţia a 4-a, 26-27 iunie 2020 / colegiul redacţional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălţi: Tipogr. „Indigou Color", 2020, p. 378-384.

8. Балуев Д.Г. Личностная и государственная безопасность: международно-политическое измерение. Н.Новгород: Изд.-во ННГУ, 2004. 322 p.
9. Sprincean S. The role of civil unity in the process of ensuring human security in the Republic of Moldova. / Роль гражданского единства в процессе обеспечения безопасности человека в Республике Молдова. In: Правовые аспекты нациестроительства в России: история и современность. Материалы Всероссийской научной конференции с международным участием. 17 апреля 2020 г. / Редколлегия: Г.П. Кулешова [и др.]. Саранск: ЮрЭксПрактик, 2020, p. 44-51.
10. Sprincean S. Problematica securităţii umane în contextul evoluţiei societăţii contemporane. În: Securitatea naţională a Republicii Moldova în contextul evoluţiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chişinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.
11. Sprincean S. Unele contribuţii ale comunităţii internaţionale la depăşirea crizei globale prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului. În: Anuar Ştiinţific / Inst. de relaţii internaţionale din Moldova (IRIM); col. red.: V. Beniuc (red.-şef) [et. al.]. Vol. 10. Chişinău: Print-Caro, 2012, p. 70-78.
12. Sprincean S. Importanţa securităţii umane în optimizarea politică şi bioetică a managementului crizelor globale. În: Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition. [Sibiu], 27-29 May 2016, p. 461-470.
13. Sprincean S. Impactul pandemic al maladiei COVID-19 asupra calităţii guvernării prin prisma asigurării securităţii umane. În: Republica Moldova în contextul necesităţilor de modernizare şi dezvoltare sub impactul negativ al crizei de pandemie COVID-19: Materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională din 25 mai 2021. / Coord. V. Juc. Chişinău: Tipografia Centrală. 2021, p.82-116.
14. Garner R. Environmental Politics. The age of climate change. 3rd edition. London: Palgrave Macmillan, 2011.
15. Sprincean S. Actul guvernării şi securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19. În: Meritocraţie, profesionalism, integritate: deziderate versus realităţi: Materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională din 19 noiembrie 2020. / coordonator: Victor Juc. Chişinău: Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91.
16. Annan K. In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All. United Nations. A/59/2005. [citat 21.12.2021]. Disponibil: http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm

DREPTURILE CONSUMATORILOR ÎN DOMENIUL ENERGETIC

CONSUMER RIGHTS IN THE ENERGY FIELD

STICI Silvia,
doctorandă USM

CZU: 342.734:366.5:620.9

Summary

The institution of consumer protection of energy resources is an important component of the security system and consumer rights. The revision of the national legislative framework on consumer protection with European directives, including Directive 2011/83 / EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights must be a priority for national authorities.

The article addresses some issues related to the institution of consumer protection of energy resources both legally and institutionally.

Keywords: *regulator, quality, consumer, electricity, natural gas*

Specificul instituţiei protecţiei consumatorilor de resurse energetice este condiţionat, din punct de vedere legal, de cadrul general aplicabil în domeniu cât şi, în mod special, de cadrul juridic special care reglementează raporturile juridice în materie de protecţie a consumatorilor.

Însăşi formarea conceptului de protecţie a consumatorilor de resurse energetice îşi are începutul în anul 1998, odată cu adoptarea celor două Legi cu privire la energie electrică şi gazele naturale, precum şi principiile prevăzute de Legea din 1993 cu privire la protecţia consumatorilor.

În cadrul acestui concept se regăsesc şi norme generale specifice sistemului de protecţie socială. Cu toate acestea, aceste două sisteme – sistemul de protecţie a consumatorilor şi sistemul de protecţie socială sunt distincte având ca obiect de reglementare raporturi diferite. Sistemul de protecţie socială cu cele două componente ale sale – asigurările sociale şi asistenţa socială - vizează nu doar realizarea unor obiective generale – protecţia demnităţii umane, universalitatea măsurilor de protecţie socială, promovarea principiilor solidarităţii şi justiţiei sociale, a parteneriatului social, eliminarea oricăror forme de discriminare, flexibilitatea şi adaptabilitatea, dar şi realizarea unor obiective specifice cum ar fi acordarea prestaţiilor de asigurări sociale şi celor de asistenţă socială, protecţia categoriilor defavorizate sau aflate în dificultate.

Cât priveşte sistemul de protecţie a consumatorilor, deşi în literatura economică, acest sistem este considerat ca o latură importantă a politicii de protecţie socială, o astfel de abordare nu poate fi acceptată. Da, pentru acest sistem sunt caracteristice dispoziţiile privind iniţiativa publică sau privată, destinată să asigure şi să amelioreze continuu respectarea intereselor consumatorilor. Dar aceste

interese ţin în mare parte de preţuri şi calitatea bunurilor şi serviciilor, sistemul de informare, structura produselor care-i asigură consumul etc.

Cu toate că sistemul de protecţie a consumatorilor de resurse energetice a parcurs o perioadă mai mare de 20 de ani, în evoluţia sa întâlnim aspecte incerte, slab definite, cu norme deficitare.

Oportunitatea modificării cadrului legal şi instituţional în domeniul protecţiei consumatorilor este dictată de ajustarea şi armonizarea acestei instituţii cu normele europene. Articolul 114 din TFUE este temeiul juridic pentru măsurile de armonizare care vizează înfiinţarea pieţei interne. Acesta pune accentul pe obiectivul de a asigura un nivel ridicat de protecţie, inclusiv de protecţie a consumatorilor, şi de a ţine pasul cu noile evoluţii bazate pe fapte ştiinţifice.

Articolul 169 din TFUE a introdus un temei juridic pentru o gamă întreagă de acţiuni la nivelul UE în domeniul protecţiei consumatorilor. Acest articol prevede că „pentru a promova interesele consumatorilor şi pentru a asigura un nivel ridicat de protecţie a consumatorilor, Uniunea contribuie la protecţia sănătăţii, a siguranţei şi a intereselor economice ale consumatorilor, precum şi la promovarea dreptului acestora la informare, educare şi organizare în vederea apărării intereselor lor". Se mai prevede şi acordarea unei atenţii mai mari intereselor consumatorilor în cadrul celorlalte politici ale UE. În acest sens, articolul 169 consolidează articolul 114 şi îi lărgeşte domeniul de acţiune dincolo de piaţa unică, astfel încât să includă accesul la bunuri şi servicii, accesul la instanţe, calitatea serviciilor publice şi anumite aspecte legate de nutriţie, alimente, locuinţe şi politica de sănătate. Articolul precizează şi că măsurile UE nu trebuie să împiedice un stat membru să menţină sau să introducă măsuri de protecţie mai stricte, atât timp cât sunt compatibile cu tratatele. În consecinţă, politica de protecţie a consumatorilor face parte din obiectivul strategic al UE de ameliorare a calităţii vieţii cetăţenilor săi. În afară de acţiunile directe destinate protejării drepturilor, UE se asigură că interesele consumatorilor sunt incluse în legislaţia UE din toate domeniile relevante de politică.

În conformitate cu articolul 12 din TFUE, cerinţele din domeniul protecţiei consumatorilor trebuie luate în considerare atunci când se definesc şi se pun în aplicare celelalte politici şi acţiuni ale UE. Articolul 38 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene consolidează protecţia consumatorilor, prevăzând că politicile UE trebuie să asigure un nivel ridicat de protecţie a consumatorilor.

Şi desigur, în acelaşi context, importanţa prevederilor art.38-40 din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană, Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi Statele membre ale acestora, pe de altă parte, prin care Republica Moldova s-a angajat să coopereze pentru a asigura un nivel înalt de protecţie a consumatorilor şi pentru a se ajunge la compatibilitatea dintre sistemele lor de protecţie a consumatorilor.

Pentru a atinge aceste obiective, cooperarea poate include, după caz:

- urmărirea apropierii legislaţiei în materie de protecţie a consumatorilor, care să aibă la bază priorităţile menţionate în anexa IV la Acordul citat, evitând totodată

barierele în calea comerţului pentru a garanta consumatorilor posibilitatea reală de a alege;

- promovarea schimbului de informaţii privind sistemele de protecţie a consumatorilor, inclusiv legislaţia în materie de protecţie a consumatorilor şi asigurarea respectării acesteia, siguranţa produselor de consum, inclusiv supravegherea pieţei, sisteme şi instrumente de informare a consumatorilor, instruirea consumatorilor, abilitarea şi despăgubirea acestora, precum şi contracte de vânzare şi de prestări de servicii încheiate între comercianţi şi consumatori;

- promovarea activităţilor de formare a funcţionarilor din administraţie şi a altor reprezentanţi ai intereselor consumatorilor, precum şi

- încurajarea dezvoltării asociaţiilor independente de consumatori, inclusiv a organizaţiilor neguvernamentale de consumatori (ONG), şi a contactelor între reprezentanţii grupurilor de consumatori, precum şi colaborarea dintre autorităţi şi ONG-urile care îşi desfăşoară activitatea în domeniul protecţiei consumatorilor.

Republica Moldova s-a angajat să realizeze apropierea legislaţiei sale naţionale de actele normative ale UE şi de instrumentele internaţionale menţionate în anexa IV la Acordul citat.

În acest context, determinarea rolului şi statutul consumatorilor de resurse energetice, dreptul consumatorilor la servicii de calitate conform prin standardelor Uniunii Europene constituie obiective importante în sensul promovării unui concept unitar în materie de protecţie a consumatorilor de resurse energetice.

Şi aici, promovând un concept unitar, trebuie de avut în vedere că în statele europene există mai multe modele de reglementare statutului consumatorilor de resurse energetice, iar reglementările ce ţin, în special, de indicatorii de performanţă şi dreptul consumatorilor la despăgubiri sunt stabilite potrivit normelor legislaţiilor naţionale.

Dar, după cum am menţionat, în Republica Moldova nu există o practică uniformă de reglementare a raporturilor ce ţin de protecţia consumatorilor de resurse energetice, bazată pe principii unice în domeniile energiei electrice, gaze naturale, energie termică, serviciul de alimentare cu apă şi canalizare. Cu toate că reformele în aceste domenii au fost declanşate încă în anul 1998, până în prezent nu a fost aprobat Codul consumatorului de resurse energetice, normele referitor la indicatorii de calitate şi performanţă sunt supuse unor dese amendări fără participarea reprezentanţilor consumatorilor etc.

Din punct de vedere instituţional, rolul autorităţii de reglementare în domeniul energetic este destul de esenţial, atât din punct de vedere al drepturilor şi obligaţiilor, cât şi din punct de vedere al organizării şi finanţării, inclusiv aspectele ce ţin de protecţia consumatorilor. În acest sens, Directiva 2009/72 CE din 13 iulie 2009 conţine norme detaliate referitor la organizarea şi funcţionarea acestei autorităţi. Astfel:

- în scopul garantării concurenţei şi furnizării de energie electrică la cel mai competitiv preţ, statele membre şi autorităţile de reglementare naţionale ar trebui

să faciliteze accesul transfrontalier pentru noii furnizori de energie electrică provenită din diferite surse, precum şi pentru noii producători de energie electrică [1];

- Directiva 2003/54/CE a introdus obligativitatea, pentru statele membre, de a institui autorităţi de reglementare cu competenţe specifice. Cu toate acestea, experienţa arată că eficacitatea reglementării este, adesea, afectată de lipsa de independenţă a autorităţilor de reglementare faţă de autorităţile publice centrale, precum şi de insuficienţa competenţelor de care dispun şi de puterea limitată de decizie. Din acest motiv, Consiliul European, reunit la Bruxelles la 8 şi 9 martie 2007, a invitat Comisia să elaboreze propuneri legislative care să prevadă o mai bună armonizare a competenţelor autorităţilor de reglementare naţionale şi consolidarea independenţei acestora. Ar trebui să fie posibil ca aceste autorităţi de reglementare naţionale să acopere atât sectorul energiei electrice, cât şi pe cel al gazelor naturale;

- este necesar ca autorităţile de reglementare din domeniul energiei să poată lua decizii privind ansamblul aspectelor relevante legate de reglementare, pentru a asigura funcţionarea corespunzătoare a pieţei interne a energiei electrice şi să fie pe deplin independente faţă de orice alte interese publice sau private. Aceasta nu exclude controlul judiciar şi exercitarea controlului parlamentar în conformitate cu dreptul constituţional al statelor membre. De asemenea, aprobarea bugetului autorităţilor de reglementare de către legiuitorul naţional nu constituie un obstacol în calea autonomiei bugetare. Dispoziţiile referitoare la autonomia execuţiei bugetului alocat autorităţii de reglementare ar trebui să fie puse în aplicare în cadrul definit de legislaţia şi de normele bugetare naţionale. Contribuind la independenţa autorităţii naţionale de reglementare faţă de orice interes politic sau economic printr-un sistem de rotaţie corespunzător, statelor membre ar trebui să poată lua în considerare în mod corespunzător disponibilitatea resurselor umane sau mărimea consiliului [2].

Potrivit Directivei 2009/72 CE din 13 iulie 2009 criteriile ce ţin de desemnarea şi independenţa autorităţilor de reglementare se referă în particular la următoarele aspecte [3].

1. Obligaţiunea statului de a desemna o singură autoritate de reglementare naţională la nivel naţional. Se admite desemnare altor autorităţi de reglementare la nivel regional în statele membre, cu condiţia să existe, în scopuri de reprezentare şi de contact la nivel comunitar, un reprezentant de rang înalt în cadrul Consiliului autorităţilor de reglementare al agenţiei, în conformitate cu articolul 14 alineatul (1) din Regulamentul (CE) nr. 713/2009;

2. Garantarea independenţei autorităţilor de reglementare şi asigurarea că acestea îşi exercită competenţele în mod imparţial şi transparent. În acest scop, statul membru se asigură că, atunci când îşi îndeplinesc atribuţiile de reglementare care le revin în temeiul directivei şi al legislaţiei în domeniu, autorităţile de reglementare:

- sunt distincte din punct de vedere juridic şi independente din punct de vedere funcţional de orice altă entitate publică sau privată;

- se asigură că personalul lor şi persoanele cu funcţie de conducere din cadrul lor acţionează în mod independent de orice interes de piaţă; precum şi nu solicită şi nu acceptă instrucţiuni directe din partea niciunui guvern sau a niciunei entităţi publice sau private în îndeplinirea atribuţiilor de reglementare care le revin.

Abordarea instituţiei protecţiei consumatorilor de resurse energetice urmează a fi făcută, după cum s-a menţionat, prin prisma istoricului acestei instituţii. Pentru prima dată, după proclamarea independenţei Republicii Moldova noţiunea de consumator se regăsea în Legea nr. 1453/din 25.05.1993 privind protecţia consumatorilor potrivit căreia prin noţiunea de consumator se avea în vedere persoană fizică care dobândea, utiliza ori consuma, ca destinatar final, produse obţinute de la agenţi economici sau care beneficia de servicii prestate de aceştia [4, art. 1]. Ulterior, prin art.1 din Legea nr. 105/din 13.03.2003 privind protecţia consumatorilor noţiunea de consumator a fost extinsă şi în cazul persoanelor fizice ce intenţionează să comande sau să procure produse, servicii pentru necesităţi nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională [5, art. 1]. Această definiţie nu se înscrie cu prevederile art.3 din Codul civil prin care se prezumă existenţa unui raport juridic civil. Până la încheierea raportului juridic civil persoana care intenţionează să comande sau să procure produse, servicii pentru necesităţi nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională nu poate avea calitatea de consumator, ci mai degrabă de un potenţial consumator.

În acelaşi context, noţiunea de consumator dată de Codul civil are un caracter deficitar în raport cu noţiunea de consumator prevăzută de Directivele europene în materie de protecţia consumatorilor. După cum prevede Codul civil are calitatea de consumator orice persoană fizică care, în cadrul unui raport juridic civil, acţionează predominant în scopuri ce nu ţin de activitatea de întreprinzător sau profesională. Persoana fizică nu are calitatea de consumator dacă cealaltă parte a raportului juridic civil nu are calitatea de profesionist. Cât priveşte calitatea de profesionist, această calitate o are orice persoană fizică sau juridică de drept public sau de drept privat care, în cadrul unui raport juridic civil, acţionează în scopuri ce ţin de activitatea de întreprinzător sau profesională, chiar dacă persoana nu are scopul de a obţine un profit din această activitate [6]. În acest sens, Directivele europene nu stabilesc posibilitatea de a acţiona predominant în scopuri ce nu ţin de activitatea de întreprinzător sau profesionale. Redacţia în cauză este interpretabilă, presupunând că consumatorul poate acţiona chiar şi în scopuri cu caracter comercial. O astfel de abordare este una incorectă şi nu se înscrie cu conţinutul Directivelor. Pentru argumentare voi invoca doar unele dintre aceste Directive.

Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 11 mai 2005 prevede expres că prin noţiunea de „consumator" se are în vedere orice persoană fizică ce acţionează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de directiva menţionată, în scopuri care nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberală, iar „comerciant" înseamnă orice persoană fizică sau juridică ce acţionează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de di-

rectivă, în scopuri care se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberală şi orice persoană care acţionează în numele sau în beneficiul unui comerciant [7]. Din conţinutul acestei norme este indiscutabil că scopul activităţilor desfăşurate de consumator în toate situaţiile nu trebuie să conţină elemente specifice unei activităţi comerciale, industrială, artizanale sau liberale. La fel şi în cazul comercianţilor, în toate situaţiile scopul desfăşurării unor activităţi este cel de a obţine profit şi nu este admis contrariul - ”chiar dacă persoana nu are scopul de a obţine un profit din această activitate”, aşa cum este stipulate în Codul civil.

Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii la art. 2 prevede că „consumator” înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acţionează în scopuri care se află în afara activităţii sale profesionale, iar „vânzător sau furnizor” înseamnă orice persoană fizică sau juridică care, în cadrul contractelor reglementate de directive în cauză, acţionează în scopuri legate de activitatea sa profesională, publică sau privată. Spre deosebire de conţinutul de ”consumator” dat de Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 11 mai 2005 unde scopul activităţilor nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau libera, Directiva 93/13/CEE nu mai enumeră tipurile de activităţi, utilizând o formulare mai concisă – ”în scopuri care se află în afara activităţii sale profesionale”. Această nouă abordare reiese din obiectivele trasate de Directiva 93/13/CEE, şi în special:

-oportunitatea adoptării unor măsuri în vederea instituirii treptate a pieţei interne, întrucât piaţa internă cuprinde un teritoriu fără frontiere interne în care mărfurile, persoanele, serviciile şi capitalul circulă liber;

- diferenţele pe care le prezintă legislaţia statelor membre privind clauzele contractelor încheiate între vânzătorul de bunuri sau furnizorul de servicii, pe de o parte, şi consumatorul acestora, pe de altă parte, având ca efect posibilitatea apariţiei unor denaturări a concurenţei dintre vânzători şi furnizori, mai ales atunci când aceştia vând bunuri sau furnizează servicii în alte state membre;

- responsabilitatea statelor membre de a se asigura că contractele încheiate cu consumatorii nu conţin clauze abuzive;

- facilitarea instituirii pieţei interne în scopul protejării cetăţeanului, în rolul său de consumator, la achiziţionarea de bunuri şi servicii în temeiul unor contracte care sunt reglementate de legislaţia unui alt stat membru decât statul său membru, este esenţial să se elimine clauzele abuzive în aceste contracte;

- necesitatea protejării persoanelor care achiziţionează bunuri şi servicii împotriva abuzului de putere de către vânzător sau furnizor, mai ales împotriva contractelor de adeziune şi împotriva excluderii abuzive a unor drepturi esenţiale din contracte [8].

Este indiscutabil că aceste obiective prevăzute de Directiva 93/13/CEE trebuie luate în considerare în procesul de armonizare a legislaţiei Republicii Moldova în materie de protejare a consumatorilor de resurse energetice.

Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor la art.2 prevede că „consumator" este orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acţionează în scopuri care se află în afara activităţii sale comerciale, industriale, artizanale sau profesionale, iar „comerciant" înseamnă orice persoană fizică sau juridică, indiferent dacă este publică sau privată, care acţionează, inclusiv prin intermediul unei alte persoane care acţionează în numele sau în contul ei, în scopuri ce ţin de activitatea sa comercială, de afaceri, meşteşugărească sau profesională în legătură cu contractele care intră sub incidenţa directivei menţionate [9, art.2].

Obiectivele Directivei menţionate sunt centrate pe astfel de obiective cum ar fi:

- piaţa internă este concepută să cuprindă un spaţiu fără frontiere interne, în care sunt garantate libera circulaţie a mărfurilor şi serviciilor, precum şi libertatea de stabilire. Armonizarea anumitor aspecte în materie de contracte cu consumatorii negociate la distanţă şi în afara spaţiilor comerciale este necesară pentru promovarea unei pieţe interne reale a consumatorilor care să menţină echilibrul corect între un nivel ridicat de protecţie a consumatorilor şi competitivitatea întreprinderilor, asigurând în acelaşi timp respectarea principiului subsidiarităţii [10];

- anumite disparităţi creează bariere interne semnificative în cadrul pieţei interne, care afectează comercianţii şi consumatorii. Disparităţile respective cresc costurile de conformare suportate de comercianţii care doresc să se angajeze în activităţi de vânzare transfrontalieră de bunuri sau de prestare de servicii. Fragmentarea disproporţionată subminează de asemenea încrederea consumatorului în piaţa internă [11];

- contractele legate de încălzirea centralizată ar trebui să facă obiectul directive menţionate, în mod similar contractelor de furnizare a apei, gazului şi electricităţii. Încălzirea centralizată înseamnă furnizarea energiei termice, printre altele sub formă de aburi sau apă fierbinte, de la o sursă centrală de producţie, printr-un sistem de transport şi distribuţie la mai multe clădiri, în scopul încălzirii [12];

- comerciantul ar trebui să transmită consumatorului informaţii clare şi inteligibile înainte ca acesta din urmă să îşi asume obligaţii în temeiul unui contract la distanţă sau al unuia negociat în afara spaţiilor comerciale sau al oricărui contract, altul decât un contract la distanţă sau unul negociat în afara spaţiilor comerciale, sau al oricărei oferte similare. Atunci când furnizează informaţiile respective, comerciantul ar trebui să ţină seama de nevoile specifice ale consumatorilor care prezintă o vulnerabilitate deosebită ca urmare a infirmităţii psihice, fizice sau psihologice a acestora, a vârstei sau a credulităţii lor, într-un mod pe care comerciantul l-ar putea prevedea în mod rezonabil. Cu toate acestea, faptul că se ţine seama de astfel de nevoi specifice nu ar trebui să ducă la niveluri diferite de protecţie a consumatorului [13];

- persoanele sau organizaţiile despre care se consideră, în baza legislaţiei interne, că ar avea un interes legitim cu privire la protecţia drepturilor contractuale ale consumatorilor ar trebui să aibă dreptul de a iniţia proceduri, fie în faţa unei

instanţe judecătoreşti, fie a unei autorităţi administrative care are competenţa de a decide în cazul reclamaţiilor sau de a iniţia procedurile judiciare corespunzătoare [14].

După cum vedem Directiva 2011/83/UE are ca obiect şi contractele legate de încălzirea centralizată, contractele de furnizare a apei, gazului şi electricităţii. În acest context trebuie să menţionăm că prevederile directivelor sectoriale (Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piaţa internă a energiei electrice, Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piaţa internă în sectorul gazelor naturale, Directiva din 25 octombrie 2012 privind eficienţa energetică, Directiva din 3 noiembrie 1998 privind calitatea apei destinate consumului uman) sunt corelate cu prevederile Directivei 2011/83/UE.

Sintetizând aspectele legale li instituţionale ce ţin de statutul consumatorului pe piaţa energetică a Republicii Moldova desprindem unele consideraţii concluzive, inclusiv:

- Oportunitatea amendării cadrului legal în vigoare în vederea asigurării echilibrului dintre drepturile şi obligaţiile celor doi parteneri – consumatorul şi furnizorul de resurse energetice;

- Elaborarea şi adoptarea unui Cod al consumatorului de resurse energetice prin care să fie unificate normele ce reglementează raporturile privind protecţia consumatorilor.

Referinţe bibliografice:

1. Considerentul 8 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piaţa internă a energiei electrice şi de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009.
2. Considerentele 33 şi 34 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piaţa internă a energiei electrice şi de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009.
3. Obligaţiunile statelor membre în materie de desemnare şi independenţă a autorităţilor de reglementare sunt prevăzute la art.35 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piaţa internă a energiei electrice şi de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009;.
4. Legea nr. 1453 din 25.05.1993 privind protecţia consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 10 art. 281.
5. Art. 1 din Legea nr. 105/13.03.2003 privind protecţia consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 126-131 art. 507.

6. Codul Civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 art. 661.
7. Având în vedere legătura indisolubilă dintre noţiunea de ”consumator” şi ”comerciant” precum şi conţinutul acestor noţiuni prevăzute la art.3 din Codul civil în textul redat sunt expuse ambele noţiuni. A se vedea şi art. 2 din Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piaţa internă faţă de consumatori şi de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE şi 2002/65/CE ale Parlamentului European şi ale Consiliului şi a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European şi al Consiliului („Directiva privind practicile comerciale neloiale”). În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 149/22.
8. Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 095/29.
9. Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
10. Considerentul 4 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
11. Considerentul 6 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
12. Considerentul 25 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.

13. Considerentul 34 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
14. Considerentul 56 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului şi a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European şi a Consiliului şi de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului şi a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European şi a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.

MECANISMELE DE GARANTARE A DREPTURILOR ŞI LIBERTĂŢILOR FUNDAMENTALE ÎN CONTEXTUL UNEI SOCIETĂŢI DESCHISE

MECHANISMS FOR GUARANTEING FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CONTEXT OF AN OPEN SOCIETY

VASILIU Liuba,
doctorandă, USM

CZU: [342.72/.73 + 341.231.14]:316.3

Summary

In this article, in the light of open society, the mechanisms for guaranteeing fundamental rights and freedoms in the context of contemporaneity have been studied. It has also been tried to identify the fundamental principles that underlie an open society, so that man remains the supreme value, protected by and by law.

Keywords: *open society, fundamental rights and freedoms, regulatory framework, justice, law.*

Actualitate

Societatea ideală şi acceptiunile ei în cadrul istoriei omenirii, a luat diferite forme, în dependenţă perioadă istorică şi reevaluaarea pe care o face. La rândul său, conteporanietatea abordează societatea ideală ca pe o soietate deschisă, care se caracterizează ca fiind o epocă a drepurilor omului, fapt ce motivează scrierea acestui articol. Astfel încât a stabili măsura în care sunt respectate drepturile omului şi care este nivelul perceperii şi realizării dreptăţii este necesară şi se cere de la sine.

Tot atât de veche ca şi omenirea, reflecţia asupra societăţii ideale ocupă un loc preponderent în cadrul gândirii contemporane, şi devine tot mai actuală şi dezbătută temă în ultimii ani. Această resuscitare a interesului se explică prin renaşterea şi reînnoirea interogaţiilor ce vizează drepturile omului la general şi statul de drept la particular.

Elucidarea ideii de societate ideală[1], concepută în termenii ei actuali şi formularea principiilor care o constituie, implică o întoarcere la teoriile clasice şi la dezbaterile pe care acestea nu au încetat să la suscite.

Unanim recunoscut, la fundamentul societăţii ideale sau în termenii actuali, societăţii deschise se află dreptatea, aceasta fiind cea dintâi virtute a instituţiilor sociale, precum adevărul este cea dintâi virtute a sistemelor de gândire.

Oricât de elegantă şi de economică ar fi o teorie, ea trebuie respinsă sau revizuită, dacă nu este adevărată; în mod asemănător, indiferent de cât de eficiente şi de bine aşezate ar fi legile şi instituţiile, trebuie reformate sau abolite dacă sunt

nedrepte, ele fiind cele dintâi virtuţi ale activităţilor umane, adevărul şi dreptatea nu pot face obiectul vreunui compromis.

Întrebarea „pe ce se fundamentează socitatea deschisă? ” a devenit una dintre cele mai abordate întrebări de către parcticienii dreptului şi filosofii politici contemporani.

Proiectul identificării şi specificării principiilor societăţii ideale, a condiţiilor normative fundamentale pe care trebuie să le satisfacă o societate deschisă, perfectă sau pe deplin dreaptă, a devenit, practic, proiectul dominant din cadrul normativ internaţional.

Ideea că societatea şi cultura sunt coexistente înseamnă că prin cultură înţelegem tot ceea ce omul adaugă naturii, adică societatea. Prin activităţile sale, prin propria sa transformare dintr-o fiinţă naturală într-o fiinţă socială, omul devine şi o fiinţă culturală. Acest lucru înseamnă că omul este fiinţa creatoare de valori, adică de cultură.

În sensul art. 4 Cod Penal al RM principiul umanismului, vom remarca faptul că persoana reprezintă valoarea supremă a unei societăţi, acest principiu fiind şi baza unei societăţi deschise, iar întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, drepturile şi libertăţile acesteia. [2] În acest context, contemporanietatea se caracterizează ca o epocă a drepturilor şi libertăţilor omului, o epocă unde omul a devenit un scop în sine şi nu un intrument de realizare a puterii [3], cel puţin asta se încearcă a se raspândi ca drept premisă pe plan internaţional la momentu actual.

Sub aspect socio-politic, contemporanietatea reprezintă o formă deschisă, unde în prim plan este poziţionată cooperarrea statelor în vederea asigurării păcii şi securităţii globale, astfel încât un stat poate prelua de la alt stat politici normative cu scopul de implimentare la nivel naţional, sau poate participa în calitate de membru sau parte semnatară a unui tratat internaţional care vizează cadrul normativ internaţional. Există si excepţii, prin care unele puteri ale lumii încearcă să-şi impună hegemonia, şi aici apare necesitatea de a stabili mecanismele nu doar necesare dar şi funcţionale pentru garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, or în caz contrar securitatea umană va fi pusă în pericol.

Cu privire la conţinutul mecanismului de garantare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale vom porni de la o premisă pe cât de elementară, pe atât de clară. La nivel de industrie, un mecanism are menirea de a pune în funcţiune o maşinărie, iar în domeniul dreptului şi al justiţiei, un mecanism reprezintă un construct juridico-social care are ca drept funcţie nu doar asigurarea dar şi garantarea libertăţilor fundamentale şi a legilor statului. Persoana obţine un scut în ceea ce priveşte drepturile şi libertăţile sale , prin simplul act al naşterii. În jurisprudenţa Ct EDO avem o mulţime de hotărâri prin care se recunoaşte încălcarea unui drept sau libertăţi fundamentale, care aparent sunt garantate de către Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi protocoalele adiţionale. [4] Acest lucru se întâmplă din cauza erorii comise la nivel de percepere dintre ceea ce este realizat şi aplicat şi ceea

ce pare a fi garantat. Această discrepanţă dintre teorie şi practică demonstrând că ceva nu funcţionează, or în cadrul unei societăţi deschise, toţi cooperează şi lucrează asupra mecanismelor de garantare a drepturilor şi libertăţilor, însă omit sau evită să le aplice.

Apare necesitatea de a fi identificate valorile suficiente şi necesare societăţii deschise, care ar asigura calitatea teoriei şi practicii la acelaş nivel, altfel spus, identificarea mecanismelor societăţii deschise ce ar garanta drepturile şi libertăţile fundamentale. În contextul filosofiei dreptului, aceste mecanisme sunt clare şi evidente, conţinându-se în valorile dreptate şi adevăr, care nemijlocit asigură justiţia şi echitatea în cadrul unui stat de drept.

Dacă aceste valori sunt evidente, atunci de ce omul ca element al societăţii şi ca fiinţă socială, nu asigură dreptatea în cadrul comunităţii din care face parte? Filosoful Aristotel vine cu răspunsul că omul foloseşte virtutea şi inteligenţa în scopuri nefireşti. [5]

Pentru oameni, fiinţe raţionale, este firesc să facă dreptate, deoarece simţul justiţiei şi al bunătăţii este înnăscut, iar omul este bun de la natură. [6]

O abordare raţionalistă asupra ideii de dreptate, este înaintată de Imm. Kant care susţine că a acţiona în conformitate cu dreptatea înseamnă a respecta datoria. [7] Se instituie ideea de dreptate pe principii morale, conform cărora a acţiona just presupune că maxima voinţei tale, serveşte drept lege universală.

Mecanismele de garantare a drepturilor şi libertăţilor ar trebui să conţină politici normative cu privire la aplicarea corectă, echitabilă, echidistantă şi dreaptă a legii, în scopul realizării justiţiei încă de la faza incipientă în vederea stabilirii şi înlăturării carenţelor şi erorilor de fapt şi de drept. Iar elaborarea unor ghiduri practice pentru instanţele de judecată naţionale şi sistemul de drept la general, ar ajuta la consolidarea statului democratic, or cu cât mai multe cauze pierdute la CtEDO, cu atât se demonstrează ineficienţa legilor democratice.

Aplicarea principiilor fundamentale în mod consecvent şi asumat, va crea un mecansim ce va garanta funcţionalitatea statului democratic în schimbul celui sclavagist, aşa precum se ştie din antichitate, iar la progresul tehnico-ştiinţific pe care-l avem în prezent, ar fi nu doar păcat dar şi inuman să nu utilizăm resursele digitale în scopul garantării şi asigurării libertăţilor fundamentale.

Societatea deschisă presupune o uniformizare a legilor la nivel mondial, astfel creându-se un cadru normativ uniform cu scopul de a asigura drepturile şi libertăţile omului indiferent de naţionalitate, religie sau apartenenţă socială. Instrumentul de realizare a acestui scop se conţine în forma de guvernare a fiecărui stat, şi după cum ştim, încă din antichitate , democraţia a fost identificată şi consacrată ca cea mai bună forma de guvernare într-un stat, care merge spre progres şi respectiv la eliberarea omului de lanţurile societăţii închise, sau totalitare . Un moment care trebuie remarcat , o condiţie necesară pentru ca o societate sa evolueze de la totalitarism, anarhie, sau oligarhie la democraţie; de la societate închisă la societate deschisă, trebuie ca pârghiile puterii precum şi mecanismele de realizare şi exercitare să fie

deţinute de către un popor care-şi cunoaşte chintesenţa şi importanţa macrosocială, altfel spus creator de cultură, de către un popor cu morala înaltă poate crea o societate progresista, în caz contrar aceasta va intra în declin.

Este recunoscut că cea mai bună formă de guvernare este democraţia, drept argument reprezentativ pentru RM serveşte actul suprem de constituire - Constituţia, datorită căreia puterea în stat se realizează conform principiilor democraţiei, suveranitatea naţională aparţinând poporului care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie.[8]

Cu privire la drepturile şi libertăţile fundamentale, Constituţia RM la art 4, al.(1) prevede, că dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte [9]. Însă mare ne este mirarea atunci când democraţia devine mai totalitară decât o societate închisă prin definiţie, asta datorându-se faptului că democraţia ca formă de guvernământ, preia mecanismele puterii totalitare şi oligarhice. Paradoxal dar ajungem ca însăşi democraţia să nu funcţioneze. Pentru a nu se ajunge la o democraţie totalitară, susţin elaborarea unui cadru normativ şi sistem de drept , pornind de la microsocial, dinspre interesele individului spre cele ale statului, şi nu invers, deoarece o astfel de formulă va pune în mişcare mecansimul de garantare a drepturilor si libertătilor fundamentale, care se fundamentează pe dreptate şi adevăr.

Nu putem omite conceptul societăţii deschise, descris de către cercetătorul şi filosoful austriac K. Popper [10] , care identifică vectorii de progres a unei societăţi deschise precum : individualismul, unde indivizii sunt mai importanţi decât grupul sau statul din care fac parte. Egalitarismul, prin care se pune egalitatea tuturor în faţa legii, aceasta excluzând orice gen de discriminare. Protecţionismul, conform căruia statul devine protectorul cetăţenilor săi, abuzurile fiind înlăturate de la rădăcină. Şi nu în ultimul rând, un alt aspect al societăţii deschise este conţinut de principiul contractualismului, principiu conform căruia între individ şi stat trebuie să funcţioneze o înţelegere prin care-ţi garantează drepturile în mod reciproc, ambele părţi aflându-se în interdependenţă.

De fapt aceste principii au fost abordate din antichitate, de către filosofi precum Platon, Aristotel [11], care au delimitat imaginea cu privire la statul ideal până şi după ei. Pe urmele marilor filosofi, cu noi paradigme vin utopişti precum Th. Morus [12], contractualişti ca J.J. Rousseasu [13], şi chiar totalitarişti ca Th. Hobbes, conform căruia contractul social nu reprezintă nimic mai mult decât puterea şi suveranitatea concentrată de către stat, cetăţeanul fiind cel supus în formula dată. [14]

Concluzii

În această ordine de idei, o societate deschisă presupune justeţea lucrurilor, chiar dacă aceasta este văzută ca una greu de dobândit, însă lupta şi eforturi-

le depuse la crearea acesteia, vor fi argumentele contemporanietăţii la garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, chiar dacă aceste mecanisme nu sunt deloc noi.

Referinţe bibliografice:

1. Platon. Republica. Bucureşti: Antet, 2010.
2. Codul Penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74 din 14.04.2009 art. 4
3. Miroiu, A. Introducere în filosofie politica. Iaşi: Polirom, 2009.
4. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, Adoptată şi proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluţia 217 A (III) din 10 decembrie 1948. În: *Tratate Internaţionale,* nr. 1 art. 12, la 30.12.1998.
5. Aristotel. Etica Nicomahică. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1988.
6. Rawls, J. O teorie a dreptăţii. Iaşi: Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", 2012.
7. Imm. Kant Critica raţiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor. Bucureşti: Univers Enciclopedic Gold, 2010
8. Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29.03.2016, art. nr.2
9. Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29.03.2016, art. nr.4
10. Popper, K. Societatea deschisă şi duşmanii ei. Bucureşti : Humanitas, 2017.
11. Aristotel. Politica. Bcureşti: Paideia, 2001.
12. Morus, Th. Utopia. Editura**:** Ştiinţifică şi Enciclopedică**,** 1958
13. Rousseau, J. J. Contractul social. Bucureşti: Editura ştiinţifică, 1957.
14. Hobbes, Th. Despre om şi societate. Bucureşti: ALL, 2011.

IMPACTUL ARESTULUI CONTRAVENȚIONAL- ASUPRA DREPTURILOR ŞI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

IMPACT OF CONTRAVENTIONAL ARRESTS ON FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

CIOBANU Ana
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.125:342.9:342.72/.73

Summary

Every society exists and evolves on the basis of rules of conduct protected by moral norms, traditions, customs and legal norms. They form a system that regulates social relations. In this system that governs society, an important role is played by legal norms, including those of contravention, which impose on the members of society a certain behavior in the relations they establish with their peers or social bodies and whose violation entails a certain form. of legal liability: criminal, administrative (contraventional), disciplinary or civil.

The company has the right to defend and take action, through specialized state bodies, against any person who violates the rules of social coexistence protected by the rules of law. Any violation of the legal norms entails the legal responsibility of the person who committed it, which differs depending on the nature of the violated norm, the characteristic of the protected social values, the social danger of the deed, etc.

Contraventional liability is another form of legal liability, governed by the rules of the law of contravention that occurs after the commission of a contravention. Representing a measure of coercion or re-education, applied to the offender in order to correct and re-educate him, as well as the prevention of new offenses.

In order for the contravention sanction to reach your preventive purpose, it must be applied in relation to each contravention and to each person prosecuted for the contravention.

Keywords: *contravention, contraventional arrest, sanction, bodily integrity, freedom, democratic society*

Arestul contravenţional, prevăzut în Art. 38 în Codul contravenţional, constă în privarea de libertate pe un termen stabilit în normele juridice ale codului, care este de la 3 până la 15 zile.

În cazul săvârşirii mai multor contravenţii pentru care se aplică arestul prin cumulare, instanţa poate stabili un termen maxim al arestului de 30 de zile. În această perioadă se include şi data reţinerii contravenientului. Arestul, spre deosebire de celelalte sancţiuni este cea mai severă, deoarece, această sancţiune se aplică

numai în cazurile când printr-o contravenţie se pune în pericol real sănătatea ori integritatea corporală a persoanei.

Arestul contravenţional este sancţiune contravenţională excepţională care constă în privarea de libertate pe un termen stabilit prin hotărâre judecătorească şi care se execută în condiţiile prevăzute de Codul de executare. Decizia de arest contravenţional se pune în executare imediat după pronunţarea ei.

Persoana trasă la răspundere contravenţională, fiind liberă în momentul pronunţării deciziei de arest contravenţional, este supusă arestării în sala de şedinţe de către organul de poliţie şi este condusă şi ţinută sub arest în locurile stabilite de acest organ. În cazul când decizia cu privire la aplicarea arestului contravenţional este pronunţată în absenţa persoanei trase la răspundere contravenţională, ea este adresată organului de poliţie pentru executare. Este posibil ca organul de poliţie să nu găsească persoana supusă sancţiunii, în acest caz se încheie un proces-verbal prin care se constată situaţia şi se întreprinde măsuri pentru găsirea contravenientului. Un exemplu al deciziei de căutate se restituie instanţei de judecată, însoţit de un exemplar al procesului-verbal de contrare a absenţei persoanei.

În practică m-ai survin situaţii când în grija contravenientului supus arestului contravenţional se află un minor sau o persoană care, din cauza unor probleme de sănătate sau alte pricini întemeiate, are nevoie de ajutor. În acest caz, organul de poliţie urmează să întreprindă măsuri în vederea ocrotirii persoanelor aflate în grija contravenientului, precum şi pentru paza averii şi locuinţei lui, dacă acestea rămân fără supraveghere.

Executarea sancţiunii arestului contravenţional se asigură de către penitenciare în condiţiile stabilit pentru regim iniţial într-un penitenciar de tip semiînchis, conform prevederilor legislaţiei. În penitenciarul de tip semiînchis, condamnaţii sunt deţinuţi sub supraveghere permanentă. Persoanele care execută sancţiunea arestului contravenţional în regim iniţial al penitenciarului de tip semiînchis, conform prevederilor Art. 250 al Codului de executare:

a. sunt repartizaţi în încăperi izolate cu cel mult 4 locuri;
b. pot fi antrenate la munci care nu necesită ieşirea din penitenciar;

După cum este cunoscut, contravenţiile vin din câmpul faptelor penale. După codurilor penale din 1865 şi 1936, contravenţiile figurau în legea penală, în împărţirea tripartită a infracţiunilor în crime, delicte şi contravenţii.

Starea normală şi firească a unei persoane este starea de libertate. Un individ poate fi privat de libertate numai în anumite situaţii, strict stabilite de lege. De aceea, reglementarea dreptului la siguranţă, ca o componentă a dreptului la libertate şi siguranţă, oferă protecţia contra ingerinţelor arbitrare ale autorităţilor publice în dreptul la libertate.

Privarea de libertate, ca stare contrară celei normale şi firești a unui individ, poate fi definită drept plasarea acestuia într-un stabiliment de detenţie, chiar dacă libertatea de mişcare nu este anulată. Această idee, diferenţiază privarea de libertate de restricţiile aduse libertăţii, deoarece, privarea de libertate vizează o situaţie

în care libertatea de mişcare suferă atingeri atât de serioase încât este golită de substanţă, datorită plasării persoanei într-o zonă determinată pe care nu o poate părăsi şi în care nu-şi poate desfăşura viaţa normală.

În general, privarea de libertate trebuie să provină doar de la agenţii statului, dar nu este exclus ca aceasta să provină de la particulari sau entităţi private, iar statul este obligat să sancţioneze o astfel de încălcare a libertăţii fizice, în relaţiile interindividuale.

Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, enumeră şase cazuri în care este permisă privarea de libertate:

a. deţinerea legală, după o condamnare pronunţată de către tribunalul competent;

b. dacă persoana a făcut obiectul unei arestări sau al unei deţineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunţată conform legii de către un tribunal ori în vederea garantării unei obligaţii prevăzute de lege;

c. dacă persoana a fost arestată sau reţinută în vederea aducerii sale în autorităţilor judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a o bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a o împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia;

d. dacă este vorba despre detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere sau de detenţia sa legală, în scopul aducerii sale în faţa autorităţilor competente;

e. dacă este vorba despre detenţia legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;

f. dacă este vorba despre arestarea sau detenţia legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriul sau împotriva căreia se află o procedură de expulzare ori de extrădare.

Reglementarea din Convenţia Europeană, pleacă şi ea de la ideea că starea normală a unei persoane este starea de libertate, astfel încât o atingere adusă acestei stări trebuie neapărat examinată de către autorităţile naţionale, încadrării într-unul din cele 6 criterii menţionate mai sus.

Conformitatea cu legea internă a măsurii presupune în primul rând ca normele ce prevăd condiţiile pentru a recurge la o măsură privativă de libertate să îndeplinească cerinţele noţiunii de „ lege ” în sens european, altfel spus să fie accesibile, clare şi previzibile.

În al doilea rând, conformitatea cu dreptul intern implică un examen al îndeplinirii atât a condiţiilor de formă, cât şi de fond ale măsurii privative de libertate, fiind necesar ca autorităţile să ofere argumente cu raportar directă la situaţia persoanei în cauză, simpla enumerare a temeiurilor de drept nefiind suficientă.

Garanţiile persoanelor arestate arestului contravenţional

În ceea ce privește garanţiile acordate persoanelor private de libertate,ale au obiect să permită individului să se apere împotriva unei arestări sau deţineri nejustificate, pentru a-şi recupera libertatea. Aceste garanţii fiind de două feluri: generale şi speciale.

a. garanţiile generale:

1. dreptul de a fi informat în mod complet, accesibil şi într-o limbă pe care persoana să o înţeleagă despre motivele privării de libertate şi acuzaţiile aduse. Informarea de care face vorbire această garanţie trebuie să privească atât motivele, temeiurile juridice cât şi cele factuale ale măsurii. Acestea sunt elementele esenţiale, care să permită persoanei să înţeleagă necesitatea privării de libertate şi să îşi exercite dreptul de recurs împotriva măsurii.

2. dreptul de a se plânge unui judecător cu privire la legalitatea măsurii. Judecător care să fie competent a se pronunţa asupra măsurii de privare de libertate şi eventual, dacă constată ilegalitatea acesteia, să poată ordona eliberarea. Acest drept presupune accesul la un control exercitat de o instanţă de judecată, independentă şi imparţială, care să aibă competenţă de a dispune punerea în libertate a persoanei, în urma unei proceduri contradictorii, care să asigure dreptul persoanei de a fi prezentă şi de a participa la procedură, precum şi posibilitatea acesteia sau a avocatului său de a avea acces la dosarul cauzei.

3. dreptul la despăgubiri pentru privare de libertate ilegală. Acest drept există indiferent care dintre garanţiile ce însoţesc privarea de libertate a fost încălcată sau dacă a fost o încălcare a regulilor de drept intern. Dreptul la despăgubiri, pentru a fi efectiv, trebuie prevăzut cu suficientă certitudine în legislaţia naţională. Astfel, orice persoană care este victima unei arestări sau a unei deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor Convenţiei Europene, are dreptul la reparaţii, ceea ce implică existenţa unei căi de recurs eficace în drept intern. În toate aceste cazuri, este necesar ca încălcarea invocată să fi fost constatată printr-o decizie a autorităţilor naţionale şi ca reclamantul să fie epuizat căile de recurs interne pentru a obţine reparaţia. În privinţa condiţiilor prejudiciului suferit ca urmare a încălcării normelor Convenţiei, indiferent dacă acesta este material sau moral, el nu este reparat decât dacă prezintă o legătură de cauzalitate cu încălcarea constatată.

b) garanţiile speciale:

1. Dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberat pe parcursul procedurii.

Perioada arestării preventive se calculează prin raportare la momentul arestării, până la eliberarea sau condamnarea în primă instanţă.

Relativ la durata detenţiei provizorii, jurisprudenţa Curţii Europene oferă soluţia conform căreia doar „existenţa unei veritabile cerinţe de interes public" poate justifica, având în vedere prezumţia de nevinovăţie, o excepţie de la regula respectării libertăţii individuale, pentru a fi conformă cu regulile stabilite,menţinerea în detenţie provizorie trebuie să îndeplinească două condiţii: motive pertinente şi

suficiente, ce trebuie să se menţină şi după trecerea unui anumit timp, pentru a justifica privarea de libertate şi diligenţa deosebită depusă de autorităţile naţionale în cursul procedurii.

2. Dreptul la recurs. Paragraful 4 al art. 5 din CEDO, precizează că orice persoană privată de libertate prin arestare sau deţinere are dreptul de a se plânge în faţa unui tribunal asupra legalităţii măsurii şi să ceară eliberarea sa dacă detenţia este ilegală. Scopul acestei prevederi este asigurarea protecţiei împotriva detenţiei arbitrare şi facilitarea eliberării persoanei atunci când detenţia este ilegală. De asemenea, respectarea paragraf. 4 al art. 5 din CEDO, implică şi necesitatea reexaminării deciziei iniţiale asupra detenţiei la intervale rezonabile şi eliberarea persoanei atunci când este cazul. Această regulă este aplicabilă cu precădere în cazul detenţiei bolnavilor.

Concluzii

Menţionez că prevederile articolului 5 al CEDO sunt destinate protecţiei libertăţii fizice a oricărei persoane împotriva arestării sau detenţiei arbitrare sau abuzive.

Noţiunea de libertate desemnează în primul rând libertatea fizică a persoanei. Principiul respectării libertăţii persoanei este esenţial într-o societate democratică, nimeni neputând fi privat de libertate sa în mod arbitrar. Acest articol este unul dintre cele mai importante şi semnificative articole ale CEDO. Ideea dreptului la libertate se opune practicilor de detenţie arbitrară, care în atâtea părţi ale lumii au fost însoţite de tortură sau de privarea extrajudiciară a vieţii. Acest articol încearcă să limiteze cazurile în care cineva ar putea fi privat de libertate şi să asigure ca sistemul legal să prevadă măsuri de protecţie adecvate împotriva prelungirii detenţiei care este necesară.

Acest articol nu că este valoros, dar el reprezintă cel mai de preţ drept pe care îl poate avea o persoană şi care consider că în orice stat nu am face referire, fie el de drept şi democratic, fie de altfel, acest drept trebuie să fie consacrat şi apărat de stat, pentru a menţine o societate sănătoasă din toate punctele de vedere şi pentru a menţine relaţiile sociale dintre oameni echitabile şi în mod egal pentru toţi.

Referinţe bibliografice:

1. Codul contravenţional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2009, nr.3-6/15. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.78-84.
2. Ţiclea Al. Reglementarea contravenţiilor. Bucureşti: Editura Lumina Lex, 1998.
3. Ţiclea Al. Reglementarea contravenţiilor. Ediţia a III-a, Bucureşti: Editura Lumina Lex, 2003 .
4. Guţuleac V., Comaniţcaia E. Drept contravenţional. Ediţia a II-a. Chişinău, 2016.

5. Poenaru Iu. Regimul juridic al contravenţiilor. Bucureşti, 2002.
6. Predescu O., Udroiu M. Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal român. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2008.
7. Beşteliu R.M., Brumar C. Protecţia internaţională a drepturilor omului. Ediţia a IV-a (note de curs). Bucureşti: 2009.
8. Selejan-Guţan B. Protecţia europeană a drepturilor omului. Bucureşti: Editura All Beck, 2018.
9. Furdui S. Drept contravenţional. Chişinău: Cartier juridic, 2009.

SIGURANȚA CETĂȚENILOR ÎN CONTEXTUL COVID- 19 GARANTATĂ DE LEGISLAȚIA CONTRAVENȚIONALĂ: STUDIU DE CAZ

CITIZENS' SECURITY IN THE CONTEXT OF COVID-19 GUARANTEED BY CONTRAVENTION LAW: CASE STUDY

DONȚU Raluca-Rusanda
Studenta anului II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.734:342.9:616.98-036.21

Summary

The article revealed a case study on the safety of citizens in the context of Covid-19 guaranteed by the contravention legislation. In this context, we referred to the issues concerning the competence of the institutions to provide solutions to combat the pandemic, but we also examined what things have been done so far in solving this problem.

The investigations used materials provided by the decisions, the reports that are in force, but also the information from the media, with real examples.

At the same time, the legal analysis of the contraventions that are applied was performed, in terms of the contituent elements. And to eliminate the problems, we also exemplified some more active enterprise measures to integrate information and communication technology in the processes of governance, to inform the public more efficiently and to improve the accessibility of the information provided.

Keywords: *competent authorities, Covid-19, pandemic, contravention sanctions, fine, warning*

Introducere

Pandemia de COVID-19 reprezintă o provocare socială și economică serioasă pentru țară și prezintă un risc grav de pierdere a progreselor importante obținute în lupta împotriva sărăciei. Carantina și închiderea activităților comerciale neesențiale au dus la încetinirea producției, creșterea disponibilizărilor și reducerea venitului din muncă – în mod special, în cazul angajaților din sectorul privat – cu efecte negative semnificative asupra angajării forței de muncă și sărăciei. Activitățile economice, în special, din sectoarele turismului și ospitalier, au fost stopate în totalitate.

Un focar de COVID-19 , provocat de coronavirusul de tip nou din 2019- COVID (SARS-CoV-2), care s-a răspîndit în întreaga lume, începând cu decembrie 2019, când au fost diagnosticate primele cazuri în Provincia Hubei, China, Wuhan. În urma acestora la 11 martie 2020, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat pandemie globală. [2]

Referinţe şi discuţii

În Republica Moldova, focarul s-a declanşat la 8 martie, iar la 17 martie, Parlamentul RM a instituit Starea de Urgenţă. În urma declarării de către Parlament a Stării de Urgenţă, Comisia pentru Situaţii Excepţionale s-a întrunit şi a introdus un set de măsuri mai riguroase, menite să încetinească răspândirea virusului. Au fost impuse restricţii stricte asupra deplasării, aliniate la practicile de distanţare socială, care au început să fie aplicate în întreaga lume. În urma anunţării Alertei de Cod Roşu, la 13 martie, toate instituţiile de învăţământ şi mai multe localuri publice, inclusiv, săli de sport, muzee, teatre, baruri şi restaurante, au fost închise. Au fost introduse restricţii stricte de călătorie, traficul aerian şi feroviar a fost suspendat, iar 70 din 81 puncte de trecere a frontierei terestre dintre Republica Moldova cu România şi Ucraina au fost închise. Au urmat măsuri suplimentare de carantină, inclusiv: instituirea unui regim de lucru special pentru toate entităţile (ore de lucru pentru sectorul public 7:30 – 16:00); interzicerea întrunirilor, evenimentelor publice şi altor evenimente în masă; cerinţa ca şcolile şi universităţile să treacă la metodele de studiere online şi de la distanţă; şi suspendarea temporară aproximativă a tuturor examinărilor în instanţe a cauzelor penale şi administrative (cu excepţii). Comisia a mai decis şi ca întreaga asistenţă medicală în legătură cu COVID-19 să fie gratuită, indiferent de faptul dacă pacientul dispune sau nu de asigurare medicală.

Ministerul Sănătăţii, Muncii şi Protecţiei Sociale (în continuare MSMPS) şi-a asumat rolul principal în procesul de gestionare a răspunsului la pandemie şi acţionare rapidă în toate aspectele ce ţin de focarul de COVID-19. Partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova s-au mobilizat, unindu-şi eforturile pentru a contribui strategic la cele mai urgente necesităţi.

Totuşi în urma aplicării stării de urgenţă, măsurile dure introduse de către autorităţile din RM au pus multe semne de întrebare cetăţenilor. Pentru neexecutarea condiţiilor expuse în decizii persoanele erau trase la răspundere contravenţională, cel mai des fiind aplicate amenzile. La începutul stării de urgenţă constituţionale, Parlamentul a adoptat o lege prin care au fost introduse sancţiuni pentru "nerespectarea măsurilor de profilaxie, prevenire şi/sau combatere a bolilor epidemice" sub formă de amenzi mari în valoare de 22.500 – 25.000 MDL, pentru persoane fizice şi 50.000 – 75.000 MDL, pentru persoane juridice.(după care aceste sume au fost modificate). Legi similare au fost adoptate în multe alte ţări, inclusiv în ţările vecine România şi Ucraina. Totuşi, în Republica Moldova amenzile extrem de mari şi comunicarea insuficientă din partea autorităţilor cu privire la aplicarea acestora au atras critici din partea opoziţiei politice, mediului de afaceri,şi societăţii civile, care considerau că amenzile erau utilizate mai degrabă drept instrument de majorare a veniturilor bugetare decât de reducere a riscului infectării.

În condiţiile în care salariul mediu lunar în Republica Moldova este aproximativ 8.000 MDL, amenda minimă pentru persoanele fizice este aproape echivalentă

cu trei salarii lunare. Lucrurile au stat şi mai prost în cazul persoanelor vulnerabile, inclusiv pensionarii, persoanele cu dizabilităţi şi şomerii. Un caz pe larg mediatizat a fost cel al unei pensionare care a primit o amendă cât pensia ei pentru doi ani pentru că ar fi ieşit să-şi cumpere pâine încălcând regimul de izolare la domiciliu.

Pe lângă amenzile mari, legea sus-menţionată a devenit şi mai împovărătoare din cauza deciziei Comisiei pentru situaţii excepţionale de a reduce termenul de contestare a acestora de la 15 zile la doar 48 de ore. În timpul stării de urgenţă mai multe acţiuni intentate de persoanele amendate au fost respinse pentru încălcarea termenului legal de 48 de ore, semn clar că cetăţenii nu erau informaţi despre modificarea acestuia. Reducerea în mod arbitrar a termenului de depunere a contestaţiilor în combinaţie cu comunicarea publică insuficientă a împiedicat efectiv cetăţenii să-şi exercite dreptul de a contesta amenzile primite şi, în consecinţă, a compromis accesul lor la justiţie. Mai mult decât atât, nici legea şi nici dispoziţia Comisiei nu reglementau detaliat şi clar aceste amenzi, de ex. cine trebuie să aducă probe – autorităţile sau persoana care depune contestaţia. Acest lucru a creat confuzie în rândul judecătorilor, rezultând în proceduri şi hotărâri neconsecvente. [4, p.3-5]

În cele din urmă, Curtea Constituţională a eliminat amenda minimă de 22.500 MDL , argumentând că diferenţa dintre limita minimă şi cea maximă a amenzilor este prea mică pentru a-i permite instanţei de judecată de a stabili o sancţiune proporţională pentru fiecare caz. Amenzile au fost reduse până la suma încă mare dar mult mai rezonabilă de 2.000 – 5.000 MDL iar persoanelor cărora le-au fost aplicate amenzile stabilite la începutul pandemiei li s-a permis să le conteste. Curtea, de asemenea, a adus claritate şi în ceea ce priveşte sarcina probei, declarând fără echivoc că aceasta îi revine autorităţilor. Cu toate acestea, această măsură şi consecinţele ei au arătat cât de uşor legislaţia neclară şi comunicarea publică ineficientă pot compromite statul de drept în Republica Moldova.

Mai multe exemple putem găsi şi din sursele mass-media, unde sunt expuse date cu implimentarea acestor restricţii şi măsurilor impuse. Astfel au fost făcute diverse controale prin pieţi, centre comerciale, restaurante, săli de sport, pentru a verifica respectarea măsurilor de sănătate publică aplicate. Mărimea amenzilor varia în funcţie de abatere. De exemplu, persoanele fizice care nu purtau mască în locurile publice riscau amenzi de la 2 la 5 mii de lei. De la 10 până la 35 de mii de lei constituiau amenzile pentru persoanele juridice care au încălcau somaţia purtării măştilor. Aceste cazuri mai mult se referă la centrele comerciale, magazine şi localuri de agrement. Aceleaşi amenzi au fost împărţite şi persoanelor care ieşiau din casă după ora 23:00- această prevedere fiind valabilă doar pentru locuitorii municipiului Chişinău şi Bălţi. Sancţiuni de până la 35 de mii de lei, fiind şi un risc pentru agenţii economici, care ignorau restricţiile şi activau pe timp de noapte. Excepţie însă se făce în cazul în care persoana prezenta un certificat de la locul de muncă precum că are dreptul să circule pe timp de noapte în interes de serviciu.

După un sondaj făcut de autorităţile publice până la momentul actual au fost aplicate mai mult de 93 de amenzi privind nerespectarea măsurilor, acestea fiind încălcate în special de persoanele cu vârsta de peste 63 de ani şi grupurilor în compenenţă de mai mult de 3 persoane, care se aflau prin parcuri. Amenzile au fost împărţite şi vânzătorilor unităţilor comerciale, care nu ţineau cont de restricţiile impuse sau pentru nerespectarea distanţei sociale, nepurtarea mănuşilor, măştilor.

Oare aceste prevederi nu încalcă articolul 54 din Constituţie? Acesta stipulează: (1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului.

(2) Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sînt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei.

(3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrîngerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrîngerea trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii.

Reieşind din acest articol, putem spune că astfel de restrângeri ale cetăţenilor încalcă norma juridică, care explică că în RM nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului. Astfel de constrângeri împiedică realizarea unor exerciţii la prosperitatea societăţii, ordinii publice, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii persoanelor.

Dacă am face comparaţie cu o altă ţară, de exemplu România, în Bucureşti măştile de protecţie în spaţiile deschise la fel devenise obligatorii. Printre locurile aglomerate au fost numite zonele pietonale ale Centrului Vechi, staţiile de autobus, tramvai, troleibuz, autogară, gară, expoziţii, târguri, pieţe, şi alte zone unde distanţarea socială nu putea fi respectată. Amenda pentru nerespectarea purtării măştii de protecţie în aceste spaţii era de minim 500 lei, conform informării Mediafax. Poliţiştii au fost mai indulgenţi, împărţind doar avertismente şi măşti trecătorilor care nu cunoşteau despre noua regulă. De aici observăm că în România situaţia a fost una mai puţin tensionată, deoarece nu erau aplicate sancţiuni, cum au fost la noi, amenzi mari pentru nerespectarea stării de urgenţă.

Constatarea de bază a Avocatului Poporului este că în anul 2020, în Republica Moldova, s-au produs multiple încălcări ale drepturilor omului şi au fost impuse limitări exagerate care au condus la afectarea unor libertăţi şi procese democratice la noi în ţară. Criza COVID-19 a condus la adâncirea sărăciei, creşterea inegalităţilor, discriminări structurale şi consolidate şi la înrăutăţirea situaţiei privind drepturile omului. Pandemia a scos în evidenţă zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova iar autorităţile nu întotdeauna au putut face faţă

provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situaţiei sau a deficienţelor de sistem care nu au permis adoptarea de acţiuni prompte şi adecvate.

Decidenţii nu au lansat un mesaj unic care să aibă un efect benefic asupra comportamentului populaţiei, deciziile autorităţilor în gestionarea crizei de sănătate au fost influenţate mai mult de factorul politic şi mai puţin de specialiştii în domeniu. În mai multe cazuri au fost atestate situaţii în care demnitari au tratat cu sfidare cetăţenii, indiferent dacă e vorba de medici, pacienţi, jurnalişti sau alte categorii de persoane. Unele decizii au impus măsuri excesive şi dezechilibrate prin care au fost încălcate drepturile omului. Aceşti şi alţi factori au influenţat comportamentul populaţiei şi a determinat mai multe persoane să nu reacţioneze la modul cuvenit la pericolul prezentat de Sars-Cov-2.

În gestionarea pandemiei de COVID-19, autorităţile, în linii mari, nu au ţinut cont de abordări bazate pe drepturile omului. Lipsa transparenţei, ignorarea recomandărilor venite din partea Avocatului Poporului şi altor entităţi sau experţi în diferite domenii au determinat evoluţiile pe care le atestăm în prezent în ceea ce priveşte situaţia epidemiologică şi efectele ei negative asupra cetăţenilor, mediului de afaceri, cu impact social-economic de durată. În activitatea desfăşurată în perioada crizei sanitare Avocaţii Poporului şi membrii staff-ului instituţiei s-au confruntat şi cu unele dificultăţi. Provocarea de bază a constat în atitudinea foarte rezervată iar în unele cazuri chiar şi ostilă manifestată de autorităţi faţă de iniţiativele, propunerile şi recomandările lansate de către Avocaţii Poporului. Unele propuneri au fost acceptate după ce au fost lansate repetat, iar altele – susţinute după preluarea şi promovarea acestora de către alte entităţi.[5, p.4-5]

Concluzii

Pandemia COVID-19 a pus la încercare statul de drept în Republica Moldova. Criza în domeniul sănătăţii şi răspunsul autorităţilor la aceasta, în special în perioada stării de urgenţă constituţionale care a durat din martie până în mai 2020, a accentuat şi a agravat şi mai mult problemele deja existente în sistemul juridic al ţării, inclusiv comunicarea ineficientă, separarea ambiguă a puterilor, incertitudinea juridică, încălcări ale procedurilor, corupţie, legislaţie nedreaptă şi accesul redus la informaţie. După cum s-a demonstrat mai sus, principalii factori care au contribuit la aceste probleme şi care trebuie eliminaţi sunt transparenţa redusă a autorităţilor şi comunicarea publică ineficientă. Deşi starea de urgenţă constituţională care a creat condiţii pentru cele mai ieşite din comun încălcări nu mai este în vigoare, în condiţiile de criză cauzată de coronavirus şi starea de urgenţă în sănătate care a continuat în 2021, utilizarea şi abuzul posibil de competenţele de urgenţă vor continua. Iată de ce autorităţile din Republica Moldova trebuie să întreprindă fără întârziere măsurile necesare pentru a asigura respectarea statului de drept într-un mod mai conştiincios decât după ce a început criza în sănătate. [1]

Pentru eliminarea acestor probleme se recomandă întreprinderea unor măsuri mai active de integrare a tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilor în proce-

sele de guvernare, de informare mai eficientă a publicului şi de îmbunătăţire a accesibilităţii informaţiilor furnizate. Astfel, o mai bună transparenţă va contribui la înţelegerea de către cetăţeni a drepturilor şi obligaţiilor lor în contextul noilor legi adoptate şi va facilita eforturile organizaţiilor societăţii civile şi mass-media independentă să scoată la iveală actele de corupţie şi de manipulare a sistemului legislativ.

Pentru aceasta, autorităţile urmează:

Să îmbunătăţească comunicarea publică privind modificările legislative.

Comunicarea adecvată a noilor prevederi şi reglementări, în special a celor care introduc restricţii privind drepturile omului, este foarte importantă pentru a evita confuziile. De exemplu, cu o comunicare mai bună despre modificarea termenului de contestare a amenzilor pentru încălcarea măsurilor de combatere a pandemiei s-ar fi putut evita compromiterea dreptului cetăţenilor de a contesta sancţiunile primite.

Să îmbunătăţească precizia legislaţiei.

Pentru a evita incertitudinea juridică sunt necesare legi mai clare, în special dacă acestea limitează drepturile omului, dat fiind dreptul absolut şi fundamental al cetăţenilor să fie informaţi despre drepturile şi obligaţiile lor. Interpretarea în mod diferit de către judecători şi funcţionari publici a celor câteva legi adoptate în stare de urgenţă este un semnal că ele nu au fost suficient de clare şi detaliate. Pentru a evita încălcarea din neştiinţă a legislaţiei sau adoptarea unor hotărâri incorecte şi incoerente de către instanţele de judecată legile adoptate trebuie să fie mai detaliate şi mai precise, sau cel puţin să fie aduse la cunoştinţa cetăţenilor.

Să asigure simplitatea.

Măsurile politice şi actele normative întotdeauna trebuie să fie însoţite de explicaţii, astfel încât să fie înţelese de nespecialişti. Acest lucru este în special valabil în caz de criză în sănătate unde este necesară cooperarea publică. La introducerea noilor măsuri, autorităţile trebuie să-şi prezinte planul strategic general de acţiune şi aşteptările, precum şi să faciliteze accesul la informaţii şi îndrumări mai detaliate privind cele mai relevante subiecte pentru cetăţeni.

Să îmbunătăţească publicarea informaţiilor online.

Paginile web ale autorităţilor asigură o modalitate de publicare a informaţiilor uşoară, intuitivă şi care nu necesită mult efort de administrare. Publicarea mai multor informaţii pe paginile şi aplicaţiile web afiliate Guvernului, facilitarea procesului de solicitare a informaţiilor prin utilizarea instrumentelor digitale şi oferirea serviciilor informaţionale, precum şi instruirea funcţionarilor din cadrul autorităţilor cum să utilizeze şi să maximizeze beneficiile serviciilor online, vor contribui la o informare mai bună a cetăţenilor şi mass-media, ceea ce va duce la o comunicare mai eficientă, la reducerea riscului de corupţie şi la combaterea ştirilor false. Una dintre iniţiativele de succes în acest sens, care ar trebui extinsă, este Portalul Cetăţeanului.

Să informeze cetăţenii direct.

Pentru a-şi înţelege drepturile şi responsabilităţile legale cetăţenii nu ar trebui să fie nevoiţi să urmărească activ sursele guvernamentale. Autorităţile ar putea reduce această povară inutilă pentru cetăţeni expediind notificări generate automat prin poşta electronică, SMS, aplicaţii mobile, mesageria instantanee şi/sau alte mijloace de comunicare pentru a informa publicul în mod activ despre modificările importante în actele normative, reglementări şi serviciile publice.

În concluzie dacă se va ţine cont de toate aceste precizări vom putea avea o populaţie mult mai informată, dar şi încrezută în toate deciziile implimentate de autorităţile publice. Plus la aceasta va exista un pericol mai mic de contaminare în rândul cetăţenilor. Iar norma contravenţională va fi aplicată mult mai riguros în situaţiile necesare. Totuşi înainte de a aplica sancţiunile contravenţionale, ar fi necesar ca cetăţeanului să-i fie aplicat un avertisment, astfel încât acesta va contribui la diminuarea sancţiunilor contravenţionale.

Referinţe bibliografice:

1. Cod Contravenţional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009 nr. 3-6/15. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 2017, nr.78-84.
2. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 2016, nr. 78. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 467-479.
3. Cadru de management de mediu şi social. Răspuns de urgenţă la pandemia Covid-19, elaborat de Ministerul Sănătăţii, Muncii şi Protecţiei Sociale. Chişinău, septembrie 2020.

Resurse Web:

4. Mîrza R., Statul de drept în Republica Moldova în era covid-19. În: *Justice First*,ianuarie 2021, p. 3-5. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-01/Rule-of-Law-in-Moldova%27s-Age-of-COVID-19_Rom.pdf
5. Avocatul Poporului Ombudsman - Raportul privind respectarea drepturilor şi libertăţile omului în Republica Moldova în anul 2020, Chişinău, 2021, p. 4-5. [citat 04.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf
6. Purtarea măştilor devine obligatorie în toate spaţiile publice, pe întreg teriroriul Republicii Moldova. jurnal.md, 29.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://www.jurnal.md/ro/news/4a59bac32032b99d/purtarea-mastilor-de-pro
7. De ce s-a impus purtatul măştii şi pe străzi în Chişinău. jurnal.md, 21.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://www.jurnal.md/ro/news/5dd9b22ac9a1d82e/de-ce-s-a-impus-

8. Purtarea măştii devine obligatorie pe tot teritoriul ţării. ştiri.md, 27.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/oficial-purtarea-mastii-devine-obligatorie-pe-tot-teritoriul-tarii
9. Purtarea măştilor de protecţie în spaţiile deschise din municipiul Chişinău nu mai este obligatorie. zgd.md, 27.05.2021. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/ultima-ora-purtarea-mastilor-in-spatiile-deschise

ÎNCĂLCAREA DREPTULUI DE AUTOR ŞI A DREPTURILOR CONEXE

INFRINGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

GALBEN Valeria
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.533:347.77/.78

Summary

The article revealed copyright and related rights, as well as the legislation of the Republic of Moldova on copyright and related rights. Copyright and related rights in contravention law, the aspect compared to the laws of other countries (Romania) and judicial practice. The purpose of this paper is to present the theoretical aspect of copyright and its protection, as well as the analysis of the practical aspect of the contravention relations that have as object the intellectual property. From a practical point of view, it is necessary to distinguish between criminal, civil and contravention protection of copyright and related rights, as most laws ensure the protection of this right through these three branches, including the legislation of the Republic of Moldova. Likewise, I propose a comparative analysis with the laws of other countries in the field of intellectual protection in the light of the law of contravention of these countries.

Keywords*: copyright, related rights, contravention, fine, sanctions, consecutive elements, comparative subject matter*

Dreptul proprietăţii intelectuale, în ansamblu, a fost şi rămâne un domeniu realmente fascinant, iar pentru faptul că legislaţia naţională în materie conţine reglementări menite să apere valori sociale importante, cum ar fi dreptul de autor şi drepturile conexe, îmi propun să fac o analiză cât mai comprehensivă a protecţiei intelectuale prin intermediul atât legislaţiei internaţionale, cât şi celei naţionale – în special prin prisma dreptului contravenţional.

Dreptul international pentru prima dată a început să reglementeze relaţiile sociale din domeniul dreptului de autor şi drepturilor conexe în secolul al XIX-lea prin acorduri bilaterale încheiate între ţările europene. Aceste acorduri se bazau, în general, pe principiul tratamentului national în combinaţie cu anumite obligaţii minime. Astfel, sistemul international actual al dreptului de autor şi drepturilor conexe s-a întemeiat pe aceste acorduri. În 1886, numeroase acorduri bilaterale au fost înlocuite de o singură convenţie – Convenţia de la Berna pentru protecţia operelor literale şi artistice. Prevederile de fond ale Convenţiei de la Berna au fost revăzute de câteva ori între anii 1896 şi 1971[1]. Din acest moment este acordată o atenţie sporită protecţiei intelectuale în toate ţările lumii, iar din 1995 [2] şi în Republica Moldova.

Scopul acestei lucrări este prezentarea aspectului teoretic al dreptului de autor şi protecţia acestuia, cât şi analiza aspectului practic a raporturilor contravenţionale ce au ca obiect proprietatea intelectuală. Sub aspectul practic este necesar de făcut distincţia dintre protecţia penală, civilă şi contravenţională a drepturilor de autor şi conexe, întrucât majoritatea legislaţiilor asigură protecţia acestui drept prin intemediul acestor trei ramuri, inclusiv şi legislaţia Republicii Moldova. La fel, îmi propun şi o analiză comparativă cu legislaţiile altor ţări în domeniul protecţiei intelectuale prin prisma dreptului contravenţional al acestor ţări.

La final, obiectivul principal este concluzionarea problematicii aplicării protecţiei contravenţionale privind drepturile de autor şi drepturile conexe, precum şi prezentarea unor soluţii.

Printre metodele principale de cercetare sunt: metoda logică, metoda istorică, metoda analitică şi metoda comparativă.

Evoluţia societăţii în plan economic, social, cultural se întemeiază pe activitatea spirituală, pe activitatea de creaţie, relaţia dintre progres şi creaţie fiind o relaţie directă. Cu toate acestea recunoşterea şi protecţia reală a dreptului de autor asupra operelor lor, apare foarte târziu. Digestele [3] par a conţine referiri la toate reglementările juridice existente în Roma. Unele analize au ajuns la conluzia că în conţinutul digestelor nu se fac referiri şi la dreptul de autor. La o cercetare mai atentă s-a constatat că cuprind menţiuni cu referire la furtul de manuscrise, bunuri distinse între cele ce faceau obiectul sustragerii.

Din această împrejurarea s-a tras concluzia că manuscrisele nu erau considerate doar bunuri cu valoare economică dar şi legate de persoana creatorului a cărei opera era conţinută de manuscris, deci erau legate de creaţia spiritului.

La momentul actual în doctrină[4, pag.28] există trei argumente în favoarea recunoaşterii dreptului de autor: argumentul dreptului natural, argumentul remuneraţiei şi argumentul stimulentului.

Conform teoriei dreptului natural, dreptul de proprietate asupra producţiilor intelectuale trebuie să fie recunoscut întrucât acestea emană din mintea unui autor individual, exprimând într-un mod anume personalitatea sa. De exemplu, o poezie este considerată produsul minţii unui poet, inspiraţia şi efortul lui intelectual. Conform argumentului recompensei, protecţia va fi acordată dreptului de autor fiindcă se consideră corectă recompensarea autorului pentru eforturile depuse la crearea operei şi punerea acesteia la dispoziţia publicului. Al treilea argument indică necesitatea promovării creaţiilor utile pentru societate. Prin aceasta se va recunoaşte că realizarea şi disemnarea obiectelor de cultură este o activitate importantă şi valoroasă, dar care nu se poate desfăşura la un nivel optim fără protecţia dreptului de autor.

În opinia unor savanţi ruşi, operele literare, ştiinţifice şi culturale sunt un produs nematerial al efortului uman din care rezultă în finalitate produsul material, întrucât însăşi efortul intelectual nu poate fi considerat materializat în natura sa.[5, pag.341] Această abordare are o importanţă deosebită, fiindcă dreptul de

autor poate fi protejat nu pentru anumite bunuri corporale ca rezultat al activităţii intelectuale, dar uneori se protejează ceea ce obiectiv nici nu există. Bunăoară, joaca unui actor la o piesă de teatru nu produce nimic în realitatea obiectivă odată cu sfârşitul spectacolului şi unica ce rămâne din joaca acestuia sunt doar emoţiile spectatorilor. În acest exemplu, opera-rezultat este legată inseparabil de activitatea autorului.

Prin urmare, prin dreptul de autor se înţelege produsul nematerializat, acel produs care s-a născut şi există aparte de produsul final materializat şi uneori chiar aparte de autorul acesteia.[5, pag.343]

Declaraţia universală a drepturilor omului[6] recunoaşte drepturile autorului ca drepturi ale omului. În articolul 27 (2) din DECLARAŢIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI în cadrul ONU din 10 decembrie 1948 se stipulează că: "Fiecare om are dreptul la ocrotirea intereselor morale şi materiale care decurg din orice lucrare ştiinţifică, literară sau artistică al cărei autor este". În conformitate cu aceasta, Convenţia de la Berna la fel recunoaşte drepturi morale şi patrimoniale (materiale) ale autorilor.

Drepturile morale se întemeiază pe drepturile personale în recunoaşterea relaţiei interne strânse între autori şi operele create de ei. Convenţia de la Berna prevede două categorii ale acestor drepturi: dreptul la paternitate şi dreptul la integritatea operei. În unele legislaţii se mai includ şi dreptul la dezvăluire şi dreptul la retractarea operei. Datorită legăturii strânse cu drepturile personale ale autorului – drepturile personale sunt inalienabile, imprescriptibile şi insesizabile. Autorii îşi păstrează drepturile morale chiar şi în cazul transmiterii drepturilor lor economice.

Drepturile patrimoniale garantează posibilitatea titularilor de drepturi de a valorifica creaţiile lor în scopul unei remuneraţii echitabile pentru eforturile creative depuse şi pentru recuperarea investiţiilor financiare. Aceste drepturi ale autorilor, în general, sunt drepturi exclusive în sensul că ei – şi doar ei – au dreptul să autorizeze sau să interzică valorificarea operei lor. În cazuri excepţionale, legea prevede doar dreptul la remuneraţie al autorilor.[7, pag.45] Aceste drepturi sunt: dreptul la reproducere, dreptul la distribuire şi import, dreptul la închiriere, dreptul la împrumut, dreptul de suită, dreptul de traducere etc.

Dreptul de autor şi drepturile conexe reprezintă instrumente şi concepte legale care respectă şi protejează drepturilor autorilor legate de creaţiile lor contribuind, de asemenea, la dezvoltarea economică şi culturală a societăţii.[8]

Dreptul de autor este un termen juridic care reglementează raporturile ce apar la crearea şi valorificarea operelor literare, artistice, ştiinţifice (drept de autor) a interpretărilor, fonogramelor, videogramelor, emisiunilor organizaţiilor de difuziune (drepturi conexe).

Republica Moldova, în urma proclamării independenţei în 1991, avea nevoie de o nouă legislaţie, care să excludă monopolul statului asupra mai multor activităţi cu caracter privat şi să stabilească principiile economiei de piaţă.

Prima reglementare privid dreptul de autor pe plan intern a fost consfinţită chiar în *Legea fundamentală a Republicii Moldova*[9], care garantează libertatea creaţiei artistice, literare şi ştiinţifice;[7, pag.16]în acelaşi timp, drepturile autorilor, interesele lor morale şi materiale ce apar în legătură cu diverse genuri de creaţie intelectuală sunt apărate de lege.

Proclamarea proprietăţii private şi garantarea drepturilor fundamentale ale omului au reprezentat principiile de bază, care au facilitat reformarea radicală a cadrului normative privind dreptul de autor şi drepturile conexe. Astfel, la doar câteva luni de la intrarea în vigoare a Constituţiei Republicii Moldova a fost adoptată *Legea nr. 239/1994 privind drepturile de autor şi drepturile conexe*.[10] Acest act, apărut în perioada schimbărilor şi instabilităţii politice, economice, juridice şi sociale, a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea dreptului de autor şi a constituit un punct de pornire în vederea reglementării noilor relaţii din acest domeniu[7, pag16].Ulterior, *Legea nr. 239/1994 privind drepturile de autor şi drepturile conexe* a fost abrogată şi a s-a adoptat o nouă lege cu aceeaşi denumire, doar că adaptată la condiţiile actuale ale societăţii.[10]

Pe lângă legea menţionată, mai sunt o serie de acte normative care nu au o reglementare specifică în domeniul dreptului de autor, dar au puncte de tangenţe semnificative, cum ar fi: Legea presei nr. 234 din 26.10.1994, Monitorul Oficial nr. 2 din 12.01.1995, Legea Nr. 286 din 16.11.1994 cu privire la biblioteci, Monitorul Oficial nr. 002 din 12.01.1995, Legea Nr. 1227 din 27.06.1997 cu privire la publicitate, Monitorul Oficial Nr. 67-68, Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260 din 27.07.2006, etc.

Conform alin. (4), art. 54 din Legea privind dreptul de autor şi drepturile conexe, "încălcarea drepturilor recunoscute şi garantate prin prezenta lege atrage răspundere civilă, *contravenţională* sau penală, după caz, potrivit legii."

Legiuitorul moldav a fost determinat de a asigura o protecţie juridică civilă, contravenţională şi penală odată cu implementarea în legislaţia naţională a sistemului marcajelor de control, care asigura ca între persoanele fizice şi juridice subiecţi ai activităţii de întreprinzător a căror activitate constă în distribuirea exemplarelor de opera şi fonograme să nu intervină încălcări a dreptului de autor şi drepturilor conexe. După un deceniu de la implementare acestor măsuri, putem afirma cu toată certitudinea că marcajele de control au constituit o măsură eficientă de combatere a pirateriei care, concomitent cu modificările la Codul contravenţional şi Codul penal, au influenţat pozitiv sistemul dreptului de autor şi au condus la reducerea substanţială a indicelui pirateriei, în special a pirateriei audio şi video. Prin urmare, aşa cum s-a mai menţionat, în condiţiile implementării marcajelor de control, a fost imperios necesar de a stabili şi unele pedepse pentru cazurile de valorificare ilegală a exemplarelor de opere sau fonograme.[7, pag.25]. Codul cu privire la contravenţiile administrative din 1985 stabilea penalităţi pentru încălcarea dreptului de autor, însă în noile condiţii economice acestea deveneau derizorii şi neînsemnate.[11] Astfel, în 2003 s-a propus modificarea art. 51[11]al Codului,

care prevedea aplicarea pentru persoanele fizice a unei amenzi în mărime de la 100 până la 200 de unităţi convenţionale, iar pentru persoanele cu funcţii de răspundere – de la 200 până la 500 de unităţi convenţionale, cu confiscarea obiectului care a constituit instrumental comiterii sau obiectivul nemijlocit al contravenţiei administrative. Încălcarea dreptului de autor şi a drepturilor conexe *ce nu cauzează prejudicii mari sau deosebit de mari* a fost păstrat şi în varianta nouă a Codului contravenţional[12] la art. 96.

Dispoziţiile codului contravenţional se aplică doar pentru încălcările care nu cauzează daune în proporţii mari sau deosebit de mari, stabilite de art. 126 Cod Penal. În caz dacă prejudiciile cauzate sunt mari, ele vor fi calificate conform Codului Penal al Republicii Moldova[13], art. 185 [7 ,Pag.25]

Proceduri judiciare în privinţa încălcării dreptului de autor, a drepturilor conexe sau a altor drepturi protejate de prezenta lege pot fi iniţiate:

a) de titularii de drepturi sau de autorităţile abilitate cu protecţia drepturilor acestora;

b) de alte persoane care beneficiază de astfel de drepturi, în special de licenţiaţi;

c) de organizaţiile de gestiune colectivă a dreptului de autor şi/sau a drepturilor conexe (AGEPI) Agenţia de Stat pentru Proprietatea Intelectuală

d) de organizaţiile profesionale de apărare şi de alţi reprezentanţi ai titularilor de drepturi şi ai licenţiaţilor.

Prin urmare, legiuitorul a atribuit AGEPI-ul la categoria de subiecţi cu drept de sesizare a unor încălcări. Autoritatea competentă să soluţioneze contravenţiile de încălcare a dreptului de autor şi a drepturilor conexe este Ministerul Afacerilor Interne. [14]

În calitate de probe necesare, instanţa de judecată va considera un eşantion rezonabil de exemplare ale unei opere sau ale unui alt obiect protejat de legea privind dreptul de autor şi drepturile conexe. Dacă încălcarea s-a comis la scară comercială, instanţa de judecată poate dispune, la cererea uneia dintre părţi, prezentarea documentelor bancare, financiare sau comerciale care se află sub controlul părţii opuse.

Răspunderea contravenţională nu exclude şi răspunderea civilă pentru daunele materiale cauzate autorului. Făptuitorul va răspunde conform art. 1998 Codul Civil al Republicii Moldova.

Aspectul comparativ

Întrucât dreptul de autor şi drepturile conexe nu sunt o invenţie a legiuitorului din Republica Moldova, ci este un drept suprem consfinţit în tratatele internaţionale de importanţă universală, acest drept este ocrotit de majoritatea legislaţiilor lumii.

În *România* dreptul de autor şi drepturile conexe sunt reglementate ca şi în Republica Moldova printr-o lege specială: Legea României nr. 8 privind drepturile de autor şi drepturile conexe din 14 martie 1996. Astfel, la art. 138 din legea

menţionată se prevede că încălcarea drepturilor recunoscute şi protejate prin prezenta lege atrage răspunderea civilă, *contravenţională* sau penală. Faptele ce constituie contravenţii în material drepturilor de autor şi cele conexe sunt expres prevăzute în art. 139 din Legea nr. 8/1996 care stipulează: constituie contravenţii şi se sancţionează cu amendă de la 3.000 lei la 30.000 lei:

– încălcarea prevederilor art. 21, dispoziţii care recunosc autorului unei opere originale de artă grafică sau plastică ori al unei opere fotografice un drept de suită, adică acel drept de a încasa o cotă din preţul net de vânzare obţinut la orice revânzare a operei, ulterioară primei înstrăinări de către autor, precum şi dreptul de a fi informat cu privire la locul unde se afla opera sa. De reţinut că, acest drept de suită se aplică tuturor actelor de revînzare, acte care implică, în calitate de vânzători, cumpărători sau intermediari, saloane, galerii de artă, precum şi orice comerciant de opere de artă, urmând ca acestea să fie considerate subiect activ al contravenţiei.

– de asemenea, constituie contravenţie încălcarea prevederilor art. 88, prin fapta de a utiliza o operă care conţine un portret, utilizare care necesită consimţământul persoanei reprezentate în acel portret, consimţământ care însă nu a fost dat. Sub acest aspect este important de precizat şi faptul că, dacă persoana reprezentată în portret este decedată, consimţământul va trebui dat de către succesorii persoanei reprezentată în portret, astfel încât, dacă nu obţine consimţământul succesorilor, autorul, proprietarul sau posesorul unei astfel opere care conţine un portret nu are dreptul să o reproducă ori să o utilizeze, timp de 20 de ani, după moartea persoanei reprezentate, iar dacă nesocoteşte această interdicţie, autorul/proprietarul/posesorul operei devine subiect activ al contravenţiei în discuţie.

– în acelaşi context expus anterior, constituie contravenţie şi încălcarea dispoziţiilor art. 89, prin fapta de a utiliza o corespondenţă adresată unei persoane, fără să se fi obţinut consimţământul destinatarului corespondenţei, iar după moartea acestuia, consimţământul succesorilor săi. – totodată, constituie contravenţie încălcarea prevederilor art. 107 alin. (3), care, în ceea ce-i priveşte pe importatorii şi fabricanţii de suporturi şi aparate prin intermediul cărora se pot realiza înregistrări sonore sau audiovizuale ori pe care se pot realiza reproduceri ale operelor exprimate grafic, aceste prevederi stabilesc în sarcina persoanelor amintite obligaţia de a se înscrie la Oficiul Român pentru Drepturile de Autor, respectiv în Registrul Naţional al Copiei Private, urmând să poată desfăşura activităţile respective de import sau de producţie numai după obţinerea de la Oficiul Român pentru Drepturile de Autor a certificatului de înregistrare, în caz contrar, desfăşurarea unor astfel de activităţi prezintă caracter ilicit, de natură a atrage răspunderea contravenţională a persoanelor vinovate.

– contravenţie este considerată şi nerespectarea de către utilizatori a prevederilor art. 130 lit. h), prevederi care, pe de-o parte stabilesc în sarcina organismelor de gestiune colectivă obligaţia de a solicita utilizatorilor sau intermediarilor acestora comunicarea de informaţii şi transmiterea documentelor necesare

pentru determinarea cuantumului remuneraţiilor pe care le colectează, precum şi informaţii privind operele utilizate (cu indicarea titularilor de drepturi, în vederea repartizării acestora), iar pe de altă parte, aceleaşi prevedri stabilesc în sarcina utilizatorilor obligaţia de a furniza, în format scris şi electronic, în termen de 10 zile de la solicitare, informaţiile şi documentele (sub semnătura reprezentantului legal și ștampilate) solicitate de organismele de gestiune colectivă, astfel că, pentru neîndeplinirea acestei obligaţii, utilizatorii pot fi sancţionaţi contravenţional.

– nu în ultimul rând, legiuitorul încriminează ca şi contravenţie inclusiv fixarea interpretărilor sau a execuţiilor artistice ori a programelor de radiodifuziune sau de televiziune, fără autorizarea sau consimţământul titularului drepturilor recunoscute lege.

Important este că statul român nu oferă protecţie constituţională a dreptului de autor şi cele conexe, pe când Republica Moldova garantează o asemenea protecţie.

Practica judiciară

1. Dosarul nr. 4r-945/15 din 23 martie 2015 împotriva contravenientului Şamaşinschi Andrei

Diomid. În speţă, prin decizia agentului constatator din cadrul Centrului pentru Combaterea Crimelor Informatice a Inspectoratului Naţional de Investigaţii nr. MAI02 278019, din 24.01.2014, Samaşinschi Andrei Diomid a fost recunoscut vinovat de comiterea contravenţiei prevăzute de art. 96 alin. (1), lit. b) Codul Contravenţional al Republicii Moldova şi sancţionat cu amendă în mărime de 80 unităţi convenţionale, pentru faptul că în perioada 29.04.2013-31.12.2013, a preluat design-ul şi categoriile unei pagini web www.999.md, aplicîndu-le pe alt site-ul www.9999.md, pe care î-l administrează punînd la dispoziţia terţilor cu titlul gratuit sau oneros, precum şi depozitarea în scopurile menţionate, valorificînd designul şi categoriile paginii web www.999.md, fără a deţine contract de autor, încheiat cu titularul de drepturi „Simpals” SRL. După recunoaştere vinovăţiei contravenientului de către instanţa de fond, acesta s-a adresat la Curtea de Apel Chişinău. Conform prevederilor art.458 Codul Contravenţional al Republici Moldova, examinînd cauza contravenţională, instanţa de judecată este obligată să determine: caracterul veridic al contravenţiei imputate; existenţa cauzelor care înlătură caracterul contravenţional al faptei; vinovăţia persoanei în a cărei privinţă a fost pornit procesul contravenţional; existenţa circumstanţelor atenuante şi/sau agravante; necesitatea sancţionării şi, după caz, caracterul sancţiunii contravenţionale; alte aspecte importante pentru soluţionarea justă a cauzei. Chestiunile care apar în timpul judecării cauzei se rezolvă prin încheiere judecătorească, inclusă în procesul-verbal al şedinţei de judecată, care poate fi atacată împreună cu hotărîrea contravenţională.

Astfel reieşind din norma vizată şi avînd în vedere circumstanţele stabilite, Colegiul Penal ajunge la concluzia că vina lui Samaşinschi Andrei Diomid, de comitere a contravenţiei de încălcare a dreptului de autor şi a drepturilor conexe prin

închirierea, schimbul sau altă formă de punere la dispoziţia terţilor cu titlu gratuit sau oneros, precum şi depozitarea în scopurile menţionate sau altă valorificare a exemplarelor de opere sau de fonograme, în orice mod şi sub orice formă, fără marcaj de control şi fără a deţine, în momentul controlului, contractele de autor încheiate cu titularii de drepturi, este demonstrată integral prin: plîngerea părţii vătămate „Simpals" SRL, rubricile paginii web www.9999.md comparate cu rubricile saitului www.999.md, raportul de evaluare privind valoarea de piaţă a portalului www.999.md, certificatul de calificare nr. 023-RE din 03.06.2010 a „Simpals" SRL, certificatul de înregistrare a obiectelor drepturilor de autor şi conexe, decizia agentului constatator nr. MAI02 278019 din 24.01.2014, raportul agentului constatator din 22.01.2014, cît şi alte probe administrate în cadrul cercetării cauzei contravenţionale.

2. Dosarul nr.4r-2665/15 din 27 octombrie 2015 împotriva contravenientei Tudorachi Aliona Ion. În speţă, agentul constatator din cadrul Inspectoratului de poliţie Botanica, mun.Chișinău, Dumitru Buga, a întocmit procesul-verbal cu privire la contravenţie în privinţa lui Tudorachi Aliona Ion în baza art.96 alin.(1) lit.d) Cod Contravenţional, pe faptul că, în perioada lunii februarie 2014 - iunie 2014 a comis încălcarea dreptului de autor şi a drepturilor conexe exprimată prin indicarea pe exemplarele de opere sau de fonograme a unei informaţii false despre apartenenţa şi limitele exercitării dreptului de autor şi a drepturilor conexe, precum şi a unei alte informaţii care-1 poate induce în eroare pe beneficiar, şi anume multiplicare lucrărilor a cetaţeanului .Drucec Ludmila, cu ştergerea numelui autorului şi transmiterea acestora elevilor.

Prin decizia agentului constatator din 24.06.2014, Tudorachi Aliona a fost sancţionată cu amendă în mărime de 100 unităţi convenţionale.

Concluzii

Cadrul normativ internaţional şi naţional ne prezintă încă odată importanţa deosebită a unor reglementări speciale ce ţine dreptul de autor şi drepturile conexe. Problematica aplicării acesteia totuşi rămâne o temă mai actuală ca niciodată. Odată cu dezvoltarea societăţii, apariţiei noilor forme de comunicaţie, valorificarea sateliţilor, extinderea Internetului şi a sistemului digital reprezintă nişte paşi uriaşi în dezvoltarea omenirii, însă pentru protecţia dreptului de autor toţi aceşti factori presupun o abordare complexă. Caracterul pozitiv se evidenţiază prin faptul că, datorită acestor salturi, obiectele dreptului de autor devin cunoscute societăţii mondiale într-un timp scurt şi pot căpăta o notorietate rapidă în toată lumea. În acelaşi timp, situaţia dată generează şi un factor de risc, pentru că favorizează încălcarea drepturilor autorilor şi conduce la dezvoltarea pirateriei. Iată de ce sistemul de protecţie al dreptului de autor a fost considerat dintotdeauna un sistem pur şi simplu indispensabil de legislaţiile ţărilor contemporane, iar protecţia contravenţională prin aplicarea răspunderii contravenţionale reprezintă unul din mijloacele cele mai eficiente pentru combaterea contrafacerii şi pirateriei.

Resurse bibliografice:

1. Convenţia de la Berna cu privire la protecţia operelor literare şi artistice din 09.09.1886, amendată la 28 septembrie 1979. [citat: 04.10.2021]. Disponibil: http://www.agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/berne.pdf
2. Din anul 1995 Republica Moldova este parte la două cele mai importante tratare internaţionale privind drepturile de autor şi drepturile conexe: Convenţia de la Berna din 1979 şi Convenţia de la Roma din 1961.
3. Parte componentă din Codex Justinianus scrisă în anul 533. [citat: 04.10.2021]. Disponibil: https://www.britannica.com/topic/Code-of-Justinian
4. Agenţia de stat pentru proprietatea intelectuală a Republicii Moldova. Drepturile de autor şi drepturile conexe. Cartier, Chişinău, 2012.
5. Флейшиц Е. А., Иэбранные труды по гражданскому праву, Том 1, Статут, Москва 2015.
6. Declaraţia universală a drepturilor omului în cadrul ONU din 10 decembrie 1948. [citat: 04.10.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf
7. Vermeiuc L. Drepturile de autor şi drepturile conexe. [citat: 04.10.2021]. Disponibil: http://agepi.gov.md/sites/default/files/2016/06/Drepturile_de_Autor_%C8%99i_Conexe-Lilia_Vermeiuc.pdf
8. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, n*r. 1 din 12.08.1994. În vigoare din 27.08.1994.
9. Legea nr. 139 privind dreptul de autor şi drepturile conexe, 02 iulie 2010. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 191-193 din 01.10.2010. În vigoare din 01.01.2011.
10. Potrivit prevederilor iniţiale ale art. 51 al Codului cu privire la contravenţiile administrative din 1985, cu modificările ulterioare, contravenientul era pedepsit cu amendă de până la 30 de salarii minime.
11. Codul contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 3-6, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.
12. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 72-74 la 14.04.2009.
13. Codul contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 3-6, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.

CONTRAVENŢIA – O MODALITATE DE LEZARE A DREPTURILOR OMULUI

CONTRAVENTION – A WAY OF VIOLATING HUMAN RIGHTS

LUCA Aneta,
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.9:341.231.14

Summary

In this article, the notion of contravention was analyzed in the light of the fact that its perpetration represents a violation of human rights, enshrined and guaranteed, both in national and international legislation.

The analysis of some material norms from the Contravention Code of the Republic of Moldova was carried out, the content of which demonstrates that the purpose of the contravention law is to defend human rights and human interests, by preventing and combating the phenomenon of contravention. The State, through its competent bodies, applies coercive measures to fulfill the purpose of the contravention law.

Keywords: *human rights, contravention law, contravention, contravention sanction, violation of human rights*

Conceptul de drepturi ale omului şi mecanisme de protecţie ale acestora

Cristalizarea şi afirmarea conceptului de drepturi fundamentale ale omului constituie rezultatul unei îndelungat proces, în cursul căruia ideea respectului pentru drepturile omului şi-a găsit în final consacrarea, depăşind concepţiile anacronice, elitiste sau totalitare, care se opuneau recunoaşterii egalităţii oamenilor şi ideii de respect a drepturilor omului. Procesul menţionat şi-a găsit încununarea prin adoptarea unor documente internaţionale angajate şi unanim recunoscute de comunitatea internaţională, după cel de-al doilea Război Mondial, când drepturile omului au devenit un fenomen juridic internaţional de o importanţă deosebită şi necontestată. Consacrarea propriu-zisă a drepturilor omului ca valori-cadru ale raportului individ-societate, în toate statele lumii, respectiv ca imperativ al comunităţii mondiale, s-a produs odată cu adoptarea Declaraţiei universale a Drepturilor omului. În lumina prevederilor fundamentale cuprinse în acest important document, conţinutul concret al drepturilor omului a fost redefinit, completat şi precizat prin reglementări interne ale statelor [1]. În dreptul contemporan, omului i se recunosc anumite drepturi şi libertăţi ca individ, în nume propriu, până ce această atribuire de drepturi să fie subordonată unor valori abstracte ale societăţii. În acelaşi timp, omul este considerat nu în mod izo-

lat, ci ca membru al unei comunităţi umane, al unui popor. Numai în acest cadru personalitatea sa se dezvoltă. El nu poate să-şi exercite drepturile şi libertăţile împotriva altor persoane, împotriva intereselor de ordin general ale comunităţii din care face parte.

Documentele internaţionale privind drepturile omului recunosc ceea ce se consideră astăzi ca reprezentând conceptul din societate civilă, în care cetăţenii, statul, asociaţiile de tot felul intră în relaţii de interdependenţă, îşi pot limita şi controla reciproc acţiunile, în care cetăţenii pot să-şi revendice drepturile realizate de stat sau alţi factori politici, economici, sociali, culturali, ca un proces normal a vieţii sociale, fapt ce constituie însăşi esenţa democraţiei [1]. Ansamblu reglementărilor din acest domeniu pun astfel la baza respectării tuturor drepturilor omului legea naţională din fiecare ţară. În Republica Moldova drepturile omului sunt garantate în primul rând prin legea supremă, adică în Constituţie, care în art. 4 prevede că: „dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte”[2].

În plan intern există mecanisme de garantare a drepturilor nejuridicţionale şi jurisdicţionale. Mecanisme interne nejuridicţionale, stabilite de organele fiecărui stat, sunt consacrate prin Constituţie şi legi organice, ele fiind în general legislative sau executive, având fiecare proceduri de rezolvare distincte. Mecanisme interne jurisdicţionale sunt alcătuite din instanţele judecătoreşti cu proceduri specifice, judiciare [1]. Între mecanismele de protecţie a drepturilor omului având un caracter jurisdicţional şi cele care nu au un asemenea caracter există, firește, indisolubilă legătură, deoarece mecanismele nejuridicţionale, atât interne cât şi internaţionale, pot avea o contribuţie importantă asupra exercitării atribuţiilor corespunzătoare ce revin mecanismelor jurisdicţionale.

Deducem, deci, că legea, inclusiv cea contravenţională reprezintă un mecanism important nejurisdicţional de garantare a drepturilor omului, iar totalitatea normelor contravenţionale sunt cuprinse în Codul contravenţional al Republicii Moldova.

Drept contravenţional-protecţia drepturilor omului

Apărarea drepturilor omului împotriva faptelor periculoase întotdeauna şi peste tot în lume a constituit o condiţie de existenţă a societăţii şi de fapt principala premisă de existenţă a ramurii de drept contravenţional în sistemul de drept al Republicii Moldova. În literatura de specialitate se regăsesc o mulţime de păreri referitor la definiţia dreptului contravenţional ca ramură de drept.

Sergiu Furdui susţine că, în calitatea sa de ramură de drept, dreptul contravenţional reprezintă „un ansamblu de norme juridice înscrise în legislaţia cu privire la contravenţie, care cuprinde reglementări generale, speciale şi procedurale în cadrul raporturilor de drept generate de săvârşirea unor contravenţii”[3].

Profesorul Victor Guţuleac susţine opinia lui Constantin Victor Draghici, care spune că „dreptul contravenţională este un ansamblu de norme juridice care regle-

mentează relaţiile de apărare socială, prin sancţionarea specifică a faptelor periculoase calificate drept contravenţie".

Ţinând cont de obiectul şi scopul reglementărilor juridice de apărare relaţiilor şi valorilor sociale, a intereselor legitime ale persoanelor fizice, care se înscriu în sfera normelor contravenţionale şi bazându-ne pe metoda de reglementare juridică, constatăm că dreptul contravenţională se poate definit ca un ansamblu de norme juridice strict determinate de legislaţia contravenţională, care oglindeşte instituţie juridică de bază cum ar fi: contravenţia, contravenţionalitatea, sancţiunea contravenţională, răspunderea contravenţională, procedură contravenţională [4]. Aceste norme au drept scop protecţia juridică a unor valori sociale determinate, soluţionarea raporturilor juridice apărute în procesul activităţii de combatere a contravenţionalităţii. În art. 2 al Codului contravenţional al Republicii Moldova este expres prevăzut scopul legii contravenţionale, şi anume că acesta „constă în apărarea drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei, apărarea proprietăţii, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluţionarea cauzelor contravenţionale, precum şi în prevenirea săvîrşirii de noi contravenţii"[5]. Astfel, ramura de drept contravenţional este mijlocul prin care statul protejează persoana, interesele şi drepturile sale, prin aplicarea forţei coercitive în cazul încălcării legii contravenţionale.

Aspecte privind noţiunea de contravenţie şi particularităţile acesteia

Dreptul contravenţional determină ceea ce este ilicit sau ilegal prin prisma valorilor sociale ocrotite de normele sale. Impunerea unei conduite cu ajutorul normelor care reglementează contravenţiile poate fi obţinute prin interzicerea unui comportament, stabilit de norme prohibitive, sau prin ordonarea unei conduite, stabilite de norme onerative. Referitor la concepţiile despre contravenţiei, se remarcă două orientări de bază. Una dintre acestea este orientarea formal-juridică, ca sursă becariană, unde contravenţia este concepută ca o faptă descrisă şi sancţionată de lege, evidenţiindu-se legalismul şi represiunea şi promovând-se egalizare şi tipizarea sancţiunilor juridice. O altă orientare este reprezentată de cea realistă, care stă la baza legislaţiei contravenţionale contemporane, unde contravenţie este concepută ca o activitate umană ce încalcă ordinea socială, evidenţiindu-se fapta şi personalitatea făptuitorului şi promovând-se ideea lărgiri şi individualizării sancţiunilor juridice[3].

Prin noţiunea de faptă juridică se înţelege atât acţiunea sau inacţiunea, ce constituie elementul material, cât şi rezultatul produs de activitatea ilicită. Fapta juridică reprezintă o activitate socială, pe care dreptul o reglementează prin normele sale. Orice încălcare a normelor juridice atrage răspunderea juridică a persoanei care a săvârşit-o, dar această răspundere diferă în funcţie de natura juridică a faptei şi natura normei de drept lezate. Fapta juridică generatoare de răspundere contravenţională se numeşte contravenţie. Contravenţia, astfel, reprezintă o încălcare a raporturilor sociale reglementate de norma contravenţională. Dacă ar

fi să depistăm etimologia noţiunii de contravenţie, putem spune că termenul de contravenţie provine din limba franceză (contravention), iar termenul contravenient, persoană vinovată de comiterea contravenţiei, se trage din limba germană (Kontravenient)[6]. Sub aspectele ce aparţin, materiale, umane, social, moral, politic şi juridic, contravenţia, ca instituţie fundamentală a dreptului contravenţional, este un ansamblu de norme juridice care reglementează condiţiile pe care trebuie să le întrunească o faptă ilicită pentru a fi apreciată drept contravenţie.

Definirea faptelor contravenţionale în Codul cu privire la contravenţiile administrative, adoptat la 29 mai 1985, şi codificarea acestora au uşurat într-o mare măsură atât constatare a acestor fenomene, cât şi procedura de aplicare a sancţiunilor faţă de făptuitor. Iniţial art. 9 din legea nominalizată avea următorul conţinut: „contravenţia administrativă se consideră acţiune sau inacţiune ilicită culpabilă, ce atentează la ordinea publică de stat, proprietatea, la drepturile şi libertăţile cetăţenilor, la modul stabilit de administrare, pentru care legislaţia prevede răspundere administrativă". Ulterior, în urma unor modificări operate în legea contravenţională, a apărut o nouă definiţie a contravenţiei, şi anume că „contravenţia administrativă se consideră fapta ilicită ce atentează la personalitate, la drepturile şi libertăţile şi interesele legitime ale persoanelor fizice şi juridice, proprietatea, la orânduirea de stat şi la ordinea publică, precum şi alte fapte ilicite pentru care legislaţia privind răspunderea administrativă". Această definiţie este considerată a fi una litigioasă, deoarece nu ia în considerare unul din elementele de bază ale contravenţiei, şi anume vinovăţia.

În prezent s-a produs delimitarea mai accentuată a ramuri de drept contravenţional, astfel fiind adoptat Codul contravenţional al Republicii Moldova, în conţinutul căruia, şi anume în art. 10, este prevăzut că „constituie contravenţie fapta – acţiunea sau inacţiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracţiunea, săvârşită cu vinovăţie, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod şi este pasibilă de sancţiune contravenţională"[5]. Din definiţiile contravenţiei putem constata faptul că contravenţia are o serie de trăsături sau particularităţi şi în lipsa a cel puţin uneia din trăsături specifice, fapta săvârşită de către un individ nu poate fi calificată drept contravenţie. Elementele contravenţii sunt: caracterul ilicit al faptei, caracterul antisocial al faptei, culpabilitatea faptei şi legislaţia trebuie să stabilească răspunderea pentru fapta dată [7]. O trăsătură importantă caracteristică contravenţiei este ilicitul, întrucât faptele contravenţionale produc o dezorganizare a sistemului de raporturi sociale, astfel ele au un caracter dăunător şi sunt interzise prin acte juridice. Legea contravenţională nu creează caracterul şi gradul pericolului social al faptei, ci le recunoaşte. Caracterul şi gradul pericolului social al faptei impun prevederea faptei în legea contravenţională drept contravenţie atunci când pericolul acesteia este crescut în comparaţie cu fapte sociale ce constituie abatere disciplinară sau administrativă şi dimpotrivă, când pericolul faptei a scăzut în comparaţie cu infracţiunea. Odată cu prevederea faptei în legea contravenţională, ea obţine o

formă juridică, devine o categorie contravenţională cu toate consecinţele ce decurg din acest statut[3].

Caracterul antisocial al faptei contravenţionale constituie temeiul real al răspunderii contravenţionale [7], de vreme ce încalcă normele juridice, inclusiv cele care protejează omul, drepturile şi interesele legitime ale sale.

O altă trăsătură caracteristică a contravenţiei este culpabilitatea. Atât acţiunea, cât şi inacţiunea, social periculoase prevăzute de lege trebuie să reprezinte o manifestare psihică conştientă şi cultivă a persoanei. Făptuitorul poate fi supus răspunderii contravenţionale numai pentru fapte săvârşite cu vinovăţie. În cazul în care fapta fost săvârşită fără vinovăţie, în stare de iresponsabilitate, în condiţiile extremei necesităţi, legitimei apărări, constrângerii fizice sau psihice, riscului întemeiat, cazului fortuit, nu poate fi vorba despre o contravenţie, de vreme ce acestea reprezintă condiţii care înlătură caracterul contravenţional al faptei.

Cea de-a patra trăsătură a conţinutului juridic al contravenţiei este penalitatea sau prevederea în legislaţie a sancţiunii pentru fapta comisă [7]. Acest element al conţinutului juridic al contravenţiei vine să asigure realizarea principiului legalităţii stabilirii şi sancţionării contravenţiilor. În conformitate cu acest principiu, o persoană nu poate fi trasă la răspundere decât în măsura în care fapta respectivă este stabilită şi sancţionată ca atare prin lege şi prin alte acte normative, transferând, astfel, şi în domeniul contravenţional principiile din dreptul penal: „nula polena sine lege şi nullum crimen sine lege". Contravenţia fără pedeapsă nu are sens juridic contravenţional. În partea specială a Codului contravenţional al RM, sancţiunile tuturor normelor materiale juridice conţin felurile şi limitele pedepsei contravenţionale pasibile de aplicare. Numai prin stabilirea pedepselor pentru comiterea contravenţiilor, legea contravenţională îşi realizează sarcinile prevăzute în lege.

Astfel putem observa chiar din noţiunea contravenţiei, că acesta este o faptă ce încalcă anumite valori sociale, iar după cum ştim, principala valoare socială ocrotită de lege reprezintă drepturile şi interesele legitime ale persoanei. Necesitatea atragerii la răspundere şi aplicarea secţiunilor contravenţionale reiese din faptul că sarcina statului este de a apăra drepturile persoanei şi a nu admite încălcarea acestora prin evoluţia fenomenului contravenţionalităţii.

Încălcarea drepturilor omului prin săvârşirea contravenţiei

Pentru început, aş vrea să menţionez că contravenţia, ca faptă ilicită, nu încalcă doar anumite drepturi ale persoanei împotriva căreia a fost săvârşită, ci şi împotriva făptuitorului, căruia în decursul la tot procesul contravenţional ce urmează trebuie respectate o serie de drepturi. Pentru a demonstra că contravenţia însăşi reprezintă o faptă ilicită prin care sunt lezate drepturile şi interesele victimei, am analizat mai multe norme materiale cuprinse în Partea specială a Codului contravenţional al Republicii Moldova. Ca exemplu elocvent vine conţinutul Capitolului VI al Codului contravenţional al Republicii Moldova [5], în care se conţin normele cu

privire la contravenţiile ce atentează la drepturile politice de muncă şi alte drepturi constituţionale ale persoanei fizice. Prin săvârşirea faptei de la art. 47 al C.C., împiedicarea exercitării dreptului electoral, se atentează la un drept politic al persoanei, care reprezintă un drept important al cetăţeanului prin care este asigurat participarea cetăţenilor la conducerea statului, prin acordarea dreptului de vot. Pentru săvârşirea unei asemenea contravenţii, se prevede sancţionarea contravenientului cu amendă de la 12 la 18 unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 30 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, plus la acesta este aplicată şi privarea de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de 3 luni[9]. Săvârşirea contravenţiei expuse la art. 54 al C.C, la fel face referire la încălcarea unui drept politic, şi anume dreptul la libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei. Acest drept este important prin faptul că garantează libertatea a avea sau de a adopta o religie şi libertatea de manifestare a acesteia. Nici unui om nu trebuie să-i fie încălcată libertatea de gândire şi manifestare, atâta timp cât acesta nu contravine legii şi nu este îndreptat negativ asupra unei alte persoane.

Un alt exemplu ce ar demonstra că contravenţia este o fată ce atentează la drepturile omului este expus în art. 54², al C.C. cu referire la încălcarea egalităţii în domeniul muncii. Egalitatea tuturor este un drept consacrat în cele mai importante acte normative naţionale şi internaţionale, garantat fiind tratamentul egal în toate sferele de activitate, inclusiv în domeniu muncii. În momentul în care are loc o anumită diferenţiere în funcţie de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, orientare sexuală, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau pe orice alt criteriu, care are ca efect limitarea sau subminarea egalităţii de şanse sau de tratament la angajare sau la concediere, în activitatea nemijlocită şi în formarea profesională, persoana este supusă sancţiunii contravenţionale. Astfel statul ţine să oprească aceste tendinţe de discriminare şi să ofere posibilităţi şi tratamente egale pentru toţi în domeniul muncii.

Capitolul VII din Partea specială a Codului contravenţional al Republicii Moldova [5] conţine norme ce se referă la contravenţii ce atentează la sănătatea populaţiei, sănătatea persoanei şi la starea sanitar-epidemiologică. Dreptul la sănătate este dreptul fiecărei persoane de a avea acces şi a utiliza serviciile instituţiilor, mărfurile şi condiţiile necesare pentru atingerea stării optime de sănătate. Legislaţia în vigoare stabileşte responsabilitatea statului pentru protejarea sănătăţii, prosperităţii şi securităţii cetăţenilor, iar sistemul de sănătate publică îşi asumă responsabilitatea socială pentru sănătatea generală şi utilizarea cât mai eficientă a resurselor pentru realizarea scopurilor sanitare universale [8]. Asigurarea dreptului la sănătate include în mod obligatoriu garantarea accesului, echităţii, calităţii şi continuităţii asistenţei medicale fiecărui cetăţean. În cazul în care o persoană refuză să îndeplinească fişa epidemiologică sau nu se conformă prevederilor legale referitor la combaterea unui pericol de sănătate care poate afecta mulţi oameni, acesta este sancţionată de legea contravenţională, de vreme ce fapta dată constituie o contravenţie.

În conţinutul acestui capitol se regăseşte art. 78¹, care se referă la violenţa în familie şi încălcarea mai multor drepturi civile. Violenţa în familie este un fenomen complex, generat de probleme psihologice şi amplificat de condiţii educaţionale, economice şi sociale. De multe ori, violenţa în familie se asociază doar cu violenţa fizică, iar alte forme, ca violenţa psihologică, economică sau sexuală, sunt noţiuni mai puţin cunoscute[9]. În cazul în care un membru al familiei maltratează sau aplică alte măsuri violente ce provoacă vătămări neînsemnată a integrităţii corporale acesta se sancţionează cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 40 la 60 de ore sau cu arest contravenţional de la 7 la 15 zile. Din păcate numărul înregistrat în vederea săvârşirii unor asemenea contravenţii în Republica Moldova nu descreşte, iar asta însemnă că statul nostru nu a ajuns încă la condiţia în care respectarea drepturilor sa fie asigurat la un nivel satisfăcător. Analizând cazuri practice, cum este Dosarul nr. 4-123/21 [10], se consideră ca o măsură educativă munca neremunerată în folosul comunităţii, iar în cazul în care contravenientul se eschivează de la acesta, este plasat în arest contravenţional, calculându-se o zi de arest pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunităţii.

În această ordine de idei menţionez că prin săvârşirea contravenţiilor, într-un fel sau altul se încalcă drepturile şi libertăţile legitime ale persoanei. Este într-adevăr necesar combaterea acestui fenomen prin aplicarea măsurilor de constrângere pentru a garanta respectare legii naţionale şi tratatele internaţionale, pentru că acest lucru va deschide calea spre constituirea unui stat de drept. Menţionez că Republica Moldova are o bază juridică destul de bună, însă cred că mai trebuie de depus efort pe aspectul practic, şi anume transpunerea în viaţă a tuturor normelor de drept pentru a putea garanta toate drepturile pentru toţi.

Cât ţine de făptuitor, ţin să menţionez că săvârşirea contravenţiei atrage după sine începerea procesului contravenţional, pe parcursul căruia contravenientului trebuie să-i fie garantate respectarea anumitor drepturi. De exemplu, persoana în privinţa căreia a fost pornit un proces contravenţional are dreptul la : apărare; să cunoască fapta imputată; să fie asigurată cu un avocat în cel mult 3 ore, dacă fapta este pasibilă de arest contravenţional; să ia cunoştinţă cu materialele din dosar şi să i se elibereze la cerere copii ale procesului verbal; să facă obiecţii împotriva acţiunilor agentului constatator etc. Important este şi faptul că realizarea sau renunţarea a realizării drepturilor persoanei în privinţa căreia a fost pornit un proces contravenţional, nu poate fi interpretată în detrimentul persoanei şi nu poate avea consecinţe negative pentru acesta [7]. Făptuitorul, fiind cetăţean al Republicii Moldova, nu i se pot îngrădi anumite drepturi fundamentale pentru că a săvârşit contravenţia, ci poate să-i fie aplicate anumite măsuri de constrângere, cum este sancţiunea contravenţională.

Concluzii

Contravenţia reprezintă, fără dar şi poate, o faptă care lezează drepturile omului, de vreme ce este o acţiune socială negativă, în raport cu ordinea de drept. Legea contravenţională ţine să protejeze drepturile omului prin faptul că preve-

de sancţiuni, aplicate prin forţa coercitivă a statului, pentru persoanele a căror acţiune este îndreptată împotriva drepturilor şi intereselor legitime ale persoanei. Orice abatere de la normele de convieţuire socială trebuie să fie imediat tratată cu o reacţie de constrângere din partea statului, în cadrul unui proces legal, unde să fie asigurat nu doar protejarea drepturilor victimei, ci şi cea a făptuitorului, de vreme ce sunt cetăţenii Republicii Moldova, ale căror drepturi sunt garantate de Constituţie, fără deosebiri pe anumite criterii.

Referinţe bibliografice:

1. PURDĂ N. Protecţia drepturilor omului. Bucureşti: Editura Lumina Lex, 2001.
2. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994, publicat
3. FURDUI, S. Dreptul Contravenţional. Chişinău: Cartier, 2005.
4. Dreptul Contravenţional ca ramură distinctă a sistemului de drept, materialele simpozionului ştiinţific studenţesc universitar din 3 decembrie 2010. Chişinău 2011.
5. Codul contravenţional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2009, nr.3-6/15. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.78-84.
6. HOTCĂ M. Drept contravenţional. Partea generală. Bucureşti: All Beck 2003.
7. PANTEA O., ANTOCI A. Drept contravenţional. Suport de curs. Chişinău: Centrul editorial-poligrafic al USM, 2020.

Surse Web:

8. Ombudsman.md [citat 25.12.2021]. Disponibil: http://old.ombudsman.md/ro/content/dreptul-la-ocrotirea-sanatatii-fragment-din-raportul-privind-respectarea-drepturilor-omului.
9. Lastrada.md [citat 25.12.2021]. Disponibil: http://lastrada.md/rom/violenta-in-familie-si-violenta-sexuala.
10. Dosarul nr. 4-123/21. PIGD 4-21133664-21-4-09092021. [citat 25.12.2021]. Disponibil: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5EA940A0-DA19-4507-BC1B-D9F2443D0DFA

ABORDAREA CONTRAVENȚIILOR ÎN SITUAȚII EXCEPȚIONALE GENERATE DE PANDEMIA COVID-19

APPROACHING CONTRAVENTIONS IN EXCEPTIONAL SITUATIONS, GENERATED BY THE COVID-19 PANDEMIC

MANGÎR Vlada,
studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.9:616.98-036.21

Summary

The COVID-19 pandemic has put its trademark on the 21st century, not only due to the impact it had made on the economic, social and justice sectors, barring the overlap with the digital era. The already developing digitalization process that has started ever since the early 90's has faced a major turbulence, with the new virus allowing the experts to broaden their perspective on how to use technology to the best interest of the collective, in order to keep the communities safe. This key factor has highlighted that the pandemic has rather stimulated the development of the digital current, mirroring a symbiotic cause-effect relationship between the two. This being said, digitalization has been appointed as a pivotal means of governance. The increased contraventions and the ignorance of the judicial system to the pandemic waves, has reflected the mandatory update of the digital tools in our era for catalyzing cyber justice.

Keywords*: digitalization, pandemic, judicial system, digital tools, contraventions, policy-makers*

Veacul al XXI-lea a fost marcat de viteza fără precedent a progresului tehnico-științific, care a fost resimțit în toate sectoarele vieții, de la cel economic și educațional, până la cel juridic. Digitalizarea serviciilor publice, apariția noilor forme de proprietate intelectuală digitală sunt doar câteva dintre exemplele de noi provocări cu care omenirea acum încearcă să se alinieze. Conformarea spre noua realitate digitală reprezintă o adevărată luptă pentru multe dintre societăţile lumii, inclusiv și pentru Republica Moldova. Lupta respectivă a devenit mult mai aprigă și crâncenă în decembrie 2019, atunci când virusul Coronavirus, CoViD-19, a intrat pentru prima dată în atenţia lumii. De atunci, fiind propulsat de procesul de globalizare, acesta s-a răspândit în întreaga lume, iar guvernele naţionale încearcă până acum să oprească pandemia și să folosească resursele disponibile, inclusiv legea și decretele de urgenţă ca instrumente cheie.

Umanitatea de facto nu este la primul rodeu de acest fel. Pandemiile au jucat un rol esenţial în modelarea istoriei omenirii de-a lungul timpului. Puțini sunt cei care își amintesc focare de această amploare, dar istoria ne arată că, deși este devastator, ceea ce trăim acum nu este nimic neobișnuit. Exemple stoice sunt, pande-

mia HIV din ‘81 până încoace, gripa porcină din 2009-2010, focarul de Ebola din 2014, etc. Cu toate acestea, pandemia generată de COVID-19 este un unicat, întrucât s-a suprapus cu era digitală, sau mai bine zis a stimulat și mai mult dezvoltarea curentului digital, reprezentând în acest sens, o relație simbiotică de cauză-efect. Pentru a înțelege impactul pandemiei și cum a degenerat sectorul justițiar și cum ar arăta scenariul în viitor, este primordial de a înțelege întâi de toate digitalizarea care a devenit un mijloc important de guvernare și a privi pandemia prin prisma resurselor digitale.

Guvernele naționale, regiunile locale și municipalitățile, ele toate se află în prima linie a gestionării crizei și a redresării situației și se confruntă cu impactul asimetric asupra sectorului de sănătate, economic, social, fiscal și juridic afectate de COVID-19. Măsurile de izolare au accelerat digitalizarea serviciilor, lărgind gama de servicii furnizate online, inclusiv servicii administrative online, e-educație și e-sănătate. Tendințele spre digitalizarea serviciilor erau în creștere chiar înainte de criza COVID-19. Totuși, în țările OCDE, accesul la serviciile guvernamentale prin portaluri digitale s-a triplat din 2006 [10]. Înainte de criză, rezultatele unui sondaj privind utilizarea sistemelor informatice digitale de către administrațiile locale au sugerat că, în medie, gradul de digitalizare a fost mai mare pentru serviciile locale de planificare a teritoriului, construcții, turism și cultură și sport și mai mic pentru servicii sociale. Mai mult ca atât, lucrurile au început să evolueze și spre progresul e-democrației. Deși a existat o tendință tot mai mare în rândul guvernelor de a adopta instrumente de e-democrație (e-guvernare, e-guvernare, e-deliberare, e-participare și e-vot), pandemia a precipitat-o. Autoritățile regionale și locale, care au fost adesea reticente în a adopta astfel de măsuri, au fost forțate de circumstanță să depășească acest lucru pentru a asigura continuitatea activității lor. Dovada în acest sens este că multe consilii regionale și locale, de exemplu, au trecut pentru a permite dezbaterea și votul online. Dacă ar fi să analizăm progresul țărilor OECD, identificăm că s-au înregistrat pași esențiali spre fortificarea digitalizării serviciilor publice. Drept exemplu, Regatul Țărilor de Jos a adoptat legea privind luarea deciziilor digitale în cadrul ședințelor consiliului municipal, care permite consiliilor municipale să ia decizii obligatorii din punct de vedere juridic printr-o ședință digitală [10].

Făcând abstracție de la impactul pandemiei asupra celorlalte sectoare, în lucrarea respectivă, vom analiza forța de influență asupra sectorului juridic, și anume cum a fost afectat factorul contravențional. Este indiscutabil faptul că de la primele amenzi aplicate pentru activitatea de zi cu zi, până la fluctuațiile bruște ale infracțiunilor din cauza impactului restricțiilor asupra vieții noastre, aceste schimbări aduse pentru siguranța comunității vor avea un impact de durată pentru anii ce urmează. Dacă ar fi să facem o comparație, nivelul de infractionalitate s-a diminuat comparativ cu cel contravențional. Scăderea globală a infractionalitatii corespunde cu o reducerea mobilității populației. Restricțiile de a rămâne acasă și închiderea afacerilor au făcut ca oamenii să nu conducă, să facă cumpărături sau

să se plimbe pe străzi la fel de mult cum ar face-o în mod normal [3]. Analizând datele statistice din 2020 cu privire la contravenţiile constatate în RM, aflăm că cele mai multe contravenţii pentru care au fost adoptate decizii de aplicare a sancţiunii contravenţionale sunt din domeniul circulaţiei rutiere - lucru ce nu s-a schimbat esenţial comparativ cu anii precedenţi, fiind înregistrată o creştere cu doar 3,3% faţă de anul 2019. Deciziile de aplicare a sancţiunilor pentru contravenţiile ce atentează la ordinea publică şi securitatea publică s-au majorat cu 37,6% comparativ cu 2019. În topul deciziilor de aplicare a pedepsei, au urmat apoi cele adoptate pentru contravenţiile ce atentează la sănătatea populaţiei, persoanei, la starea sanitar-epidemiologică. Aflându-se pe locul 3 în topul deciziilor de aplicare a pedepsei, contravenţiile constatate ce atentează la sănătatea populaţiei, persoanei, la starea sanitar-epidemiologică au constituit de aproape 4 ori mai multe cazuri comparativ cu anul 2019. În rezultatul examinării contravenţiilor, au fost adoptate peste 35 mii decizii de aplicare a sancţiunii. Pe lângă amendă (34,1 mii amenzi) au fost aplicate şi 1154 sancţiuni cu muncă neremunerată în folosul comunităţii, 34 cazuri de arest contravenţional şi 16 avertismente [9, fig. 3]. Cu toate acestea, datele statistice sus-menţionate nu garantează un număr exact al factorului contravenţional. Lipsa unui sistem digital accesibil de verificare a contravenientului, avertismentele aplicate verbal - care nu sunt indicate în vreun registru electronic reprezintă o lacună, ce îngreunează procesul de stabilire şi aplicare a unei justiţii eficiente.

Este evident ca situaţia pandemică a avut un picior larg de influenţă asupra factorului contravenţional, dar şi infracţional - un exemplu veritabil fiind creşterea considerabilă a infracţiunilor cibernetice. Pe lângă aceasta, au fost identificate lacune majore în sistemul judiciar, lucru ce a demonstrat că autorităţile locale şi internaţionale nu au fost pregătite de valul pandemic. Putem exemplifica perioada marcată de lipsa accesului la justiţie - instanţe blocate, şedinţele de judecată urgente se desfăşurau în baza unui regulament strict, imposibilitatea consultării dosarelor din arhivă, etc. O criză necesită un răspuns imediat şi urgent. Cu toate acestea, orice fel de reacţie la criză trebuie să se bazeze strict pe principiile statului de drept şi trebuie să respecte şi să protejeze drepturile omului. Întrucât criza nu poate fi folosită pentru a scuza deficienţele sistemelor judiciare şi cu atât mai puţin pentru a reduce standardele sau a încălca garanţiile legale, măsurile de urgenţă trebuie să respecte principiile legalităţii, securităţii juridice şi proporţionalităţii şi trebuie reevaluate în mod constant [5, p. 1].

Identificăm soluţia şi un instrumentul cheie ce ar fluidiza activitatea judiciară şi ar asigura accesul la justiţie - implementarea ghidurilor ce au drept scop digitalizarea sistemului judiciar, concept cunoscut drept *cyber justice* sau justiţie cibernetică. Pe lângă faptul că ar asigura un acces la justiţie pe scară mai largă, şi mult mai accesibil din punct de vedere financiar, prin digitalizarea anumitor servicii, s-ar întări principiul transparenţei justiţiei - cu condiţia că aceste servicii ar fi disponibile publicului larg, şi ar reprezenta un pas uriaş spre dezvoltarea nu doar a justiţiei, cât şi a societăţii per ansamblu. În ultimii ani, toate statele membre ale Consiliului

Europei au implementat instrumente de tehnologie a informaţiei (IT) cu scopul de a îmbunătăţi performanţa şi eficienţa sistemelor lor judiciare. Fie la scară mică sau mare şi cu implicaţii financiare mai mult sau mai puţin semnificative, introducerea instrumentelor digitale a fost adesea privită în sine ca un mijloc de modernizare a justiţiei. Cu toate acestea, aceasta a fost rareori însoţită de o analiză prealabilă a impactului general pe care l-ar avea asupra sistemelor judiciare modernizate. Există astăzi un acord general că sistemul de justiţie nu poate rămâne pe marginea unei dezvoltări care are un impact uriaş asupra societăţilor în care funcţionează şi asupra populaţiilor cărora le este destinat. Cu toate acestea, trebuie recunoscut faptul că provocarea de a încorpora tehnologiile informaţiei şi comunicaţiilor (TIC) în sistemul de justiţie fără a denatura scopul şi valorile sale subiacente este încă un domeniu prea puţin documentat. Cu toate acestea, dezvoltarea şi maturitatea anumitor tehnologii aplicate domeniului judiciar încă de la începutul anilor 2000 permit să se facă o evaluare iniţială a utilizării lor cincisprezece ani mai târziu, pe baza experienţei statelor membre ale Consiliului Europei. Astfel spus, practica statelor serveşte drept o temelie pentru consolidarea continuă a fenomenului de e-justiţie [8, p. 1.1]. În sistemul judiciar european identificăm o multitudine de instrumente ale justiţiei cibernetice, unul primordial fiind accesul la justiţie. Această noţiune trebuie înţeleasă într-un dublu sens, întrucât presupune atât modalităţile de acces la lege (informaţii online despre drepturile cuiva, publicarea jurisprudenţei), cât şi accesul la procedurile de soluţionare a litigiilor (acordarea de asistenţă judiciară online, sesizarea unei instanţe sau serviciu de mediere). Accesul la justiţie este o noţiune înaintată frecvent de către sistemele judiciare pentru a justifica utilizarea instrumentelor digitale, care, în funcţie de context, au scopul fie de a creşte cantitatea de informaţii sau nivelul de servicii disponibile pentru utilizatorii instanţelor, fie de a reduce barierele ce ţin de costurile materiale şi financiare la accesarea serviciilor existente. Este primordial de a identifica beneficiile acestui tip de serviciu, şi anume:

- Furnizarea de informaţii către justiţiabili la toate nivelurile simplificată (informaţii despre accesul fizic la instanţă, despre modul de organizare a instanţei şi modul de introducere a acţiunii, despre alternativele existente şi despre monitorizarea online a procedurilor; acces la decizie de îndată ce este livrat, etc);
- Reducerea timpului de aşteptare la recepţiile „fizice” ale instanţelor sau a unor călătorii inutile;
- Soluţionarea online a unor litigii înainte de introducerea acţiunii în vederea scutirii instanţelor de cauze simple.

Totuşi, există anumite puncte ce trebuie de remarcat şi de dus cont pentru a stabili un proces într-adevăr eficient:

- Întreţinerea şi durabilitatea datelor, în special a arhivelor;
- Reinvestiţii semnificative în resurse umane prin planuri de recrutare sau formare pentru noile servicii propuse;
- Trebuie luat în considerare numărul tot mai mare de servicii de soluţionare

online a litigiilor furnizate de sectorul privat care completează sau concurează cu sectorul public.

Ținând cont de cele menționate supra, putem identifica câteva scenarii care ar determina cursul dezvoltării accesului la justiție:

- Integrarea instrumentelor de acces la justiție în sistemul informațional general al serviciilor judiciare;
- Regândirea hărții judiciare și investițiile în clădiri în lumina migrației unor utilizări ale clădirii către spațiul online al instanței.

Totuși, nu putem ignora nici potențialii factori de risc, care ar putea atenta la eficacitatea instrumentelor:

- Sesizările online în instanță: trebuie de avut grijă să fie asigurat că accesul la justiție online să nu fie diminuat sau minimalizat, banalizat;
- Amenințarea viitorilor ofițeri de instanță, care nu ar mai fi intermediari obligatorii între instanță și justițiabil;
- Percepția părților la proceduri: se vor simți ascultate și tratate corect dacă soluționarea alternativă a litigiilor sau procesul judiciar are loc online? Poate fi afectat caracterul potențial al procedurii?
- Preluarea de către companiile private a datelor judiciare deschise în alte scopuri decât accesul la lege [8, p. 1.1.1].

Mai mult ca atât, dezvoltarea sistemelor informaționale care să faciliteze accesul cetățenilor la justiție nu ar putea avea succes fără comunicațiile electronice extinse care stau la baza diferitelor instituții implicate în soluționarea cauzelor justițiabililor: instanță la instanță, între instanțe și diferite servicii ale statului și, firește, și cu ofițeri ai instanței. Prin urmare, multe sisteme judiciare au adus îmbunătățiri în comunicarea dintre instanțe și cu profesioniștii în centrul principal al strategiei lor digitale. Calitatea așteptată de la justiție este înțeleasă aici ca fiind o comunicare mai fluidă, care permite ca cazul unui individ să fie tratat mai rapid și, desigur, mai fiabil [8, 1.2] . Conturăm și în acest caz câteva instrumente care ar îmbunătăți fluxul și securitatea comunicațiilor dintre profesioniști. Deși există de multă vreme, consultarea registrelor informatizate ținute de diferite organe administrative (cum ar fi cazierele judiciare, cartele funciare sau registrele personale de insolvență) se realizează acum direct prin mijloace electronice, fie prin transmiterea unei cereri către departamentul în cauză, fie prin direct acces la date prin intermediul computerului cuiva. Întocmirea, actualizarea și consultarea de la distanță a registrelor a fost considerată o adevărată provocare în unele țări, dar nu este nimic în comparație cu utilizarea acum din ce în ce mai răspândită în întreaga Europă a comunicațiilor electronice între toți actorii implicați în procedura judiciară. Aceasta este o provocare și mai mare, cu cât acești jucători aparțin diferitelor organizații profesionale publice sau private care trebuie consultate în momentul în care fiecare organizație este obligată să se adapteze la noile metode de lucru. Mai mult, aceasta este o provocare în ceea ce privește aspectele juridice legate de astfel de comunicări, care sunt de o importanță crucială pentru cetățeni.

Astfel, în majoritatea ţărilor, avocaţii pot sau vor putea în curând să comunice, în întregime electronic, cu instanţele pentru transmiterea actelor lor de procedură, a înscrisurilor sau a altor documente de la dosar. Migrarea către un sistem complet electronic, care a fost experimentată ca o acţiune majoră de către toate ţările care s-au angajat în acesta, cuprinde în general două etape: stabilirea unei comunicări securizate prin cutiile poştale electronice normale, ceea ce înseamnă că datele trebuie prelucrate de către un membru al personalului la punctul de intrare în sistemul judiciar ca orice altă corespondenţă, cu excepţia cazului în care este deja livrată în format digital împreună cu documentele relevante şi introducerea directă a documentelor avocaţilor în sistemul de informaţii al instanţei („e-filing") fără ca datele să fie introduse sau transferate la punctul de intrare în sistemul judiciar de către un membru al personalului, care în acest caz, nu ar face decât să verifice depunerea acestora şi efectele juridice ale acestora (deschiderea unui dosar, întreruperea unui termen de prescripţie etc.). Cele mai avansate sisteme reduc în mod clar activitatea registrelor instanţelor, iar unele ţări iau în considerare reorientarea acestei activităţi pe activităţi juridice de mare valoare şi asistenţă pentru judecători şi procurori. În unele ţări, faza pregătitoare a audienţei se desfăşoară complet fără ajutorul hârtiei: judecătorii şi avocaţii îşi trimit observaţiile scrise exclusiv electronic. Unele ţări au în vedere chiar posibilitatea de a desfăşura audieri pregătitoare şi de orientare în diferite locaţii, cu toţi participanţii – judecătorul şi reprezentanţii părţilor – comunicând între ei prin videoconferinţă de la locul lor normal de muncă sau cel mai apropiat punct de legătură permis de sistem. Un argument auzit frecvent cu privire la dezvoltarea comunicării electronice între profesionişti se referă la nivelul de securitate. Unele ţări consideră că sistemul de justiţie este vulnerabil din cauza atacurilor cibernetice din ce în ce mai sofisticate şi tot mai numeroase la care sunt expuse organele administrative, în timp ce altele pun această evoluţie în perspectivă subliniind toate vulnerabilităţile şi daunele cauzate în trecut de sistemul de hârtie. Un lucru este cert: vulnerabilităţile din cele două sisteme – cel pe bază de hârtie şi cel digital – diferă. Toată lumea subliniază necesitatea unor mijloace adecvate de protecţie şi control şi subliniază importanţa de a oferi întregului personal o pregătire în domeniul securităţii IT pentru comunicaţiile online. Multe mijloace sunt desfăşurate astăzi la nivelul statului însuşi şi, bineînţeles, pot fi invocate de către serviciile judiciare, ridicând, în acelaşi timp, problema naturii specifice a datelor pe care le prelucrează. De asemenea, se atrage atenţia asupra necesităţii de a se asigura că alte servicii ale statului nu pot accesa conţinutul de fond al sistemelor judiciare. Dar securitatea datelor nu ar fi completă dacă nu am fi capabili să le asigurăm integritatea, adică calitatea acestora pentru un organ administrativ – cel al justiţiei – în care încrederea pe care o au cetăţenii în funcţionarea şi deciziile sale este un factor cheie [8, p. 1.2.1].

Pentru a sumariza, identificăm din nou anumite beneficii derivate:

- Reduceri de costuri şi viteza de procesare;
- Simplificare organizatorică.

Câteva puncte de remarcat:

- Compatibilitatea tehnică şi fiabilitatea sistemului între cei împuterniciţi de a efectua justiţia;
- Politica de management al schimbărilor să fie riguros determinată;
- Efectele blocării lanţului de comunicaţii în caz de defecţiune.

Drept scenariu posibil identificăm definirea tiparelor comune de comunicare (începând de la serviciile judecătoreşti şi continuând până la toate serviciile implicate în funcţionarea sistemului judiciar). Ce ţine de potenţialii factori de risc, identificăm pierderea considerabilă de timp în cazul unei defecţiuni tehnice necontrolate [8, p. 1.2.1].

Pe lângă abordarea hardware, este iminent de a identifica şi o abordare strategică: dezvoltarea sistemelor informaţionale capabile să îmbunătăţească calitatea serviciului oferit de instanţe. În acest sens, este primordial de a stabili nişte obiective clare, lipsite de orice considerente tehnice, ca mai apoi să fie aplicate criteriile de bază care contribuie la desfăşurarea fluidă a tehnologiei informaţiei. Un alt pas esenţial ar fi alocarea de resurse adecvate, proporţionale cu obiectivele proiectelor, precum şi implicarea îndeaproape a viitorilor utilizatori în dezvoltarea instrumentelor pe toată durata proiectului, iar la final - dezvoltarea unei politici de implementare care să implice toate părţile interesate [8, p. 2].

Referinţe bibliografice:

1. Choffnes, Eileen R., et al. *The Domestic and International Impacts of the 2009-H1N1 Influenza A Pandemic: Global Challenges, Global Solutions: Workshop Summary*. National Academies Press, 2010.
2. Schou, Jannick, and Morten Hjelholt. *Digitalization and Public Sector Transformations*. Institute for Urban Design (US), 2018.

Resurse Web:

1. Crimele în timpul COVID-ului. [citat la 08.12.2021]. Disponibil: https://econofact.org/crime-in-the-time-of-covid
2. Consiliul Europei. Conducerea sistemului judiciar - compilaţie de comentarii pe ţară. Comentariu făcut de Victoria Palanciuc, membră CEPEJ şi corespondent naţional, Director al Agenţiei de Administrare a Instanţelor din subordinea Ministerului Justiţiei. [citat la 0p.12.2021]. Disponibil: https://www.coe.int/en/web/cepej/compilation-comments#Republic%20of%20Moldova
3. Declaraţia CEPEJ. Lecţii învăţate şi provocări cu care puterea judiciară s-a confruntat în timpul şi după pandemia COVID-19. [citat la 08.12.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2
4. Consiliul Europei. Impactul şi lecţiile crizei COVID-19 în ceea ce priveşte eficienţa justiţiei şi funcţionarea sistemului judiciar. [citat la 08.12.2021].

Disponibil: https://www.coe.int/en/web/cepej/impact-and-lessons-of-the-health-crisis-on-the-efficiency-of-justice-and-the-functioning-of-judicial-systems
5. Benoit A. Aubert, Gilbert Babin şi Hamza Aqalal. Furnizarea unui cadru de arhitectură pentru justiţia cibernetică. [citat la 06.12.2021]. Disponibil: https://mdpi-res.com/laws/laws-03-00721/article_deploy/laws-03-00721.pdf
6. CEPEJ. Orientări despre cum să conduceţi schimbarea către Cyberjustice. [citat la 05.12.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/16807482de
7. Biroul Naţional de Statistică din Moldova. Contravenţii constatate în anul 2020. [citat la 05.12.2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6970
8. Răspunsurile politicii OCDE la Coronavirus (COVID-19). Impactul teritorial al COVID-19: gestionarea crizei la nivelurile de guvernare. [citat la 06.12.2021]. Disponibil: https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/

IMPACTUL CRIPTOVALUTEI ÎN ERA GLOBALIZĂRII

THE IMPACT OF CRYPTOCURRENCY IN THE AGE OF GLOBALIZATION

MATEICIUC Daniela,
studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 336.744:004

Summary

This article aims to treat two poles of one and the same world, a world that has long gone beyond the post-capitalist period. Cryptocurrency versus globalization - two concepts that have practically invaded the contemporary world, which have led to the emergence of a new era. Here, too, are questions that are still waiting to be exhausted in this paper: what cryptocurrency itself entails and how the blockchain supports its existence; what are the advantages and disadvantages of the cryptosystem, what is globalization; what is the interdependence between globalization and cryptocurrency; and last but not least, what impact does cryptocurrency have on developing countries. Our generation is witnessing the rooting in the core of society of a technological revolution that has brought about changes not only in state structures but also in the mentality of the people and that will contribute to the formation of society in the future.

Keywords**:** *cryptocurrency, Bitcoin, blockchain, globalization, developing country, technology, evolution, revolution*

Sec. XXI este un secol de dezvoltare rapidă şi progres tehnic. În fiecare zi, inovaţiile se revarsă în viaţa noastră din ce în ce mai mult. Banii joacă unul dintre rolurile principale în viaţa modernă şi ar fi ciudat dacă progresul nu i-ar atinge [1, p. 13]. Au trecut mai mult de zece ani de când un grup select de criptografi a primit scrisori de la un necunoscut Satoshi Nakamoto la adresele lor de e-mail, anunţând lansarea sistemului monetar inovator Bitcoin. De atunci, dezvoltatorii de algoritmi criptografici au oferit multe alternative digitale la sistemele de plată existente. Consumatorii şi investitorii au testat diverse opţiuni pentru monedele digitale, guvernele şi băncile centrale au dezvoltat abordări de reglementare a pieţei criptomonede cu mai mult sau mai puţin entuziasm. Cu toate acestea, discuţiile despre natura intrinsecă a criptomonedelor continuă. Sunt bani, un instrument financiar sau un sistem de operare? Criptomonedele au valoare? Care sunt riscurile utilizatorilor de criptomonede? Este posibil, pe baza lor, să se creeze un sistem financiar cibernetic global care să înlocuiască complet mecanismele moderne de creare a banilor şi de intermediere financiară? Răspunsuri preliminare la aceste întrebări pot fi obţinute examinând avantajele şi dezavantajele acestui fenomen digital.

Criptomoneda este o formă de plată care poate fi schimbată online pentru bunuri și servicii. Multe companii și-au emis propriile monede, adesea numite jetoane, iar acestea pot fi tranzacționate special pentru bunul sau serviciul pe care compania îl oferă. Gândiți-vă la ele așa cum ați face jetoane de arcade sau jetoane de cazinou. Va trebui să faceți schimb de monedă reală pentru criptomoneda pentru a accesa bunul sau serviciul. Aproape 15.000 de criptomonede diferite sunt tranzacționate public, conform CoinMarketCap.com [1, Web], un site web de cercetare de piață. Și criptomonedele continuă să prolifereze. Valoarea totală a tuturor criptomonedelor la 3 decembrie 2021 a fost de aproximativ 2,6 trilioane, scăzând de un maxim istoric de peste 2,9 trilioane de dolari cu săptămâni mai devreme. Valoarea totală a tuturor bitcoinilor, cea mai populară monedă digitală, a fost fixată la aproximativ 1,1 trilioane de dolari. În general, criptomoneda practic nu diferă de codurile computerizate obișnuite prin care sunt criptate transferurile de bani. Orice utilizator poate crea și utiliza monedă. Singura diferență este că criptomoneda, spre deosebire de fondurile standard, nu rulează doar în rețea, ci apare de fapt în ea. [1, p. 14]

Economiștii au explorat comportamentul oamenilor de sute de ani: cum noi luăm deciziile, cum acționăm individual și/sau în grup, cum noi evaluăm schimbările. Au studiat instituții care ne facilitează comerțul, precum sistemele juridice, corporațiile, piețele, etc. Tehnologia, care probabil a avut cel mai mare impact în următoarele câteva decenii, a sosit. Și nu este vorba despre rețelele de socializare, nu este robotica, nici măcar nu este inteligența artificială. Veți fi surprinși să aflați că aceasta este tehnologia de bază a monedelor digitale precum Bitcoin.

Alex Tapscott utilizeaza in discursul lui de la TED sintagma ,,blockchain ca a doua generație a internetului". Tehnologia blockchain ar putea fi una dintre cele mai populare inovații ale secolului XXI. Dezvoltat pentru a sprijini bitcoinul , blockchain-urile alimentează acum mii de criptomonede, iar dezvoltatorii lucrează la integrarea tehnologiei în afaceri, inclusiv în medicină, artă și finanțe.

Ce este blockchain-ul? Un blockchain este un registru digital public al tranzacțiilor menținut de o rețea de computere într-un mod care face dificilă piratarea sau modificarea. Tehnologia oferă o modalitate sigură pentru indivizi de a negocia direct unul cu celălalt, fără un intermediar precum un guvern, o bancă sau o altă parte terță. Lista tot mai mare de înregistrări, numită blocuri, este legată între ele folosind criptografie. Fiecare tranzacție este verificată în mod independent de rețele de computere peer-to-peer, marcată cu timp și adăugată unui lanț de date în creștere. Odată înregistrate, datele nu pot fi modificate. Deși popularizată odată cu utilizarea în creștere a bitcoin, ethereum și a altor criptomonede , tehnologia blockchain are aplicații promițătoare pentru contracte legale, vânzări de proprietăți, înregistrări medicale și orice altă industrie care trebuie să autorizeze și să înregistreze o serie de acțiuni sau tranzacții [4, Resurse Web]

Avantajele criptovalutei

Criptomonedele atrag susţinătorii lor din variate motive. Susţinătorii văd criptomonede precum bitcoin ca **,,moneda viitorului"** şi se grăbesc să le cumpere acum, probabil înainte ca acestea să devină mai valoroase. Changpeng "CZ" Zhao în renumitul său discurs de la Bloomberg New Economy Forum a precizat că ,,criptovaluta este o tehnologie, nu este o valuta sau un produs (marfă), iar tehnologiile inovaţionale nu se opresc din a evolua. Aceasta e o tehnologie din viitor care va alimenta banii, pieţele financiare" [2, Web]. Unii susţinători le place faptul că criptomoneda îndepărtează băncile centrale de la gestionarea masei monetare, deoarece în timp aceste bănci tind să reducă valoarea banilor prin inflaţie. Deoarece criptomonedele şi blockchain-ul nu au nevoie de o clădire reală din cărămidă pentru a exista, costurile asociate tranzacţiei lor sunt minime. Nu este nevoie ca salariile angajaţilor, facturile de utilităţi sau chiria să fie plătite, astfel încât aceste economii se transformă în mod natural în comisioane mici de tranzacţie. Acest lucru, la rândul său, încurajează din ce în ce mai mulţi oameni să aibă încredere în aceste noi instrumente financiare şi să înceapă tranzacţiile, permiţând ca economia globală să fie mai strâns legată. În timp ce, spre exemplu, dolarul american este emis de Rezerva Federală, nicio agenţie guvernamentală nu emite sau controlează bitcoin şi alte criptomonede. Aceasta înseamnă, de asemenea, că abilitatea oricărui guvern sau agenţie de a determina soarta unui blockchain public este eliminată. Lipsa intermediarilor reduce costurile, deoarece comisioanele asociate tranzacţiilor cu terţi sunt, de asemenea, eliminate. Un alt produs secundar al modului în care funcţionează blockchain-ul este eficienţa timpului - blockchain-ul este deschis pentru afaceri 24 de ore pe zi, 365 de zile pe an, spre deosebire de bănci şi alţi intermediari. În vederea susţinerii acestei opinii, Douglas J. Pepe, partener în boutique-ul de litigii din New York, afirmă ca bancile eşuează şi istoric aceasta este demonstrat. În octombrie 2008, în mijlocul unei crize financiare, pe scena internaţională apare figura anonimă a lui Satoshi Nakomoto. Fiind fondatorul Bitcoin-ului, el îşi păstrează anonimitatea până în prezent. În pofida faptului că noi nu ştim cine Satoshi este, noi cunoaştem ce a făcut el. Mulţi doctrinari susţin ideea fundamentalizării unei ,,revoluţii economice", iar această revoluţie a îmbrăcat haina Bitcoin-ului.

Toate tranzacţiile din blockchain-ul Bitcoin sunt înregistrate pe computerele din reţea. Deoarece toate tranzacţiile cu blockchain şi criptomonede sunt automatizate şi digitalizate, toate sunt urmărite într-un registru distribuit. Partea cea mai bună este că nu poate fi manipulată nici de oameni, nici de companii, ceea ce diminuează foarte mult riscul de fraudă şi corupţie. Aceasta înseamnă că ţările subdezvoltate au, de asemenea, şanse mai mari de a intra în jocul tranzacţiilor financiare şi de a-şi stimula propria economie şi perspective sociale. În plus, cetăţenii vor putea să urmărească unde vor fi orientate fondurile de stat şi vor avea astfel un cuvânt de spus în propriul climat politic. Tranzacţiile sunt complet transparente, deoarece adresa şi istoricul tranzacţiilor portofelelor bitcoin , care deţin criptomo-

neda, sunt vizibile public, dar proprietarii fiecărui portofel conectat la acele adrese publice sunt anonimi şi nu sunt înregistraţi. Deoarece tranzacţia implică puţină interacţiune umană, există un risc mai mic de eroare. Fiecare tranzacţie trebuie să fie confirmată şi înregistrată de majoritatea nodurilor reţelei, ceea ce face ca manipularea sau modificarea informaţiilor să fie extrem de dificilă. Acest lucru împiedică oricine să cheltuiască un bitcoin de mai multe ori.

Dezavantajele criptovalutei

Criminalii ca cripto. La fel ca multe tehnologii noi, unii dintre primii adoptatori au fost întreprinderi criminale. Ei folosesc criptomonede precum bitcoin atât ca plată din cauza confidenţialităţii pe care o oferă, cât şi pentru a viza deţinătorii de bitcoin pentru escrocherii. De exemplu, bitcoin a fost folosit de consumatorii Silk Road, o reţea de cumpărături online pe piaţa neagră pentru droguri ilegale şi alte servicii ilicite, care a fost închisă de FBI în 2013. Între timp, înşelătoriile de investiţii în bitcoin au crescut vertiginos în tandem cu creşterea sa istorică recentă. Comisia Federală pentru Comerţ a raportat că aproape 7.000 de persoane au pierdut 80 de milioane de dolari din octombrie 2020 până în martie 2021 în scheme care promovează profituri rapide, o creştere de aproape 1.000% a pierderilor raportate de la an la an. Multe mai multe burse, brokeraj şi aplicaţii de plată vând acum bitcoin, iar multe companii precum PayPal şi Microsoft acceptă bitcoin pentru plată. Totuşi, achiziţiile cu monede blockchain precum bitcoin rămân excepţia, nu regula. De asemenea, vânzarea de bitcoin pentru achiziţii din aplicaţii cash, cum ar fi PayPal, impune utilizatorilor să plătească impozite pe câştigurile de capital pe bitcoinul vândut, dincolo de orice taxe de stat şi locale sunt plătite pe produs sau serviciu. **Impactul asupra mediului al bitcoin.** Procesul de minerit bitcoin foloseşte o reţea de computere de mare viteză care consumă multă energie. Dacă sistemul Bitcoin ar fi o ţară, ar fi al 34-lea cel mai mare consumator de energie electrică, după Ţările de Jos şi înaintea Filipinelor, potrivit indicelui consumului de energie electrică de la Universitatea din Cambridge. CEO-ul Tesla, Elon Musk, a anunţat în mai că producătorul auto nu va mai accepta bitcoin până când criptomoneda nu va găsi modalităţi de a-şi reduce amprenta de carbon. Dezvoltatorii altor blockchain-uri au venit cu opţiuni mai puţin consumatoare de energie. **Blockchain-ul Bitcoin este lent** Blockchain-ul Bitcoin poate procesa aproximativ şapte tranzacţii noi pe secundă. Prin comparaţie, gigantul cardurilor de credit Visa spune că poate procesa 24.000 de tranzacţii pe secundă, potrivit companiei. Asta prezintă sistemul Bitcoin cu o problemă de scalabilitate. Alte forme de criptomonedă bazată pe blockchain lucrează la această problemă. O actualizare anticipată cu nerăbdare a sistemului Ethereum, cunoscută sub numele de Ethereum 2.0, este de aşteptat să fie capabilă să gestioneze 10.000 de tranzacţii pe secundă, în creştere faţă de rata actuală de 30 pe secundă. [4, Resurse Web]

Dar ne punem întrebarea: va înlocui oare criptovaluta moneda tradiţională? Pentru cei care văd criptomonede precum bitcoin ca moneda viitorului, trebuie re-

marcat faptul că o monedă are nevoie de stabilitate. În prezent criptomoneda deține un procent sau mai puțin de un procent din toți banii de pe glob, deci în prezent finanțele tradiționale sunt estimate la un numar imens, primordial. Întrucât orice schimbare necesita timp, în viitorul apropiat cercetătotii nu pot susține ideea unei substituiri generale a monedei tradiționale. Orice schimbare se limitează în timp, orice schimbare pentru eficiența ei, existența ei trebuie să fie făcută cu pași mici, astfel încât schimbările bruște duc la haos, economia nu este pregătită, industria nu are teren de manifestare, la fel ca și „jucătorii actuali" în cripto pot eșua. [2. min 4.05]. Deci, care este viitorul criptomonedei în sistemul nostru financiar? Ne va salva de bănci și va înlocui moneda fiat (monedă susținută de garanția guvernului) așa cum o cunoaștem? Ei bine, da și nu. Pentru început, guvernul oricărui stat nu va adopta niciodată o monedă descentralizată ca formă oficială de bani. Acest lucru se datorează faptului că guvernul nu ar dori să renunțe la controlul asupra producției de bani, deoarece nu ar fi în interesul său personal să facă acest lucru. Puteți face mult mai multe ca guvern atunci când aveți capacitatea de a imprima pur și simplu mai multe fonduri. În plus, adoptarea unei monede deflaționiste, cum ar fi bitcoin, ar fi dezastruoasă pentru guvern. Într-o lume în care valoarea monedei crește în fiecare an, și valoarea a ceea ce datorezi crește. Acest lucru face din ce în ce mai dificilă și mai costisitoare să plătiți datoria până la un punct în care ar fi imposibil să faceți acest lucru. Acest lucru ar prăbuși guvernul și ar crea o situație de viitor în care niciun guvern nu ar putea vreodată să împrumute bani. Deși acest lucru poate suna bine pentru cei care doresc ca guvernul nostru să exercite disciplina fiscală, acest lucru este în cele din urmă rău, deoarece istoria arată că uneori apare o criză care necesită ca guvernul să împrumute bani. Totuși, ceea ce va face guvernul este să creeze o criptomonedă centralizată sub controlul lor. Valoarea acestei monede va fi legată de valoarea monedei naționale și va fi folosită pentru a dispersa controalele de stimulare, a transfera fonduri către și între organizații guvernamentale și va fi folosită pentru a finanța orice proiect guvernamental. Deoarece istoria acestei monede va fi pe deplin documentată pe blockchain, acest lucru va duce la mai puțină corupție și va oferi contribuabililor mai multe informații despre ce anume sunt cheltuiți banii lor.

Monedele digitale sunt doar o tehnologie de contabilitate a tranzacțiilor care nu anulează concurența în domeniul monedelor naționale - dolarul, euro, lira sterlină, yenul, yuanul. Pentru a depăși consecințele devastatoare ale crizei financiare globale și pentru a-și proteja economiile naționale de elementele nereglementate ale pieței globale, guvernele statelor suverane au făcut echipă cu bancherii și finanțatorii, ceea ce a condus la o creștere a tendințelor de protecționism și izolaționismul în economia mondială. Alăturarea acestei alianțe de criptografi și programatori ar putea întări naționalismul digital și ar putea inversa globalizarea Internetului. Cu toate acestea, după cum arată istoria, economia nu se poate dezvolta fără o reducere constantă a costurilor de tranzacție și a altor costuri. Prin urmare, întrebarea cum va avea loc această reducere a costurilor în contextul deglobalizării în creștere rămâne deschisă.

Aplicaţii blockchain dincolo de criptomonede

Tehnologia Blockchain creează eficienţe care se extind cu mult dincolo de monedele digitale. În timp ce criptomonede precum bitcoin sunt pe un blockchain public, multe aplicaţii pentru afaceri pot fi create pe reţele private blockchain:

● Lanţul de aprovizionare blockchain: companii precum IBM Blockchain oferă deja soluţii de reţea privată folosind tehnologia blockchain pentru a urmări mai precis lanţurile de aprovizionare cu produse. De exemplu, companiile pot utiliza tehnologia pentru a afla rapid unde au fost expediate şi vândute produsele alimentare rechemate.

● Înregistrări medicale: Deloitte Consulting a sugerat că o reţea blockchain la nivel naţional pentru dosarele medicale electronice „poate îmbunătăţi eficienţa şi poate sprijini rezultate mai bune în materie de sănătate pentru pacienţi".

● Contracte inteligente: Cu tehnologia blockchain, termenii contractului pot fi modificaţi sau actualizaţi automat pe baza atingerii unui set predeterminat de condiţii.

● Alegeri digitale: Unii dezvoltatori lucrează la tehnologia blockchain care să fie aplicată la alegeri.

● Tranzacţii cu proprietăţi: susţinătorii spun că tehnologia blockchain poate fi aplicată la o gamă largă de vânzări de active, fie că este vorba de imobiliare, autoturisme sau portofolii de investiţii [4, Web].

Pe lângă barierele inerţiale de natură politică şi tehnică, distribuţia în masă a criptomonedelor în stadiul actual este îngreunată de dificultăţile care apar odată cu recunoaşterea lor ca bani. Orice sistem monetar se bazează pe încrederea în capacitatea banilor de a îndeplini trei funcţii principale - un mijloc de plată, schimb şi acumulare. Cea mai dureroasă pentru societate este deprecierea banilor, ducând la scăderea proporţională a valorii valorilor create. Prin urmare, încrederea în bani se bazează pe semnificaţia lor socială durabilă. Criptomonedele reprezintă cu siguranţă un cuvânt nou în sfera monetară, dar nu atât ca un surogat monetar, cât ca o nouă tehnologie de contabilitate a tranzacţiilor care are capacitatea universală de a întruchipa proprietăţile banilor, bunurilor, proprietăţilor, activului financiar şi sistemului de plăţi, fără răspunzând pe deplin la oricare dintre ele. Pentru a face diferenţa dintre bani şi tehnologie, luaţi în considerare următorul exemplu. În ultimii 30 de ani, costul mediu pe gigabyte al stocării pe hard disk a scăzut de la 100.000 USD la câţiva cenţi. Înseamnă asta că încrederea în dolari a crescut sau informaţia şi-a pierdut semnificaţia socială? Nu, nu este. Reducerea costului de stocare a informaţiilor pe un hard disk este o consecinţă a dezvoltării tehnologiei şi nu schimbă esenţa banilor ca regulator al interacţiunii sociale [3, Web]

Viaţa socială, economică, politică şi culturală este tulpina unui stat pe care se sprijină şi celelalte atribute. Evoluţia societăţii a ajuns la apogeul său, iar secolul XXI este un adevărat fenomen, un burete care a îmbibat în sine acest flux de idei, inovaţii, tehnologii. Globalizarea este un subiect care nu-şi găseşte reglementare doar într-o anumită structură a vieţii sociale. Oamenii de ştiinţă şi opinia publi-

că nu au căzut încă de acord asupra unei singure definiţii. Şi pentru că termenul „globalizare“ este într-atât de complex, el trebuie dezbătut mai ales la nivelul conţinuturilor sale. Globalizarea economică poate fi un punct de start şi o forţă motrice semnificativă, însă în nici un caz subiectul nu poate fi epuizat la dimensiunea dată. Klaus Müller spunea că „Dinamica globalizării este controlată de forţele economice, totuşi consecinţele sale cele mai importante ţin de domeniul politic“. Globalizarea economiei ar putea fi definită ca fiind procesul deosebit de dinamic al creşterii interdependenţelor dintre statele naţionale, ca urmare a extinderii şi adâncirii legăturilor transnaţionale în tot mai largi şi mai variate sfere ale vieţii economice, politice, sociale şi culturale.

Criptomoneda şi globalizarea sunt două captele ale aceleeaşi frânghii. Globalizarea este văzută de mulţi dintre specialişti ca fiind un fenomen eminamente economic, implicând o interacţiune economică în creştere a statelor sau o integrare a sistemelor economice naţionale, prin sporirea activităţilor de comerţ internaţional, a fluxului de capital şi investiţii. Caracteristica primordială a globalizării este aceea că permite capitalului financiar să se deplaseze liber.

În planul rezultatelor concrete, globalizarea ar trebui să apară ca un proces de difuzie a creşterii economice şi a bunăstării generale, contribuind prin transferul tehnologic la o dezvoltare de tip durabil, care să nu afecteze resursele de bază ale planetei. Din păcate însă, până în prezent, globalizarea din acest punct de vedere este încă foarte neprielnică, provocând introducerea de noi decalaje economice la scară continentală sau subcontinentală prin dezvoltarea unor mari poli de creştere. Realitatea dură pe care o trăim ne-a confirmat, deja, că promotorii procesului de globalizare nu pot fi decât acele state care dispun de mijloacele necesare, reflectate cu pregnanţă în nivelul de dezvoltare economică. Care este situaţia ţărilor în curs de dezvoltare? Criptomonedele ar putea oferi un beneficiu semnificativ prin depăşirea lipsei de încredere socială şi prin creşterea accesului la servicii financiare (Nakamoto, 2008), deoarece pot fi considerate ca un mijloc de sprijinire a procesului de creştere în ţările în curs de dezvoltare prin creşterea incluziunii financiare, oferind un o mai bună trasabilitate a fondurilor şi pentru a ajuta oamenii să scape de sărăcie, de aşa părere este Dr. Saifedean Ammous, autorul cărţii ,,The Bitcoin Standard” [2, pag 2]

În general, criptomonedele pot avea un impact considerabil asupra ţărilor în curs de dezvoltare, prin creşterea incluziunii financiare a persoanelor şi companiilor. În special, prin reducerea taxelor de tranzacţie şi a timpului, plăţile transfrontaliere pot fi îmbunătăţite. Acest lucru este benefic pentru plăţile de remitenţe, împrumuturile peer-to-peer şi comerţul internaţional. Tehnologia de bază sprijină, de asemenea, lupta împotriva corupţiei, având un sistem de urmărire mai transparent pentru utilizarea fondurilor.

Cu toate acestea, toate aceste beneficii depind în mare măsură de adoptarea în masă a criptomonedelor şi de îndeplinirea tuturor celor trei funcţii ale banilor, iar acest lucru nu este dat în prezent din cauza volatilităţii excesive a preţurilor. Lipsa

de centralizare nu susţine un nivel stabil al preţurilor. Un nivel stabil al preţurilor ar putea fi atins printr-o reglementare mai puternică şi un sprijin politic mai mare pentru criptomonedele. Cu toate acestea, criptomonedele pot obţine sprijin politic doar dacă guvernul sau băncile centrale deţin controlul asupra masei monetare. Cu toate acestea, acest lucru ar reduce multe beneficii pe care le au criptomonedele.

În prezent, criptomonedele susţin procesul de creştere a ţărilor în curs de dezvoltare în moduri foarte limitate. Dezvoltarea viitoare depinde în mare măsură de reglementările care vor fi introduse, de stabilitatea preţurilor rezultată şi de adoptarea criptomonedelor. Este inevitabilă vulnerabilitatea mai mare a ţărilor în curs de dezvoltare la factorii externi, precum şi inadecvarea instituţiilor la cerinţele unei lumi globale. Iată ce spune Rockefeler: „Suntem într-un proces de transformare globală. Mai avem nevoie doar de o criză majoră necesară şi toate naţiunile vor accepta Noua Ordine Mondială", iar F.D. Roosevelt: „Adevărul este că elementul financiar din marile centre deţine controlul asupra guvernului SUA încă din zilele lui Andrew Jackson". Şi-n fine, bancherul J.P Warburg: „Vom avea un Guvern Mondial fie că ne place fie că nu ne place" [5, p. 22]

Criptomoneda ne poate perturba viaţa într-un mod similar cu felul în care au făcut-o telefoanele mobile şi internetul. Iniţial, s-a crezut că telefoanele mobile vor fi folosite doar pentru a compensa decalajul fizic dintre oameni, permiţându-le să comunice pe mii de kilometri. Dar, pe măsură ce a evoluat, a transformat nu doar modul în care comunicăm, ci şi fiecare aspect al vieţii umane – de la servicii bancare la navigare. În mod similar, tehnologia de bază pentru criptomoneda este încă în evoluţie şi nu mulţi sunt siguri unde va duce. Cu toate acestea, un lucru care pare sigur este că sistemul financiar nu va mai fi la fel.

În concluzie, globalizarea este un proces sau un set de procese, care întruchipează o transformare în organizarea spaţială a relaţiilor şi a tranzacţiilor sociale – în termenii extensiunii, intensităţii, vitezei şi impactului lor, generând fluxuri şi reţele transcontinentale sau interregionale de activitate, interacţiune şi exercitare a puterii [3, p. 40]. Aşa cum am definit-o, globalizarea este un fenomen relativ recent care deosebeşte prezentul de ceea ce se petrecea acum 50 sau chiar 25 de ani. Într-adevăr, globalizarea este de dorit din multe puncte de vedere. Întreprinderea privată este mai aptă să producă bogăţie decât statul. Mai mult, statele au tendinţa de a abuza de propria putere. Globalizarea oferă un grad de libertate individualã pe care nici un stat nu-l poate asigura. Concurenţa liberă la scară globală a eliberat talentele antreprenoriale şi creative şi a accelerat inovaţiile tehnologice. Dar globalizarea are şi latura ei negativă. În primul rând, în special în ţările mai puţin dezvoltate, mulţi au suferit din cauza globalizării fără a primi un sprijin în ceea ce priveşte sistemul de securitate socială. Mulţi alţii au fost marginalizaţi de către pieţele globale. Întrucât globalizarea înglobează în sine şi apariţia şi dezvoltarea criptovalutei pe piaţa internaţională, putem afirma că aceste procese, nu doar că se află într-o interdependenţă, dar şi devin coautorii viitorului nostru pe pământ. Până unde vor progresa tehnologiile? Care este garanţia că succesorii noştri vor

folosi cunoştinţele pentru binele omenirii? Va putea oare criptomoneda schimba locul banilor din hârtie, aşa cum cei din urma, la rândul lor, au substituit monedele? Sunt întrebări de o importanţă primordială la care vă las să cugetaţi singuri.

Referinţe bibliografice:

1. Ushvitskiy L.I., Gorlov S.M., Korolev V.A , Kunicina N.N., Kulagovskaya T.A., Parahina V.N., Kalyiugina S.N. Criptomoneda şi impactul ei asupra economiei globale. Stavropol, Editura SEQUOIA, 2017
2. Held D., McGrew A.G., Goldblatt D., Perraton J. Transformări globale: politică, economie şi cultură. Standford University. Press Standford. California, 1999.
3. Soros G. Economie şi societate. Despre globalizare. Iaşi. Editura Polirom, 2002.
4. Holtmeier M., Sandner P. Impactul criptomonedelor asupra ţărilor în curs de dezvoltare. Frankfurt pe Main, Scoala din Frankfurt Management financiar, 2019.
5. Brăilean T. Noua economie: sfîrşitul certitudinilor. Iaşi. Institutul European, 2001.

Resurse Web:

1. Date oficiale despre criptomonede. [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://coinmarketcap.com/
2. Schatzker E., discută cu Changpeng “CZ” Zhao, Fondator & CEO Binance. Confruntarea cu criptomonede şi tehnologii discriptive.
3. Kuznetsov A. Criptomonede şi viitorul globalizării. [citat 20.03.2020] Disponibil: https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/kriptovalyuty-i-budushchee-globalizatsii/
4. Voigt K., Rosen A. Ce este Blockchain? Tehnologia din spatele criptomonedei, explicată. [citat 04.10.2021]. Disponibil: https://www.nerdwallet.com/article/investing/blockchain

PROCURORUL - AUTORITATEA COMPETENTĂ SĂ SOLUȚIONEZE CAUZA CONTRAVENȚIONALĂ, CONTRIBUIND LA RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI

THE PROSECUTOR – COMPETENT AUTHORITY TO SOLVE THE CONTRAVENTION CASE, CONTRIBUTING TO THE RESPECT OF HUMAN RIGHTS

MUNTEANU Daniela
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.163:342.9:341.231.14

Summary

In this article, it was analyzed the subject of the prosecutor, considered as the competent authority, near with the court, the administrative commission and the ascertaining agent, to solve the contravention case, contributing in this way to the respect of human rights.

For the realization of this article were used materials such as Contravention Code of the Republic of Moldova, various articles mentioned in the bibliography of this text and also books of contravention law.

Keywords*: prosecutor, contravention case, human rights, principles, values, contravention law*

Introducere

Zi de zi ne ciocnim cu diverse tipuri de abateri de la lege, care au un grad redus de pericol, iar pedepsele pentru săvârşirea acestora sunt relativ uşoare(aplicarea unor amenzi până la arest contravenţional în cel mai grav caz). Cauzele contravenţionale sunt soluţionate printr-o activitate desfăşurată de anumite organe împuternicite prin lege cu asemenea competenţă. În ceea ce priveşte descrierea competenţelor fiecărei autorităţi abilitate să soluţioneze cauza contravenţională, acestea sunt menţionate în Capitolul III al Codului contravenţional, intitulat,, Autorităţile competente să soluţioneze cauzele contravenţionale".[2, p. 123] Printre aceste autorităţi se numără şi procurorul, autoritatea menită să supravegheze justa aplicare a legii, respectarea drepturilor omului cum ar fi dreptul la un proces echitabil; nici o pedeapsă nu poate fi aplicată fără a constitui o contravenţie în acel moment; interzicerea discriminării etc. şi care reprezintă interesele statului într-un proces, magistrat ataşat pe lângă o instanţă judecătorească, având rolul de acuzator public. Astfel, în lucrarea dată se va analiza locul şi rolul procurorului în înfăptuirea justiţiei prin prisma etapelor procesul contravenţional.

Locul şi rolul procurorului în soluţionarea cauzei contravenţionale şi respectarea drepturilor omului

În primul rând, este de menţionat faptul, că în diferite ţări, procurorul are diverse funcţii, chiar şi în cadrul procesului penal. În deosebi, caracterul atribuţiilor procurorului sunt şi mai distincte în sistemele unde contravenţia este percepută drept a fi o faptă penală, iar despre un proces contravenţional distinct de cel penal nu se discută(Spania, Germania, Danemarca) sau în cazul în care dreptul contravenţional este privit drept parte a dreptul administrativ, dar indiferent de domeniul în care activează procurorul respectarea drepturilor omului şi justa aplicare a normelor este neschimbată. În legislaţia Republicii Moldova, competenţelor procurorului i se oferă o atenţie deosebită. În corepundere cu prevederile art. 386 Cod contravenţional, procurorul participă la procesul contravenţional, respectiv în limitele competenţei sale, stabilite în Codul contravenţional.[4, p. 39]

Până în anul 2009, desfăşurării procedurii contravenţionale îi revenea procurorului, un rol mult mai special. Se ştie că toate organele administraţiei publice(cu excepţia Preşedenţiei Republicii Moldova şi Guvernului), inclusiv organele împuternicite să examineze cazurile contravenţionale, se aflau sub supravegherea procurorului. Efectuând supravegherea generală asupra activităţii acestor organe, inclusive asupra legalităţii actelor administrative emise de aceste organe procurorul reacţioneaza la încălcările de lege depistate prin depunerea de protest. Potrivit art. 276 CCA, care a fost abrogat, împotriva decizie asupra cazului contravenţional putea înainta un protest procurorul sectorului sau minicipiului în termen de 10 zile de la data pronunţării ei. Protestul procurorului se soluţiona, conform procedurii prevăzute de art. 279-280 CCA. Depunerea acestuia suspenda executarea deciziei cu privire la cazul contravenţional.

Acum însă, datorită funcţiei sale, procurorul este în drept să realizeze următoarele acţiuni privind procesul contravenţional, şi anume:

- să pornească procesul contravenţional;
- să aplice în cazurile prevăzute de lege sancţiunea contravenţională;
- să solicite aplicarea de către instanţa de judecată a unei sancţiuni contravenţionale;
- să participe la examinarea cauzei în instanţă de judecată atunci cînd procesul contravenţional a fost pornit de el;
- să verifice legalitatea acţiunilor agentului constatator, conform prevederilor art. 396 alin.;
- să atace decizia agentului constatator sau a instanţei de judecată, conform prevederilor art. 396 alin. (4);
- să exercite alte drepturi prevăzute de lege. [1]

Tot aici menţionăm faptul că conform Legii nr. 3 cu privire la Procuratură , în cadrul procedurilor penale sau contravenţionale, procurorul are acces liber în localurile instituţiilor publice, ale agenţilor economici, ale altor persoane juridice.

Este de menţionat că procurorul este dirijat şi de anumite obligaţii în cazurile contravenţionale:

a) să-şi îndeplinească obligaţiile de serviciu în conformitate cu Constituţia, legislaţia Republicii Moldova şi cu tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte;

b) să respecte prevederile actelor cu caracter normativ adoptate în cadrul Procuraturii;

c) să asigure respectarea drepturilor şi a libertăţilor fundamentale ale omului în exercitarea atribuţiilor sale;

d) să respecte regulile deontologice ale procurorilor şi să se abţină de la fapte care ar discredita imaginea Procuraturii sau ar afecta prestigiul profesiei de procuror;

e) să îşi perfecţioneze în mod continuu abilităţile profesionale;

f) să depună anual o declaraţie pe propria răspundere din care să rezulte că nu este ofiţer de investigaţii, inclusiv sub acoperire, sau informator, sau colaborator al organului care efectuează activitatea specială de investigaţii;

g) să depună, în condiţiile legii, declaraţia de avere şi interese personale;

h) să informeze procurorul ierarhic superior despre indicaţiile sau solicitările efectuate cu încălcarea legii, precum şi despre un conflict de interese existent sau un conflict de interese ce poate să apară;

i) să declare actele de corupţie, actele conexe actelor de corupţie şi faptele de comportament corupţional care i-au devenit cunoscute;

j) să întreprindă măsuri în vederea denunţării şi înregistrării tuturor încălcărilor de lege care i-au devenit cunoscute în exerciţiul funcţiei sau în afara exerciţiului funcţiei;

k) să respecte regimul secretului de stat, precum şi al altor informaţii cu acces limitat care i-au devenit cunoscute în exerciţiul funcţiei.

Procurorul în urma constatării contravenţiei, emite ordonanţa cu privire la contravenţia în cauză, pe care a constatat-o în exerciţiul funcţiei şi o transmite autorităţii publice competente de examinarea contravenţiei. În cazul minorului care a săvîrşit o faptă ce se încadrează în dispoziţia normei din partea specială a cărţii întîi, agentul constatator, procurorul sau instanţa de judecată expediază materialele cauzei contravenţionale autorităţii administraţiei publice locale pentru problemele minorilor. La demersul agentului constatator, instanţa de judecată poate aplica faţă de minor măsuri de constrîngere cu caracter educativ conform art.104 din Codul penal. În cazul refuzului începerii urmăririi penale, încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenţie, procurorul dispune, prin ordonanţă motivată, pornirea procesului contravenţional şi, prin derogare de la art. 396 alin. (1), examinează cauza. Dacă în procesul contravenţional se constată că fapta considerată contravenţie a fost săvârşită în condiţii care o plasează sub incidenţa legii penale, dosarul se remite neîntârziat, prin încheiere motivată, procurorului, după competenţă. Dacă, în mersul urmăririi penale, de către organul

de urmărire penală se constată că fapta care se considera infracţiune este contravenţie, dosarul se remite neîntârziat, prin ordonanţă motivată, procurorului.[1]

Cauza contravenţională se judecă în termen de 30 de zile de la data intrării dosarului în instanţă. Dacă există temeiuri rezonabile, judecătorul, prin încheiere motivată, poate prelungi termenul de judecare a cauzei cu 15 zile.

În cazul reţinerii persoanei conform art.376 şi 433, judecarea cauzei contravenţionale se face de urgenţă şi cu precădere. Prezenţa agentului constatator sau, după caz, a procurorului, în cazul în care acesta este parte în cauza contravenţională, la şedinţa de judecare a cauzei contravenţionale este obligatorie. Absenţa agentului constatator sau, după caz, a procurorului, citaţi în conformitate cu legislaţia, fără motiv întemeiat şi fără înştiinţarea prealabilă a instanţei, nu împiedică judecarea cauzei contravenţionale şi permite aplicarea acestuia a unei amenzi judiciare de către instanţa de judecată, în conformitate cu art. 201 din Codul de procedură penală.

Totodată, dacă ar fi să facem o comparaţie dintre procedura penală şi procedura contravenţională, am putea observa că procurorul joacă rolul principal în procesul de urmărire penală, iar în faţa instanţei de judecată acesta susţine acuzarea, pe când în cadrul procesului contravenţional procurorului nu-i mai este atribuit un rol central în procesul de susţinere a învinuirii din partea statului, constatându-se că procurorul are aceleaşi atribuţii ca şi orişicare agent constatator. Deşi art. 386 al Codului contravenţional indică procurorului competenţe de a verifica legalitatea deciziilor agentului constatator şi de a le contesta în instanţa de judecată, totuşi, odată cu aplicarea modificărilor la art. 396 al Codului contravenţional, potrivit cărora a fost abrogat alin. (4) al acestui articol, competenţa de a verifica legalitatea deciziilor agentului constatator şi de a le contesta în instanţa de judecată a încetat a mai exista, iar ca urmare, procurorul exercită de facto şi de jure doar simple atribuţii de agent constatator. Astfel, aşa ca şi agentul constatator, procurorul porneşte cauza contravenţională,cum am menţionat deja, ca şi agentul constatator sau comisia administrativă, procurorul examinează cauza contravenţională şi aplică sancţiunile pe marginea cazurilor atribuite în competenţa acestuia, iar în final, deciziile procurorului pe marginea acestor cazuri pot fi atacate în ordinea articolului 448 al Codului contravenţional. Este în aşa fel inexplicabil faptul din ce considerente procurorului nu-i este recunoscut statutul de agent constatator, odată ce acestuia nu i-a fost atribuit rolul de conducător în procesul de sancţionare contravenţională, iar atribuţiile procurorului în procesul contravenţional sunt practic identice cu cele ale altor categorii de agenţi constatatori. Mai mult ca atât, potrivit art. 386 al Codului contravenţional, în vederea realizării competenţelor sale, procurorul este în drept să pornească procesul contravenţional şi să aplice în cazurile prevăzute de lege sancţiune contravenţională. De fapt, acestea şi sunt competenţele de constatare şi sancţionare ale cazului contravenţional, de rând cu organele de interne, organele vamale şi altele, doar că paralel, pe domeniile sale de competenţă, aşa cum este stabilit de Codul contravenţional.

Unica deosebire care era anterior pe acest compartiment şi care nu mai există, era faptul că procurorul era în drept de a ataca în ordinea art. 448 al Codului contravenţional deciziile agentului constatator. Dar şi aceste competenţe au fost retrase. Aceasta este deoarece competenţa de a ataca deciziile agenţilor constatatori reprezintă nu altceva decât o posibilitate de a fi realizată o prerogativă a competenţei de supraveghere generală, funcţie care a fost exclusă din competenţa procuraturii.[4, p.39] Astfel, odată ce statutul procurorului în procesul contravenţional este echivalat statutului altor categorii de autorităţi ce pot constata, examina şi aplica sancţiuni contravenţionale, merită şi necesită, în aşa fel a fi deschisă întrebarea despre faptul ca procurorul să fie considerat agent constatator, de rând cu celelalte autorităţi ale administraţiei publice prevăzute de Codului contravenţional.

În acelaşi timp, dacă să analizăm prevederile articolului 3 al Legii cu privire la procuratură, care consacră principiile de organizare şi de activitate a Procuraturii şi a procurorului, constatăm că procurorul îşi desfăşoară activitatea în baza principiilor legalităţii, imparţialităţii, rezonabilităţii, integrităţii şi independenţei procesuale, care îi oferă posibilitatea de a lua în mod independent şi unipersonal decizii în cauzele pe care le gestionează. Astfel, o dată ce procurorul nu a fost încadrat la categoria de agent constatator, atunci urmează ca şi statutul acestuia să fie unul distinct în procesul contravenţional. Un alt fapt bine de menţionat este că o dată ce Codul contravenţional consacră funcţia de acuzare de stat şi agentului constatator, comisiilor administrative, dar şi altor autorităţi, atunci această funcţie distinctă pentru procuror nu trebuie să se exprime în susţinerea acuzării. În acelaşi sens, această funcţie nu poate fi una de supraveghere generală. Funcţia procurorului în procesul contravenţional trebuie să rezulte în examinarea cazurilor contravenţionale cînd se constată o incompatibilitate instituţională precum şi în cazurile în care ca urmare a exercitării urmăririi penale, procurorul constată că fapta nu constituie infracţiune, ci o contravenţie. De asemenea procurorul trebuie să fie prudent şi la constatarea cauzelor contravenţionale sau respectiv la soluţionarea acesteia trebuie să ţină cont de tot spectrul de drepturi pe care le au categoriile de persoane relaţionate cu contravenţia în cauză, ca de exemplu victima care are următoarele drepturi, conform art. 387 alin (3):,, a) la înregistrarea neîntârziată a cererii sale în modul stabilit, la soluţionarea cererii de către agentul constatator, la informare privitor la decizia adoptată;

b) să prezinte documente, alte mijloace de probă în vederea confirmării pretenţiilor sale;

c) să-şi retragă cererea în cazurile prevăzute de lege;

d) să atace decizia autorităţii competentă să soluţioneze cauza contravenţională;

e) să fie asistată în procesul contravenţional de un apărător ales;

e[1]) să ia cunoştinţă de toate procesele-verbale ale acţiunilor procesuale la care a participat, să ceară completarea acestora sau includerea obiecţiilor sale în procesul-verbal;

e²) să ia cunoştinţă de materialele dosarului contravenţional după încheierea acţiunilor agentului constatator întreprinse în vederea constatării faptei contravenţionale şi după remiterea dosarului spre examinare şi să noteze orice informaţii din dosar;

f) să i se elibereze, la cerere, în cel mult 24 de ore, copii de pe procesul-verbal cu privire la contravenţie, deciziile luate şi hotărîrile adoptate în cauza respectivă;

g) să i se elibereze, la solicitare scrisă sau verbală, copii de pe alte materiale decît cele indicate la lit.e²), cu respectarea regimului informaţiilor care constituie secret de stat, bancar, comercial, al informaţiilor oficiale cu acces limitat sau al datelor cu caracter personal. Copiile se eliberează contra unei plăţi stabilite de către Guvern, care nu va depăşi cheltuielile suportate de către agentul constatator sau de către instanţa de judecată pentru eliberarea acestora."

Pe când martorul are dreptul conform art. 388 alin. (3) Cod contravenţional la: ,,a) să ştie în legătură cu ce cauză este citat;

b) să ceară recuzarea interpretului, traducătorului care participă la audierea sa;

c) să înainteze cereri;

d) să refuze de a face declaraţii, de a prezenta documente, alte mijloace de probă, mostre ori date dacă acestea pot fi folosite împotriva sa ori a rudelor apropiate;

e) să facă declaraţii în limba maternă sau în orice altă limbă, să ia cunoştinţă de declaraţiile sale înregistrate, să ceară corectarea sau completarea lor;

f) la facerea declaraţiilor, să utilizeze documente ce conţin calcule complicate, denumiri geografice, informaţii de altă natură dificil de a fi expuse din memorie, să noteze amănuntele greu de memorizat, să-şi ilustreze declaraţiile cu scheme, desene grafice;

g) să fie asistat de un apărător pe care l-a ales ca reprezentant.".

Persoana în a cărei privinţă a fost pornit proces contravenţional are dreptul conform art.376-381. Cod contravenţional, printer care menţionăm şi: inviolabilitatea persoanei, libertatea de mărturisire împotriva sa, dreptul la apărare, limba în care se desfăşoară procesul contravenţional şi dreptul la interpret,dreptul de a nu fi urmărit sau sancţionat de mai multe ori, accesul liber la justiţie.

Decizie.

Decizia din data de 03.02.2020 a Curţii Constituţionale cu privire la inadmisibilitatea sesizării privind excepţia de neconstituţionalitate a art. 386 alin (2) alin e) din Codul Contravenţional(controlul legalităţii deciziilor agentului constatator). La originea cauzei se află excepţia de necon-stituţionalitate a art. 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravenţional, ridicată de către dl avocat Vasile Nicoară, în dosarul nr. 4r-106/2019, preşedinte la Curtea de Apel Comrat.Litigiul l-a constituit plângerea depusă de administratorul S.C „Daltaban", prin care a solicitat sancţionarea administratorului S.C. „Cristal-Avant" S.R.L. în baza articolului 335 [*samavolnicie*] din Codul contravenţional, în urma căreia agentul constatator a dispus înce-

tarea procesului-contravenţional intentat în privinţa dlui Nicolae Deli, potrivit articolului 441 alin. (1) lit. a) din Codul contravenţional, pentru că fapta nu întrunea circumstanţele unei contravenţii. Pe 24 septembrie 2018, procurorul a emis o ordonanţă privind anularea deciziei de încetare a procesului contravenţional, conform articolelor 386 alin. (2) lit. e) şi 396 alin. (4) din Codul contravenţional. Pe 18 octombrie 2018, acelaşi procuror a refuzat, prin ordonanţă, pornirea urmăririi penale şi a intentat un proces contravenţional în privinţa dlui Nicolae Deli, administrator al S.C. „Cristal-Avant" S.R.L., în baza articolului 335 din Codul contravenţional.

Apoi, pe 26 octombrie 2018, procurorul a emis o ordonanţă prin care a constatat vinovăţia dlui Nicolae Deli la comiterea contravenţiei prevăzute de articolul 335 din Codul contravenţional şi i-a aplicat o amendă în mărime de 20 unităţi convenţionale, adică 1000 lei. Pe 14 noiembrie 2018, dl Nicolae Deli a depus la Judecătoria Comrat, sediul central, o contestaţie împotriva ordonanţei Procuraturii U.T.A. Găgăuzia din 26 octombrie 2018, prin care a solicitat anularea ordonanţei procurorului din 26 octombrie 2018, cu încetarea procesului contravenţional intentat în privinţa dlui Nicolae Deli. Pe 14 iunie 2019, dl Nicolae Deli a decedat, dar pe 22 iulie 2019, dl avocat Vasile Nicoară, care apără interesele defunctului Nicolae Deli, a declarat recurs la Curtea de Apel Comrat, prin care a solicitat admiterea acestuia, cu dispunerea achitării dlui Nicolae Deli, în baza articolului 473 alin. (1) pct. 2) lit. a) din Codul contravenţional, sau încetarea procesului contravenţional din motivul lipsei faptei contravenţionale.

În argumentarea excepţiei de neconstituţionalitate, autorul pretinde că articolul 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravenţional nu corespunde exigenţelor calităţii legii, pentru că acest articol nu reglementează modul în care poate fi realizată competenţa procurorului de a verifica legalitatea acţiunilor agentului constatator. Norma la care fac trimitere prevederile contestate a fost abrogată. De asemenea, autorul excepţiei de neconstituţionalitate susţine că prevederile contestate sunt de natură să încalce principiul *non bis in idem*. În opinia sa, prevederile contestate contravin articolelor 1 alin. (3), 21 şi 23 din Constituţie.

În urma analizării, Curtea Constituţională că prevederile contestate nu au făcut anterior obiect al controlului de constituţionalitate.

Sub acest aspect, Curtea reţine că autorul sesizării contestă dispoziţiile articolului 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravenţional, potrivit cărora „procurorul poate să verifice legalitatea acţiunilor agentului constatator, conform prevederilor articolului 396 alin. (4) [din acelaşi Cod]". Dispoziţiile contestate sunt norme de trimitere. Ele nu pot fi privite în mod izolat, ci doar în coroborare cu prevederile articolului 396 alin. (4) din acelaşi Cod, care stabileau că „în cadrul controlului respectării legislaţiei la înregistrarea de către subdiviziunile competente subordonate Ministerului Afacerilor Interne, de către Centrul Naţional Anticorupţie, Serviciul Vamal a sesizărilor despre săvârşirea contravenţiilor şi infracţiunilor, procurorul este în drept să verifice legalitatea acţiunilor agentului constatator, să pornească

procesul contravenţional, să atace decizia agentului constatator în instanţa de judecată". În această cauză, Curtea observă că, pe 24 septembrie 2018, procurorul a emis ordonanţa privind anularea deciziei agentului constatator de încetare a procesului contravenţional în privinţa dlui Nicolae Deli, bazându-se pe prevederile articolelor 386 alin. (2) lit. e) şi 396 alin. (4) din Codul contravenţional (a se vedea *supra* § 8 din prezenta decizie). Ordonanţa în discuţie a fost emisă la o dată ulterioară intrării în vigoare a Legii nr. 179 din 26 iulie 2018, lege prin care a fost abrogat articolul 396 alin. (4) din Codul contravenţional.

În aceste circumstanţe, Curtea constată că prevederile criticate nu urmau a fi aplicate şi, prin urmare, nu puteau fi incidente în cauza în care a fost ridicată excepţia de neconstituţionalitate. Chiar dacă articolul 396 alin. (4) din Codul contravenţional ar fi fost în vigoare la data emiterii ordonanţei menţionate supra, Curtea subliniază că acest articol, coroborat cu articolul 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravenţional, nu conţine, în sine, reglementări care i-ar permite procurorului să anuleze decizia agentului constatator. Această competenţă le revine, prin definiţie, instanţelor de judecată. Procurorul ar putea să conteste, în condiţiile legii, actele agentului constatator în faţa instanţelor de judecată.[5]

Aşadar, interpretarea şi aplicarea de către procuror a normei contestate nu reprezintă o problemă de constituţionalitate. Problema abordată în sesizare vizează aspecte care ţin, de fapt, de competenţa instanţelor judecătoreşti de a verifica legalitatea şi temeinicia acţiunilor şi actelor procesuale întocmite de către procurori.

Astfel, observăm explicaţiile Curţii Constituţonale a declarant inadmisibilă sesizarea privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravenţional, cu argumente relevante cazului dat, privind desfăşurat competenţele procurorului în cadru cauzei contravenţionale, care sunt drepturile ţi obligaţiile acestuia pentru ca procesul de justiţie să fie unul efectiv şi pentru a nu fi lezate drepturile şi libertăţile persoanelor implicate, dar şi cele neimplicare.

Concluzii

În concluzie, consider că în urma analizei cu privire la tema ,,Procurorul-autoritate competentă să soluţioneze cauza contravenţională, contribuind la respectarea drepturilor omului", procurorul ar trebui să aibă nişte împuterniciri distincte de cele ale agentului constatator, din cauza statului acestuia special, a principiilor de care se guvernează în buna exercitare a atribuţiilor sale de serviciu, iar o dată ce funcţiile acestuia se ciocnesc cu îndeplinirea aceloraşi funcţii doar că de altă autoritate competentă, funcţiile depline ale procurorului se dizolvă şi nu mai au valoare separată. Tot aici, menţionăm faptul că defapt protejarea şi respectarea drepturilor omului nu se limitează doar la normele stipulate şi la îndeplinirea acestora, ea mai are şi anumite principii şi valori la baza acestea, pentru ca persoanele să se simtă sigure că nu li se vor leza nici un drept, de aceea nu doar procurorii în activitatea lor apropiată de agent constatator ar trebui să ţină cont de anumite principii, ci întreg sistemul de justiţie, chiar începând cu cele mai mici funcţii.

Referinţe bibliografice:

1. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, 24.10.2008.
2. Pantea O., Antoci A. Drept contravenţional, suport de curs. Chişinău: CEP USM, 2020.
3. Guţuleac V. Drept contravenţional. Procedura contravenţională. Chişinău: ULIM, 2006.

Resurse Web:

4. Trofimov I. ,Robu G. Rolul procurorului în procesul contravenţional. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://dspace.academy.police.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/177/Anale_st_2018_nr_1_38_40.pdf?sequence=1&isAllowed=y .
5. Legea nr. 3 din 25. 02. 2016 cu privire la Procuratură. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117461&lang=ro
6. Decizia de inadmisibilitate a Curţii Constituţionale, privind excepţia de neconstituţionalitate a art. 386 alin.(2) din Codul Contravenţional. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=756
7. Drepturile omului şi procedura penală. Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/drepturile-omului-i-procedura-penala-jurispruden-a-cur-ii-europene-a-d/1680998837
8. Declaraţia universală a drepturilor omului. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf .

ANALIZA HOTĂRÂRILOR CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA A CONVENIȚIEI ÎN LEGĂTURA CU PROTESTELE DIN APRILIE 2009

THE ANALYSIS OF ECtHR DECISIONS CONDEMNING THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE EVENTS OF APRIL 2009

POZNEACOVA Veronica,
studentă, anul III, Facultatea de Drept, USM
Coordonator: ZAHARIA Victor,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 341.64:323.233:342.721

Summary

On April 5, 2009, general elections were held in the Republic of Moldova. The announcement of their results generated a discontent among the population expressed through peaceful protests, which gradually turned into violent ones. The authorities applied force to the protesters, and the detained persons were subjected to inhuman, degrading treatment and torture. Among the deviations declared by the victims of these events are: unfounded and undocumented detentions, humiliation of persons, non-provision of medical assistance, violation of procedural rights, among which the prohibition to notify relatives, lawyer about detention, inhuman conditions of detention, torture and non-investigation of these violations by the authorities. To the date, the Republic of Moldova has been convicted for human rights' violations during the events of April 2009 in 9 cases among them Muradu against the Republic of Moldova no. 26947/09, O. R. and L. R. against the Republic of Moldova no. 24129/11, Taraburca against the Republic of Moldova no. 18919/10, Iurcu against the Republic of Moldova no. 33759/10, Cucu and others against the Republic of Moldova no. 7753/13, 75188/13 and 76511/14, Buhaniuc against the Republic of Moldova no. 56074/10, D. against the Republica Moldova no. 25397/09. In 12 other cases the Republic of Moldova has pleaded guilty and obliged to pay compensation to the victims. Currently, in the process of judging of the Strasbourg High Court, there are other requests generated by the events of April 2009. In this study, there are analyzed the human rights' violations generated by the authorities' actions during the April protests noted by the ECtHR. The European Court started the violation of article 3 in aspects related to the application of torture, inhuman and degrading treatment, article 5 because of the unsubstantiated and undocumented mass detentions and the application of violence during the detention and article 13 because of the ineffectiveness of national remedies in cases related to torture. The analyze of this violation could prevent the subsequent violation of human rights in the hypothetical situation of a demonstration, which turns into mass disorder, as well as to prevent the convictions of the Republic of Moldova regarding the causes related to the events of April 2009. So, in this research we aimed to determine the ECtHR judgments according to winch the Republic of Moldova was con-

victed for the human rights' violations during the events of April 2009, to analyze the common characteristic features for all these violations, to examine the statistical data on the age of the victims, the date and place of their detention, to establish the human rights violations, which have not yet been examined by the ECtHR. Despite the introduction of major modifications in the legislation regulating the limits of application of the force of collaborators of law enforcement bodies, article 3 of the ECHR that prohibits torture remains one of the most frequently violated by the authorities of the Republic of Moldova, which determines the necessity of analysis both the decisions of the European Court and the legislation in force.

Keywords: *human rights, torture, detention, ECHR, violence, victim*

Introducere

Evenimentele din aprilie 2009 – calificarea CtEDO. Curtea Europeană a marcat cadrul general şi a notat circumstanţele legate de aşa numite „evenimente din 7 aprilie 2009" analizând sursele guvernamentale oficiale şi comentariilor organizaţiilor internaţionale şi non-guvernamentale [1] , raportul lui Thomas Hammarberg, Comisarul pentru Drepturile Omului a Consiliului Europe, întocmit ca urmare a vizitei sale în Moldova din 25-28 Aprilie 2009[2]; raportul Comitetului European pentru prevenirea şi combaterea Torturii din 27 şi 31 iulie 2009[3]; Raportul Comisiei Parlamentare pentru investigarea consecinţelor şi cauzelor evenimentelor care au urmat alegerile din 5 aprilie 2009; Raporturile IDOM şi CrEDO relevante [4]; Declaraţia Baroului de Avocaţi din Moldova din 17 aprilie 2009 [5].

Curtea a calificat evenimentele din aprilie 2009 astfel: "La 5 aprilie 2009 au avut loc alegeri generale în Republica Moldova. Rezultatele preliminare ale acestor alegeri au fost anunţate la 6 aprilie 2009. Potrivit rezultatelor publicate, Partidul Comunist din Moldova, care la acea perioada de timp s-a aflat la guvernare a câştigat alegerile cu o diferenţă mică de voturi. La 6 aprilie 2009, oamenii prin diverse forumuri online şi-au exprimat nemulţumirea faţă de rezultatele alegerilor şi presupusa fraudă electorală. La ora 18.00, câteva sute de persoane, majoritatea tineri, s-au adunat în faţa monumentului lui Ştefan cel Mare din Centrul Chişinăului. O jumătate de oră mai târziu, 3.000-4.000 de persoane s-au adunat pentru a protesta împotriva presupusei fraude electorale, făcând acest lucru în faţa Palatului Prezidenţial şi a clădirii Parlamentului, după care s-au întors în Piaţa Marii Adunări Naţionale. Apoi a fost anunţată o demonstraţie mai mare pentru ora 10 dimineaţă a doua zi. La 7 aprilie 2009, protestul a fost reluat cu participarea a aproximativ 5.000-6.000 de persoane. Deşi la început demonstraţia a fost una paşnică, treptat câteva sute de participanţi au manifestat acte de violenţă. Două intervenţii efectuate cu maşină de pompieri şi forţele speciale au adus mulţimea în stare în care actele de violenţă nu mai putea fi prevenite. După atacuri violente şi aruncări de pietre, care au întâmpinat foarte puţină rezistenţă din partea poliţiei, aproximativ 250 de protestatari agresivi au reuşit în cele din urmă să pătrundă în etajele inferioare ale Preşedinţiei şi ale clădirii Parlamentului. Ei au jefuit aceste etaje şi au dat foc la

sufragerie din Prezidenţie. În timpul nopţii în clădirea Parlamentului au izbucnit mai multe incendii, unele dintre ele izbucnind după ce autorităţile au redobândit controlul total asupra clădirii în jurul orei 11 noapte. La aproximativ 1 noapte pe 8 aprilie 2009, diferite unităţi de poliţie şi forţe speciale au lansat o operaţiune la scară largă menită să restabilească ordinea publică. Cu toate acestea, Comisia a constatat că a fost folosită forţa excesivă şi toţi cei care erau încă prezenţi în Piaţa Marii Adunări Naţionale au fost reţinuţi, indiferent dacă au acţionat violent sau nu. Reţinerile au continuat pe parcursul câtorva zile. Mass-media a raportat cazuri şi a prezentat videoclipuri în care tinerii sunt reţinuţi şi / sau bătuţi de poliţişti, atât în uniformă, cât şi îmbrăcaţi în haine civile, în centrul oraşului pe 8 aprilie şi în zilele următoare, mult după încheierea protestelor din seara zilei de 7 aprilie 2009."[6]

Această calificare făcută de CtEDO în cadrul hotărârii Muradu împotriva R. Moldova nr. 26947/09 [6] este importantă, pe de o parte, din perspectiva descrierii obiective a evenimentelor, care nu este influenţată de factorul politic, cât şi prin posibilitatea de a determina încălcările drepturilor omului în timpul evenimentelor din aprilie 2009.

În conformitate cu datele oficiale publicate de Procuratura Generală privind investigarea cauzelor penale legate de evenimentele din perioada 06 – 07 aprilie 2009 au fost înregistrate şi examinate, în special de procuratura militară Chişinău şi procuratura mun. Chişinău, 107 sesizări cu privire la infracţiuni, dintre care în 26 cazuri procurorii s-au autosesizat şi au început investigaţiile în lipsa plângerilor cetăţenilor. [7]

Din numărul total al plângerilor, în 49 cazuri au fost pornite dosare penale, inclusiv:

- în 28 cazuri s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.309/1 Cod penal (tortura) [8],
- în 12 cazuri s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.328 alin.(2) lit.a) Cod penal [8] (depăşirea atribuţiilor de serviciu şi excesul de putere);
- într-un caz, în baza autosesizării procurorilor, s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.328 alin.(3) lit.b) Cod penal [8] pe faptul excesului de putere şi depăşirii atribuţiilor de serviciu din partea unor persoane cu funcţii de răspundere din cadrul MAI;
- în două cazuri s-a dispus pornirea urmăririi penale în baza art.328 alin.(3) lit.c) Cod penal [8] pe acţiunile factorilor de decizie ai CPs Buiucani pentru acte de violenţă şi reţinerii ilegale;
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.152 alin.(2) lit.e) Cod penal [8];
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.187 alin.(4) Cod penal [8];
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.151 alin.(4) Cod penal (vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale care a dus la decesul persoanei) [8] pe faptul decesului cet. Valeriu Boboc;

- pe un caz s-a dispus pornirea urmăririi penale în baza art.art.27, 145 alin. (2) lit.m) Cod penal [8] pe faptul tentativei de omor;
- pe alt caz a fost pornită urmărirea penală în baza art.327 alin.(1) Cod penal[8]. [7]

În afară de aceasta, Procuratura Generală la momentul publicării comunicatului□ a investigat într-un dosar aparte pornit în baza art. 329 alin.(2) lit. lit. a) şi b) Cod penal (neglijenţa în serviciu, soldată cu decesul unei persoane, cu alte urmări grave) [8] acţiunile ex-ministrului Afacerilor Interne şi a ex-comisarului mun. Chişinău, care nu au luat măsurile corespunzătoare şi au tolerat acţiunile ilegale ale subalternilor săi legate de aplicarea nejustificată a forţei fizice şi reţinerea ilegală a cetăţenilor.[7]

Concomitent, în legătura cu evenimentele din perioada 06 – 07 aprilie 2009 de procuratura mun. Chişinău a fost dispusă pornirea urmăririi penale în patru cauze privind acţiunile neglijente (art. 329 alin. (1) Cod penal [8]) ale factorilor de decizie din cadrul a patru comisariate de poliţie din mun. Chişinău (Comisariatul general de poliţie, comisariatele de poliţie sect. Ciocana, Buiucani, Centru), care au admis cazuri de tortură şi de aplicare neîntemeiată a forţei fizice în incinta unităţilor teritoriale ale poliţiei. [7]

În prezent, pornind de la numărul victimelor, care au suferit ca urmare a acţiunilor autorităţilor, cât şi numărul încălcărilor constatate de CtEDO putem remarca faptul că evenimentele din aprilie 2009 reprezintă cea mai gravă încălcare a drepturilor omului de autorităţi, ceea ce a determinat constatarea repetată a încălcării Convenţiei Europene de către Republicii Moldova. În prezent sunt constatate 9 încălcări cu referire la dosarele generate de acţiunile autorităţilor în legătura cu protestele din aprilie 2009, iar în alte 12 cauze autorităţile au recunoscut încălcările comise, angajându-se să plătească despăgubirile solicitate. Pe rolul Curţii se mai află şi alte dosare generate de evenimentele din aprilie 2009, ceea ce impune necesitatea analizei acestora prin prisma încălcărilor Convenţiei comise de Republica Moldova.

În timpul evenimentelor din aprilie 2009 au fost încălcate următoarele drepturi:

1) **Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor inumane şi degradante** reglementat de art. 3 din CEDO[9] şi art. 24 alin. (2) din Constituţia Republicii Moldova[10]. Tindem să menţionăm faptul că în conformitate cu prevederile art. 15 din CEDO[9], dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman şi degradant este un drept absolut, care nu poate fi restrâns chiar şi în situaţii excepţionale.

Încălcarea acestui drept fundamental s-a manifestat prin mai multe acţiuni, care pot fi grupate în următoarele categorii:

- tortura „clasica”, care s-a manifestat prin: maltratarea reclamanţilor, aplicarea loviturilor de către poliţişti[11] cu picioarele bastoane de cauciuc şi arme, ordonarea să se culce pe pământ, lovirea reclamantei cu capul de trotuar, [12] im-

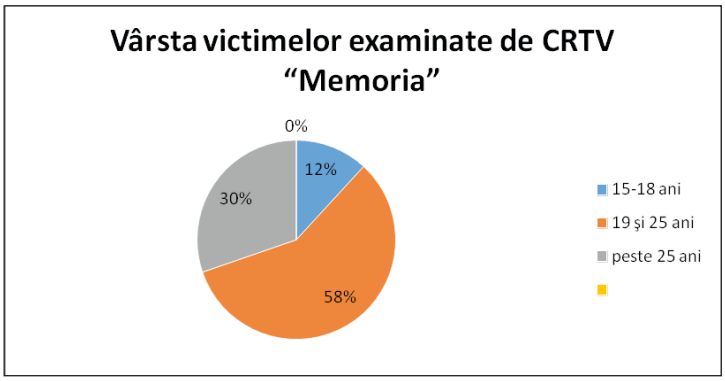
punerea să treacă printr-un „coridor al morţii” format de poliţişti care loveau cu picioarele şi pumnii victima în timp ce aceasta intra sau ieşea din comisariat[11] [12], lovirea victimei în amândouă urechile odată (formă de tortură denumită „telefonul”) şi în regiunea capului[11], cauzarea traumei craniene [13] determinarea arsurilor prin arderea cu ţigări aprinse [6], ordonarea reclamantei să stea lângă perete cu mâinile ridicate pe perete şi aplicarea loviturilor persoanelor reţinere de fiecare dată când încercau să vorbească sau să se mişte [12]

- umilirea victimei prin maltratarea de natură psihologică, ameninţarea cu închisoarea pe termen lung, cu violul, tortura [6] şi moartea [11], ordonare fiecărei reclamante să se dezbrace complet, să facă aşezări în pielea goală, înjosire demnităţii persoanei, prin cuvintele „prostituată” [14], aplicarea violenţei psihologice [6], insultarea verbală a reclamantului [6], care au determinat problemele psihologice specifice victimelor torturii [13], printre care dureri de cap, vertij şi insomnie; coşmaruri cu scene din evenimentele traumatice, dureri de inimă, anxietate şi secvenţe de amintiri obsesive, suferirea reclamantei de o serie de evenimente traumatice şi prezenta semne clare de tulburare de stres posttraumatic*[15]*,
- condiţii materiale de detenţiei manifestate prin deţinerea reclamantului cu alte opt persoane împreună într-o celulă murdară, umedă [13] neventilată, fără mobilă [12]în care nu pătrundea lumina zilei şi nici alte mijloace prin care să-şi dea seama de ora din zi sau de dată, condiţii inumane de detenţie, îngrădirea accesului la lumea exterioară, la rude, la avocat sau la doctor, îngrădirea accesului la apă[11], mâncare[14], veceu [6], oferirea apei murdare, nepotabile, care a determinat contaminarea cu hepatită [11], determinarea reclamantului să doarmă pe podea[13] crearea condiţiilor în care reclamanţii au fost limitaţi în posibilitatea de a se odihni [6], neacordarea asistenţei medicale.

Referindu-ne la alte circumstanţe legate de evenimentele din 7 aprilie 2009, trebuie să menţionăm faptul că Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii “Memoria” (CRTV) o instituţie non-profit, apolitică şi independentă, care în prezent reprezintă unicul centru de reabilitare a victimelor torturii şi a tratamentelor inumane sau/şi degradante din Republica Moldova a oferit ulterior asistenţă medicală pentru 76 persoane abuzate fizic şi psihic de către forţele de ordine în timpul reţinerii şi detenţiei. 9 dintre aceştia aveau vârsta cuprinsă între 15 şi 18 ani, 44 – între 19 şi 25 ani, iar 23 tineri aveau peste 25 ani. [16, p.51] În acest context trebuie să menţionăm faptul că în arestul poliţiei au ajuns 19 copii care au participat la manifestaţiile de pe 7 aprilie. Rudele, colegii şi prietenii au sesizat avocatul pentru drepturile copiilor pentru stabilirea locului aflării a încă 10 copii. Directorul Centrului pentru Drepturile Omului a remarcat că există bănuieli rezonabile ca minorii arestaţi după protestele din 7 aprilie au fost supuşi unor presiuni, deoarece sunt încordaţi, frustraţi. Le este teamă de situaţia în care s-au pomenit. [16, p.54] Prin urmare, atât din mărturiile şi/sau comportamentul victimelor, cât şi din rezultatele examinării medicale a victimelor reiese faptul că colaboratorii poliţiei au aplicat violenţa faţa de persoanele minore (12% din numărul persoanelor examinate de

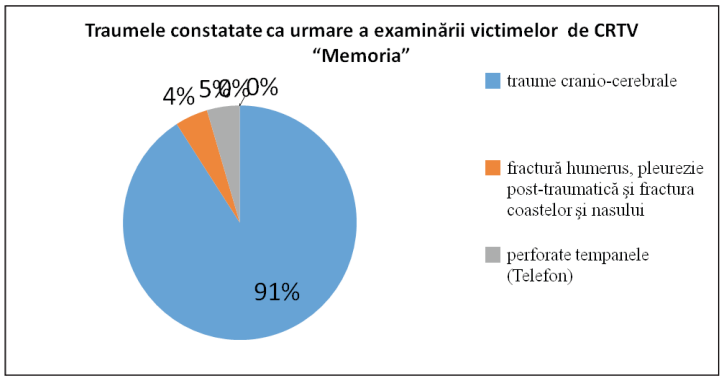
CRVT "Memoria"), care sunt incluse categorie de victime deosebit de venerabile şi se bucură de o protecţie sporită în conformitate cu standardele internaţionale. Vârsta minoră a victimelor nu a fost luată în calcul de către colaboratorii organelor de drept şi nu a determinat neaplicarea torturii faţa de această categorie de persoane. 30% din persoanele, care au solicitat asistenţa medical la Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii "Memoria" aveau vârsta cuprinsă între 19 şi 25 de ani. În plus, victimele torturii nu au fost înarmate. De aici reiese că aplicarea forţei fizice faţa de acestea în momentul reţinerii a determinat încălcarea principiului proporţionalităţii, care se rezumă la utilizarea de către subiecţii legii a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc în aşa mod încât această utilizare să fie adecvată, necesară şi corespunzătoare scopului urmărit. [17, art. 2] (Anexa 1)

Anexa 1

Analizând diagnozele victimelor, menţionăm că 60 dintre victimele examinate şi asistate de CRTV "Memoria" au suferit traume cranio-cerebrale, confirmate de către medicul neurolog, iar alţii 3 au avut fractură humerus, pleurezie post-traumatică şi fractura coastelor şi nasului. Alte 3 persoane au avut perforate timpanele, consecinţă a utilizării metodei de tortură fizică "telefon". [16, p.51] Prin urmare, traume cranio-cerebrale reprezintă cele mai des întâlnite vătămări ale integrităţii corporale, constate la 91% de victime examinate de CRTV "Memoria". 5% din victimele torturii au suferit perforaţia timpanului, iar 4% au fost diagnosticate cu fractură humerus, pleurezie post-traumatică şi fractura coastelor şi nasului. Din caracterul traumelor constatate devine evident izvorul de proveniență a acestora, şi anume aplicarea torturii de organele de drept în timpul în care persoanele examinate erau în custodia statului. (Anexa 2)

Anexa 2.

Analizând diagnozele victimelor prin prisma Regulament Nr.199 din 27-06-2003 deapreciere medico-legală a gravităţii vătămării cor-

porale [13], observăm că vătămările corporale constatate de către medici din CRTV "Memoria" se încadrează în vătămările grave a integrităţii corporale. Această concluzie se bazează mai ales pe prevederile pct. 44, 61 din Regulamentul Nr.199 [18], în conformitate cu care fractură humerusului şi fractura nasului se încadrează în leziunile grave a integrităţii corporale.

Aspectul specific al acţiunilor autorităţilor s-a manifestat prin aplicarea torturii psihologice. Astfel, ameninţarea cu detenţia, violul, leziuni corporale şi moartea victimelor sau rudelor acestora au devenit principalul instrument utilizat în scopul obţinerii de informaţii, denunţarea altor participanţi, recunoaşterea "vinovăţiei" şi pedepsirea persoanelor implicate în proteste. Alte forme ale torturii psihologice, invocate de către victime: restricţii ale comunicării cu lumea exterioară, lipsa accesului la informaţie, dezinformarea, interogarea "încrucişată", restrângerea accesului la necesităţile vitale, interzicerea şi imitarea contactelor cu familia şi prietenii, umilirea, atacuri sexuale verbale, dezbrăcare forţată completă, impunerea semnării forţate a mărturisirilor, privare de somn, etc. [16, p.53] În acest context, trebuie să menţionăm faptul că aplicarea torturii fizice prin aplicarea violenţei faţa de victime a fost îmbinată cu recurgerea la metodele, care se încadrează în tortura psihologică, manifestată prin amenităţi şi înjosirea victimelor.

Aplicarea torturii fizice s-a manifestat şi prin faptul că majoritatea victimelor au declarat că nu au fost alimentaţi cu hrană şi apă timp de 2-3 zile şi nu au beneficiat de asistenţa medicului, deşi au acuzat dureri şi probleme de sănătate. Dimpotrivă, unele victime au declarat că au fost maltrataţi din nou în momentul în care au solicitat avocat, hrană sau accesul la medic, [16, p.52] ceea ce reprezintă o încălcare a garanţiilor fundamentale împotriva torturii la perioadele iniţiale de detenţie acordate persoanelor reţinute printre care dreptul de a informa rudele apropiate despre reţinere, stipulat de prevederile art. 173 din Codul de Procedura Penală [19, art. 173], dreptul de a fi asistat de un apărător, reglementat de art. 167 alin. 1^1 [19, art. 167 alin. 1^1] şi dreptul la examinare medicală, inclusiv pe cont propriu, consfinţită de art. 64 alin. 2 pct. 15, 15^1 [19, art. 64 alin. 2 pct. 15, 15^1]. Alte garanţii, care ar trebui să fie oferite persoanelor reţinute includ drepturile persoanei bănuite stipulate în art. 64 al Codului de Procedura Penală.[19, art. 64] Cea mai de întâlnită încălcare a drepturilor respective s-a manifestat prin neacordarea asistenţei medicale solicitate de persoanele reţinute.

În plus, majoritatea victimelor au fost reţinute în stradă de către poliţişti sau persoane în civil. În momentul reţinerii, grupuri de la 2 la 6 persoane în civil sau poliţişti aplicau simultan lovituri victimelor. De asemenea, în incinta centrelor de detenţie, a fost practicat "coridorul morţii", lovituri cu pumni, picioare, bastoane, bâte şi chiar patul armei în faţă, cap, coaste, ceafă, tâmple în timp ce victimele erau încătuşate şi nu se puteau apăra. Au fost înregistrate declaraţii în care tinerii au fost loviţi cu capul de automobil sau pereţi. [16, p.51] În acest context, trebuie să menţionăm încălcarea principiului proporţionalităţii prin aplicarea forţei fizice si mijloacelor speciale în timpul reţinerii, aceasta fiind aplicată faţa de persoanele

imobilizate, care nu mai opuneau rezistenţă organelor de drept. În plus, ele nu au fost înarmate şi nu au prezentat pericolul real pentru poliţişti.

Fiind chestionate după metoda de evaluare a traumei "Harvard" de către medicii RCTV "Memoria", victimele au invocat bătăi şi lovituri peste tot corpul, aplicarea torturii în detenţie, leziuni fizice severe, "îndoctrinare" politică şi ideologică pro-comunistă şi anti-democratică, abuz sexual şi umilire sexuală, confiscarea şi distrugerea bunurilor personale, răpire, izolare forţată de alte persoane, obligare de a trăda un membru de familie sau prieten cu expunerea riscului de moarte sau traume severe. De asemenea, multe dintre victime au afirmat faptul că au fost martori ai actelor de tortură şi a bătăilor peste tot corpul, aplicate la întâmplare unor persoane paşnice. Anume aceste circumstanţe au fost invocate de către victime drept evenimente traumatice. Unele victime ale torturii, tratamentelor inumane şi crude, au declarat că au pierdut cunoştinţa în timpul în care erau torturaţi sau târâţi de către reprezentanţii forţelor de ordine. [16, p.52] Numeroasele persoane care au fost maltratate, reţinute şi deţinute de către forţele de ordine în legătură cu evenimentele din 7 aprilie au declarat medicilor CRVT "Memoria" că umilinţa şi înjosirea demnităţii umane a fost cea mai oribilă experienţă trăită de ei în perioada detenţiei. [16, p.53]

Nerespectarea condiţiilor materiale de detentei s-a manifestat prin faptul că s-au aflat în încăperi lipsite de ventilare şi lumină, câte 20 persoane în 12 m.p. sau 25 persoane în 8 m.p. Unii deţinuţi au declarat că s-au aflat în garajele Comisariatelor de Poliţie, în portbagajele automobilelor, în cuşcă metalică cu gratii. În perioada detenţiei, victimele au fost lipsite de hrană, apă şi somn, fiind restricţionat accesul la examinarea şi serviciile medicale, facilităţile igienice, etc. Poliţia a folosit pe larg şi sistematic relele tratamente împotriva persoanelor aflate în custodia sa. [16, p.55]

Atât analiza aprecierii CtEDO, cât şi a circumstanţelor de fapt justifică încadrarea acţiunilor colaboratorilor organelor de drept în cadrul celor de rele tratamente sau tortură. Numeroase mărturii ale victimelor torturii, certificatele medicale, care atestă existenţa vătămărilor grave probează recurgerea la aplicarea violenţei fizice şi psihice în momentul reţinerii şi a detenţiei persoanelor în comisariate de poliţie. În acest context, trebuie să remarcăm faptul că aplicarea largă a torturii de organele de drept în timpul în care persoana se afla în custodia statului reprezintă o încălcarea gravă a drepturilor omului. În plus, Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante şi CEDO califică dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman şi degradant ca fiind un drept absolut, de la care statul nu poate deroga, iar existenţa situaţiei excepţionale nu poate reprezenta o justificare a aplicării torturii de organele de drept. [20, art.2 alin. 2],

În plus, orice aplicare a torturii, tratamentului inuman şi degradant trebuie să fie investigată eficient şi efectiv de către autorităţi, ceea ce implică determinarea colaboratorilor organelor de drept, care au aplicat tortura şi tragerea lor la răspunde-

rea penală ca urmare a unui proces echitabil cu respectarea principiului prezumţiei nevinovăţiei, garanţiilor procedurale şi a accesului liber la justiţie. Importanţa încriminării acţiunilor de tortură se manifestă prin faptul că aplicarea relelor tratamente încalcă flagrant principiul respectării demnităţii umane şi implică înjosirea persoanei de către colaboratorii organelor de drept. În pofida existenţei unor probe, care dovedeau aplicarea torturii faţa de persoanele reţinute în legătura cu protestele din 7 aprilie 2009, inclusiv prin efectuarea expertizelor medico-legale, care constatau prezenţa vătămărilor grave a integrităţii corporale ale victimelor cauzate în timpul în care persoana era în custodia statului, autorităţile nu au investigat efectiv aceste cazuri.

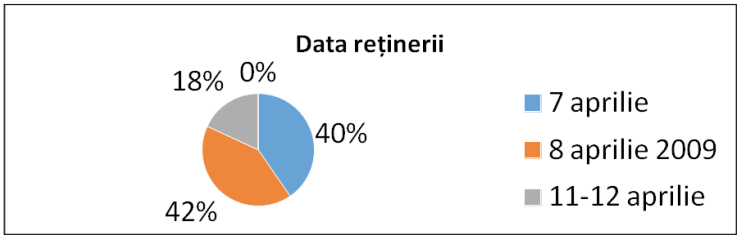
2) **Dreptul la libertate şi la siguranţă** reglementat de art. 5 din CEDO[9] şi art. 25 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova[10].

Analizând hotărârile CtEDO de condamnare a Republicii Moldova în legătura cu evenimentele din 7 aprilie 2009 constatăm că acest drept a fost încălcat prin mai multe modalităţi printre care: aplicarea forţei fizice excesive în timpul reţinerii, reţinerea efectuată de poliţişti îmbrăcaţi în civil fără prezentarea actelor necesare, , care a depăşit termenul legal de 72 de ore, , încălcările constatate în cauza *Buhaniuc c. Republicii Moldova nr. 56074/10 din 28 ianuarie 2014[11]*; reţinerea nefondată a reclamanţilor conform acuzaţiilor, care ulterior au fost retrase în cauza *Cucu şi alţii v. Republica Moldova nr. 7753/13, 75188/13 şi 76511/14 din 10 iulie 2018[21],* reţinerea nefondată, aplicarea violenţei excesive în pofida faptului că reclamantul era minor şi nu se opunea ordinelor poliţiştilor, calificată de Curtea ca recurgerea la forţa fizică în timpul reţinerii, ce nu a fost determinată de comportamentul celui reţinut, neanunţarea părinţilor reclamantului despre reţinerea fiului minor decât după expirare a 14 ore din momentul reţinerii *de facto* constatate în cauza *Iurcu c. Republicii Moldova nr. 33759/10 din 9 aprilie 2013 [13],* reţinerea reclamantului de colaboratorii de poliţie îmbrăcaţi în civil fără prezentarea actelor necesare pentru reţinere, reţinerea nefondată, indicarea eronată a datei şi orei reţinerii reclamantului, desfăşurarea audierilor judiciare în incinta Inspectoratului General de Poliţie, dispunerea nefondată a arestului preventiv menţionate în hotărârea *Taraburca v. Moldova nr. 18919/10 din 6 decembrie 2011 [12],* reţineri în masă, încălcarea regulilor de desfăşurare a percheziţiei, neînregistrarea lucrurilor identificate, indicarea orei reţinerii eronat, desfăşurarea audierilor judiciare în incinta inspectoratului de poliţie Chişinău constatate de CtEDO în cauza *O.R. şi L.R. c. Moldovei nr. 24129/11 din 30 octombrie 2018 [14],* , nespecificarea orei exacte de arestare a reclamantului şi nici a faptei pentru comiterea căreia reclamantul a fost arestat cu excepţia articolului incriminat din Codul Penal, depăşirea termenului reţinerii efective stipulat de prevederile Codului de Procedura Penală constatate de CtEDO în cauza *Muradu împotriva R. Moldova no. 26947/09 din 19 ianuarie 2021 [6],* reţinere ilegală, detenţia ilegală timp de peste cinci ore, fără explicarea motivelor reţinerii, neînregistrarea reţinerii de către organele de drept, detenţie nerecunoscută a recla-

mantei, remarcate de CtEDO în cauza *D. v. Republica Moldova nr. 25397/09 din 8 decembrie 2020 [15].*

Analizând datele statistice relevante constatăm că, potrivit informaţiilor colectate de societatea civilă, 666 persoane au devenit victime ale evenimentelor post-electorale din Moldova (604 bărbaţi şi 62 femei). 38% dintre acestea au fost reţinute la 7 aprilie, iar altele 39% la 8 aprilie 2009. Reţinerea persoanelor a continuat şi după audierile efectuate în perioada 11-12 aprilie 2009 (17%), fiind astfel continuat procesul de persecutare a protestatarilor paşnici, inclusiv după finalizarea procesului de revocare a măsurilor procesuale de constrângere sub formă de reţinere. [16, p.52] (Anexa 3)

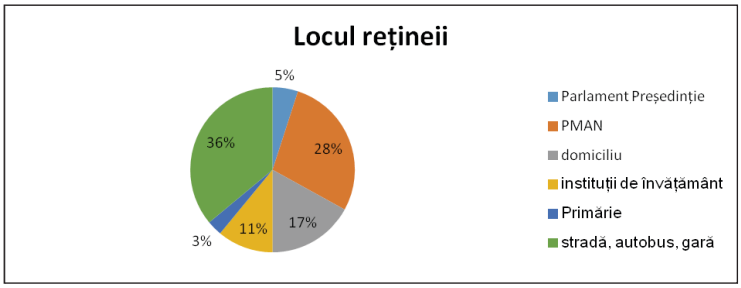
Anexa 3.

Din datele statistice reiese că 42% de persoane au fost reţinute la 8 aprilie, iar 18% la 11-12 aprilie. Prin urmare, majoritatea victimelor (60%) nu au fost reţinute la data de 7 aprilie, în flagrant, ceea ce arată, pe de o parte, persecutarea participanţilor în proteste, iar pe de altă parte, existenţa reţinerilor în masa prin oprirea transportului, microbuzelor şi arestarea tuturor persoanelor, care s-au aflat înlăuntru, inadmisibile în stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate.[6] Trebuie să menţionăm faptul că caracterul dezordinilor în masa determină activitatea specifică a organelor de drept, care trebuie să izoleze participanţii agresivi ai manifestaţiilor şi să le reţină. În timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 organele de drept au reţinut doar 40% de participanţi în ziua protestelor, care s-au transformat în dezordini în masă, ceea ce arată identificarea ulterioară a persoanelor şi recurgerea la reţineri în masă.

Este relevantă şi menţionarea locului reţinerii victimelor. Numai 5% au fost reţinute în apropierea clădirilor Parlamentului şi Preşedinţiei (PMAN-28%, domiciliu-17%, instituţii de învăţământ-11%, Primărie-3% şi în alte locuri (pe stradă, autobus, gară etc.)-36%).[16, p.52] Reţinerea persoanelor în domiciliul, instituţii de învăţământ, pe stradă, autobus, gară arată, pe de o parte, identificarea ulterioară a protestatarilor, aplicarea represiilor faţa de persoanele, care au exprimat dezacordul cu rezultatele alegerilor, cât şi subliniază caracterul reţinerilor în masa. Observăm atât reţinerea fără prezentarea probelor şi a temeiurilor legale, cât şi încălcarea dreptului la libertatea circulaţiei, de exemplu, prin reţinerea tuturor persoanelor, care s-au aflat în rutieră constatate în cauza O.R. şi L.R. împotriva R. Moldovei nr. 24129/11 [14]. În plus, doar 33% din persoane au fost reţinute la locul protestelor (PMAN-28%, Parlamentului şi Preşedinţiei - 5%), ceea ce arată identificarea ulterioară a victimelor şi persecutarea acestora. (Anexa 4)

Anexa 4.

Pe lângă faptul că nu există explicaţii privind necesitatea unor astfel de "campanii" şi justificarea acţiunilor şi a consecinţelor acestora, este evident faptul că reţinerea şi detenţia în masă a unor persoane generează abuzuri şi violări ale normelor, principiilor juridice şi ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. [16, p.55]

Prin urmare, CtEDO a constatat încălcarea majoră a dreptului la libertatea şi siguranţă, manifestată prin aplicarea excesivă a forţei în timpul reţinerii cu încălcarea principiului proporţionalităţii, efectuarea reţinerilor nefondate, neînregistrate, fără prezentarea actelor necesare, încălcarea regulilor de perfectare a procesului-verbal de reţinere, a procedurii şi termenului reţinerii.

3) **Dreptul la un remediu efectiv** reglementat de art. 13 din CEDO[9] şi art. 20 din Constituţia Republicii Moldova[10], care consfinţeşte accesul liber la justiţie şi art. 26, care garantează dreptul la apărare. Semnificaţia şi importanţa reglementării dreptului la un recurs efectiv a fost formulată de CtEDO astfel: "Curtea reaminteşte că articolul 13 garantează disponibilitatea la nivel naţional a căilor de atac pentru a asigura respectarea şi, în consecinţă, pentru a pretinde nerespectarea drepturilor şi libertăţilor reglementate de Convenţie, care sunt transpuse în ordinea juridică internă, ţinând cont de o anumită libertate de acţiune a statelor contractante cu privire la modul în care aceştia îşi îndeplinesc obligaţiile care le revin. Pentru aplicarea articolul 13, plângerea de bază a reclamantului trebuie să fie motivată.[22]

Curtea reiterează, de asemenea, că măsura reparatorie prevăzută la articolul 13 trebuie să fie eficientă atât în drept, cât şi în practică, în special în sensul că punerea sa în aplicare nu ar trebui să fie împiedicată în mod nejustificat de acţiunile sau omisiunile autorităţilor statului pârât. Curtea este chemată să nu examineze în mod abstract compatibilitatea legislaţiei şi a practicii relevante cu Convenţia, ci să stabilească dacă a existat o cale de atac compatibilă cu articolul 13 din Convenţie pentru a oferi reclamantului o protecţie juridică adecvată în ceea ce priveşte plângerea sa pe fond. "Efectivitatea" "căii de atac" în sensul articolului 13 nu depinde de certitudinea unui rezultat favorabil pentru reclamantă.[22]

Curtea subliniază, de asemenea, că domeniul de aplicare al obligaţiilor statului în temeiul articolului 13 variază în funcţie de natura plângerii reclamantului în temeiul Convenţiei. Având în vedere caracterul ireversibil al prejudiciului care poate apărea în cazul în care se materializează pretinsul risc de tortură sau maltratare şi importanţa pe care Curtea o acordă articolului 3, noţiunea de cale de atac efecti-

vă în temeiul articolului 13 necesită (i) o examinare independentă şi aprofundată a afirmaţiei potrivit căreia există motive substanţiale de a crede că există un risc real de tratament contrar articolului 3 şi (ii) furnizarea unei posibilităţi efective de suspendare a executării măsurilor, ale căror consecinţe sunt potenţial ireversibile."[22]

În contextul aprecierii violării dreptului la un remediu efectiv în cauza *Iurcu c. Republicii Moldova nr. 33759/10 din 9 aprilie 2013 [13]*, Curtea a remarcat faptul că în conformitate cu Codul Civil al Republicii Moldova, reclamantul ar fi putut pretinde compensaţii pentru cauzarea prejudiciului material şi moral numai dacă prejudiciul ar fi fost cauzat prin acţiuni ilegale. Din cauza caracterul neadecvat al investigaţiei în privinţa plângerii reclamantului împotriva ofiţerilor de poliţie care l-au maltratat, orice acţiune civilă ar fi fost inefectivă [23]. În aceste circumstanţe, Curtea conchide că reclamantul nu a avut un recurs efectiv în conformitate cu dreptul naţional de a pretinde compensaţii pentru maltratarea sa şi, prin urmare, constată că a existat o violare a articolului 13 al Convenţiei în ceea ce priveşte pretenţia în temeiul articolului 3[13]. Prin urmare, o eventuală acţiune civilă bazată pe aplicarea torturii în timpul detenţiei nu ar fi avut nicio şansă de succes, iar reclamantul nu a avut acces la recursuri care să-i permită să obţină compensaţii pentru relele tratamente suferite în timpul detenţiei.

4) **Dreptul la viaţa** reglementat de art. 2 din CEDO[9] şi art. 24 din Constituţia Republicii Moldova[10]. Încălcarea acestui drept fundamental încă nu a fost constatată de CtEDO, însă reprezentanţii Promo-lex au remarcat decesul a cel puţin 4 persoane în cadrul evenimentelor din aprilie 2009. Anumite surse vorbeau despre eventuale victime chiar din seara de 7 spre 8 aprilie 2009, însă autorităţile au negat nu doar eventuale victime ci şi aplicarea forţei, prezenţa torturii şi persecutarea protestatarilor paşnici. Mai târziu, totuşi s-au demonstrat astfel de cazuri, cel mai cunoscut în acest sens fiind cazul Valeriu Boboc, rudele căruia au insistat şi au demonstrat prin exhumare şi expertiză medico-legală cu participarea unui expert internaţional repetată, faptul că decesul nu a survenit în urma intoxicării cu substanţe necunoscute (aşa cum au constatat iniţial autorităţile) ci în urma loviturilor aplicate. Alte câteva cazuri de deces, presupuse a fi similare cazului Boboc, din diferite motive nu au fost examinate. În presa au fost reflectate alte 3 cazuri de deces în condiţii suspecte: Eugen Ţapu, Ion Ţâbuleac şi Maxim Canişcev. Familia lui Eugen Ţapu a declarat că pe corp sunt urme de violenţă. Procuratura Generală declara că "la 15 aprilie la etajul tehnic al unui bloc din str. Albişoara, a fost depistat corpul cet. Eugen Ţapu, strangulat cu şireturile de la încălţăminte", iar "decesul acestuia a survenit cu aproximativ 2-3 săptămâni în urmă". Cadavrul lui Ion Ţâbuleac a fost aruncat în noaptea de 7 aprilie, în urma evenimentelor din centrul capitalei, în curtea Spitalului de Urgenţă din Chişinău. Acesta avea coastele rupte, răni adânci în regiunea tâmplelor şi un picior fracturat. Martorii au afirmat că corpul neînsufleţit al tânărului de 22 ani a fost aruncat dintr-o maşină albă, marca Niva, aparţinând MAI. Maxim Canişcev, un tânăr de 20 de ani, a fost găsit mort în lacul Ghidighici din suburbia mun. Chişinău la 19 aprilie. Rudele au declarat că medicii legişti au

constatat că decesul lui Maxim a avut loc pe 8 aprilie, acesta fiind găsit cu "coloana vertebrală traumată, unde avea o pată mare de sânge. [16, p.50]

Până în prezent CtEDO nu a constatat violarea art. 2 al convenţiei, fiindcă dosarul privind moartea tânărului Valeriu Boboc, omorât în noaptea de 7 spre 8 aprilie 2009, în Piaţa Marii Adunări Naţionale, în prezent este examinat de Curtea Europeană. Reclamanţii susţin încălcarea dreptului la viaţa al lui Valeriu Boboc prin încălcarea de către stat a obligaţiei de a nu provoca moartea şi de a lua măsuri care se impun pentru protejarea efectivă a dreptului la viaţă. De asemenea, avocatului reclamantului a afirmat că nu a fost desfăşurată o anchetă serioasă şi aprofundată cu privire la circumstanţele morţii. Singura persoană condamnată pentru omorârea lui Valeriu Boboc a fost ex-poliţistul Ion Perju. Potrivit avocatului reclamanţilor, imaginile video, dar şi declaraţiile martorilor audiaţi arată că tânărul a fost bătut de mai mulţi reprezentanţi ai forţelor de ordine în baza unor indicaţii de a reţine toţi protestatarii, inclusiv prin aplicarea forţei. Ion Perju a fost acuzat că i-ar fi aplicat tânărului o lovitură fatală. El a fost condamnat la zece ani de închisoare. Sentinţa a fost dictată de magistraţii Curţii de Apel Chişinău [24] şi menţinută de Curtea Supremă de Justiţie [25] după ce în decembrie 2013 Judecătoria sectorului Buiucani l-a achitat. Chiar dacă a fost pronunţată o decizie de condamnare la închisoare cu executare, inculpatul nu a fost arestat de către instanţa de apel. Fostul poliţist a părăsit şedinţa de judecată înainte de anunţarea verdictului. Acum fostul poliţist este căutat de Interpol. Deşi Ion Perju a insistat că nu el este cel care l-a lovit pe Valeriu Boboc, o expertiză tehnică a secvenţelor video efectuată în 2010 de Departamentul Investigaţii Computerizate şi Examinarea Probelor din SUA a demonstrat contrariul. Specialiştii au constatat că Ion Perju apare în imaginile surprinse de camerele de supraveghere de pe clădirea Guvernului în noaptea de 7 spre 8 aprilie 2009, aplicându-i lui Valeriu Boboc o lovitură.[26]

Prin urmare, prezenţa sau lipsa încălcării dreptului la viaţa în timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 urmează a fi constatată de CtEDO, însă Ion Perju a fost recunoscut vinovat şi condamnat pentru omorârea lui Valeriu Boboc, care în prezent este unica victima a acestora evenimente a cărui omor în legătura cu evenimentele din aprilie 2009 a fost probat în cadrul procesului penal desfăşurat de organul de urmările penală, care s-a finalizat cu pronunţarea sentinţei de condamnare. În pofida condamnării definitive şi irevocabile pentru comiterea omorului, Ion Perju nu-şi execută efectiv pedeapsa.

Protestele din aprilie 2009 ca determinant al modificării si adoptării legislaţiei

Criminalizarea infracţiunilor de tortură a fost introdusă în Codul Penal al Republicii Moldova prin LP139-XVI din 30.06.05, MO98-100/22.07.05 art.463 în 2005 [27], aceasta fiind încriminată de prevederile art.309¹. Comiterea acestei infracţiuni în varianta tip se pedepsea cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar în varianta agravantă cu privaţiune de libertate de la 5 la 10 ani. Prin urmare, tortura

în variantă tip în reglementarea introdusă în 2005 reprezintă o infracţiune mai puţin gravă, reieşind din prevederile art. 16 alin. (3) [27]. În plus, nu a fost criminalizată aplicarea tratamentului inuman şi degradant faţa de persoanele reţinute. Constatăm că reglementările legislaţiei naţionale a Republicii Moldova în domeniul aplicării torturii nu corespundeau cu standardele internaţionale consfinţite în Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante[1][20], cât şi exigentele ce deriva din CEDO[9]. Trebuie să remarcăm prezenţa lacunelor în legislaţie, care până la evenimentele din aprilie 2009 nu reglementa modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc de colaboratorii organelor de drept. Abuzul de drept din partea poliţiei a fost posibil, pe de o parte, din cauza legislaţiei lacunare în domeniul aplicării forţei, de exemplu, în timpul reţinerii unei persoane, iar, pe de altă parte, prin aplicarea unei pedepse blânde pentru infracţiune de tortură, cât şi încadrarea torturii în cadrul infracţiunilor mai puţin grave şi nesancţionarea tratamentului inuman şi degradant. Prin urmare, abuzul de drept a fost generat de convingerea colaboratorilor organelor de drept că aceştia nu vor fi traşi la răspundere pentru aplicarea torturii, în contextul indicaţiilor superiorilor determinate de reglementarea lacunară a limitelor de utilizare a forţei şi existenţa unor pedepse mici pentru aplicarea torturii.

În acest context, considerăm oportun să menţionăm faptul că evenimentele din aprilie 2009 au determinat adoptarea unui şir de acte normative, care reglementează limitele de aplicare a forţei în procesul reţinerii, ţinând cont de standardele în domeniul drepturilor omului. În prezent domeniul respectiv este reglementat de următoarele acte normative printre care Lege Nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc [17], Ordin Nr. 77 din 31-12-2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare şi raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant [28], Ghid privind intervenţia profesională în exerciţiul funcţiei [29] adoptat prin Ordinului comun al Procurorului General, Ministrului Justiţiei, Ministrului Afacerilor Interne, Directorului General al Serviciului Vamal, Directorului Centrului Naţional Anticorupţie şi Ministrului Sănătăţii, Hotărâre de Guvern Nr. 474 din 19-06-2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc şi al muniţiilor aferente, precum şi a regulilor de aplicare a acestora Publicat : 24-06-2014 în Monitorul Oficial Nr. 167-168 art. 517[30]. În plus, trebuie să menţionăm Procedurile Standard de Operare pentru Poliţie – o abordare bazată pe drepturile omului [31] elaborate în cadrul proiectului „Promovarea Activităţii Poliţiei bazată pe Drepturile Omului în Republica Moldova”[2]. Prin urmare, evenimentele din 7 aprilie 2009 au determinat schimbarea abordării conceptului de aplicare a forţei în momentul reţineri, în

[1] Adoptată şi deschisă spre semnare de Adunarea generală a Naţiunilor Unite prin Rezoluţia 39/46 din 10 decembrie 1984. Intrată în vigoare la 26 iunie 1987 conform dispoziţiilor art.27 (1) la care Republica Moldova a aderat la 10.12.1984. Publicat : 30-12-1998

[2] Finanţat de Uniunea Europeană, implementat şi co-finanţat de Fundaţia Soros-Moldova în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliţiei

special prin adoptarea unui şir de acte normative, prin care au fost stabilite limitele a aplicării forţei fizice şi criterii pe baza cărora poate fi determinată necesitatea şi gradul de forţă ce trebuie să fie aplicat, respectând principiul proporţionalităţii. În plus, prin adoptarea acestor acte normative, colaboratorii organelor de drept au fost atenţionaţi referitor la necesitatea respectării drepturilor omului, inclusiv în momentul reţinerii şi privării de libertate a persoanei.

Evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducerea unor modificări în Codul Penal şi Codul de Procedura Penală al Republicii Moldova. Până la modificările din 08.11.12 infracţiuni contra păcii şi securităţii omenirii, infracţiuni de război erau incluse în categoria celor imprescriptibile. Prin LP252 din 08.11.12, MO263-269/21.12.12 art.855 tortura, aplicarea tratamentelor inumane şi degradante a fost inclusă în lista infracţiunilor imprescriptibile, fiind completat art. 60 alin. 8.[32] În prezent, tortura este o infracţiune imprescriptibilă, care poate fi sancţionată fără a tine cont de perioada de timp, care a trecut din momentul comiterii infracţiunii.

Iniţial, în perioada între 30.06.2005 şi 08.11.2012 tortura a fost reglementată de prevederile art. 309[1][23], fiind plasată în capitolul XIV Infracţiuni contra justiţiei. În conformitate cu modificările Codului Penal introduse prin LP252 din 08.11.12, MO263-269/21.12.12 art.855[23] aceasta a fost plasată în capitolul III, care incriminează infracţiuni contra libertăţii, cinstei şi demnităţii persoanei. În prezent, art. 166[1] incriminează tortura, tratamentul inuman sau degradant. La nivelul legislaţiei organice au fost definite atât acţiuni de tortura, cât şi cele de tratament inuman şi degradant, care nu erau incriminate de versiunea precedentă a Codului Penal. Tratament inuman şi degradant a fost definit astfel: *"(1) Cauzarea intenţionată a unei dureri sau a suferinţei fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuţiile unei autorităţi publice, sau de către orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial sau cu consimţământul expres ori tacit al unei asemenea persoane*". [23] La nivelul legislaţiei penale tortura a fost definită, ca fiind "*orice faptă intenţionată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferinţe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obţine de la această persoană sau de la o persoană terţă informaţii sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terţă persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terţe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferinţă este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuţiile unei autorităţi publice, sau de către orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial sau cu consimţământul expres sau tacit al unei asemenea persoane*". [23]

Observăm că în legislaţia penală a Republicii Moldova a fost transpusă distincţie între gradul de severitate a torturii, tratamentului inuman şi degradant stabilită de prevederile tratatelor internaţionale. În conformitate cu prevederile art. 1 alin 1 din Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu

cruzime, inumane sau degradante *""tortură" desemnează orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenţie, o durere sau suferinţe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obţine, de la această persoană sau de la o persoană terţă, informaţii sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terţă persoană l-a comis sau este bănuită că 1-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terţe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferinţă sunt provocate de către un agent al autorităţii publice sau orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimţământul expres sau tacit al unor asemenea persoane.*" [20] CEDO în art. 3, care garantează dreptul persoanei de a nu fi supusă torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante, [9] s-a bazat pe prevederile Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [20], preluând distincţia între tortura, tratament inuman şi cel degradant.

În acest context, trebuie să menţionăm faptul că evenimentele din aprilie 2009 au determinat redimensionarea viziunii autorităţilor referitor la conceptul de tortura şi lărgirea laturii obiective a infracţiunii prevăzute de art. 166[1] prin incriminarea tratamentului inuman şi degradant. În plus, a fost agravantă răspunderea penală pentru aplicarea torturii. În prezent infracţiunea prevăzută de art. 166[1] alin. (1) [8], care incriminează aplicarea tratamentului inuman şi degradant în varianta tip se încadrează în infracţiuni grave, fiind sancţionată cu privaţiune de libertate de la 2 la 6 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani, iar tortura este incriminată de prevederile art. 166[1] alin. (3) [8] varianta tip se sancţionează cu pedeapsă cu închisoare pe un termen de la 8 la 12 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 8 la 12 ani.

Generalizând cele expuse mai sus, observăm că evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducere în legislaţie penală a Republicii Moldova conceptelor de tratament inuman şi degradant, agravarea pedepsei penale pentru aplicarea torturii, reglementarea modului de aplicarea forţei de organelor de ordine, cât şi atenţionarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării drepturilor omului în exercitarea funcţiei şi aplicarea forţei în timpul reţinerii doar dacă aceasta este proporţională scopului şi necesară într-o societate democratică, criteriile care reies din jurisprudenţa CtEDO.

Recomandări şi acţiuni îndreptate spre prevenirea încălcărilor drepturilor omului în situaţii similare

În prezent, autorităţile publice trebuie să întreprindă toate acţiunile necesare pentru reabilitarea victimelor torturii, tratamentului inuman şi degradant, care au suferit ca urmare a abuzului de drept din partea autorităţilor publice. În acest context, victimele torturii trebuie să primească despăgubiri echitabile, egale cu cele determinate de CtEDO în cazurile asemănătoare.

În cadrul activităţii organelor de drept, considerăm că este necesară atenţionarea colaboratorilor referitor la inadmisibilitatea aplicării torturii, tratamentului inuman şi degradant. Colaboratorii organelor de drept trebuie să fie atenţionaţi referitor la inadmisibilitatea aplicării forţei după imobilizarea persoanei, când aceasta este deja adusa sub control. În plus, forţa fizică aplicată în momentul reţinerii trebuie să fie proporţională adecvată, necesară şi corespunzătoare scopului urmărit.

La fiecare etapă a urmăririi penale, organul de urmărire penală şi procuratura trebuie să garanteze respectarea drepturilor omului, a prevederilor legislaţiei în vigoare, cât şi a garanţiilor oferite de Codul de Procedura Penală [14] persoanelor bănuite în comiterea infracţiunii în dependenţa de statutul procesual al acestora.

În prezent, art. 3 din CEDO este unul din cele mai des încălcate de autorităţile Republicii Moldova. În substanţa încălcările constate de CtEDO pot fi clasificate în: maltratarea, investigarea defectuoasă a maltratării, investigarea defectuoasă a violurilor, sancţionarea prea blândă pentru maltratare, detenţia în condiţii proaste, neacordarea asistenţei medicale adecvate deţinuţilor, recurgerea nejustificată la alimentarea silită, tratament psihiatric forţat dispus contrar legii, încătuşarea ilegală şi nejustificată în afara celulei, neprotejarea de violenţa domestică, neprotejarea de violenţa co-deţinuţilor, compensaţii insuficiente pentru violarea art. 3.[33]

Considerăm oportun să menţionăm câteva hotărâri ale CtEDO, în care a fost constatată violarea art. 3 din Convenţie comisă de Republica Moldova în special prin maltratarea reclamanţilor după modificarea legislaţiei. În cauza Mîţu vs. Republica Moldova nr. 23524/14[34], care se referă la presupusa utilizare excesivă a forţei împotriva reclamantei în timpul invaziei apartamentului lor de către autorităţi după refuzul soţului ei de a fi percheziţionat, precum şi la deficienţe în investigarea plângerii sale de rele tratamente, Curtea a constatat că modul în care reclamantul a fost tratat după reţinerea sa şi planificarea insuficientă a operaţiunii, care a lăsat prea multe oportunităţi de improvizaţie şi, în consecinţă, pentru posibila utilizare a forţei excesive, au constituit un tratament degradant cu încălcarea articolului 3 din Convenţie. Curtea constată că niciuna dintre autorităţile care au examinat plângerea reclamantei nu a acordat nicio atenţie afirmaţiei sale că un ofiţer de unitate a împins-o la podea cu piciorul când era deja sub controlul a cel puţin doi ofiţeri ai Forţelor Speciale. Legalitatea utilizării forţei nu a fost verificată pe deplin de autorităţile naţionale. În plus, autorităţile nu au indicat ce ofiţeri de poliţie au maltratat-o pe reclamantă. Prin urmare, Curtea a concluzionat că a existat o încălcare articolului 3 în aspect procedural.[34]

Cazul Prepeliţa vs**.** Republica Moldova no. 50799/14 [35] a fost generat de cererea reclamantului privind aplicarea relelor tratamente. Curtea a constatat că reclamantul a primit numeroase vătămări şi a fost supus unor rele tratamente atât în timpul arestării, cât şi după ce a fost adus la secţia de poliţie. În absenţa unei explicaţii plauzibile care ar explica originea vătămărilor reclamantului, instanţa a considerat că Guvernul nu au răsturnat prezumţia aplicării relelor tratamente de

colaboratorii organelor de drept. Astfel, Curtea concluzionează că a avut loc o încălcare a articolului 3 din Convenţie sub aspect material. În plus, Curtea constată că investigarea circumstanţelor cauzei a avut deficienţe grave. În lipsa unei anchete oficiale eficiente pentru stabilirea tuturor circumstanţelor şi persoanelor responsabile pentru maltratarea reclamantului Curtea a constatat încălcare a articolului 3 din Convenţie sub aspect procedural.[35]

Cazul Trocin vs. Republica Moldova no. 23847/19[36] se referă la utilizarea torturii împotriva reclamantului, şi anume spânzurarea Palestiniană în timpul detenţiei preventive. Curtea a constatat că nu există dovezi, care probează că rănile constatate la încheieturile şi gleznele reclamantului au fost cauzate de cătuşele folosite de ofiţerii de poliţie acuzaţi. De asemenea, nu a fost probat faptul că utilizarea forţei fizice de către ofiţerii de poliţie a fost strict necesară din cauza comportamentului propriu al reclamantului. Deşi concluziile cuprinse în rapoartele medicale nu confirmă sau infirmă pe deplin descrierea relelor tratamente de către reclamant, Curtea consideră că Guvernul nu a oferit o explicaţie plauzibilă a modului în care au fost cauzate leziunile gleznelor reclamantului. Astfel, Curtea a stabilit că reclamantul a fost supus unui tratament contrar articolului 3 din Convenţie. Astfel, a existat o încălcare semnificativă a acestei prevederi sub aspect material. Modul în care a fost efectuată ancheta permite Curţii să concluzioneze că Procuratura nu a depus eforturi reale pentru a investiga acest caz şi a stabili adevărul. Având în vedere deficienţele grave menţionate mai sus, Curtea consideră că autorităţile naţionale nu şi-au îndeplinit obligaţiile de a investiga plângerile reclamantului cu privire la rele tratamente. În consecinţă, a existat şi o încălcare a articolului 3 din Convenţie sub aspect procesual.[36]

Prin urmare, Republica Moldova în continuare este condamnată pentru încălcarea art. 3 din CEDO, atât sub aspect material, cât şi cel procedural. Pentru prevenirea ulterioarelor încălcări ai art. 3 din CEDO, procuratura trebuie să desfăşoare investigaţii eficiente a tuturor cazurilor de tortură, tratament inuman şi degradant cu respectarea termenului rezonabil de judecare a cauzelor şi acordarea victimelor dreptului la un remediu efectiv, prin posibilitatea atacării hotărârilor în instanţele ierarhic superioare.

Concluzii

Evenimentele din aprilie 2009 reprezintă cea mai gravă încălcare a drepturilor omului în istoria Republicii Moldova. Au fost încălcate drepturile fundamentale reglementate prin prevederile Constituţiei şi a tratatelor internaţionale printre care: dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman şi degradant, dreptul la libertatea şi siguranţa persoanei, dreptul la un remediu efectiv, dreptul la apărare şi dreptul la viaţă. Evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducerea unor modificări legislative, care se referă la agravarea pedepsei pentru aplicarea torturii, încriminarea tratamentului inuman şi degradant, imprescriptibilitatea răspunderii penale pentru aceste infracţiuni, cât şi reglementarea criteriilor şi situaţiilor în care organele de drept trebuie să aplice forţa la reţinerea persoanei.

În acest context, tindem să menţionăm faptul că întreagă ordine de drept trebuie să fie îndreptată spre garantarea şi implementarea drepturilor omului, care reprezintă baza societăţii democratice. Prin urmare, statul trebuie să întreprindă toate acţiunile necesare pentru asigurarea realizării efective a drepturilor omului, inclusiv prin recunoaşterea unor abuzuri de drept, achitarea despăgubirilor victimelor şi desfăşurarea transparentă a urmăririi penale.

Referinţe bibliografice:

1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adoptat hotărârea în speţa Taraburca v. Moldova 06.12.2011 [citat: 29.12.2021] Disponibil: http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=6&id=758
2. REPORT By Thomas Hammarberg Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following his visit to Moldova 25 to 28 April 2009 Strasbourg, 17 July 2009 CommDH(2009)27 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://rm.coe.int/16806db742
3. Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) din 27 - 31 iulie 2009 Strasbourg, 14 decembrie 2009 CPT/Inf (2009) 37 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://rm.coe.int/16806975ab
4. Institute for Human Rights (IDOM), Resource Center for Human Rights (CReDO) Liberty, Security and Torture: April 2009 events in Moldova [citat: 29.12.2021] Disponibil: http://www.lhr.md/wp-content/uploads/files/rapoarte/do/raport.idom.credo.tortura.2009.pdf
5. Declaraţia Baroului Avocaţilor din Moldova privind reacţia autorităţilor asupra evenimentele din 7 aprilie 2009 Chişinău, 17 aprilie 2009 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Declaratia%20Baroului%20Avocatilor%20din%20Moldova%20privind%20reactia%20autoritatilor%20asupra%20evenimentele%20dein%207%20aprilie%202009.pdf
6. CaseofMuraduv.TheRepublicofMoldova(Applicationno.26947/09)Judgment Strasbourg 19 January 2021 [citat: 29.12.2021] Disponibil:https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-207410%22]}
7. Ultimele date privind investigarea cauzelor penale legate de evenimentele din aprilie 2009 [citat: 29.12.2021] Disponibil: http://www.procuratura.md/md/newslst/1211/1/3209/
8. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18-04-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-04-2009, nr. 72-74, art. 195. [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128659&lang=ro

9. Convenţia europeană a Drepturilor Omului amendată de Protocoalele nr. 11, 14 şi 15, completată de Protocolul adiţional şi de Protocoalele nr. 4, 6, 7, 12, 13 şi 16 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
10. Constituţia Republicii Moldova. . În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr. 78. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro#
11. Cauza Buhaniuc c. Republicii Moldova (Cererea nr. 56074/10) Hotărîre Strasbourg 28 ianuarie 2014 Definitivă 28.04.2014 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145043
12. Cauza Taraburca c. Moldovei (Cererea nr. 18919/10) Hotărâre Strasbourg 6 decembrie 2011 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124038
13. Cauza Iurcu c. Republicii Moldova (Cererea nr. 33759/10) Hotărîre Strasbourg 9 April 2013 Definitivă 9 Iulie 2013 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127827
14. Case of O.R. and L.R. v. The Republic of Moldova (Application no. 24129/11) Judgment Strasbourg 30 October 2018 Final 30/01/2019 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187481
15. Cauza D. v. Republica Moldova (Cererea nr. 25397/09) Hotărâre Strasbourg 8 decembrie 2020 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/D.-v.-MDA-ROM.pdf
16. Postica A., Manole I., Gogu N., Arseni A., Drepturile Omului şi Instituţiile Democratice în perioada post-electorală în Moldova 6 Aprilie - 1 Iulie 2009. Promo-LEX Chişinău 2009 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://promolex.md/wpcontent/uploads/2017/04/doc_1258617509.pdf17.
17. Lege nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-12-2012 nr. 254-262. [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110364&lang=ro
18. Regulament Nr. 199 din 27-06-2003 de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08-08-2003, nr. 170-172. [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=40539&lang=ro
19. Codul de Procedură Penală Al Republicii Moldova, nr. 122 din 14-03-2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05-11-2013, nr. 248-251 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro
20. Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, nr. 130 din 10-12-1984. În: *Tratate internaţionale*, 30-12-1998, nr. 1. Adoptată şi deschisă spre semnare de

Adunarea generală a Naţiunilor Unite prin Rezoluţia 39/46 din 10 decembrie 1984. În vigoare la 26 iunie 1987 conform dispoziţiilor art.27 (1). [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115576&lang=ro
21. Case of Cucu and others v. The Republic Of Moldova (Applications nos. 7753/13, 75188/13 and 76511/14) Judgment Strasbourg 10 July 2018 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184505
22. Case of A. v. The Netherlands (Application no. 4900/06) Judgment Strasbourg 20 July 2010 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%224900/06%22],%22itemid%22:[%22001-100038%22]}
23. Cauza Corsacov c. Moldovei (Cererea nr. 18944/02) Hotărâre Strasbourg 4 aprilie 2006 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22RUM%22],%22appno%22:[%2218944/02%22],%22itemid%22:[%22001-112617%22]}
24. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 30 martie 2015 dosarul nr. 1a-519/2015 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/86217793-31ee-e411-b888-005056-a5d154
25. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 15 decembrie 2016 mun. Chişinău dosarul nr. 4-1re-131/2016 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1200
26. Dosarul Boboc a ajuns la CEDO 07/04/2017 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://anticoruptie.md/ro/stiri/dosarul-boboc-a-ajuns-la-cedo
27. Codul Penal al Republicii Moldov, nr. 985 din 18-04-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 13-09-2002, nr. 128-129 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17705&lang=ro 28.
28. Ordin pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare şi raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant, nr. 77 din 31-12-2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 06-06-2014, nr. 147-151[citat: 29.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=45990&lang=ro
29. Ghid privind intervenţia profesională în exerciţiul funcţiei din 11.01.2018 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_functiei.pdf
30. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc şi al muniţiilor aferente, precum şi a regulilor de aplicare a acestora, nr. 474 din 19-06-2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24-06-2014, nr. 167-168 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113898&lang=ro#

31. Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului Chișinău 2020 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/procedurile_standard_ro.pdf
32. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18-04-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-04-2009, nr. 72-74 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17771&lang=ro#
33. Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Peste 600 de violări în 23 de ani 12 Septembrie 1997 – 30 Iunie 2020 Gribincea V. Goinic D. Centrul de Resurse Juridice din Moldova 2020 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/09/CRJM-23ani-CtEDO.pdf
34. Case of Mîţu v. The Republic of Moldova (Application no. 23524/14) Judgment Strasbourg 30 June 2020 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-203304%22]}
35. Case of Prepeliţa v. The Republic of Moldova (Application no. 50799/14) Judgment Strasbourg 3 December 2019 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-198712%22]}
36. Case of Trocin v. The Republic of Moldova (Application no. 23847/19) Judgment Strasbourg 16 March 2021 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-208595%22]}

LEGAL BASIS OF JOINT COOPERATION OF STATES AGAINST CYBERCRIMES

BAZA LEGALĂ A COOPERĂRII STATELOR ÎMPOTRIVA CRIMELOR CIBERNETICE

SADIGLI Vugar Anar
Master student, 1st year,
Criminal Law and Criminology, Baku State University

CZU: 341.232:343.346.8:007

Summary

The socially dangerous consequences of cybercrime committed in a borderless electronic information environment, as well as the regular targeting of individuals and legal entities, transnational corporations, as well as states by organized criminal groups, have become a matter of great concern to the world community.

Gaps in the application of cybercrime prevention measures, as well as shortcomings in their investigation, make it difficult to assess these crimes in a timely manner and increase their transnational nature.

The ineffectiveness of the individual's fight against cybercrime alone makes it necessary to pay special attention to the coordinated activities of law enforcement agencies and government agencies responsible for the security of other electronic information systems by strengthening joint cooperation efforts.

Keywords: *transnational crime, cybercrime, computer information, cyber environment, transnational cooperation*

Both the lack of a single codified legal act on cybercrime by all actors of the international community, as well as the very mixed unification of this institution in domestic legislation, continue to negatively affect the organization of joint measures to combat cybercrime. The peculiarities of cybercrime as a transnational crime («borderlessness», etc.), as well as the ineffectiveness of the fight against these crimes by states alone, have led the international community to prefer only joint cooperation [5, 70].

Today, the revolutionary development of technology is leading to an increase in the types of cybercrime and the diversification and expansion of its classification. In this case, the regular globalization of information processes related to technological innovations provides a comprehensive solution to existing complex problems [14, 106].

Measures to combat cybercrime in international law are mainly defined at two levels: organizational mechanisms and multilateral or bilateral agreements.

Organizational mechanisms play an important role in shaping the legal, technical and other framework for combating cybercrime within complex activities. Leading international organizations can serve as an example of these mechanis-

ms. The United Nations, the G-8 High-Tech Crimes Sub-Group, the Council of Europe, the Commonwealth of Independent States, the Association of Southeast Asian Nations and others are important in drafting important projects, decisions and conventions in the fight against cybercrime. make contributions. Bilateral or multilateral agreements at the intergovernmental, intergovernmental and interagency levels also serve as an important tool for building cooperation in the fight against cybercrime.

For the first time in the history of the United Nations, the fight against cybercrime was put on the agenda in 1985 with the participation of member states. Thus, the «Milan Action Plan» announced after the UN Conference on «Crime Prevention and Rehabilitation of Criminals» takes into account the issue of cybercrime and their public safety [6, 87]. Nine years later, in 1994, the United Nations Guide to the Prevention and Control of Computer-Related Crimes contained a definition of computer-related crime, as well as recommendations for the need for international cooperation in this area. In connection with the rapid development of information technology and its regular transmission to the life and activity of society, on December 4, 2000, the General Assembly adopted a Resolution on Combating Criminal Abuse of Information Technology. The resolution (A/res/55/63) stated that «(a) States should eliminate legal loopholes in their legislation and legal practices against those who use information technology to commit crimes, as well as (d) the confidentiality of information and computer systems in legal systems;» they must prevent the abuse of impunity by those who commit illegal acts against its integrity and existence [15, 13]. Then, at the 12th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (El Salvador Declaration) held in 2010 in El Salvador, Brazil, the General Assembly called on member states to adopt national legislation, best practices, technical assistance and Noting the importance of cooperating for comprehensive assistance, including the exchange of information, he recommended mutual exchange, especially in the private sector [21].

On May 23, 2020, the UN Security Council held its second informal meeting on cyber security to focus on cyber-attacks in order to maintain and safeguard international peace. During the meeting, UN Secretary General Antonio Guterres stressed the global social threat of cybercrime, noting that new technologies are widely used to violate human rights, especially during the COVID-19 coronavirus pandemic, which has become a threat to all humanity [23] .

The G8 is a body set up to discuss important domestic and international economic and political issues, including the heads of state or government of the United States, Japan, Germany, Britain, France, Italy, Canada and Russia. It also establishes working groups and cooperation structures on specific issues, such as transnational organized crime. One of these structures is the G-8 Sub-Group on High-Tech Crimes, established in December 1997. This subgroup, representing the political structures of the eight major countries in the fight against cybercrime, has created a “Cybercrime Network” that operates seven days a week, twenty-four ho-

urs a day. Today, more than 70 countries are involved in this network. The network is primarily concerned with "protecting digital evidence through legal channels [13, 1]. The protection of digital evidence is a very important procedural issue in itself, allowing the states involved in the network to address the procedural shortcomings that arise during the investigation of cybercrime in a more effective way.

The activity of the International Criminal Police Office (INTERPOL) as a coordinated body in the fight against the cybercrime threat should be noted. Interpol's fight against cybercrime dates back to the late 1970s. Thus, in the presentation of "computer fraud" demonstrated at the Third International Symposium on Fraud held by Interpol on December 11-13, 1979, it was noted that telephones, various means of communication, etc. were used between different countries. Due to the ever-increasing number of communications, computer crimes have become, in essence, international in nature [18, 2]. Thus, for the first time in the history of transnational criminal law, cybercrime went beyond national criminal law under the name of "computer crimes" and became an international crime in the second half of the twentieth century and a term recommended for national criminal law. The fight against cybercrime by Interpol in modern times should be especially appreciated. It works closely not only with member states, but also with the private sector and national Computer Ambulance Commands (CERTs) to facilitate the centralized management of cybercrime investigations and operations.

On September 28, 2021, Interpol organized a global law enforcement cooperation between the French National Gendarmerie, the National Police of Ukraine and the Federal Bureau of Investigation (FBI) and the European Police Organization (Europol), which raised up to 70 million euros. An example of this is the arrest of two suspects in a series of cyber attacks in Ukraine [22].

Among the important legal acts in the international legal fight against cybercrime is the Council of Europe's Budapest Convention on Cybercrime of 23 November 2001 (with Additional Protocols). The Convention divides cybercrime into five main categories and recommends that member states establish it in their legislation as follows:

- Illegal access to computer data and the confidentiality, integrity and accessibility of the system, illegal seizure, data interference, system interference, etc;

- Cybercrime related to the use of computers, ie as a means of committing computer crimes, especially as a means of manipulating electronic information - this group mainly includes computer fraud and computer fraud;

- Content crimes, ie cybercrimes related to the content of data on a computer network. It should be noted that this group of crimes is more dangerous than others due to the degree of public danger. Thus, crimes related to child pornography, which is given special importance by all countries, and pornographic materials spread on the Internet in general, belong to this group;

- Crimes related to copyright and related rights infringement in the network - infringement of intellectual property rights is at the forefront here. This is be-

cause there are widespread violations of copyright and related rights in modern international law, as well as in national legislation, especially on the Internet, as well as the illegal uploading and distribution of images, music and other files and information on external storage devices;

Acts of racism and xenophobia, which are spread and committed through various computer networks - these crimes, called "new generation crimes", are also reflected in the Additional Protocol to the European Convention on Cybercrime [20].

As can be seen, the Budapest Convention has grouped cybercrimes, which have a very broad scientific classification, and offered this definition to member states.

Speaking of international institutions, we should also mention the European Union, which is a supranational body. The Annex to the Directive 40/ab of the European Parliament and the Council of Europe of 12 August 2013 on Attacks on Information Systems sets out the minimum rules for the scope of major offenses and sanctions in the field of attacks on information systems. The Directive also aims to facilitate the prevention of such offenses and to develop co-operation between the judiciary and other competent authorities. The directive mainly identifies the following cybercrimes and provides brief explanations about them:

- Illegal access to information systems;
- Illegal system interference;
- Illegal information interference [9].

In the history of the European Union, the establishment in 2013 of a separate body specializing in cybercrime – the European Cybercrime Center - was a very important event for the European space. With the creation of this body, which forms the basis of its activities under Europol, a new classification of cybercrime was formed. Thus, the organization focuses on the fight against the following crimes: cyber-dependent crime - cyber attacks, online child sexual exploitation and online payment fraud [24].

It should be noted that both the online sexual exploitation of children classified as crimes by the European Cybercrime Center and child pornography under Article 9 of the Council of Europe Convention are considered cybercrime at the EU level [11, 19]. Involvement of minors in prostitution or immorality and trafficking in child pornography is not considered a cybercrime, but is reflected in Chapter 22 of the Criminal Code, "Crimes against minors and family relations" [1, 144]. We think that the provision of these crimes in Chapter 22 of the Criminal Code should be considered successful. The fact that these crimes were committed by special cyber methods does not mean that these crimes are considered "cybercrime". However, if the commission of these crimes using information technology is identified in the dispositions of those crimes as an independent method of committing them, it may be considered expedient.

The international fight against cybercrime is one of the priority issues in the cooperation of the member states of the Commonwealth of Independent States. An example of this is the agreement between the CIS member states on "Cooperation in

the fight against crime in the field of information technology" signed on September 28, 2018 in Dushanbe. According to the agreement, the competent authorities of the member states must be in regular exchange in order to detect and prevent cybercrime. At its meeting on June 23, 2021, the Federation Council ratified the agreement [12].

It should also be noted that Chapter XII of the Model Criminal Code of the CIS member states, adopted on February 17, 1996, is dedicated to "Crimes against information security" and identifies seven types of cybercrime [8]. We would like to remind you that Articles 272-274 of Chapter 28 of the Criminal Code of the Russian Federation are dedicated to cybercrime [10, 646-647].

The Association of Southeast Asian Nations is another organization that coordinates the joint cooperation of states in the fight against cybercrime. Although the member countries of the Association signed a regional agreement on mutual legal assistance in criminal matters in 2004, the agreement provides for the exchange of information, collection, transmission of electronic evidence, etc. for the investigation of cybercrime. The absence of such provisions did not create the necessary basis for joint action of member states in this area [19].

In this case, the member states signed a special Declaration on "Prevention and Combating Cybercrime" on November 13, 2017 in Manila. The Declaration aims to strengthen the commitments of the member states of the Association of Southeast Asian Nations on the prevention of cybercrime and the level of regional struggle [17, 31].

The League of Arab States is also one of the initiators of joint cooperation in the fight against cybercrime. Thus, the League's Arab Convention against Information Technology Crimes, adopted in Cairo on December 21, 2010, calls on Arab countries to "fight information technology crimes that threaten their security, interests and the security of their communities and to adopt a general criminal policy aimed at protecting against crimes.". The Arab Convention was signed by 18 Arab countries, including all six members of the Gulf Cooperation Council [16, 11].

On the other hand, in addition to international and regional agreements in the field of cybercrime, we must emphasize the importance of intergovernmental and interdepartmental agreements. Thus, the Agreement on Cooperation between the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan and the Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan dated August 13, 2007 is dedicated to mutual cooperation in this area at the level of law enforcement agencies, including activities related to cyber security [3]. At the same time, the "Shusha Declaration on Allied Relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey" adopted on June 15, 2021 agreed to further develop cooperation in the field of cyber security and promote the importance of joint research, training and mutual technical cooperation. The need to do so was emphasized [2, 4].

The ever-expanding nature of cybercrime also affects the motives of criminals. It is true that according to many authors, the commission of cybercrime sho-

uld be based on motives, not on purpose, because the commission of cybercrimes is based on individual intentions, not on purpose [4, 547]. However, in any case, we think that every element of the subjective aspect expands the scope of the damage and harm of these crimes.

In order to fight transnational cybercrime at a higher international level, it is especially important for states to adopt a common criminal and punitive policy against these crimes. This is because the risk of cyber threats to cyber users, no matter where they are in the world, forces states to strengthen their cooperation for information security and to unite their efforts in a more organized way for a more secure electronic information environment. In the national approach, according to Professor Sh.T.Samadova, crimes that directly violate information security are considered computer crimes in the narrow sense, and at the same time, information security should be understood as the protection of the information sphere of the individual, society and the state [7, 412].

One of the factors that will strengthen cooperation at the international, regional and interstate levels will be the establishment of a single list of specific types of crimes committed in the ever-evolving cyber space and the definition of each of these components in the national criminal legislation of states.

Bibliographical references:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq yayın evi" nəşriyyatı, 2021, 767 səh.
2. Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında "Müttəfiqlik münasibətləri" haqqında Şuşa Bəyannaməsi. URL:https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/32/3505/shushinskaya-deklaraciya-o-soyuznicheskih-otnosheniyah-mezhdu-azerbajdzhanskoj-respublikoj-i-tureckojrespublikoj.html
3. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Tacikistan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında "Əməkdaşlıq" haqqında Saziş. URL:https: // www.justice. gov. az/ categories /360
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. CM-in 190-353-cü maddələrinin şərhi. (prof. F.Y. Səməndərovun redaktorluğu ilə). "Hüquq Yayın evi" nəşriyyatı. Bakı, 2019, 763 səh.
5. Məcidli S.T. Kibercinayətlər. "Avropa İnteqrasiya Mərkəzi" Bakı: 2019. 315 səh.
6. H.Ehliz, Bilişim Suçlarinin Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Değişen Güvenlik Algisi Üzerinde Etkisi tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019, 195 s.
7. Самедова Ш.Т. Уголовное право Азербайджанской Республики. Особенная частъ в двух томах. Учебник. Баку, Айдыноглу, 2020, том 2, 864 с.

8. Модельный Уголовный Кодекс, Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств. URL:https://docs.cntd.ru/document/901781490
9. Директива 2013/40 / Eu Европейского парламента и Совета от 12 августа 2013 года об атаках на информационные системы и заменяющая Рамочное решение Совета 2005/222 / JHA URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&rid=4)
10. В.И.Радченко, А.С.МИХЛИН. Комментарии к уголовному коллекцию Российской Федерации, Спарк, Москва, 2000.
11. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступ-ности. “Модуль 2, Основные виды кибер преступности”, Организация Объединенных Наций, Ве́на, 2019, 42 с.
12. Страны СНГ собираются вместе бороться с киберпреступностью URL:https://cis.minsk.by/news/19369/strany_sng_sobirajutsja_vmeste_borotsja_s_kiberprestupnostju
13. C.Ott. What You Should Know About The 24/7 Cybercrime Network By Chris Ott June 28, 2018, 5 pp. URL:https://www.dwt.com/files/uploads/documents/publications/What%20You%20Should%20Know%20About%20The%2024.pdf
14. D.C. Myriam. The Militarisation of Cyber Security as a Source of Global Tension February 1, 2012. Strategic Trends Analysis, Zurich, Möckli, Daniel,Wenger, Andreas, eds., Center for Security Studies, 2012. 124 pp.
15. J.Lopez, A.Patel, International Cooperation to Fight Transnational Cybercrime, Conference Paper, September 2007, 17 pp. DOI: 10.1109/WDFIA.2007.4299369
16. K.Gastorn, Relevance Of International Law In Combating Cybercrimes: Current Issues and Aalco’s Approach, Presentation at the 4th World Internet Conference, Wuzhen Summit, on the Session on “International Cooperation in Countering the Use of Cyberspace for Criminal and Terrorist Purposes”, 4th December 2017, Wuzhen, China
17. The Road in Cyberspace to United Nations A 10 year Chairmans Anniversary Report URL:https://cybercrimelaw.net/documents/The_Chairmans_Anniversary_Report_.pdf
18. A presentation at the Octopus Interface 2004 - Conference on the Challenge of Cybercrime, 15-17 September 2004, Council of Europe, Strasbourg, France, Third Interpol Symposium on International Fraud, Paris 11-13. December 1979. Computer Fraud & Security, 16 pp.
19. ASEAN member states agreed on a regional Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters, In 2004. URL:https://www.visionofhumanity.org/asean-needs-to-enhance-cross-border-cooperation-on-cyber-

crime/ Convention on Cybercrime (Budapesht) URL:https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185
20. Cybercrime law of The United Nations URL:https://www.cybercrimelaw.net/un.html.
21. Ransomware gang arrested in Ukraine URL:https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2021/Ransomware-gang-arrested-in-Ukraine
22. The Latest: UN warns cybercrime on rise during pandemic URL:https://apnews.com/article/6ba6af57fd96e25334d8a06fcf999e7f.
23. "EC3" – European Cybercrime CentreURL:https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3

ACTIVISM VERSUS PASIVITATE – MODELE SOCIALE DE CONFIGURARE A BUNEI GUVERNĂRI ÎNTR-UN STAT DE DREPT

ACTIVISME VERSUS PASSIVITÉ - MODÈLES SOCIAUX DE CONFIGURATION DE LA BONNE GOUVERNANCE DANS UN ETAT DE DROIT

STOICA Dumitru,
student anul 2, USM
A.O. „Centrul Regional pentru
Iniţiative Sociale şi Dezvoltare Durabilă”
Coordonator: CRECIUN Natalia,
dr., lector univ.

CZU: 342.51:316.46

Résumé

Le concept de bonne gouvernance est actuel et plein de valeur sémantique. Au fil des ans, il s'est considérablement développé en République de Moldova, qui a contribué et continue de contribuer directement à la consolidation de l'État de droit. À travers cet article, nous avons exposé l'idée que l'activisme est le meilleur modèle social pour configurer la bonne gouvernance dans un État de droit. En même temps, nous avons évoqué l'idée que les jeunes, y compris les futurs avocats, par leur propre exemple de comportement, peuvent promouvoir les principes de bonne gouvernance au niveau local et peuvent être activement impliqués dans le processus de prise des décisions en collaboration avec les institutions politiques, locales, régionales et les décideurs nationaux.

Mots-clés : *bonne gouvernance, activisme, les jeunes, décisions, état de droit*

Apariţia şi dezvoltarea civilizaţiei umane a fost însoţită de un permanent proces de căutare a modalităţilor de conducere socială, în vederea identificării unor posibile modele, care, pe de o parte, să asigure scopurile urmărite de conducători şi, pe de altă parte, să prevină răscoala socială a celor conduşi. În acest sens, de-a lungul istoriei, au fost elaborate multiple teorii de organizare socială şi statală, unele dintre ele având substrat empiric, altele fiind de sorginte preponderent teoretică. Două dintre asemenea teorii, care au captat interesul doctrinarilor, sunt: „teoria mecanicistă şi teoria organică” [1, p.21]. Teoria mecanicistă pare să fie de inspiraţie clasică, weberiană. Potrivit lui Max Weber, experienţa tinde să demonstreze în mod universal faptul că tipul birocratic pur de organizare administrativă este capabil să asigure un grad destul de înalt de calculare a rezultatelor şi, prin urmare, să atingă un înalt grad de eficienţă, din punct de vedere pur tehnic, fiind, astfel, aplicabil tuturor sarcinior administrative [2]. „Astfel, în teoria mecanicistă, guvernarea este o activitate necesară pentru menţinerea ordinii în societate. Guvernarea este un mecanism şi un scop, statul este expresia legii, iar legea este ilustrarea perfectă

a raţionalităţii. Fără o ierarhie puternică impusă de către stat interesele individuale pot deveni dominante în defavoarea interesului general" [3, p.21]. Teoria mecanicistă, promotoare a unei forme birocratice, rigide, în administraţia publică, pe lângă multiplele avantaje („precizie, predictibilitate, [...] reducerea costurilor prin diviziunea muncii şi specializare [...]" ş.a.) este şi destul de criticată, în special pentru „lipsa de transparenţă", „supraspecializare", „rigiditate şi funcţionare din inerţie", „reacţie lentă în situaţie de criză" ş.a. [4, p.52-53].

O altă teorie, care se opune, în mare parte, mecanismului pur tehnic de guvernare, este cea organică. „Teoria organică a statului consideră guvernarea ca o cale de ghidare a societăţii spre o ordine mai bună. Guvernarea este interpretată ca un proces care conduce societatea în direcţia relizării unor condiţii mai bune, aşa după cum creierul coordonează un întreg organism" [5, p.21].

Date fiind particularităţile dezvoltării istorice a statelor, inclusiv conjunctura social-politică naţională şi internaţională, erau accentuate în mod diferit scopul şi sarcinile statelor. Din aceste considerente, până în prezent, nu au fost create modele de guvernare universale de urmat. Conceptul de *bună guvernare* a devenit unul destul de răspândit în societatea contemporană, fiecare stat – şi aici ne referim *a priori* la statele care tind să exercite o guvernare bazată pe lege, pe principii democratice – îşi stabileşte propriile obiective, pe care le transpune, de regulă, în strategii naţionale şi le implementează în corespundere cu aceste obiective. În general, o guvernare bună este cea care se sprijină pe anumite valori supreme, pe care ar trebui să se fundamenteze un stat de drept şi să fie adaptată nevoilor specifice ale oamenilor din statul respectiv. Asemenea valori sunt propagate, la nivel european, prin *Carta Albă a Bunei Guvernări*, acestea fiind: deschiderea, participarea, răspunderea, eficienţa şi coerenţa [6]. Întru garantarea valorilor şi principiilor enunţate, un rol aparte au politicile naţionale şi instituţionale de prevenire şi combatere a corupţiei, de protecţie a drepturilor şi libertăţilor omului, de stimulare a participării sociale generale la procesul decizional, de susţinere a categoriilor sociale vulnerabile etc.

Stimularea participării oamenilor la procesul decizional este mai simplu de asigurat la nivel local, graţie condiţiilor apropierii autorităţilor publice locale de oameni şi cunoaşterii necesităţilor lor de bază. În acest mod, omul este plasat „în centrul priorităţilor", societatea în ansamblu şi societatea civilă în mod particular fiind încurajate de a se implica în procesul de administrare a treburilor publice la nivel local [7, p.22]. Instrumentele internaţionale relevă anumite dimensiuni şi principii ale bunei guvernări. Spre exemplu, *Banca Mondială* evaluează calitatea şi eficienţa guvernării prin prisma a 6 dimensiuni: voce şi răspundere; stabilitate politică şi absenţa violenţei/terorismului; eficienţa guvernării; calitatea reglementărilor; supremaţia legii sau statul de drept; controlul corupţiei [8]. *Congresul Autorităţilor Locale şi Regionale al Consiliului Europei* pune accent pe câteva principii de bază în promovarea „guvernării deschise„ – „transparenţa, participarea şi responsabilizarea". Acestea „pot fi şi ar trebui să fie aplicate în cazul a cinci

funcţii principale ale administraţiei teritoriale: bugetarea, contractarea, elaborarea de legi, formularea de politici şi acordarea de servicii" [9, para 6].

Republica Moldova, democraţie tânără, aflată la intersecţie de interese geopolitice, afectată de o multitudine de dificultăţi la nivel naţional şi internaţional, îşi elaborează propriile strategii naţionale de dezvoltare; acestea, în mare parte, sunt fundamentate pe aceleaşi valori promovate de instrumentele internaţionale. În acest sens, prin semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, comunitatea europeană susţine statul nostru în calea sa spre „dezvoltarea politică şi socioeconmica [...], inclusiv în ceea ce priveşte buna guvernanţă" [10]. În aceeaşi ordine de idei, în *Proiectul de Strategie Naţională de Dezvoltare Moldova 2030* sunt schiţate câteva „scenarii posibile de politici": „scenariul 0 – scenariul de bază"; „rezilienţa"; „buna guvernare"; „scenariul integrat". Este lesne de observat faptul că buna guvernare este unul dintre scenariile propuse pentru dezvoltarea durabilă a statului Republica Moldova. „Rolul [său] nu este de a recomanda cele mai bune politici, ci de a explora impactul pe care îl poate avea pe termen lung îmbunătăţirea calităţii guvernării asupra dezvoltării umane" [11].

Problema

La etapa actuală s-ar părea că reglementările normativ-juridice naţionale permit participarea oamenilor la procesul decizional. Capacitatea de implicare a comunităţii în soluţionarea celor mai importante chestiuni este mult mai accentuată la nivel local, nu doar prin intermediul procesului electoral, ci şi prin conlucrare la propriu cu decidenţii locali (consilii locale şi raionale, primari). Totuşi, la capitolul participare şi implicare, avem anumite dificultăţi. „Gradul de încredere a cetăţenilor în instituţiile centrale ale statului este identificat în baza sondajelor de opinie realizate periodic. Potrivit Barometrului Opiniei Publice, elaborat de Institutul de Politici Publice, începând cu anul 2001, cea mai înaltă încredere în autorităţile centrale ale statului a fost înregistrată în perioada 2002-2005, suferind o diminuare în anul 2003. Totodată, începând cu anul 2005 până în anul 2016, nivelul de încredere în cele trei autorităţi (Parlament, Guvern, Preşedinte) a avut o tendinţă similară, cel mai jos nivel fiind atins în anul 2016, ca urmare a crizei politice din anul 2015, toate instituţiile situându-se la nivelul de circa 6-7% de încredere din partea cetăţenilor" [12].

Cum putem spori gradul de bună guvernare în Republica Moldova?

Un aport semnificativ în promovarea conceptului de bună guvernare în Republica Moldova îl pot aduce tinerii activi implicaţi la nivel local, naţional şi internaţional, participarea tinerilor şi copiilor fiind în corespundere cu spiritul valorilor propagate de UNICEF şi consacrate chiar în *Convenţiei ONU cu privire la drepturile copilului* [13]. „Prin participare activă, copiii şi tinerii sunt împuterniciţi să joace un rol vital în dezvoltarea lor proprie, dar şi dezvoltarea comunităţilor

lor. Aceasta îi va ajuta să își dezvolte abilitățile esențiale de viață, să acumuleze cunoștințe despre drepturile omului și cele cetățenești, precum și să promoveze acțiuni civice pozitive" [14].

Ghidul pentru participarea tinerilor în comunitate încurajează implicarea tinerilor în toate activitățile care îi privesc și, în special, în cele care au impact important asupra dezvoltării lor pe plan individual și social. În lumina acestui Ghid: „Participarea contribuie la dezvoltarea personală [...]; Participarea duce la o mai bună luare a deciziilor și la rezultate: Adulții nu au întotdeauna o înțelegere suficientă asupra vieții tinerilor, pentru a putea lua decizii informate și eficiente atunci când elaborează legislația, politicile și programele pentru tineri. Tinerii au un set unic de cunoștințe despre viață, nevoile și preocupările lor, împreună cu ideile și punctele de vedere care derivă din experiența lor directă [...]; Participarea servește la protejarea tinerilor [...]; Participarea contribuie la dezvoltarea societății civile, toleranța și respectul față de ceilalți [...]; Participarea întărește responsabilitatea autorităților" [7, p.11-12].

Puterea propriului exemplu

Pentru a fi mai convingători în exemplificarea afirmațiilor anteriore, vom face referire la propriile exemple de contribuire la promovarea bunei guvernări și a statului de drept în Republica Moldova.

Fiind Director al A.O. „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă", alături de o echipă ambițioasă de tineri, cu vârstele cuprinse între 14 și 35 de ani, am reușit să implementăm diverse proiecte, atât la nivel local, cât și național.

Un exemplu relevant, în acest sens, ar fi crearea *Coaliției Locale la Florești*, care este constituită din cetățeni activi, reprezentanți ai diverselor structuri. Obiectivul Coaliției este sporirea implicării societății civile la nivel local și creșterea transparenței, eficienței și eficacității proceselor de elaborare și executare a bugetelor locale. În cadrul coaliției au fost organizate atât instruiri, cât și ședințe comune cu membrii Coaliției și administrația locală, în scopul consolidării capacităților în domeniul bunei guvernări, implicării publicului, în special în domeniul bugetar. Într-un final, prin activități și implicare, în orașul Florești a fost inițiat procesul de bugetare participativă. Bugetul participativ a permis cetățenilor să se implice în luarea deciziilor privind dezvoltarea localității. Primăria a alocat 100.000 lei din bugetul anual, **după care locuitorii au venit cu propuneri** cu privire la ceea ce ar trebui îmbunătățit în anul viitor în localitate. În cadrul formulării acestor propuneri, cetățenii, asistați de administrația orașului, s-au întâlnit și cu vecinii, în cadrul unor **discuții publice locale sau tematice**, unde au discutat despre ceea ce vor să schimbe în localitatea lor și în ce mod. Apoi au depus la Primărie propunerile comune pentru a fi verificată fezabilitatea lor. Astfel, cu suportul cetățenilor, tinerilor, societății civile, în orașul Florești au fost renovate porțiuni de drum, au fost create spații de agrement, au fost procurate urne de gunoi etc.

Un alt exemplu este Proiectul *„Informează, Abilitează, Acţionează*" este implememtat de Centrul Analitic Independent „ExpertGrup", în calitate de partener principal, în consorţiu cu Konrad Adenauer Stiftung e.V. (KAS, Germania), Centrul pentru Studii EstEuropene (CSEE, Lituania), Institutul pentru Politici şi Reforme Europene (IPRE), Asociaţia Obştească „Caroma Nord", în calitate de partener în regiunea de nord a Republicii Moldova şi Primăria oraşului Floreşti şi Asociaţia Obştească „Centrul Regional pentru Iniţiative Sociale şi Dezvoltare Durabilă", în calitate de partener local.

Un alt exemplu de succes ar fi Proiectul *,,Democraţia la ea acasă",* care a avut drept scop promovarea democraţiei participative şi a bunei guvernări la nivel local, prin formarea şi consolidarea capacităţilor de gândire critică, educaţie civică a 150 de tineri şi cetăţeni activi din oraşul Floreşti. O problemă identificată a fost implicarea scăzută a populaţiei raionului Floreşti în procesul de luare a deciziilor la nivel local. Pentru ca această problemă să fie soluţionată, a fost format un grup din 15 tineri, care au promovat necesitatea implicării populaţiei în luarea deciziilor şi conceptul *bunei guvernări* la nivel local. Tinerii au organizat un sondaj, prin intermediul căruia populaţia din oraşul Floreşti a votat problemele prioritare cu care se confruntă. Şi, respectiv, una dintre aceste probleme a fost soluţionată cu suportul proiectului, dar şi cu cel al Primăriei Floreşti. Drept urmare a implicării tinerilor, în oraşul Floreşti a fost renovată Aleea „Bulevardul Victoriei", au fost procurate 30 bănci, 30 urne, ulterior au fost organizate activităţi în aer liber. Acest proiect a fost implementat de A.O. ,,Centrul Regional pentru Iniţiative Sociale şi Dezvoltare Durabilă", în colaborare cu Primăria Floreşti, co-finanţat în cadrul proiectului *„AGREED - Activarea reformei guvernării pentru îmbunătăţirea dezvoltării"*, implementat de ALDA, în cooperare cu Clinica Juridica Universitara şi Agenţia de Dezvoltare Locală Moldova şi co-finanţat de Uniunea Europeană.

Exemple pertinente ar fi tinerii din Glodeni, Râşcani, Căuşeni, Cantemir şi UTA Găgăuzia, care şi-au dezvoltat abilităţi de analiză a conţinutului media online. Cea mai importantă sursă de informare în rândul tinerilor şi tinerelor din Moldova este internetul şi televiziunea, iar informaţiile pe care le găsim pe internet sau pe care le vedem la televizor nu sunt mereu adevărate. În acest context, cu scopul de a dezvolta în rândul tinerilor abilităţi de analiză a conţinutului media online şi competenţe digitale, pentru a face faţă provocărilor mediatice, *Centrul Media pentru Tineri* a lansat proiectul *„Dezvoltarea gândirii critice în rândul tinerilor şi sporirea gradului de participare la nivel local",* finanţat de Uniunea Europeană şi de Fundaţia Konrad Adenauer. În cadrul proiectului, tinerii şi tinerele au beneficiat de instruiri şi ateliere practice, în cadrul cărora au încercat profesia de jurnalist, au învăţat să scrie corect un proiect şi au obţinut abilităţi de liderism.

Aceste exemple de bune practici contribuie în mod direct la alfabetizarea juridică a populaţiei şi la sporirea gradului de implicare a societăţii în procesul de luare a deciziilor la nivel local. Doar prin implicare colectivă putem contribui la dezvoltarea statului nostru şi la afirmarea acestuia ca Stat de Drept.

Concluzie

În opinia noastră, doar activismul este un model social de configurare a bunei guvernări într-un stat de drept. Prin implicare continuă, fiecare cetăţean, de la mic la mare, îşi poate aduce aportul la dezvoltarea Republicii Moldova şi la consolidarea acesteia ca stat de drept. Principiile, elementele şi dimensiunile de transparenţă, asigurarea supremaţiei legii, participare eficientă, parteneriate ale mai multor actori, sector public eficient şi efectiv, legitimitate, acces la cunoştinţe, informaţii şi educaţie, acordare de atribuţii politice oamenilor, echitate, dezvoltare durabilă, atitudini şi valori care promovează responsabilitatea, solidaritatea şi toleranţa alcătuiesc conceptul de bună guvernare.

Doar prin crearea unei sinergii între toţi actorii locali existenţi: stat, cetăţeni, societate civilă, sfera privată, vom reuşi să contribuim la ameliorarea situaţiei Republicii Moldova şi la creşterea gradului de implicare a cetăţenilor şi de responsabilizare a reprezentanţilor aleşi. Cu cât presiunea din partea cetăţenilor şi implicarea acestora va fi mai mare, cu atât va creşte şi calitatea vieţii în ţara noastră. În mod, direct sau indirect, prin valorificarea bunei guvernări, sporeşte şi nivelul de cultură şi de conştiinţă juridică în rândul populaţiei. Este important de menţionat faptul că anume conştiinţa şi cultura juridică, într-o societate democratică, nu poate fi cultivată într-o zi sau o lună şi pentru un an sau doi. Ea necesită continuitate, deoarece, odată pornit, acest proces devine o necesitate vitală supravieţuirii relaţiilor armonioase pentru societate. Conştiinţa juridică nu trebuie impusă societăţii sau realizată prin măsuri de constrângere, deoarece aceasta imediat ar contraveni unor valori democratice în care ea îşi găseşte existenţa. Atunci când cetăţenii, în baza convingerilor, emoţiilor şi sentimentelor proprii vor vedea în principiile şi normele juridice nişte condiţii necesare pentru asigurarea bunăstării personale, obligându-se de a respecta prevederile dreptului, vom putea vorbi despre evoluţia societăţii. Anume prin intermediul culturii şi conştiinţei juridice, populaţia, inclusiv viitorii juriști îşi formează capacitatea de a gândi corect, onest şi în favoarea apărării drepturilor şi intereselor legitime ale omului şi cetăţeanului.

Referinţe bibliografice:

1. Șaptefraţi T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni şi metode de evaluare. In: *Administrarea publică*, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
2. Weber M. The Theory of Social and Economic Organization. New York: The Free Press, 1947. eISBN 978-1-439-18887-3. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=G3TYBu6-4GoC&oi=fnd&pg=PT17&dq=The+Theory+Of+Social+And+Economic+Organization&ots=XsMeXInzB0&sig=NIGAEVK7M466k4IZKVNXOMo9sKM&redir_esc=y#v=snippet&q=1947&f=false (Google Scholar)

3. Șaptefraţi T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni şi metode de evaluare. In: Administrarea publică, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
4. Hinţea C. Introducere în administraţia publică. Suport de curs pentru învăţământ la distanţă – anul I, Semestrul I, Cluj-Napoca, 2013-2014, 142p. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://www.academia.edu/10359074/Introducere_%C3%AEn_administra%C8%9Bia_public%C7%8E_-Suport_de_curs_pentru_%C3%AEnv%C4%83%C5%A3%C4%83m%C3%A2nt_la_distan%C5%A3%C4%83_-anul_I_semestrul_I-_UNIVERSITATEA_BABE%C5%9E-BOLYAI_CLUJ-NAPOCA
5. Șaptefraţi T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni şi metode de evaluare. In: *Administrarea publică*, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
6. European governance - A white paper /* COM/2001/0428 final */. *Official Journal 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029*. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0428
7. Șaptefraţi T. Buna guvernare prin prisma participării cetăţenilor la procesul decizional. In: *Administrarea publică*, nr.1(105), 2020, ISSN 1813-8489, pp.22-29. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/98173
8. Worldwide Governance Indicators. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: http://info.worldbank.org/governance/wgi/
9. Transparency and Open Government. Congress of Local and Regional Authorities. Report CG35(2018)14 final, 7 November 2018. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://rm.coe.int/transparency-and-open-government-governance-committee-rapporteur-andre/16808d341c
10. Acord de asociere între Republica Moldova, pe de o parte şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi Statele Membre ale acestora, pe de altă parte. Preambul. In: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 260/4, 30.08.2014. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2801%29
11. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2030”, nr.377, din10.06.2020, pp.32-33. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/strategia_nationale_de_dezvoltare_moldova_2030-t.pdf
12. Strategia Naţională de Dezvoltare Moldova 2030. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://particip.gov.md/ro/strategy_category/o-guvernare-mai-efectiva-responsabila-transparenta-si-incluziva/30

13. Convenţia cu privire la drepturile copilului. Adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite, 20.11.1989. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf
14. UNICEF Moldova. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/ce-facem/educa%C5%A3ie/implicarea-tinerilor
15. Ghid pentru participarea tinerilor în comunitate. Chişinău, 2019. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: http://cntm.md/sites/default/files/Ghid%20participarea%20tinerilor%20%5Bprint%5D.pdf

SANCȚIONAREA ULTRAGIERII COLABORATORULUI DE POLIȚIE ÎN CONTEXTUL DREPTURILOR OMULUI

SANCTIONING THE OUTRAGE OF THE POLICE OFFICER IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS

TEUT Alexandru
student, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
Dr. în drept, conf. univ.

CZU: 351.74:341.231.14

Summary

In this scientific article, the author wanted to highlight the importance of sanctioning the outrage of the police officer in the context of human rights, analyzing the national legislation of the Republic of Moldova, the specialized doctrine and the practice and legislation of other states in this field.

Keywords*: outrage, police officer , contraventional law , human rights*

Introducere

Avînd în vedere faptul că în viaţa cotidiană unul dintre cele mai importante organe de drept a statului, poliţia, se confruntă cu situaţii care pot să genereze conficte între colaboratorul organului de drept şi individ îmi propun că în acest articol ştiinţific să analizez importanţa sancţionării ultragierii colaboratorului de poliţie în contextul drepturile omului, deasemenea voi face trimiteri la legislaţia naţională precum şi legislaţia altor state la literatura de specialitate şi cazuri din practică.

Suportul metodologic şi teoretico-ştiinţific al cercetării de faţă îl constituie un complex de metode general-ştiinţifice, bazate pe cunoştinţe juridice, care au asigurat unitatea analizei gnoseologice a subiectului supus investigării în întreaga complexitate a sa. Dintre procedeele logice şi metodele aplicate am evidenţia analiza şi sinteza, abstractizarea şi generalizarea, inducţia şi deducţia, metoda sistemică, metoda comparativă, s-a apelat la un şir de principii filozofice cum ar fi obiectivitatea, legătura dintre teorie şi practică.

Considerăm că este foarte util practic să punem în discuţie astfel de subiecte de interes general, pentru că vizează în primul rînd securitatea şi ordinea publică şi în al doilea rînd activitatea unor categorii de persoane care contribuie în mod semnificativ la bunăstarea societaţii. Deasemenea orice cetăţean ar dori să locuiască într-un stat de drept unde sunt respectate drepturile şi libertăţile fundamentale .

Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române defineşte termenul de ,,a ultragia ” ca ,, A jigni, a ofensa, a insulta. A contraveni, a încălca, după franceză otrager ,,[6,p.2113] . Potrivit art. 2 din Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliţiei şi statutul poliţistului,, Poliţia este o instituţie publică specializată a

statului, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care are misiunea de a apăra drepturile şi libertaţile fundamentale ale persoanei prin activităţi de menţinere, asigurare şi restabilire a ordinii şi securităţii publice, de prevenire, investigare şi descoperire a infracţiunilor şi contravenţiilor,,[4]. Astfel, atît la nivel naţional, cît şi la nivel internaţional, rolul Poliţiei este esenţial în cadrul comunităţii, deoarece îndeplineşte o serie de acţiuni de protecţie, ajutor, informare, soluţionare a problemelor cetăţenilor, descoperirea actelor ilegale şi pedepsirea celor vinovaţi etc., îndeplinind o funcţie socială importantă.

Protejarea colaboratorului de poliţie a prezentat interes deosebit şi până la independenţa Republicii Moldova, Codul R. S. S. Moldova cu privire la contravenţiile administrative, 1985 (Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului R. S. S. Moldoveneşti, 1985,) prevedea la art. 174. ,,Nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a unui colaborator al poliţiei, a altui lucrător din·organele afacerilor interne sau a unei persoane, aflate în exerciţiul datoriei de serviciu sau obşteşti de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii atrage după sine aplicarea unei amenzi de la cincizeci pînă la trei sute de ruble sau muncă corecţională pe un termen de pînă la o lună cu reţinerea a douăzeci de procente din cîştig sau arest administrativ pe un termen de pînă la cincisprezece zile.,, articolul 174[5]. Opunerea de rezistenţă colaboratorului poliţiei ,,Opunerea de rezistenţă unui .colaborator al poliţiei, altui lucrător din organele afacerilor interne sau unei persoane, aflate în exerciţiul datoriei de serviciu sau obşteşti de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii, atrage după sine aplicarea unei amenzi de la trei sute pînă la cinci sute de ruble sau muncă corecţională pe un termen de pînă la două luni cu reţinerea a douăzeci de procente din cîştig sau arest administrativ pe un termen de pînă la treizeci de zile.", articolul 174[6] prevedea ,,Ultragierea colaboratorului poliţiei, adică jignirea premeditată a onoarei şi demnităţii lui, ultragierea altui lucrător .din organele afacerilor interne sau unei persoane aflate în exerciţiul datoriei de serviciu sau obşteşti de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii, exprimată prin acţiune, verbal sau în scris atrage după sine aplicarea unei amenzi de la cincizeci pînă la trei sute de ruble sau muncă corecţională pe un termen de, pînă la două luni cu reţinerea pînă la douăzeci de procente din cîştig sau arest administrativ pe un termen de pînă la cincisprezece zile. ,,. Analizănd legislaţia contravenţională şi literatura de specialitate putem constata că scopul legii contravenţionale capătă doua aspecte pe de o parte apărarea drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei, apărarea proprietăţii, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, iar un alt aspect ar fi prevenirea săvîrşirii de noi contravenţii. [2] Un rol esenţial în atingerea scopului urmărit de legiuitor este acela de a stabili modalitatea de protecţie pentru unele categorii de persoane cu atribuţii care, prin specificul lor, pot fi mai des subiecţi ai contravenţiei de ultragiere, comparativ cu alte categorii de persoane, totodată statul are ca scop şi protejarea a doua categorii de relaţii sociale esenţiale pentru buna confeţuire a oamenilor – ordinea publică şi siguranţa publică, atunci chind aceste relaţii sociale sunt afectate statul prin in-

termediul autorităţilor competente trebuie să intervină efectiv, în acest sens este relevantă o reflecţie din Declaraţia drepturilor omului şi cetăţenilor din 1789 unde la articolul 10 se menţiona ,, Nimeni nu poate fi deranjat de opiniile lor, chiar şi de cele religioase, atăta timp căt manifestarea lor nu modifică ordinea publică stabilită de lege,, [2] În activitatea cotidiană, poliţiştii sunt implicaţi în intervenţii diverse şi complexe pentru care nu există întodeauna o soluţie clară de soluţionare, aceştia fiind obligaţi să intervină ori de cîte ori este necesar. În pofida la toate acestea, în societatea s-a format stereotipul că profesia de poliţist este una care nu lasă loc de încredere şi respect, deseori cetăţenii nesubordonîndu-se cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a acestora, opunînd rezistenţă, jignind onoarea şi demnitatea, sau chiar amenînţînd cu vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, cu moartea, fiind admise situaţii în care se aplică şi violenţa în privinţa poliţiştilor.

Un exemplu în acest sens, este cazul din data de 03 august 2014 din satul Baurci, în care doi poliţişti ai Inspectoratului Naţional de Patrulare al Inspectoratului General al Poliţiei au fost agresaţi. Astfel, agresorii au aplicat violenţă fizică asupra inspectorilor de patrulare, fapt ce i-a determinat pe poliţişti să aplice mijloacele speciale. Din păcate, focurile de armă nu au calmat suspecţii, aceştia au urcat la volanul automobilului de serviciu şi intenţionat l-au avariat. Ulterior, aceştia au ieşit în afara localităţii şi l-au incendiat.[9] Un alt exemplu care scoate în evidenţă comportamentul agresiv şi antisocial faţă de colaboratorii de poliţie este următorul, la data de 8 ianuarie 2015, în timpul desfăşurării măsurilor preventiv-profilactice,,Zero Grade ,,, în raionul Teleneşti, un inspector de patrulare a somat soferul unui automobil de a se opri. Conducătorul unităţii de transport aflat în stare de ebrietate a încetinit fără să oprească automobilul, ignorînd cerinţele legale ale poliţistului. La un moment, şoferul a accelerat viteză de deplasare, astfel, acesta i-a prins un deget de la mîna stîngă a poliţistului în uşă din faţă a autoturismului. Ca urmare, inspectorul a fost tîrît din urma autoturismului cîţiva metri, fiindu-i pricinuite leziuni corporale care au necesitat îngrijiri medicale. La acest capitol legislaţia contravenţională a Republicii Moldova, conţine reglementări de sancţionare loială, pentru acţiunile ilegale întreprinse împotriva poliţiştilor, ce nu descurajează persoanele să jignească sau să agreseze angajaţii organelor de drept ,în consecinţă , să nu se subordoneze cerinţelor legale ale acestora. Putem menţiona următoarele articole din Codul Contravenţional al Republicii Moldova care sancţionează comportamentul agresiv şi antisocial faţă de colaboratorul organelor de drept articolul 336 care prevede,, Nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a procurorului, a ofiţerului de urmărire penală, a ofiţerului de informaţii şi securitate, a angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, a altei persoane, aflate în exerciţiul funcţiunii sau al datoriei obşteşti de asigurare a securităţii statului, de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii, se sancţionează cu amendă de la 24 la 36 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 30 la 60 de ore.,, articolul 353 în care se menţionează următoarele la aliniatul 1 ,, Ultragierea colaboratorului

organelor de ocrotire a normelor de drept, adică jignirea premeditată a onoarei şi demnităţii procurorului, ofiţerului de urmărire penală, ofiţerului de informaţii şi securitate, angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, altei persoane, aflată în exerciţiul funcţiunii sau al datoriei obşteşti de asigurare a securităţii statului, de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii, exprimată prin acţiune, verbal sau în scris, se sancţionează cu amendă de la 6 la 15 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 40 la 60 de ore. ,, iar aliniatul 2 prevede ,,Opunerea de rezistenţă procurorului, ofiţerului de urmărire penală, ofiţerului de informaţii şi securitate, angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, unei alte persoane, aflată în exerciţiul funcţiunii sau al datoriei obşteşti de asigurare a securităţii statului, de menţinere a ordinii publice şi de combatere a criminalităţii, se sancţionează cu amendă de la 21 la 45 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 30 la 60 de ore sau cu arest contravenţional de la 10 la 15 zile. ,, în acest sens este relevant şi articolul 354 în care se menţionează despre huliganismul nu prea grav ,, Huliganismul nu prea grav, adică acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei fizice, alte acţiuni similare ce tulbură ordinea publică şi liniştea persoanei fizice, se sancţionează cu amendă de la 6 la 30 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 20 la 60 de ore. ,, [1] .Analizînd indicatorii statistici ai IGP [Anexa 1], pe parcursul anului 2010-2015 putem constata o permanentă creştere a contravenţiilor săvîrşite în temeiul articolelor 336, 353,354 , din Codul Contravenţional al Republicii Moldova, de exemplu pe baza articolului 336, în 2010 se înregistrau 7 fapte contravenţionale în decursul unui an, în 2015 cifra s-a ridicat pînă la 862 de cazuri, un alt exemplu este în cazul articolului 353 , cînd în 2010 erau 6 cazuri, în 2015 erau înregistrate 2318 cazuri. Aceste cifre sunt îngrijorătoare, ceea ce trebuie să alarmeze organele competente în acest sens. Într-un comunicat al Poliţiei postat pe site-ul principal al acestei instituţii se poate usor de înţeles situaţia dificilă cu care se confruntă acesta categorie de angajaţi din cauza ultragierii şi nesubordonării cu rea-voinţă ,, Poliţiştii se confruntă zilnic în activitatea sa cu acte de nesubordonare a cerinţelor legale ale acestora, inclusiv acte de ultragiere cu aplicarea violenţei în adresa sa, fapt ce prezintă un obstacol în menţinerea ordinii de drept şi asigurarea siguranţei publice şi rutiere. Prin urmare, scopul modificărilor propuse este de a asigura ordinea publică, prevenirea acţiunilor de ultragiere şi nesubordonare şi apărarea dreturilor şi propietăţilor funcţionarilor publici sau persoanelor cu funcţii de răspundere. Pe parcursul anului trecut, de către Poliţie au fost întocmite 2305 procese verbale contravenţionale pentru ultragierea oamenilor legii, iar pentru nesubordonare cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorilor de ocrotire a normelor de drept au fost întocmite 886 procese verbale. De asemenea, în perioada menţionată, pentru ameninţarea sau violenţa săvîrşită asupra unei persoane cu funcţie de răspundere sau a unei persoane care-şi îndeplineşte datoria obştiască au fost pornite 151 cauze penale, în 66 din ele, victimele sunt poliţişti. ”[10]

În continuare voi realiza o analiză juridică a celor patru elemente constitutive a contravenţilor prevăzute la articolul 336, 353, 354 din Codul Contravenţional al Republicii Moldova. Contravenţia de ultragiere, nesubordonare cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire şi huliganismul nu prea grav sunt nişte contravenţii complexe, având un obiect juridic protejat – relaţiile sociale referitoare la respectul datorat autorităţii de stat, prin săvîrşirea unei astfel de contravenţii aducîndu-se atingere ordinii de drept. Astfel prin săvîrşirea unei contravenţii de ultragiere, sunt lezate în primul rînd onoarea şi demnitatea respectivelor categorii de persoane, viaţa, sănătatea şi în al doilea rînd statul şi ordinea de drept. Obiectul general al acestor contravenţii îl constituie totalitatea de relaţii sociale ocrotite de dreptul contravenţional , care sunt prevăzute la articolul 2 din Codul Contravenţional al Republicii Moldova. Obiectul generic al acestor contravenţii îl constituie ordinea si securitatea publice. Putem constata că aceste contravenţii au un obiect complex care este constituit din obiectul principal care este relaţiile sociale cu privire la autoritatea de stat , sub a cărei egidă acţionează funcţionarii şi obiectul secundar care este relaţii sociale cu privire la sănătatea persoanei. Obiectul material al acestor contravenţii îl constituie corpul persoanei şi bunurile acesteia. Putem constata că în cazul contravenţiei prevăzută la art 336 şi 353, 354 din Codul Contravenţional al Republicii Moldova subiect al contravenţiei este persoana fizică responsabilă care a împlinit vîrsta de 16 ani. Aceste contravenţii au un subiect pasiv care este Statul – apărător al ordinii de drept şi un subiect activ- persoana cu funcţie de răspundere –persoană publică care îndeplineşte o funcţie ce implică exerciţiul autorităţii de stat. Legiuitorul considerînd aceste contravenţii cu un grad de pericol social mai ridicat admite sancţionarea de la 16 ani a persoanei fizice, persoana juridică neputînd fi sancţionată pentru contravenţiile enumerate mai sus. Totodată, ţinînd cont de latura subiectivă a contraventiei analizate mai sus, aceasta se caracterizează prin intenţie directă, acest lucru scoate în evideanţă faptul că această contravenţie ar trebuie să fie incriminată şi considerată infracţiune. Scopul urmărit de contravenient este unul special – sistarea exercitării activităţii de serviciu a persoanei cu funcţie de răspundere ori al schimbării caracterului ei în interesul celui care provoacă violenţa sau al altei persoane. De cele mai multe ori, motivul contravenţiei constă în răzbunarea în legătură cu îndeplinirea de către persoana cu funcţie de răspundere sau de către persoana care îşi îndeplineşte datoria obştească a obligaţiilor (datoriei) de serviciu sau obştesti. Un semn principal al laturii subiective în cazul contravenţiei de huliganism nu prea grav este că contravenientul doreşte să se autoafirme prin ignorarea demnităţii altor persoane. Latura obiectivă a acestor contravenţii se manifestă prin fapta cu un grad de pericol social ridicat caracterizată prin nesubordonarea cu rea-voinţa dispoziţiilor sau cerinţelor legitime a colaboratorului organelor de drept sau prin jignirea premeditată a onoarei şi demnităţii acestuia sau opunerea de rezistenţă. Pe parcursul anilor au existat diferite propuneri cu privire la faptul că contravenţia de ultragiere să fie eliminată din Codul Contravenţional şi să fie incriminată. Din punctul meu de vedere acest lucru nu ar produce efecte pozitive, deoa-

rece analizând articolul 14 din Codul Penal al Republicii Moldova ,putem constata că infracţiunea este o faptă prejudiciabilă, respectiv nu în toate cazurile fapta săvîrşită ar putea să atingă acest grad prejudiciabil şi persoana în asemenea situaţii nu ar putea să fie supusă răspunderii penale, respectiv v-a fi sancţionată în conformitate cu Codul Contravenţional, astfel respectîndu-se principiul legalităţii. Deasemenea este important să analizăm proiectul unei hotărîri de Guvern din 2019 prin care se propunea adoptarea unor amendamente la articolele 287 şi 349 din Codul Penal al Republicii Moldova şi articolele 336 ,353, 354 din Codul Contravenţional. Aceste modificări legislative fiind propuse în contextul sporirii cazurilor de nesubordonare a cerinţelor legale ale poliţiştilor, ultragierea acestora, cauzării leziunilor corporale, ce denotă o stringentă necesitate de întreprindere a măsurilor urgente de ridicare a nivelului asigurării securităţii angajaţilor organelor de ocrotire a normelor de drept, implicit al poliţiştilor. În acest proiect se propunea următoarele modificări la nivelul Codului Contravenţional al Republicii Moldova, la articolul 336, se propunea modificarea sancţiunii, astfel de la ,,40 de u.c. pina la 60 de u.c." se modifică cu ,,100 u.c. la 150 u.c.", o altă propunere de modificare viza articolul 353, şi prevedea faptul că acest articol să fie eliminat din legislaţia contravenţională. O altă modificare ţinea de articolul 354 prin care se propunea modificarea următoarelor texte de lege ,, 10 u.c. la 50 u.c. " se substituie cu ,, 50 u.c. la 100 u.c. " , iar textul ,, 20 u.c. la 60 u.c." se subtituie cu textul ,, 40 u.c. la 60 u.c. " .[3] Analizînd aceste propuneri de modificări la nivelul Codului Contravenţional putem constata că ele ar fi benefice, deoarece contravenientul atentează prin fapta sa asupra valorilor sociale ocrotite într-un stat de drept şi anume orînduirea socială, iar sancţiunile stabilite în redacţia actuală a acestor articole sunt blînde şi disproporţionate în raport cu fapta comisă. Un alt argument pro care ar susţine aceste modificări legislative ar fi că conform art 32 din Codul Contravenţional al Republicii Moldova sancţiunea are ca scop corectarea şi reeducarea contravenientului, acest fapt fiind susţinut şi de unul dintre principiile ramurale care stau la baza legislaţiei contravenţionale – principiul corectării şi reeducării contravenientului .

În acest sens, este relevantă legislaţia altor state cum ar fi de exemplu Romînia, art articolul 257 ,, Ultrajul ,, aliniat (1) din Codul Penal prevede că , ameninţarea săvîrşită nemijlocit sau prin mijloace de comunicare directă, lovirea sau alte violenţe, vătămarea corporală, lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte ori omorul, săvîrşite împotriva unui funcţionar public care îndeplineşte o funcţie ce implică exerciţiul autorităţii de stat, aflat în exercitarea atribuţiilor de serviciu sau în legătură cu exercitarea acestor atribuţii, se sancţionează cu pedeapsă prevăzută de lege pentru acea infracţiune, ale cărei limite speciale se majorează cu o treime. Totodată, în conformitate cu aliniatul 4 al aceluiaşi articol, faptele menţionate supra, comise asupra unui poliţist sau jandarm, aflat în exercitarea atribuţiilor de serviciu sau în legătură exercitarea acestor atribuţii, se sancţionează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracţiune, ale căror limite se majorează cu jumătate .[8] În Estonia, conform articolului 274 din Codul Penal al Republicii Estonia

, comiterea unui act de violenţă împotriva unui reprezentant al autorităţii de stat sau împotriva altei persoane care menţine ordinea publică, în cazul în care este comis în procesul executării atribuţiilor de serviciu, se sancţionează cu o pedeapsă pecuniară sau cu privaţiune de libertate de până la 5 ani de închisoare. Potrivit articolului 275 din Codul penal al Estoniei, defăimarea sau insultarea unui reprezentant al autorităţii de stat sau altei persoane care menţine ordinea publică, dacă sunt săvîrşite în procesul de executare a atribuţiilor de serviciu, se sancţionează cu o pedeapsă pecuniară sau cu privaţiune de libertate de pînă la 2 ani de închisoare, iar conform art 276 din Codul prenotat, nerespectarea ordinului legal emis de către reprezentantul autorităţii de stat se sancţionează cu o pedeapsă în mărime de pînă la 200 de puncte de penalitate sau detenţie.[6] Potrivit Codului Penal al Germaniei, pentru tulburarea ordinii publice cu consecinţe deosebit de grave (persoana are asupra sa o armă de foc , jefuieşte sau cauzează prejudicii), se aplică pedeapsa cu închisoarea între 6 luni şi 10 ani . [5]

Concluzii

Analizând toate cele menţionate supra putem concluziona ca luînd în consideraţie nivelul avansat de săvîrşire a faptelor contravenţionale pe art . 336 şi 353 , 354 din Codul Contravenţional al Republicii Moldova, este important să fie stabilite nişte nişte sancţiuni mai aspre, acest lucru fiind susţinut de faptul că contravenientul prin fapta sa atentează la drepturile şi libertaţile colaboratorului organelor de drept, iar sancţiunile prevăzute de aceste articole sunt mult mai blînde în raport cu fapta săvrşîtă. În unul dintre studiile sale ,numit ,, Delicte şi pedepse ,, Cesare Beccaria afirma ,, ...pedeapsa trebuie să fie esenţialmente una publică, promptă, necesara, cea mai slabă dintre pedepsele aplicabile în circumstanţele date, proporţională cu delictul şi stabilită prin lege,,. [4] Pornind de la acestă afirmaţie putem menţiona că în acest sens este salutabil Proiectului hotărârii Guvernului privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (Codul penal – art.287, 349; Codul contravenţional – art.336, 353, 354) din 01.12.2019 prin care se propune pentru săvîrşirea contravenţiei de nesubordonare cu rea-credinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept să fie aplicată o amendă de la 100 până la 150 u.c. care este mult mai aspră comparativ cu reglementarea actuală care prevede o sancţiune de la 24 la 36 u.c. .

Resurse bibliografice:

1. Codul contravenţional al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.
2. Codul R. S. S. Moldova cu privire la contravenţiile administrative, aprobat prin Legea R. S. S. Moldovenești din 29 martie 1985**.** În: Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului R. S. S. Moldovenești, 1985.

3. Proiectul Hotărârii Guvernului privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (Codul penal – art.287, 349; Codul contravenţional – art.336, 353, 354) din 01.12.2019).
4. Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliţiei şi statutul poliţistului, Publicat: 01-03-2013.
5. Codul penal al Republicii Federale Germania din 13 noiembrie 1998. Publicat: M. Of. nr. I, pag. 3322.
6. Codul penal al Republicii Estonia,6 iunie 2001. În vigoare din 1 septembrie 2002
7. Codul penal al Republicii Moldova, 18 aprilie 2002. În vigoare din: 12 iunie 2003
8. Codul penal al României, 21 iulie 1968. Republicat: 16 aprilie 1997
9. Pantea O., Antoci A. Drept Contravenţional. Chişinau: CEP USM, 2020
10. Beccaria C. Despre delicate şi pedepse. Traducere din italiană, notă asupra ediţiei şi note de la Dana GRASSO. Bucureşti Humanitas, 2007, p.137.
11. Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române Chişinău ARC, 2007
12. Juridicemoldova.md [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://juridicemoldova.md/5273/inasprirea-pedepselor-pentru-ultragierea-politistilor-si-nesubordonarea-fata-de-acestia.html
13. Bizlaw.md [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://www.bizlaw.md/pedepse-mai-dure-pentru-ultragierea-politistilor-si-nesubordonarea-fata-de-acestia
14. Publika.md [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://www.publika.md/caz-exceptional-in-ceadir-lunga-un-echipaj-al-politiei-de-patrulare-a-fost-batut-de-un-grup-de-tineri_2035761.html
15. Sancţiuni mai aspre pentru violenţa aplicată faţă de poliţisti. [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://politia.md/ro/content/sanctiuni-mai-aspre-pentru-violenta-aplicata-fata-de-politisti
16. https:dreptulladrepturi.weebly.com/1789-declara355ia-drepturilor-omului-35li-ale-cet259355eanului-franta-html

Anexa: Cauze contravenţionale. Date statistice.

Contravenţii:

Art.	Cauze contravenţionale					
	Anii					
	Competenţa Poliţiei Rutiere			Competenţa Inspectoratului Naţional de Patrulare		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
336	7	11	4	267	643	862
353	6	10	16	1 139	2 161	2 318
354	4	4	8	10 146	19 022	26 697

Infracţiuni:

anul	Infracţiuni care au fost săvîrşite asupra angajaţilor poliţiei *(victime)*					
	art.349 Ameninţarea sau violenţa săvîrşită asupra unei persoanei cu funcţie de răspundere sau unei persoane care îşi îndeplineşte datoria obştească			**art. 287** Huliganismul		
	înregistrate	trimise procurorului	trimise în judecată	înregistrate	trimise procurorului	trimise în judecată
2010	7	2	2	3	2	2
2011	24	14	10	10	6	5
2012	39	27	23	15	11	6
2013	13	9	8	4	4	3
2014	16	15	9	6	5	4
2015	6	6	2	8	4	3

STATUL, SECURITATEA ŞI DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ

Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale

STATE, SECURITY AND HUMAN RIGHTS IN DIGITAL ERA

Materials of the international scientific and practical conference

---

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2022. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 44,5. Coli editoriale 37,6.
Comanda. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009